00106033

PROPHETAE
MINORES
ANNOTATIONE PERPETUA

ILLUSTRAVIT

ERN. FRID. CAR. ROSENMÜLLER,

THEOL. DOCT. ET LITT. OO. IN ACAD. LIPS. P. P. O.

VOLUMEN QUARTUM.

ZEPHANIA, HAGGAI, ZACHARIAS, MALEACHI.

EDITIO SECUNDA AUCTIOR ET EMENDATIOR.

LIPSIAE

SUMTIBUS JOH. AMBROS. BARTHII

MDCCCXXVIII.

ERN. FRID. CAR. ROSENMÜLLERI,

THEOL. DOCT. ET LITT. OO. IN ACAD. LIPS. P. P. O.

SCHOLIA

IN

VETUS TESTAMENTUM.

PARTIS SEPTIMAE,

PROPHETAS MINORES CONTINENTIS,

VOLUMEN QUARTUM.

EDITIO SECUNDA AUCTIOR ET EMENDATIOR.

LIPSIAE

SUMTIBUS JOH. AMBROS. BARTHII

MDCCCXXVIII.

IN ZEPHANIAM PROOEMIUM.

Zephania, filius Chuſi, nepos Gedaljae, abnepos Amariae, filii Hiskiae, gente non ignobili ortus videtur, quum non ſolum pater illius, verum etiam avus, proavus et abavus memorentur. Quin imo ob Hiskiae nomen inter majores ſuos commemoratum adeo magnifice de vatis noſtri gente cum aliis Judaeis ſentit ABEN-ESRA, ut Hiskiae, regis Judae, abnepotem cenſeat; quod in medio relinquit DAVIDES KIMCHI, facilius autem ſibi perſuadet HUETIUS [1]), quod et tempora apte conveniant, et alia vix cogitari poſſit cauſa, cur non pater ſolus Zephaniae ſit appoſitus, ſed explicata praeterea ſtemmatis ſerie genus ab hoc capite, contra ſcriptorum ſacrorum prophetarumque omnium morem ſit repetitum, quam ut clariſſimo et ſanctiſſimo parente prognatum fuiſſe prophetam appareret. Verum ipſa illa temporis ratio, quam pro ſe facere opinatur Huetius, ipſius ſententiae obſtare videtur. Ab Hiskia rege enim ad

1) *Demonſtrat. Evang.* Propoſ. IV. p. 512. edit. Lipſ. Nec alienus ab ejus ſententia eſt EICHHORN *Iſagog. in V. T.* P. III. p. 299. edit. ſec.

ad Joſiam, cujus tempore vaticinatus eſt Zephania, non niſi tres ſunt generationes; ab abavo autem ſuo Hiskia quarta jam generatione diſtat noſter. Nec alius, praeter Manaſſen, filius in veterem Hebraeorum monumentis hiſtoricis memoratur [2]). Quum Hiskiae nomen pluribus inter veteres Hebraeos hominibus eſſet commune, ſimile veri non eſt, Noſtrum *regis Judae* appellationem, quam alias adjicere ſolent ſcriptores Hebraei, hic omiſiſſe, ſi ex illo genus traxiſſet.

Zephaniam ſua oracula regnante in Judaeos Joſia edidiſſe, diſerte teſtatur libri inſcriptio, quam a vate ipſo profectam eſſe, non eſt cur dubitemus. Quum autem Joſias XXXI annis regno praefuerit, disceptatum magnopere eſt inter viros doctos, nam ſub regni primordiis, et antequam ſacra repurgare rex pius incepiſſet decimo octavo imperii anno, an vero poſt reſtauratum cultum Jovanum Zephania quae hoc libro continentur cecinerit? Quod ita eruere conabimur, ut indagemus et exploremus quae vaticinia ipſa paſſim offerunt temporis, quo ſunt edita indicia [3]). Atque ea quidem religionis in regno Judaico ſtatum exhibent eum, quo ſuperſtitio

---

2) Vid. 2 Reg. XX, 21. XXI, 1.

3) Quam in rem quum ſubtilius aliis interpretibus inquiſiverit Dan. a Coelln, V. S. V., in *Spicileg. Obſervatt. exeget. criticar. in Zephan. vaticinia* p. 6. ſeqq. eum ducem ſequimur.

ſtitio inſtitutaque majorum perverſa de imperio certarent cum veneratione Jovae pura moribusque integris et emendatis. Inde ritus peregrinos vides mixtos cum religione avita, pios et modeſtos Jovae cultores cum impiis, ſuis opibus elatis et fretis, deteſtandi cultus Baalitici reliquias (I, 4.) cum caſtioris venerationis initiis. Inde adorantes in tectis ſigna coeleſtia, et jurantes per Jovam additis deaſtrorum nominibus (I, 5.), ſacerdotes Jovae conſtitutos remanentibus ſimul Baalis ſacrificulis, idolorum ſimulacra nondum deleta (I, 3.), templum frequenter adeuntes, ſed ritu profano, praecepta divina quotidie populo expoſita, ſed leges ſimul vitiatas a ſacerdotibus (III, 4.). Jam libri Chronicorum tres regni Joſiani diſtinguunt periodos, 2 Chron. XXXIV, 4—7. *Primam ad duodecimum* usque *annum*, qua, etſi ipſe rex addictus eſſet religioni Jovanae, cultus tamen peregrini eodem quo a majoribus inſtituti erant modo remanebant. Hac itaque tempeſtate, vigente adhuc idololatria, ſermo nec eſſe poterat de *reliquiis Baalis* (I, 4.), nec de legibus Jovae populo quotidie ante oculos poſitis, nec denique de ſacerdotibus praecepta divina ſubtrahentibus, quae ſcilicet omnia religionis emendandae initia jam facta reſpiciunt. *Alteram* ab anno *duodecimo* ad *decimum octavum*, qua, poſtquam idolis delendis manus admoviſſet rex pius, magna quidem Judaeorum pars ad caſtiorem reverteret cultum, nec tamen non reliquiae quaedam cultus

Baalitici ſupereſſent. Joſiae enim renovandae theocratiae ſtudium primo quo efferveſceret tempore non impedire poterat, quo minus cultus, quem reducebat, purior, ritibus deformaretur peregrinis et ſuperſtitione admixta. Qualem religionis ſtatum oraculis Zephaniae adumbratum deprehendimus; nec is diverſus eſt ab eo, qui conſpicitur in Jeremiae vaticiniis ad Joſiae regnum pertinentibus, quorum unum, quod tempus in titulo habet notatum I, 1—19., anno Joſiae *decimo tertio* tribuitur, reliqua, hoc regnum ſpectantia, annum Joſiae *decimum octavum* non poſſunt excedere, veluti oraculum XI, 1—17. [4]). Talem autem religionis ſtatum etiam per *tertiam* regnantis Joſiae periodum, ab anno *decimo octavo*, quo cultus reſtitutus eſt, ad finem regni, ne invaluiſſe putemus, verba vetant 2 Chron. XXXIV, 33.: *abſtulitque Joſias abominanda idolorum ſacra ex omni Iſraelitarum regione, ita ut cunctos qui invenirentur in terra Iſraelis colere faceret Jovam, deum eorum, rege vivente non defecerunt a Jova, deo patrum.* Fieri utique non poterat, ut tali aetate cultus Baalitici reliquiae, peregrini ritus, legum depravatio, Baalis ſacrificuli et ſimulacra deaſtrorum in ipſa Hieroſolyma, ſub oculis quaſi regis Jovae maxime addicti, conſpicerentur. Quibus perpenſis

4) Cf. Argumentum ad illud vaticinium in Jeremia a nobis Commentar. illuſtrato Vol. I. p. 329.

penſis veriſimillimum videtur, Zephaniae quae ſuperſunt oracula edita eſſe *annis Joſiae mediis*, inter coeptam videlicet et perfectam ſacrorum emendationem. Cui tempori apprime convenit quod vates populis quibusdam Hebraeis tunc inimicis, Aſſyriis, Philiſthaeis, Ammonitis, Moabitis et Cuſchaeis, cladem et interitum minatur, qui illa aetate, cum jam volverentur magnae rerum Aſiaticarum mutationes, nondum quidem perſpicue cognoſci, nihilo tamen minus conjectura poterat attingi a mente provida et ſagaci [5]). Illarum gentium interitum Noſter vero in univerſum tantum praedicit, nec a quonam populo exercituumve duce exitium illis afferendum ſit, praeſignificat. Eandem generalem vaticinandi rationem recte obſervat A COELLN deprehendi in Jeremiae oraculis iis, quae Zephaniae ſunt aequalia; et in reliquis, cum fata jamjam inſtarent, editis, Chaldaei cum Nebucadnezare, duce, expreſſis verbis indicantur.

Libri hujus vaticinii [6]) argumentum verſatur cum in acerba vehementique ſcelerum exprobratione, tum in gravi imminentis urbi totique regno Judaico vaſtationis comminatione, ita tamen, ut, pro more prophetarum, ſuaviſſimas pro-

5) Quod accuratius exponit A COELLN l. l. p. 16. ſeqq.

6) Recentiorum quorundam ſententiam, contineri plura et tempore et argumento diverſa oracula hoc libro, refellit A COELLN l. l. p. 29.

promiſſiones de regno Jovae egregie inſtaurando ſubnectat, quibus piorum illius cultorum animi erigerentur. Hoc autem ordine procedit vates, ut primo feralem illam ac ultimam denunciet cladem populo adeo jam contumaci, ut nullum amplius reſipiſcentiae jam daret locum. Deinde temperat minas iſtas, dum hoſtibus quoque, tam Aſſyriis, quam reliquis, divinam minatur vindictam, quod adeo crudeliter habuiſſent populum Judaicum. Hinc objurgationes repetit, et ſtrictim ſcelera perceuſet, quae inter Judaeos tunc regnabant. Poſtremo, converſa ad pios oratione, ſpem eis facit temporum feliciſſimorum, quibus Jova populo Judaico emendato atque a ſceleribus repurgato nomen laudemque conciliaturus ſit inter omnes orbis terrae populos.

Stylo utitur Zephanias plano ac ſimplici, neque ad Jeſajanae aut Habacucianae orationis elegantiam, gravitatem atque ſublimitatem aſſurgit [7]). Cum Jeremia, aequali ſuo, et univerſam ſermonis faciem, et ſingulas adeo dictiones ac loquendi formulas communes habet [8]). Ezechiel aliquoties noſtrum eſt imitatus [9]).

Zepha-

7) Pluribus hoc argumentum perſequutus eſt A COELLN l. l. p. 24. ſeqq.

8) Vid. e. c. Zeph. I, 5. et cf. Jerem. VIII, 2. et Zeph. I, 12. coll. Jerem. XLVIII, 11.

9) Vid. I, 18. coll. Ezech. VII, 19. Zeph. III, 4. coll. Ezech. XXII, 26.

Zephaniae vaticinia seorsim hisce illustrata sunt Commentariis:

Martini Lutheri *Commentarius in Sophoniam prophetam;* inest Ejus *Operibus latinis* T. IV. edit. Viteberg. p. 508. Studio *Stephani Agricolae* germanice redditus hac epigraphe: *Auslegung des Propheten Zephaniae* legitur in Lutheri Opp. germanicis T. VIII. p. 541. edit. Viteberg., Altenburg. T. VII. p. 676., Lipsiens. T. VIII. p. 497., Halens. T. VI. p. 3216.

Martini Buceri *Sophonias ad veritatem ebraicam versus et commentario explicatus,* Argentor. 1528. 8.

Jodoci Lareni *Tuba Zephaniae.* Medioburgi, 1653. 8.

Brandani Henr. Gebhardi *Zephanias a pseudhermenia Abarbenelis aliorumque vindicatus, et ad oppugnandam partem priorem muniminis fidei R. Isaaci Ben Abraham adhibitus,* Gryphiswald. 1701. 1702. 4.

Jo. Arn. Noltenii *Dissertatio exegetica praeliminaris in prophetiam Zephaniae,* Trajecti ad Viadr. 1719. 4. Praeter Prolegomena in librum Zephaniae continet capitis primi explanationem uberiorem.

Car. Frid. Crameri Commentarius in Zephaniae vaticinia legitur in libro, cui titulum fecit;

fecit: *Scythische Denkmäler in Palästina.* Kil. et Hamburg. 1777. 8.

Dan. a Coelln, Theologi Vratislaviensis, *Spicilegium Observationum exegetico-criticarum ad Zephaniae vaticinia.* Vratislav. 1818. in quatern.

ZEPHA-

ZEPHANIAS.

CAP. I.

ARGUMENTUM.

Judaeis impiis nefandisque deditis fuperftitionibus graviffima denunciat fupplicia, patriae telluris vaftitatem, atque totius reipublicae interitum.

1. Nominis צְפַנְיָה ἔτυμον quod attinet, alii illud ad verbum צָפָה *fpeculari* referunt, quod propheta a Jova velut *in fpecula conftitutus* populum de fperandis vel metuendis praemonuerit, unde prophetae *vigiles* aut *fpeculatores* (צוֹפִים) dicuntur Ezech. III, 17. Jefaj. XXI, 6. 8. Habac. II, 1., quare et Pfeudo-Dorotheus in Synopfi fua de Prophetis et Apoftolis nomen vatis noftri interpretatur σκοπεύων. Alii a צָפַן *abfcondidit, delituit* Noftrum dictum exiftimant, quod *abfcondita, arcana Jovae revelaverit*, ut ait Abarbenel (לפי שגלה דברים צפונים ונסתרים), quod e III, 9. probare nititur, rurfusque id nominis indeptum dicit prophetam, שביאר מצפוני השם וסתריו, *fiquidem occulta et fecreta Dei declaravit.* Quippe *nihil facit Dominus, nifi arcanum fuum revelet fervis fuis prophetis*, Amofo tefte III, 7. Utramque nominis צְפַנְיָה notationem memorat Hieronymus: „Nomen Sophoniae alii *fpeculam*, alii *arcanum Domini* transtulerunt. Sive igitur *fpecula*, five *abfconditum* Domini interpreteris, utrumque prophetae con-

convenit. Dicitur enim et ad Ezechiel [III, 17.]: *Fili hominis, speculatorem te posui domui Israel.* Et in alio loco [Amos III, 7.]: *Non faciet Dominus quidquam, nisi revelaverit disciplinam suam servis suis prophetis.*" Hillerus vero in *Onomast. S.* p. 312. 471. צְפַנְיָה interpretatur *abscondidit se,* s. *delituit Jova,* quo, velut symbolo, temporis, in quod Noster incidit, characterem delineari, quidam existimarunt. Neque enim arbitrio aut voluntate parentum, sed divina providentia ejusmodi nomina prophetis esse indita, quae cum ipsorum fatis et rebus gestis convenirent, observavit Abarbenel Praefat. in Ezech. f. 133. d. Verum quum Noster commune habuerit nomen cum pluribus aliis Judaeis, veluti cum Levita quodam 1 Chron. VI, 21., cum sacerdote plus quam uno circa tempus exilii Babylonici, 2 Reg. XXV, 18. Jerem. XXI, 1. XXIX, 25. 29. XXXVII, 3. LII, 24., vid. et Zachar. VI, 10. 14.; non est, cur in hoc nomine arcani quid quaeramus. Quod autem illius significationem attinet, nos quidem haud dubitamus, rectum vidisse Simonis, qui in *Onomast. V. T.* p. 544. 494. צְפַנְיָה notare ait quem *abscondidit,* i. e. custodivit *Jova.* De Jova homines custodiente dicitur verbum צָפַן Ps. XXVII, 5. LXXXIII, 4. — De *Hiskia,* qui in Nostri stemmate memoratur, vid. quae in Prooemii initio diximus. Vaticinatus esse Noster dicitur בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ בֶן־אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה *in diebus Josiae, filii Amon, regis Judae,* cujus tempora 2 Reg. XXII XXIII. et 2 Paral. XXXIV. XXXV. describuntur. „Considera, quod nequaquam ut supra [in vaticiniorum Hoseae et Amosi inscriptionibus] regem decem tribuum, id est, reges Israel ponantur; sed reges tantum Judae. Jam enim decem tribus ab Assyriis sub rege Ezechia, patre Manasse, deductae fuerant in captivitatem. Extremum quippe regnum duarum tribuum, quae vocabantur Juda et Benjamin, sub Josia fuisse, nulli dubium est. Illo enim interfecto filii ejus, qui postea regnaverunt, et nepotes, non tam regnasse credendi sunt, quam ludibrio habiti fuisse ab Aegyptio rege, et Chaldaeis, et variis captivitatibus mor-

mortibusque cruciati. Quia igitur populus poterat se excusare in regibus malis, et dicere: nos volumus servire Deo, sed prohibemur a regibus, datur rex justus, quo zelante zelum Domini, et populo nihilominus in idolorum cultu perseverante justa irae causâ profertur a Domino, et prophetatur de eversione Jerusalem, et captivitate Juda, et victoria Nabuchodonosor.“ Hieronymus.

---

2. אָסֹף אָסֵף כֹּל מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה *Auferendo auferam omnia a facie terrae.* Verbum אָסַף, quod proprie *colligere* notat, haud raro *auferre* valere, quod, quae colliguntur, e. c. fruges, domum vel alio *auferuntur* (cf. Deut. XVI, 13. Exod. XXIII, 16.), notum. Cf. Storrii *Observatt. ad Analog. et Syntax. Hebr.* p. 35. seq. Jarchi: „Verbum אָסַף h. l. significatum obtinet *consumtionis* s. *perditionis* (כיליון), ut Judic. XVIII, 25. וְאָסַפְתָּה נַפְשְׁךָ *et perdas animam tuam* [Cf. Ps. XXVI, 9. et quae ibi notavimus]. Elisum autem est h. l. in verbo secundo [אָסֵף] Aleph, nam scribi debuisset אֶאֱסֹף, ut Jesaj. XIII, 20. יַהֵל pro יַאֲהֵל *tentorium figet.*“ Sunt, qui אָסֵף pro forma Hiphil verbi סוּף *deficere, consumere* habeant, coll. Jerem. VIII, 13. אָסֹף אֲסִיפֵם *auferendo consumam eos;* sensu parum aut nihil differente. Aut miscentur duarum cognatarum radicum, סוף et אָסֹף, significationes. „Nova inventione paronomasiam producit congerendis verbis origine quidem diversis, sed literis et significatione non dissimilibus, אָסַף *collegit,* deinde *absumsit, abstulit, interfecit,* et סוף ساف *finem imposuit.* Quorum h. l. Infinitivus אָסֹף et modus finitus אָסֵף eadem ratione conjunguntur, qua Infinitivo verbum ejusdem thematis finitum adjicere amant Hebraei, et a Jesaja XXVIII, 28. verba אָרֹשׁ et דוּשׁ conjunguntur.“ a Coelln. כֹּל *omnia* auferenda sive consumenda esse a terra minatur propheta, id est, neminem vel ab interitu, vel oppressione fore immunem. Nisi forsan vox *omnium* ad decem tribus Israelis jam abductas respiciat, ut innuatur, nulli amplius tribui

Deum

Deum parciturum, sed totum jam populum abducendum esse. מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה *A facie terrae* scil. Judaicae, ad quam hae minae diserte restringuntur, Vs. 4. Cf. 1 Reg. IX, 7. וְהִכְרַתִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם *exscindam Israelem e terra, quam eis dedi.* Et per Huldam, prophetissam, Zephaniae aequalem, minatus erat Jova, *se in Hierosolymam, inque ejus habitatores omnia mala importaturum esse*, quae verbis lecti a Judaeorum *rege* (Josia) *libri* legis *continentur.* Illam vero suam comminationem eventu non cariturum, sed certissime implendam, docet vates non solum verbo bis repetito (אָסֹף אָסֵף), verum et addita formula vatibus Hebraeis cum maxime familiari, נְאֻם־יְהוָה *dictum Jovae*, ostendens, se non suis, sed Dei verbis loqui, cujus dicta eventu nunquam carent.

3. Generalem comminationem Versu superiore propositam exaggerat per *μερισμὸν*, animatis et inanimatis, ratione praesentis et ea destitutis interitum praedicens. אָסֵף אָדָם וּבְהֵמָה אָסֵף עוֹף־הַשָּׁמַיִם וּדְגֵי הַיָּם *Auferam homines et bestias, auferam volucria coeli et pisces maris.* Iisdem fere vocibus extremam terrae solitudinem et devastationem describunt Hoseas IV, 3. et Jeremias IV, 25. IX, 9. „Vastatis urbibus hominibusque interfectis solitudinem et raritatem bestiarum quoque fieri, et volatilium pisciumque, testis Illyricum est, testis Thracia, testis in quo ortus sum solum [Pannonia], ubi praeter coelum et terram, et crescentes vepres, et condensa sylvarum, cuncta perierunt.“ Hieronymus. De אָסֵף vid. not. ad Vs. 2. Verba quae sequuntur, וְהַמַּכְשֵׁלוֹת אֶת־הָרְשָׁעִים, Kimchi sic interpretatur: *offendicula improbos* scil. *invenient*, i. e. improbi incident in varias calamitates, quas hic offendicula vocet vates, quia impii eis corruunt, quales sunt pestis, gladius, fames. Ita Syrus ܘܬܘܩܠܬܐ ܐܝܬܐ ܥܠ ܚܛܝܐ *et offendiculum adducam super peccatores.* Nec diffitendum, vocem offendiculi hoc sensu sumi Jerem. VI, 21. *Ponam huic populo offendicula* (מִכְשֹׁלִים), *et impingent in ea patres filiique pariter,*

ter, vicinus et amicus ejus perdentur. Ludov. de Dieu nostra verba ita construit, ut nomen מַכְשֵׁלוֹת verbi sui casum regat, cujus constructionis exempla adfert Jesaj. XIII, 19. Num. X, 2. Deuter. I, 27., ut sensus sit: *exscindam ea, quae impios offendere faciunt.* Nulla tamen est causa, cur a plerorumque interpretum sententia recedamus, qui אֶת pro *cum*, σὺν h. l. sumunt, ut vertendum sit: *et offendicula* scil. auferam *cum improbis,* quum et Matth. XIII, 41. scandala una cum impiis memorentur (συλλέξουσιν ἐκ τῆς βασιλείας αὐτοῦ πάντα τὰ σκάνδαλα, καὶ τοὺς ποιοῦντας τὴν ἀνομίαν). *Offendicula,* מַכְשֵׁלוֹת, vocat deos falsos, quod occasio sunt ruinae eorum, qui ipsos colunt, „ut apud Ezech. XIV, 3. מִכְשׁוֹל עָוֹן *caussa peccandi,* respondente גִּלּוּלִים, dicuntur idola. Solent enim vates idola vocibus impropriis, contumeliosis denotare, ut בֹּשֶׁת *pudor,* Hos. X, 10. Jerem. III, 24. XI, 13., שִׁקּוּץ *abominatio,* Jerem. IV, 1., הֶבֶל *vanitas,* II, 5., מוֹרֶה שֶׁקֶר *mendacii doctor,* Habac. II, 18." a Coelln. Sensu cum hisce minis convenit Levit. XXVI, 30. וְנָתַתִּי אֶת־פִּגְרֵיכֶם עַל־פִּגְרֵי גִּלּוּלֵיכֶם *cadavera vestra stercoreorum deorum vestrorum cadaveribus superingeram.* Graecus Alexandrinus, vel potius, teste Hieronymo, Theodotion, verba וְהַמַּכְשֵׁלוֹת אֶת הָרְשָׁעִים reddidit ἀσθενήσουσιν οἱ ἀσεβεῖς *infirmabuntur impii.* Videtur verba hebraica sic accepisse: infirmitates erunt cum impiis, ut Quinta editio, Hieronymo auctore, vertit *infirmitas cum infirmis.* Nomen מַכְשֵׁלוֹת ceperunt *infirmitatis* significatu, ut verbum כָּשַׁל Graeco ἀσθενεῖν exprimere solent, veluti Ps. XXVI, 4. CIX, 24. Jesaj. V, 27. Chaldaeus: עַל דִּסְגִיאָה תַּקְלַת רַשִׁיעַיָּא *eo quod multiplicatum est offendiculum impiorum.* Sensum utcunque exprimere satis habuit.

4. וְנָטִיתִי יָדִי עַל־יְהוּדָה *Extendam manum meam super Juda,* i. e. ut recte Chaldaeus explicavit, וַאֲרִים מְחַת גְּבוּרְתִּי עַל אֱנָשׁ יְהוּדָה *elevabo percussionem potentiae meae in hominem Judae.* Metaphora ab elevatione manus fla-

gello

gello vel gladio armatae, quae in percussione fieri solet, desumta est. Hinc ea phrasis locis pluribus aliis de Jova poenas irrogante usurpatur, veluti Exod. XV, 12. Jes. V, 25. XIV, 27. Jerem. LI, 25. Ezech. VI, 14. XIV, 8. XVI, 27. XXV, 7. XXXV, 3. *Judae* nomine Noster comprehendit etiam Benjamin, quae duae tribus solae tunc restabant, reliquis decem in Assyriam abductis. וְהִכְרַתִּי מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה אֶת־שְׁאָר הַבַּעַל *Et exscindam ex hoc loco reliquias Baalis*, cultus Baalis residua, aras videlicet et simulacra. „*Reliquias* illas latentes, quas Josias, quamquam multum connisus, auferre non potuerat." Grotius. De *Baale*, Chaldaeis *Bel* dicto, et Phoenicibus, Assyriis ac Babyloniis culto, vid. not. ad Hos. II, 7. et 15. Idoli illius insano cultui pertinacissime inhaerebant Judaei, quidquid etiam rex pius, Josias, ad cultum Jovanum restituendum moliretur. Vid. quae de illius studio cultum superstitiosum tollendi pluribus narrantur 2 Reg. XXIII, 5. seqq. Pro אֶת־שְׁאָר הַבַּעַל Alexandrinus Graecus interpres posuit τὰ ὀνόματα τῆς Βαὰλ, quasi אֶת־שֵׁם הַבַּעַל legisset, quod ipsum in nonnullis a Kennicotto inspectis codicibus reperitur. אֶת־שֵׁם הַכְּמָרִים *Nomen*, adeo ipsum, *memoriam sacrificulorum* exscindam. De כְּמָרִים vid. not. ad Hos. X, 5. עִם־הַכֹּהֲנִים Una *cum sacerdotibus*. Intelliguntur vel idolorum, vel Jovae sacerdotes. Si falsorum deorum sacerdotes significantur, erit haec vox pro interpretatione prioris habenda, vel indicatur ea certum aliquod genus illorum, qui sacra idolis operabantur. Nil tamen obstat, quo minus Jovae sacerdotes intelligamus, quorum vitia et infra III, 4. et a Nostro taxantur, et ab ejus aequali, Jeremia, pluribus locis, veluti II, 8. 23. VII, 29. XI, 13. 17. „*Sacerdotes* vocat eos, qui ex stirpe erant Aaronica, sed clam idolis operam dabant. Ezech. VIII, 7. seqq. XXII, 6. XLIV, 10." Grotius. Chaldaeus: וְיַת שׁוּם פָּלְחֵיהוֹן עִם כּוּמְרֵיהוֹן *et nomen colentium ea* (idola) *cum sacrificulis suis*.

5. הַמִּשְׁתַּחֲוִים עַל־הַגַּגּוֹת לִצְבָא הַשָּׁמָיִם *Et* exscindam *qui sese prosternunt super tectis exercitui coeli*, astrolatros notat,

notat, qui aſtris in tectis, quae pro more Orientalium plana erant, ſacra faciebant, 2 Reg. XXIII, 12. Jerem. XIX, 13. XXXII, 29. וְאֶת־הַמִּשְׁתַּחֲוִים הַנִּשְׁבָּעִים לַיהוָה וְהַנִּשְׁבָּעִים בְּמַלְכָּם *Et ſeſe proſternentes jurantes Jovae, et ſimul jurantes per regem* et *deum ſuum,* quem mihi adſociarunt. Orationis concitatioris eſt, qualem affectus irae requirit, quod voces הַמִּשְׁתַּחֲוִים atque הַנִּשְׁבָּעִים uno eodemque Verſu repetuntur. Verbum נִשְׁבַּע metonymice et ſynecdochice totum deſignare poteſt cultum. Is enim, per quem juramus, habetur καρδιωγνώστης atque humanarum actionum judex, unde ſibi ſoli Jova hunc honorem vindicat Deut. VI, 13. X, 20. Verum recte obſervavit Drusius *Obſervatt.* L. IX. c. 10., phraſium advertendam eſſe differentiam, aliud eſſe נִשְׁבַּע cum ל, aliud cum ב conſtructum, illud eſſe *jurare Deo,* ſolenni fidei ac obedientiae promiſſione ſe ei devovere, Pſ. CXXXII, 2. 2 Chron. XV, 14. Jeſaj. XIX, 18.; hoc vero, *jurare per Deum,* teſtem eum inv[illegible]veritatis. Itaque Judaei jurejurando ſeſe Jovae adſtrinxerant, ipſique devoti erant, verum rupto foedere nunc jurant *per regem ſuum,* i. e. per ſimulacrum, quod pro rege ſuo atque deo habent, cf. Amos V, 26., atque hoc modo cultum Jovae cum idolorum cultu conjungunt, quod ipſum Iſraelitis exprobrat Elias 1 Reg. XVIII, 21. *Quousque in utrumque crus claudicaſtis? Si Jova eſt Deus, hunc ſequimini; ſi vero Baal* eſt Deus, *hunc ſequimini.* Quidam per מַלְכָּם *Molochum,* Ammonitarum Deum, 1 Reg. XI, 7., qui et מִלְכּוֹם dicitur, ibid. 5. 15. 33. 2 Reg. XXIII, 13., h. l. intelligunt. Sed vere monet a Coelln (p. 8. not.), nomen מֶלֶךְ, מלך, non Ammonitarum idolo proprium, ſed cum aliis diis fictitiis commune fuiſſe videri, imo cum ipſo Baale, in Phoeniciorum numis litteris מ׳ בעל i. e. מֶלֶךְ בַּעַל indicato, vid. Eckhel *Doctr. numor.* Vol. III. p. 396. ſeqq. Baal vero potius quam Molochus h. l. intelligendus videtur, quod de illius cultu ſermo fuit in iis, quae proxime praecedunt. Recte Chaldaeus verba noſtra ita exponit: וְיָת דְּסָגְדִין דִּי מְקַיְּמִין בִּשְׁמָא דַּיָי חָיְבִין וְיָמָן בְּשׁוּם פַּתְכְּרֵיהוֹן *et adoratores*

tores qui jurant per nomen Jovae, revertentes ut jurent per nomen idolorum suorum.

6. Posteaquam vates Judaeos speciali crimine idololatriae accusasset, in genere jam reliquorum omnium peccatorum ipsos reos agit, exscindendos illos quoque minatur, וְאֶת־הַנְּסוֹגִים מֵאַחֲרֵי יְהוָה וַאֲשֶׁר לֹא־בִקְשׁוּ אֶת־יְהוָה וְלֹא־דְרָשֻׁהוּ *qui a Jova recedunt*, et peregrinorum deorum cultum persequuntur (cf. Jes. XLII, 17.), *nec Jovam investigant, nec quaerunt eum*, qui Jovam plane non curant. De vi phraseos *Jovam requirere* cf. not. ad Ps. XIV, 2. et Hos. X, 12. Chaldaica integri Versus interpretatio haec est: וְיַת דְּאִסְתְּחַרוּ לַאֲחוֹרָא מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דַיָי וּדְלָא תְבַעוּ דַחַלְתָא דַיָי וּדְלָא בְעוּ מִן קֳדָמוֹהִי *qui avertuntur retrorsum a cultu Jovae, neque quaerunt timorem Jovae, neque ab eo quidquam precibus petunt.*

7. הַס מִפְּנֵי אֲדֹנָי יֱהוִֹה *Sile a facie Domini Dei*, metu religioso Deum, impietatis vindicem, revereamini, vid. not. ad Habac. II, 20. LXX et hic: *εὐλαβεῖσθε*. Chaldaeus: סָפוּ כָּל רַשִׁיעַיָּא מִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים *consumamini omnes impii a facie Jovae Dei.* Eodem hoc modo hanc phrasin reddidit quoque Chaldaeus Zach. II, 17. כִּי קָרוֹב יוֹם יְהוָה *nam propinquus est dies Jovae*, imminet illud tempus, quo de vobis supplicium sumet Jova. De יוֹם יְהוָה cf. not. ad Ezech. XXX, 3. Vid. et Jesaj. XIII, 6. כִּי־הֵכִין יְהוָה זֶבַח *Nam praeparavit Jova mactationem*, i. e. epulas, convivium ex mactatis animalibus, quomodo זֶבַח Genes. XXXI, 54. Prov. XVII, 1. Ezech. XXXIX, 17. sumitur, ad quem loc. cf. not. Chaldaeus: אַתְקֵין יְיָ קְטוֹל *praeparavit Jova caedem* improborum. Eodem sensu dicit Jesajas XXXIV, 6., *fore Jovae caedem* (זֶבַח) *in Bosra, et mactationem magnam* (טֶבַח גָּדוֹל) *in terra Edom.* Cf. et Jerem. XLVI, 10. הִקְדִּישׁ קְרֻאָיו *Sanctificavit vocatos*, invitatos *suos*, i. e. hostes ad poenas exsequendas advocatos, sicut ad epulas invitari solent homines. Chaldaeus: עָרַע מְזַמְּנוֹהִי *convocavit,*

cavit praeparatos f. invitatos *fuos.* הִקְדִּישׁ h. l. eft *deftinavit*, quia quod ad aliquid deftinatur a reliquis fegregatur. Ita dicitur Jerem. XII, 3. de impiis ad diem occifionis deftinatis, et ibid. XXII, 7. Nifi fortaffe h. l. refpeotu habito ad nomen זֶבַח, quod et de *victimis* ufurpari conftat, Nofter verbo הִקְדִּישׁ alludat ad facra convivia, quae poft facrificia celebrari folebant, ad quae qui invitati erant fefe decenter componere debebant. *Invitatis a Jova* (קְרֻאָיו) nos antehac indicari exiftimavimus feras beftias avesque rapaces, quas ad devoranda occiforum improborum cadavera invitarit Jova, moti loco fimili Ezechielis XXXIX, 17. *Dic avibus omnibus ablatis, omnibusque beftiis terreftribus: convenite et adefte, coite undique ad meum facrificium, quod ego vobis, ingens facrificium, in Ifraeliticis montibus facrifico, et carnem comedetis, potabitisque fanguinem.* Nunc tamen magis congruere videtur, *invitatis a Jova* intelligere hoftes, cum Theodoreto, qui τοὺς πολεμίους exponit, et Hieronymo, qui „poteft," inquit, „hoc quod dicit *fanctificavit vocatos fuos* de Babyloniis accipi, quos in ultionem populi fui etiam fervos fuos vocat, vindicantes injuriam fuam. *Vocavi*, inquit [Jerem. XXV, 8.], *Nabuchodonofor fervum meum.*" Confentit Abarbenel: „*Invitati* funt hoc loco Nebucadnezar et Chaldaei, quorum exercitum praeparavit Deus, ut venirent contra Hierofolymam et vindictam fumerent ab iftis transgrefforibus. Etenim vates, bene obfervante a Coelln (p. 26.), refpiciens ad epulas cum facrificiis junctas, ad quas vocat (קְרֻאִים 1 Sam. IX, 13. 22.), antea erant rite initiandi (קִדֵּשׁ 1 Sam. XVI, 5.), poenas quidem facrificii imagine, hoftes autem, poenarum exfequendarum auctores, accommodate ad hanc imaginem, fub vocatorum ad epulas facrificales fiftit fimilitudine, adnuente ufu loquendi, ut enim verbum קִדֵּשׁ primum de initiatione, deinde de *copiis parandis* dicitur Jerem. XXII, 7. LI, 27. Jefai. XIII, 2., ita etiam קָרָא primum de vocando ad epulas, deinde de *hoftibus* occurrit *accerfendis* Jerem. I, 15. Jef. XIII, 2."

8. וְהָיָה בְּיוֹם זֶבַח יְהוָה *Fietque die mactationis Jovae,* i. e. meae; loquitur enim Jova ipſe, ut ex iis, quae ſtatim ſequuntur, patet. Nomen igitur loco pronominis, ut Thren. III, 66. וְתַשְׁמִידֵם מִתַּחַת שְׁמֵי יְהוָה *exſcindes eos e ſub coelis Jovae,* i. e. tuis. Vid. et Num. X, 29. Chaldaeus: בְּיוֹם קִטְלָא דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ *in die occiſionis, qui venturus eſt a Jova.* וּפָקַדְתִּי עַל־הַשָּׂרִים וְעַל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ *Animadvertam in principes,* proceres, in quorum ſcelera infra III, 3. invehitur, *et in filios regis,* quibus Hieronymus omnes ex ſtirpe regia indicari vult, hac de cauſa, uti videtur, quod qui proprie dicuntur filii Joſiae, regis, anno aetatis octavo ad regnum evecti non ante hujus imperii finem ad eam mentis conſiliique maturitatem pervenire potuiſſe exiſtimaret, qua idonei viderentur, quibus poenae indicerentur divinae. Verum ſcite monet A COELLN (p. 15.), duos regis Joſiae filios, Joahas et Eljakim, quos tunc huic regi fuiſſe conſtat ex 2 Reg. XXIII, 31. 36. coll. XXII, 1., non incommode poſſe, imo debere intelligi, etiamſi illi hac aetate nondum ex ephebis exceſſerint. „Dira enim fata, familiae Davidis ex Numinis decreto 2 Reg. XX, 18. XXI, 13. imminentia, Joſias quidem rex pietate et obſervantia erga Deum a ſemet ipſo averterat; ſed eadem manebant non minus filios ejus exitio conſecratos. Quod quum non obſcure innuiſſet oraculum Huldae 2 Reg. XXII, 20. 2 Chron. XXXIV, 28., Noſter apertius indicaturus h. l. expreſſis indicit verbis. Quidni vero, quae eſſent in fatis, propheta pueris etiam infantibus praedixiſſet? Cujus cum effato apprime conveniſſe eventum, manifeſtum erit evolventi 2 Reg. XXIII, 33. XXIV, 1—4. XXV, 7.“ וְעַל כָּל־הַלֹּבְשִׁים מַלְבּוּשׁ נָכְרִי *Et in omnes, qui induti ſunt veſtimento peregrino,* quo JARCHI eas veſtes intelligit, quibus utebantur idololatrae in cultibus idolorum, Chaldaeum ſequutus, qui verba noſtra ita explicat: וְעַל כָּל דְּמִתְרַגְּשִׁין לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא *et ad omnes, qui perſtrepunt ad colenda idola.* HIERONYMUS: „hoc eſt, qui pro Dei cultu venerati ſunt idola.“ Idem arriſit GROTIO: „*Aliena,*“ inquit, „ſaepe vocantur,

quae

quae lege sunt vetita, qualia sunt vestimenta masculina in feminis, feminina in maribus, quod eo modo idololatrae colerent Martem et Venerem, ut diximus ad Deut. XXII, 5." Sed nil obstat, quo minus simpliciter intelligantur homines fastuosi et luxuriosi, qui in cultu et vestitu peregrino sibi placerent. „Innui puto omnes eos, qui exoticis vestibus levitatem animi prodebant. Neque mihi dubium est, quin illo aevo alii Aegyptios in vestitu imitarentur, alii Babylonios, prout huic aut illi genti studebant. Dicit ergo, ne illos quidem immunes fore, qui in peregrinum habitum transierint, seque ad mores victoris populi composuerint." Drusius.

9. וּפָקַדְתִּי עַל כָּל־הַדּוֹלֵג עַל־הַמִּפְתָּן *Animadvertam* (scil. בַּיּוֹם הַהוּא *in die illa*, quod est post הַמִּפְתָּן cum פָּקַדְתִּי conjungendum) *in omnem transsilientem limen.* In memoriam ejus, quod idolum Dagon coram Arca pronum in terram conciderat, capite et manibus limini illisis, truncatum, Philisthaei *a calcando templi limine*, tanquam consecrato idoli contactu, *abstinuerunt*, 1 Sam. V, 5., sed illud transilientes fanum ingredi solebant. Quem ritum per multa secula durasse, plures colligunt ex hoc Zephaniae loco. Hinc nostra verba Chaldaeus sic reddidit: וְאַסְעַר עַל כָּל דִּמְהַלְּכִין בְּנִימוֹסֵי פְּלִשְׁתָּאֵי *et animadvertam in omnes, qui ambulant in legibus Palaestinorum.* Sane Judaeos ob imitationem superstitionis Philisthaeorum taxat et Jesajas II, 6. Ejusdem interpretationis et Hieronymus mentionem facit, a magistro suo Judaico haud dubie edoctus. Ipse tamen verba Hebraea sic vertit: *et visitabo omnem, qui arroganter ingreditur super limen*, „hoc est," addit in Commentario, „adversum superbos, qui cum quodam fastu et dignitatis supercilio gradus templi et Sanctuarii limen ascendunt." Negant et plures recentiores interpretes, hic respici ad Dagonis superstitiosum cultum, sed ad Judaeos, impoenitentes templi frequentatores, haec referunt. Sic Coccejus in Lexico sub voce מִפְתָּן: *qui temere accedit ad*

 domum

domum Dei. Alii phrasi *transilire limen* gestum laetantium exprimi existimant, innuique ministros nobilium et principum, qui sua et illorum commoda et reditus per summum etiam nefas promovebant, ut in altero Versus hemistichio sequitur; qui igitur, ubi injuriam alicui fecerunt, mox laeti et alacres, onusti rebus rapina et dolo ablatis, sese in herorum domos recipiebant, ut operam suam dominis suis probarent. Nobis significari tales videntur, qui propriae domus limen s. proprii agri fines transgressi aliena invadunt occupantque, quod scelus Judaeis exprobrat quoque Jesajas V, 8. et Micha II, 2. Cui sententiae bene congruit quod subjicitur: הַמְמַלְאִים בֵּית אֲדֹנֵיהֶם חָמָס וּמִרְמָה *et qui replent domum domini sui violentia et dolo*, i. e. opibus per violentiam et dolum partis. De אֲדֹנֵיהֶם non *dominorum suorum*, sed *domini sui* vertendum, vid. not. ad Amos IV, 1. Cf. 1 Sam. XXVI, 16. 2 Sam. II, 5. 1 Reg. I, 33. Qui priore hemistichio superstitiosum Dagonis cultum innui existimant, cum LXX et Hieronymo vertunt: *domini Dei sui*, et de sacerdotibus haec intelligunt, Dagoni dona ex injuste partis offerentibus. Rapacitatem Judaeis objicit et Jeremias V, 27. *Sicut cavea plena avibus*, כֵּן בָּתֵּיהֶם מְלֵאִים מִרְמָה *ita domus eorum repletae sunt dolo*, bonis dolo partis. A Coelln בֵּית אֲדֹנֵיהֶם *idolorum aedem* h. l. sarcastice templum Jovae, ab idololatris foede inquinatum, vocari existimat; nam vocabulum אֲדֹנִים, ut synonymum בְּעָלִים nomen idolorum generale fuisse videri. Dubito tamen, vel unum locum afferri posse, quo אֲדֹנִים de idolis usurpetur. Graecus Alexandrinus, quem Vulgatus et Arabs sequuti, vertit: τὸν οἶκον Κυρίου θεοῦ αὐτῶν, אֲדֹנֵיהֶם ratus nomen אֲדֹנָי cum suffixo. Sed notum illud Jovae nomen nusquam cum Pronomine suffixo legitur. Pro eo quod in Syriaca versione legitur ܒܝܬ ܡܪܝܗܘܢ *cellarium*, legendum esse ܒܝܬ ܡܪܝܗܘܢ *domus Domini*, facili punctorum diacriticorum transpositione, verisimiliter conjecit a Coelln.

10. וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא *Et fiet die illo,* ſcil. devaſtationis, commemorato Vs. 7. 8. נְאֻם יְהוָה vid. ad Vs. 2. Deſcribit jam quae accidere ſolent urbe obſeſſa ab hoſtibus. קוֹל צְעָקָה מִשַּׁעַר הַדָּגִים, *Vox clamoris* erit *a porta piſcium,* una ex portis Hieroſolymitanae urbis, quae et Nehem. III, 3. XII, 39. 2 Paral. XXXIII, 14. memoratur. Nomen fortaſſis porta illa inde adepta eſt, quod ad eam eſſet forum piſcium venalium. „*Portam piſcium* eam vocabant, quae Dioſpolin ducit et Joppen, et vicinior mari erat inter cunctas vias Jeruſalem, de qua et Esdras refert [Nehem. III, 3.]: *Portam vero piſcium aedificaverunt filii Asnaa, ipſi texerunt eam, et ſtatuerunt valvas, et ſeras et vectes.*" Hieronymus. וִילָלָה מִן־הַמִּשְׁנֶה *Et ejulatus e ſecunda* ſcil. parte urbis Hieroſolymitanae, quae et 2 Reg. XXII, 14. memoratur, ubi Hulda prophetiſſa habitaſſe dicitur בִּירוּשָׁלַם בַּמִּשְׁנֶה. Hieronymus ad h. l. *ſecundi muri in eodem climate* (ſcil. parte urbis, Joppen verſus) *portam* ſignificari adfirmat. Cum Hieronymo Jarchi in eo conſentit, quod ad הַמִּשְׁנֶה ſubaudiat *portam* (שַׁעַר), quam *avium portam* vocat, eamque ſecundam fuiſſe dicat inter portas urbis. In quo ſequutus eſt Chaldaicam noſtri loci interpretationem, quae pro מִן־הַמִּשְׁנֶה habet מִן עוֹפָא *ab ave,* ſeu collective: *ab avibus.* Si modo mendum non eſt in textu Chaldaico. Kimchi certe legit מִן עוֹפְלָא *e loco ſublimi.* Eodem loco h. l. in textu Chaldaico editionis Compſutenſis et Plantinianae legitur. Fuiſſe locum Hieroſolymis, qui עֹפֶל vocaretur, cognoſcitur e 2 Reg. V, 24. Neh. III, 27. 2 Paral. XXVII, 3. Neque tamen Chaldaica interpretatio ſibi conſtat. Nam 2 Reg. XXII, 14. pro בַּמִּשְׁנֶה in ea legitur: בְּבֵית אוּלְפָנָא in *domo doctrinae,* quaſi nomen eſſet a verbo שְׁנָה, Chald. תְּנָא *docuit.* Gussetio מִשְׁנֶה *ſedes* notat *adſignatas Levitis,* quum ſacerdotes prae iis eſſent primarius ordo; aut *ſacerdotibus ſecundariis,* quum ſummus ejusque filii eſſent primarii. Nobis magis probatur J. D. Michaelis ſententia, cui in *Supplemm.* p. 2337. מִשְׁנֶה *ſuburbium* videtur ſignificare, quod recte *urbs altera* dici poterat, aut ſaltem pars

aliqua

aliqua urbis, quae a reliqua urbe diſtingui poſſet ut urbs inferior. וְשֶׁבֶר גָּדוֹל *Et confractio magna*, qua nonnulli *cladem, vaſtitatem* intelligunt. Nos tamen קוֹל ſeu יְלָלָה ante hanc phraſin e ſuperioribus repetendam ſubaudiendam non dubitamus, ut ſit: *vox contritionis magnae*, i. e. clamor talis, qualis auditur in urbe, quae plane evertitur. מֵהַגְּבָעוֹת *A collibus*, quibus urbs Hieroſolymitana inaedificata erat, de quibus legendus Josephus *de Bello Jud.* L. V. Cap. IV. §. 1. edit Haverc. (ſeu Cap. VI. ſecundum veterem Capitum diviſionem). Urbs igitur tota occupabitur ab hoſtibus atque vaſtabitur. „*Contritionem magnam a collibus*, de monte Sion et excelſiore urbis parte loquitur, quia quum altiora et arx civitatis fuerint occupata, facilior eſt in prona deſcenſus.“ Hieronymus.

הֵילִילוּ יֹשְׁבֵי הַמַּכְתֵּשׁ *Ejulate, habitatores Machtheſchi.* מַכְתֵּשׁ ſignificat vas, in quo aliquid contunditur, mortarium, vid. Prov. XXVII, 22. Hic vero locum a mortarii figura ſic appellatum patet. Hieronymus: *Ululate habitatores pilae.* Ad quae in Commentario: „Pila, quae hebraice dicitur *Machthes*, et ab Aquila verſa eſt *εἰς τὸν ὅλμον*, non per brevem ſyllabam prima legenda eſt, ne *σφαῖραν* putemus, ſed productam, ut de pila ſciamus dici, in qua frumenta tunduntur, vas concavum, et medicorum aptum uſui, in quo proprie ptiſanae feriri ſolent. Dicat aliquis, intellexiſſe ſe, quid ſignificat pila, ſed ſcire velle, cur in praeſenti loco aſſumta ſit. Quia ſemel deſcriptio eſt captae urbis, et dicitur: *Vox clamoris a porta piſcium, et ululatus a ſecunda, et contritio magna a collibus,* nunc idem deſcriptionis ordo ſervatur, et de ululatu dicitur eorum, qui habitant in valle Siloe. Et pulchre Scriptura non dixit: qui habitatis in valle, qui habitatis in gurguſtio, ſed *qui habitatis in pila*, quod ſcilicet quomodo frumenta, feriente deſuper vecte, contunduntur; ita de porta piſcium, et de porta ſecunda et de collibus proruens in vos decurret exercitus.“ Hieronymus igitur *mortario* vallem Siloa ſignificari

ficari existimat, quae Hierosolymis ad austrum erat. Chaldaeus vero: דְיָתְבִין בְּנַחְלָא דְקִדְרוֹן *qui habitant in valle Kidron*, quae et Josaphat vocatur, urbi ad orientem. Depressiorem urbis Hierosolymitanae partem nomine מַכְתֵּשׁ innui censet J. H. Ursinus in *Analectt. SS.* L. I. c. 37., qui observat, urbes et regiones a Graècis quoque et Romanis scriptoribus variis rebus aut animalium formis assimilari. „Antiqui civitates secundum praecipuas feras, ob significationem, formabant. Unde Roma formam *leonis* habet, qui ceteris bestiis quasi rex praeest. Brundusium formam *cervi*, Carthago *bovis*, Troja *equi* figuram habuit. Historici Aegyptum *Deltatum*, triangularem vocant. Alexandriam *chlamydi militari* comparant, Italiam *hederae*, Iberiam *pelli bovinae*, Naxum *pampino*, Peloponnesum *platani folio*, Sardiniam *vestigio hominis*, Cyprum *velleri*, Libyam *figurae trapeziae*, quadrato oblongo. De quibus sigillatim Piccartus *Decad.* 14. *Observ. Cap.* 5." Partem [illegible] depressam, vallem puta profundam, qualem duplicem deprehendimus prope Hierosolymam, unam fonte Siloa, alteram torrente Cedron irrigatam, quarum priorem Hieronymus, posteriorem Chaldaeus intelligere maluit, censet et a Coelln. Et eam vallem incoluisse homines vilioris sortis, operarios, qui victum sibi compararent, mercede a mercatoribus divitibus (עַם כְּנַעַן) accepta, textus ipsi non obscure innuere videtur. Urbis partem in valle fuisse sitam inde etiam patet, quod ea Jerem. XXI, 13. יֹשֶׁבֶת הָעֵמֶק *habitatrix vallis* dicitur. Cf. quae ad hunc Jeremiae locum notavimus. Forsan quam Zephanias מַכְתֵּשׁ vocat vallis eadem fuit, quae Josephi aetate *Φάραγξ* Τυροποιῶν *vallis caseos facientium* appellabatur, Acrae colli subjecta; vid. Josephi *Bell. Jud.* L. V. Cap. 4. §. 1. et cf. libr. nostr. *Handb. der bibl. Alterthumsk.* Vol. II. P. II. p. 206. Quae sequuntur, כִּי נִדְמָה כָּל־עַם כְּנַעַן *nam exscindetur totus populus Canaanis*, Graecus Alexandrinus ita explicavit: ὡμοιώθη πᾶς ὁ λαὸς Χαναάν, verbo נִדְמָה significatu *similis factus est* accepto. Ita et Chaldaeus: כָּל עַמָּא דְדָמַן עוֹבָדֵיהוֹן לְעוֹבָדֵי

לְעוֹבָדֵי עַמָּא דְאַרְעָא דִכְנַעַן *totus populus, cujus opera ſimilia ſunt operibus populi terrae Canaan.* Concinit Hieronymus: „*Populum* autem *Canaan* appellavit populum Judaeorum, juxta illud, quod legimus in Daniele [XIII, 56. verſ. Graec.]: *Semen Canaan, et non Juda.* Et ad Jeruſalem [Ezech. XVI, 3.]: *Pater tuus Amoraeus, et mater tua Cethaea.* Et in alio loco [Hoſ. XII, 8.]: *Canaan, in manu tua ſtatera iniquitatis.*" Cui interpretationi, et a nobis olim adſcitae, vere monuit a Coelln repugnare membrorum parallelismum, quum quae verbis עַם כְּנַעַן in altero membro reſpondent נְטִילֵי כָסֶף *onuſti argento,* negotiatores quidem divites poſſint, gentem improbam indicare nequeant. Verum vidit Grotius, qui עַם כְּנַעַן appellari ait *populum mercatorum,* qui in cava urbis Hieroſolymitanae parte habitarent. כְּנַעַן nonnumquam pro *mercatoribus* uſurpatur, vid. not. ad Ezech. XVII, 4. et Hoſ. XII, 8. נִכְרְתוּ כָּל־נְטִילֵי כָסֶף *Exſcindentur omnes onuſti argento,* כָּל עַתִּירֵי נִכְסַיָּא *omnes divites opibus,* ut Chaldaeus vertit. Indicantur mercatores, qui illo nomine appellantur, quod ſolent magnam pecuniae vim ſecum ferre. Graecus Alexandrinus נְטִילֵי כֶסֶף reddidit *ἐπηρμένοι ἀργυρίῳ,* i. e. interprete Hieronymo, qui erecti erant (cf. Dan. IV, 31. עַיְנַי נִטְלֵת *oculos meos elevavi*) in ſuperbiam et pauperes deſpiciebant. Nec rectius Hieronymus vertit: *involuti* (quaſi נְטִילֵי eſſet a טָלַל *texit, involvit* Nehem. III, 15.) *argento,* i. e. „qui divitiis confidebant et ſe quaſi involutos et ſeptos divitiis aeſtimarent."

12. אֲחַפֵּשׂ אֶת־יְרוּשָׁלַםִ בַּנֵּרוֹת *Perſcrutabor Hieroſolymam* quaſi *cum lucernis,* nullum erit latibulum, quod non ſim perveſtigaturus; ut ultionem ſumam de peccato in eo commiſſo. Chaldaeus: אֲמַנֵּי בָלוֹשִׁין וִיבַלְשׁוּן יַת יְרוּשְׁלֵם כְּמָא דִבְלְשִׁין בְּבוֹצִינָא *conſtituam perveſtigatores, qui perveſtigent Jeruſalem ut qui ſcrutantur cum lucerna.* Victores hoſtes intelligit, qui praedandi cauſa omnia diligentiſſime perveſtigabunt. Tribuuntur Jovae, quae fiunt ab hoſti-

hostibus, vindictae divinae instrumentis. Hieronymus: „In tempore et in die captivitatis Jerusalem, vel a Babyloniis, vel a Romanis, scrutabitur Dominus cum lucerna omnia abscondita Jerusalem, et nullum inultum patietur effugere. Legamus Josephi historias, et ibi reperiemus scriptum, de cloacis quoque et speluncis, et antris et sepulcris extractos principes et reges et potentes et sacerdotes, qui se in eis metu mortis absconderant.“ וּפָקַדְתִּי עַל־הָאֲנָשִׁים הַקֹּפְאִים עַל־שִׁמְרֵיהֶם *Et animadvertam in coagulatos,* i. e. qui rerum coagulatarum instar stant immobiles *super faeces suas,* et quasi incubant illis, i. e. qui magna tranquillitate conquiescunt in divitiis suis, nullis rerum conversionibus agitantur, ut vinum, quod non transfunditur, sed faecibus suis incumbit. Eadem similitudo Jerem. XLVIII, 11., ad quem loc. cf. not. Chaldaeus: וְאַסְעַר עַל גֻּבְרַיָּא דְּשָׁלַן שְׁלֵיָא עַל נִכְסֵיהוֹן *animadvertam in viros, qui tranquillitate fruuntur in divitiis suis.* הָאֹמְרִים בִּלְבָבָם לֹא־יֵיטִיב יְהוָה וְלֹא יָרֵעַ *Qui dicunt in corde suo,* apud se cogitant: *non benefacit Jova* bonis *neque malefacit* malis, nec prodest bonis, nec malos punit. Qui cogitarunt antehac, a Deo non curari res humanas, *forte ac temere humana negotia volvi agique,* ut est apud Curtium L. V. Cap. XI. §. 10. Hieronymus: „Nec boni nec mali Deum auctorem esse dixerunt, hoc est, quod nec bonis bona, nec malis mala redderet, sed quod fortunae cuncta regerentur arbitrio, et casu ferrentur incerto.“ Cf. Mal. II, 17. Thren. III, 36. 38. Ps. X, 4. seqq. „LXX, qui τοὺς καταφρονοῦντας ἐπὶ τὰ φυλάγματα αὐτῶν verterunt, verbum קָפָא *coagulavit* de modo agendi frigido, superbo et insolenti interpretati sunt, שָׁמַר autem cum מִשְׁמָר, φύλαγμα, confundentes, de praeceptis divinis intellexisse videntur. Simili vitio Syrus, cujus sunt verba: *qui vilipendunt custodem suum,* ܠܢܛܘܪܗܘܢ, שִׁמְרֵיהֶם cum שֹׁמְרָם vel שֹׁמְרֵיהֶם commutavit.“ a Coelln.

13. וְהָיָה חֵילָם לִמְשִׁסָּה *Eruntque facultates eorum direptioni* hostium, וּבָתֵּיהֶם לִשְׁמָמָה *et domus eorum in devastatio-*

ftationem, devaftabuntur ab hoftibus. וּבָנוּ בָתִּים וְלֹא יֵשֵׁבוּ *Aedificabuntque domos, nec habitabunt eas* non diu. Eadem minatur Amofus V, 11. Cf. Deut. XXVIII, 39. Contraria promittuntur Jefaj. LXV, 22.

14. קָרוֹב יוֹם יְהוָה Vid. Vs. 7. הַגָּדוֹל Vid. not. ad Joel II, 11. וּמַהֵר מְאֹד *Et feftinans valde*, i. e. qui valde feftinanter adventat. קוֹל יוֹם יְהוָה *Vox diei Jovae*, die illo, quo Jova poenas fumet de impiis, magnis refonabit clamoribus aether. מַר צֹרֵחַ שָׁם גִּבּוֹר *Amare clamabit ibi fortis*, etiam fortiffimus quisque bellator Judaeorum, qui viribus fuis praefidit, terrore corripietur. שָׁם *Ibi* valet h. l. *tunc*, ut Pf. XIV, 5., ad quem loc. vid. not., et apud Homerum in formula illa perquam frequenti: ἔνϑ' ἄλλοι μὲν πάντες. Chaldaeus: דִּי בֵיהּ מְרִיר וְצָוַח תַּמָּן גִּבָּרַיָּא מִתְקַטְּלִין *in quo est moeror et clamor, potentes interficientur.* „LXX, quorum textus hac ratione eft distinguendus: Φωνὴ ἡμέρας Κυρίου. πικρὰ καὶ σκληρὰ τέτακται. δυνατὴ ἡμέρα ὀργῆς, legerunt forfan: מַר וְצָרָה שׂוּם יִגְבּוֹר יוֹם עֶבְרָה *amara et dura decreta funt; fortis eft dies excandefcentiae.* Vocabula מַר, צָרָה (σκληρὸς, cf. Jefaj. V, 30.) pro Adjectivis acceperunt. שׂוּם Participium Paul verbi שִׂים (cf. שׂוּמָה Keri 2 Sam. XIII, 22.) reddi poterat Graeco τέτακται, verbo enim τάσσειν Hebraicum שׂוּם quadraginta in locis (cf. Trommium) a LXX exprimitur. Vocem denique גִּבּוֹר ad Verfum proxime fequentem transtulerunt. Eodem modo in Syriaca verfione vocabulum ܓܢܒܪܐ ad Verf. fequ. trahendum eft. Vulgatus et Chaldaeus pro צֹרֵחַ expreſſerunt *tribulabitur*, מִתְקַטְּלִין, non variam, ut videtur, lectionem, fed licentiam in vertendo fequuti.“ A. Coellen.

15. יוֹם עֶבְרָה הַיּוֹם הַהוּא *Dies irae*, i. e. calamitatum, quae ab irato Jova immittentur, erit *dies ille*, Vs. 7. 14. denunciatus. Cf. Jefaj. IX, 18. בְּעֶבְרַת יְהוָה נֶעְתַּם אָרֶץ *per iram Jovae obfcuratur terra.* Vid. et infra Vs. 18. In verbis quae fequuntur geminat vocabula ἰσοδύναμα, יוֹם צָרָה וּמְצוּקָה *dies anguftiae*, יוֹם שֹׁאָה וּמְשׁוֹאָה *dies devaftationis* rel.

rel. ad intendendam fignificationem. De יום חשך cf. not. ad Joel II, 2.

16. יום שופר ותרועה *Dies tubae* claſſicum canentis *et clangoris.* Declarat ſuperiora; dies, inquit, in quo exaudientur tubae hoſtium clangentium in expugnandis urbibus munitis (על הערים הבצרות) et arcibus excelſis (ועל הפנות הגבהות), ad excitandos animos militum. פנות *Angulos* vocat turres, quales in murorum angulis aedificari ſolitae. Neque enim ſolebant veteres ambitum muri directum ducere, ne ad ictum arietis eſſet diſpoſitus, ſed ſinnoſis anfractibus clauſere urbes, crebrioresque turres in ipſis angulis ediderunt, ut, ſi quis ad murum ita conſtructum vel ſcalas vel machinas admovere vellet, non ſolum a fronte, ſed etiam a lateribus et prope a tergo velut in unum concluſus opprimi poſſet, obſervante Vegetio *de re milit.* L. IV. c. 2. Unde Tacitus etiam *Hiſtor.* L. V. c. 11. §. 5. muros Hieroſolymorum vocat *per artem obliquos et introrſum ſinuatos, ut latera oppugnantium ad ictus pateſcerent.* Cf. deſcriptionem turrium, quibus urbi Hieroſolymitani muniti erant, apud Josephum *de Bello Jud.* L. V. Cap. IV. §. 3.

17. והצרתי לאדם *Arctum faciam hominibus,* in anguſtias cogam (eadem phraſis Jerem. X, 18. Neh. IX, 27. 2 Paral. XXVIII, 22.) homines iſtos, qui degunt in civitatibus munitis turribusque munitis (Vs. 16.), ubi ſe putant in tuto eſſe. והלכו כעורים *Ut incedant ſicut caeci,* anguſtiis aſſiciam tantis, ut non magis quam caeci videant, quo ſe vertere debeant. ושפך דמם כעפר *Effundetur ſanguis eorum ſicut pulvis,* qui nullius eſt pretii, copioſiſſime et abjectiſſime. „Mire dictum videtur Druſio, quod vates ſanguinem effuſum cum *pulvere,* quaſi de re arida ſermo eſſet, comparat, non cum *aqua.* Recte. Sed excuſatur vates uſu duplici verbi שפך, quod non de rebus tantum *fluidis,* ſed etiam de *aridis,* ut in loquutione שפך סוללה (Ezech. IV, 2.) *vallum,* aggerem *congeſſit,* urſurpare licebat. Pote-

rat itaque a poeta cum utroque vocabulo דָּם et שָׁפַךְ, non refragante usu loquendi conjungi, ut vertere possis: *effunditur sanguis eorum, ut pulvis excutitur.* Pulverem autem adjecit, ut qui imaginem contineat vel *copiae*, ut Ps. LXXVIII, 27., vel *vilitatis*, ut 2 Reg. XIII, 7., quarum posteriorem respexisse videtur." A Coelln.' וּלְחֻמָם כַּגְּלָלִים *Et caro*, corpora *eorum sicut stercora.* לְחוּם, quod Job. XX, 13. in universum *cibum* denotat, h. l. significatu Arabici لَحْم *caro* significatu capiendum esse, recte observant Jarchi et Aben-Esra. Ita LXX: *καὶ τὰς σάρκας αὐτῶν ὡς βόλβιτα.* Syrus: ܘܒܣܪܗܘܢ ܐܝܟ ܩܛܢܐ *et caro eorum ut stercora.* Chaldaeus: וּנְבֵלָתֵיהוֹן כְּמַחִיתָא *et cadavera eorum sicut stercus.* Significat, corpora eorum projectum iri per agros; perinde ut laetamen sive fimus per agrum jacitur, quando stercoratur. Hieronymus: „Corpora eorum remanebunt insepulta sicut stercora super faciem terrae." Cf. similes huic effato sententias 1 Reg. XIV, 10. Jer. IX, 21. XXII, 19.

18. Non solum robur et vires eorum eos non eripient, sed etiam nec argentum, nec aurum hostibus oblatum. Eadem, quae hic, verba, גַּם כַּסְפָּם וגו', leguntur Ezech. VII, 19. וּבְאֵשׁ קִנְאָתוֹ *Et per ignem zeli ejus*, aestuante Dei ira. *Ignem zeli* dicit, ut Ezech. XXXVIII, 19. וּבְקִנְאָתִי בְאֵשׁ עֶבְרָתִי דִּבַּרְתִּי *in zelo meo et in igne irae meae loquutus sum;* nam zelus non est absque ira. תֵּאָכֵל כָּל־הָאָרֶץ Chaldaeus: וִישְׁתֵּצוּן כָּל רַשִׁיעֵי אַרְעָא *consumentur omnes impii terrae.* Eadem redeunt infra III, 8. כִּי כָלָה אַךְ־נִבְהָלָה יַעֲשֶׂה אֵת כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ *Nam consummationem faciet et quidem festinatam omnibus incolis terrae hujus* Judaicae, ut Vs. 2. Accelerabit ad internecionem delere omnes incolas terrae istius.

Cap. I.

1. *Jovae sermo habitus ad Zephaniam, Chusis filium, Gedaljae filii, Amariae filii, Ezechiae filii, tempore Josiae, Amonis filii, Judaeae regis.*

2. *Auferam prorsus omnia de terrae solo, inquit Jova.*

3. *Auferam homines et pecudes, auferam et aërias volucres, et aquatiles pisces. Auferam offensas cum impiis; exscindam et homines ex terrae solo, inquit Jova.*

4. *Extendam manum meam in Judaeam, inque omnes Hierosolymorum incolas. Exstirpabo ex isto loco Baalenses reliquias, nomen sacrificulorum cum sacerdotibus.*

5. *Et qui in tectis coelestes adorant copias, et qui Jovam adorando ita jurant, ut per regem quoque suum jurent.*

6. *Et qui a Jova defecerunt, Jovamque non quaerunt, neque eum sciscitantur.*

7. *Obtumescito coram domino Deo! Nam instat Jovae dies; nam apparavit Jova epulas, designavit a se vocandos.*

8. *Fietque die epularum Jovanarum ut animadvertam in principes regiosque filios, et in omnes peregrina veste vestitos.*

9. *Animadvertam et in omnes limen transsilientes illa die, qui domini sui domum injustitia et fraude replent.*

10. *Eritque illa die, inquit Jova, sonitus clamoris a porta piscium, et ejulatio ab altera (urbis) parte, et ingentis cladis fragor a collibus.*

11. *Ejulate habitatores Machteſchi, nam exſcinduntur omnes mercatores, exſcinduntur omnes argento onuſti.*

12. *Atque illo tempore rimabor Hieroſolymam lucernis et animadvertam in eos, qui faecibus ſuis incubant, qui ſuo in corde dicunt: neque benigne facit Jova, neque malo afficit.*

13. *Itaque cedent eorum opes in rapinam, et domus in vaſtitatem, quasque domos conſtruxerint non habitabunt, et quas panxerint vineas, earum non bibent vinum.*

14. *Inſtat Jovae dies magna, inſtat, et valde properat, ſonitus diei Jovae. Acerbe tunc clamabit heros.*

15. *Dies ſaevitiae erit illa dies, dies anguſtiae et angoris, dies vaſtationis et ruinae, dies tenebrarum et caliginis, nubiloſa nebuloſaque dies.*

16. *Dies tubae clangorisque adverſum urbes munitas et turres altas.*

17. *Angam homines, ut caecorum more ambulent, quoniam in Judam peccarunt, et effundetur ſanguis eorum ut pulvis, et caro eorum ut ſtercora.*

18. *Neque argentum ſuum, neque aurum ſuum poterit eos liberare die indignationis Jovae, quin ejus irae igne conſicietur tota regio; exitio, illoque feſtino, perdet omnes terrae incolas.*

CAP.

Cap. II.

Argumentum.

Post minas superiore Capite expositas, Judaeos ad poenitentiam tempestive agendam hortatur, Vs. 1. 2. 3. Tum adversus Philisthaeos (Vs. 4—7.), Moabitas et Ammonitas (Vs. 8—11.), Cuschaeos (Vs. 12.), denique adversus Assyrios et Ninevitas (Vs. 13. 14. 15.) vaticinatur.

---

1. הִתְקוֹשְׁשׁוּ interpretum plures vertunt: *inquirite in vos ipsos*, in mores vestros. Verbum a קַשׁ *stipula*, proprie notat *stipulas colligere*, ut Exod. V, 12. לְקֹשֵׁשׁ קַשׁ *ad colligendum stipulas*. Hinc transfertur ad *seriam et accuratam disquisitionem*, nam res minutae, quales sunt stipulae, egent tali scrutinio. Significat ergo verbum קָשַׁשׁ non simpliciter *inquirere*, sed *studiose ac diligenter aliquid inquirere*. Eodem sensu Cicero *ad Attic.* VI, 6. utitur Graeco ἐξακανθίζειν *spinas vellere et colligere*, pro *sollicite exquirere*, ac veluti periculosa quadam cura examinare. *Cetera*, inquit, *noli ἐξακανθίζειν*. Loquitur de Dolabella, cujus vitia non vult ab Attico ex ejus vita superiori colligi sibique objici. הִתְקוֹשֵׁשׁ in Hithpael reciproce intelligunt, *se ipsum scrutari*. Ad וָקוֹשׁוּ, quod additur, *et inquirite*, subaudiunt: alios; ut vates invitet ad resipiscentiam, quasi dicat: quaerite diligenter et in vobis et in aliis maculas quasque, ut illas aboleatis. Primum agite poenitentiam, deinde eodem provocate alios. Idem vult adagium Hebraicum a Jarchio e codice Talmudico Sanhedrin Cap. 2.

Fol.

Fol. 19. 1. ad h. l. allatum: קַשֵּׁט עַצְמְךָ וְאַחַר כָּךְ קַשֵּׁט אֲחֵרִים *orna prius te ipsum, postea orna alios.* Aliam sententiam in eundem sensum memorat Kimchi: נְקַשֵּׁט גַּרְמִין עַד לָא נְקַשֵּׁט אַחֲרָנִין *ornemus nos ipsos, antequam ornemus alios.* Drusius legit נְבַקֵּשׁ *inquiramus.* Cf. Matth. VII, 4. Sed veteres interpretes הִתְקוֹשְׁשׁוּ recte propria *colligendi* notione acceperunt. Chaldaeus: אִתְכַּנַּשׁוּ וְאָתוֹ וְאִתְקָרְבוּ *congregamini et venite et accedite.* Syrus: ܐܬܟܢܫܘ ܘܐܬܐܣܪܘ *colligite vos ipsos et accingimini.* LXX: Συνάχθητε καὶ συνδέθητε. Hieronymus: „*Convenite et congregamini,* id est, estote vobis caritatis vinculo copulati." Grotius: „*Convenite, congregamini,* nempe ad preces, ut vitam saltem salvam habeatis." Quam interpretationem comprobavit a Coelln (*Spicil.* p. 27.); qui Hebraice קֹשֶׁשׁ collato cum Arabum قشّ de *congregando pecore et hominibus* usurpato (ut in *Vita Timuri* T. II. p. 220. وقشّ اليه اطراف عساكر *congregarunt se ad eum montes copiarum*), unde nomen قشّاش in Camuso per جماعة *congregatio* explicatur, vatem hisce verbis suos invitare censet ad instituendam concionem religiosam ad averruncandas precibus calamitates. Cf. Joel II, 16. Quae sequuntur, הַגּוֹי לֹא נִכְסָף, nos olim ita interpretati sumus: *o gens vacua desiderio,* quae non desiderat redire ad frugem, et mores in melius mutare, aut in delicta propria inquirere; sequuti Chaldaeum: עַמָּא דְּלָא חָמֵיד לְמִתַּב לְאוֹרַיְתָא *populus qui non vult converti ad legem,* LXX: Τὸ ἔθνος τὸ ἀπαίδευτον. Syrus: ܥܡܐ ܕܠܐ ܪܕܐ *populus cui nulla disciplina.* Verbum כָּסַף *desiderare* constat notare, vid. Genes. XXXI, 30. Ps. LXXXIV, 2. Hinc נִכְסָף *qui desiderio* alicujus rei *tenetur.* Aliis est: *qui desideratur,* amatur, ab aliis. Ita Hieronymus: *gens non amabilis.* Et in Commentario: „Quae amore Dei indigna es. Sive: *gens inerudita,* de qua dicitur in Deuteronomio [XXXII, 6.]: *Populus stultus*

et

et non sapiens. Et in Jeremia [II, 30.]: *Sine causa percussi filios vestros, disciplinam non recepistis.*" Cf. Jerem. VII, 28. Sed vere monuit A COELLN, adscita a nobis interpretatione, ellipsin duriorem statuendam esse. „Expeditior procul dubio sensus efficitur collato, cum GESENIO in Lexico hebr. teuton., verbo Chaldaico כְּסַף *pudore suffusus est, erubuit,* quod in Targumicis passim occurrit, v. c. Ps. XXXV, 4. LXIX, 7. Unde vertenda est haec phrasis *gens inverecunda, verecundiae expers.* Aramaeismum, quem olet vox illa, alias etiam non respuit Zephanias, cf. נִצְדּוּ III, 6., מֹרְאָה III, 1. Ceterum in vocibus לֹא נִכְסָף Adjectivum cum particula negativa ita conjunctum est, ut inde vim privativam nactum sit. Cf. GESENII *Lehrgeb.* p. 812."

2. בְּטֶרֶם לֶדֶת חֹק *In nondum peperisse,* antequam pariat *decretum* Dei vobis exitiale, i. e. antequam effectum sortiatur, eveniat, id quod Deus contra vos decrevit. Similis a *pariendo* desumta metaphora Proverb. XXVII, 1. לֹא תֵדַע מַה־יֵּלֶד יוֹם *nescis quid pariat dies,* quid latura sit. Ita et τεκεῖν poetis Graecis usurpari observat A COELLN, ut in Euripidis Iphigen. Taur. Vs. 386. οὐκ ἔσθ' ὅπως ἔτεκεν ἂν ἡ Διὸς δάμαρ, Λητὼ, τοσαύτην ἀμαθίαν; חֹק, quod de tempore constituto dici solet, h. l. de *poenarum* tempore, יוֹם יְהוָה, quo statim excipitur, intelligendum est. Eodem sensu legitur Mich. VII, 11. Bene HIERONYMUS: „Antequam fiat quod prophetatum est, antequam praeceptum sequatur effectus." Chaldaeus: עַד לָא תִפּוֹק עֲלֵיכוֹן גְּזֵירַת בֵּית דִּינָא *antequam prodeat in vos decretum domus judicii.* Ante verba כְּמֹץ עָבַר יוֹם repetendum est בְּטֶרֶם, ut sit vertendum: priusquam *veluti gluma transeat,* i. e. subito irruat in vos *dies* vindictae divinae, de quo supra I, 7. 14. 15. 18. loquutus erat. Ita et HIERONYMUS: „Quod [scil. illud quod prophetatum est] ita facile veniet, quasi pulvis pertransiens." LXX: Πρὸ τοῦ γενέσθαι ὑμᾶς ὡς ἄνθος παραπορευόμενον. Non expressit interpres verba לֶדֶת חֹק, quorum sensus ipsi obscurus erat. JARCHI: „Sermonis brevitate

utitur, eſtque ſenſus: tanquam gluma, quae transit coram vento, et tanquam fumus, qui transit ante conſpectum ſolis." Sequitur Chaldaeum, qui haec verba ſic vertit: וּתְהוֹן דְּמַן לְכְמוֹצָא דְנַשְׁבָא בֵיהּ רוּחָא וּכְטוּלָא דְעָדֵי מִן קֳדָם יוֹמָא *ut ſimiles ſiatis glumae, quam perſlat ventus, et umbrae, quae transit a conſpectu diei.* Plura tamen aliena hoc modo textui inferuntur. Kimchi hypallagen in his verbis ſtatuit, qualis Ezech. XXXIX, 11. (מְקוֹם-שָׁם קֶבֶר), cf. not. noſtr. ad Ezech. XXIV, 17. Ita autem noſtra verba ordinanda cenſet: בְּטֶרֶם לֶדֶת חֹק יוֹם כְּמוֹץ עָבַר, quae conciſe dicta putat pro his, quae plenius et clarius ita erant exprimenda: בְּטֶרֶם לֶדֶת חֹק הַיּוֹם הַבָּא שֶׁתִּהְיוּ כְּמוֹץ עֹבֵר מִפְּנֵי רוּחַ *antequam decretum pariat diem venturum, quo eritis ſimiles glumae,* quae *praeterit* ſ. *abit* rapta *a vento,* i. antequam Jova ſententia ſua efficiat, ut veniat dies, quo pereatis. Se ipſum declarat in altero Verſus hemiſtichio: בְּטֶרֶם לֹא-יָבוֹא עֲלֵיכֶם חֲרוֹן אַף יְהוָה *antequam veniat ſuper vos excandeſcentia irae,* i. e. ira excandeſcens (ut Num. XXV, 4.) Jovae, בְּטֶרֶם לֹא-יָבוֹא עֲלֵיכֶם יוֹם אַף-יְהוָה *priusquam veniat ſuper vos dies irae Jovae,* in quo Jova ſe iratum oſtendet, ut Vs. 3. I, 7. 14. „Adjicitur voci בְּטֶרֶם particula negativa לֹא, quod quum alias fieri non ſoleat, ad idiotismos fortaſſe vatis noſtri referendum eſt. Nec tamen talis particularum negativarum complurium conjunctio abhorret ab Hebraismo. Ita מֵאֵין Jerem. X, 6., alibi, vel tribus negationibus conjunctis, מִבְּלִי אֵין dicitur Exod. XIV, 11., et ad particulam jurandi אִם aliam negativam לֹא additam vides Geneſ. XXXI, 52. Quae non, ut in ſermone Latino, tollunt negationem, ſed ut eo fortius negetur copulantur. Cf. Schroederi *Inſtitutt. Syntax.* Reg. XCVII." A Coelln. Totius Verſus ſenſum ita enarrat Hieronymus: „Antequam ſuper vos furor Domini compleatur. Simulque cerne Dei clementiam: ſuffecerat prudentibus, malorum venientium impetum deſcripſiſſe; verum quia non vult inferre ſupplicia, ſed tantum terrere paſſuros, ipſe ad poenitentiam provocat, ne faciat quod minatus eſt."

3. Jam

3. Jam orationem ad paucos in populo bonos convertit. בַּקְּשׁוּ אֶת־יְהוָה *Quaerite Jovam*, vid. not. ad 1, 6. כָּל־עַנְוֵי הָאָרֶץ *Omnes mansueti terrae* Judaeae, i. e. modesti, ab omni cupiditate et insolentia remotissimi. אֲשֶׁר מִשְׁפָּטוֹ פָּעָלוּ *Qui judicium ejus, Jovae, operantur*, qui Dei leges sectamini. Mutat personam, quod frequens in his libris. Chaldaeus: דִּינֵי רְעוּתֵיהּ עֲבָדוּ *qui judicia voluntatis ejus praestiterunt.* אוּלַי תִּסָּתְרוּ *Forte abscondemini*, forsan evadetis e communi calamitate. Chaldaeus: מָאִים יְתַגַּן עֲלֵיכוֹן *forsan fiet protectio super vos.* Verbum הִסְתִּיר *abscondere*, protegendi notionem haud raro obtinere constat, vid. *Jesaj.* XXVIII, 15. Ps. XXVII, 5.

4. Transit ad praedicenda mala eventura finitimis populis. „Quod Jesajas, Jeremias, Ezechiel faciunt, ut post visionem Judae adversum ceteras nationes, quae in circuitu ejus sunt, vertant vaticinium, et juxta *ἰδιώματα* singularum quae eis ventura sunt nunciet, atque in descriptione earum diutius immorentur, hoc nunc propheta Sophonias, quanquam breviter, eodem tamen ordine, facit." Hieronymus. Particulae causalis כִּי sensum, qua ea quae sequuntur, cum superioribus connectuntur, alii aliter exponunt. Hieronymus: „Si autem de his dubitat, qui ejus judicia fecerit, dicens [Vs. 3.]: *Si quomodo abscondamini in die furoris Domini*, quid fiet de peccatoribus? Tanta enim vastitas Judaeae terrae veniet, et tam sublimis victor huc Babylonius ascendet exercitus, ut etiam potentissimas urbes Philisthinorum, quae semper vobis aequo certamine restiterunt, eadem captivitas apprehendat." Jarchi: „*Nam*, si ita feceritis (i. e. si justitiae atque modestiae operam dederitis), animadvertam in vicinos vestros improbos, Philisthaeos, Ammonitas et Moabitas." Grotius: „Ostendit difficillima fore effugia, omnibus circum locis ab hoste captis." Nobis cum Hieronymo argumentum resipiscentiae ab exemplis poenarum exteris populis inflictarum contineri videtur hoc Versu eisque qui proxime sequuntur.

עַזָּה עֲזוּבָה תִהְיֶה *Gaza derelicta erit* ab incolis, civibus excisis aedibusque dirutis deserta jacebit. De *Gaza*, principe, prophetae temporibus, Philisthaeorum urbe, vid. not. ad Amos I, 6. Historiam hujus urbis pluribus exposuit Jo. Frid. Burscher in *Differtat. de Gaza derelicta futura ad illustrandum locum Zeph. II, 4.* Lipf. 1768. 4. Observanda paronomasia in nostris verbis, עֲזוּבָה עַזָּה, i. e. urbs fortis, valens et bene munita erit plane derelicta atque deserta. LXX: Γάζα διηρπασμένη ἔσται. Quum vero עזב ceteris omnibus V. T. locis a Graecis interpretibus recte *derelinquere, deserere* reddatur, cur hoc solo loco verbo illi ab iisdem *diripiendi* significatus tribuatur, Burscherus l. c. p. 8. rationem reddit hanc: „Quodsi verum est, versionem τῶν LXX temporibus *Ptolemaei Philadelphi* concinnatam esse, factum est id ea aetate, qua Gaza admodum floruit, et post hominum tum viventium memoriam nullam aliam experta fuerat injuriam, nisi quam Alexander Macedo ei intulerat. Ostendam vero suo loco (§. XV.), Alexandrum M. urbem civibus multis privasse, uxores eorum liberosque in servitutem redegisse, et colonia e finitimis in urbem deducta, ea tanquam praesidio ad bellum esse usum. Nec dubium est, urbem tunc militibus diripiendam fuisse traditam, quoniam rex eam magno sui cum periculo, accepto vulnere, post mensium duorum obsidionem, vi ceperat. Tantum hoc falsum esse infra docebo, quod recentiorum plurimi statuunt, decepti loci cujusdam Strabonis male intellecti, Gazam scilicet a Macedone penitus eversam, et in sempiternum tumulum conversam esse. Alexander igitur Macedo quum Gazam vere diripuisset, Graecus Zephaniae interpres, vel, si mavis LXX, ad id respexisse, vocemque διηρπασμένη propterea pro καταλελειμμένη adhibuisse videntur, ne vel Aegyptiis aliisque gentibus ipsorum translationem legentibus supicionem moverent contra veritatem praedictionis, vel Gazensium in se odium concitarent. Gaza enim ipsorum aetate denuo florebat, et post cladem ab Alexandro M. acceptam novas vires collegerat." Gazam non

non ab Alexandro M., ſed ab Alexandro Jannaeo, Joannis Hyrcani filio, Simonis nepote, Judaeorum rege, penitus everſam ac deletam eſſe (circa annum 93. ante C. N.), narrat Josephus *Antiqq.* L. XIII. c. 13. p. 670. Oper. edit. Haverc., et *de bello Jud.* L. I. c. 4. §. 2. אַשְׁקְלוֹן, urbs Philiſthaeorum haud procul a Gaza, memorata Joſ. XIII, 3. Jud. I, 18. Vid. de hac urbe libr. noſtr. *Handb. der bibl. Alterthumsk.* Vol. II. P. II. p. 377. ſeqq. אַשְׁדּוֹד בַּצָּהֳרַיִם יְגָרְשׁוּהָ *Aſchdodum* quod attinet *in meridie expellent eam* hoſtes, cives ejus ex ea expellentur et abigentur in exilium. Quod autem *in meridie* id futurum dicit vates, eo quidam exiſtimant ſignificari cum Kimchio: *clara luce* aut *vi aperta*, q. d. citra ullam fraudem ac dolum, aperto Marte, non nocte, ſed aperto die, cum homines ſolent eſſe vigiles et magis attendere ſuis rebus. Ita et Hieronymus: „Azotum non furto, ſed bello, id eſt, manifeſta luce atque victoria in captivitatem trahent.“ Sed vere obſervat a Coelln, in ſententia, quae ex hac interpretatione prodit, abſoni quid latere. „Urbis enim totius incolas noctu, furto quaſi vel dolo expelli non facile accidere ſolet, nec usquam, quantum memini, a vate quodam dicitur. Unde nec expulſio medio die notionem violentiae apertae aſſumere poterat. Indicaturus potius vates eam diei partem, qua impetus hoſtilis minime exſpectatur, voce utitur צָהֳרַיִם *meridiei*, quo tempore, ob nimiam illis in regionibus aeſtus vehementiam ſomno indulgebant, 2 Sam. IV, 5. ſeqq., nec milites lubenter impetum faciebant. Cf. Coran. Sur. IX, 82. Inde paſſim apud Jeremiam impetus improviſus, ſubitarius, tempore meridiano accidiſſe dicitur, v. c. XV, 8. *Inducam eis* שֹׁדֵד בַּצָּהֳרַיִם *vaſtatorem in meridie, faciam ut irruat in eam* פִּתְאֹם *repente.* Cf. VI, 4. 5. 26. XVIII, 21. XX, 16., eodem ſenſu, quo aliis in locis impetus nocturni memoriam injiciunt, cf. Jeſaj. XV, 1. Jerem. VI, 5. Job. XXVII, 20. 30. Digna eſt quae ad locum noſtrum conferatur Chr. Bened. Michaelis *Diſſert. Naturalia quaedam et artificialia Cod. S. ex Alcorano illuſtrans,* in Potti *Sylloge Commentatt.* theolo-

theologico. Vol. III. p. 37. ſeqq. De urbe אַשְׁדּוֹד vid. not. ad Amos I, 8. וְעֶקְרוֹן תֵּעָקֵר *Et Ecron exſcindetur.* „*Accaron*, quae interpretatur *eradicatio*, hoc ſuſtinebit, quod in ſuo vocabulo ſonat, id eſt, *eradicabitur.*“ Hieronymus. De Ecrone urbe vid. libr. noſtr. ſupra citat. Vol. II. P. II. p. 369. ſeqq. Iisdem, quae hic memorantur, quatuor Philiſthaeorum urbibus minatur et Zephaniae aequalis, Jeremias, XXV, 20. poenas. Sed quum aliis locis, ut Joſ. XIII, 3. 1 Sam. VI, 17. Jud. III, 3. *quinque* Philiſthaeorum urbes ſub ſuis principibus, סְרָנִים, commemorentur, jam oritur quaeſtio, quanam de cauſa Zephanias unam earum, *Gath*, ſuo in recenſu omiſerit. Quam ſatis probabiliter a Coelln ſibi reperiſſe videtur in eo, quod Gath hac aetate, Philiſthaeis erepta, ſub Judaeorum ditione latuerit. „Hanc enim civitatem Davides olim in ſervitutem redegerat, 1 Chron. XVIII, 1. Joramo regnante Philiſthaei periculum recuperandae, uti videtur, civitatis fecerunt, 2 Chron. XXI, 16., ſed iisdem ab Uria 2 Chron. XXVI, 6. 7. et Hiskia 2 Reg. XVIII, 8. devictis, Gath ſub Judaeorum imperio remanſit. Quod utique colligere poſſumus ex prophetis Amoſo I, 6—9. Zacharia IX, 6. Jeremia XXV, 28., quatuor item Philiſthaeorum civitates recenſentibus, et praecipue ex Micha I, 10., urbem Gath expreſſis verbis inter Judaeorum oppida referente.“ De quo tamen dubitari poteſt, vid. not ad eum loc. Ceterum de Gathae urbis fatis cf. *Handbuch der bibl. Alterthumsk.* Vol. II. P. II. p. 372.

5. „Quatuor magnis Palaeſtinae urbibus nominatis nunc ad ipſam generaliter provinciam patet ſermonem Domini fieri.“ Hieronymus. הוֹי יֹשְׁבֵי חֶבֶל הַיָּם *Vae vobis o habitatores tractus maris,* Chaldaeus: וַי דְּיָתְבִין בִּסְפַר יַמָּא *vae* iis *qui habitant in litore maris.* חֶבֶל, quod proprie *funiculum* notare conſtat, hic et alias (v. c. Deut. III, 4. חֶבֶל אַרְגֹּב) pro *tractu* ſive *regione* ponitur. Sumtum a more veterum, qui funiculis utebantur in dimetiendis et dividendis agris; cf. Joſ. XVII, 5. Idem mos etiamnum in

Aura-

Auranitide ſ. Hhauran obtinet, uti teſtatur Burckhardt in *Deſcript. itiner. per Syr.* p. 467. verſ. teuton. „חֶבֶל הַיָּם *tractus maritimus* nomen fuit Philiſthaeae, ut חוֹף הַיָּם *ora maritima* Jerem. XLVII, 7. Ezech. XXV, 16. Optime inter veteres haec verba vertit Symmachus *περίμετρον* (*circuitus, regio* Sir. X, 3.) *τὸ περιάλιον*. Ad Alexandrinorum verſionem *τὸ σχοίνισμα τῆς θαλάσσης* ſcite annotavit Theodoretus: *Σχοίνισμα τ. θ. τὴν παραλίαν καλεῖ. Σχοίνισμα γὰρ ὁ κλῆρος ὑπὸ τῆς θείας καλεῖται γραφῆς, παρὰ τὸ σχοινίῳ μετρεῖσθαι τὴν γῆν, καὶ ἑκάστῳ τὴν προσήκουσαν ἀπονεμεῖσθαι.* Singularem ſententiam h. l. ſequutus J. H. Michaelis [ſeu potius Abarbenel] חֶבֶל הַיָּם de urbium ſocietate maritimarum intelligit, ut חֶבֶל ſignificet *turbam, manipulum*, ut 1 Sam. X, 5., collato Arabico حَبَلَ *conſociatus eſt*, unde حَبْلٌ *conſociatio*, et nomine Chaldaico חֲבִילָה *manipulus*. Verum enimvero, quamvis res ipſa, civitates nempe Philiſthaeorum ſocietate quadam (*Städtebund*) inter ſe fuiſſe conjunctas, fere ut Phoenicum urbes, non abhorrere videatur a vero; hanc tamen *verborum* ſignificationem, quippe uſui communi repugnantem, non lubenter admiſerim." a Coelln. גּוֹי כְּרֵתִים *Gens Crethim*, pars Philiſthaeorum, vid. not. ad Ezech. XXV, 16. et cf. libr. noſtr. citât. p. 364. Noſtrum ad ſignificationem verbi כָּרַת *exſcidit* reſpexiſſe, ut hac appellatione innuat, fore ut Philiſthaei brevi exſcindantur, in tanta Hebraeorum ad paronomaſias propenſione vix dubio caret. Hinc Chaldaeus vertit: עַמָּא דְחַיָּבִין לְאִשְׁתֵּיצָאָה *populus qui peccat ut deleatur*. Hieronymus: „Ubi nos transtulimus *gens perditorum* LXX dixerunt advenae *Cretenſium* [*πάροικοι Κρητῶν*], et quod Hebraice ſcriptum eſt *Goi Chorethim* pro *Goi*, id eſt, *gente*, legerunt *Gar*, hoc eſt, *advenam*, et pro *Chorethim*, quod dicitur *perditorum*, nomen *Cretae* inſulae putaverunt [Ita et Syrus: ܥܡܐ ܕܟܪܬܝܐ]. Denique et Aquila et Quinta Editio interpretati ſunt *ἔθνος ὀλέθριον*. Et Theodotio *ἔθνος ὀλεθρίας*, Symmachus quoque *ἔθνος ὀλεθρευόμενον*, quae omnia cum inter-

interpretatione noſtra faciunt.“ כְּנַעַן אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים *O Canaan, terra Philiſthaeorum*, extremam enim oram Cananaeae Philiſthaei occupaverant, vid. Joſ. XIII, 3. et cf. not. ad Jeſaj. XIV, 29. וְהַאֲבַדְתִּיךְ *Et perdam te* ita ut *nullus reliquus ſit incola*, idem minatur Philiſthaeis Ezechiel XXV, 7. 16.

6. De חֶבֶל הַיָּם vid. not. ad Vs. 5. נְוֹת כְּרֹת רֹעִים *Caulae ſ.* caulis repletus erit tractus ille maritimus *effoſſionis paſtorum*, „id eſt, caulae a paſtoribus effoſſae in cryptis ſubterraneis ad vitandum ſolis aeſtum. Quae Polyphemi antrum fuit, in quo μῆλ᾽, ὄϊές τε καὶ αἶγες ἰαύεσκον, *pecora, oves* ſcilicet *et caprae dormiebant.*“ Bochartus. *Hieroz.* P. I. L. II. Cap. XLIV. T. I. p. 519. edit. Lipſ. A Coelln mallet נְוֹת accipere ſignificatione *paſcuorum*, quum tali regionis habitatae in paſcua mutandae deſcriptione ſummam a vatibus depingi deſolationem conſtet, vid. Jeſaj. V, 17. VII, 21—25. XXVII, 10. XXXII, 14. Ezech. XXV, 4. 5. et interpretes Propertii IV, (al. V,) 1. 4. Ad eandem hanc adumbrationem verba pertinere exiſtimat proxima, כְּרֹת רֹעִים *foſſiones paſtorum* (eſt enim כְּרוֹת Infinitivus nominaſcens verba כָּרָה *fodit*), i. e. putei a paſtoribus effoſſi ad excipiendam aquam pluvialem in regionibus fluviis fontibusque carentibus, *ciſternae* dicti, de quibus effodiendis verbum כָּרָה Geneſ. XXVI, 25. dicitur. „Quos, quum alias vocabulo בְּאֵרִים indicari ſoleant, Noſter, ut alludat ad nomen גּוֹי כְּרֵתִים Verſu 5. obviam lepidamque efficiat paronomaſiam, loquutione inſolita כְּרוֹת רֹעִים denotare maluit.“ Jarchi dictione hebraea *manſionem fortuitam in qua paſtores apparant cibum* ſignificari exiſtimat, coll. 2 Reg. VI, 23. וַיִּכְרֶה לָהֶם כֵּרָה גְדוֹלָה *apparavit eis apparatum magnum.* LXX: Καὶ ἔσται Κρήτη νομὴ ποιμνίων, „ac ſimulato ordine verborum legiſſent וְהָיְתָה כְּרֵת נְוֹת רֹעִים. Illi vero, et Syrus, cujus haec eſt interpretatio: *eritque tractus maritimus tuguria, et Creta locus paſcuus ovium,* כְּרוֹת non de *inſula* Creta, quod utique in hac orationis ſerie

ferie abfonum fuiffet, fed, quamvis id etiam male, de *regione*, quam incolebant Cretaei, גוי כְּרֵתִים, Philifthaei, intellexiffe videntur." A Coelln. Chaldaeus: דִּירַת בֵּית וְגִדְרוֹת מִישְׁרֵי רְעָיָן *habitaculum, locus manfionis paftorum.* וְגִדְרוֹת צאן *Et fepta ovium*, in quibus pernoctant pecudes, et a ferarum infidiis fervantur. Cf. not. ad Num. XXXII, 16.

7. וְהָיָה חֶבֶל לִשְׁאֵרִית בֵּית יְהוּדָה *Cedetque tractus* ille maritimus, quem Philifthaei nunc obtinent, *refiduo domus Judae*, Judaeis fuperftitibus et reverfis e Babylonico exilio, uti e poftremis hujus Verfus verbis apparet. Judaeis terram Philifthaeorum promittit et Obadias Vs. 19. עֲלֵיהֶם יִרְעוּן Qui *in illis* urbibus, vel, *juxta* caulas *illas pafcentur.* Subaudiendum vel חֲבָלִים, vel מְקוֹמוֹת. Conftructio fenfu congrua, non voce. בְּבָתֵּי אַשְׁקְלוֹן בָּעֶרֶב יִרְבָּצוּן *In domibus Afcalonis vefpere accubabunt* fcil. צֹאנָם, *pecora eorum*, nam verbum רָבַץ proprie beftiarum eft. Sed de hominibus quoque quiete et fecure recubantibus ufurpatur, ut Pf. XXIII, 2. בִּנְאוֹת דֶּשֶׁא יַרְבִּיצֵנִי *in pafcuis herbidis recubare me facit.* כִּי יִפְקְדֵם יְהוָה *Nam vifitabit eos* refiduos Judaeos, i. e. confiderabit eos benevolo animo, curam eorum habebit, ut Genef. XXI, 1. Ruth I, 6. Pf. VIII, 5. Cf. de variis verbi פָּקַד fignificationibus Storrii *Obfervatt. ad Anal. et Syntax. Hebr.* p. 218. not. Chaldaeus: אֲרֵי יֵעוֹל דִּכְרָנְהוֹן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲהוֹן *introibit memoria eorum coram Jova Deo eorum.* וְשָׁב שְׁבִיתָם Vid. de hac phrafi not. ad Hof. VI, 11. Amos IX, 14.

8. שָׁמַעְתִּי חֶרְפַּת מוֹאָב וְגִדּוּפֵי בְּנֵי עַמּוֹן אֲשֶׁר חֵרְפוּ אֶת־עַמִּי *Audivi*, inquit Jova, *opprobria Moabitarum, et convicia Ammonitarum, quae exprobraverunt Moabitarum populo meo.* Quod plures referunt ad bellum Babylonicum, cum Moabitae et Ammonitae Chaldaeis militarent, et una cum eis Judaeam vaftarent (vid. 2 Reg. XXIV, 2.), vel cum Judaei captivi ducerentur per fines eorum. Ita Jarchi: „Cum Chaldaei abducebant Ifraelitas Chaldaeam, illique per Moabi-

Moabitarum et Ammonitarum ditionem flentes et suspirantes et ejulantes incedebant, deridebant illos Moabitae atque dicebant: quid afflictionis vobis attulerunt Chaldaei? ecquid ploratis? nonne ad domum patris vestri itis? nam trans fluvium (Euphratem) habitarunt majores vestri.“ Eodem modo Hieronymus: „Nunc adversus Moab et filios Ammon texitur prophetia, eo quod praebentes auxilia Nabuchodonosor, vastaverint Judam, conculcaverint Sanctuarium ejus, templum quoque subverterint, et subjugato populo Israel, Dominum blasphemaverint. Nabuchodonosor quippe atque Chaldaei, Judaeorum urbibus subrutis, ceteras gentes oppresserunt, et ita factum est, ut qui insultaverunt populo Dei, ipsi quoque eadem malorum angustia premerentur, et habere conservum Judam, quem putaverunt se habere subjectum. Igitur antequam veniat captivitas, sub Josia adhuc rege, necdum Hierosolymis Temploque subversis, dirigitur adversum insultantes prophetia, ut mala quondam populi Dei ceterarum gentium levarentur malo. Audivi, inquit, opprobrium Moab, quae nunc Areopolis appellatur, et blasphemias filiorum Ammon, quae et ipsa urbs Arabiae secunda post Bosram Philadelphia dicitur, in quibus exprobraverunt populo meo, et ejectis Judaeis dilataverunt in terra eorum fines suos.“ Sed quum Chaldaei post Josiae demum tempora una cum Moabitis in Judaeam irruperint (vid. 2 Reg. XXIV, 2.), quae hic memoratur contumelia, vere monente a Coelln, intelligenda est illa, qua gentes illae affecerant incolas regni decem tribuum dum captivi ab Assyriis deducerentur. וַיַּגְדִּילוּ עַל־גְּבוּלָם *Magnos se fecerunt contra terminum eorum*, Judaeorum, ampliaverunt suum per terminum ditionis Judaicae, partem Judaeae suae ditioni adjecerunt. Ct. not. ad Amos I, 13. Alii ad וַיַּגְדִּילוּ subaudiunt פִּיהֶם ut plene habetur Obad. Vs. 12., ut insolentia et arrogantia Moabitarum designetur, de qua conqueritur Jeremias XLVIII, 29. *Audimus Moabitae fastum, valde fastosi, arrogantiam, superbiam, insolentiam, animique fastum.* Et ibid. Vs. 42. *Peribit Moabita,*

a

ita ut definat esse populus, כִּי עַל־יְהוָה הִגְדִּיל *quia contra Jovam sese extulit.*

9. חַי אָנִי *Vivo ego,* quam vere vivo, tam verum est quod dico. Eadem jurandi formula Deut. XXXII, 40. Jerem. IV, 2. Ezech. V, 11. כִּי מוֹאָב כִּסְדֹם תִּהְיֶה *Quod Moabitis sicut Sodoma erit,* prorsus vastanda, atque inculta et deserta permansura, ut Jes. XIII, 19. Amos IV, 11. Hos. XI, 8. Jerem. XLVIII, 18. De dictionis מִמְשַׁק חָרוּל significatu proprio dissentiunt interpretes. Hieronymus *siccitatem spinarum* interpretatur, „*siccitas*," inquit, apud Hebraeos dicitur *Mamasac.*" Chaldaeus: מְשָׁמֵט מְלוּחִין *locus derelictus carduis.* Quem interpretem Hebraeorum plures sequuntur, verbo מָשַׁק *relinquendi* significatum tribuentes, ut idem sit quod Chaldaicum שְׁמַט *relinquere,* unde et Genes. XV, 2. בֶּן־מֶשֶׁק בֵּיתִי *filius dereliotionis domus meae,* i. e. quem heredem relinquo. Alii a significatu Arabici مشق *in longum latumque traxit* indicari putant locum, in quo spinae sese longe lateque diffundant. J. D. Michaelis in *Supplemm.* p. 1573. vel a *lacerandi* notione, quae praeter alias verbo arabico inest, vertere mallet: *laceratio paliuri,* i. e. terra paliuris obsita, ut per eam euntes spinis lacerentur et vulnerentur, vel a verbi Arabici *comedendi* significatu: *comestio paliuri,* i. e. desertum paliuro obsitum, nihilque alimenti praeter paliurum praebens. Paliuri in cibo potuque usum apud Arabes probat Michaelis e Diodoro Siculo L. V. §. 41. III. 32. et Strabone L. XVI. p. 1122. Praetermitto alias multo minus probabiles interpretationes a Michaele l. c. memoratas. Nobis quidem in Chaldaei interpretatione videtur acquiescendum. Sed Gesenius in Lexico min. s. h. v., cui a Coelln adstipulatur, מִמְשַׁק a מָשַׁק i. q. مسك *possedit* derivando interpretatur *possessionem* (permutationis literarum ק et כ exempla vid. apud A. Schultens in *Clave Dialector.* p. 295.), ut *possessio urticae* h. l. sit locus ab urticis possidendus, quemadmodum Jesaj. XIV, 26. מוֹרַשׁ קִפּוֹד *hereditas,* peculium

lium *erinacei* eſt locus ab erinaceis habitandus. „Neſcio,“ inquit HIERONYMUS, quid ſibi volentes LXX *Damaſcum evulſam et derelictam* [Δάμασκος ἐκλελειμμένη] interpretati ſunt, niſi fallor, verbi ambiguitate decepti; prima enim litera *Mem* ſi mutetur, et *Daleth* accipiatur, easdem literas reliquas habet, quas et Damaſcus, et poteſt legi pro ſuperiore verbo *Damaſec*. . . . . . . Damaſcum autem Hebraice non haberi, nec apud quemquam alium interpretem, etiam ex ipſo Scripturae ordine comprobabimus. Ad id enim quod dixerat: *Audivi opprobrium Moab, et blaſphemias filiorum Ammon*, poſtea retulit: *quia Moab ut Sodoma erit et filii Ammon quaſi Gomorrha*. Quod ergo ſequitur: *et Damaſcus deſerta, quaſi acervus areae*, debuerat et de Damaſco aliquid praemiſiſſe, ut, quomodo de duabus gentibus dixerat: *Moab ut Sodoma erit et filii Ammon ut Gomorrha*, quarum peccata ante jam dixerat, ſic et Damaſci vel opprobria vel blaſphemias deſcripſiſſet, ut poſtea digne ſupplicium videretur inferre.“ וּמִכְרֵה־מֶלַח *Et fodina ſalis*, ſalina, locus ubi ſal effoditur, a כָּרָה *effodit* (cf. ſupra Vs. 6.). Chaldaeus: חֲפִירִין דִּמְלַח *fodinae ſalis*. Quidam Hebraeorum *acervus ſalis* interpretantur, quaſi מִכְרֵה ſit idem cum כְּרִי *acervus* apud Talmudicos. Ita LXX, in quorum interpretationem horum verborum tamen mendum irrepſit, quod jam HIERONYMUS notavit: „Sed et hoc ipſum,“ inquit, „quod dicitur, *quaſi acervus areae*; quod Graece dicitur ὡς θιμωνία ἅλωνος, putamus LXX ἁλὸς interpretatos, id eſt, *ſalis*, ſeu ab imperitis, qui θιμωνίαν, hoc eſt, *acervum* frumenti vel frugum putaverunt, pro ἁλὸς, additis duabus literis ω et ν quaſi ad conſequentiam frugum, ἅλωνος, id eſt, *areae*, poſitum.“ Accedimus tamen, quod nominis מִכְרֵה interpretationem attinet, Jarchio, qui illud מקום כריית מלח *locum effoſſionis ſalis* notare aſſerit. Scribit autem PLINIUS *Hiſt. Nat.* L. XXXI. c. 7. §. 39., *omnem locum, in quo reperitur ſal, ſterilem eſſe, nihilque gignere*. Itaque Abimelech, deſtructa et everſa urbe Sichem, in ejus ſolo ſalem ſeminat, quo perpetuo ſterilem redderet, Jud.

Jud. IX, 45. Hinc *terra falsuginosa* pro *sterili* ponitur Ps. CVII, 34. A Coelln per מִכְרֵה־מֶלַח ipsas salis fodinas circa lacum Asphalticum, in circuitu regionis Sodomae quondam et Gomorrhae designari existimat (cf. *Handb. der bibl. Alterthumsk.* Vol. II. P. I. p. 158.). „Has," inquit, „regiones incultas simul atque horridas, ante oculos versatas esse vatibus iis in locis, quibus terra in salsuginem mutata in adumbranda regione prorsus desolanda utuntur, non obscure indigitant loci Deut. XXIX, 22. Ps. CVII, 34. coll. Sir. XXXIX, 28. [23.]." וּשְׁמָמָה עַד־עוֹלָם *Et vastitas in aeternum.* Pristinas Moabitarum et Ammonitarum sedes hodie nil nisi vastas solitudines esse, testatur, qui eas regiones mense Martio anni 1805. peragravit, Seezen, in *der Monatl. Correspondenz* a Zachio edit. Vol. XVIII. p. 429. seqq. שְׁאֵרִית עַמִּי יְבָזּוּם *Reliquiae populi mei deripient eos*, bona et facultates eorum. גּוֹי יִנְחָלוּם *Populus meus hereditabunt eos*, i. e. per metonymiam, terram et bona eorum, גוֹי dictum pro גוֹיִי, ad vitandum concursum duorum Jod alterum, ut sit, excidit. Hieronymus: „Quaeritur autem, quomodo *istae urbes*, hoc *est*, Moab et filii Ammon, redactae sint in Sodomam et Gomorrham, et quasi spinarum ariditas et acervi salis, usque in aeternum non aedificentur? Et quod quidem vastatae sint quasi Sodoma et Gomorrha, exponendi nulla est difficultas. Verum hoc quod sequitur: *desertae erunt usque in aeternum*, aut destructionem regni eorum interpretabimur (quia postea subversae a Chaldaeis regnum suum perdiderunt, et deinceps vel ab Antiochis, vel a Ptolemaeis tentae novissime Romano imperio colla submiserint), aut certe ὑπερβολικῶς dici accipiendum est: *Lolam* quippe et *aeternitatem* sonat et *seculum*, ex quo et pro uno seculo, et pro aliquanto tempore, et una aetate accipi potest." Mox autem, ut evinceret allegoricae interpretationis necessitatem, haec addit: „Nunc cogamus Judaeos, qui tantum sequuntur historiam, exponere nobis, quando Moab et filii Ammon facti sint quasi Sodoma et Gomorrha, et quasi acervi salis, et desertae usque in aeter-

num:

num: debent monſtrare ſulphureas pluvias, vineas, terram in cineres favillamque converſam, mare ſupra de puteis quondam ſalis, quod nunc Mortuum dicitur, inundaſſe: quando eos diripuerint Judaei, quando reſiduae gentes Iſraeliticae poſſederint eos? Aut quae indignatio Domini eſt pro blaſphemia et contumeliis attenuare et disperdere eos? non Moab et Ammon, ſed univerſam terram, ut adorent eum ſinguli de loco ſuo, omnes inſulae gentium? (Vs. 10. 11.) quod magis pro beneficio tribuet blaſphemantibus, ut ab errore redeant ad ſalutem. Quod ſi voluerint dicere, poſt regreſſionem de Babylone has gentes populo Iſrael fuiſſe ſubjectas, primum auctoritatem poſtulabimus Scripturarum, unde hoc factum probent; deinde, quum minime potuerint demonſtrare, concedemus ſuperfluo, atque dicemus: eſto, accidiſſe quod dicitis, quae juſtitia Dei eſſet, blaſphemaſſe avos, et exprobraſſe atavos, et poſtea nepotibus redditum? quum utique illa ſententia, qua antea dicebatur in Lege [Exod. XX, 4.], peccata patrum in filios in tertia et in quarta generatione reſtitui, per Ezechielem ſoluta ſit [XVIII, 3. 4. 20.]: *Vivo ego, dicit Dominus, nequaquam dicetur haec parabola; ſed anima quae peccaverit ipſa morietur.* Et ſimul animadverte, *parabolam* eſſe quod dictum eſt, nec id ſonare, quod in ſuperficie literae proferunt. Quod ſi injuſtum eſt, nepotibus reddere quod deliquerint avi, quanto injuſtius, pro ſtultitia Judaeorum hoc ipſum ſperare in conſummatione mundi fieri, quando non Chriſtus eorum, ut putant, ſed eſt venturus Antichriſtus? Sicuti enim arctati fuerint in hiſtoria, ut doceant completum eſſe quod dictum eſt, ſtatim tranſiliunt ad futura Chriſti tempora, et omnia, quae non poſſunt exponere, poſt multa ſecula ſibi repromittunt, et dicunt, et Moab, et filios Ammon, et Aegyptum et Philiſthiim, et Idumaeam, quae nunc inſultant Judaeis, eo tempore puniendas. Interrogemus ergo eos, quare has potiſſimum gentes Deus puniat, et non totum orbem, in quo Judaei longe lateque diſperſi ſunt? Si enim meretur Moab corripi,

Ju-

Judaeis insultans, et filii Ammon, et reliquae gentes in circuitu, quare Gallia *non* corripitur? quare Britannias in comminatione non ponit? cur Hispaniae a poena alienae sunt? quam ob causam de Italia nihil dicitur? de Africa cur tacetur? et ut semel dicam, quum totus orbis Judaeos captivos teneat, quid solae gentes tantum commisere flagitii, quae in circuitu ejus sunt, ut solae potissimum nominentur? Haec contra Judaeos, et generalem in omnibus prophetis ubicunque adversum gentes aliqua prophetia dicitur, explanationem."

10. זֹאת לָהֶם תַּחַת גְּאוֹנָם *Hoc*, quod Vs. 9. denunciatum, *eis accidet pro fastu ipsorum*, quem ostenderunt contra populum Judaeum, quum in calamitate esset. תַּחַת hic *pro*, *propter* (Chaldaeus recte חֲלַף posuit), ut 2 Sam. XIX, 22. הֲתַחַת זֹאת *num propter hoc?* כִּי חֵרְפוּ וַיַּגְדִּלוּ עַל־עַם יְהוָֹה *Quod convicia effuderunt et magnificarunt* scil. os suum *contra populum Jovae*. Cf. Vs. 8. et ibi not.

11. נוֹרָא יְהוָֹה עֲלֵיהֶם *Formidabilis Jova contra eos* populos erit. Sed Chaldaeus עֲלֵיהֶם ad Judaeos retulisse videtur, hoc sensu: terribilem sese ostendet hostibus pro Judaeis vindicandis. Vertit enim: דְּחִילָא יְיָ לְמִפְרְקְהוֹן *terribilis Dominus ad redimendum eos*. Graecus Alexandrinus interpres habuit נוֹרָא pro Participio speciei Niphal verbi רָאָה, unde vertit: *ἐπιφανὴς ἔσται κύριος ἐπ' αὐτούς*. Nec aliter Syrus: ܢܬܚܙܐ ܡܪܝܐ *apparebit Dominus*. Sed hoc esset hebraice נִרְאָה. כִּי רָזָה אֵת כָּל־אֱלֹהֵי הָאָרֶץ *Nam emaciabit*, perdet, *omnes deos terrae*. Immerito Castellus in *Lex. Heptagl.* col. 3557. verbo רָזָה *emaciandi* significatum abjudicavit, utpote quem hoc verbum in nulla cognata dialecto obtineat, et collato Arabico رزأ *detrimento affecit, diminuit*, nostra verba vertit: *cum exterminaverit*, exstirpaverit *omnes deos terrae*. Verum רָזָה Hebraeis *emaciandi* significatu in usu fuisse, probat locus Jesaj. XVII, 4. *Die*

illo

illo יִרַל *attenuabitur gloria Jacobi,* וּמִשְׁמַן בְּשָׂרוֹ יֵרָזֶה *et pinguedo carnis ejus emaciabitur.* Convenit Arabicum رَزِيَ *extenuatus, enervatus tritusque fuit,* itinere, labore, morbo. Hoc loco רָזָה est: quasi *macie conficiet,* i. e. perdet, macie enim consumuntur et pereunt animantia. Veteres sensum expresserunt. Chaldaeus: אַמְאִיךְ *deprimet.* LXX: ἐξολεθρεύσει. Syrus: ܢܘܒܕ ܠܟܠܗܘܢ ܡܠܟܝ̈ܐ ܕܐܪܥܐ *ut perdat omnes reges terrae.* Jarchi: „Vires eorum debilitabit." Verbis וְיִשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ *et adorabunt eum quisque e loco suo,* plures hoc dici existimant: non ibunt Hierosolymam adorandi causa, quod ipsum Mal. I, 11. praedicitur. Cf. Job. IV, 23. Cui interpretationi tamen a Coelln scite obvertit, vix credibile esse, vocem מִמְּקוֹם, quae aliis in locis motum denotat de loco in locum, ut 2 Chron. VII, 21. מִמְּקוֹם שִׁבְתְּךָ *e loco habitationis tuae,* Esth. IV, 14. מִמָּקוֹם אַחֵר *alio e loco,* hoc tantummodo loco eodem quo בְּכָל־מָקוֹם sensu esse accipiendam, nulla id necessitate flagitante. Constructio enim est, quae dicitur praegnans, et plena esset loquutio: וְיָבֹאוּ אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ וְיִשְׁתַּחֲווּ לוֹ *et venient quisque de loco suo et venerabuntur eum.* „Formulam integram וַיָּבֹאוּ אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ habes Job. II, 11., ellipticam Job. XXVII, 23. Sensus, qui inde prodit, est, quoscunque populos venturos esse, quisque e loco suo, Hierosolymam, Jovam venerandi causa, cf. Jesaj. II, 2. seqq. Zachar. V, 15. VIII, 22." כֹּל אִיֵּי הַגּוֹיִם *Omnes remotae terrae populorum.* „Haec procul dubio," inquit Abarbenel, „respiciunt tempus futurum, quo omnes incolae orbis cognoscent, Jovam esse Deum, ejusque esse magnitudinem, potentiam et decus, et Deus totius orbis terrarum vocabitur (Jesaj. LIV, 4.)." Hieronymus: „Dominus exercituum erit horribilis super eos, et horror ejus non interficiet superbos, non blasphemantium sanguinem fundet; sed disperdet et attenuabit omnia idola eorum, ut qui prius tenebantur errore, et Domini beneficia non sentiebant malorum

necessi-

necessitate pressi, sciant idola nihil prodesse, et adorent eum unusquisque de loco suo omnes insulae gentium. — Judaei totum hoc Capitulum et duo superiora contra Philisthiim et Moab, et filios Ammon ad adventum Christi referunt; quem putant in consummatione mundi esse venturum, qui exstruat Jerusalem, et populum suum liberet de manu gentium, qua tenentur, et hoc sonare quod dicitur: *et adorabunt eum viri de loco suo, omnes insulae gentium.*"

12. גַּם־אַתֶּם כּוּשִׁים חַלְלֵי חַרְבִּי הֵמָּה *Vos etiam Cuschaei*, i. e. Aethiopes (vid. not. ad Ezech. XXX, 4.), *interfecti gladio meo ipsi* eritis. Ita Jesaj. LXVI, 16. Jerem. XXV, 33. חַלְלֵי יְהוָֹה *occisi Jovae*, i. e. a Jova. הֵמָּה *Ipsi* h. l. vicem gerit verbi substantivi, i. e. eritis; ut Esr. V, 12. אֲנַחְנָא הִמּוֹ *nos sumus.* Cf. Storrii *Observatt.* p. 365. not. Glassii *Philol. S.* p. 153. edit. Dath. Gesenii *Lehrgeb.* p. 738. Aethiopibus quoque tertia persona pronominis personalis (הוא = ואת) omnibus personis verbi substantivi in omnibus personis aequipollet, vid. Ludolfi *Grammat. Aethiop.* p. 149.

13. וְיֵט יָדוֹ עַל־צָפוֹן *Et extendet* Jova *manum suam contra aquilonem*, Assyriam versus, ut statim addit, quae Judaeae ad aquilonem sita erat. Chaldaeus: וִירִים מְחַת גְּבוּרְתֵּיהּ עַל צִפּוּנָא *et alte inferet plagam potentiae suae contra aquilonem.* צִיָּה כַּמִּדְבָּר *Siccam* Niniven reddam *ut desertum*, utrumque jungitur et Jes. XXXV, 1.

14. וְרָבְצוּ בְתוֹכָהּ עֲדָרִים *Et accubabunt in medio ejus greges*, ut in locis derelictis ab humano cultu fieri solet, cf. supra Vs. 6. Ita Theodoretus, Drusius, Grotius, alii. „Verum gregibus," inquit a Coelln, „locus non aptus assignaretur a vate in regione ἀνύδρῳ, צִיָּה, et verba, quae adjiciuntur, כָּל־חַיְתוֹ גוֹי, innuere videntur, vocem עֲדָרִים sensu minus proprio esse sumendam de *ferarum gregibus.* Hoc sensu improprio occurrit עֵדֶר Cant. I, 7. [quo tamen loco עֶדְרֵי חֲבֵרֶיךָ *greges sociorum tuorum* haud dubium est

significare pecudum greges, quos socii pascunt]; nec obstat verbum רָבַץ, quod de ferarum, v. c. de leonis cubatione dicitur Genes. XLIX, 6. al." כָּל־חַיְתוֹ־גוֹי *Et omnis bestia gentis*, i. e. Jarchio et Kimchio explicantibus, כָּל־בְּהֵמוֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֶיהָ *omnes ferae gentium vicinarum*. Ita Syrus: ܘܟܠܗܘܢ ܚܝܘܬܐ ܕܥܡܡܐ *et omnia animantia gentium*. In חַיְתוֹ est ו mere paragogicum, ut Gen. I, 24., ubi not. vid. Coccejus (in Lexico s. v. גוֹי) nostra verba sic vertit: *omnia animalia gentis*, i. e. omnis generis animalia gregalia, i. e. ζῶα ἀγελαῖα. „Animalium," inquit, „alia sunt σποραδικὰ solivaga, alia gregalia et socialia. Ferae, quae *gentem* solent facere, huc colonias deducent." Hujusmodi animalia gregaria sunt *thoes*, Schacalae, שֻׁעָלִים, Jud. XV, 4. Et ipsum nostrum nomen גוֹי, uti et synonymum עַם de *locustis* Joel I, 6. II, 2., item de *formicis* et *cuniculis* Prov. XXX, 25. 26. legitur. Ita Chaldaeus: עֶדְרִין דְּכָל חֵיוַת בָּרָא *greges omnium bestiarum agri* s. *ferarum*. קָאַת Hieronymo est *onocrotalus*, Bocharto (*Hieroz*. P. II. L. II. Cap. XXIV. T. III. p. 43. seqq. edit. Lips.) sive *ardea stellaris*, sive *pelecanus*, denominatione a קָאָה *evomendo* petita, quia pelecanus conchas jam absorptas revomit, postquam calore ventris apertae sunt, ut ex iis esculenta legat, quod etiam *ardeis* multi tribuunt. Aquaticae aves sunt, quibus tamen sine incommodo sedes assignatur in desertis locis, ut hic et Jesaj. XXXIV, 11. Ps. CII, 7., quum, observante Bocharto l. c., non omne desertum sit inaquosum. „In Marmaricae intimis, quae regio maxime deserta est, ponuntur a Ptolemaeo *Cleartis* palus, *Lacci* palus, *Lycomedis* palus. In Arabiae desertis Israelitae inciderunt in aquas Mara et fontes Elim, Exod. XV, 23. 27." Alias de קָאַת conjecturas attulimus ad Bochartum l. c. p. 47. not. 9. et p. 41. not. 2.

קִפֹּד *Hericius* aut *histrix* (Arabibus قنفذ) cum קָאַת jungitur et Jes. XXXIV, 11. Est animal solivagum, φιλέρημον, habitans in Babylonis, Bostrae et Ninives desolatis urbibus, quem et ab aliorum animalium societate prohibent aculei,

quos

quos impune nemo attigerit. Plura de hoc animali vid. in Bocharti *Hieroz.* P. I. L. III. Cap. XXXVI. T. II. p. 458. feqq. „Sophonias," inquit p. 462., „greges, beftias, pelecanum et hericium fimul in unum fafcem congerit, quod ipfum magis adficit lectorem, cum in defcriptione vaftitatis ea, quae ad horrorem pertinent, ita confufaneo ordine proponuntur." בְּכַפְתֹּרֶיהָ *In ornamentis fuperliminarium ejus*, dejectis e faftigio aedium vel columnarum, in excidio urbis. De כַּפְתֹּרִים vid. not. ad Amos IX, 1. Chaldaeus: בִּפְתּוּחַ תַּרְעַיָּא *in oftio portarum.* Syrus: ܒܒ̈ܬܝܗ *in domibus ejus.* קוֹל יְשׁוֹרֵר בַּחַלּוֹן *Vox cantabit in feneftra*, audietur vox avium tuto cantantium in feneftris aedium deftructarum. Chaldaeus: קָל עוֹפָא דִּמְנַצֵּף בְּכַוָּא *vox avis pipientis in feneftra* audietur. Syrus: ܘܚܝ̈ܘܬܐ ܢܢܗܡܢ ܒܗ̇ *et ferae rugient in ea.* Sed quum *canendi* verbum adhibuerit vates, haud dubie עוֹף poft קוֹל eft fubaudiendum. חֹרֶב בַּסַּף *Defolatio* erit *in* ipfo *limine.* Limina quoque vaftabuntur ac deftruentur, nec mortalium quisquam ea calcabit poftea. Chaldaeus: חָרְבוּ תַּרְעָא *defolabunt portam.* Graecus Alexandrinus κόρακες ἐν πυλῶσιν αὐτῆς reddidit, non, uti conjecit Cappellus, quod pro חֹרֶב legerit עֹרֵב *corvus*, fed, vere obfervante Buxtorfio in *Anticrit.* p. 679., quod חֹרֶב interpres per commutationem literarum gutturalium ח et ע eodem quo עֹרֵב fignificatu cepit. Caufa, cur חֹרֶב h. l. ita voluerit intelligere, eft, quia aliarum inaufpicatarum animalium et avium mentio praeceffit, et corvi loca defolata, qualia hic defcribuntur, inhabitare folent. Graecum interpretem non aliter legiffe, patet ex Hieronymo, qui ipfe juxta Hebraeum ita reddidit, et in Commentario haec annotat: „Quod et nos, et LXX fimiliter, transtulimus: *corvus in fuperliminari*, in Hebraeo ponitur *Hareb*, quod fecundum lectionis [i. e. pronunciationis] diverfitatem vel *ficcitas*, vel *gladius*, vel *corvus* accipitur." כִּי אַרְזָה עֵרָה *Nam cedrum ejus nudavit*, fcil. nudans, i. e. tabulata ejus cedrina nudata funt. Nam tecto ablato neceffe eft reliquas partes domus corrumpi, fen-

ſenſimque collabi, quum expoſitae ſint injuriae aëris, id eſt, ventorum et imbrium. Ad אַרְזָה Kimchi notat, ה eſſe ſuffixum pronomen deficiente Mappik, et ſignificari contignationes aedium ligno cedrino obductas. Hinc Chaldaeus: וּטְלָלָהּ סַתָרוּ *et tabulatum ejus deſtruxere.* In Syriaca horum verborum interpretatione ܡܛܠ ܕܥܩܪܗ ܐܬܓܠܝܬ *eo quod radix ejus denudata ſit,* a Coelln ſcite monuit, pro inepto ܥܩܪܗ *radix ejus,* eſſe ܩܕܪܗ *cedri ejus* reſcribendum, a nomine ܐܪܙܐ *cedrus,* quod in plurali habet ܐܪ̈ܙܐ, quo vocabulo ab eodem interprete Hebraicum אֶרֶז redditur duobus in locis Ezech. XVII, 3. 23. Qua emendatione adſcita concinit verſio illa cum vero ſenſu textus Hebraici. Tabulatorum cedrinorum ſaepius mentio in V. T., veluti Cant. I, 17. קֹרוֹת בָּתֵּינוּ אֲרָזִים *tigna domuum noſtrarum* ſunt *cedri,* cedrina. Jerem. XXII, 14. *Domus* סָפוּן בָּאָרֶז *tabulata cedro.* Cf. ibid. Vs. 7. 15. 23. Zach. XI, 1. עֵרָה *Nudavit* ſcil. מְעָרָה *nudans,* formula imperſonaliter loquendi ſatis frequens, pro יְעָרָה *nudabitur.* Vel ſubaudiendum הָאוֹיֵב *hoſtis* Niniven expugnaturus et deſtructurus. Graecus Alexandrinus ſic vertit: διότι κέδρος τὸ ἀνάστημα αὐτῆς, quaſi כִּי אֶרֶז עֻזָּהּ. Senſum Theodoretus ita expoſuit: ἀλλὰ ταῦτα πάντα φησι πεσεῖται διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἀλαζονείαν, κέδρῳ γὰρ ἐῴκει τὸ ὕψηλον αὐτῆς φρόνημα. Reſpexiſſe eum obſervat a Coelln locum Amos II, 9.: *delebo Amoraeos* כְּגֹבַהּ אֲרָזִים גָּבְהוֹ *qui inſtar altitudinis cedrorum ſeſe extulerunt.* „Vulgata," addit Vir Doctiſſimus, „quae habet: *et attenuabo robur ejus,* legit אֲרַזֶּה עֻזָּהּ, et verbum רָזָה, cujus Futurum Kal eſſet אֲרְזֶה, eodem quo Verſu undecimo reperitur ſenſu accepit." Ratione plane nova noſtrum Verſum interpretatus eſt J. E. Faber in Diſſertat. *de animalibus, quorum ſit mentio Zeph. II, 14.* Gotting. 1769., recuſa ad calcem libri, cui epigraphe: *Scythiſche Denkmäler in Paläſtina von* C. F. Cramer, Hamburg. 1777. 8. Pluribus hujus Verſus vocibus inauditas antea ope potiſſimum linguae Arabicae ſignificationes affingit. קָאַת ei eſt *cornix,* collato Chaldaico קָקָּתָא et Arabico قيق, יְשׁוֹרֵר

יְשׁוֹרֵר nomen Arabico سنّور et سنار, *felis*, conſonum, חֹרֶב coll. Arab. حربا *chamaeleon*, בַּי idem quod Arabicum كُكيّ *onocrotalus*, אֲרְזָה *lynx*, ut Arabicum أَرْزَة, עֲרָה denique *ſtruthio*, collato Arabico عرّ *vocem edidit ſtruthiocamelus mas.* Unde haec prodit noſtri Verſus interpretatio: *Cubabunt ibi greges, atque cujusque generis ferae; cornix et erinaceus in laquearibus ipſius pernoctabunt; clamabit felis e feneſtra; chamaeleon apricabitur in limine; onocrotalus, lynx, ſtruthiocamelus ibi habitabunt.* De novis iſtis ſignificationibus quid nobis videatur diximus ad Bocharti *Hieroz.* T. II. p. 115. 211. 507. 509. 790. Hieronymus: „Non ſolum autem ſuperiores gentes [Moabitas et Ammonitas], ſed Aethiopes quoque, et Aſſyrios, et Niniven, urbem Aſſyriorum, eo tempore ponendam eſſe in ſolitudinem [Judaei putant], et cubaturas in ea omnes beſtias terrae, ſive, ut in Hebraeo ſcriptum eſt, *omnes beſtias gentium*, ex quo ſignificari putant de cunctis nationibus, quae everſurae ſunt Niniven. Et quia Ninive *ſpecioſa* interpretatur, in praeſenti loco *ſpecioſam* referunt ad Babylonem. Et omne quod ſequitur: *onocrotalus et hericius in liminibus ejus morabuntur*, et cetera, Babyloni potius convenire, cujus et in Iſaja eadem ſolitudo praedicitur. Et e contrario alii affirmant, manifeſte de Aſſyrio dici, de quo jam praeceſſerat; *et extendet manum ſuam ſuper Aquilonem, et perdet Aſſur*, et ponet Niniven in ſolitudinem. Per Aſſyrios enim magis Niniven intelligi, quam Babylonem, quae civitas Chaldaeorum eſt. Quod autem ait onocrotalum et hericium in cardinibus ejus, et corvum in ſuperliminari, ſolitudinis eſſe indicia, et onocrotalorum duo genera, aliud aquatile, aliud ſolitudinis. Et quod ait: *vox cantantis in feneſtra*, vel daemones intelligi vel variarum voces volucrum, quae ſolent in deſertis urbibus commorari. Praeterea quod et nos et LXX ſimiliter tranſtulimus: *corvus in ſuperliminari*, in Hebraeo ponitur *Hareb*, quod ſecundum lectionis diverſitatem

ſitatem vel *ſiccitas*, vel *gladius*, vel *corpus* accipitur. Unde et Aquila *gladium*, alii *ſiccitatem* interpretati ſunt. [Cf. Hieronymum ad Hagg. I, 12.]. Juxta hoc autem quod ſupra diximus, aut vere in deſerta urbe habitabunt beſtiae, aut certe ſub beſtiarum figura multarum nationum varietas indicatur. Quodſi quispiam quaeſierit, quomodo juxta hiſtoriam ad tempora Nabuchodonoſor haec prophetia referatur, Aethiopibus etiam nuncupatis et Aſſyriis, quibus Medi et Perſae nihil fecerint, legat hiſtorias, et videbit Aſſyrios quoque et Aethiopes Medis fuiſſe ſubjectos, et Cambyſis regnum, et omnia, quae deinceps ſint ſequuta."

15. „Poſt everſionem [urbis Ninive]," inquit Hieronymus, „quaſi inſultans ruinae ejus, ſermo propheticus loquitur": זאת העיר העליזה *haec* eſt *urbs exſultabunda* laeto rerum ſucceſſu, et hinc glorioſa, ſuperba, laſciva. Ita et Hieroſolyma vocatur קריה עליזה Jeſ. XXII, 2. Cf. עליזי גאותך infra III, 11. Chaldaeus vertit תקיפתא *potens*, et Syrus ܥܫܝܢܬܐ *munita*. היושבת לבטח *Quae ſecure habitat*, cujus cives ſecure degebant, nec quemquam metuebant. אני ואפסי עוד *Ego* ſum ſola potens et invicta rerumque domina, *nec* eſt *praeter me* urbs ulla, quae mecum conferri poſſit, aut certare auſit. אפסי, nomen אפס cum Jod paragogico, idem quod אין, proprie *defectus*, ut Jeſaj. XLV, 14. XLVI, 9.; vid. Storrii *Obſervatt.* p. 312. not. Eadem haec verba de Babylone dicuntur Jeſaj. XLVII, 8. מרבץ לחיה *Cubile feris* erit locus ille, ubi quondam urbs populoſa fuerat. Cf. ſupra Vs. 14. כל עובר עליה ישרק יניע ידו *Omnis qui eam transiverit ſibilabit agitabitque animam ſuam*, prae ſtupore et admiratione tantae ac tam inopinatae deſolationis. Quod ipſum ad adſpectum Hieroſolymitanae urbis deſtructae futurum dicitur 1 Reg. IX, 8. Jerem. XVIII, 16. XIX, 8.

Cap.

Cap. II.

1. *Congregemini! concionem instituite, homines inverecundi!*

2. *Priusquam prodeat decretum,* (priusquam) *veluti gluma irruat* (in vos) *dies* (vindictae); *priusquam vos invadat excandescens Jovae ira, priusquam vos invadat dies irae Jovae.*

3. *Studete Jovae omnes modesti terrae, qui ejus sententiam exsequimini! Studete justitiae, studete modestiae, si forte protegamini die irae Jovae.*

4. *Nam et Gaza derelicta et Ascalon in vastitatem redacta futura est. Azotus in meridie abigetur, et Ecron evertetur.*

5. *Heu marini tractus accolae! gens Crethaea! Jovae verbum contra vos* (prolatum est), *o Canaan, terra Philisthaeorum: Te ego perdam ut nullus restet incola.*

6. *Eritque tractus maritimus pastoriciarum caularum mansiones, oviumque consepta.*

7. *Eritque tractus* (ille) *reliquiarum domus Judae, in quo pascant, in Ascaloniis domibus vespere stabulantes; nam respiciet eos Jova, Deus eorum, restituetque eorum exules.*

8. *Audivi Moabitarum ignominiam, Ammonitarumque convicia, quae in populum meum jactarunt, et in ejus fines superbierunt.*

9. *Quamobrem ita vivam, inquit Jova, agminum* (Deus), *Deus Israelis, ut Moab Sodomae instar erit, et Ammonitae sicut Gomorrha, urticeta, et salinae et vastitas*

in aeternum; gentis meae reliquiae eos diripient, et populi mei ſuperſtites eos poſſidebuntt

10. *Hoc eis accidet propter eorum inſolentiam, quod convicia jactarunt, et ſuperbierunt contra populum Jovae, agminum* (Dei).

11. *Terribilis erit Jova in eos, quippe qui omnes terrae deos conficiet, eumque venerabuntur ſuo quique loco, cunctae orae gentium.*

12. *Vos quoque, Cuſchitae, enſe meo confoſſi et ipſi eritis.*

13. *Extendetque manum ſuam contra aquilonem, perdetque Aſſyriam, redigetque Niniven in ſolitudinem, aridum ſicut deſertum.*

14. *Accubabunt in ea greges, omniumque gentium ferae, et onocrotali et hericii in ejus tholis pernoctabunt, vox* (avium) *reſonabit per feneſtras, deſolatio erit in limine, nam cedrina ejus* (tabulata) *erunt denudata.*

15. *Talis erit urbs illa exſultabunda, ſecure degens, quae cum animo ſuo dicebat: ego, et praeter me nulla! quomodo redacta eſt in vaſtitatem, ferarum ſtabulum! Quisquis eam praeteribit, ſibilabit manumque movebit.*

Cap. III.

Argumentum.

Poſtquam Hieroſolymitanorum mores corruptiſſimos atque in ſceleribus committendis pertinaciam acriter increpaſſet vates (Vs. 1—7.), Jovam cunctis orbis terrarum populis malefactorum poenas irrogaturam denunciat (Vs. 8.). Impiis vero omnibus ſublatis purus Jovae cultus non inter ſolos Judaeos, verum per totum terrarum orbem vigebit, ipſe vero Jova imperii ſedem in populo Iſraelitico collocabit, qui omnium potentiſſimus atque clariſſimus evadet (Vs. 9—20.).

---

1. Contra urbem Hieroſolymitanam ſermonem propheticum dirigi, quae ſequuntur oſtendunt. Nec dubium, epithetis, quibus urbs illa hoc Verſu appellatur, corruptiſſimum ejus ſtatum indicari, etſi quid illa proprie ſignificent, obſcurius ſit. Ac primum quidem nomen, מוֹרְאָה, in Graeca Alexandrina verſione redditur *ἐπιφανής, illuſtris,* quaſi Participium ſit Hophal verbi רָאָה *videre*, pro מָרְאָה (quod in nonnullis codicibus exſtare teſtatur De-Roſſi in Scholiis Crit.) *quae conſpicitur*, Exod. XXV, 40., Cholem pro Camez-Chatuph, ut in הָעֳלָה *oblatus*, Participium Hophal verbi עָלָה. Syrus quoque, imitatus, ut videtur, Graecum interpretem, ܡܕܝܢܬܐ ܝܕܝܥܬܐ *urbs nota*, celebris, vertit. Inter recentiores interpretes noſtrum מוֹרְאָה pro Participio Hophal verbi רָאָה habuit quque Cocceius, qui illud explicat: *cui videndi copia facta eſt*, i. e. cui ſe ipſe Deus

mani-

manifestavit. Verum ejusmodi significationis epitheton prophetae consilio Hierosolymitanae urbis scelera redarguentis, minime convenit. Quod ipsum valet de ABARBENELIS interpretatione: *terribilis*, formidabilis hostibus post reditum e Babylone, ut מוֹרְאָה sit Participium Pyal verbi יָרֵא *timuit*, pro מְיוֹרָאָה. Praeterea *formidabilem* Hebraei solent נוֹרָא aut, feminine, נוֹרָאָה (Jesaj. XXI, 1.) dicere. Ab eodem illo verbo HILLERUS in *Onomast. S.* p. 442. מוֹרְאָה interpretatur *formidatam*, i. e. pluribus castigationibus territam, quia Piel active *terrorem* incutere significat 2 Sam. XIV, 15. HIERONYMUS *provocatrix* vertit, „quod significantius," inquit in Commentario, „Hebraice dicitur *Mara* [videtur defective scriptum מְרָאָה suo in codice legisse, ut hodienum referente de Rossio in Scholiis Critt., in pluribus codicibus exstat, illudque aliis vocalibus enunciasse], hoc est, *παραπικραίνουσα*, quod nos possumus dicere: Deum *amarum faciens*, id est, tuo vitio dulcem Dominum atque clementem vertens in amaritudinem, ut qui misereri vult punire cogatur." Verum *exacerbans* s. *provocatrix* esset מַמְרָה, Participium Hiphil verbi מָרָה, cf. Ps. CVI, 33. Chaldaeus cur וַי דִמְחַמְיָא *vae ei quae festinat* verterit, dicere non habeo, nisi forsan מוֹרְאָה (cum Daleth) legerit, a דָּאָה *volavit*, Deut. XXVIII, 49. Ps. XVIII, 11. Hebraei מוֹרְאָה vulgo *foedatam*, *inquinatam* interpretantur, ad verbum a רְאִי derivatum, cui *fimeti* significatum tribuunt Nah. III, 6., sed perperam, vel a מֻרְאָה *ingluvies* Levit. I, 16., quae et cibi et sordium est receptaculum. Unde et nonnulli nostram phrasin exponunt: *vae ingluviei*, i. e. urbi Hierosolymitanae, quae est quasi ingluvies et receptaculum opum, per avaritiam, fraudem et vim partarum. DRUSIUS a רֹאִי, *παράδειγμα*, *spectaculum* (vid. not. ad Nah. III, 6.) et הָרְאָה *παραδειγματίζειν*, nostrum מוֹרְאָה *παραδειγματιζομένην*, i. e. *ostentui habitam*, vel *infamiae expositam* interpretatur, ut significetur urbs, quae vitiis ac sceleribus infamem se reddidit. Quod et nos olim adsciviimus. Sed non sine ratione A COELLN veretur, ut illa verbi רָאָה significatio ex usu

usu loquendi vel analogia linguae Hebraicae satis possit comprobari. Quare adstipulor Viro Doctissimo, מוֹרְאָה pro מֹרָה positum capienti, Participio verbi מָרָה *rebellis fuit*, inserto א vel ut matre lectionis, ut in מַלְאָכִים pro מְלָכִים 2 Sam. XI, 1., vel quod forma adhibebatur a verbo cognata מְרָא desumta. Quem significatum reddidit fragmentum versionis Graecae apud Montefalconium per ἀϑετοῦσα. Quod sequitur, נִגְאָלָה, veteres omnes *redemtam*, *liberatam* vertunt. LXX ἀπολελυτρωμένη, Chaldaeus מִתְפָּרְקָא, Syrus ܦܪܝܩܬܐ, Hieronymus *redemta*, quod in Commentario exponit: „captivitatibus tradita et rursum redemta.“ Id tamen huic contextui vix aptum. Assumendus potius *contaminandi*, *polluendi* significatus, quem hebraeum גָּאַל communem habet cum Chaldaico גְּעַל. Unde et Jes. LIX, 3. כַּפֵּיכֶם נְגֹאֲלוּ בַדָּם *manus vestrae pollutae sanguine*. Vid. et Mal. I, 7. 12. Thren. IV, 14. Est igitur urbs נִגְאָלָה *polluta* caedibus, rapinis, aliisque sceleribus. Vocem hujus Versus postremam, הַיּוֹנָה, plures interpretes *columbae* significatione capiunt. Ita LXX ἡ περιστερά, quod sequutus Hieronymus, qui in Commentario de hujus appellationis ratione ita disserit: „Multi putant propter consequentiam sermonis dici adversum Niniven, de qua supra [II, 13.]: *et perdet Assyriam, et ponet Niniven in solitudinem.* Sed nunquam Scriptura Niniven *columbam* vocaret, licet in Jeremia [XLVI, 16.] *a facie gladii columbae* de Nabuchodonosor quidam dictum putent. Sed sciendum, quod alii e contrario afferant, pro *columba* ibi posse intelligi Ἑλλάδα, id est, *Graeciam* [cf. de hac sententia Grotii not. ad Jer. XXV, 38. et J. D. Michaelis *Supplemm.* p. 1096.] .... Omnis itaque contra Jerusalem sermo est: *Vae civitas*, quondam *columba*, semper peccans.“ Jarchi Hierosolymam *columbam* eodem sensu appellari censet, quo Ephraim ab Hosea VIII, 11. vocatur יוֹנָה פוֹתָה אֵין לֵב *columba stolida, vecors.* Sed multo concinnior prodibit sensus, si cum Kimchio nostrum יוֹנָה *opprimentem* interpretamur, a verbo יָנָה, cujus Futurum

Pf.

Pſ. LXXIV, 8. נִינָם יָחַד *opprimamus eos ſimul*, cunctos. Hinc Jerem. XLVI, 16. L, 16. et חֶרֶב הַיּוֹנָה *gladius oppreſſionis*, ſeu *exitii*, ut Michaelis mavult in *Supplemm.* p. 1096., et Jerem. XXV, 38. מִפְּנֵי חֲרוֹן הַיּוֹנָה *propter iram exitii*, i. e. quae exitium effert. Sed noſtro loco Hieroſolyma apte vocatur *urbs opprimens*, i. e. continente poſito pro contento cujus cives opprimunt pauperes et infirmos. Forſan idem voluit Chaldaeus exprimere, dum vertit: דְּמַסְגְּיָא לְאַרְגָּזָא *quae multiplicat irae provocationem.*

2. לֹא שָׁמְעָה בְּקוֹל *Non eſt audiens vocem*, non auſcultat voci doctorum ſuorum, עַבְדוֹהִי נְבִיַּיָּא *ſervorum ſuorum, prophetarum*, ut Chaldaeus recte addit. Idem Hieroſolymitanis exprobrat Jeremias VII, 24. 26. 28. IX, 12. לֹא לָקְחָה מוּסָר *Non recipit diſciplinam*, non patitur ſe inſtitui et erudiri. בַּיהוָה לֹא בָטָחָה *In Jova non eſt confiſa*, „ſed modo in Aſſyrio, modo in Aegyptio, modo in Chaldaeis, ſaepe et in eorum idolis.“ Grotius. אֶל־אֱלֹהֶיהָ לֹא קָרֵבָה *Ad Deum ſuum non appropinquavit*, Jovam non coluit. *Deo appropinquare* dicitur, qui eum veneratur et precibus adit. Hinc ait Jeſajas XXIX, 13. *Hinc populus appropinquat ore ſuo, et labiis ſuis honorant me, cor autem ſuum procul removet a me.* Chaldaeus: וּלְפוּלְחַן דֶּאֱלָהָא לָא אִתְקְרֵבַת *et ad cultum Dei non acceſſit.*

3. שָׂרֶיהָ בְקִרְבָּהּ אֲרָיוֹת שֹׁאֲגִים *Principes ejus* (urbis) *in medio ejus leones rugientes.* Cf. Prov. XXVIII, 15. *Leo rugiens et urſus discurrens eſt dominator improbus tenui plebeculae.* Vid. et Ezech. XIX, 1. ſeqq. XXII, 25. Pares autem erant leonibus crudelitate et ſaevitia, tum etiam qui terrori erant ſubditis ſuis. Leo enim rugitu ſuo terrorem incutit ceteris animantibus. Vid. Bocharti *Hieroz.* P. I. L. III. C. II. T. II. p. 25. edit. Lipſ. Nomen femininum אֲרָיוֹת, quia de *principibus* dicitur, cum maſculino שֹׁאֲגִים conſtruitur, nam in metaphoricis vocabulis *ſenſus* ratio haberi ſolet, ut Ezech. XXXIV, 11. ſeqq. צֹאן modo tanquam *femininum*, modo, quia Iſraelitae ſignificantur, tanquam maſcu-

maſculinum plurale tractatur. Vel poſſis שֹׁאֲגִים cum שָׂרֶיהָ junctum, vertere: *principes ejus tanquam leaenae rugiunt.* שֹׁפְטֶיהָ זְאֵבֵי עֶרֶב *Judices ejus lupi veſpertini.* „A temporis circumſtantia,“ inquit Drusius, „notat lupos ſaevos ac rapaces, qui veſpere graſſantur, cum pecudes abiguntur in ſtabula. Tum enim deſperatio adeſt praedae conſequendae, concluſis intra ſepta animalibus. Ad haec praeſens urget fames. Accenditur enim rabies in lupis, qui toto die nullam praedam egerunt.“ Cf. notata ad Habac. I, 8. p. 348. Quae ſubjiciuntur, לֹא גָרְמוּ לַבֹּקֶר, plures ſic interpretantur: qui *non exoſſant mane,* i. e. veſpertinam praedam ſtatim ita cum oſſibus devorant, ut mane ne oſſa quidem rodenda reliqua habeant. Sed vere a Coellin monuit, expeditiorem fieri ſenſum, ſi verbum גָּרַם h. l. cum veteribus *ſervandi, reponendi* ſignificatu capimus, qui nec alienus eſt a vi primaria *ſecandi, abſcindendi* huic verbo propria, eaque conſpicua in Syriaco ܓܙܪ *abſcidit,* et Arabico جرم *abstulit,* i. q. قطع. „Verba enim,“ addit, „quibus primaria eſt vis ſecandi, transferri ſolent ad notionem *reſervandi, recondendi.* Veluti בָּדַל *abſcidit, ſeparavit,* cum ל conſtructum ſignificat *reſervavit,* ut Deut. XXIX, 20. וְהִבְדִּילוֹ יְהוָה לְרָעָה *reſervavit eum Deus ad calamitatem;* et אָצַל *abstulit,* cum ל *repoſuit alicui,* Geneſ. XXXVII, 36. הֲלוֹא אָצַלְתָּ לִּי בְּרָכָה *annon mihi quoque benedictionem quandam repoſuiſti?*“ Recte Graecus Alexandrinus vertit: *οὐχ ὑπελίποντο εἰς τοπρωΐ.* Chaldaeus: לָא מוֹרִיכִין לְצַפְרָא *non prorogantes ad tempus matutinum.* Syrus: ܘܠܐ ܡܣܟܝܢ ܠܨܦܪܐ *nec exſpectant ad matutinum.* Lutherus: *die nichts laſſen bis auf den Morgen überbleiben.* לַבֹּקֶר recte a Coellin obſervat non ſignificare *matutino tempore,* ſed *εἰς τὸ πρωΐ, in mane, diem craſtinum,* ut Exod. XXXIV, 35. לֹא יָלִין לַבֹּקֶר *non pernoctabit* (adeps agni paſchatis) *ad diem craſtinum.* Igitur lupis, veſpertino tempore ita ſaevientibus, ut de praeda capta nihil ad diem craſtinum reponant, vates comparat inexplebilem judicum rapacitatem, de qua et

Eze-

Ezechiel eadem adhibita imagine queritur XXII, 27. שָׂרֶיהָ בְקִרְבָּהּ כִּזְאֵבִים טֹרְפֵי טָרֶף *principes ejus* (Hierofolymae) *quafi lupi rapientes praedam.* Hieronymus: „Defcribuntur quoque principes ejus, et judices, et prophetae, et facerdotes, ut in civitate populum, et in his, quae dixi, nominibus dignitatum, principes accipiamus. Principes igitur ejus quafi leones femper verfabantur in praedis, et ad effundendum fanguinem fubjectorum; judices ejus rapaces, non dimittentes aliis quod poffint rapere."

4. נְבִיאֶיהָ פֹּחֲזִים *Prophetae ejus temerarii*, f. *impudentes*, ex ufu Syriaci ܦܚܙܐ *impudicus, protervus*, non pudent mendacia proferre. Alii *futiles, leves* interpretantur. Verbi פָּחַז notionem primariam Hebraeis a Coelln fitam exiftimat in *vacuitate*. Nam Jud. IX, 4. junguntur אֲנָשִׁים רֵיקִים וּפֹחֲזִים *homines nihili et protervi*; et nomina פַּחַז Genef. XLIX, 4., et פַּחֲזוּת Jerem. XXIII, 32. refpondent nomini שֶׁקֶר *mendacium* ut fynonymo. Haec vero *vacuitatis* notio deinde ad mendacium, fraudulentiam transferebatur. Chaldaeus h. l. נְבִיאֵי שִׁקְרָא דִּי בְגַוַּהּ בָּאִשִׁין *pfeudoprophetae qui funt in medio ejus male agunt.* LXX: Οἱ προφῆται αὐτῆς πνευματοφόροι. Hieronymus: „Prophetae ejus *infanientes*, five *ftupentes*, quod Hebraice dicitur *Phoezim*, et Aquila transtulit θαμβευταί, loquebantur quafi ex ore Domini, et omnia contra Dominum praedicabant." Ita Ezechiel de pfeudoprophetis fuae aetatis XXII, 28.: *Dicunt: ita loquutus eft Dominus Deus, quum tamen non fit loquutus.* אַנְשֵׁי בֹּגְדוֹת *Viri perfidiarum*, perfidia infignes, quia alios mendacibus vaticiniis decipiunt. Chaldaeus: גַּבְרִין שַׁקְרִין *homines mendaces.* כֹּהֲנֶיהָ חִלְּלוּ קֹדֶשׁ *Sacerdotes ejus pollunt fanctum*, quod quidam exponunt: profanant Sanctuarium, Templum. Sed omnes omnino res facrae nomine קֹדֶשׁ comprehendi videntur, ut fenfus fit: non difcernunt facra inter et profana, facra mifcent profanis, ut Ezechiel de facerdotibus queritur XXII, 26. וַיְחַלְּלוּ קָדָשַׁי בֵּין־קֹדֶשׁ לְחֹל לֹא הִבְדִּילוּ *polluunt facra mea, inter facrum*

et

et profanum nullum discrimen faciunt. Cf. et Mal. I, 12. Hieronymus: „Sacerdotes in loco Sanctuarii commiſere ſacrilegium, et quum contra legem facerent, ex lege victimas offerebant.“ חָמְסוּ תוֹרָה *Vim inferunt legi,* callida ac perverſa interpretatione corrumpunt legem, ejusque verba intervertunt, ea quaſi violenter in alium ſenſum detorquendo. Eadem iisdem verbis in ſacerdotibus reprehendit Ezechiel XXII, 26. Eodem pertinet quod dicit Jeremias II, 8. *Sacerdotes non dicunt: ubi eſt Jova?* וְתֹפְשֵׂי הַתּוֹרָה לֹא יְדָעוּנִי *et tractantes legem me ignorant.* Jarchi verbum חָמַס *rapiendi* ſignificatu h. l. capit, ut phraſis noſtra proprie ſonet: *rapiunt legem,* ſubtrahunt legem aliis, unde verborum noſtrorum ſenſum ita exponit: „Non docent legem eos, qui ipſos de ea conſulunt.“

5. יְהוָה צַדִּיק בְּקִרְבָּהּ לֹא יַעֲשֶׂה עַוְלָה *Jova juſtus in medio ejus* civitatis habitat, *non faciet perverſum,* non committet, ut haec ſcelera veſtra abeant impunita; nam hoc iniquum eſſet, et a natura ipſius alienum. Deuter. XXXII, 4. *Dei opus perfectum, et omnes viae ejus judicium; Deus fidelis et expers iniquitatis; juſtus et rectus ipſe eſt.* Chaldaeus: יְיָ זַכָּאָה אֲמַר לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתֵּיהּ בְּגַוָּהּ לֵית קֳדָמוֹהִי לְמֶעְבַּד שְׁקַר *Jova juſtus dicit ſe collocaturum majeſtatem ſuam in medio ejus, coram eo non ſit mendacium.* Quod ſequutus Jarchi: „*Jova juſtus, qui collocavit praeſentiam ſuam inter illos* (Judaeos), quare non poteſt adſpicere mala illorum opera; nam ipſe juſtus eſt, nec iniquitas coram ipſo (ſubſiſtit).“ Hieronymus: „Propterea quia illi egerunt injuſte Dominus juſtus non faciet iniquitatem; ſed reſtituit urbi peſſimae quae meretur.“ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר מִשְׁפָּטוֹ יִתֵּן לָאוֹר *Mane mane,* ſingulis matutinis, quotidie, *judicium ſuum profert in lucem,* per prophetas ſuos, quorum opera utitur ad docendum populum leges et jura ſua, qui hortando et monendo per ſingulos dies id operam dant, ut eum ad meliorem frugem vocant, ſed fruſtra. Nam licet officio ſuo probe fungantur, tamen nihil

pro-

proficiunt. Minus bene noſtra verba exponit Hieronymus: „*Mane, mane*, id eſt manifeſte et ſine aliqua ambiguitate faciet de ea judicium.“ Videtur Judaeum ſuum magiſtrum ſequutus eſſe. Nam et Chaldaeus hunc locum ita interpretatur: הָא כִּנְהוֹר צַפְרָא דְאָזֵל וְתַקִּין כֵּן דִּינֵיהּ נָפֵק לְאַפְרָשׁ *ecce ſicut lux aurorae, quae progreditur et dirigitur, ſic judicium ejus prodit ut discernat.* Sed בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר ſignificare *ſingulis matutinis* nequit dubium eſſe inſpicientibus loca Exod. XVI, 21. Jeſaj. L, 4. Atque מִשְׁפַּט יְהוָֹה h. l. indicat *leges Jovanas*, praecepta et ſtatuta, quae Jova ab hominibus vult obſervari et ſecundum quae ipſi judicantur, abſolvuntur vel damnantur, ut ſupra II, 3. Pſ. CXLVII, 29. Jerem. V, 4. 5. VIII, 7. Et Jeſaj. LI, 4. מִשְׁפַּט יְהוָֹה et תּוֹרַת יְהוָֹה tanquam ſynonyma uſurpantur. יִתֵּן לָאוֹר *Dat in lucem*, i. e. profert, notum facit. Sed a Coellin בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר *brevi*, tempore proxime inſtante, interpretatur, ut Pſ. XLVI, 5. Jeſaj. XXXIII, 2., מִשְׁפָּט vero de poenis a numine infligendis, ut infra III, 15. et ſaepius, verba denique יִתֵּן לָאוֹר *proferet in medium* exponit: eventum habebit, apparebit, manifeſtum fiet. לֹא נֶעְדָּר *Non deficit* officio ſuo, nunquam omittit talia agere. וְלֹא יוֹדֵעַ עַוָּל בֹּשֶׁת *Sed neſcit perverſus* populus *erubeſcere*, adeo callum obduxerunt in nequitia ſua, ut videantur omnem omnino pudorem exuiſſe. Jarchi: „Sed iſta omnia non revocant ad animum judices iniqui, ut erubeſcant coram juſto Deo, qui inter illos habitat.“ Hieronymus: „Sed iniquus Iſrael non cognovit confuſionem ſuam, nec intellexit idcirco ſibi illatas plagas, ut ageret poenitentiam.“ Similiter Jeremias VI, 15. *Pudore adſecti ſunt quod ſcelerate fecerunt, non pudet eos tamen, neque verecundari ſciunt.* Quae repetit VIII, 12. Et idem III, 3. *Quum interceptae ſunt pluviae, imberque ſerus deficiat, tu fronte meretricia pudere renuis.*

6. הִכְרַתִּי גוֹיִם *Exſcidi gentes*, ut documentum inde caperent mei, et alieno periculo cautiores evaderent. Jarchi: „Induxi poenam ſuper gentes, ut viderent et timerent,

ut

ut mox Verſu 7. dicitur." *Gentes* A COELLN monet non intelligendas eſſe finitimas, quarum exſcidium, II, 4 — 15. adumbratum, adhuc futurum erat, ita ut de eo non potuiſſet loqui tanquam de re praeterita, nec, quod placuit aliis, decem tribus in exilium deductae ut vindictae divinae exemplum proponuntur, nam Iſraelitas jure non poterat inſignire vocabulo גּוֹיִם, de gentibus proprio; ſed veteres Palaeſtinae incolas, a majoribus, divina ope adjutis, exſtirpatas. נָשַׁמּוּ פִּנּוֹתָם *Deſolati, vaſtati ſunt anguli eorum,* turres, munimenta, ut ſupra I, 16. Quidam per פִּנּוֹת ſignificari putant principes et proceres, qui ut anguli molem aedificii, ita rempublicam ſuſtinent et fulciunt. Sane Judic. XX, 2. פִּנּוֹת כָּל־הָעָם ſunt *principes totius populi.* Vid. et 1 Sam. XIV, 38. Jeſ. XIX, 13. Quibus tamen minime congruit verbum נָשַׁמּוּ. Alii *extremitates,* i. e. fines populorum, ditiones eorum intelligunt. Sed malim vocem eodem ſenſu h. l. capere, quo ſupra I, 16. a *Noſtro* eſt uſurpata; cf. not. ad eum loc. Ita et Chaldaeus: אִצְדִּיאָה בִּרְנְיָתְהוֹן *vaſtata ſunt palatia eorum.* הֶחֱרַבְתִּי חוּצוֹתָם *Vaſtavi plateas eorum,* hominibus vacuas eas feci, ut ſequitur מִבְּלִי עוֹבֵר *a non transeunte,* ut nemo ſuperſit qui transeat. Quae phraſis in ſummae deſolationis deſcriptione et Jerem. IX, 9. 11, adhibita. Verba נִצְדּוּ עָרֵיהֶם nonnulli vertunt: *per inſidias captae ſunt urbes eorum,* quod צָדָה in Cal *venari, inſidiari,* ut Exod. XXI, 13, notat. Sed recte jam Hieronymus ex uſu conſoni verbi Chaldaici *deſolatae ſunt urbes eorum* vertit. מִבְּלִי אִישׁ מֵאֵין יוֹשֵׁב *A non viro, a non habitatore,* ita ut ſint absque ullis hominibus, qui habitent in illis. Ita et Jerem. II, 15. עָרָיו נִצְּתָה מִבְּלִי יֹשֵׁב *urbium ſuarum unaquaeque exſcindetur ut nullus ſuperſit incola.* Vid. et Jerem. IV, 7.

7. Ad urbem Hieroſolymorum orationem convertit: אַךְ־תִּירְאִי אוֹתִי *attamen timebis me,* tot vicinarum gentium poenis erudita. תִּקְחִי מוּסָר *Accipies diſciplinam,* ſapies ex alieno malo. Eodem ſenſu dicitur Proverb. XXIV, 32.

רָאִיתִי לָקַחְתִּי מוּסָר *vidi accepi diſciplinam.* וְלֹא־יִכָּרֵת מְעוֹנָהּ *Ne exſcindatur habitaculum ejus,* populi (tranſit ſubito ad perſonam tertiam), ne cogar in te animadvertere urbem tuam exſcindendo. מְעוֹנָהּ collective capiendum pro מְעוֹנֶיהָ *habitacula ejus* ſcil. urbis, ad eam enim referendum ſuffixum femininum. Qui מְעוֹנָהּ in ſingulari accipiunt, *templum* ſignificari putant Hieroſolymitanum, quo Jova peculiari modo habitare credebatur. מְעוֹן de templo dicitur quoque 2 Chron. XXXVI, 15. Chaldaeus: דְלָא יִפְסוֹק מְדוֹרֵיהוֹן מֵאַרְעָא בֵּית שְׁכִינְתִּי *ne exſcindat habitationes eorum e terra domus majeſtatis meae.* Verba quae ſequuntur, כֹּל אֲשֶׁר־פָּקַדְתִּי, עָלֶיהָ, interpretum quidam elliptice poſita putant pro: וְלֹא יָבֹא עָלֶיהָ מִכֹּל הָרָעוֹת אֲשֶׁר פָּקַדְתִּי עָלֶיהָ *ac ne veniat ſuper eam* quidquam *ex omnibus malis* illis, *quae* jam *mandaveram contra eam.* Alii ex Hebraeis haec verba ita exponunt: וְלֹא יִכָּרֵת כֹּל אֲשֶׁר־פָּקַדְתִּי וְצִוִּיתִי עָלֶיהָ מֵהַטּוֹבוֹת *et ne exſcindatur* ſ. cohibeatur *quidquam e bonis illis, quae illis deſtinaveram,* quo prophetiae donum, et ſymbolum praeſentiae divinae, שְׁכִינָה dictum, intelligunt, quibus templum ſecundum caruit. Ita Chaldaeus: כָּל טָבְוָן דַאֲמָרִית לְהוֹן אַיְתֵי לְהוֹן *omnia bona, quae dixi,* promiſi, *eis, adducam eis.* Verum ſcite monuit A Coelln, nullam ſubaudire vocem neceſſe eſſe, praeter particulam כְּ *ſecundum,* ut verba ita ſint vertenda: *ſecundum omnia quae decrevi contra illam,* i. e. ne, meliorem animi indolem praefracte repudiando, exciſionem non evadat jam olim a me contra illam decretam. אָכֵן הִשְׁכִּימוּ הִשְׁחִיתוּ כֹּל עֲלִילוֹתָם *Veruntamen* tantum abeſt, ut aliorum exemplo meliora docti reſipiſcerent, quin etiam deteriores facti ſunt, nam *mane ſurrexerunt corruperunt omnes actiones ſuas,* peſſima ſectati ſunt ſtudia. הִשְׁכִּימוּ *Mane ſurrexerunt,* i. e. ſtudioſiſſime, ut Jerem. V, 8. VII, 13. 25. XI, 7. XXV, 3. 4. הִשְׁחִית־עֲלִילוֹת *Corrumpere actiones ſuas* aut דֶּרֶךְ *viam ſuam* dicitur is qui perperam et perdite agit, ut Geneſ. VI, 12. Hieronymus: „Feci tibi quidem haec, o Jeruſalem, ſed feci, ut timeres me et ſuſciperes diſciplinam, et non periret habitaculum

tuum,

tuum, id eſt, templum, propter omnia ſcelera, quae geſſeras. At e contrario habitatores Jeruſalem, me eos ad poenitentiam provocante, quaſi de induſtria et ex contentione diluculo ſurrexerunt, ut feſtinatione, qua ad me redire debuerunt, complerent omnes cogitationes ſuas, et opere demonſtrarent, quod mente conceperant.“ Graecus Alexandrinus Verſum in hunc modum transtulit: Εἶπα, πλὴν φοβεῖσθέ με, καὶ οὐ μὴ ἐξολοθρευθῆτε ἐξ ὀφθαλμῶν αὐτῆς πάντα ὅσα ἐδίκησα ἐπ᾽ αὐτήν· ἑτοιμάζου, ὄρθρισον, διέφθαρται πᾶσα ἐπιφυλλὶς αὐτῶν. „Pro יִכָּרֵת מְעוֹנָהּ legit חֳבָרְתוֹ הַכִּיבִי הַשְׁכִּימוּ מֵעֵינֶיהָ, pro אָכֵן וגו׳ expreſſit lectionem הִשְׁחִיתוּ כָּל־עוֹלְלוֹתָם. Vox Hebraica עוֹלֵלוֹת redditur Graeca ἐπιφυλλὶς Mich. VII, 1. Obad. Vs. 5., quam h. l. Cyrillus Alexandrinus hac ratione explicat: ἐπιφυλλίδα φαμὲν τὰ μικρὰ τῶν βοτρύων, καὶ ἐν ὀλίγοις ὄντας ῥαξὶν, ἃ καὶ τοῖς φύλλοις ἐγκεχωσμένα διαλανθάνει πλειστάκις τὸν τοῦ συλλέγοντος ὀφθαλμόν. Idem alloquutione ἑτοιμάζου κ. τ. λ. excitari putat hoſtes, ut exiguas regni Iſraelitici reliquias (racemationem) omnino perdant. In quo verum, arbitror, aſſequutus eſt ſenſum interpretis Alexandrini.“ A Coelln.

8. לָכֵן חַכּוּ־לִי Quare, quod moniti non emendamini (Vs. 7.), praeſtolamini me, ut vos expurgem, ut recte Kimchi addit, una cum ceteris orbis terrarum populis, cum ſeverus judex terram ſum inviſurus, ut homines ſcelerum coarguam. Pios conſolandi cauſa haec et quae ſequuntur praenunciat. Recte Judaei Hieronymi tempore, uti refert in Commentario ad h. l., haec interpretati ſunt de adventu Chriſti [Meſſiae] ſui, „quem ſperant venturum eſſe, et dicunt univerſis gentibus congregatis et effuſo ſuper eos furore Domini in igne zeli ejus terram devorandam.“ לְיוֹם קוּמִי לְעַד Diem (praeſtolamini) quo fiet ſurgere meum, quo exſurgam ad praedum, quo ſignificatu עַד Geneſ. XLIX, 27. Jeſaj. XXXIII, 23. occurrit. Verbum קוּם de Deo ad exercendas poenas, bellatoris inſtar ad proelium exſurgentis, prodeunte dicitur Pſ. VII, 7. XVII, 13. Jeſaj. II, 19. 21.

„He-

„Herois imagine ad bellum properantis paſſim adumbratur Jova a vatibus, a Noſtro infra Vs. 15. 17. Populi vero Orientis, cum, ut fieri ſolet gentibus rudibus, praecipuus bellorum finis in capienda praeda conſpiceretur, et optima ſpoliorum pars Jovae, ut agminum Iſraeliticorum duci, rite conſecraretur; quidni deceret vatem de Deo bellatore *egredi ad praedam* eodem ſenſu quo *egredi ad pugnam* dicere, vel unam harum loquutionum cum altera permutare?“ A Coelln. Graecus Alexandrinus Hebraea ſic reddidit: *εἰς ἡμέραν ἀναστάσεώς μου εἰς μαρτύριον.* Nec aliter Syrus: ܠܝܘܡܐ ܕܩܐܡ ܐܢܐ ܠܣܗܕܘܬܐ *diem quo ſurgam ad teſtimonium*, i. e. ad vos coarguendos. Utrumque interpretem pro לָעַד legiſſe לְעֵד patet. Chaldaeus: לְיוֹם אִתְגְלָיוּתִי לְמֵידָן *diem quo revelabor ad judicium.* Videtur עֵד a verbo יָעַד, in Hiphil *ad judicium vocavit*, collatis formis nominum עֵצָה a יָעַץ, דֵּעָה a יָדַע, derivaſſe et ſignificatione *judicii* accepiſſe. Quum עַד ſaepius *aeternitatem, perpetuitatem* notare conſtet, erant, qui לָעַד *in perpetuum* vertere mallent, cujus ſenſum uti eorum quae proxime praecedunt, expoſuit Abarbenel hoc modo: „Quia quod praenunciat poſt longum tempus eſt eventurum, hinc neceſſe habebat dicere: *praeſtolamini me, dictum Jovae*, q. d. licet haec res diu differatur, ne tamen deſperate, ſed ſemper me praeſtolamini, quia certiſſime veniet dies ille, quo ſurrecturus ſum *in aeternum*, non ſicut in Aegypto et in Babele ſurrexi, ut poſtea alia ſequatur ruina, ſed haec ſurrectio die illo magno et tremendo erit in aeternum et omnem perpetuitatem, ut eam non excipiat clades alia quamdiu terra durabit.“ Sed ut taceamus, *in perpetuum* alias לָעַד dici (cum Camez praefixo ſuppoſito, pro לְהָעַד), veluti Mich. VII, 18. Pſ. XXI, 7. XXII, 27.; illa interpretatio contextui nimis multa inſert, uti vere monuit A Coelln. Hieronymus: „Ubi nos tranſtulimus: *in die reſurrectionis meae in futurum*, et omnes interpretati ſunt *in teſtimonium*, Hebraeus, qui me in Scripturis inſtituit, aſſerebat *Laed* in praeſenti

loco

loco magis *εἰς ἔτι*, id eſt, *in futurum*, debere intelligi, quam: *in teſtimonium. Ed* enim, quod ſcribitur per literas Ain et Daleth, *ἔτι* et *μαρτύριον*, id eſt, *futurum* et *teſtimonium* intelligi." Sane cum accentu majore עַד ſcribitur pro עֵד, ut in formula ſatis nota לְעוֹלָם וָעֶד Pſ. IX, 6. X, 16. XXI, 5. Et quum et hic accentus Atnach poſitus ſit, conjici poſſit, fuiſſe olim codices, in quibus לָעַד h. l. ſcriptum fuerit. כִּי מִשְׁפָּטִי לֶאֱסֹף גּוֹיִם *Nam judicium meum* tam in Judaeos quam in ceteros populos exercendum hoc erit, *ut congregem gentes*, cf. Joel IV, 11. בְּאֵשׁ קִנְאָתִי תֵּאָכֵל כָּל־הָאָרֶץ *Igne zeli mei devorabitur tota terra*, omnes terricolae. Ita Geneſ. XLI, 57. וְכָל־הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרַיְמָה *omnis terra*, i. e. omnes terrae incolae venerunt Aegyptum. Chaldaeus: כָּל רַשִׁיעֵי אַרְעָא *omnes impios terrae* reddidit. *Zelus Jovae* pro *ira ejus*; cf. Ezech. XXII, 31. *Effundam ſuper eos furorem meum*, בְּאֵשׁ עֶבְרָתִי כִּלִּיתִים *igne irae meae eos conſumam.*

9. כִּי־אָז אֶהְפֹּךְ אֶל־עַמִּים שָׂפָה בְרוּרָה *Nam tum*, cum ſupplicium ſumpſero de populis, *convertam ad populos*, qui reliqui erunt e communi clade, *labium purum*, quod Chaldaeus ſic reddidit: אֲשַׁנֵּי עַל עַמְמַיָּא מַמְלַל חַד בְּחִיר *convertam in omnes gentes ſermonem unum electum*, i. e. ita mutabo populos, ut de Deo caſte et ſentiant et loquantur, ut eum ſancte et religioſe colant; ita enim prius hoc hemiſtichium exponitur poſteriore: לִקְרֹא כֻלָּם בְּשֵׁם יְהוָה לְעָבְדוֹ שְׁכֶם אֶחָד *ut invocent omnes illi nomen Jovae, ut eum colant humero uno*, i. e. ſummo conſenſu; metaphora tracta a bajulis, qui oneri ex aequo ſupponunt humerum. Plures Judaei interpretes per שָׂפָה בְרוּרָה *linguam Hebraicam* intelligunt, qua uſuri ſint mortales in poſterum, quemadmodum praedicit Jeſajas XIX, 18. *Die illa in Aegypto erunt quinque urbes, quae linguâ Cananaeâ loquentur.* Eo autem hoc videtur indicari, fore ut urbium illarum incolae recipiant mores, inſtituta et religionem eorum, quorum lingua ſint uſuri. Sic cum Perſarum rex Eſth. I, 22. edixiſſe legitur,

ut unusquisque מְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן עַמּוֹ *loquatur lingua populi ſui*, hoc ſignificatur, vivendum cuique eſſe more patrio, et ſervandam conſuetudinem popularium ſuorum. SENECA quoque dixit *Epiſt.* 13. *Non loquor tecum Stoica lingua, ſed hac ſubmiſſiore*, i. e. non ſecundum praecepta et inſtituta Stoicorum. Quodſi igitur h. l. לָשׁוֹן בְּרוּרָה *linguâ purâ*, qua populi alii ſint uſuri, cum Hebraeis ſermonem Hebraeum intelligimus, ſenſus noſtrorum verborum hic erit: omnes populos ſequuturos eſſe leges, inſtituta et religionem Hebraeorum, i. e. Jovam culturos. Atque hoc modo Judaeos HIERONYMI tempore verba noſtra intellexiſſe, ipſe refert in Commentario ad h. l.: „Sicut ante aedificationem turris [Babylonicae] fuit, quando una lingua omnes populi loquebantur, ita converſis omnibus ad cultum veri Dei, loquuturos Hebraice, et totum orbem Domino ſerviturum." LXX pro Hebraicis: אֶהְפֹּךְ אֶל־עַמִּים שָׂפָה בְרוּרָה haec poſuerunt: *μεταστρέψω ἐπὶ λαοὺς γλῶσσαν εἰς γενεὰν αὐτῆς*. De qua interpretatione HIERONYMUS, „Notandum, quod in eo loco, ubi nos interpretati ſumus: *reddam populis labium electum*, pro *electo* Septuaginta dixerunt: *in generationem ejus*, ut ſubaudiatur: *terrae*. Et hinc error exortus eſt, quod verbum Hebraicum *Barura*, quod Aquila et Theodotio *electum*, Symmachus *mundum* interpretatus eſt, Septuaginta legerunt *Badura* [בדורה], *Res* literam *Daleth* exiſtimantes, propter elementi nimiam ſimilitudinem, quod parvo apice diſtinguitur."

10. מֵעֵבֶר לְנַהֲרֵי־כוּשׁ *Et trans flumina Cuſchaeae*, i. e. e regionibus, quae ſitae ſunt ultra flumina terrae Cuſch, et remotiſſimis etiam locis, ſcil. יוֹבִילוּן מִנְחָתִי *adferent mihi munera*, quod, recte monente Jarchio, ex altero hemiſtichio eſt ſubaudiendum. Vox עֵבֶר eodem h. l. modo conſtruitur, quo Deut. XXX, 13. et 2 Par. XX, 2. מֵעֵבֶר לַיָּם, ad verb. *ab ulteriore parte* ſ. *ora*, quae eſt *mari*, i. e. ultra mare. Ceterum regionum לְנַהֲרֵי־כוּשׁ mentio quoque ſit Jeſaj. XVIII, 2., ad quem loc. vid. not. Chaldaeus h. l. כוּשׁ vertit

vertit הוּר, *India.* De כּוּשׁ ſenſu et latiore de terris omnino ad auſtrum ſitis, et ſtrictiore de Aethiopia uſurpato, vid. libr. noſtr. *Handbuch der bibl. Alterthumsk.* Vol. I. P. I. p. 210. עֲתָרַי *Supplices mei*, qui me precibus adeunt, adeoque Deum ſuum me colunt. בַּת־פּוּצַי Jarchi recte exponit כְּנֵסִיַּת נְפוּצוֹתַי אֲשֶׁר הֱפִיצוֹתִי *congregationem diſperſorum meorum, quos ego diſperſi.* יוֹבִלוּן מִנְחָתִי *Afferent munus meum*, i. e. oblationes, ſacrificia, quae mihi debentur. Alii inter Hebraeos interpretes עֲתָרַי בַּת־פּוּצַי pro Accuſativis habent, ut vertendum ſit: *e regionibus trans fluvios Cuſchaeae ſupplices meos diſperſosque tanquam munus mihi afferent*, ut ſignificetur, munus, quod Jovae ſit afferendum, fore ipſos Judaeos diſperſos per loca, quae ſunt ultra flumina Aethiopiae. Ita Chaldaeos: מֵעֲבַר לְנַהֲרֵי הוֹדוּ בְּרַחֲמַיי יְתוּבוּן גָּלְוָת עַמִּי דְּאִתְגְּלִיאָה וִיהוֹן מַיְתַן לְהוֹן הָא כְּקוּרְבָּנִי *E transfluviatilibus partibus Indiae per miſerationes revertentur exſules populi mei, qui deportati fuerant, eosque adducent quaſi oblationem meam.* Eadem ſententia Jeſaj. LXVI, 19. 20., ubi praedicitur, fore, ut gentes remotiſſimae Judaeos inter ſe diſperſos tanquam Jovae munus adducant. „Inſignem lectionis varietatem textus exhibet verſionis Alexandrinae. Legitur enim in codice Vaticano, Cyrillo, Hieronymo: *ἐκ περάτων ποταμῶν Αἰθιοπίας προσδέξομαι ἐν διεσπαρμένοις μου, οἴσουσι θυσίας μοι, de finibus fluminum Aethiopiae ſuſcipiam diſperſos meos, afferent victimas mihi.* Sed in codice Alexandrino: *ἐκ περάτων ποταμῶν Αἰθιοπίας οἴσουσι θυσίας μοι*, omiſſis vocabulis *προσδέξομαι ἐν διεσπαρμένοις μου.* In Theodoreto denique et Arabe: *προσδέξομαι τοὺς ἱκετεύοντάς με,* أَقْبَلُ ٱلَّذِينَ يَتَضَرَّعُونَ إِلَيَّ [male in Polyglottis أَقْبَلُوا legitur]. In quibus duplicem inveniſſe nobis viſi ſumus vocis עֲתָרַי interpretationem, unam verbo *προσδέξομαι*, alteram verbis *ἱκετεύοντάς με* expreſſam. Quarum prior, verbo עָתַר ſignificatione *preces exaudiendi*, *προσδέχεσθαι τὴν δέησιν*, Pſ. VI, 9., qua pollet Niphal נֶעְתַּר,

accepto,

accepto, in Participio forſan נֶעְתַּר *exaudiens ſum*, exaudiam, legit; poſterior fluxit, uti videtur, e Symmacho, cujus apud Theodoretum exſtat interpretatio: *ἱκετεύοντά με τέκνα τῶν διεσπαρμένων ὑπ' ἐμοῦ.*" A Coelln.

11. בַּיּוֹם הַהוּא לֹא תֵבוֹשִׁי מִכֹּל־עֲלִילֹתַיִךְ אֲשֶׁר פָּשַׁעַתְּ בִּי *Die illa non pudeſies ob omnes actiones tuas*, non pudebit te ullius actionum tuarum, *quibus in me peccaſti*, i. e. nihil facies tale, quale hactenus feciſti, nihil committes, ob quod pudere debeas. כִּי־אָז אָסִיר מִקִּרְבֵּךְ עַלִּיזֵי גַּאֲוָתֵךְ *Tunc enim amovebo e medio tuo ſuperbientes faſtus tui*, i. e. tuos, quae faſtuoſa es. Alii *ſuperbiâ populi Hebraici* ſignificari exiſtimant templum Hieroſolymitanum, et alia bona, quibus ſuperbientes Judaei et nimium ſibi placentes impune ſe ſuae libidini indulgere poſſe opinarentur. וְלֹא־תוֹסִפִי לְגָבְהָה עוֹד בְּהַר קָדְשִׁי *Nec addes efferre te amplius in monte ſanctitatis meae.* „*Superbiae* eſt, legem contemnere, quod fecerant ipſi ſacerdotes in templo, ſupra Vs. 4., hoc eſt quod Num. XV, 30. dicitur *peccare* בְּיָד רָמָה, i. e. *per ſuperbiam* [imo: ſciens et volens, proterve]." Grotius. לְגָבְהָה Infinitivus cum He paragogico pro לִגְבֹּהַּ, ut Exod. XXIX, 29. לְמָשְׁחָה *ad ungendum*, pro לִמְשֹׁחַ.

12. וְהִשְׁאַרְתִּי בְקִרְבֵּךְ עַם עָנִי וָדָל *Et reliquum faciam in medio tui populum afflictum et tenuem*, i. e. modeſtum, manſuetum et mitem, minime faſtuoſum, oppoſitum ei, de quo Verſu ſuperiore. Explicat ſe ipſum dum addit: וְחָסוּ בְּשֵׁם יְהוָה *et* qui *recipiunt ſe ad nomen Jovae*, ſpem ſalutis ſuae ponunt in Jova. De verbo חָסָה vid. not. ad Pſ. II, 12. Kimchi notat, עָנִי h. l. idem eſſe quod עָנָו, quod *mitem manſuetumque* ſignificat, ut Zach. IX, 9., ubi Meſſias aſino dicitur vehendus עָנִי *humilis*, i. e. demiſſe, modeſte. Chaldaeus vertit: עַם עִנְוְתָן וּמְקַבֵּל עוּלְבָן *populum manſuetum et qui recipit contumeliam*, qui contumeliis expoſitus eſt ſ. erat. „Amiſerunt enim opes et divitias in exſilii miſeriis," ut Abarbenel notat.

13. כִּי־הֵמָּה יִרְעוּ וְרָבְצוּ וְאֵין מַחֲרִיד *Nam ipsi pascent et cubabunt, et nemo qui exterreat* eos, i. e. tuto ac secure habitabunt, nihil periculi eis ab improbis erit. Eadem formula summa securitas describitur Levit. XXVI, 6. Jesaj. XVII, 2. Mich. IV, 4.

15. הֵסִיר יְהוָה מִשְׁפָּטַיִךְ *Removit Jova judicia tua,* poenas a gentibus exteris tibi inflictas, mala quae ab eis pertulisti. מִשְׁפָּטִים h. l. sunt calamitates ex judicis supremi decreto perferendae, ut Ezech. V, 8. Jarchi recte exponit: יִסּוּרַיִךְ *castigationes tuas*, et Gallice *justices.* Sed Chaldaeus: אַגְלִי דַיָּנֵי שִׁקְרָא מִגַּוִּיךְ *deportavit judices falsitatis e medio tui.* Nomen abstractum מִשְׁפָּטִים pro concreto שֹׁפְטִים cepit, respectu forsan habito judicum supra II, 3. castigatorum. פִּנָּה אֹיְבֵךְ *Abstulit hostes tuos*, ut auferri solent sordes et purgamenta. Nam de domo everrenda verbum פִּנָּה dicitur Levit. XIV, 36. „LXX et Arabs: λελύτρωταί σε ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν σου, quod ad verbum Hebraice esset: פָּדָה אֹתָךְ מִיַּד אוֹיְבַיִךְ. Legerunt fortasse פָּדָה אוֹיְבַיִךְ, et, quod sensus inde prodibat ineptus, sua ex conjectura vocabula ἐκ χειρὸς adjecerunt. Quod sequutus est Syrus. Rectius Chaldaeus et Vulgata: פַּלֵּי בַּעֲלֵי דְבָבַיִךְ *avertit* (legendum forsan *everrit*, ut simili lapsu Luc. XV, 8. *evertit*, pro *everrit* scriptum invenitur) *inimicos tuos.*" a Coelln. מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל יְהוָה בְּקִרְבֵּךְ *Rex Israelis, Jova, in medio tui* versabitur. Cf. Jesaj. LII, 7. לֹא תִרְאִי רַע עוֹד *Non videbis,* experieris *malum ulterius*, ut Jer. V, 12. *Non superveniet nobis malum,* וְחֶרֶב וְרָעָב לֹא נִרְאֶה *et gladium atque famem non videbimus,* non experiemur. Chaldaeus et Hieronymus vertunt: *non timebis malum,* quasi pro תִרְאִי legissent תִירְאִי, uti est in Versu proximo. Et sunt etiamnum codices haud pauci a Kennicotto et de-Rossio indicati, in quibus h. l. תִירְאִי reperitur. Hieronymus: „Judaei cum Christo [Messia], quem putant esse venturum, haec sibi omnia repromittunt, quae nos, qui Christum suscepimus, jam cum ipso sumus omnia consequuti."

16.

16. אַל־יִרְפּוּ יָדָיִךְ *Ne remittant se manus tuae*, ne desistas ab inceptis, et serva fidem jam susceptam. Nomen יָד h. l. ut masculinum tractatur, quum alias generis feminei esse constet.

17. גִּבּוֹר יוֹשִׁיעַ *Heros ille apud te versaturus, Deus, salvabit* te ab hostibus tuis quantumvis potentibus. יָשִׂישׂ עָלַיִךְ בְּשִׂמְחָה *Laetabitur de te gaudio,* quod vividius depingitur Jesaj. LXII, 5. *Ut sponsus laetatur de sponsa sua, ita de te laetabitur Deus tuus.* Formula שִׂישׂ שִׂמְחָה legitur et Ps. XXVIII, 4. Graecus Alexandrinus nostra verba sic reddit: *ἐπάξει ἐπί σε εὐφροσύνην*. Pro יָשִׂישׂ interpretem יָשִׁית legisse A Coelln observat, ut Jesaj. XV, 9. *ἐπάξω ἐπὶ* est pro אָשִׁית עַל positum. Quod verbum impertiendi aliquid significatu occurrit Genes. IV, 25. יַחֲרִישׁ בְּאַהֲבָתוֹ *Silebit in amore tuo,* i. e. qua est erga te propensione silebit ad peccata tua, non redarguet ea, sed tibi condonabit. Chaldaeus: יִכְבּוֹשׁ עַל חוֹבָךְ בְּרַחֲמְתֵּיהּ *abscondet peccata tua pro sua misericordia.* Cf. Mich. VII, 19. יִכְבּוֹשׁ עֲוֹנֹתֵינוּ, ad quem loc. vid. not. Graecus Alexandrinus: *καινιεῖ σε ἐν τῇ ἀγαπήσει αὐτοῦ*, quod sequutus Syrus: ܘܢܚܕܬܟܝ ܒܚܘܒܗ *et redintegrabit te per amorem suum.* Pro יַחֲרִישׁ errore oculi legit יְחַדֵּשׁ cum Daleth, additque Pronomen secundae personae, cujus in Hebraeo nullum est vestigium.

18. [נוּגֵי מִמּוֹעֵד אָסַפְתִּי מִמֵּךְ הָיוּ מַשְׂאֵת עָלֶיהָ חֶרְפָּה] Versus impeditus, in quo explicando et veteres et recentiores magnopere inter se dissentiunt. Graecus Alexandrinus: *ὡς ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς* (quae verba ad superiorem Versum trahit, conjungitque cum verbis, quae ibi praecedunt: *καὶ εὐφρανθήσεται ἐπὶ σοὶ ἐν τέρψει, ὡς κ. τ. λ.*). *Καὶ συνάξω τοὺς συντετριμμένους σου οὐαὶ, τίς ἔλαβεν ὀνειδισμὸν ἐπ' αὐτήν.* Apparet hunc interpretem multis modis a nostro textu Hebraico recessisse. Pro נוּגֵי מִמּוֹעֵד legit כְּיוֹם מוֹעֵד; מִמֵּךְ accepit pro iis, qui *ex te dispersi* sunt (nisi forsan, ut A Coelln conjicit, מֻמָּכַיִךְ, Participium Hophal verbi מָכַךְ de-

depressit legerit); pro הֹיוּ legit הוי, מַשְׂאֵת resolvit in מי שאת. Cum Alexandrino interprete, qui, ut A Coelln monet, textum sequitur singulis tantum literis a recepto recedentem, facilioremque fundentem sententiam, Syrus convenit in eo, quod pro נוּגֵי מִמּוֹעֵד legit כְּיוֹם מוֹעֵד, et haec verba ad superiorem Versum traxit, dum ܐܝܟ ܕܒܝܘܡܐ ܕܥܐܕܐ *sicut in die festi* vertit. Cetera vero nostri Versus verba hoc modo reddidit: ܘܐܥܒܪ ܡܢܟܝ ܐܝܠܝܢ ܕܡܨܥܪܝܢ ܗܘܘ ܥܠܝܟܝ ܡܠܐ *et auferam a te eos, qui contumeliosa contra te loquebantur.* מַשְׂאֵת de *verbis prolatis* intellexit, quemadmodum מַשָּׂא *effatum*, de prophetarum oraculis dici constat. Hieronymus hunc Versum sic est interpretatus: *Nugas, quae a lege recesserunt, congregabo, quia ex te erant, ut non ultra habeas super eis opprobrium.* Ad quae in Commentario haec profert: „*Nugas*, sive, ut Aquila interpretatus est, *translatos, qui a te recesserunt, congregabo*, hoc est, hi qui per vitia atque peccata de tuo sinu fugerant, et facti erant sub daemonum potestate, redintegrato omnium statu, venient ad te, et nequaquam ultra super perditis filiis tuis patieris opprobria. Id quod diximus *nugas* sciamus in Hebraeo ipsum Latinum esse sermonem, et propterea a nobis ita, ut in Hebraeo erat, positum, ut nosse possimus, linguam Hebraicam omnium linguarum esse matricem, quod non est hujus temporis disserere. Miror autem Aquilam et Septuaginta pro eo quod nos interpretati sumus *erant*, interpretari voluisse *vae*, sive *oi*, quod semper Aquila non pro plangendo, sed pro vocando et invocando ponit: *Haja* enim, cujus verbi initium est *sum*, praeteritum tempus numero plurali significat *erant*, vel *fuerant*.“ Sed in Hieronymi versione non solum illud est improbandum, quod hebraico vocabulo נוּגֵי latini similis soni significationem tribuit, verum et quod מוֹעֵד *legem* interpretatur, quum semper *festum*, aut *locum festo celebrando destinatum*, aut *coetum ad festum celebrandum congregatum* denotet. Chaldaica hujus Versus interpretatio talis est: דִּי

הֲווֹ מְעַכְּבִין בִּיךְ זִמְנֵי מוֹעֲדָךְ אַרְחֵיקִית מִנֵּיךְ דִּי עֲלֵיהוֹן עַל דַּהֲווֹ נָטְלִין זַיְנֵיהוֹן לְקִבְלִיךְ וּמְחַסְּדִין לִיךְ *qui remorati ſunt* ſ. *impedierunt in te tempora ſolennitatis tuae expuli a te. Vae illis, quia portaverunt arma ſua contra te et opprobriis te affecerunt.* Eadem loci noſtri interpretatio legitur in Gemara Talmudis Babylonici Cod. בְּרָכוֹת *de Precationibus* Cap. IV. fol. 28. col. a. אמר ריב"ל כל המתפלל תפלה של מוספין לאחר ז׳ שעות לר׳ יהודה עליו הכתוב אומר נוגי ממועד אספתי ממך היו׳ מאי משמע דהאי נוגי לישנא דתברא הוא כדמתרגם רב יוסף תברא אתי על שנאיהון דבית ישראל על דאחרו זמני מועדייא דבירושלם *Dixit Rabbi Joſua filius Levi: quicunque preces additicias poſt horam ſeptimam recitat, ſecundum R. Judam, de eo dicit Scriptura* (i. e. de eo valet quod ſcriptum Zeph. III, 18.): *Remotos a conventu, ſolennitate, conſumſi; ex te fuerunt. Quid ſignificat* נוגי? *Habet* frangendi, ſ. perdendi *ſignificatum. Ita R. Joſeph haec verba interpretatur: exitium veniet ſuper oſores domus Iſraelis, propterea quod remorantur tempora feſta Hieroſolymis.* Ad quem locum Talmudicum Jarchi voci מִמּוֹעֵד hanc appoſuit adnotatiunculam: מחמת שהעבירו מועדי התפלות וחגים יהיו נוגים ואסופים וכלים *propterea quod non obſervarunt tempora precum et feſta, erunt removendi et abſumendi et perdendi.* Idem Jarchi noſtrum Zephanianum locum in Commentario ita expoſuit: נוּגֵי מִמּוֹעֵד אָסַפְתִּי׳ את המוצאים ממועדי שלא היו משמרים שבתות וימים טובים׳ אָסַפְתִּי׳ כליתי מִמֵּךְ הָיוּ׳ מעמך היו׳ מַשְׂאֵת עָלֶיהָ חֶרְפָּה׳ על אותה אשמה היה לך משאת חרפה׳ נוגי לשון הוצאה כמו הָגוֹ סִיגִים׳ כַּאֲשֶׁר הוּגָה מִן־הַמְסִלָּה ואין שורשית בתיבה אלא הגימ"ל לבדה *qui remoti ſunt a ſolennitatibus meis, qui non obſervarunt ſabbatha et dies feſtos, illos* אָסַפְתִּי, *i. e. conſumſi.* Ex te fuerunt, *i. e. ex populo tuo.* Onus (impoſitum) et opprobrium, *propter iſtum reatum fuit tibi onus opprobrii. Dictio* נוּגֵי *ſignificat* remotionem, *ut Proverb. XXV, 4.* Removete ſcorias, *et 2 Sam. XX, 13.* Quum remotus eſſet a via trita. *Nulla autem litera radicalisupereſt in voce illa praeter Gimel.* Sane נוּגִים ad verbum

יָגָה;

נֻגֵּה relatum *remotos* significare posse, non dubitare sinunt loca a Jarchio adducta. Arabibus quoque وجى in IV. Conjugatione denotat: *procul a se removit.* נוּגֵי מִמּוֹעֵד. oppositi erunt τοῖς בָּאֵי מוֹעֵד, i. e. iis qui ad festa veniunt, Thren. I, 4. Cum Chaldaeo interprete facit Grotius. „Valde," inquit, „mihi se hoc loco probat Chaldaeus: *Qui impedierunt festos dies tuos, eos procul a te segregabo. Vae illis, qui portaverunt opprobrium*, i. e. arma *contra illud*, i. e. contra libertatem festos dies agendi et sacrificandi, quod sine templo fieri non poterat. הגה est *removere.* Post ממך ponenda distinctio. היו pro הוי per *Vae* exponunt, praeter Chaldaeum, etiam LXX [et Aquila, vid. supra Hieronymi verba]. Illos populos intellige, de quibus diximus supra Vs. 15. [Samaritas, Ammonitas, Arabes, Philisthaeos], qui templi aedificationem impedire omni modo voluere [Neh. IV. et VI.]." Recentiores post Kimchium interpretes Hebraici quos vidi omnes, נוּגֵי interpretantur *moestos.* Ita enim Kimchi: „נוּגֵי Adjectivum e forma Niphal, significatione יָגוֹן *moeroris*, ut Thren. I, 4. בְּתוּלֹתֶיהָ נוּגוֹת *virgines ejus moestae. Quum vox in statu regiminis sit posita abjectum est Mem, secundum regulam; praeterea enim* (in statu absoluto) *esset* נוּגִים. *Quod vero sensum loci attinet, observandum, vatem Sionem et Hierosolymam alloqui, q. d. filios moestos ob tempus liberationis* (longius procrastinatum), *omnes residuos tuos ad te colligam. Nominis* מַשְׂאֵת *sensus est: postquam magnum opprobrium diu pertulerunt.* עָלֶיהָ *Super eam, i. e. urbem Hierosolymitanam.* Alii, qui נוּגֵי *moestos* interpretantur, מוֹעֵד *festi* significatu sumunt, ut sensus sit: *moestos ob festa*, i. e. qui propterea lugent, quod festa consueta celebrare nequeant. Nam ter quotannis Hierosolymam itabant sacrorum causa; id exsilii tempore facere non poterant, hinc moerore afficiebantur. Fuisse jam inter antiquiores Hebraeos, qui נוּגֵי h. l. *moestos* interpretarentur, apparet ex his Gemarae verbis, quae statim post ea, quae supra attulimus, sequuntur: אמר ר״א כל המתפלל תפלה

תפלה של שחרית לאחר ארבע שעות לר׳ יהודה עליו הכתוב אומר נוּגֵי מִמּוֹעֵד אָסַפְתִּי מִמֵּךְ׳ מאי משמע דהאי נוגי לישנא דצערנא הוא׳ דכתיב דָּלְפָה נַפְשִׁי מִתּוּגָה׳ רב נחמן בר יצחק אמר מהכתיב בְּתוּלֹתֶיהָ נוּגוֹת וְהִיא מַר־לָהּ *dicit R. Eleaſar: quicunque recitat preces matutinas poſt horam quartam, ſecundum R. Judam, de eo valet, quod Zephan. III, 18. ſcriptum eſt. Quid vero eo in loco denotat* נוּגֵי? *Habet* moeroris *ſignificationem, ut* תוּגָה *Pſ. CXIX, 28. Eundemque ſignificatum illi tribuit R. Nachman, Iſaaci filius, e loco Thren. I, 4.* Eodem ſignificatu interpretes ex Chriſtianis tantum non omnes נוּגֵי ſumunt, quamvis nec hi in Verſus integri explicatione inter ſe conſentiant. Plerique tamen ita illum interpretantur: *Moeſtos propter ſolennitates,* quod eas in exteris terris more antiquo celebrare non poſſunt, *colligam, ex te erant,* i. e. ex civibus tuis, ideo in patrium ſolum eos reducam; *oneri* fuit *opprobrium ei,* i. e. probrum, quo affecta fuit in exilio, ei, congregationi moeſtarum, grave et oneroſum fuit. Alii ante מַשְׂאֵת e Verſus initio נוּגֵי repetentes, et praepoſitionem מ, poſterioris hemiſtichii ſenſum faciunt hunc: moeſtos propter *onus impoſitum ei,* propter *opprobrium,* ſcil. colligam. Sed quum מַשְׂאֵת nonnullis aliis, quibus occurrit, locis, veluti Jerem. XL, 5. Eſth. II, 18. Amos V, 11. *munus* denotet, eodem ſignificatu heic adſcito Ludov. de Dieu noſtrum Verſum ſic exponit: *dolentes ob ſolennitatem colligam, ex te ſunt, munus, ſuper quod opprobrium eſt,* i. e. pios omnes, qui dolent impeditas eſſe feſtorum ſolennitates, colligam, quia ex te ſunt, mi popule; tui ſunt, ad te pertinent, et ego eos tanquam donum tibi colligam, ſuper quod quidem jam opprobrium eſt. Addit tamen, ſi pro הָיוּ cum Chaldaeo, LXX et Aquila הוֹי legatur, ſenſum hunc aptum prodire: *dolentes ob ſolennitatem removebo ex te, vae dono, ſuper quod opprobrium eſt,* i. e. profanos Iſraelitas, qui dolent adeſſe feſti ſolennitatem, qua munera mihi offerenda ſunt, removebo ex te. Vae iis, qui ſolennitatis tempore munera probro digna offerunt! Quod tamen nimis quaeſitum eſſe,

unus-

unusquisque sentiat ipse. Neque nomini מַשְׂאֵת unicum *muneris* significatum inesse, Lexica evolventi patet. Novam nostrum locum explicandi rationem nuper proposuit C. Theoph. Anton, Gymnas. Gorlic. Rect., in Programmate, quod inscripsit: *Capitis III. Zephaniae versio et nova Versum 18. exponendi ratio*, Gorlic. 1811. Ita vero Vir Doctissimus hunc Versum interpretatur: *qui moerore affecti sunt de festis diebus*, i. e. qui iis non laetantur, Deum non sincero animo colunt, sed potius lucro student diebus festis Jovae sacris, *auferam, a te erunt* remoti; *vexillum super ea*, urbe Hierosolymitana erit *opprobrium*, i. e. illa urbs, s. incolae ejus in bello ducentur ignominia ut vexillo, ferent vexilli loco ignominiam, haec eos praecedet ut vexillum; quocunque gens venit, eo ignominiam secum fert, scilicet hostibus, omnibus hostibus immittit opprobrium. Verum etsi nomen מַשְׂאֵת Jerem. VI, 1. *vexilli* significatu recte accipi, minime negemus, ille tamen hoc loco adscitus sensum idoneum et facilem vix gignere videtur. Minus praeterea e Viri Doctissimi interpretatione utrumque hemistichium inter se concinit, quum prius contra impios Judaeos directum sit, alterum contra Judaeorum hostes. Nobis quidem commodissimum videtur, per נוּגֵי מִמּוֹעֵד, sive *remotos a festo*, sive *dolentes ob festum* vertas, intelligere exsules Judaeos, quos Jova colligendos e terris, per quas dispersi sunt, promittit, et in patrium solum, ad suos, quibus erepti ab hostibus fuerunt, reducendos, postquam exsilii opprobrium pertulissent. נוּגֵי in statu regiminis dicitur, quomodo et alias Participia cum nominibus intercedente particula arctius juncta construi solent, veluti חוֹסֵי בוֹ Ps. II, 12., ad quem loc. vid. not. Ceterum non dubitamus, eam, quam a Coelln, V. S. V., dedit hujus Versus explicationem nostram facere quippe quae sua se facilitate prae aliis commendet. „In Judaeorum," inquit, „expulsorum forte quum id videretur miserrimum, quod procul a loco Sanctuarii quondam splendidissimi nec festos in frequentissimo popularium conventu dies possent peragere, *ob coetus* laetos, jam

jam abrogatos, eos vocat *lugentes*. נוּגֵי *Lugentes* eſt Participium Niphal verbi יָגָה, in Niphal *luxit*, Thren. I, 4. coll. 5. III, 32. 33. Jeſaj. LI, 23. Job. XIX, 2. Vim eandem neutralem in Conjugatione Niphal alia quoque induunt verba, ut נֶאֱנַח *ſuſpiria duxit*. Status vero conſtructi ante praefixa non vanus eſt uſus [vid. nos ſupra]. Praepoſitio, quae ſequitur, מִן, ſignificat h. l. *ob, propter*, veluti Exod. II, 23.: *et ingemuerunt Iſraelitae* מִן הָעֲבֹדָה *ob ſervitutem*. Nomen מוֹעֵד in univerſum tempus denotat certis finibus circumſcriptum; deinde adhibetur vel ad dies feſtos tempore conſtituto celebrandos, vel ad coetus feſtis illis diebus confluentes, vel denique ad templum, locum, quo coetus feſta agentium conveniunt. Quarum ſignificationum alteram hanc potiſſimum ob cauſam praefero, quod verbum *congregandi* אָסַף lugentibus ob *coetus* abrogatos aptiſſime reſpondet. Similis obvia ſententia Thren. I, 4. *Lugent viae Sionis vacuae a meantibus ad coetus* (בָּאֵי מוֹעֵד); quin ipſa Hieroſolymitana urbs קִרְיַת מוֹעֲדֵנוּ *civitas conventuum noſtrorum* dicitur Jeſ. XXXIII, 20. Quos jam conſolaturus lugentes fauſta promittentis addit Dei effatum: אָסַפְתִּי מִמֵּךְ הָיוּ *colligam*, reducam eos ad ſacros tripudiantium coetus, *ex te erunt*, tui, inquam, cives erunt, o Hieroſolyma, quaſi filii ex te noti; filius enim dicitur הָאִשָּׁה *ex femina*, 1 Sam. II, 20., urbis autem cives cum filiis comparantur, veluti Pſ. LXXXVII, 4. Jam triſtiorem denuo in memoriam revocans exſulum ſortem, dicit: מַשְׂאֵת ſicut *onus*, eſt enim hoc nomen, i. q. מַשָּׂא, a נָשָׂא *portavit*, poſitum h. l. pro כְּמַשְׂאֵת, omiſſa comparandi Particula. עָלֶיהָ *Illi*, Sioni, vel עָלַיִךְ *tibi*, e lectione faciliori, a verſionibus et codicibus expreſſa. חֶרְפָּה *Opprobrium* fuit, oneris inſtar Sionis incolis, inter alienigenas degentibus, hoſtium incubuerunt opprobria."

19. הִנְנִי עֹשֶׂה אֶת־כָּל־מְעַנַּיִךְ *En! ego opprimam omnes qui te affixerunt.* עָשָׂה nonnulli *conſumendi, interficiendi* ſignificatu capiunt (ita Hieronymus: *ego interficiam omnes qui afflixerunt*), metaphora ducta ab eo qui

animal

animal in cibum aut facrificium adparaturus illud interficit; ita עָשָׂה Genef. XVIII, 7. 8. Exod. XXIX, 36. 39. 1 Reg. XVIII, 23. de animali mactato dicitur. Sed quum iis locis verbum illud potius *apparare* animal ad cibum aut facrificium notare videatur, ut non fola mactatio, verum et coctio et affatio illius indicetur; alii cum Jarchio illud *fubigendi*, vel *conculcandi* (כְּבִישָׁה), vel, cum Kimchio, *comprimendi contundendique* (סְחִיטָה וּכְתִישָׁה) notione capiunt, ut fignificatu non fit diverfum ab עָסַס, unde Mal. III, 21. (al. IV, 3.) וְעַסּוֹתֶם רְשָׁעִים *comprimetis impios.* Et ipfum עָשָׂה Ezech. XXIII, 21. de *compreffione*, ut quidam volunt, mammarum dicitur. Sed recte obfervat a Coelln, עָשָׂה h. l. vim obtinere *hoftiliter agendi cum aliquo*, i. q. formula integra עָשָׂה בְּחֵמָה *egit iracunde* Ezech. XXIII, 25. Sic עָשָׂה cum ב Jerem. XVIII, 23. בְּעֵת אַפְּךָ עֲשֵׂה בָהֶם *tempore irae tuae age cum iis*; nec non cum ל *malo affecit aliquem*, Genef. XXVII, 45. XLII, 25. Exod. XIV, 11. Pf. LVI, 12. coll. Hebr. XIII, 6. Chaldaeus videtur poft עֹשֶׂה nomen כָּלָה *confummatio* fubaudiffe, collato Genef. XVIII, 21. לֹא אֶעֱשֶׂה אִתְּכֶם כָּלָה *non faciam vobiscum confumtionem*, i. e. non plane confumam, perdam. Ita enim noftrum locum vertit: הָא אֲנָא עָבֵיד גְּמִירָא עִם כָּל מְשַׁעְבְּדַיִךְ *ecce ego faciam confumtionem cum omnibus qui te fubjugarunt.* Similiter Vulgatus: *ecce ego interficiam.* מְעַנַּיִךְ *Affligentes te*; verbum עִנָּה de Aegyptiis ufurpatur dura fervitute Hebraeos opprimentibus Gen. XV, 13. Exod. I, 12. Jefaj. LX, 14. „Graecus Alexandrinus: *ἰδοὺ ἐγὼ ποιῶ ἐν σοὶ ἕνεκά σου*, vel, uti Theodoretus rectius, uti videtur, habet, *ἕνεκά μου*, uti Arabicus interpres, qui *ποιεῖν* fenfu bono, quo occurrit Pf. LII, 9. (11.) CXXVI, 3. Marc. VII, 12. fumto, fic reddidit: هَا انا أَصْنَعُ بِكِ حَسَنًا مِنْ أَجْلِي *ecce! ego agam tecum bene propter me.* Graecus interpres haec Hebraica expreffit: הִנְנִי עֹשֶׂה אִתָּךְ לְמַעֲנִי. Syrus: ܗܐ ܦܪܥ ܐܢܐ ܠܟܠܗܘܢ ܡܫܥܒܕܝܟܝ ܒܙܒܢܗ *ecce reddam*

 omnes

omnes illos in medio tui; legit הִנְנִי עֹשֶׂה אֶת־כָּל־מְעַנַּיִם בָּךְ. Similiter hostium tempore theocratiae restitutae eversionem praedicit Malachia III, 21." A Coelln. De verbis, quae sequuntur, וְהוֹשַׁעְתִּי אֶת־הַצֹּלֵעָה וְהַנִּדָּחָה אֲקַבֵּץ, vid. not. ad Mich. IV, 6., ubi eaedem phrases occurrunt. וְשַׂמְתִּים לִתְהִלָּה וּלְשֵׁם *Ponam eos in laudem et in nomen*, i. e. qui antea obscuri et contemti fuissent, eosdem celebres reddam atque honoratos. Verba hujus Versus postrema, בְּכָל־הָאָרֶץ בָּשְׁתָּם, plures cum his, quae praecedunt, jungunt, vertuntque: *in omni terra pudoris eorum*, i. e. ubicunque exulaverint, et pudore fuerint affecti, honoratos eos reddam. Ita Jarchi et Kimchi: בְּכָל אֶרֶץ הַגָּלוּת שֶׁלָּקְחוּ בָשְׁתָּם שָׁם יִהְיוּ לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה *in omnibus exsilii terris, quibus pudore affecti fuerant, ibi erunt celebres et laudati.* Ita et Hieronymus: *in omni terra confusionis eorum.* Cui interpretationi tamen Ludov. de Dieu obvertit, „contra Hebraismum esse ut nomen substantivum, regens alterum substantivum in genitivo, habeat praefixum ה emphaticum, sive notificativum, quia ipsa constructio facit notificationem, ut nec unquam אָרֶץ cum Kamez, legitur in constructione, sed semper אֶרֶץ (cum Segol)." Tum nec probat, quod Junius, longius recedens, vertit: *disponamque eis laudem et nomen in tota terra, quod illos pudeat,* quasi בָּשְׁתָּם, *pudore eorum,* vertendum, per appositionem esset additum. Ipse vero de Dieu locum nostrum sic interpretatur: *et ponam eos in laudem et in nomen, in tota terra pudor eorum*, i. e. quorum pudor est in tota terra, בָּשְׁתָּם pro אֲשֶׁר בָּשְׁתָּם, ut sensus sit: quorum ignominia jam est per totam terram sparsa, illi a me nomen et laudem habebunt. Quem ipsum sensum et a *Chaldaeo* exprimi observat, qui vertit: בְּכָל אַרְעָא בְּהִתְּהוֹן, nam, inquit, „sicut apud Hebraeos substantivum construens (regens) non accipit ה emphaticum, ita nec apud Chaldaeos et Syros formam emphaticam nisi interveniente ד." Si cui placeat iste sensus, haud obloquemur multum. Neque tamen obstat grammatica Ludovici de Dieu observatio, utut vera, quo minus vulgata nostri loci interpretatio locum habere possit,

quum

quum nec desint alia loca, quibus status absolutus, pro constructo reperitur, ubi Hebraei praecipiunt, nomen repetendum esse in statu constructo, ut igitur nostra verba plene ita essent capienda: בְּכָל־הָאָרֶץ אֶרֶץ בָּשְׁתָּם *in omni terra, terra,* inquam, *pudoris eorum.* Sic Jos. III, 14. הָאָרוֹן הַבְּרִית *arca foederis* dicitur pro eo quod esse debebat: אֲרוֹן הַבְּרִית, et ibid. Vs. 17. הָאָרוֹן בְּרִית יְהוָה pro אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה. Cf. not. ad Hos. XIV, 3. et Ezech. XI, 16. Coccejus בָּשְׁתָּם observat posse appositionem esse, ut intelligatur sic: *id ipsum ponere me illos in celebritatem et nomen erit pudor ipsorum,* „sive *vicem pudoris* accipias, ut Hos. XIV, 3. *juvencos labia nostra* i. e. *pro vitulis labia,* quomodo Aben-Esra exponit: תַּחַת בָּשְׁתָּם; sive pudorem effectum celebrationis, ut Ezech. XVI, 63. לְמַעַן תִּזְכְּרִי בֹּשְׁתְּ *ut recorderis et pudefias, et non sit tibi apertio oris propter ignominiam tuam.* Cf. Ezech. XXXVI, 30. 31. 32."

20. בָּעֵת הַהִיא *In tempore illo,* de quo inde a Versu 9. loqnutus erat, אָבִיא אֶתְכֶם *ducam vos* exsules scil. צִיּוֹן, *Sionem,* ut Jerem. III, 14., aut אֶל־אַדְמַתְכֶם *ad terram vestram,* ut Ezech. XXXIV, 13. additur. וּבָעֵת קַבְּצִי אֶתְכֶם *Et eo tempore colligere me vos,* i. e. colligam vos, Infinitivus pro verbo, ut saepe alias, cum verbum finitum proxime praecedit, veluti Jerem. XIV, 5. *Cerva in agro* יָלְדָה וְעָזוֹב *peperit* foetum *et relinquere,* pro *reliquit.* Exempla plura dedit N. G. Schroeder in *Syntaxi* Reg. LIV. b. Not. Storrio in *Observatt. ad Analog. et Syntax. Hebr.* p. 241. not. particula ו ante בָּעֵת est explicativa, ut vertendum sit: *eo tempore vos reducam, nempe eo tempore* (Vs. 19. significato) *quo colligam vos.* 'Ἐξηγήτικον Vau esse observat et in וּמִן Dan. VIII, 10. add. 1 Sam. XVII, 40. De phrasi בְּשׁוּבִי אֶת־שְׁבוּתֵיכֶם, *cum reduxero captivitates vestras,* vid. not. ad Hos. VI, 11. Joel IV, 1. Amos IX, 14. לְעֵינֵיכֶם *Ad oculos vestros,* ἐνώπιον ὑμῶν, *coram oculis vestris,* ut LXX et Hieronymus vertunt, quod hanc rem arguit certo futuram, ipsis cum laetitia coram illud suum maximum

 bonum

bonum videntibus. Judaeorum ſui temporis de hisce promiſſionibus ſententiam Hieronymus indicat his verbis: „Et hoc Synagoga, quae non claudicat, ſed utroque truncata eſt pede, pollicetur ſibi in adventu Chriſti [Meſſiae] ſui, quem ſperat eſſe venturum, et putat omnes gentes interficiendas a Domino, quae afflixerunt Iſrael, et ſalvandam ſynagogam, et eam quae acceperat libellum repudii colligendam, et ponendos eos in laudem et in nomen in omni terra captivitatis ſuae, in qua fuerant ante confuſi. Et hoc fieri eo tempore, quando captivitas reducta fuerit Hieruſalem, et exſtructum templum, et reliquus ceremoniarum ordo ſervatus. Haec ſibi repromittit, et propterea non agit poenitentiam, et dum ſperat incerta, perdit certam ſalutem." Neque tamen erat, cur Hieronymus vituperaret Judaeos, qui veram prophetae mentem haud dubie rectius perſpicerent Hieronymo, haec omnia in ſenſum ſpiritualem detorquente.

Cap.

Cap. III.

1. *Heu rebellem et contaminatam! civitatem opprimentem!*

2. *Non eſt audiens dicto, non admittit diſciplinam, Jovae non confidit, ad Deum ſuum non accedit.*

3. *Principes ejus in ea leones rugientes, judices ejus lupi veſpere, non reſervant* quidquam *ad mane.*

4. *Vates ejus temerarii, homines perfidi; ſacerdotes ejus profanant ſacrum, violant legem.*

5. *Jova in ea juſtus eſt, nihil iniquum facit, ſingulis matutinis jus ſuum in lucem profert, ſed neſcit iniquus pudorem.*

6. *Excidi gentes, vaſtatae ſunt pinnae eorum, deſolavi plateas earum, ita ut nullus ſit, qui transeat, deſtructae ſunt civitates earum, ut nemo ſuperſit, ut nullus exſtet incola.*

7. *Dixi* (mecum): *utique timebis me, accipies diſciplinam, ne excidatur manſio ejus, nec quaecunque decrevi ei eveniant: illi vero ſuos omnes mores corrumpere maturant.*

8. *Quamobrem exſpectate me, inquit Jova, diemque illum, quo exſurgam ad praedam; nam mea ſententia eſt colligere gentes, congregare, regnare, effundere ſuper eu indignationem meam, omnem ardorem irae meae, ſi quidem igne zeli mei conſumetur tota terra.*

9. *Tunc enim reſtituam populis labium purum, ut cuncti illi invocent nomen Jovae, ut ſerviant ei uno humero.*

10. *E regionibus trans fluvios Cusch supplices mei, filia dispersorum meorum, adferent fertum meum.*

11. *Die illo non pudebit te tuorum tot facinorum, quibus in me peccaveris; tunc enim ex te removebo exsultabundos fastus tui, ut deinceps amplius non insolescas in sacro meo monte.*

12. *Et reliquum in te faciam populum humilem tenuemque, qui Jovae nomini confidant.*

13. *Reliquiae Israelis non inique facient, neque falsa loquentur, neque reperietur in ore eorum lingua fraudulenta, verum pascent cubabuntque nullo exterrente.*

14. *Canta, filia Zion, exclamate, Israelitae! laetare atque exsulta toto corde, filia Hierosolyma!*

15. *Sustulit Jova tuas poenas, depulit tuos hostes. Rex Israelis Jova, versatur in medio tui, neque amplius malum videbis.*

16. *Die illo dicetur Hierosolymae: ne timeas, Zion, ne remittantur manus tuae.*

17. *Jova, Deus tuus, in medio tui fortis salvabit, gaudebit de te laetitiâ, silebit in amore suo, exsultabit de te cum ovatu.*

18. *Lugentes ob festos tuos* (abrogatos) *colligam, ut e tuorum sint numero. Oneris quidem instar impositum tibi erat opprobrium.*

19. *Ecce! ego cum omnibus, qui te afflixerint illo tempore, agam, et conservabo claudas, et expulsas congregabo, eisque laudem ac nomen conciliabo ubicunque terrarum erubuerint.*

20. *Tempore illo adducam vos, tempore eo vos congregabo, nomen enim vobis laudemque conciliabo apud omnes terrae populos, reducens captivos vestros, spectantibus vobis, inquit Jova.*

IN HAGGAEUM PROOEMIUM.

Primum locum inter eos, qui reduci e Babylonia et exſolutae captivitate genti oracula divina in Judaea ediſſeruerunt, tenet Haggai. Sua ergo ſede locoque appoſito inter prophetas compareat, Zephaniam excipiens, qui agmen claudit eorum, qui minores dicuntur, vatum, qui ante exſilium, et ſtante adhuc templo priore, vaticinia ſua ediderunt. De patria, natalibus et familia Haggaei nil conſtat. Sunt, qui natum credant in Babylonico exſilio, migraſſe vero Hieroſolymam, a Cyro exſulibus Judaeis in patriam redeundi poteſtate facta [1]), cum pluribus aliis e tribubus potiſſimum Judae, Benjaminis et Levi, nonnullis etiam e tribubus aliis, Serubbabele duce [2]). Primi illi in patriam reverſi nihil habuerunt antiquius, quam ut Templum repararent, ut cujus fundamenta ſecundo poſt reditum anno jecerunt [3]). Sed adverſariorum invidia, malisque eorum apud regis Perſiae aulicos officiis, factum eſt, ut coeptum opus

1) 2 Paral. XXXVI, 23. Eſr. I, 1.
2) Eſr. II, 1. ſeqq.
3) Eſr. III, 8. 10.

opus interpellaretur, et per plures annos plane jaceret [4]). At Dario Hyſtaspis rerum potito Haggai ſerio ſuos exhortari officii ducebat, ut diu intermiſſum opus iterum aggreſſi ſtrenue urgerent, coeptoque aedificio ſupremam manum imponerent. Exprobrat Judaeorum incuriam, qui ſtudiis omnibus verſis, ut amplas ſibi et commodas aedes inſtruerent, domum interim Jovae deſertam propriisque ruderibus ſepultam derelinquerent. Ob oculos revocat flagella ſterilitatis et ſiccitatis, quibus elapſis proxime annis ſegniores ad opus Deus revocaverat; ſcirent enim haec omnia negligentiae ſuae merito in caput ſuum provocaſſe. Prae omnibus aliis autem res Noſtro eſt cum Serubbabele et Joſua, quorum alter imperii *clavum* tenebat ut Praeſes Judae [5]), qui poteſtate delegata a rege Perſarum Cyro univerſam moderabitur rempublicam, alter ex Aaronis familia et ſtirpe prognatus, ſummi ſacerdotii dignitate ornatus, uterque principatum apud reducem populum, ille in republica, hic in ſacris moderandis tenens. Hos apud licet culpa non omnino reſideret neglectae hactenus templi ſtructurae, ea tamen erat illorum in populo poteſtas, ut, ſi primi manum operi admoverent, et Haggaei praeconium ſuo comprobarent calculo atque ſuffragio, univerſa multitudo facile addu-

---

4) Eſr. IV, 5. 7.

5) Ἡγεμῶν καὶ ἄρχων τῶν Ἰουδαίων, ut JOSEPHUS inquit *Archaeol.* XI, 1, 3. et 3, 1.

adduceretur ad locum prophetae monitis dandum. Quamvis igitur ad universam reducis populi turbam hoc vaticinium spectet, quae ad aedificationem templi torpens excitanda, et egregiis promissis in laudabili instituto confirmanda erat; verba tamen ad principes populi ac duces dirigit vates, quos et reverenter excepturos divina oracula noverat, et populum hortatu pariter ac exemplo suo egregie ad idem secum obsequium excitaturus. Totum igitur vaticinium in eo versatur, ut tempus restaurandi templi dudum advenisse doceat, eosque, qui domum Jovae plane negligentes ad suorum palatiorum fabricas mentem unice intenderent, vehementer redarguat, hanc unam calamitatum publicarum, quibuscum ipsis conflictandum fuerat, causam et originem demonstrans, porro, ut obedientibus, et tantum opus aggressis Numinis propitii tutelam et auxilium promittat. Vix resumto opere Deus prophetam renunciare populo jubet, ut si quis eorum gloriam veteris templi a Salomone excitati antea vidisset, cui impar secundum hoc templum videretur, ille animis non desponderet, decrevisse enim Deum, templum denuo resuscitandum praesentia magni illius cunctis gentibus desiderati regis illustrare [6]. Geminas deinde quaestiones sacerdotibus proponit [7]: alteram, an totum, quod a carne sanctificata contingi-

6) II, 2—9.

7) II, 10—19.

tingitur, ſanctitatem contrahat? negarunt ſacerdotes. Alteram: an omne, quod ab homine impuro contingitur, impurum item cenſendum eſſet? Affirmantibus illis propheta ex ea confeſſione argumentum deducit, omnia a populo neglectae aedificationis templi reo oblata ſacrificia Jovae minus grata fuiſſe et accepta, ſicut viciſſim ſacerdotes perverſa cordis habitudine impuros macula ſua hoſtias etiam quodammodo vitiaſſe. Variis illos flagellis cecidiſſe Deum, quo tandem a ſocordia excitarentur; cum autem voci divinae obtemperarent, meliora ſperare illos ac potiſſimum terrae fertilitatem jubet. Tandem meritis laudibus Serubbabelis virtutem efferens, electum illum a Deo dicit, quem velut annulum in manu ſua pretioſum teneret [8]).

Subjicimus Hieronymi in hunc librum Prologum, in quo de vatis noſtri aetate disſerit. „Secundo anno Darii, regis Perſarum, filii Hyſtaſpis, ſeptuageſimum annum deſolationis templi fuiſſe completum, quem Jeremias vaticinatus eſt [XXV, 11.], Zacharias quoque propheta teſtis eſt, qui quum viſionis ſuae titulum in ſecundo anno ejusdem regis, undecimo menſe Sabat, viceſima quarta die praepoſuiſſet [Zach. I, 7.], adjecit, dicens [Vs. 12.]: *Domine exercituum, usquequo non miſereberis Jeruſalem et urbium Juda, quibus iratus es?* Sed et Eſras, exſtructo tantum altari,

8) II, 20—23.

altari, et jactis fundamentis, Templi, ad literas regis Artaxerxis prohibitum opus refert [IV, 24.]: *Tunc intermiſſum eſt opus domus Dei in Jeruſalem, et non fiebat usque ad annum ſecundum regni Darii, regis Perſarum*, ſtatimque addidit [V, 1.]: *Prophetaverunt autem Aggaeus, propheta, et Zacharias, filius Addo, prophetantes ad Judaeos, qui erant in Judaea et Jeruſalem, in nomine Domini Iſrael. Tunc ſurrexerunt Zorobabel, filius Saalthiel, et Jeſus, filius Joſedec, et ceperunt aedificare templi Dei in Jeruſalem, et cum eis prophetae Dei adjuvantes eos.* Quo tempore apud Romanos ſeptimus a Romulo regnabat Tarquinius Superbus, habens annum imperii viceſimum ſeptimum, qui poſt octo annos expulſus eſt a Bruto; ac deinde Rempublicam per annos quadringentos quatuor, usque ad Julium Caeſarem, Conſules adminiſtraverunt. Hoc propterea, o Paula et Euſtochium, diximus, ut de ipſo ſtatim titulo, qua aetate Aggaeus propheta cecinerit, agnoſcatis. Sciendumque eſt interim, juxta literam, magni ſpiritus et Aggaeum fuiſſe et Zachariam prophetas, ut adverſum Artaxerxis regis edictum, et Samaritanos, gentesque cunctas per circuitum, aedificationem templi impedientes, juberent Templum exſtrui, Zorobabel quoque, et Jeſum, filium Joſedec, et populum qui cum eis erat, non minoris fidei, ut prophetas magis audirent jubentes, quam prohibentis regis imperium.“

Qui

Qui Haggaeo illuſtrando peculiarem operam impenderunt hi fere nobis innotuerunt:

Jo. Eckii *Commentarius ſuper Haggaeum prophetam*, Salingiaci, 1538. 4. Vid. de hoc Commentario, ſubjuncto textui hebraico una cum verſione Graeca Alexandrina et Vulgata Latina edito, *Litterar. Muſeum.* Vol. II. Part. III.

Georgii Wicelii *Enarratio in Haggaeum*, Moguntiae, 1541. 8.

Joa. Draconitis *Haggaeus propheta, e lingua ſancta, latine verſus et explicatus*, Lubecae, 1549. fol.

Joa. Merceri *Scholia et verſio ad prophetam Haggaei*, Pariſiis, 1551.

A Commentary upon Haggaeus, by James Pilkinton. London, 1560. 8.

Jac. Brocardi *myſtica et prophetica interpretatio Levitici, Cantici Canticorum, Haggaei, Zachariae, et Malachiae.* Lugd. Batav. 1580. 8.

Jo. Jac. Grynaei *Commentarius in Haggaeum*, Genevae, 1581. 8.

Frider. Balduini *Commentarius in Haggaeum, Zachariam et Malachiam*, Vitemberg. 1610. 8. Additus poſtea Joa. Schmidii *Commentario in prophetas minores* (vid. Prolegomm. Vol. I. p. 18.).

Balthasar. Willii *prophetae, Haggaeus, Zacharias, Malachias, Commentario illuſtrati*, Bremae et Caſſellis, 1638. 8.

Aug.

Aug. Varenii *Trifolium propheticum, seu tres posteriores prophetae, scilicet Haggaeus, Zacharias, et Malachias, explicati*, Rostoch. 1662. 4. Ejusd. *Exercitationes duae in Haggaeum* prodiere ibid. 1648. 1650. 4.

Andr. Reinbeckii *Exercitationes in prophetam Haggaeum*, Brunsv. 1692. 4.

Daniel. Pfeffingeri *Notae in prophetam Haggai*, Argentor. 1703. 4.

Francisci Wokenii *Adnotationes exegeticae in prophetiam Haggaei. Adduntur vindiciae historicae*, Lipſ. 1719. 4.

Joa. Godofr. Scheibel *Observationes criticae et exegeticae ad vaticinia Haggaei*, cum Prolegomenis, Vratislav. 1822. 4.

HAG-

HAGGAI.

CAP. I.

ARGUMENTUM.

Vehementer redarguit Judaeos, qui templi inſtaurationem negligentes ad ſuorum palatiorum fabricas mentem unice intenderent (Vs. 2. 3. 4.), hanc unam calamitatum publicarum, quibuscum conflictandum ipſis erat, cauſam et originem demonſtrans (Vs. 5. 6.). *Hinc illos hortatur*, ut intermiſſum nimis diu opus reſumant (Vs. 7. 8.), ne novae ipſis perſolvendae ſint ſocordiae ſuae poenae (Vs. 9. 10. 11.). Quibus vatis adhortationibus excitati Serubbabel et Joſua, populi primores, auctores ſuis exſtiterunt operis denuo aggrediendi (Vs. 13. 14.).

---

1. Indicatur tempus prolati quod inde a Verſu 2. legitur oraculi. בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הַמֶּלֶךְ *In anno ſecundo Darii, regis,* ſcil. Perſarum, cf. Eſr. IV, 24. Quum populus Judaicus ſuis dudum careret regibus, eorum non poterant amplius anni notari, ſicut ante exciſum a Chaldaeis regnum Judaicum in vaticiniorum inſcriptionibus fiebat. Poſtquam vero Babylonicum regnum in Perſarum veniſſet poteſtatem, ipſi etiam Judaei a Chaldaeis deportati in eorum transierant imperium, nec per conceſſam ipſis a Perſarum regibus libertatem in patriam redeundi veteriſque reipublicae formam inſtaurandi erant illorum poteſtati

ftati fubducti, fed ab eorum gratia pendebant. Hinc tempus editi oraculi ab Haggaeo defcribitur fecundum Perfarum computandi rationem ab eorum regibus petitam. Quod ipfum obfervat Hieronymus: „Quia populus, qui videbatur fibi rediiffe de captivitate, necdum aedificaverat templum, nec muros extruxerat civitatis, nec habebat gloriam priftinae Jerufalem; propterea non ad eos fit fermo Dei fub rege Ezechia, five Amon, five Jofia, qui quamdiu ftabat Jerufalem populo Dei imperaverant, fed fub Dario, rege Perfarum principe, de quo et Daniel myftice in fuo volumine refert.“ Etenim nomen proprium, quod fecundum notas vocalium in codicibus Hebraicis *Darjavefch* eft efferendum, haud diverfum exiftimatur a Graecorum *Δαρεῖος* et Latinorum *Darius*, atque a Perfarum *Dara*, دارا. Atque hoc quidem nomen Perficum *poffefforem, poteftate pollentem* defignat, a verbo داشتن *tenere, poffidere*. *Dara*, inquit Herbelotius in *Biblioth. Orient.* fub hac voce: *nom Perfien, qui eft plutôt appellatif que propre; car Dara en langue Perfienne fignifié un Souverain; d'où vient que Saadi dans fon Boftan parlant de Dieu, dit qu'il eft bien-faifant, libéral, et pourvoyant aux neceffitez d'un chacun, qu'il eft le Dara, ou le Souverain des hommes, et le Dana* [دانا *intelligens, fciens*], *c'eft-à-dire, celui qui les gouverne avec une très-profonde fageffe, par laquelle il penetre les fecrets les plus cachez.* Quum igitur omni omnino regi nomen *Dara* competat; tamen in regum Perfarum annalibus unus potiffimum illo nomine infignitus reperitur, *Darab, Behmani* filius, qui et *Darab junior*, five *fecundus* vocatur, nonus et ultimus rex Perfarum de ftemmate Cajanidarum, ab Alexandro Macedone victus atque a cognatis occifus, fcriptoribus exteris *Darius Codomannus* dictus (vid. Justini *Hiftor.* L. X. Cap. 3.), quem nomine *Darii Perfae* venire Nehem. XII, 22. obfervant interpretes. De eo tamen noftro loco haud licet cogitare, quum longe fit recentior templo reftituto, neque ei tanquam ultimo regi

Per-

Perſarum convenit ſucceſſor *Artachſchaſchta*, qui poſt noſtrum דָּרְיָוֶשׁ commemoratur Eſr. VI, 14. VII, 1. Neh. II, 1. Inter *Darios* ab altera parte antiquiſſimus eſt, qui dicitur *Medus* Dan. VI, 1. XI, 1., et filius *Achaſchveroſch* Dan. IX, 1., ab exteris, uti exiſtimant, *Cyaxares*, dictus, Cyri ſeu abavunculus, ſeu avunculus. Hunc noſtrum eſſe Darium et veteres et recentiores nonnulli ſunt opinati, ſed manifeſto errore: nam de Dario Perſa, non Medo eſſe hic cogitandum, eoque longe poſt Cyrum ſequuto, Eſrae liber ſatis oſtendit. Majore cum veri ſpecie Sulpicius Severus *Hiſt. Sacr.* L. II. Cap. 11. Darium noſtrum credidit regem ejus nominis inter Perſas penultimum, quem ille *Ochum* dicit, ſed vulgo *Nothum*, ob ortum non legitimum, vocant. Is enim longe poſt Cyrum vixit, habuitque anteceſſorem et ſucceſſorem utrumque *Artaxerxem* (*Artaſchaſchta*), vid. Eſr. IV, 7. coll. Vs. 24. V, 1. 6., item VII, 1., quod Dario tantum Notho convenit. Verum quum Cyrum inter atque Darium Ochum ſ. Nothum plus quam integrum effluxerit ſeculum; illa adſcita ſententia a jactis templi fundamentis (Eſr. III, 8. 9. 10.) *usque ad operis inſtaurationem* (Eſr. V, 2.) anni plures quam centum eſſent numerandi; Serubbabeli autem duci, et Joſuae Pontifici, nec non Judaeis aliis, qui templi prioris ſplendorem vidiſſent (infra II, 2. ſeqq.), nimis profecto longum vitae tempus ad ſecula fere duo integra tribuendum eſſet. Quare rectius alii cum Josepho *Archaeol.* L. XI. Cap. 3. §. 1. atque Hieronymo (cujus verba in Prooemio ſub fin. adduximus) Darium Hyſtaſpis filium, quem inter et Cyrum nonniſi octo aut novem anni numerantur. Multo majoris difficultatis eſt, ſeriem regum Perſarum prout ea in domeſticis annalibus habetur, cum Graecis et Hebraicis monumentis componere, uti pluribus oſtendit J. Richardson in Commentatione de linguis, literatura et moribus Orientalium, Lexico ſuo Arabico-Perſico-Anglico praefixa, vernacule reddita a F. Federau hac epigraphe: *Herrn John Richardſon's Abhandlung über Sprachen, Literatur und Gebräuche*, Leipz. 1779. 8. De

regibus

regibus Cajanicis, quorum ultimus, *Dara*, f. *Darab*, ab Alexandro Macedone devictus traditur a fcriptoribus Perficis, vid. p. 84. feqq. verf. teut. Sed in illorum numero nullus reperitur, qui pro Dario Hyftafpis Graecorum haberi poffit. Ceterum nomen דָּרְיָוֶשׁ Anquetil Du Perron in Commentat. de linguis Perfiae veteribus (quam vernacule redditam legas in *Zend-Avefta* a Kleukero noftro fermone edito Vol. II.) p. 49. verf. teut. corruptum exiftimat e voce Zendica *Eanter afefch*, i. e. *in aqua*, quod ipfum Perfice *Darab* (دار آب) notat, id nomen vero illum, quem Graeci Darium Codomannum vocant, Perfae tradunt inde nactum, quod a matre in Tigride flumine fuerit expofitus. Vid. et Richardfon l. c. p. 109. feq. verf. teuton. Plura de Darii nomine vid. in Guil. Burtoni Λειψάνοις *Veter. Ling. Perf.* edit. Jo. Henr. a Seelen (Lubec. 1720.) p. 37., in Adr. Relandi *Differtatt. Mifcell.* P. II. p. 172. feqq. et J. D. Michaelis *Supplemm.* p. 463. Nobis ad Haggaeum eft redeundum, qui quae inde a Verfu 2. fequuntur protuliffe dicitur in libri epigraphe *fecundo Darii anno*, eodem igitur, quo Zacharias vaticinia coepit edere, vid. Zach. I, 1., fed duobus menfibus antea; nam Zacharias menfe *octavo* fecundi Darii anni primum fuum oraculum edidit, Nofter vero menfe ejusdem anni *fexto*. בְּיוֹם אֶחָד לַחֹדֶשׁ *Die primo menfis*; numerus cardinalis אֶחָד pro ordinali רִאשׁוֹן pofitus, ut Genef. I, 5. Porro Jovana fententia promulgata dicitur h. l. בְּיַד חַגַּי הַנָּבִיא *per manum Haggai prophetae*, i. e. per eum, ut Hof. XII, 11. dicitur בְּיַד הַנְּבִיאִים, cf. Exod. IX, 35. XXXV, 29. etc. LXX retento Hebraismo ἐν χειρὶ verterunt, quae phrafis eodem fenfu ufurpata a N. T. fcriptoribus, vid. Act. VII, 35. Gal. III, 19. Nomen חַגַּי ab Hieronymo exponitur *feftivus*, a חַג, *feftum*. Coccejus notare illud ait *fefta mea*, obfervatque boni ominis vocabulum inditum videri a parentibus puero circa tempus reverfionis in patriam, coll. Nah. II, 1. חָגִּי יְהוּדָה חַגַּיִךְ *celebra, Juda, fefta tua*. Sermonem vates dirigit ad זְרֻבָּבֶל qui Efr. I, 8. nomine

magis Chaldaico שֵׁשְׁבַּצַּר vocatur; habuere enim primores Judaei in Babylonicis terris nati plerique aliud nomen patrium sive domesticum, aliud aulicum, ut Dan. I, 7. diserte dicitur. Porro vocatur Serubbabel hic בֶּן־שְׁאַלְתִּיאֵל, sed 1 Chron. III, 17. 18. 19. Serubbabelis pater dicitur פְּדָיָה. Videtur igitur h. l. בֵּן *nepotem* significare. Ex Abarbenelis sententia vocatur ideo Schealtielis filius, quod patruus Schealtiel ipsum educasset, quemadmodum Exod. II, 10. de Mose, a filia Pharaonis, regis, educato, dicitur: וַיְהִי לָהּ לְבֵן *fuit ipsi in filium.* Et 2 Sam. XXI, 8. Michal, quae nullos habuit liberos (2 Sam. VI, 23.), Adrieli peperisse dicitur quinque filios. Sed ex 1 Sam. XVIII, 19. liquet, Merobam, Saulis filiam, Michalis sororem, nupsisse Adrieli. Unde colligitur, Michalem sororis filios educasse, qui ideo ipsius filii appellati fuerint. Porro Serubbabel hic appellatur פַּחַת יְהוּדָה, ut infra Vs. 14. II, 3. 23. Voce peregrina פֶּחָה et פַּחַת indicari *praefectum* s. *praesidem populi*, qui potestate delegata aut permissa a rege Persarum populo Judaico in patriam reverso praeesset, atque rempublicam administraret, ex iis, quae in Esrae et Nehemiae libris de illis viris, qui eo nomine insigniuntur, leguntur, satis apparet. Provinciarum praefectos fuisse clarum est ex Esth. III, 13. Chaldaeus hoc et aliis locis פַּחַת יְהוּדָה vertit רַבָּא דְבֵית יְהוּדָה *princeps domus Judae.* Graecus Alexandrinus reddidit ἐκ Φυλῆς Ἰούδα, non hoc tantum loco, verum et infra Vs. 14. et II, 2. 22. Quatuor hisce locis interpretem pro פַּחַת legisse מִמִּשְׁפַּחַת, uti conjecit Lud. Cappellus, parum est verisimile. Buxtorfius in *Anticrit.* p. 651. notat, in Hebraeo ambiguum esse istud פַּחַת יְהוּדָה, et posse referri tam ad Serubbabelem, quam ad Schealtielem, et cum Schealtiele quidem proxime cohaeret, unde videri Graecum interpretem ita intellexisse, quasi Schealtiel diceretur *princeps Judae*: „hoc vero nomine quum in sacra historia celebris sit Serubbabel; maluerunt fortassis simpliciter dicere *de tribu Judae*, quam *principem Judae.*" Theodotion, Aquila et Symmachus פַּחַת reddunt ἡγούμενον. Non solum autem ad Serubbabelem

vatis

vatis sermo dirigitur, verum etiam ad יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל *Josuam, filium Jozadak*, qui a Nebucadnezare captivus Babelem abductus fuerat (1 Par. V, 41.), *sacerdotem magnum*. Principes populi igitur, et sacrum et politicum alloquitur. Qui hic et Zach. III, 1. memoratur *Josua*, Pontifex Maximus, in libris Esrae et Nehemiae vocatur contracte יֵשׁוּעַ, vid. Esr. II, 2. III, 2. Nehem. VII, 7. XII, 1.

2. Verba adducuntur populi moram nectentis aedificando templo: לֹא עֶת־בֹּא עֶת־בֵּית יְהוָה לְהִבָּנוֹת *non tempus venire* s. *veniendi, tempus* nimirum *domus Jovae ut aedificetur*, i. e., ut recte Vulgatus vertit, *nondum venit tempus domus Domini aedificandae*; tempus templi aedificandi idoneum et opportunum nondum advenit. Id causabantur studio privati commodi. לֹא *Non*, pro *nondum*, ut Genes. II, 5. לֹא הִמְטִיר *nondum pluere fecerat Jova super terra*. Ezech. V, 9. *Faciam tibi* אֲשֶׁר לֹא־עָשִׂיתִי *qualia nondum feci*. Job. XXII, 16. אֲשֶׁר קֻמְּטוּ וְלֹא־עֵת *qui sublati sunt quum nondum tempus adesset*. Ceterum recte Abarbenel observat, videri hoc vaticinium editum prius, quam a Dario rege Judaeis venia data esset templi instaurandi, cf. enim Esr. V, 3. seqq. usque ad VI, 14.

4. הַעֵת לָכֶם *Num ergo vobis tempus idoneum est?* ה cum Patach ante עֵת esse interrogandi particulam, ut 2 Reg. V, 26. recte notant Jarchius et Kimchius. אַתֶּם *O vos!* ignavi cunctatores. Vel: *vobis*, inquam; solent enim pronomina, ubi emphatice repetuntur, in casu recto repeti, etiamsi casus obliquus proxime praecedat, ut in illo Genes. XXVII, 34. בָּרְכֵנִי גַם־אָנִי *bene precare mihi, etiam mihi!* Ps. VII, 9. אָבַד זִכְרָם הֵמָּה *pereat memoria eorum, eorum*, inquam! Cf. Gesenii *Lehrgeb.* p. 727. לָשֶׁבֶת בְּבָתֵּיכֶם סְפוּנִים *Ad habitandum in domibus vestris contabulatis*, sive, ut Vulgatus vertit, *laqueatis*; id est, inquit Hieronymus, „ornatis atque compositis, et quae non tam ad usum sunt, quam ad delicias." Chaldaeus: הַכְדֵין כְּשַׁר לְכוֹן דְּאַתּוּן יָתְבִין

 בְּבָתַּיָא

בְּבָתֵּיא דִּי מְטַלְּלִין בִּנְסָרֵי אַרְזַיָּא *ſiccine decet vos, ut habitetis in domibus, quae tectae tabulis cedrinis?* Qualibus ornatum fuit templum a Salomone exſtructum, 1 Reg. VI, 9. VII, 3. Graecus Alexandrinus בְּבָתֵּיכֶם סְפוּנִים vertit *ἐν οἴκοις ὑμῶν* (quod tamen in codicibus nonnullis omiſſum) *κοιλοστάθμοις*, „id eſt," inquit Hieronymus, *concavis*, vel, *deorſum poſitis* et in convalle demerſis," eas domus opponens gloriae priſtinae Hieroſolymae. Rectius Cyrillus illud *κοιλοστάθμοις*, pro quo Aquila *ὠροφωμένοις*, *tectis*, Druſio explicante, poſuit, refert ad aedium ornatum et ſplendorem: *κοιλοστάθμους δὲ οἴκους φησὶν, ὧν ἂν αἱ φλιαὶ, ἤτοι τῶν θυρῶν οἱ στάθμοι σιδήρῳ διακοιλαίνοντο, περιορυττόντων οἶμαί που τεκτόνων αὐτοὺς, καὶ τὰ ἀπόγε τῆς σφῶν ἐντεχνίας ἐγχαραττόντων δαιδάλματα.* Arabicus in Polyglottis interpres Graeca *ἐν οἴκοις κοιλοστάθμοις* reddidit فِي بُيُوتٍ حَزِيزَةٍ *in domibus firmis* ſ. *munitis.* וְהַבַּיִת הַזֶּה חָרֵב *Et domus haec,* Jovae, quae ante omnia inſtaurari debebat, *deſerta* jacet?

5. שִׂימוּ לְבַבְכֶם עַל־דַּרְכֵיכֶם *Ponite cor veſtrum ad vias veſtras,* advertite animum ad conſilia veſtra et actiones veſtras, earumque eventus, qui Verſu ſequ. enumerantur. Multa enim patimini, ignorantes tamen cauſam tantorum malorum. Hieronymus: „Conſiderate et in memoriam redigite, quae feceritis, et quae paſſi ſitis." Phraſis *cor ad aliquid ponere* pro ad illud attendere exſtat et Deut. XXXII, 46. שִׂימוּ לְבַבְכֶם לְכָל־הַדְּבָרִים *attendite animis veſtris ad omnia verba, quibus vos hodie commonefacio.*

6. Quia aedificatis domos veſtras et negligitis templum Jova, ideo omnis labor veſter ſucceſſu caret. זְרַעְתֶּם הַרְבֵּה וְהָבֵא מְעָט *Seminaſtis multum, ſed introducendo* introducitis *parum.* Ad hunc Infinitivum ceterosque, qui hoc Verſu ſequuntur, ſubaudiendum eſt verbum finitum, ut plene dicitur Geneſ. XXXVII, 33. טָרֹף טֹרַף *diſcerpendo diſcerptus eſt*, pro ſimplici טֹרַף, Hoſ. I, 2. זָנֹה תִזְנֶה הָאָרֶץ *ſcortando ſcor-*

scortatur terra. Pluribus de hac loquendi formula egit CHRIST. SCHOETTGEN *de singulari aliqua linguae Hebraeae ellipsi*, quae adjecta est CHRIST. THEOD. WALTHERI *Ellips. Hebrr.* editt. a J. C. F. Schulz (Hal. 1782., et de nostro quidem loco vid. p. 158. Cf. STORRII *Observatt.* p. 157. et GESENII *Lehrgeb.* p. 782. אָכוֹל וְאֵין לְשָׂבְעָה *Comedendo* comeditis quidem, *sed non ad satietatem*, cf. Hos. IV, 10: et ad eum loc. not. שָׁתוֹ וְאֵין לְשָׁכְרָה *Bibitis* quidem, *sed non ad ebrietatem*, i. e. ut potu vos expleatis sitimque restinguatis. שִׁכְרָה Hebraei recte notant h. l. idem esse quod שָׂבְעָה de cibis, ut Genes. XLIII, 34. וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׁכְּרוּ עִמּוֹ *biberunt et inebriati sunt cum eo*, i. e. largius et ad satietatem biberunt. לָבוֹשׁ וְאֵין־לְחֹם לוֹ *Induendo* induit se unusquisque vestrum, *nec* tamen *ad calorem ipsi*, vestes, quas induitis, neminem vestrum calefaciunt, vel quod non sat vestium habetis, vel quod interiora frigent plus solito. וְהַמִּשְׂתַּכֵּר מִשְׂתַּכֵּר אֶל־צְרוֹר נָקוּב *Et qui mercedem sibi lucratur, lucratur* eam in *marsupium pertusum*, quicquid opera vestra peperistis, id statim abiit in impendia. Sunt, qui מִשְׂתַּכֵּר interpretentur, *qui sese ipsum pro mercede elocat*, eam colligit in marsupium pertusum. Cf. נִשְׂכָּרוּ 1 Sam. II, 5., *pro mercede servire coguntur*. Utrum eligas, sensus idem manet. Chaldaeus: וּדְמִתְגַּר מִתְגַּר לִמְאֵרְתָא *qui operas suas locat mercedem reportat maledictionem.* HIERONYMUS hujus Versus sensum hoc modo enarrat: „Omnis labor vester, qui aedificastis domus vestras et neglexistis domum Dei, non habuit eventum. Seminastis enim plura, et multo minus quam satum fuerat, congregastis, nec potestis dicere, ideo famem sequutam, quod in exercenda terra agricola cessaverit. Comedistis quoque (ne forsitan e vobis quispiam diceret voluntarium fuisse jejunium), et non estis saturati, quia parvos fructus congregaveritis in horrea. Vinum bibistis e vineis, sed non tantum ut laetaretur cor vestrum et diceretur de vobis: *et vinum exhilarat cor hominis* [Ps. CIV, 15.]. Habuistis pallium, sed quod frigus non repelleret, nec servaret calorem. Quicumque etiam vestrum

veſtrum ſive negotiatione, ſive mercenaria manu mercedes congregavit, fruſtra labor ſine pretio laboris impenſus eſt: omnes enim, velut ſi quis in pertuſum ſacculum mittat, pecuniae defluxerunt."

8. Itaque vel his damnis veſtris ſapite, et עֲלוּ הָהָר וַהֲבֵאתֶם עֵץ *adſcendite in montem et adducatis ligna. Monte* plerique interpretes Libanum intelligunt, ex quo cedros ad aedificandum templum a Tyriis et Sidoniis advectas legimus 1 Reg. V, 20. Eſr. III, 7., atque ad וַהֲבֵאתֶם ſubaudiunt מִשָּׁם *inde*. Alii cum Chaldaeo, qui טוּרַיָּא *montes* vertit, הָהָר collective intelligunt de *montanis* Hieroſolymae vicinis, quae illis temporibus ſylvis conſita erant, unde ligna ad aedificandum petenda eſſent. Sic Nehem. VIII, 15. צְאוּ הָהָר וְהָבִיאוּ עֲלֵי־זַיִת וְגו׳ *exite ad montana et adferte folia*, ramos *oleae* etc. ad tuguria facienda. Sed vix dubium, per הָהָר praemiſſo articulo, ſignificari h. l. montem illum, in quo aedificandum erat templum, cujus ſtatim fit mentio, in quem jubentur lignum ad aedificationem neceſſarium afferre. וּבְנוּ הַבָּיִת *Et aedificate domum*, i. e. templum, Vs. 2. 4. Hieronymus: „Ajunt Hebraei, ſola tantum ad contignandum ligna fuiſſe neceſſaria, ſtantibus muris templi poſt incendium." וְאֶרְצֶה־בּוֹ *Et adquieſcam in eo*, quod quidam explicant: hoc factum mihi gratum et acceptum erit, Pronomine ſuffixo in בּוֹ neutraliter accepto. Sed mallem illud ad הַבָּיִת referre, ut ſit: *et delectabor eo*, templo, puta. וְאֶכָּבְדָה *Et honorabor* in templo exſtruendo, ſive: *gloriam meam oſtendam*, quomodo Niphal hujus verbi et Ezech. XXXIX, 13. uſurpatur, ad quem loc. vid. not. Ita Chaldaeus: לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתִּי בֵיהּ בִּיקָר *ut habitare faciam majeſtatem meam cum gloria*. Cf. infra II, 9. Cethibh ſine He paragogico eſt אֶכָּבֵר efferendum.

9. Poſtquam recenſuit id quod eventurum eſt ſi aedem exſtruxerint, denuo proponit ob oculos incommoda, quae ſuſtinuerunt hactenus eo quod exſtructionem ejus intermiſerint et neglexerint. Quaſi dicat: quoniam vero illud, quod

quod Vs 8. praecepi, omisistis huc usque, et res tantum vestras curastis, ideo פָּנֹה אֶל־הַרְבֵּה וְהִנֵּה־לִמְעָט *respiciendo* quidem scil. פְּנִיתֶם *respexistis* (vid. supra ad Vs. 6.) *ad multum*, uberes quidem proventus exspectastis, sed *ecce in paucitatem* abiit, parum factum est, לִמְעָט adverbiascit, ut 2 Chron. XXIX, 34. הַכֹּהֲנִים הָיוּ לִמְעָט *sacerdotes erant paucum*, pauciores. Eadem loquendi forma Genes. I, 15. וְהָיוּ לִמְאוֹרֹת *eruntque in lumina.* Et II, 24. וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד *erunt in carnem unam*, quod Graece legitur Ephes. V, 31. Matth. XIX, 5. εἰς σάρκα μίαν, i. e. caro una. Hieronymus: „Cum jam candescerent segetes, et messium tempus instaret, et frumenta vos in manibus tenere putaretis, messuistis vacuos culmos, et inanes stipulas sine spicarum frugibus congregastis. Plenae erant areae, spes in oculis, luctus in manibus.“ וַהֲבֵאתֶם הַבַּיִת וְנָפַחְתִּי בוֹ *Cumque* exiguum illud *domum* s. in horrea *intulistis* (quomodo idem verbum supra Vs. 6. aderat), *sufflavi in illud*, difflavi oris mei halitu, quasi ventus folium aut paleam, aut quemadmodum homo plumam a se deflat, sic ego vestros proventus dissipavi, ut vobis inutiles plane redditi sint. Chaldaeus: וַאֲנָא שַׁלַּחִית בֵּיהּ מְאֵרְתָא *ego vero immisi in illud maledictionem.* Hieronymus: „Sed hoc quoque ipsum, quod vix de multa segete et infinitis acervis fuerat electum, intulistis in domum, et mea virtute dispersum est. Exsufflavi enim illud, et redegi ad nihilum, quia frumentum emortuum, et vacui folliculi, quae utilia esui sunt, farinam et similam non habebant.“ יַעַן מֶה *Propter quid?* quam ob causam scil. haec acciderunt? יַעַן בֵּיתִי אֲשֶׁר הוּא חָרֵב *Propter domum meam, quae deserta* adhuc *est*, licet jam Cyri tempore prima ejus fundamenta jacta sint, Esr. III, 10. וְאַתֶּם רָצִים אִישׁ לְבֵיתוֹ *Vos autem curritis unusquisque ad domum suam*, omne studium et operam impenditis ad domos vestras exornandas atque locupletandas. רוּץ *Currere* de studio et industria in re aliqua perficienda dicitur quoque Proverb. I, 16. רַגְלֵיהֶם לָרַע יָרוּצוּ *pedes eorum ad malum currunt.* Cf. et Ps. CXIX, 32.

10.

10. עַל־כֵּן עֲלֵיכֶם כָּלְאוּ שָׁמַיִם מִטָּל *Ideo super vos cohibuerunt coeli a rore,* i. e. ne ſit ros, propter veſtram in rebus divinis et exſtruendo templo negligentiam. *Ros* tempore deficientis pluviae qualicunque modo fovens herbas cum deficit, plantas prorſus areſcere neceſſe eſt. Hieronymus: „Coeli non ſolum pluviam non dederunt, ſed ne rorem quidem, quo arentes agri ſaltem humore modico temperarentur." עֲלֵיכֶם Chaldaeus intellexit cauſſaliter: בְּדִיל חוֹבֵיכוֹן *propter ſcelera veſtra.* Alii exponunt: *ſuper terram veſtram,* dum ſuper alias regiones pluunt, coll. Amos IV, 7. Sed vix dubium eſt, reſpicere עֲלֵיכֶם ad ſitum coeli, quod ſupra nos eſt. Sic Deut. XXVIII, 23. וְהָיוּ שָׁמֶיךָ אֲשֶׁר עַל־רֹאשְׁךָ נְחֹשֶׁת *ſit coelum tuum, quod ſupra caput tuum eſt, aereum.* כָּלְאוּ capiunt h. l. plures *reciproce* aut *imperſonaliter,* ut ſaepe verba in tertia Pluralis perſona, cf. not. ad Ezech. XIX, 8. Hoſ. XII, 9. Sed praeſtat, ut alias, et hoc ipſo Verſu ſtatim, transitive capere: *cohibent* rorem dare. LXX: Ἀνέξει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ δρόσου. Chaldaeus: פְּסַקוּ שְׁמַיָּא מִלְאַחֲתָא מִטְרָא *ceſſarunt coeli ab immittenda pluvia.* מִטָּל *A rore,* i. e. ut nec rorem neque pluviam dederint. מ eſt privativum, ut Jeſ. XXIII, 1. *Devaſtata eſt Tyrus* מִבַּיִת מִבּוֹא *ut non ſuperſit domus, nec accedat* quis amplius. וְהָאָרֶץ כָּלְאָה יְבוּלָהּ *Et terra cohibuit proventum ſuum.* Chaldaeus: וְאַרְעָא פְּסַקַת מִלְּמֶעְבַּד פֵּרִין *et terra ceſſavit ab edendo fructus.* Hoc eſt inter comminationes contra eos, qui praeceptis divinis non obtemperant, Deut. XI, 17. *Exardeſcet Jovae ira in vos, ut claudat coelos ne ſit pluvia, terramque, ut non edat proventum ſuum.* Hieronymus: „Terra quoque devoravit, et agricolis non redditura ſementem, et quae ſponte ſolet gignere avaro ſinu tenuit."

11. וָאֶקְרָא חֹרֶב עַל־הָאָרֶץ Ideoque *vocavi ſiccitatem.* וָאֶקְרָא *Vocavi,* efficaci imperio exiſtere feci, immiſi, induxi, ut 2 Reg. VIII, 1. קָרָא יְהוָה לָרָעָב *vocavit Jova famem.* חֹרֶב *Aeſtum,* ſiccitatem, Geneſ. XXXI. 40. Jerem. L, 38.

Obſer-

Obſervant Aben-Esra et Abarbenel elegantem *paronomaſiam* inter culpam et poenam. Templum Jovae erat Judaeorum inertia חָרֵב *deſolatum* (Vs. 4. 9.), ideo cuncta premit חֹרֶב *ſiccitas*, devaſtans. Quaſi dicat: quia aedem meam vaſtam relinquitis, ego quoque in omnia veſtra vaſtitatem immittam. Hieronymus: „*Pro ſiccitate* Septuaginta μάχαιραν, id eſt, *gladium*, transtulerunt. Sed et in Hebraico tribus literis ſcriptum reperi: *Heth*, *Res*, *Beth*, quod ſi *Hareb* legimus, *gladium* ſonat, ſi *Oreb*, καύσωμα, quod nos transtulimus *ſiccitatem*, licet melius in *urentem ventum* transferri poſſit. Et revera quoniam ſermo de terra eſt, et de agrorum ſterilitate, magis mihi videtur *ventus urens* in praeſenti loco intelligi debere, quam *gladius*." וְעַל־הַדָּגָן וְעַל־הַתִּירוֹשׁ וְעַל־הַיִּצְהָר *Et ſuper frumentum, muſtum et oleum*, quae tria maximum uſum habent in vita communi; ac duo quidem priora ad vitae ſuſtentationem pertinent, poſterius ad ejus commoditatem et bonam valetudinem. *Recreans membra olei liquor, viresque potus vini*, inquit Plinius *Hiſt. Nat.* L. XII. Cap. 1. וְעַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה *Et ſuper homines et ſuper jumenta*, tum enim pereunt homines peſte, febre et aliis morbis. Hieronymus: „Praecedente fame conſequenter ſuper homines et ſuper jumenta mors venit." וְעַל כָּל־יְגִיעַ כַּפָּיִם *Et ſuper omnem laborem manuum*, i. e. quae magno labore plantaverant, ſeverant atque coluerant, cf. Pſ. LXXVIII, 46. CXXVIII, 2. Deut. XXVIII, 33.

12. Subjicit effectum concionis praemiſſae. וַיִּשְׁמַע זְרֻבָּבֶל וגו׳ בְּקוֹל יְהוָה *Auſcultavit Serubbabel etc. voci Jovae*, i. e. obtemperavit ejus juſſis, eadem phraſis Geneſ. XXII, 18. Deut. IV, 30. Hic vero ſignificatur, populum prophetae, ſeu potius numinis hortatu diu intermiſſum templi inſtaurandi opus iterum aggreſſum eſſe; quod ipſum Eſr. V, 1. 2. narratur. Ante וְעַל־דִּבְרֵי חַגַּי repetendum eſt וַיִּשְׁמַע, quod eodem modo conſtruitur Jerem. XXVI, 5. XXXV, 13. לִשְׁמֹעַ עַל־דִּבְרֵי עֲבָדַי הַנְּבִאִים *obtemperando effatis ſervorum meorum,*

rum, prophetarum. כַּאֲשֶׁר שְׁלָחוֹ יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם *Cum misisset eum Jova, Deus eorum,* vel: *quemadmodum eum miserat Jova,* i. e. secundum ea, quae Jova ei dicenda mandaverat. וַיִּירְאוּ הָעָם מִפְּנֵי יְהוָה *Et timuerunt sibi populus a Jova,* ideo obsequium verbis prophetae ab eo missi non denegarunt.

13. Pro מַלְאַךְ יְהוָה, *nuncius Jovae,* Chaldaeus recte posuit נְבִיא דַיי *propheta Jovae.* Eodem illo nomine appellabatur propheta Mal. II, 7. et Moses Num. XX, 16. בְּמַלְאֲכוּת יְהוָה *in legatione Jovae,* i. e. non suo, sed Dei mittentis nomine ac verbis. אֲנִי אִתְּכֶם *Ego vobiscum ero,* מֵימְרִי בְּסַעֲדְכוֹן *verbum meum,* i. e. ego *auxilio vobis,* vertit Chaldaeus, ut infra II, 4. Cf. Jos. I, 5. אֶהְיֶה עִמָּךְ *Ero tecum.* Verebantur, ut recte Abarbenel notat, Judaei regem Persarum, cujus permissionem nondum habebant. Cf. Not. ad Vs. 2. Quare propheta illorum animos erigit, eisque spondet, Jovam eis adjutorem fore.

14. וַיָּעַר יְהוָה אֶת־רוּחַ זְרֻבָּבֶל וגו׳ *Et suscitavit Jova spiritum Serubbabelis,* i. e. hoc animis eorum indidit, ut ad opus diu interruptum sese denuo accingerent. *Excitatio animi* aliud nihil est, quam inclinatio voluntatis et animi confirmatio ad aliquid agendum. Eo sensu eadem phrasis legitur Esr. I, 1. 5.

15. Hoc Versu auspicantur Caput II. Biblia Hebraica et Chaldaica Dan. Bombergii, Venet. 1517. fol., Biblia Regia Antverpiensia sive Plantiniana, fol. 1571., Biblia Hebraica cum versione Graeca et duplici Latina atque cum notis Vatabli ex officina Sanctandreana 1587. fol., Biblia Hebr. Eliae Hutteri, Hamburg. 1587. fol., Biblia Polyglotta Anglicana, Londini 1657. fol., Biblia Hebraica cum versione interlineari Ariae Montani, Lips. 1657. fol., et Bibl. Hebr. Dan. Bombergii, Venet. 1521. in quatern., imo et *spatium* quaedam praemittunt. Sed perperam utrumque; nam diversitas numeri hujus a sequente (II, 1.) docet, hunc Versum

cum

cum iis quae praecedunt connectendum esse, non cum his quae sequuntur. Hoc Versu indicatur tempus, quo vel materiae parandae primum manus admotae sunt, postquam *a die primo mensis sexti* (Vs. 1.) de ordine et sumtu operis conventum in comitiis populi esset; vel ipsam structuram adgressi sunt die *vigesimo quarto*, cum interea aliquem materia apparatum fecissent. Nam quod alii die demum *vigesimo quarto noni mensis* aedificandi initium factum esse volunt ex Cap. II, 18., haud consistit cum initio Capitis secundi, ubi non tantum Vs. 3. senes Judaei novum templum exsurgere vident, verum quoque jam strenue operantes propheta alloquitur Vs. 4. die *vigesimo primo mensis septimi*, II, 1. Quod ipsorum studium postea Darii regis edicto comprobatum adjutumque fuit ita, ut totum aedificium anno Darii sexto absolveretur, Esr. VI, 15.

CAP. I.

1. *Anno secundo Darii regis, mense sexto, die prima mensis fuit Jovae verbum per Haggaeum prophetam ad Serubbabel, Schaltielis filium, praefectum Judaeae, et ad Josuam, Jozadaci filium, sacerdotem magnum, ut diceret:*

2. *Sic dicit Jova, agminum* (Deus): *populus, inquit, iste dicit: nondum tempus venit, tempus, inquam, quo aedificetur domus Jovae.*

3. *Fuit itaque verbum Jovae per Haggaeum prophetam, ut diceret:*

4. *Nunquid, o vos, tempus vobis* (advenit), *ut habitetis in domibus vestris laqueatis, cum domus ista sit desolata?*

5. *Nunc igitur sic dixit Jova, agminum Deus: advertite animum ad vias vestras.*

6. *Seminastis multum, et infertis parum; comesse, neque satiari; bibere, neque sitim exstinguere; vestiri, neque calescere, et qui quaestum sibi facit, facit in loculum perforatum.*

7. *Sic dicit Jova, agminum Deus: advertite animum ad vias vestras.*

8. *Ascendite in montem et advehite ligna, aedemque construite, et ea delectabor et honorabor, ait Jova.*

9. *Spectatur ad multum, et est parum; importatis in domum, et ego id diffio. Quamobrem? inquit Jova, agminum Deus. Ob aedem meam, quae deserta est, quum vos ad suas quisque aedes curratis.*

10.

10. *Propterea ſuper vos clauſit ſe coelum, ne daret vobis rorem, et terra prohibuit fructum ſuum.*

11. *Vocavi ſiccitatem ſuper terram hanc et ſuper montes, ſuper frumentum et ſuper vinum, ſuper oleum et ſuper univerſa quae profert humus, ſuper homines et ſuper jumenta, et ſuper omnem manuum laborem.*

12. *Obtemperavit autem Serubbabel, Schaltielis filius, et Joſua, Jozadaci filius, ſacerdos magnus, cunctusque reliquus populus effato Jovae, dei ſui, et verbis Haggaei, vatis, quum eum Jova, Deus eorum, miſiſſet, veritique ſunt homines Jovam.*

13. *Et Haggaeus, Jovae nuncius, ut ferebat Jovae mandatum, ſic populum adloquutus eſt: ego vobis adſum, inquit Jova.*

14. *Et ſuſcitavit Jova mentem Serubbabelis, Schaltielis filii, et Joſuae, Jozadaci filii, pontificis maximi, reliquique totius populi, ita ut irent ad opus faciendum in aede Jovae, agminum Dei, Dei ſui.*

15. *Die viceſimo quarto ſexti menſis, anno Darii regis ſecundo.*

Cap. II.

Argumentum.

Hoc Capite continentur tria reliqua nostri vatis oracula. In *primo* futurum dicit, ut templi secundi magnificentia major sit quam fuerit prioris, donis a gentibus exteris allatis (Vs. 1—9.). Oraculum secundum promittit templum aedificantibus prospera omnia, sicut antea opus negligentibus omnia adversa erant (Vs. 10—19.). Postremo magnas regnorum conversiones praenunciat, inter quas tamen Serubbabel Jovae benevolentia, praesidio custodiaque sit tegendus (Vs. 20—23.).

De initio hujus Capitis vid. not. ad I, 15.

2. (al. 1.) בַּשְּׁבִיעִי *In septimo* scil. mense, τὸ ἑβδόμῳ μηνὶ, ut Graecus Alexandrinus recte posuit. Annus hic non est expressus; sed facile intelligitur e contextu, eundem *annum Darii secundum*, qui supra I, 1. 15. notatus est, et hic designari.

3. מִי בָכֶם הַנִּשְׁאָר *Quis inter vos est reliquus*, superstes (ut Esr. I, 4.), „qui exstitit inter deportatos et adhuc vivit," ut Jarchi notat. אֲשֶׁר רָאָה אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה בִּכְבוֹדוֹ הָרִאשׁוֹן *Qui vidit hanc aedem in gloria sua priore*, in pristino suo splendore, qualis erat Salomonis et regum sequentium tempore usque ad Sedeciam, sub quo destructa fuit per Babylonios. Sunt qui negent, ex his verbis sequi, aliquem tunc superstitem fuisse, qui templum prius viderit; sed haec verba ita potius capienda putent: si quis ex vobis super-

ſupereſſet, qui templum hoc in priſtino ſuo ſplendore vidiſſet. Poterant vero utique adhucdum ſupereſſe grandaevi, qui Salomonis templum viderant, ſicut octodecim annos antea, Cyri anno ſecundo, tales *multi* adhuc fuerunt, teſte Eſra III, 12. Nam a templi deſtructione usque ad Darii Hyſtaſpidis annum ſecundum, quo Haggaeus hoc oraculum edidit, *ſeptuaginta* erant anni, Zach. I, 12., et ad annum primum Cyri, ſive ad exſilii finem *quinquaginta et duo.* וּמָה אַתֶּם רֹאִים אֹתוֹ עַתָּה *Qualem vero nunc eam videtis?* מָה h. l. eſt *qualis?* ut Num. XIII, 18. *Adſpiciatis terram* מַה־הִיא *qualis ſit?* הֲלֹא כָמֹהוּ כְּאַיִן בְּעֵינֵיכֶם *Nonne* haec aedes ſecunda in comparatione *ad illam* priorem *quaſi nihilum in oculis veſtris?* Si conferatur hoc templum ſecundum cum illo priore, iſtud nihilo vobis aeſtimabitur. Quod ad conſtructionem Jarchi confert Jeſaj. XXIV, 2. et Hoſ. IV, 9. כָעָם כַּכֹּהֵן *ut populus, ſic ſacerdos.* Vid. et Gen. XLIV, 18. כָמוֹךָ כְּפַרְעֹה *ſicut tu, ita Pharao,* tu et Pharao dignitate ſunt pares. Cf. Jud. VIII, 18. Hieronymus: „Qui viderunt antiquam domum Dei, et nunc interſunt inſtaurationi ejus, numquid ad comparationem prioris, non talis eſt iſta quae cernitur, ut quodam modo non eſſe videatur?

4. וְעַתָּה חֲזַק׳ *Jam vero* nihilominus, etſi haec ita ſe habeant, *confortare*, bono ſis animo, ut Joſ. I, 6. 7. 9. כָּל־עַם הָאָרֶץ *Omnis populus terrae*, ut Zachar. VII, 5. וַעֲשׂוּ *Et facite* ſcil. מְלָאכָה *opus* templi exſtruendi, coll. I, 14. Hieronymus: „Verum nolite deſperare, nec laſſas manus dimittite, ſed et tu, Zorobabel, et tu, Jeſu, et omnis popule, confortamini, et facite opus in domo mea.“ Verba, quae ſequuntur, כִּי־אֲנִי אִתְּכֶם (vid. I, 13.), nonnulli parentheſi includunt, et verbum וַעֲשׂוּ conjungunt cum primis Verſus proximi verbis, hoc modo, *facite (quoniam ego vobiscum ſum) verbum quod pepigi vobiscum,* et quae ſequuntur. Quod proinde accipiendum ac ſi diceret: eſtote animo forti et ſervate pactum, quod vobiscum pepigi cum ex Aegypto egrederemini. Quodſi virium vos deterret imbecil-

becillitas, habetis me, qui vobis usque adſum. Kimchi Imperativum conditionaliter accipit, hoc modo: *ſi feceritis et ſervaveritis foedus meum, certe ego vobiscum ero.*

5. Initio hujus Verſus repetendum eſt ex ſuperiore וַעֲשׂוּ *facite*, ſive, ſi faciatis, ſervetis אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר כָּרַתִּי אִתְּכֶם בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרַיִם *verbum quod pepigi vobiscum cum exiretis ex Aegypto.* Cf. Exod. XXXIV, 10. 11. *Jam nunc,* inquit Jova, *pactionem facio coram omni iſto populo, ut ego miracula faciam, quanta in omni orbe terrarum apud ullas gentes edita non ſunt, ... vos vero omnia obſervetis, quae vobis hodie praecipio.* Exod. XIX, 5. 6. *Si dicto mihi audientes erunt, meumque foedus conſervabunt, ego habebo eos pro peculio, ab omnibus populis ſeparato, proque regno ſacerdotum et gente ſancta.* Vid. et Exod. XV, 26. XXIII, 20. 21. Jerem. VII, 23. Ceterum cum dicit בְּצֵאתְכֶם *cum exiretis ex Aegypto,* patrum facta tribuit filiis, ut Actor. VII, 53. *Οἵτινες ἐλάβετε τὸν νόμον εἰς διαταγὰς ἀγγέλων, καὶ οὐκ ἐφυλάξατε.* Graecus Alexandrinus eumque ſequutus Arabicus in Polyglottis interpres primum Verſus membrum, אֶת־הַדָּבָר — מִמִּצְרַיִם, non expreſſerunt. וְרוּחִי עֹמֶדֶת בְּתוֹכְכֶם *Tum ſpiritus meus ſtans,* permanens erit *inter vos,* quo nonnulli ſpiritum intelligunt propheticum, quo praediti erant Haggaeus, Zacharias et Maleachi, Chaldaeo praeeunte, qui verba noſtra exponit: וּנְבִיאַי מַלְּפִין בֵּינֵיכוֹן *et prophetae mei docentes inter vos.* Sed intelligenda potius vis divina, quae animos eorum confirmabat, eisque auxilio erat in templo exſtruendo, unde addit: אַל־תִּירָאוּ *ne* itaque *timeatis,* nec de felici ſucceſſu timeatis. Similiter Zach. IV, 6. Jova Serubbabelis animum erigens dicit: *Non robore, nec viribus, ſed ſpiritu meo* opus templi exſtruendi perficietur.

6. Quamvis templum hoc ſecundum ſplendore atque magnificentia priori illi Salomoneo nondum aequiparari poſſit (Vs. 3.), brevi tamen ſe effecturum ſpondet Jova, ut quae adhuc omni ornatu deſtituta ſit aedes, veteri illi longe

longe antecellat. Ingentem enim ſe rerum converſionem concitaturum eſſe, qua efficiatur, ut populi exteri res ſuas pretioſiſſimas ad aedem Jovae exornandam ſint comportaturi: עוֹד אַחַת *Adhuc una* ſcil. פַּעַם *vice*, ut Exod. XXX, 10. 2 Reg. VI, 10., ut LXX et Hebr. XII, 26. 27. *ἔτι ἅπαξ, adhuc ſemel*, ſicut olim, quando Lex de monte Sinai cum horrendis tonitrubus et fulguribus promulgata, et tota veluti natura concuſſa fuit, Exod. XIX, 16. ſeqq., unde Debora Jud. V, 4. canit: *Cum tu, Jova, de Scire prodires, cum tu ex agro procederes Idumaeo, terra concutiebatur, coeli deſtillabant, nubes aquam effundebant, montes liqueſcebant in adventu Jovae.* מְעַט הִיא *Parum eſt*, i. e. poſt non multum tempus, poſt breve tempus, ut Jeſaj. X, 25. וַאֲנִי מַרְעִישׁ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וְאֶת־הַיָּם וְאֶת־הֶחָרָבָה *et ego commoturus ſum coelum, et terram, et mare et aridum*, i. e. ingentem univerſitatis rerum mutationem efficiam. Similiter Jeſaj. LXV, 17. LXVI, 22. Jova dicit, ſe *novum coelum et novam terram producturum.* Hieronymus: „Quando primum teſtamentum dabam, et in Sina monte ſum viſus, commovi coelum et terram, et mare rubrum et deſertum, ut vobiscum ponerem teſtamentum; nunc autem polliceor vobis, me adhuc ſemel coelum et terram, et mare et aridum commoturum, ut illis commotis moveantur omnes gentes."

7. וּבָאוּ חֶמְדַּת כָּל־הַגּוֹיִם *Et venient deſiderium*, deſideria, i. e. res deſideratiſſimae atque pretioſiſſimae *omnium gentium.* Nomen ſingulare חֶמְדָּה *collective* eſſe capiendum, arguit conſtructio cum verbo plurali. Recte LXX: *Καὶ ἥξει τὰ ἐκλεκτὰ πάντων τῶν ἐθνῶν.* Vel poteſt ante חֶמְדַּת praefixum ב ſubaudiri, Kimchio praeeunte, qui talis ellipſeos exempla affert Num. XII, 8. וּמַרְאֶה וְלֹא בְחִידוֹת *et in viſione non per aenigmata*, et 2 Reg. XII, 11. הַנִּמְצָא בֵית יְהוָֹה *argentum quod repertum eſt in aede Jovae*, atque hunc locum ita exponit: „omnes populi, quos commovebo, e terris ſuis advenient cum deſiderio omnium gentium, i. e.

 adſe-

adferent res omnes defideratas et pretiofas, quae in terris ipforum reperiuntur, veluti vafa aurea et argentea, veftimenta et gemmas." Quod autem dicit, *gentes cum defiderio gentium*, loquutio eft, ut Num. X, 28. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹבָב חֹתֵן מֹשֶׁה *dixit Mofes Chobabo, focero Mofis*, pro חֹתְנוֹ *focero fuo*. Senfu cum noftro loco convenit Jefaj. LX, 6., ubi vates florentem populi Hebraici ftatum feculo aureo defcribens inter alia haec dicit: *Convertetur ad te copia maris*, חֵיל גּוֹיִם יָבֹאוּ לָךְ *opes gentium ad te venient. Te camelorum agmina obruent, dromades Midianitici et Ephani, omnes ex Sabaea venient, aurum et thus adferentes, et Jovae laudes praedicabunt.* Et LXI, 6. חֵיל גּוֹיִם תֹּאכֵלוּ *gentium facultatibus vefcemini, et vos in earum gloria efferetis.* Praedicit igitur Haggaeus, futurum effe, ut donis pretiofiffimis, ab omnibus gentibus Hierofolymam comportandis, templum Jovae nudum adhuc atque inornatum plus nancifcatur ornamenti et fplendoris, quam olim habuiffet, Vs. 9. Quam futuram templi magnificentiam fignificat his verbis: וּמִלֵּאתִי אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה כָּבוֹד *et replebo domum hanc, templum hoc fecundum, gloria,* ornatiffimum et fplendidiffimum illud reddam. Verba וּבָאוּ חֶמְדַּת כָּל־הַגּוֹיִם interpretes Chriftiani fere fic exponunt: *venient defiderium*, deliciae *omnium gentium*, five, ut Vulgatus vertit, *veniet defideratus cunctis gentibus*, i. e. Meffias, quem omnes gentes tanquam unum et verum generis humani fervatorem defiderabant. Alii: *venient* omnes gentes *ad defiderium omnium gentium*, i. e. ad eum, quem gentes omnes defiderabant. Neutrum ad rem et contextum fatis accommodate, etfi nobis perfuafum fit, vatem quae hic praedicit temporibus Meffianis eventura fperaffe. Ceterum illum unice de exornando templo muneribus aliarum gentium cogitaffe, oftendit Verfus proximus.

8. לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב *Mihi eft argentum, et mihi eft aurum*, inquit Jova, q. d. argento et auro, quo inftructiffimum fuit prius templum, poffum et hoc ornare, et ornabo

fuo

ſuo tempore, nam mei juris haec ſunt omnia. Quare non eſt, cur de ornando templo nunc exſtructo ſitis ſolliciti.

9. Hac mea cura éfficietur, ut גָּדוֹל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה הָאַחֲרוֹן מִן־הָרִאשׁוֹן *major ſit magnificentia aedis hujus poſterioris, quam prioris.* Hieronymus: „Ego in ornamentum templi aurum argentumque donabo, ut major fiat hujus domus gloria, quam prioris.“ Templi poſterioris gloriam a vate hic praenunciatam Chriſtiani interpretes in eo poſitam eſſe volunt, quod Jeſus Chriſtus ſua praeſentia illud illuſtraverit. Jeſum tamen non in illo, de quo Haggaeus loquitur, Serubbabele incitante, exſtructo templo, ſed *in eo*, quod haud diu ante ipſum natum ab Herode totum a fundamentis aedificatum erat, adeoque in *tertio* templo, docuiſſe conſtat. Quem nodum J. A. Ernesti in Progr. *de templo Herodis Magni ad Agg. II*, 10. et *Joſephi Antiqq. Judd.* L. XV. Cap. 11. (in *Opuſculis philologg. critt.* p. 347. ſeqq. edit. ſec. Lugd. Batav. 1776.) ita expedire ſtuduit, ut obſervaret, in conſuetudine loquendi hiſtorica omninoque populari templum ab Herode per partes deſtructum reſtitutumque a priori poſt reditum Judaeorum e Chaldaea exſtructo non diſtingui, ſed nomine atque appellatione cum eo confundi. Neque tamen hac obſervatione ad noſtrum oraculum expediendum opus videtur, niſi ei inferas, de quibus vates ne cogitavit quidem. וּבַמָּקוֹם הַזֶּה אֶתֵּן שָׁלוֹם *Et in hoc loco,* Hieroſolymis, *pacem dabo,* i. e. rerum omnium felicitatem atque tranquillitatem, qualem in aurea aetate futuram deſcribit Jeſajas XI, 6. ſeqq. Pro verbis וּבַמָּקוֹם הַזֶּה אֶתֵּן שָׁלוֹם נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת, quae alterum hujus Verſus hemiſtichium conſtituunt, Graecus Alexandrinus interpres dedit haec: *καὶ εἰρήνην ψυχῆς εἰς περιποίησιν παντὶ τῷ κτίζοντι, τοῦ ἀναστῆναι τὸν ναὸν τοῦτον.* Ad quae Hieronymus: „Porro quod ſequitur, in LXX, *et pacem animae in acquiſitionem omni qui creatur* [quaſi *κτισθέντι* legiſſet], *ut ſuſcitet templum iſtud,* quaſi ſuperfluum et vix cohaerens, quippe quod nec apud Hebraeos, nec apud alium

 quem-

quemquam interpretem fertur, omisimus." Nos quidem haud dubitamus, verba illa esse glossema, quod in textum irrepsit. Ejus sensum recte videtur Drusius concepisse in hunc modum: „dabo vobis in hoc loco pacem, pacem, inquam, animi et conscientiae tranquillitatem, quam acquirat omnis, qui laborat, ut huic operi fastigium quam celerrime imponatur."

10. Concio secunda, cujus haec summa et princeps propositio est: quandoquidem aedem hanc coepistis reparare, posthac sentietis Dei beneficentiam non vulgarem. Eam auget collatione superioris temporis, quo templum vastum et destructum jaciebat. Argumentum est ex loco dissimilium. Protasis indicit statum praeteriti temporis; antapodosis, praesentis et futuri. Protasis pollutionem et infelicitatem ut causam et effectum sistit. Antea, inquit, vestra omnia polluta erant et contaminata, atque adeo plagis affecta quamplurimis. Polluta fuisse docet argumento a simili, sumto ab antiquo ritu sanctificationis et pollutionis. Hoc Versu vero praemittit notationem temporis, quo hanc orationem habuit. בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַתְּשִׁיעִי *Vicesima quarta* die *noni* mensis, qui Zachar. VII, 1. *Cisleu* nominatur. Hieronymus ad Vs. 19.: „*Nonus* est mensis, quem nos Novembrem vel Decembrem dicimus. *Nisan* enim apud Hebraeos mensis est primus, qui appellatur *mensis novorum*, eo tempore, quo Pascha faciunt, id est, incipiente veris exordio, qui secundum lunae cursum saepe quandam partem mensis Martii possidet, interdum incipit in Aprili. Ergo si Nisan Aprilem intelligimus, nonus mensis secundum supputationem Hebraeorum December erit." Fuit igitur inter hoc oraculum et id, quod proxime praecedit, majus interstitium, quam inter duo priora, nec tamen admodum magnum, duorum videlicet mensium et paucorum dierum. Videntur eo tempore Judaei post congestas materias operi manus denuo admovisse, et notabilem in eo progressum fecisse, coll. Vs. 18. sequ. Pro בְּיַד־חַגַּי Graecus Alexandrinus

drinus posuit πρὸς Ἀγγαῖον, ac si אֶל־חַגַּי legisset, ut in Hebraeo est infra Vs. 21.

11. שְׁאַל־נָא אֶת־הַכֹּהֲנִים תּוֹרָה *Interroga sacerdotes legem*, de lege, i. e. propone eis quaestionem super lege aliqua. Intelligit autem legem de pollutis et sanctificatis. Sacerdotum enim erat, secundum Levit. X, 10., *tum sacrum a profano pollutumque a mundo discernere, tum Israelitas omnibus instruere institutis, quae eis Jova per Mosen eloquutus est.* Vid. et Deut. XXXIII, 10. Mal. II, 7. Hieronymus: „Sacerdotis est, scire legem, et ad interrogationem respondere de lege. Quod quidem et in Deuteronomio legimus [Deut. XVII, 8. seqq.], ut sic ubi in urbibus Israel quaestio fuerit exorta inter sanguinem et sanguinem, inter judicium et judicium, lepram et lepram, contradictionem et contradictionem, eant ad sacerdotes atque Levitas, et ad Pontificem, qui in diebus illis fuerit constitutus, et quaerant ab eo legem Domini, quibus respondentibus faciant quod jubentur.“

12. הֵן יִשָּׂא־אִישׁ *En portet quis,* i. e. si quis portet; ita particula הֵן et Jerem. III, 1. occurrit, הֵן יְשַׁלַּח אִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ, *ecce, si quis repudiaverit uxorem suam.* בְּשַׂר־קֹדֶשׁ *Carnem sanctitatis*, sanctam, de victimis Deo consecratis, ut Jerem. XI, 15. Hieronymus: „Hostia quae immolabatur in altari, carnes illius sanctae erant, et inter ipsas sanctificatas carnes erat multa diversitas. Alias enim sacerdotes in templi adytis comedebant; alias propinqui eorum domi; alias hi, qui de sacerdotibus videbantur esse maculati, alias Israelitae, qui nullam habebant immunditiam.“ בִּכְנַף בִּגְדוֹ *In ala vestis suae,* significat vestem extremam, aut tractum a cingulo ad oram, ut 1 Sam. XV, 27. Deuter. XXII, 12. XXIII, 1. LXX: Ἐν τῷ ἄκρῳ τοῦ ἱματίου. וְנָגַע בִּכְנָפוֹ אֶל־הַלֶּחֶם וְאֶל־הַנָּזִיד וְאֶל־הַיַּיִן וְאֶל־שֶׁמֶן וְאֶל־כָּל־מַאֲכָל *Et attingat* illa *ala sua panem* communem, qui *Deo* non est consecratus, *aut pulmentum, aut vinum, aut oleum, aut ullum* alium *cibum* profanum. De נָזִיד vid. not. ad Genes. XXV,

XXV, 29. הֲיִקְדָּשׁ *Num ideo ille cibus profanus sanctus reddetur?* וַיַּעֲנוּ הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמְרוּ לֹא *Et responderunt sacerdotes et dixerunt: non* sanctum redditur illorum quidquam. Recte responderunt, nam licet ipsa vestis carnis sacrae tactu sancta reddita est (Levit. VI, 20.), tamen vim suam non ulterius extendebat, nec quod tali veste tactum erat, sanctum reddebatur.

13. Alia quaestio. אִם־יִגַּע טְמֵא־נֶפֶשׁ *Quod si tetigerit immundus animae,* i. e. tactu cadaveris pollutus; נֶפֶשׁ denotat hic, ut Levit. XXI, 1. XXII, 4., corpus ab anima derelictum, cadaver, pro נֶפֶשׁ מֵת *anima mortui,* uti plene est Num. VI, 6., i. e. aliquis mortuus. Hieronymus: „*Immundus in anima* dicebatur, qui corpus hominis mortui attigerat. In quo animadvertendum, quamdiu anima in corpore sit, immundum non esse corpus humanum; statim vero, ut spiritus vegetans artus recesserit, immundum fieri quod terrenum est, sicut in Levitico scribitur [XXI, 1. 2.]." בְּכָל־אֵלֶּה *Omnia ista,* s. *ullum istorum,* quidquam ex supra memoratis, cibum aut potum. יִטְמָא *Contaminabitur,* ex lege Num. XIX, 22. וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ הַטָּמֵא יִטְמָא *quicquid pollutus tetigerit immundum esto.* Hieronymus: „Rursum alia quaestio proponitur sacerdotibus, quod scilicet bene responderint ad superiorem, et quasi similitudo problematis coaptatur, in qua imperitus facile labi potuit. Da enim aliquem nescire legem, et sicut respondit de sanctificata carne non sanctificari panem, aut pulmentum, aut vinum aut oleum, aut omnem cibum, et in hoc aeque respondebit, et dicet, pollutum in anima [i. e. cadaveris tactu] non contaminare ea quae sancta caro sanctificare non potuit. Interrogat igitur et dicit: si tetigerit is qui pollutus in anima est, hoc est, qui contagione mortui est immundus effectus, ex his omnibus, panem videlicet et pulmentum, aut vinum, aut oleum, aut reliquos cibos, numquid ex contactu eorum haec quae tetigerit polluentur? Et responderunt sacerdotes, quorum princeps erat Jesus, filius Josedec,

unde

unde et legem noverant, et dixerunt, contactu ejus, qui immundus eſt, omnia quae ab eo contacta ſunt pollui."

14. וַיַּעַן חַגַּי *Et reſpondit Haggai.* Nemo interrogavit quicquam; ſed ex uſu linguae verbum עָנָה de omni continuatione ſermonis dici conſtat. כֵּן הָעָם־הַזֶּה *Ita eſt populus hic*, ſimilis eſt immundo ex cadavere, qui contactu ſuo omnia immunda reddit. לְפָנַי *Coram me*, meo judicio. Hoc adjecit, quia ſua opinione mundi atque ſancti erant. וְכֵן כָּל־מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם *Et ſic* immundum meo judicio eſt *omne opus manuum eorum*, quicquid agunt. וַאֲשֶׁר יַקְרִיבוּ שָׁם טָמֵא הוּא *Unde quicquid adducunt illic* ſuper altari offerendum *contaminatum eſt*, mihique neutiquam gratum et acceptum. שָׁם *Illic* deſignat altare, quod aedificatum erat ſtatim a reditu, videlicet anno primo Cyri regis, menſe ejus anni ſeptimo, ut habetur Eſr. III, 3. Sacrificia quae in hac ara fiebant non minus erant munda et pura quam in alio loco, donec tempus adveniſſet templi inſtaurandi; tum enim negligentiae et ſocordiae crimine obſtricti Judaei et aram polluebant, et victimas in ea oblatas. Sanctum quidem eſt, quod offertur in altari, ſed non tam ſanctus redditur homo ex hoſtiis, quam ex neglectu divini cultus polluitur. Haec germana mens prophetae, quam et Hieronymus expoſuit: „Dicit Aggaeus, de ſuperioribus tacens, quod ſanctificata caro ceteros cibos ſanctificare non poſſit, et de ſecunda tantummodo quaeſtione ſermonis ſui texens occaſionem: *ſic populus iſte, et ſic gens iſta ante faciem meam, dicit Dominus*, qui immundus eſt in anima, et morticinium tetigerit, omne quod tetigerit, et quod obtulerit mihi immundum erit. Quod autem dicit ſecundum literam hujuscemodi eſt: o popule, qui altari tantum exſtructo, et diruta domo mea, hoſtias mihi offers in altari et victimis ejus et carnibus te ſanctificari putas, ſcito, non tam ſanctificari te ex hoſtiis, quae, templo diruto, tibi prodeſſe non poterunt, quam contaminari omnia opera tua et cuncta quae agis, ex eo quod negligis, et tuam magis domum,

domum, quam meam exſtruere conatus es. Sanctum quidem eſt, quod offertur in altari; ſed non tam ſanctificaris ex hoſtiis, quam ex eo quod *in* convallibus habitas, et interes mortuis operibus, pollueris.“ Graeca Alexandrina translatio haec addita habet, *ἕνεκεν τῶν λημμάτων αὐτῶν τῶν ὀρθρινῶν. ὀδυνηθήσονται ἀπὸ προσώπου πόνων αὐτῶν, καὶ ἐμισεῖτε ἐν πύλαις ἐλέγχοντας.* Quae Hieronymus ſic reddidit: *propter munera eorum matutina dolebunt a facie malitiarum ſuarum, et oderatis, in portis arguentes,* monuitque, ea nec in Hebraeo nec apud alios interpretes inveniri. Cyrillus quoque dicit, *ταῦτα μήτε τὴν Ἑβραίων ἔκδοσιν, μήτε μὲν τοὺς ἑτέρους ἑρμενευτὰς ἢ εἰπεῖν ἢ εἰδέναι.* Drusius ſatis veriſimiliter conjecit, illa translata huc videri ex aliis V. T. locis, veluti ex Amos V, 10., ad ſenſum vero iſtius additamenti illuſtrandum haec annotat: „*Λήμματα lucra* ſunt et *emolumenta,* quae *matutina* appellat, quaſi ſummo mane, i. e. ſtudioſe ac diligenter captata; *αὐτῶν,* i. e. *ἑαυτῶν.* Qui haec adjecit, videtur indicare voluiſſe cauſas, cur opera et ſacrificia eorum polluta fuerunt. Cauſas autem ponit duas, videlicet lucri ſtudium, et monitorum contemtum. Aut *λήμματα* vocat conciones prophetarum, quos importunitate et diligentia tantum profeciſſe ait, ut primum moerorem illis incuteret ex facinorum et delictorum conſcientia ortum, deinde contemtum ſui; quod ſolet evenire quoties aſperius homines deſperatos et ſibi male conſcios tractamus: *αὐτῶν* intellige *τῶν προφητῶν* ſine antecedente, periodo manca et interrupta, *ἐν πύλαις,* i. e. pro concione, vel in civitatibus.“

15. וְעַתָּה שִׂימוּ־נָא לְבַבְכֶם מִן־הַיּוֹם הַזֶּה וָמָעְלָה *Nunc igitur ponite cor veſtrum* ſcil. עַל־דַּרְכֵיכֶם *ad vias veſtras* (quod coll. I, 5. 7. eſt ſubaudiendum), *ab hoc die,* non: quo primum coepiſtis templum aedificare, ut quidam volunt, ſed: *inde ab hoc die* ſcil. retro cogitantes (vid. infra Hieronymi interpretationem), *et ſupra,* vel, *ad ſuperius tempus,* i. e. ad eos dies, qui hunc anteceſſerunt, מִטֶּרֶם שׂוּם־אֶבֶן אֶל־

אַל־אֶבֶן בְּהֵיכַל יְהוָה *a nondum ponere*, i. e. antequam poneretis *lapidem ad lapidem in aede Jovae*, i. e. antequam templi aedificatio continuaretur. Animo vobiscum reputetis, quam infeliciter vobis omnia evenerunt, antequam templo instaurando fidas adhibuistis manus. Hieronymus: „Nunc te hortor, o popule, ut sensu ad praeterita revertaris, consideresque quae facta sint, hoc est, ab hac die vicesima quarta noni mensis anno secundo Darii, quicquid retro gestum est, mente complectere, et propter quae quanta sustinueris, ut, cum deinceps prospera tibi evenerint, scias, qua causa evenerint."

16. מִהְיוֹתָם *Ex quo illi fuerunt*, scil. dies. Intelligit autem dies istos, quibus templi opus neglectum jacuit. Alii: *priusquam illi essent*, et *lapides* subaudiunt, hac sententia: priusquam lapides illi coagmentati et dispositi essent in suos ordines. LXX pro מִהְיוֹתָם habent *τίνες ἦτε*, *quales eratis*, cum Versu praecedente conjungentes, hoc sensu, Theodoreto interprete: *ἀλλὰ νῦν γοῦν σὺν ἀκριβείᾳ πάσῃ σκοπήσατε, τίνες μὲν, ἦτε τῆς οἰκοδομίας ἀμελοῦντες.* בָּא positum pro eo quo plene esset, אִם בָּא אִישׁ *si venit quispiam*, i. e. si ventum fuit. אֶל עֲרֵמַת עֶשְׂרִים *Ad acervum* frumenti, seu manipulorum (ut Cant. VII, 3. 2 Paral. XXXI, 6.), qui debebat esse, saltem sperabatur fore *viginti*, scil. modiorum, ut Vulgatus supplet. וְהָיְתָה עֲשָׂרָה *Et fuit decem* modiorum, dimidium tantum. LXX: *Ὅτε ἐνεβάλλετε εἰς κυψέλην κριθῆς εἴκοσι σάτα, καὶ ἐγένετο κριθῆς δέκα σάτα.* עֲרֵמָה verterunt *κυψέλην*, id est, notante Drusio, „vas in quo acervus tritici aut hordei medimnorum sex. Nam eam mensuram continere scribit Coelius Rhodiginus L. IX. Graeci definiunt esse vasis speciem ex testa vel vimine, qua tritici aut hordei rectam mensuram capiat, qualis fortasse est *cumera* Horatii." בָּא אֶל־הַיֶּקֶב לַחְשֹׂף חֲמִשִּׁים פּוּרָה Si quis *venit ad lacum torcularis ad hauriendum quinquaginta*, scil. bathos *e torculari*. De יֶקֶב vid. not. ad Jesaj. V, 2. Verbum חָשַׂף denotat proprie *nudavit*, ut Jesaj. XII, 10., tum

tum *haufit, exhaufit*, ut Jefaj. XXX, 14., quod qui vas aliquod exhaurit fundamentum ejus denudat. פּוּרָה Chaldaeus interpretatur *utres* aut *dolia*. Sed quum Jefaj. LXIII, 3. voce illa manifefte vas defignetur, in quo uvae calcantur, ante eam particula מִן fubaudienda videtur. וְהָיְתָה עֶשְׂרִים *Erantque viginti* tantum bathi, ut igitur vinitor non acciperet dimidiam partem ejus quod exfpectabat aut habere folebat.

17. הִכֵּיתִי אֶתְכֶם בַּשִּׁדָּפוֹן וּבַיֵּרָקוֹן *Percuffi vos*, i. e. fata veftra *uredine et aurugine*, eadem leguntur Amos IV, 9., ad quem loc. vid. not. אֵת כָּל־מַעֲשֵׂי יְדֵיכֶם *Omnia opera manuum veftrarum*, fegetes induftria operaque veftra fatas, item vites plantatas cultasque a vobis; cf. fupra Vs. 14., et I, 11. בְּלִי־יְגִיעַ כַּפָּיִם. *Uredine* atque *aurigine* fegetes, *grandine* vites perculfas innuit, coll. Pf. LXXVIII, 47. יַהֲרֹג בַּבָּרָד גַּפְנָם *occidit grandine vites eorum*. וְאֵין־אֶתְכֶם אֵלַי *Et non vos ipfi* fcil. שַׁבְתֶּם *converfi fuiftis, ad me*, pro quo in loco parallelo Amos IV, 9. וְלֹא־שַׁבְתֶּם עָדַי *nec converfi eftis ad me*. אֶתְכֶם Kimchi h. l. pro עַצְמְכֶם *vos ipfos* dictum obfervat, ut Num. VI, 13. יָבִיא אֹתוֹ *adducat fe ipfum* Naziraeus ad oftium tentorii. Et Ezech. XXXIV, 8. וַיִּרְעוּ הָרֹעִים אוֹתָם *pafcunt paftores fe ipfos*. Ita verba noftra hoc modo capienda effent, *vos non convertiftis ipfos ad me*. Sed quum propheta dicat Thren. V, 21. הֲשִׁיבֵנוּ יְהוָה אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה *converte nos, Jova, ad te, et convertemur*, malim: *nec tamen vos ipfi ad me converfi fuiftis*. Nam אֵת interdum fervit nominativo, videlicet poft verba paffiva et neutra. Veluti Genef. XVII, 5. לֹא יִקָּרֵא עוֹד אֶת שִׁמְךָ אַבְרָם *non amplius nomen tuum vocabitur Abram*. 2 Sam. IX, 25. אַל יֵרַע בְּעֵינֶיךָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה *ne displiceat tibi haec res*. Cf. Gesenii *Lehrgeb*. p. 682. Movi, inquit Jova, omnia mea flagella, fed nihil promovi; conatus fum ad frugem vos revocare, fed fine profectu. Non grando, non rubigo, non penuria aut egeftas potuerunt illam vobis negligentiam excutere; usque adeo radices egerunt privati lucri amor et mei nominis non ferendus neglectus.

18.

18. Repetit initio hujus Versus verba priora Versus 15., ut diligentiſſime, quod monet, obſervetur. Advertite animum veſtrum מִיּוֹם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַתְּשִׁיעִי לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר יֻסַּד הֵיכַל־יְהוָה *ab* hoc ipſo *die vigeſimo quarto noni* menſis, de quo Vs. 10., mente regredientes *ad* illud tempus, quod effluxit *a die, quo fundatum eſt templum Jovae,* i. e. conſiderate modo tempus elapſum inter hunc diem, vigeſimum quartum et diem primae fundationis templi. Cf. ſimilem particulae לְמִן uſum Exod. IX, 18. *Immittam grandinem ſuper Aegyptum, qualis non pluit* לְמִן הַיּוֹם הִוָּסְדָה וְעַד עָתָּה *a die quo fundata eſt, usque nunc.* Vid. et Deut. IV, 32. 2Sam. VII, 11. Jerem. VII, 7. 25. Verbis אֲשֶׁר יֻסַּד הֵיכַל־יְיָ *quo fundatum eſt templum*, ſignificatur tempus illud, quo prima templi fundamenta ſunt jacta, anno altero ab reditu, poſt exſtructum altare, Eſr. III, 10. 11. Mox tamen interruptum fuit opus jacuitque usque ad annum Darii regis ſecundum.

19. הַעוֹד הַזֶּרַע בַּמְּגוּרָה *Numquid adhuc ſemen* eſt, vel fuit *in granario?* Nullum reſtat vobis ſemen in granariis veſtris, in poenam neglecti cultus mei ac templi. מְגוּרָה hoc tantum loco obvium a גּוּר *congregare* videtur locum, quo grana congregata aſſervantur, i. e. *granarium*, horreum, denotare, ut מַמְּגוּרָה Joel I, 17. Sed Chaldaeus et Syrus intelligunt *aream*, in qua frumenta ad triturandum conferuntur. Ita enim ille: הַעוֹד כְּעַן עִבּוּרָא בְּאִדְּרָא *an adhuc frumentum in area?* Syrus vero: ܣܟܘ ܠܒܒܟܘܢ ܕܠܝܬ ܙܪܥܐ ܒܐܕܪܐ *animadvertite, quod non eſt ſemen in area.* Hieronymus vero: *nunquid jam ſemen in germine eſt?* „Quod *melius*," inquit in Commentario, „Hebraice dicitur *in folliculo*, ut thecam frumenti ſignificet. Utique nono menſe, ut diximus, Decembri, futurarum nulla ſunt ſigna frugum; ne igitur dicatis, hoc me prudenti ratione conjicere, et futuram foecunditatem de floribus arborum herbisque ſegetum ſuſpicari, ecce nulla ſigna ſunt, et tamen ego praedico vobis, quia coepiſtis aedificare templum meum

ad

ad benedictionem meam frugum omnium foecunditatem.“ Longius a genuino ſenſu recedit Graecus Alexandrinus, qui pro hebraeis הַעוֹד הַזֶּרַע בַּמְּגוּרָה Graeca haec poſuit: *εἰ ἔτι ἐπιγνωσθήσεται ἐπὶ γῆς ἅλω, ſi ultra cognoſcetur ſuper terram area,* uti Hieronymus ea vertit, et in Commentario ſic exponit: „Videbitis, tantas futuras eſſe ſegetes, et tanta de cunctis agris frumenta portari, ut area neſciat fruges ſuas, ſic ut non ſint areae ſingulorum, ſed prae multitudine jungatur area areae, et arearum ſeparatio neſciatur in terra.“ Pro הזרע interpres הידע videtur legiſſe. וְעַד הַגֶּפֶן וְהַתְּאֵנָה וְהָרִמּוֹן וְעֵץ הַזַּיִת לֹא נָשָׂא *Et adhuc* (עַד pro עוד ut Jon. IV, 2. Job. I, 18.), i. e. ad hunc usque diem vigeſimum quartum, *vitis, et ficus, et malus punica et arbor oleae non tulit* ſcil. פִּרְיוֹ *fructus ſuos,* coll. Joel II, 22. Ezech. XVII, 8. Sed מִן־הַיּוֹם הַזֶּה אֲבָרֵךְ *ab hoc* ipſo *die,* quo templi ſtructuram ſerio adgreſſi eſtis, *benedicam,* jam nunc promitto ubertatem maximam omnium iſtarum rerum; de qua nomen בְּרָכָה et Deuter. XXVIII, 8. Mal. III, 10. Pſ. CXXXII, 15. dicitur.

20. Concio *tertia,* cujus haec ſententia eſt: *te,* o Serubbabel, mihi electum, regnis et imperiis everſis intimo amore et ſingulari charitate amplectar. שֵׁנִית *Secundum,* altera vice (ut Gen. XXII, 15.), eodem die viceſimo quarto, vid. ſupra Vs. 10., ut certo confideret Serubbabel, futurum, quod Vs. 6. 7. de gloria templi ſecundi dictum erat.

21. אֲנִי מַרְעִישׁ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ Vid. not. ad Vs. 6.

22. וְיָרְדוּ *Deſcendent* ſcil. *in terram,* aut *ſepulchrum,* cadent interfecti. Ita Chaldaeus: וְיִתְקַטְּלוּן סוּסְוָן *occidentur equi* etc. אִישׁ בְּחֶרֶב אָחִיו *Vir per gladium fratris ſui,* i. e. ſe mutuo trucidandos obruent, quod in congreſſu acierum fieri ſolet, ubi promiſcuis omnia caedibus foedantur, aliis in aliorum gladiis irruentibus. Hieronymus: „Dicitur Serubbabeli, quae in fine ventura ſint, quod transeat figura hujus mundi, et fiat coelum novum et terra nova, et commoveat

moveat Dominus coelum et terram, et destruat omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dissipet reges regum, sive, ut habetur in Hebraeo, *regnorum*, et interficiat omnem fortitudinem contrariam, ut ipsis quoque qui ante regnaverant, et gentes sub sua tenuerant ditione, prosit regni eorum destructio, et omni praeliandi studio dissipato, sequatur pax; hoc est enim quod ait: *et subvertam quadrigam*, sive *quadrigas, et ascensores earum, et descendent equi et ascensores eorum.* Et ut sciatis in subversione quadrigarum et corruentium equitum hoc quod diximus significari, videte quomodo de Christo dicatur in Zacharia [IX, 9. 10.], quod veniat mansuetus rex, et ascendens super jugalem et pullum asinae novellum, et disperdat quadrigas ex Ephraim, et equum de Jerusalem, ut fiat unus grex et unus pastor, et utrumque agmen, tam de gentibus quam de Judaeis, sub pacifico pastore teneatur." Vatis mentem recte ab Hieronymo declaratam esse haud dubitamus; nam loquitur ille de magnis illis motibus rerumque conversionibus, quae felicissimum antecessurae sint aevum, quo Messia regnante alta pax bonorumque omnium affluentia orbem terrarum beabunt. Quae omnia vates tum proxime instare existimabat, uti patet e Versu sequenti, ubi Jova promittit, se inter regnorum eversiones et horrida bella Serubbabelem prae ceteris sibi charum, incolumem servaturum esse.

23. אֶקָּחֲךָ *Assumam te*, i. e. in meam curam et patrocinium te recipiam, quo sensu verbum לָקַח et Deut. IV, 20. usurpatur, cum Moses Israelitas alloquutus dicit: וְאֶתְכֶם לָקַח יְהוָה *vos suscepit Jova.* Vid. et Ps. XLIX, 16. LXXIII, 24. עַבְדִּי *Servum meum*, ita vocat Jovam Serubbabelem, quod jussa sua fideliter exsequutus esset, et cultum ipsius serio promovisset, templi aedificationem urgendo. וְשַׂמְתִּיךָ כַּחוֹתָם *Ponamque te sicut annum signatorium*, σφραγῖδα Graeci nuncupant, i. e. carissimum te habebo, erisque mihi in summo pretio, et curam tui habebo singularem, nunquam mihi ex animo excides aut efflues. Sumtum ab annulis

signa-

ſignatoriis, quorum ſingularem curam gerimus, ne excidant pereantque. Sic Cantic. VIII, 6. *Pone me tanquam ſigillum ſuper cor tuum, ſigillum ſuper brachium tuum.* De Serubbabelis avo, Jechonia, rege dicit Jova Jerem. XXII, 24. *Ita vivam! erit Jechonias annulus ſignatorius in manu mea dextra.* Ad noſtrum locum reſpexit Siracides XLIX, 11. Πῶς μεγαλύνωμεν τὸν Ζοροβάβελ; καὶ αὐτὸς ὡς σφραγὶς ἐπὶ δεξιᾶς χειρὸς. כִּי־בְךָ בָחַרְתִּי *Nam te elegi* ſcil. populi ducem, et juſſorum meorum exſequutorem. Sic Pſ. LXXVIII, 70. וַיִּבְחַר בְּדָוִד עַבְדּוֹ *elegit Davidem ſervum ſuum.*

Cap. II.

1. *Vicesima prima mensis septimi loquutus est Jova per Haggaeum vatem his verbis:*

2. *Adloquere Serubbabelem, Schealtielis filium, Judaeae praefectum, et Josuam, Josedeci filium, summum pontificem, reliquumque populum his verbis:*

3. *Qui vestrum superstites viderunt aedem istam in sua gloria pristina, quum eam nunc videtis, nonne vobis videtur esse nihil?*

4. *Nunc autem fortis esto, o Serubbabel, inquit Jova, fortis esto, o Josua, Josedeci filii, summe pontifex, fortis esto, omnis regionis populus, inquit Jova, et agite! nam ego vobis adsum, inquit Jova, agminum Deus.*

5. *Si servetis foedus quod vobiscum pepigi, quum ex Aegypto migrassetis, manetque inter vos meus spiritus; ne timeatis.*

6. *Sic enim dicit Jova, agminum Deus: adhuc una vice, idque brevi; ego commovebo coelum et terram, mare et aridum;*

7. *Et commovebo omnes gentes, adferentque res desideratissimas, istamque aedem replebo gloria, dicit Jova, agminum Deus.*

8. *Meum est argentum, meum est aurum, dicit Jova, agminum Deus.*

9. *Major*

9. *Major erit istius posterioris aedis gloria, quam prioris, dicit Jova, agminum Deus, et in loco isto dabo pacem, inquit Jova, agminum Deus.*

10. *Vicesima quarta noni mensis, anno Darii secundo Jova per Haggaeum vatem haec edixit:*

11. *Sic dicit Jova, agminum Deus: interroga sacerdotes de lege hoc modo:*

12. *Si quis tulerit carnem sacram in ore vestimenti sui, et tanget ora sua panem, aut pulmentum, aut vinum, aut oleum, aut quemvis cibum, an id consecrabitur? Responderunt sacerdotes, et dixerunt: non (consecrabitur).*

13. *Porro dixit Haggaeus: si tetigerit immundus ob cadaver humanum quidvis istorum, id ne polluetur? Responderunt sacerdotes et dixerunt: polluetur.*

14. *Pergit Haggaeus dixitque: sic populus iste, et sic gens ista coram me, inquit Jova, atque sic omne opus manuum eorum, et quidquid offerunt illic, immundum est.*

15. *Nunc igitur animadvertite ab hodierno die superius tempus, quum nondum lapis lapidi impositus esset in aede Jovae.*

16. *Antequam essent* in eo opere, *si quis accederet ad acervum viginti* modiorum, *aderat decem* modiorum *acervus, si quis accederet ad lacum torcularis, ut hauriret quinquaginta* cados vini e *tortulari, erant viginti.*

17. *Percussi vos uredine, et rubedine, et grandine omne opus manuum vestrarum; sed nullus vestrum conversus est ad me, inquit Jova.*

18. *Animadvertite ab hoc die et supra, a die vicesimo quarto mensis noni, ad illum, inquam, diem, ex quo fundatum est templum, animadvertite.*

19. *Num adhuc est semen in horreo? praeterea nondum vitis et ficus, et mala punica, et arbor oleae protulit fructum; sed inde ab hac die beabo.*

20.

20. *Alloquutus est Jova Haggaeum denuo die mensis vicesima quarta, his verbis: alloquere Serubbabelem, Judaeae praefectum, his verbis:*

21. *Dic Serubbabeli, Judaeae praefecto: ego coelum terramque commovebo;*

22. *Evertamque solium regnorum, et perdam robur regnorum populorum; evertam currus et ascensores eorum, cadentque equi et equites, alii aliorum gladiis.*

23. *Die illa, inquit Jova, agminum Deus, suscipiam te, Serubbabel, Schealtielis fili, servum meum, inquit Jova, et instar annuli signatorii te habebo, te enim elegi, inquit Jova, agminum Deus.*

IN ZACHARIAM PROOEMIUM.

Locum ab Haggaeo proximum inter prophetas, qui minores dicuntur, merito tenet Zacharias, quippe qui eodem cum Haggaeo anno, duobus saltem mensibus posterior, oracula edere coepit [1]). Quum Judaei Haggaei adhortationibus incitati restaurando ex ruinis templo animos manusque denuo admovissent, et ad intermissum diu opus reversi essent, existerent vero, qui de felici operis successu et ipsi desperarent, et alios, qui templi restaurationem alacriter susceperant, labefactare conarentur; ope atque opera enitebatur Zacharias, ut nutantes confirmaret, et ad opus strenue promovendum et continuandum excitaret. Hinc suorum oraculorum argumentum potissimum in eo versatur, ut Judaeos hortetur, ut, superatis, quae ab adversariis objectae fuerant, difficultatibus, et deposito, ob nimis tenuia templi principia, metu, certo confidant, inversurum esse Deum hostium molimina, remoturumque impedimenta quaecunque, etsi vix superanda viderentur. Ad-dit

1) Vid. I, 1. coll. Hagg. I, 1.

dit felicissimorum, quae Judaeos olim, Messia regnante, beabunt, temporum promissiones, quibus tamen duras miscet et rigidas objurgationes scelerum inter ipsos adhuc obviorum, ut a sordibus suis magis magisque purgati, ad recipiendum Messiam idonei reddantur. Communi cum Haggaeo elogio Zacharias laudatur Esrae V, 1. VI, 14., et verba ejus ex I. 3. sua facit Malachias III, 7. [2]).

In describendis visionibus, quae vati divinitus obtigerunt, quarum series inde a Cap. I, 7. usque ad VI, 15. legitur, stylo utitur plano et simplici, qualis narrationibus congruit; ubi vel aureae aetatis felicitatem, vel regnorum hostilium eversionem depingit, vel popularium improbitatem coarguit, haud caret quidem poëtico ornatu et gravitate, numquam tamen ad Jesajae, Nahumi et Habacuci sublimitatem assurgit, vel dictionis eorum elegantiam assequitur. Sermoni etsi haud adeo multi Chaldaismi immixti sunt, est tamen talis, qui inclinatam et decrepitam linguae Hebraeae arguat aetatem. De vaticiniorum Zachariae obscuritate queruntur et Judaei et Christiani. Haud pauca tamen in illis per se plana obscu-

2) De postrema hujus libri parte, id est, vaticiniis, quae Capp. IX—XIV. continentur, Zachariae abjudicandis, et vati ipso antiquiori tribuendis, videbimus, ubi ad explicanda oracula illa venerimus.

obscurata sunt infelici interpretum studio, generaliora vatis praesagia ad certos eventus multis post ipsum seculis referendi.

Qui explicandis Zachariae vaticiniis seorsim operam impenderunt hi fere nobis innotuerunt:

Der Prophet Zacharias ausgelegt durch D. MARTIN LUTHERN. Vitemberg. 1528. 4. Erford. eod. anno, in octon. Exstat in Lutheri Operibus germanicis edit. Vitemberg. T. V. p. 366., Jenens. T. IV. p. 248., Altenburg. T. IV. p. 476. Lips. T. VIII. p. 525., Halens. T. VI. p. 3292. Latine sub hac epigraphe: *Commentarius in prophetam Zachariam* (quae interpretatio *Laurentio Span* adscribitur) in *Operr. Latinn.* edit. Viteb. p. 505.

PHIL. MELANCHTHONIS *Commentarius in prophetam Zachariam anno* 1553. *in schola Vitembergensi dictatus,* in Opp. P. II. p. 531.

DIDACI DE STUNICA *Commentarius in Zachariam prophetam, quibus tres ejus editiones, vulgata latina, ebraea et graeca, solerter explicantur, et praecepta vitae cum virtute colendae, literaliter deducuntur*, Salmanticae, 1577. fol.

JOA. JAC. GRYNAEI *Commentarius in Zachariam,* Genevae, 1581. 4.

HIERON. OSORII *Commentarius in Zachariam,* Coloniae, 1584. 8. Translatus est in Opera ejus,

ejus, quae lucem adſpexerunt Romae 1592, quatuor voll. fol.

Caspar. Sanctii *Commentarius in Zachariam,* Lugduni, 1616. 4.

An expoſition on the prophecy of Zacharia by Will. Pembley, Lond. 1629. 4. Opera ejus, in quibus haec expoſitio locum obtinuit, anglice prodierunt Londini, 1635. fol.

Jo. Henr. Ursini *Commentarius in prophetam Zachariam,* Francofurti, 1652. 8.

Cornelii de Hase *Analyſis prophetiae Zachariae,* Bremae, 1689. 4.

Jo. Biermann *de prophetie van Zacharias,* Uitrecht. 1699., et iterum 1716. 4. Germanice, interprete Eman. Meiero, hac epigraphe: *Weisſagung des Propheten Zachariae, fleiſsiglich zertheilet, gründlich erkläret, und zur Betrachtung zugeeignet,* Baſel, 1710. 4.

Hermanni Gerbade *Zions Vertrooſting opgeslooten in de prophetie van Zacharias,* Leyden, 1702. 4.

Der Prophet Zacharias kurz und deutlich erklärt von Friedrich Ernst Meiss, Leipzig, 1706. 8.

Samuel. Bohlii *Analyſis et exegeſis prophetae Zachariae,* Roſtochii, 1711. 8. A Bohlio coepta, a *Zachar. Grapio* autem continuata et ad finem perducta eſt haec explanatio.

Samuel.

Samuel. Szattmar Nemethi *Prophetia ſancti prophetae Zachariae explicata*. Ultraiecti, 1714. 4.

Henr. Boekholt *de prophet Zacharias verklaart*, Amſtelod. 1718. 4.

Ruardi Andala *Diſſertationes in praecipua Zachariae dicta*, Franekerae, 1720. 4.

Campeg. Vitringa *Commentarii ad librum prophetiarum Zachariae quae ſuperſunt*, Leovardiae, 1734. 4. Opus poſthumum, ab Herm. Venema in lucem editum.

Die dem Propheten Zacharia durch den in ihm redenden Engel des Herrn gezeigte Geſichte und Predigten, in einer unzerbrochenen an einander hangenden prophetiſchen Kette zergliedert, erkläret, in ihrer Erfüllung angewieſen, auch mit nöthiger Zueignung und Anwendung aufs Gewiſſen verſehen, von Joh. Dan. Mann, Bremen, 1734. 4. Explicantur hoc libro ſex tantum priora noſtri vatis capita.

Das ganze Schickſal des aus Babel vormals zum Theil herausgehenden, zum Theil aber daſelbſt zurückbleibenden jüdiſchen Volks bis auf die Ankunft ihres Meſſias und die Gründung ſeines geiſtlichen Reichs unter allen Völkern von der göttlichen Allwiſſenheit durch den Propheten Zacharias, aufs neue überſetzt, umſchrieben, und mit Anmerkungen begleitet von Joach. Oporin, Götting. 1747. 4.

Ueber-

Ueberſetzung des Propheten Zacharias, mit Anmerkungen (von J. A. Trinius), Quedlinburg, 1780. 8.

Die Weiſſagungen, welche bey den Schriften des Propheten Zacharias beygebogen ſind, überſetzt und kritiſch erläutert, nebſt einigen Abhandlungen (auct. Benedict. Gilb. Flügge), Hamburg. 1784. 8. Conjecturas hoc ſcripto propoſitas adverſus ea, quae illis J. D. Michaelis in Bibliotheca Orientali a ſe edita oppoſuerat: defendit auctor in libello cui epigraphe: *Beyträge zur orientaliſchen und exegetiſchen Bibliothek des Herrn Hofr. Michaelis,* Hamburg, 1787. 8.

ZACHARIAS.

CAP. I.

ARGUMENTUM.

Continetur hoc Capite ſermo vatis omnium *primus*, quo Judaeis reſipiſcentiam ſuadet, Vs. 2 — 6., nec non ſermonis *ſecundi* particula prima, qua deſcribitur viſio allegorica, vati oblata, cujus ſcopus eſt, Judaeos erigere, ne ob miſerias, quas hucusque non ſolum in terris exteris, verum et in patria poſt reditum e Babylonia perpeſſi fuiſſent, animum deſponderent, Vs. 7 — 17.

1. בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי *Menſe octavo*, adeoque duobus poſt primum Haggaei ſermonem menſibus (Hagg. I, 1.), cum populus e Babylonia redux hortatu ejusdem ad inſtaurationem templi paulo ante reverتiſſet, ibid. Vs. 14. 15. בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ *Anno ſecundo Darii* regis, ſcil. Hyſtaſpis filii, vid. not. ad Hagg. I, 1. Nomen vatis noſtri, זְכַרְיָה Hieronymus *μνήμην Κυρίου*, *memoriam Domini* interpretatur, „quia Judaei reduces, inquit, habebant memoriam Domini," quaſi e nominibus זֵכֶר et יָהּ i. e. יְהוָה compoſitum ſit. At ex verbo potius זָכַר et nomine יָהּ compoſitum בְּרִיָה ratus Abarbenel, illud *recordatus eſt Domini* ſignificare cenſet, et inditum Noſtro שזכר את השם ומעשיו בנבואתו *quod in prophetia ſua Domini et operam ejus memoriam celebraverit*. Sunt etiam Chriſtiani, qui nomen זְכַרְיָה

κυησι-

μνησίθεον, sive *τιμόθεον* interpretentur. Alii: *recordatur Jova* scil. *mei*, vel *nostri* (cf. Genes. XXX, 22. 1 Sam. I, 11. 19.), ejusdem significationis cum יוֹזָכָר *Jova recordatur*, quod nomen erat filii Simeatae, parricidae, 2 Reg. XII, 22. Ceterum satis familiare fuisse apud veteres Hebraeos Zachariae nomen, inde patet, quod plures eodem insigniti in V. T. libris memorantur. Veluti Zacharias, filius Jeroboami II., rex Israelitarum 2 Reg. XIV, 29., Zacharias, avus maternus Hiskiae, regis Judae, 2 Reg. XVIII, 2., Zacharias, Jojadae filius, actus et ipse divino spiritu, sed, quod arguisset Judaeorum scelera, et quae imminerent divinitus, supplicia, praemonuisset, lapidibus a populo, jubente Joaso rege, in templi atrio obrutus, 2 Chron. XXIV, 20. seqq., Zacharias porro, Usiae tempore clarus, et visionum divinarum peritus, 2 Chron. XXVI, 5., Zacharias, Jeberechjae, seu, uti LXX et Vulgatus reddiderunt, Barachiae, filius, Jesaj. VIII, 2. Quin imo viginti numerantur a quibusdam in solo V. T. homines, qui Zachariae nomen gerunt. Hinc Noster, genus et majores suo adjicere nomini e re esse ratus, בֶּן־בֶּרֶכְיָה בֶּן־עִדּוֹ הַנָּבִיא *patre Berechia, avo Iddo, propheta* prognatum se testatur. Nodum in scirpo quaerunt, qui in suspenso hic haerent, an Barachias pater Zachariae, an vero ipse Zacharias filius dicatur Iddonis? porro, an verba hebraea ita sint struenda: *filium Berechiae, filii Iddonis?* an vero: *filium Berechiae, filium Iddonis?* Ratio dubitandi ipsis subnata fuit ex locis libri Esrae V, 1. et VI, 14., ubi citra interjectam Berechiae mentionem, Zacharias filius Iddonis dicitur. Unde et versionis Graecae Alexandrinae codices variant, aliis legentibus, *τὸν τοῦ Βαραχίου, υἱοῦ Ἀδδῶ*, aliis, iisque plurimis, *τὸν τοῦ Βαραχίου, υἱὸν Ἀδδῶ*. Et Hieronymus vertit: *filium Barachiae, filium Addo*, et in Commentario addit: „de Zachariae titulo pauca dicenda sunt, qui quum sit filius Barachiae, queritur, quare dicatur filius Addo?" Frustra hunc nodum ita solvisse se arbitratur Cyrillus Alexandrinus, cum in Praefatione Commentarii in Zachariam alterum

alterum natura, alterum educatione et ſpiritu patrem Zachariae fuiſſe perhibet. Alii binomium fuiſſe patrem credunt, ita ut et Berachia et Iddo idem vocaretur. Sed notum eſt, in genealogiis Hebraeorum generationes mediatas, omiſſo intermedio gradu, ſaepe recenſeri; nec non, quod ad h. l. recte monet Grotius, omnes qui in gradibus deſcendentibus ſunt, Hebraeis filios vocari. Integra igitur hic generationum ſeries a propheta noſtro traditur, ex qua Berachiam Zachariae patrem, Iddonem Berachiae parentem, avum Zachariae intelligis; in compendium redacta vero ab Eſra, qui filium pro nepote dicit, eo quod avus aeque ac nepos propheta eſſet, unde Eſr. V, 1. uterque נְבִיאַיָּא *prophetae* dicuntur, quin et noſtro loco, qui epigraphen vaticiniorum Zachariae continet, encomium הַנָּבִיא *prophetae*, non ad nepotem, ſ. Zachariam, ſed ad avum Iddonem referendum eſſe, jubet accentus *Merca*, nomini עִדּוֹ appoſitus, qui illud cum proximo הַנָּבִיא arctiſſime conjungit. Circa Iddonem, noſtri avum, immane quantum a vero deflectit Hieronymus in Commentario ad hunc locum, cum, *non* ambigitur," inquit, „juxta Paralipomenon librum, quin ipſe ſit Addo, qui miſſus eſt ad Hieroboam, filium Nabath, ſub quo altare diſruptum eſt, et manus regis aruit." Fraudi fuiſſe Hieronymo videtur temporum et chronologiae neglectus; hinc, ubi 2 Paral. XII, 15. XIII, 22. circa Rehabeami atque Abiae hiſtoriam laudatos legit *commentarios Iddonis prophetae*, quin etiam 2 Paral. IX, 29. memoratam vidit *prophetiam Iddonis prophetae contra Jeroboamum*; et eundem ad Jeroboamum 1 Reg. XIII, 1. ex ſententia Hebraeorum credit miſſum, et non alium ab Iddone, noſtri avo, cenſuit fuiſſe. Sed prius iſtud dubium adhuc, nec ſatis exploratum eſt, poſterius autem ἀσύστατον prorſus. Nam inter Jeroboami I. initia et Zachariae aetatem plus, quam quatuor ſeculorum ſpatii interceſſit, quod alium longe priorem Iddonem, Jeroboamo σύγχρονον, alium poſteriorem, Zachariae avum extitiſſe, evincit. Poſterior autem ille, hoc loco memoratus, procul dubio Iddo ille eſt, unus de

primo-

primoribus sacerdotum, qui cum Serubbabele et Josua ex Babylonia in Judaeam redierunt, Nehem. XII, 1. 4. 7. coll. Vs. 16., celebre inter Judaeos, ea tempestate, nomen. Multum agitata est quaestio, num Zacharias, Berachiae filius, quem Servator Matth. XXIII, 25. in templo violenta morte a Judaeis peremtum perhibet, noster sit propheta. Nos quidem nulli dubitamus, Jesum loquutum esse de Zacharia propheta, *Jojadae* filio, qui 2 Chron. XXIV, 21. Joasi regis jussu, in templi atrio lapidibus obrutus et occisus narratur; verba *υἱοῦ Βαραχίου* autem, quae apud Matthaeum nomini *Ζαχαρίου* addita leguntur, librarii alicujus errori deberi, nisi Matthaeum ipsum memoria hac in re defecerit. Plura de hac quaestione vid. in J. J. Rambachii Notis ad 2 Chron. XXIV, 21. in *Annotationibus uberioribus in Hagiographos V. T. libros* a J. H. Michaelis editis, Vol. III. p. 856. seqq., atque in C. T. Künoelii *Commentar. in Evangelium Matthaei* ad loc. cit.

2. קָצַף יְהוָה עַל־אֲבוֹתֵיכֶם קָצֶף *Iratus est Jova patribus vestris ira*, gravissime afflixit majores vestros, quos propter peccata sua permisit Babylonem deportari, templo everso, urbeque excisa funditus. קָצַף קָצֶף *Iratus est ira*, vehementissime, *ὀργὴν μεγάλην*, ut LXX vertunt, cf. infra Vs. 15. VII, 12. Eodem modo Latini et Graeci dicunt *gaudere gaudium, pugnare pugnam, μάχεσθαι μάχην*. Caussam indignationis addit Chaldaeus: עַל דְאַרְגִיזוּ קֳדָמוֹהִי *eo quod iram concitarunt coram eo.*

3. שׁוּבוּ אֵלַי *Revertimini ad me*, לְפוּלְחָנִי *ad cultum meum*, vertit Chaldaeus. וְאָשׁוּב אֲלֵיכֶם *Et revertar ad vos*, scil. בְּרַחֲמִים *cum miserationibus*, ut infra Vs. 16. plene legitur. Deponam, inquit, animum iratum, quem in patres vestros propter peccata eorum concepi; reconciliatus vobiscum adero vobis, et prospera omnia largiar. Qui prius a vobis recesseram, nunc revertar ad vos, si modo reversi fueritis ad me. Cf. Mal. III, 7. 2 Paral. XXX, 6. 9. „Juxta illud,“

illud," inquit HIERONYMUS, „quod legimus [Jac. IV, 8.]: *Accedite ad Dominum, et accedet ad vos.* Quibus hoc contrarium eſt: *Receſſiſtis a me, et ego receſſi a vobis.* Praecipit autem eis, ut revertantur ad Dominum, qui de Babylonia ſunt reverſi, ut et Dominus revertatur ad eos, ne incipiant ſuſtinere filii, quod quondam ſuſtinuerunt patres, ad quos ſimiliter prophetae illius temporis ſunt loquuti. Notandum, quod in paucis verſiculis brevibusque ſententiis ſemper in Aggaeo et Zacharia addatur: *dicit Dominus exercituum,* ut ſciant Dominum eſſe, qui praecipit adverſus regis imperium et hoſtes circumſumentes, et hac ad aedificationem templi fiducia continentur."

4. אַל־תִּהְיוּ כַאֲבֹתֵיכֶם *Ne ſitis ſicut patres veſtri,* ne ita vilipendite admonitiones prophetarum, ut patres olim veſtri. אֲשֶׁר קָרְאוּ־אֲלֵיהֶם הַנְּבִיאִים הָרִאשֹׁנִים *Quibus acclamarunt prophetae priores,* i. e. illi, qui ante urbis excidium abductumque in terras exteras populum ſunt vaticinati. שׁוּבוּ נָא מִדַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וּמַעַלְילֵיכֶם הָרָעִים *Convertimini a viis veſtris malis et ab actionibus veſtris malis.* In מעלילכם prius Jod redundat; legi enim debet מַעַלְלֵיכֶם, quomodo in pluribus codicibus ſcriptum reperitur. Praeterea ante hoc nomen repetendum eſt e מִדַּרְכֵיכֶם praefixum מ, et legitur in codice Erfurſenſi tertio מִמַּעַלְילֵיכֶם. HIERONYMUS ad verba: *convertimini* et quae ſequuntur haec notat: „Ex ſuperioribus pendet ſententia, et quae ſequuntur prioribus coaptanda ſunt. Non enim Zacharias ad populum loquitur, ſed oſtendit, quid priores prophetae ad patres eorum loquuti ſunt, et quod clamaverunt, dicentes: *Haec dicit Dominus exercituum: convertimini de viis veſtris malis et cogitationibus veſtris peſſimis.* Hoc clamabat Iſajas [XXXI, 6. LV, 7.], hoc Oſee [XIV, 2.], Joel [II, 12.] et Jeremias [III, 12. XVIII, 11. XXIV, 4. 5. XXV, 4. 5.], ut vias malas desererent, et cogitationes peſſimas derelinquerent, quibus et opere et mente peccabant; et nihilominus per prophetas Dominum commonentem non audierunt,

neque

neque attenderunt, nequaquam *prophetas*, qui eis loquebantur, ſed *me*, dicit Dominus. In illis enim ego eram, qui loquebar et contemnebar."

5. אֲבוֹתֵיכֶם אַיֵּה־הֵם *Patres veſtri ubi ſunt?* i. e. nusquam ſunt. *Non eſſe* autem dicitur qui non eſt in hac vita, ſive qui deſiit inter homines, ut Jerem. XXXI, 15. *Rahel plorans filios ſuos, nobis conſolationem accipere*, כִּי אֵינֶנּוּ *non enim ſunt.* Hoc autem vult vates: patres veſtri non amplius ſunt, ſed perierunt conſumpti fame, bello ac peſte, quemadmodum ipſis a prophetis praedictum fuerat. Sed licet perierint, tamen eorum interitus non debet obliterare memoriam poenarum, quas ſuſtinuerunt; quaſi dicat: illorum poenae vos debent cautiores facere. Ad וְהַנְּבִיאִים הַלְעוֹלָם יִחְיוּ *et prophetae, num in aeternum vivent?* Hieronymus haec obſervat: „Ubi prophetae veſtri? *ἀπὸ κοινοῦ* enim audiendum eſt: patres veſtri ubi ſunt? et prophetae veſtri ubi ſunt? id eſt, pſeudoprophetae; nunquam enim de ſanctis prophetis diceret: *nunquid in ſempiternum vivent?* Et his ergo, qui peccaverunt, et noluerunt ad me reverti, et his, qui peccantes falſis pollicitationibus deceperunt, morte ſubtractis, verba mea, quae per prophetas meos loquutus ſum, permanent in aeternum." etc. Quod Hieronymus, aut magiſter Judaeus, a quo ille pleraſque ſuas interpretationes accepit, ſub הַנְּבִיאִים hoc loco *pſeudoprophetas* intelligit, permotus videtur loco Jer. XXXVII, 19. אַיֵּה נְבִיאֵיכֶם *ubi ſunt veſtri prophetae, qui vobis vaticinati ſunt, dicentes: non veniet rex Babelis ſuper vos et ſuper hanc terram.* Quaſi dicat: prodeant et defendant ſua mendacia, ſi poſſunt, quum eventus jam doceat, me vera prophetaſſe. Sed alia eſt noſtri loci ratio, quae non pſeudoprophetae, ſed veros Jovae prophetas intelligendos eſſe, vel docet *He* demonſtrativum, ad antecedentia lectorem remittens, ut eosdem hic intelligas indigitari prophetas, de quibus Vs. 4. et mox Vs. 6. vates loquitur. Simpliciter igitur noſtris verbis conceditur, majores eorum, ad quos

verba

verba facit, et prophetas priores communem vitae exitum habuisse. Conjungendus autem est hic Versus cum eo, qui sequitur, hac sententia: quamvis prophetae non vivant perpetuo, tamen verba mea vivunt, et suo tempore effectum sortiuntur. Recte Jarchi nostri et proximi Versus sensum declarat hoc modo: „Si dicas: etiam prophetae ubinam illi sunt: ecce ipsi sunt mortui, ego respondeo vobis: an prophetae in aeternum vivere debuerunt? enimvero finis eorum probat, verba eorum fuisse vera: nam omnia verba mea atque statuta decretorum poenae meae, quae injunxi servis meis, prophetis, contra vos, nonne apprehenderunt patres vestros?“

6. אַךְ דְּבָרַי *Verum verba mea*, q. d. verborum meorum, quae prophetae patribus vestris annunciarunt, longe alia fuit ratio, neque enim illa emortua sunt, sed perdurarunt. וְחֻקַּי *Et decreta mea*, „quibus decreveram, ut patres vestri gladio, fame, peste consumerentur, reliqui vero deportarentur.“ Kimchi. אֲשֶׁר צִוִּיתִי *Quae mandaveram*, ut ea referrent ad patres vestros. אֶת־עֲבָדַי הַנְּבִיאִים *Servis meis, prophetis*, qui nunc obierunt diem suum, nec amplius in vivis sunt. הֲלוֹא הִשִּׂיגוּ אֲבֹתֵיכֶם *Nonne assequuta sunt patres vestros?* nonne ita omnia evenerunt, quemadmodum a me per prophetas meos praedictum fuerat? וַיָּשׁוּבוּ *Et conversi sunt*, poenitentia tandem ducti sunt, in illis positi malis, quae quidem ipsis praedicta fuerant. כַּאֲשֶׁר זָמַם — אֹתָנוּ *Quemadmodum cogitavit*, et per prophetas, quid cogitaret, praedixit, *Jova, nobis facere secundum vias nostras, et secundum actiones nostras, ita nobiscum fecit.* Ut completa fiat oratio, supplendum nonnihil venit hoc modo: hanc confessionem patribus vestris tandem extorsi; cavete igitur, ne quid simile vobis accidat. Ceterum hic sermo merito primus est, ac omnium vaticiniorum Zachariae frontem occupat. Quum enim templi et cultus publici restaurationem urgendam sibi sumsisset vates, par erat, ut suos aequales mone-

moneret, ne majorum prava exempla imitati, effata prophetica contemnerent.

7. Sequitur jam sermo vatis nostri secundus, quo visionum allegoricarum series continetur. בְּיוֹם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לְעַשְׁתֵּי־עָשָׂר חֹדֶשׁ *Die vigesima quarta mensis undecimi*, trimestre igitur fere spatium inter primum et alterum hunc sermonem propheticum. Additur nomen mensis, שְׁבָט, „est," inquit Hieronymus, „in acerrimo tempore hyemis, qui ab Aegyptiis *Mechir*, a Macedonibus περίτιος, a Romanis *Februarius* appellatur."

8. רָאִיתִי הַלַּיְלָה *Vidi hac nocte*, certam enim noctem designari ostendit *He* demonstrativum, eam videtur intelligere, quae praecessit diem vicesimam mensis Schebat. Objiciebatur autem prophetae אִישׁ רֹכֵב עַל־סוּס אָדֹם *vir vectus equo rufo.* *Vir* ille vocatur Vs. 9. et 11. *nuncius Jovae.* „Hunc Hebraei," inquit Hieronymus, „Michaelem angelum putant, qui ultor iniquitatum et peccatorum sit Israel." Sic et Dan. IX, 21. vocatur הָאִישׁ גַּבְרִיאֵל. Cur equus, cui insedebat vir ille sive angelus, *rufus* fuerit, id Aben-Esra quidem opinatur non magis exquirendum, quam cur panis Jud. VII, 13. *hordaceus* fuerit, non triticeus? Alii tamen haud dubium esse putant, quin ultionis et irae divinae symbolum ille color sit (coll. Vs. 15.), sanguinem et caedes hostibus Judaeorum portendens. Sic 2 Reg. III, 22. הַמַּיִם אֲדֻמִּים כַּדָּם *aqua rubra ut sanguis* Moabitis exitium portendebat. Jesaj. LXIII, 1. 2. heros ex Idumaea victoriosus veniens rubicundis ab hostium strage indutus est vestibus. Et Apoc. VI, 4. prodiit *equus rufus*, quem insidenti commissum est, ut ex terra auferret pacem, ita ut alii alios necarent, eique datus erat magnus gladius. Sic quoque Jarchi ad h. l.: „Indicat (equus rufus) poenam, quae sumetur de Chaldaeis, de Medis et Persis per gladium et sanguinem, sicut [infra Vs. 15.] dicit: *fervore maximo ego efferveo contra gentes illas.*" Qua de re quaedam in fine notae ad hunc Versum addemus.

וְהוּא עֹמֵד בֵּין הַהֲדַסִּים *Stans ipse* erat *inter myrtos*. De הֲדַס vid. Celsii *Hierobot*. P. II. p. 17. seqq. אֲשֶׁר בַּמְּצֻלָה *Qui in profundo*, in valle, ubi felicius proveniunt myrti, unde apud Virgilium *Georgic*. II, 112. *litora myrtetis laetissima*, et IV, 124. *amantes litora myrti*. Significari volunt populi Hebraei in exteris terris statum humilem et miserum, unde Chaldaeus דִּי בְּבָבֶל *qui in Babylonia* vertit. Hieronymus: „Quod steterit inter myrteta, quae erant in profundo, *myrtos* intelligi volunt (Hebraei) prophetas et sanctos, qui in medio captivi populi versabantur, et erant in profundo.“ מְצֻלָה sunt qui *locum umbrosum* vertant, quum Dagesch forte literae ל impositum radicem צָלַל *umbrosus fuit* arguere videatur. Hinc LXX nostra verba reddiderunt: *ἀναμέσον τῶν ὀρέων τῶν κατασκίων* (pro הַהֲדַסִּים illos הֶהָרִים legisse apparet). Nos vero מְצֻלָה significatu non differre arbitramur a מְצוּלָה, *profundum*, Ps. CVII, 24., cujus pluralis *infra* X, 11., Dagesch posito pro vocali longa. Cf. צוּלָה *profundum*, Jesaj. XLIV, 27. וְאַחֲרָיו סוּסִים אֲדֻמִּים *Et post eum* tanquam ducem sequebantur *equi rufi*, equos *intellige cum equitibus*, ut patet ex Vs. 11. Voce שְׂרֻקִּים colorem significari, series orationis requirit, sed qualis ille sit, id se ignorare fatentur Jarchi et Kimchi. Chaldaeus habet קְוָחִין, quod Bochartus *Hieroz*. P. I. L. II. C. VII. T. I. p. 47. edit. Lips. *coccineos* significare conjectat. Nam Talmudicis סִירְקוֹן id ipsum est quod Graecis *συρικὸν*, *color* videlicet *factitius ex sinopide et sandice mixtis*, et inde סְרַק et סְקַר *minio colorare*. Hieronymus *varii* vertit, Graecum Alexandrinum sequutus, qui *ποικίλοι* habet. Legitur tamen insuper in Graeca versione pro hebraeo שְׂרֻקִּים, *καὶ ψαροὶ*, quod alius interpretis esse videtur, et errore librarii alicujus Alexandrinae versioni illatum; Hieronymus certe in suo codice Graecae versionis illud non legit. Legit porro Arabicus interpres, qui ex Alexandrina suam interpretationem concinnavit, expressitque Graecum *ψαροὶ* Arabico شُقْر, quod transpositis

ſitis literis Hebraeo plane conſonum videtur. Eſt autem شُقْرَةٌ *rubedo clara et nitens, rufus color*, et quidem in homine cum quadam cutis albedine, in equis autem cum juba et cauda ejusdem coloris ſunt. Ludov. Cappellus in *Commentarr. et Nott. critt. in V. T.* p. 133. „cur ψάρους," inquit, „Graecus interpres reddiderit, cauſa eſt non obſcura, nempe ψάρος eſt avis quae *ſturnus* dicitur; eſt autem ſturnus avis ad ſibilum a natura veluti conformata, inſigniter enim ſibilat, שָׂרַק autem cum dextro שׁ *ſibilare* Hebraeis ſignificat. Hinc ergo ſturni, hoc eſt, ſturnini equi cenſentur ii eſſe, qui ſunt colore avis illius, qui color nigricans eſt. Sic ergo voce שְׂרֻקִּים vel *ſubſlavus*, vel *nigricans* color inani a nonnullis interpretibus cenſetur." Bochartus tamen l. c. p. 49. mavult intelligere colorem, qui tam *lino*, quam *vino* et *equis* conveniat, quum שׂרוּקים Jeſaj. XVI, 8. de *vitibus*, et שְׂרִיקוֹת Jeſaj. XIX, 9. de *linis* Aegyptiis dicatur; videlicet colorem *gilvum*, flavo proximum, ſed dilutiorem, Germanice *falb* vel *fahl*. Quid vero equis illis indicetur Hieronymus ex mente Hebraeorum ita exponit: „Virum autem, id eſt, Michaelem, equi rufi et varii et albi ſequebantur, ordine, ut exiſtimant, commutato, ut *albi* Medos Perſasque ſignificent, quia ſub ipſis dimiſſa captivitas et templum inſtauratum eſt; *varii* Macedonas, quorum nonnulli amici, alii perſequutores fuerunt (pleniſſime ſuper hoc Danielis ultima viſio [Cap. VIII.] loquitur), *rufi* vero regnum Romanorum cruentum et ſanguinarium, quod populum interfecerit, templumque ſubverterit. Alii vero ordinem qui ſcriptus eſt conſervantes, virum qui aſcenderit ſuper equum rufum, et equos rufos, varios et albos quatuor regna interpretantur. Primum et ſecundum ſanguinarium, Aſſyrios et Chaldaeos, quorum primi decem tribus ſub Salmanaſar duxere captivas, ſecundi Judam et Benjamin, incenſa Jeruſalem civitate, temploque ſubverſo; tertios et quartos, varios et albos, Medos ſignificari putant, et Perſas, quorum alii cle-

clementes fuerunt, ut Cyrus, et Darius, filius Hyftafpis, et Affuerus, quem Graeci Artaxerxem vocant, fub quo Efther impletur hiftoria, alii crudeles, ut Cambyfes, et ceteri." Sane etfi vates in ea, quam mox dabit, hujus vifionis interpretatione quid *equis*, quid variis illorum *coloribus* fignificetur, non dicat, illum tamen non fine caufa et angelos equis infidentes finxiffe, et iftis equis certos colores tribuiffe, concludi inde poteft, quod VI, 2. 3. quatuor curribus, quibus quatuor coeli venti per terram ruentes adumbrantur, itidem equos certis coloribus diftinctos vates jungit. Dubium autem vix effe poteft, angelos, divinorum confiliorum miniftros et exfequutores *equis* infidentes ideo fingi, ut eo declaretur, effe illos ad munera fua celeriter, promte et acriter peragenda neceffaria facultate inftructos. *Color* autem equorum, obfervante VITRINGA *Commentar. in Apocal.* VI, 1. p. 328., vel fignificare poteft *qualitatem miniftri divini* ei infidentis, vel genus *qualitatemque divinorum confiliorum*, quae minifter ille exfequitur, cum refpectu ad populum Judaicum. Priore modo fumitur Apoc. XIX, 11. 14., ubi Chriftus, imperator victoriofus, et Sancti, qui ab ejus partibus ftant, *equis albis infidentes* defcribuntur, quo illorum puritas, fanctitas, fplendor, decusque innuitur. Pofteriore modo accipiendus eft equorum color apud Zachariam, ubi Angelus, rector populi Judaici, oftenditur infidere *equo rufo*, et alii angeli, qui ipfi aderant, equis *rufis*, *puniceis* et *albis*; quod manifefte fpectat ad rerum Judaicarum variam variis temporibus conditionem et ftatum. Si Deus populo fuo decreverit immittere *bella*, angeli exhibentur infidere *equis rufis* (vid. quae fupra ad verba סוּס אָדֹם obfervavimus), fi pacem et *laeta* tempora, equis *albis*, fi triftitiam temporum, equis *nigris*, fi tempora mixti generis ftatumque varium, *puniceis* vel *fpadiceis*.

9. וָאֹמַר מָה־אֵלֶּה *Et dixi* ad virum equo rufo infidentem (Vs. 8.), qui mihi haec omnia monftrabat, et mon-

monstrata explicabat, *quid hi* scil. sunt, sibi volunt? וַיֹּאמֶר אֵלַי הַמַּלְאָךְ *Et dixit mihi angelus,* idem qui insidebat equo rufo et inter myrtos stabat, uti e Versu 11. patet. הַדֹּבֵר בִּי *Qui mecum loquebatur.* LXX: ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί, quod sequutus Hieronymus: *qui loquebatur in me;* male. Nam verbum דִּבֶּר constructum cum בְּ personae de quo agitur praeposito, significat *cum* aliquo loqui. Sic Num. XII, 8. פֶּה אֶל־פֶּה אֲדַבֶּר־בּוֹ *ore ad os cum eo loquor.* Vid. et Deut. VI, 7. 1 Sam. XXV, 39. Recte Chaldaeus: דִּי מְמַלֵּיל עִמִּי *qui mecum loquebatur.* אֲנִי אַרְאֶךָּ *Ego videre te faciam,* faciam ut intelligas, ostendam tibi, מָה־הֵמָּה אֵלֶּה *quid sint illi,* quid portendant.

10. וַיַּעַן הָאִישׁ הָעֹמֵד בֵּין־הַהֲדַסִּים *Respondit igitur vir ille qui inter myrtos stabat,* is, de quo Vs. 8., idemque qui Vs. 9. *angelus Jovae* dicitur. Nam is, qui promisit vati, se ostensurum esse ipsi, quid equites illi portendant; idem est procul dubio, qui hic actu respondisse dicitur. אֵלֶּה אֲשֶׁר שָׁלַח יְהוָה לְהִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ *Hi* sunt *isti, quos misit Jova ad perambulandum per terram.* Sunt igitur nuncii et ministri Jovae, ut Satanas Job. I, 7. terram peragrasse et obiisse dicitur, ut quae in ea geruntur Jovae referat.

11. וַיַּעֲנוּ אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה הָעֹמֵד בֵּין הַהֲדַסִּים *Responderunt* equites isti, cum post peragratam terram rediissent, et ab angelo interrogati essent, quo statu terrarum res invenissent, *angelo Jovae, qui inter myrtos stabat,* de quo Vs. 8. 9. 10. 12. Respondent illi, se universam terram perambulasse, et eam pacatam invenisse, id enim volunt verba כָּל־הָאָרֶץ יֹשֶׁבֶת וְשֹׁקָטֶת, quae nonnulli vertunt: *universa terra habitans et tranquilla est,* ut sit ἓν διὰ δυοῖν, pro: *tranquille habitat.* Sed verbum יָשַׁב usurpatur et pro יָשַׁב לָבֶטַח (Ezech. XXVIII, 26.) *secure habitare* Mich. V, 3. et infra X, 6. Vertimus igitur: *universa terra secure* ab hostibus et pacate *habitat, et tranquilla est.* Ut 1 Paral. IV, 40. הָאָרֶץ שֹׁקֶטֶת וּשְׁלֵוָה *terra quieta et tran-*

quilla eſt. Et infra VII, 7. *Jeruſalem* יֹשֶׁבֶת וּשְׁלֵוָה *habitans ſecure eſt et tranquilla.* Cf. Jud. XVIII, 27. עַם שֹׁקֵט וּבֹטֵחַ *populus tranquillus et ſecurus* ab hoſtibus. Ceterum noſtro loco כָּל־הָאָרֶץ *univerſa terra* intelligenda eſt Judaea excluſa, ut e Verſu 12. patet. Senſus igitur eſt: finitimae gentes omnes proſperitate rerum florent, ſolae Judaeorum res afflictae ſunt, et ipſi in miſerrimo ſtatu. Hieronymus: „Angeli, qui regnis et nationibus praeſidebant, dicunt: omnia ſub nobis regna tuta ſunt et pacata, nec aliqua premuntur anguſtia. Ex qua reſponſione Angelus, qui interpellabat pro Iſrael, occaſionem accipit pro populo deprecandi [Verſu 12.].“

12. עַד־מָתַי אַתָּה לֹא־תְרַחֵם אֶת־יְרוּשָׁלַםִ וְאֵת עָרֵי יְהוּדָה *Usquequo non miſereberis Hieroſolymae et urbium Judae?* Erant quidem Judaei in terram patriam reſtituti, ſed vexabantur a finitimis populis; Hieroſolyma ſine muris erat, templum ad tertium abhinc menſem in ruinis jacuerat, et hoc ipſo tempore ab adverſariis Samaritis periculum imminebat, ut coeptam templi reparationem turbarent. Cf. Eſr. III, 3. IV, 1. 4. 5. ſeqq. V, 3. Neh. I, 2. 3. Itaque ut ex his quoque malis populum ſuum liberet, Deum angelus rogat. אֲשֶׁר זָעַמְתָּה זֶה שִׁבְעִים שָׁנָה *Quibus* urbibus *iratus fuiſti his ſeptuaginta* annis, i. e. toto exſilii tempore, quod pertulimus, toto tempore praedicto a Jeremia XXV, 11. 12., quod jam primo Cyri anno exſpiraverat, ut diſerte dicitur Eſr. I, 1. 2 Paral. XXXVI, 21. 22. Hieronymus: „Dicit angelus ad Dominum: quum omnis orbis quietus ſit et pacatus, quare, Domine, non misereris Jeruſalem et urbium Judae, maxime quum ſecundum promiſſa tua captivitatis tempus expletum ſit?“

13. וַיַּעַן יְהוָה אֶת־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי *Reſpondit Jova angelo, qui mecum loquebatur.* „Omnia,“ obſervat Grotius, „ordine eunt. Deus angelo loquitur, angelus prophetae.“ Ita et Jarchi: „Non (is ſenſus eſt verborum iſto-

istorum) ac si audiverit propheta, quid ei (angelo) responderit (Deus); sed ex eo, quod dixit angelus ei: *proclama: zelo prosequutus sum*, et quae sequuntur (Vs. 14.), ego (inquit propheta) cognovi, Deum angelo bona verba respondisse." דְּבָרִים טוֹבִים *Verba bona*, laeta, jucunda, grata, ut 1 Reg. XII, 7. Pendet vero hic Accusativus non a Participio הַדֹּבֵר, sed a remotiori verbo וַיַּעַן *respondit*, quod accentus evincunt; nam accentus distinctivus *Tiphcha* voci בִּי appositus eam cum דְּבָרִים conjungere vetat. דְּבָרִים נִחֻמִים *Verba consolatoria.* Posterius horum nominum Kimchi pro adjectivo habet; sed videtur potius substantivum esse, *consolationes* significans, ut Jesaj. LVII, 18. Est in priori nomine enallage status absoluti pro constructo, vel דְּבָרִים נִחֻמִים breviter est dictum pro דְּבָרִים דִּבְרֵי נִחוּמִים. Cf. not. ad Ezech. XI, 16. p. 293. Hieronymus: „Responditque Dominus angelo, qui loquebatur in propheta, verba bona, verba consolatoria; *bona*, de futurorum promissione, *consolatoria*, de praesentium necessitate."

14. Responsum illud bonum, de quo Vs. 13., exponit jam angelus prophetae, ut hic illud vicissim populo exponat in solatium. קְרָא *Proclama*, alta et sonora voce, ut exoptatum hoc Dei responsum audiat tuus populus et erigatur. קִנֵּאתִי לִירוּשָׁלַםִ וּלְצִיּוֹן *Zelavi pro Jerusalem et pro Zion*, flagrans nunc in populum meum amor rediit, quo non sinam impune abire eos, qui illum injuria affecerint. *Zionis* meminit, quod Jovae templum eo in monte situm erat. „Qui zelatur," inquit Hieronymus, „amare se eam, quam zelatur, ostendit, nequaquam dicens per Jeremiam [III, 20.]: *Sicut despicit mulier virum suum, ita despexit me domus Israel.* Cui per Ezechielem [XVI, 42.] Dominus loquebatur: *Irascens jam non irascar tibi, et zelus meus recessit a te.*" Verbum קִנֵּא cum Dativo constructum in bonam, cum Accusativo, vel praefixo בְּ in malam partem sumitur. Cf. infra VIII, 2. Joel. II, 18. קִנְאָה גְדוֹלָה *Zelo magno*, haud vulgari. Valde enim me male habet,

Hiero-

Hierofolymam et Zionem, quam amo, laefam ab hoftibus fupra modum et nimis crudeliter tractatam fuiffe.

15. וְקֶצֶף גָּדוֹל אֲנִי קֹצֵף עַל־הַגּוֹיִם הַשַּׁאֲנַנִּים *Iram magnam ego irafcor contra gentes tranquillas* illas, de quibus Vs. 11. Graviffime, inquit, animadvertam in gentes illas, quae nunc fumma quiete et fecuritate fedent. Videtur tamen שַׁאֲנָן hic malo fenfu dici de eo, qui, dum fecurum fe putat, infolentem fe erga alios gerit. Hieronymus *gentes opulentas* vertit. LXX: *ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτιθέμενα*, quod Arabs عَلَي ٱلْأُمَمِ ٱلْمُجْتَمِعِينَ عليها *contra gentes quae fefe congregant adverfus eam* reddidit. L. Cappellus quoque Graeca illa *impetum una facientes* denotare putat, Graecum interpretem vero הַנֹּשְׂאִים legiffe. אֲשֶׁר אֲנִי קָצַפְתִּי מְּעָט וְהֵמָּה עָזְרוּ לְרָעָה *Quia* (ita אֲשֶׁר et Jefaj. LXV, 16.) *ego iratus fum Hierofolymae parum, illae vero juverunt ad malum.* Cum leviter animadverterem in meos, *ipfae adjutrices fuerunt in malum,* gravius eos puniverunt, quam ferebat ira mea. Hieronymus: „Irafcitur fuper gentes, quod ipfe tradiderit eos (Judaeos) ad corripiendum, illae vero faevierint in traditos; hic ut filium a paedagogo fuerit emendari, illae ut hoftem interficere et punire conatae fint." Cui fimile eft illud in Jefaja [XLVII, 6.]: *Ego dedi eos in manus tuas, tu autem non fecifti eis mifericordiam. Senis aggravafti jugum, et dixifti: ero in fempiternum domina.*"

16. לָכֵן *Ideo,* ut laetiora tandem in praeteritae calamitatis vicem experiaris. שַׁבְתִּי לִירוּשָׁלַםִ בְּרַחֲמִים *Reverfus fum ad Hierofolymam cum miferationibus,* reconciliatus fum Hierofolymitanis. Vis eft in numero plurali, ut fi diceret: non uno genere mifericordiae f. gratiae erga eos utor. בֵּיתִי יִבָּנֶה בָּהּ *Domus mea,* templum, *aedificabitur in ea,* urbe. Cum haec fcriberet propheta, coepta erat aedificatio, fed completa demum fuit anno fexto Darii,

mense

mense duodecimo, ut habetur Esr. VI, 15. Velint ergo nolint hostes, qui hactenus impediverunt opus, quod jam inchoatum, suo tempore perficietur. וְקָוֶה יִנָּטֶה עַל־יְרוּשָׁלָםִ *Et funiculus extendetur super Hierosolymam*, i. e. funiculus mensorius (חוּט מְשַׁחְתָּא, uti Chaldaeus vertit) extendetur ad metiendum spatium urbis aedificandae, et videndum, quanta ejus latitudo et quanta longitudo esse debeat. Vult dicere: praeter templum ipsa quoque urbs aedificabitur. קָוֶה, seu, uti ad marginem legi jubetur, קָו (ut 1 Reg. VII, 23. Jerem. XXXI, 39.) idem est quod infra II, 5. חֶבֶל מִדָּה. Lud. de Dieu τὸ כְּתִיב enunciat קָוָה, quod, uti addit, „non magis mendum habet, quam לֵילָה pro לֵיל. Chaldaismus est, qui nominibus etiam masculinis Hebraeorum affigunt ה, ut pro פְּשַׁר *interpretatio* פִּשְׁרָה Dan. II, 7., מַלְכָּא pro מֶלֶךְ *rex*, Dan. II, 11., et sexcenta alia, quae tamen apud Syros et Chaldaeos frequentius in א terminantur; sed apud Danielem et Esram א et ה indiscriminatim usurpantur: itaque nec mirum, Zachariam, qui circa idem tempus vixit, Chaldaismos imitari."

17. עוֹד קְרָא *Adhuc*, praeter illa, quae Vs. 1. seqq. jam proclamari jussi, porro *proclama*. עוֹד *Adhuc*, q. d. mala multa et longe maxima sustinuerunt quidem hactenus, verum sequetur alius, et quidem exoptatissimus rerum Judaicarum status. Verba תְּפוּצֶנָה עָרַי מִטּוֹב ex Kimchii sententia ita sunt vertenda: *diffundentur* s. *diffundent se urbes meae prae bono*, i. e. propter abundantiam bonorum, quae illis obtingent, dispergentur huc illuc, et terra undique habitabitur, coll. 2 Sam. XX, 22. וַיָּפֻצוּ מֵעַל־הָעִיר *dispersi sunt ab urbe quisque ad tabernaculum suum*. Alii sensum hunc esse putant, tantam civium frequentiam fore, quantam ambitus murorum urbium non capiet; cf. infra II, 8. Sed recte A. Schultens in *Animadverss. philologg.* ad h. l. „proba," inquit, „omnino est et sequenda versio vulgata [Hieronymi]: *affluent civitates meae bonis*. Verbum פוץ فاض Arabice est *affluere, abundare, exundare:*

فاض

فاض الما in Camus: كثر حتى سال كالوادي *crevit* aqua *donec fluxerit torrentis instar.* Hanc puto primariam esse radicis hujus notionem, unde secundo *dispergi*, quasi *effundi, diffundi.* Certe פוץ *effluere, effundi* notare, patet etiam ex Prov. V, 16." Verba sunt: יָפֻצוּ מַעְיְנֹתֶיךָ חוּצָה *redundant fontes tui foras.* Cf. Job. XL, 6. (al. 11.) הָפֵץ עֶבְרוֹת אַפֶּךָ *effunde excandescentias irae tuae.* Recte nostro Zachariae loco Chaldaeus תְּפוּצֶנָה vertit יִתְמַלְיָן *implebuntur.* LXX: διαχυθήσονται. עָרַי *Urbes meae,* urbes Judaeae intelligit, coll. Vs. 12., quas *suas* vocat, quod singulari amore eas prosequeretur. וְנִחַם יְהוָה עוֹד אֶת־צִיּוֹן *Consolabitur Jova adhuc Sionem,* poenis inimicorum. וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלָ͏ִם *Eligetque adhuc Hierosolymam,* ut sedem suam ibi collocet. Eadem verba leguntur infra II, 16. III, 2. Hieronymus: „Hoc est, quod clamandum praecipit: adhuc affluent civitates meae bonis; quas nunc cernis a Babylonio igne vastatas rursum rebus omnibus abundabunt, et praesentibus bonis praeteritam miseriam Dominus consolabitur, et eliget Jerusalem, quam paullo ante proiecerat."

Cap.

CAP. I.

1. *Mense octavo, anno secundo Darii, alloquutus est Jova Zachariam, Barachiae filium, Iddonis prophetae nepotem, hunc in modum:*

2. *Iratus est Jova patribus vestris vehementer.*

3. *Dic itaque ad eos: sic dicit Jova, agminum Deus: convertimini ad me, inquit Jova, agminum Deus, et convertar ad vos, inquit Jova, agminum Deus.*

4. *Ne sitis sicut patres vestri, ad quos clamaverunt vates illi priores in hunc modum: „sic dicit Jova, agminum Deus: redite a viis vestris malis, et a facinoribus vestris malis." Sed non auscultarunt, nec attenderunt mihi, inquit Jova.*

5. *Patres vestri ubinam sunt? et prophetae num perpetuo vivunt?*

6. *Veruntamen dicta mea et decreta mea, quae mandaveram servis meis prophetis, nonne patribus vestris contigerunt? ita ut conversi dixerint: quemadmodum decreverat Jova, agminum Deus, nobiscum agere secundum vias nostras et secundum opera nostra, ita nobiscum egit.*

7. *Die vicesima quarta mensis undecimi, hoc est, mensis Schebat, anno Darii secundo, alloquutus est Jova Zachariam, Berachiae filium, Iddonis nepotem, prophetam, hunc in modum:*

8. *Conspiciebam noctu virum equo rubro insidentem, eumque stantem inter myrtos, quae erant in profundo, post quem erant equi rubri, varii et albi.*

9. *Et dixi: qui ſunt iſti? Domine! Dixitque angelus, qui mecum loquebatur: ego tibi oſtendam, quinam ſint iſti.*

10. *Reſponditque vir ille, qui ſtabat inter myrtos, his verbis: hi ſunt iſti, quos miſit Jova ad peragrandam terram.*

11. *Atque illi angelum Jovae inter myrtos ſtantem ſic alloquuti ſunt: peragravimus terram, eſt autem tota terra ſecura et tranquilla.*

12. *Tum angelus Jovae dixit: o Jova, agminum Deus, quousque non miſereberis Hieroſolymae urbiumque Judaeae, quibus per ſeptuaginta iſtos annos iratus es?*

13. *Reſponditque Jova angelo, qui mecum loquebatur, verbis mitibus, verbis conſolatoriis.*

14. *Et angelus, qui mecum loquebatur, ſic mihi dixit: proclama his verbis: ita dixit Jova, agminum Deus: magno ſtudio proſequor Hieroſolymam et Zionem.*

15. *At vehementer iraſcor gentibus illis ſecuris, quae quum ego leviter iraſcerer, adjuvere malum.*

16. *Quare ſic dicit Jova: reverſus ſum ad Hieroſolymam cum miſerationibus: aedes mea aedificabitur in ea, dicit Jova, agminum Deus; et decempeda extendetur ſuper Hieroſolymam.*

17. *Adhuc proclama dicens: ſic dicit Jova, agminum Deus: adhuc affluent urbes meae bonis, et conſolabitur Jova adhuc Zionem, eligetque adhuc Hieroſolymam.*

Cap.

Cap. II.

Argumentum.

Sequitur hoc Capite imago secunda, vati per visionem repraesentata, quatuor cornuum a totidem fabris dejiciendorum, cum subjecta explicatione, Vs. 1—4., atque imago tertia, exhibens virum urbis structuram metientem (Vs. 5. 6.), quo quid significetur exponitur inde a Versu 7. usque ad Capitis finem.

---

1. וָאֶשָּׂא אֶת־עֵינַי *Levavi oculos meos*, formula usitata in describendis visionibus prophetarum, quae et infra Vs. 5. VI, 1. Dan. VIII, 3. X, 5. reperitur. וָאֵרֶא *Et vidi* eadem visione, de qua I, 8. seqq., uti e Versu proximo et Vs. 7. apparet, ubi colloquutor idem, qui fuerat C. I. אַרְבַּע קְרָנוֹת *Quatuor cornua*, Chaldaeus מַלְכְּוָן *regna* posuit. Recte, nam *cornua* in emblematis propheticis signant regna robore suo ferocientia; comparationis ratio, quod boum et aliorum animantium cornigerorum robur praecipuum situm est in cornibus. Hieronymus: „Rectissime pro *regnis* cornua posuit, hanc habente Scriptura sacra consuetudinem, ut *regnum* semper interpretetur in *cornibus*, ut est illud [Ps. CXLVIII, 14.]: *et exaltavit cornu Christi* [*populi*] *sui.* Et in alio loco [Luc. II, 69.]: *et erexit cornu salutis nobis in domo David, pueri sui.* Et decem cornua in ultimo regnatura Daniel propheta testatur [VII, 7. 8.].“ Cf. Dan. VIII, 3. 5. 6. 7. 8. 9. Nostro loco cornubus indicari regna Israeli et Judae infesta, patet e Versu 2. Numerus *quaternarius* quatuor mundi plagas innuit, coll. Vs. 10., notantur

igitur gentes, quae populum Judaicum undique a quatuor plagis mundi infeſtabunt. Sunt, qui quatuor cornibus indicari putent quatuor illa ſumma imperia, ſub quibus dura ſubinde fata Judaei habuerunt, Babylonicum vel Aſſyrium, Perſicum, Graecum et Romanum. Ita Hieronymus: „Eo tempore, quo haec viſio cernebatur, jam Babyloniorum regnum praeterierat, inſtabat Perſarum atque Medorum, futurum erat Graecorum atque Macedonum et Romanorum. Quae Babylonii, quae Medi atque Perſae, quae Graeci, id eſt, Macedones fecerint Judae, Iſrael et Jeruſalem, vir eruditus agnoſcit, maxime ab Antiocho, cognomento ἐπιφανεῖ, ſub quo Machabaeorum hiſtoria texitur. Poſt adventum quoque Domini Salvatoris, quando circumdata eſt Jeruſalem, quae ſuſtinuerint Iſraelitae, et Evangelium ante denunciat, et Joſephus, hiſtoriae Judaicae ſcriptor vernaculus pleniſſime edocet.“ Eadem illa Judaeis inimica regna a vate innui exiſtimant Kimchi et Abarbenel. Verum de certis quibusdam populis, qui futuro tempore Judaeos infeſtaturi ſint, Noſtrum cogitaſſe, merito dubitatur, quum in explicatione viſi neque ipſe *illos nominatim* deſignet, neque ita deſcribat, ut appareat, eum certas quasdam gentes innuiſſe.

2. וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי *Dicebam ad angelum illum, qui mecum loquebatur,* qui erat is ipſe, quem ſtantem viderat inter myrtos, I, 8., coll. ibid. not. ad Vs. 9. אֵלֶּה הַקְּרָנוֹת אֲשֶׁר זֵרוּ אֶת־יְהוּדָה *Haec* ſunt *cornua, quae ventilaverunt Judam* etc. Sermoni figurato immiſcetur proprius, hoc ſenſu: his cornubus ſignificantur gentes, quae ventilaverunt, i. e. disperſerunt huc illuc et variis modis vexarunt. Metaphora petita a bobus iratis, qui cornibus obvia quaeque dispergere ſolent. זָרָה *exagitare et quoquo modo vexare* notat quoque Jerem. LI, 2. *Mittam Babelem peregrinos,* וְזֵרוּהָ *et ventilabunt eam,* quod LXX reddiderunt: *καὶ καθυβριοῦσιν αὐτήν.* וִירוּשָׁלָםִ *Et Hieroſolymam,* i. e. Hieroſolymitanos. Hanc urbem diſerte nominat;

nat, quod totius regni caput et sedes sacrorum gentis universae esset.

3. Hic *Jova* appellatur, qui antea modo *angelus Jovae* (I, 11. 12.), modo *angelus qui cum vate loquitur*, dicebatur (I, 9. 13. 14.). Is igitur prophetae ostendisse dicitur אַרְבָּעָה חָרָשִׁים *quatuor fabros* (אוּמָּנִין *artifices* Chaldaeus vertit), cum dolabris sive ferramentis ad dejicienda ista cornua, uti e Versu sequente colligere licet. „Quatuor fabros," inquit Hieronymus, „sive artifices, quos Graeci τέκτονας vocant, non ipse propheta conspicit, sed ei Dominus ostendit, et exponit qui sint fabri et artifices, quos hos angelos intelligimus obedientes dominicae potestati, ut quod gentes destruxerant, isti aedificent."

4. מָה אֵלֶּה בָאִים לַעֲשׂוֹת *Quid hi* fabri *veniunt ad faciendum?* quid facient? quo fine veniunt? Verba אֵלֶּה הַקְּרָנוֹת אֲשֶׁר־זֵרוּ אֶת־יְהוּדָה repetuntur e Versu superiore, non modo ut explicatius dicantur, verum etiam, ut nexus, quem fabri cum cornibus istis habent, eo magis conspicuus fiat. Sunt autem verba אֵלֶּה הַקְּרָנוֹת Nominativi absoluti, quos Latine vertas: *quod attinet ad illa cornua, quae ventilarunt Judam sic ut nemo attulerit caput suum,* habes prius sententiae membrum, cui alterum per Vau retributivum, Latinis supervacaneum, annectitur, וַיָּבֹאוּ *venerunt* rel. Similes constructiones vid. Jerem. XXXIII, 24. XLIV, 25. Ceterum יְהוּדָה hic pro utroque, Juda et Israel, positum est, coll. Vs. 3. Sed LXX addunt: καὶ τὸν Ἰσραὴλ κατέαξαν. *Israelem confregerunt.* כְּפִי־אִישׁ לֹא־נָשָׂא רֹאשׁוֹ *Adeo ut nemo sustulerit caput suum,* „ut nemo eorum," ait Hieronymus, „gravi malorum pondere depressus levaret caput." Describit gestum hominum tristium ac moerentium, qui fronte demissa incedere solent. Cf. not. ad Mich. II, 3. LXX: Καὶ οὐδεὶς αὐτῶν ἦρε κεφαλήν. Chaldaeus: וְלָא שַׁבְקָא לְהַלָּכָא בְּקוֹמָא זְקִיפָא *neque siverunt* quemquam *incedere statura* erecta. כְּפִי h. l. est *secundum rationem, ut*, vel, *ita ut*. Subauditur enim pronomen אֲשֶׁר serviens

loco

loco conjunctionis caufalis *ut;* nomen פִּי autem modum, rationem, proportionemque rei notat. Alii: feceruntque illum *ficut virum*, vel, *ad inftar viri*, *qui* non attollit caput, coll. Mal. II, 9. וַיָּבֹאוּ אֵלֶּה לְהַחֲרִיד אֹתָם *Et venerunt illi* fabri *ad exterrendum ea* cornua. Verbum *exterrere* refpicit ad fecuritatem gentium Hebraeis inimicarum I, 11. 15. Cf. Ezech. XXX, 9. לְהַחֲרִיד אֶת־כּוּשׁ בֶּטַח *ad exterrendum Cufchaeam fecure* fedentem. LXX: τοῦ ὀξῦναι αὐτὰ *ad ea acuenda* verterunt, ac fi לחדיד gemino Daleth legiffent, contrario fenfu: nam exacuere cornua, et ea decutere et contundere funt oppofita. *Terrorem* autem non vanum intelligendum effe docent quae adduntur explicandi caufa, לְיַדּוֹת אֶת־קַרְנוֹת הַגּוֹיִם הַנֹּשְׂאִים קֶרֶן *ad dejiciendum cornua gentium attollentium cornu*, nefario ac faftuofo molimine; more animalium, quae cornibus feriunt, et obvia quaeque profternunt ac diffipant. Eadem loquutio Pf. LXXV, 5. 6. *Dixi impiis:* אַל־תָּרִימוּ קָרֶן: אַל־תָּרִימוּ לַמָּרוֹם קַרְנְכֶם *ne attollatis cornu, ne attollatis in altum cornua veftra.* Pro לְיַדּוֹת LXX pofuere εἰς χεῖρας αὐτῶν. Enunciarunt לְיָדוֹתָם, quod cum eo quod proxime praecedit להחריד, quomodo legerunt, conjunxerunt. Eosque fequutus Arabs vertit: لِيُحَرِّكُوهَا بِأَيْدِيهِمْ *ut commoverent ea manibus fuis.* Verba vero אֶת־קַרְנוֹת הַגּוֹיִם reddidere: τὰ τέσσαρα κέρατα ἔθνη εἰσίν, addito de fuo τὰ τέσσαρα, et interftinctione ab Hebraica aliena. אֶל־אֶרֶץ יְהוּדָה לְזָרוֹתָהּ *Ad*, contra *terram Judae ad difpergendum eam*, vexandum et perdendum, vid. de verbo זָרָה not. ad Vs. 1. Chaldaeus: לְאַגְלָיוּתָהּ *ad deportandum eam.* Pro אֶל־אֶרֶץ יְהוּדָה LXX habent ἐπὶ τὴν γῆν Κυρίου. Legerunt יהוה abjecto Daleth. Quatuor fabris illis, qui cornua Judaeis noxia dejiciebant, Serubbabelem, Jofuam, Efram et Nehemiam intelligunt cum Hebraei plerique, tum Chriftiani aliquot. Verum licet de Judaeis ab exilio reducibus praeclare meruerint Quatuorviri ifti, tamen iis minime conveniunt, quae de ipfis hoc Verfu dicuntur, eos gentes exterrere, earumque potentiam

tiam infringere. Sed quemadmodum quatuor cornua hostes indicare vidimus, undique et ab omnibus coeli plagis populo Judaeo ingruentes; sic per quatuor fabros generatim significantur totidem heroes, a Jova mittendi, qui hostes eorumque nefarios ausus sint repressuri. Scopus hujus visionis vix obscurus esse potest. Solatur enim Judaeos, ostendendo, animum illis non esse abjiciendum; quantumcunque ab hostibus vexentur atque exagitentur; Jovam namque non defuturum populo suo, sed missurum, qui hostes illos omni tempore coerceant reprimantque. Pergerent modo Judaei pietate studere, ac templum, ut coeperant, instaurare, quae obstarent Deum remoturum esse.

5. Codices typis descripti haud pauci hoc demum Versu Caput secundum auspicantur. Incipit *tertiam* visionem describere, qua non solum instauratio, verum etiam florentissimus status urbis Hierosolymitanae describitur. Objiciebantur vati אִישׁ, *vir*, quem Jarchi observat eundem esse, qui Vs. 7. angelus cum vate colloquutus vocatur, et recte quidem, nam quem vates Vs. 6. *abeuntem* compellavit, eum Vs. 7. *exeuntem* describit atque id ita, ut angelum colloquutorem illum fuisse diserte ponat. וּבְיָדוֹ חֶבֶל מִדָּה *Et in manu ejus funis mensionis*, s. *mensorius*, ad designationem faciendam urbis regionumque ejus, ut ab architectis fieri solet. „Hic," inquit Hieronymus, „et ab Ezechiele cernitur [XL, 3.], habens funiculum in manu, et calamum ad mensuram cubiti virilis, ut metiatur Jerusalem, cujus descriptionem, id est, latitudinem et longitudinem, idem propheta mystico sermone prosequitur."

6. לִרְאוֹת כַּמָּה־רָחְבָּהּ וְכַמָּה אָרְכָּהּ *Ad videndum*, ut videam *secundum quid*, quanta debeat esse *latitudo ejus et quanta longitudo ejus*. Dicit igitur, in eo se esse, ut aedificet Hierosolymam, eoque fine terminos longitudinis ac latitudinis constituat.

7. וְהִנֵּה הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי יֹצֵא וּמַלְאָךְ אַחֵר יֹצֵא לִקְרָאתוֹ *Cum vero ecce! angelus, qui mecum loquebatur, exiret* de

loco

loco ſuo, e myrtis (I, 8.), ad metiendum Hieroſolymam, *alius* quidam *angelus* aliunde *exibat obviam ei*, ad exſcipiendum exſequendumque mandatum ejus, a quo nutu fuerat evocatus.

8. וַיֹּאמֶר אֵלָיו *Dixit* angelus, qui mecum colloqui ſolebat, *ad eum*, qui obviam ei exiverat, רֻץ דַּבֵּר אֶל־הַנַּעַר הַלָּז *Curre*, ito protinus, *et dic ad juvenem hunc*, Zachariam, quem juvenili adhuc tum aetate fuiſſe appellatio haec probabile facit. Mittitur autem angelus ad explicandum vati viſum, quod ipſi objiciebatur. In verbis פְּרָזוֹת תֵּשֵׁב יְרוּשָׁלַםִ explicandis in duas potiſſimum partes interpretes discedunt. Alii, ſubaudita comparandi particula ante פְּרָזוֹת, illa ſic vertunt: ſicut *pagi*, pagorum in modum, *Hieroſolyma habitabitur*. Quod Jarchi ita exponit: מאין חומה כדי שיתישבו בה כל הבא ותגדל מיום אל יום *absque muro, ut in ea habitent omnes qui advenerint, eaque indies augeatur.* Hieronymus quoque vertit: *absque muro habitabitur Jeruſalem.* Pagi enim, ſive oppida campeſtria muris carebant, ut ex Ezech. XXXVIII, 11. apparet, et diſtinguuntur ab urbibus munitis Deuter. III, 5. 1 Sam. VI, 18. Atque יָשַׁב haud raro *paſſive* accipitur, vid. not. ad Jeſaj. XIII, 20. Ezech. XXVI, 20. XXXV, 9. Ita ſenſus eſſet: tantam fore incolarum Hieroſolymitanae urbis multitudinem, ut ſpatium muris circumdatum eos capere non poſſit, hincque muri ſint prorſus ſemovendi. Alii verba ſimpliciter hoc modo capiunt: *pagos incolet Hieroſolyma*; metonymice, populus Hieroſolymae. Quod ita explicat Kimchi: „extra urbem habitabunt plurimi, quia non capiet eos urbs, quamvis multo longior latiorque, quam unquam antea fuerat, ſit futura; quare habitabunt multi extra eam in vicis ac oppidis campeſtribus, ſine muro, valvis et vectibus (Ezech. XXXVIII, 11.), quia ſecure et ſine metu ab ullo homine habitabunt, me quippe velut igneum murum habituri.“ Similiter Cocceius: „Praeconium eſt de multiplicatione hominum et pecudum in urbe Hieroſolymitana, tanta, ut intra

intra urbem habitare non poſſent, ſed neceſſe habeant in villis et ſuburbiis urbi accenſendis habitare. Phraſis prophetae פְּרָזוֹת תֵּשֵׁב *pagis habitabitur* convenit Thucydideae L. I. *πόλεσιν ἀτειχίστοις καὶ κατὰ κώμας οἰκουμέναις.*" LXX: *Κατάκαρπος κατοικηθήσεται Ἱερουσαλήμ.* Pro פְּרָזוֹת legerunt, abjecto ז, פֵּרוֹת *fructus*, hoc ſenſu, incolas Hieroſolymae fore feraciſſimos. Hieroſolymam pro incolis futuram eſſe anguſtiorem promittitur quoque Jeſaj. XLIX, 19. 20. מֵרֹב אָדָם וּבְהֵמָה בְּתוֹכָהּ *Prae copia hominum et pecudum in ea,* ſecus ac tum erat cum haec ſcriberet Zacharias ac tempore Nehemiae, quum urbs ſpatioſa et ampla eſſet, ſed exiguus in ea populus, et domus nondum eſſent conſtructae ut Nehem. VII, 4. dicitur.

9. Quum futurum eſſe dixerit, ut Hieroſolyma muris careat, ne quis ſuſpicetur eam hoſtium incurſionibus expoſitam fore, addit: וַאֲנִי אֶהְיֶה־לָּהּ נְאֻם־יְהוָה חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב *ego vero, inquit Jova, ero ei murus igneus,* ad quem nemo audebit accedere, nedum ut eum ſuffodere aut oppugnare quisquam auſurus ſit, *undique* eam tutaturus. Ut hic murus igneus, ita Jerem. XV, 20. legitur murus *aeneus,* et ſimpliciter 1 Sam. XXV, 16. *murus* de ſervitio Davidis: *pro muro fuerunt nobis tam noctu, quam interdiu.* וּלְכָבוֹד אֶהְיֶה בְתוֹכָהּ *Et ad gloriam ero in ea* urbe, ero illi gloriae et honori, afficiam illam maximo honore mea praeſentia. Chaldaeus: וּבִיקָר אַשְׁרֵי שְׁכִנְתִּי בְּגַוַּהּ *glorioſe habitare faciam numen meum in medio ejus.* Kimchi noſtra verba intelligit de defenſione, quam urbi aut populo ſuo Jova praeſtabit, quaſi dicat: gloriam meam conſpicuam ſum facturus, demonſtrabo me Deum glorioſum, populum meum ab omni incommodo, detrimento, moleſtia ſincerum integrumque conſervando; quod ipſum Hieroſolymae, capiti regni, glorioſum erit. Sed Chaldaei interpretationem confirmant Verſus 14. 15.

10. הוֹי הוֹי *Heus! heus!* pro quo Chaldaeus haec poſuit: אַכְלוּ לִמְבַדְּרַיָּא וְאֵמַרוּ לְהוֹן *adclamate diſperſis et*

dicite

dicite eis. Continetur hoc Verſu κέλευσμα ſeu excitatio ad populum Judaicum ex ſuperioribus ducta, iisque quae ſequuntur (Vs. 12. ſeqq.) confirmata, q. d. quandoquidem tam praeclara vobis Jova promittit, veſtrum eſt, quotquot vos patriae amor tenet, miſſa Babylone ad patriam terram vos protinus referre, ut bonorum ipſius cum ea participes fiatis. KIMCHI recte obſervat, eſſe haec verba ad illos directa, qui Babylone manſerant, nec dum aſcenderant priori vice, quibus monentur reverti Hieroſolymam atque templum inſtaurare, quum tempus jam adſit. Quam ſententiam refellit quidem ABARBENEL, quaſi contextui non ſatis convenientem, quia mox dicitur: *in quatuor mundi plagas diſperſi vos,* quod vero haud quadret in Babylonicum exilium, ſicut nec illud Vs. 15.: *adjungent ſe gentes multae Jovae.* Verum etſi minime negandum ſit, vatem a praeſentibus ad futura progredi, non minus tamen certum eſt, noſtrum proxime id ſpectaſſe, ut aequales et ad templum reſtaurandum excitaret, et animos eorum ad ſpem laetiorum temporum erigeret. וְנֻסוּ מֵאֶרֶץ צָפוֹן *Fugite,* properate *ergo e terra aquilonis,* i. e. Babylonia. Recte HIERONYMUS: „Plagae orbis, quas Graeci appellant κλίματα, juxta ſitum Jeruſalem intelliguntur et templi. Aſſyrii ergo et Babylonii, qui Dei populum vaſtaverunt, habitabunt in terra aquilonis.“ Hinc Jerem. VI, 22. populus Judaeis inimicus venire dicitur *e terra aquilonari.* Et ibid. XVI, 15. promittitur, Jovam populum ſuum *e terra aquilonari* educturum eſſe. Proprie Babylonia Judaeae inter aquilonem et orientem ſita erat. Verba כִּי כְּאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם פֵּרַשְׂתִּי אֶתְכֶם nonnulli cum SCHMIDIO ſic vertunt, *ſecundum quatuor ventos,* ſ. plagas *coeli expandam vos,* quaſi promiſſio eſſet, quae cum priori hemiſtichio ſic cohaereret, ut rationem contineret, qua ſuos moveret vates, ut e terris exteris reditum in patriam accelerarent, inde deſumtam, quod reverſos amplificaturus ſit Jova atque mirum in modum aucturus. Verum enim vero ſenſu hoc bono פֵּרַשׂ nusquam reperitur in V. T. Capiendum potius quomodo legitur

:ech.

Ezech. XVII, 21. *Profugi gladio cadent, et residui* לְכָל־רוּחַ יִפָּרֵשׂוּ *in omnem ventum dispergentur.* Igitur nostra verba sunt ita vertenda: *secundum quatuor ventos coeli dispersi vos;* quae cum iis, quae praecedunt, sic cohaerent: jussi vos fugere e terra aquilonari, quippe in qua potissimum, uti et in aliis terris per omnes orbis plagas hucusque dispersi fuistis. Ita כִּי *explicativum* potius, quam caussale est. *Venti coeli* pro plagis orbis dicuntur, ut loco Ezechielis laudato, cui adde alium ejusdem prophetae V, 10. וְזֵרִיתִי אֶת־כָּל־שְׁאֵרִיתֵךְ לְכָל־רוּחַ *dispergam residuum tuum in omnem ventum.* Cf. Matth. XXIV, 31. Καὶ ἐπισυνάξουσι τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων. Pro כְּאַרְבַּע in codicibus nonnullis scriptum est בְּאַרְבַּע (cum *Beth*), *in* f. *per* quatuor coeli plagas. Non satis accurate Hebraica reddidere LXX: ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων τοῦ οὐρανοῦ συνάξω ὑμᾶς, sensum utcunque exprimere contenti.

11. Pro הוֹי צִיּוֹן Chaldaeus iterum (cf. not. ad Vs. 10.) posuit: אַכְלוּ לִכְנִשְׁתָּא דְצִיּוֹן וְאָמְרוּ לַהּ *acclamate coetui Sionis et dicite ei. Sione* intelligit exules Judaeos, quorum metropolis Hierosolyma fuerat, cujus pars nobilissima Sion mons. הִמָּלְטִי *Eripe te* celeri fuga e manibus hostium, qui vos captivos tenent. יוֹשֶׁבֶת בַּת־בָּבֶל *Habitatrix Babelis,* i. e. ut recte Hieronymus vertit, *quae habitat apud filiam Babylonis.* Chaldaeus: דְיָתְבָא בִּמְדִינַת בָּבֶל *qui habitas in provincia Babel.* Sic Jerem. XLVI, 19. יוֹשֶׁבֶת בַּת־מִצְרָיִם *quae habitas apud filiam Aegypti.*

12. אַחַר כָּבוֹד *Post gloriam,* i. e., Chaldaeo explicante, בָּתַר יְקָרָא דַאֲמִיר לְאַיְתָאָה עֲלֵיכוֹן *post gloriam, quae promissa est ut adducatur super vos.* Respicitur procul dubio ad verba Vs. 9. וּלְכָבוֹד אֶהְיֶה בְתוֹכָהּ, quasi dicat: non sufficit mihi, in populo Judaico gloriam meam manifestare, in ipsis insuper gentibus nomen mihi illustre faciam, vobis illas in spolium daturus. Igitur *post gloriam* hic idem est quod עַל־כָּבוֹד *super* f. praeter gloriam. Kimchi cum superioribus haec ita connectit: non sufficiet Deo, pro malo,

 quod

quod in exſilio perpeſſi eſtis, bonum vobis in vicem rependere, verum et ab hoſtibus veſtris ultionem ſumet. שְׁלָחַנִי אֶל־הַגּוֹיִם הַשֹּׁלְלִים אֶתְכֶם *Miſit me ad gentes quae vos ſpoliant*, ut ſupplicium ab iis ſumam, et veſtras injurias perſequar. Verba haec ſunt angeli, ſive miniſtri divini, de quo I, 9. 12. 14. II, 2. 7. Notandum autem, verba Jovae ipſius et miniſtri ſui, qui mandata ejus exſequitur, hisce Verſibus inter ſe miſceri. Nam quod Vs. 13. dicitur, *agitabo manum meam ſuper gentes, ut ſpolium ſervientibus ſibi ſiant*, item Vs. 15., *erunt mihi in populum, et habitabo in medio tui*, neque propheta de ſe dicere poteſt, neque angelus; quod vero ibidem (Vs. 13. 15.) ſubjicitur, *et ſenties, quod Jova me ad te miſerit*, angeli verba eſſe apparet. Cf. infra IV, 9. VI, 15. כִּי הַנֹּגֵעַ בָּכֶם *Nam tangens vos*, ſ. quisquis vos tangit, i. e. laedit, injuria afficit. Chaldaeus: דְּמַנְזֵק בְּכוֹן *qui vos damno afficit.* „*Tactum*,“ inquit Hieronymus, „pro vexatione et injuria accipe.“ Eodem *laedendi* ſenſu verbum נָגַע uſurpatur Geneſ. XXVI, 11. Jerem. XII, 14. Pſ. CV, 14. 15. Verba נֹגֵעַ בְּבָבַת עֵינוֹ nonnulli, ſuffixo nomini עַיִן addito cum Kimchio reciproce ſumto, ita vertunt: *tangit pupillam oculi ſui*, i. e. ſe ipſum maxime laedit, nec enim Deus impune vos laedi ſinet. Verum ad Deum potius ſuffixum illud referendum eſt, ut hoc dicat angelus: qui vos laedit perinde eſt ac ſi laedat quod cariſſimum habet Deus, nihil enim carius pupilla oculi. Unde eſt Deut. XXXII, 10. יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ *cuſtodivit* Jova *eum*, populum ſuum, *ſicut pupillam oculi ſui.* Et Pſ. XVII, 8. שָׁמְרֵנִי כְּאִישׁוֹן בַּת־עָיִן *cuſtode me ſicut pupillam oculi.* Deus igitur noſtris verbis hoc ſibimet ipſi fieri ait, quod populo ſuo ſit.

13. כִּי הִנְנִי מֵנִיף אֶת־יָדִי עֲלֵיהֶם *Nam agitaturus ſum manum meam ſuper eos*, plagam eis illaturus. Geſtus verberantis exprimitur. Cf. Jeſaj. X, 16. Job. XXXI, 21. Chaldaeus: הָא אֲנָא מְרִים יָת מְחַת גְּבוּרְתִּי עֲלֵיהוֹן *ecce attollo plagam potentiae ſuper eos*, populos, qui vos vexarunt.

וְהָיוּ שָׁלָל לְעַבְדֵיהֶם *Et erunt praeda iis qui ſerviebant ipſis;* Judaeis, quos illi prae ſe contemſerant. וִידַעְתֶּם כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחָנִי *Et agnoſcetis*, cum haec omnia evenient diebus Meſſiae, *me Jovam, agminum Deum miſiſſe.* Eadem formula infra IV, 9. VI, 15.

14. Verba וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ Chaldaeus expoſuit: אֲנָא מִתְגְּלֵי וְאַשְׁרֵי שְׁכִנְתִּי בְּגַוִּיךְ *ego revelabor et habitare faciam praeſentiam meam in medio tui.* Idem repetit Vs. 15. et infra VIII, 3. Cf. Ezech. XLIII, 9.

15. וְנִלְווּ גוֹיִם רַבִּים אֶל־יְהוָה *Adjungentur gentes multae Jovae*, id eſt, Chaldaeo explicante, וְיִתּוֹסְפוּן עַמְמִין סַגִּיאִין עַל עַמָּא דַיְיָ *adjicientur gentes multae genti Jovae*, Judaeis, Jovae cultoribus. Jeſajas quoque LVI, 6. promittit, fore, ut *peregrini homines ad Jovam cooptati, ad ei miniſtrandum, Jovaeque nomen amandum, ut ei ſint ſervi*, ad templum Hieroſolymitanum confluant. Cf. Jeſaj. II, 2. 3. XI, 10. Zeph. II, 11. Sub finem hujus Verſus poſt שְׁלָחָנִי Chaldaeus addit: לְאִתְנַבָּאָה עֲלָךְ *ad vaticinandum de te.*

16. וְנָחַל יְהוָה אֶת־יְהוּדָה חֶלְקוֹ *Et hereditabit*, poſſidebit ut jure hereditario, *Judam* tanquam *portionem ſuam.* Sumtum hoc e Deut. XXXII, 9. חֵלֶק יְהוָה עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ *portio Jovae populus ejus, et Jacob funiculus hereditatis ejus.* Quemadmodum autem homo res a ſe poſſeſſas tueri ſolet, ita et Jova Judam, id eſt, populum Judaicum, ſuum peculium, tuebitur et hoſtium injurias ab eo propulſabit. עַל־אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ *Super terra ſanctitatis*, i. e. ita ut populus Judaicus e terris exteris in patriam reverſus ſemper in ea manſurus ſit, neque unquam inde expellendus. *Terram ſanctam* vocat Judam et Hieroſolymam, propter divinum cultum, qui in ea exercebatur. Hieronymus in Epiſtola CL., quae ad Hedibiam, Quaeſt. 8.: „*Sanctam civitatem* Hieroſolymam debemus accipere, ad diſtinctionem omnium civitatum, quae tunc idolis ſerviebant. In hac enim ſola fuit templum, et unius Dei cultus, et vera reli-

religio." וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלָם *Et eliget adhuc Hierofolymam.* Dicit *adhuc*, quia femel eam elegerat tempore Davidis regis, is enim arcam primus in Sionem transtulit; cf. 2 Reg. XXI, 6. 2 Paral. VI, 5. Poftea eandem a fe rejecit quafi et reprobavit, cum a Chaldaeis excideretur una cum templo. Sed nunc, inquit, iterum eam eliget, et fedem fuam ibi collocabit. Hieronymus: „Judaeorum alii putant fub Zorobabel et Jofua, Esdra et Neemia, haec ex parte completa, maxime quoniam Jerufalem eligetur, et poffidetur Judas, duae videlicet tribus, quae reverfae funt de captivitate Babylonica, et appellatae funt Judas, et non Ifrael, qui apud Medos huc usque verfantur. Alii vero in futurum differunt." Sane quae his Verfibus pollicetur vates multo funt auguftiora, quam ut Serubbabelicis aut Maccabaicis temporibus impleta exiftimari poffint.

17. הַס כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי יְהוָה *Sileat omnis caro a facie Jovae*, i. e. omnes timeant, revereantur Jovam; nam timorem comitari folet filentium. De הַס vid. not. ad Habac. II, 22. Hieronymus: „Quum haec ita fe habeant, et poffeffurus fit Dominus Judam partem fuam, et electurus Jerufalem, omne hominum genus Domini formidet adventum." Chaldaeus: סְפוּ כָל רַשִׁיעַיָא קֳדָם יְיָ *dispereant omnes impii a facie Jovae;* quam fententiam hebraice expreffam vide Pf. CIV, 35. Verum כָּל־בָּשָׂר non folum impios, fed omne omnino hominum genus indicare, recte obfervat Hieronymus: „Quod autem omnis caro non abfolute hominum, et beftiarum, et volatilium, et pifcium, fed fpecialiter *hominum* accipiatur, illa Scriptura fignificat [Pf. LXV, 3.]: *Exaudi orationem meam, ad te omnis caro veniet.* Neque enim ad Dominum omnis caro irrationabilium ventura eft animantium, fed illa, quae donum fancti fpiritus fufceptura eft, et de qua dicitur [Joel III, 1. al. II, 28.]: *Effundam de fpiritu meo fuper omnem carnem.*" כִּי נֵעוֹר *Quia f. cum excitabitur*, velut qui excitatur aut evigilat e fomno (vid. IV, 1.). *Dormire* dicitur Jova, cum

fuos

ſuos vexari permittit impune, contra *excitari* et quaſi *evigilare de ſomno*, quando conſurgit ad vindictam eorum. Hieronymus: „*Surgere* Dominus dicitur et quaſi evigilare de ſommo quando conſurgit in vindictam populi ſui, juxta illud quod ſcriptum eſt [Pſ. XLIV, 24.]: *Exſurge, ut quid dormis Domine?*“ מְמְּעוֹן קָדְשׁוֹ *Ex habitaculo ſanctitatis ſuae*, de ſancta ſua ſede, i. e. de coelo, uti apparet e Deut. XXVI, 15. הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן־הַשָּׁמַיִם *reſpice de ſancto tuo habitaculo, de coelo.* Et Jerem. XXV, 30: *Jova* מִמָּרוֹם *ex alto*, de coelo altiſſimo, *rugiet*, וּמִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ *et ex habitaculo ſancto edet vocem ſuam.*

Cap.

CAP. II.

1. *Item levavi oculos meos et vidi, et ecce! quatuor cornua.*

2. *Tunc dixi ad angelum, qui mecum loquebatur: quaenam sunt ista? Ille vero respondit: ea sunt cornua, quae Judam, Israelem et Hierosolymam dissiparunt.*

3. *Item ostendit mihi Jova quatuor fabros.*

4. *Et dixi: quid isti factum veniunt? Respondit mihi his verbis: ista sunt cornua, quae Judam dissiparunt, ita ut nemo caput attolleret; venerunt autem hi ut deterreant illos, projiciantque cornua gentium illarum, quae cornu extulerunt in terram Judae, ut eam dissiparent.*

5. *Item sustuli oculos et vidi, et ecce! vir, in cujus manu funis mensorius.*

6. *Dixi: quo vadis? Ille vero mihi respondit: ut metiar Hierosolymam, ut videam, quanta sit latitudo ejus,* et quanta *longitudo ejus.*

7. *Et ecce! angelus qui mecum loquebatur exiit, et alius angelus exiit ei obviam.*

8. *Qui mihi dixit: curre, loquere cum isto juvene his verbis: pagos incolet Hierosolyma prae multitudine hominum et pecorum, quae in ea erunt.*

9. *Ego vero ei ero, inquit Jova, murus igneus per circuitum, eroque in ea gloriae.*

10. *Heus! heus! profugite e terra aquilonari, inquit Jova, nam per quatuor coeli plagas ego vos dispersi, inquit Jova.*

11. *Heus Zion! evade, quae habitas apud filiam Babelis.*

12. *Nam sic dicit Jova, agminum Deus: post gloriam* (vobis impertiendam) *mittet me ad gentes, quae vos spoliarunt; nam qui vos tangit, tangit pupillam oculi sui.*

13. *Nam ecce, ego vibrabo manum meam super illas, ita ut servis suis praedae sint, scietisque me Jovam, agminum Deum, misisse.*

14. *Ova et gaude, filia Zion, quia ecce veniam, et habitabo in medio tui, inquit Jova.*

15. *Jungentque sese gentes multae Jovae die illa, eruntque mihi in populum, et habitabo in medio tui, scietisque, me Jovam, agminum Deum, ad te misisse.*

16. *Possidebitque Jova Judam partem suam in terra sancta, eligetque iterum Hierosolymam.*

17. *Conticescant mortales omnes a conspectu Jovae, quippe qui excitabitur e domicilio suo sancto.*

Cap. III.

ARGUMENTUM.

Describitur hoc Capite visio quarta, qua vati conspiciendus praebetur Josua, pontifex maximus, a Satana accusatus (Vs. 1.), sed absolutus a Jova (Vs. 2—5.), et ad sedulam officii sui curam excitatus, spe ipsi facta, angelos sibi adjutores et defensores fore (Vs. 6. 7.). Denique promisso Messiae adventu Josuae sociorumque animus confirmatur atque erigitur (Vs. 8—10.).

---

1. וַיַּרְאֵנִי *Ostendit mihi* angelus ille, qui mecum loqui solebat, de quo I, 8. II, 2. seqq. אֶת־יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל *Josuam, sacerdotem magnum,* qui una cum Serubbabele templum et sacra reficere coepit, vid. not. ad Hagg. I, 1. Esr. III, 2. 8. עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאַךְ יְהוָה *Qui stabat coram angelo Jovae,* ut reus coram judice, sententiam Jovae nomine pronunciante. וְהַשָּׂטָן *Et adversarium* (vid. not. ad Job. I, 6.), sive *accusatorem,* nam שִׂטְנָה Esr. IV, 6. est *accusatio.* Unde Apocal. XII, 10. Satanas dicitur ὁ κατήγορος τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὁ κατηγορῶν αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἡμέρας καὶ νυκτός. Chaldaeus pro הַשָּׂטָן posuit חַטָּאָה et Vs. 2. חַטָּאָ֑ה *peccator.* עֹמֵד עַל־יְמִינוֹ *Stabat ad dextram ejus,* Josuae. Sic Ps. CIX, 6. poeta precatur Deum, ut Satanam, impium reum peracturum, ad dextram ejus sistat. Videtur moris illis temporibus fuisse, ut actor, reum trahens ad judicem ad dextram ei esset. לְשִׂטְנוֹ *Ad adversandum ei,* ut accusator reo, ad accusandum eum. Jarchi exponit לְהַשְׂטִינוֹ

ut

ut odiosum redderet scil. Josuam Deo, „quoniam illius filii uxores alienigenas duxerant, sicut scriptum est in libro Esrae [X, 18.]: *Reperti sunt ex filiis sacerdotum, qui duxerant filias alienigenas, ex filiis Josuae, filii Jozadaki.*“ Cf. Chaldaeum interpretem infra Vs. 3.

2. Hujus Versus initio vocat *Jovam*, quem antea *angelum Jovae* appellaverat, quia Jovae partes agit. Vocatur legatus de nomine principis sui. יִגְעַר יְהוָה בְּךָ *Increpet te Jova*, i. e. coerceat te, ne pio huic viro noceas, ut recte Jarchi. Sic Nah. I, 4. גּוֹעֵר בַּיָּם *increpat mare*, i. e. reprimit ejus impetum. הַבֹּחֵר בִּירוּשָׁלִָם *Qui* (Jova) *elegit Hierosolymam*, qui in gratiam recepit et charam habet Hierosolymam; respicit I, 17. II, 16. Chaldaeus: דְּאִתְרְעִי לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּיהּ בִּירוּשְׁלֵם *cui placuit habitare facere praesentiam suam in Hierosolyma.* הֲלוֹא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ *Nonne hic*, Josua, est sicut *titio ereptus ex igne?* e malis exilii? Hoc vult vates: iste est Josua ille, quem e gravibus periculis servavit Jova, qui quum illius causam semel tuendam susceperit, non est, quod speres, o Satan, te eum tuis criminationibus Jovae odiosum redditurum, atque templi instaurationem impediturum. Hieronymus: „Quum ergo de cunctis Judaeae urbibus nunc electa sit Jerusalem, nequaquam ei imputante Domino peccata quae fecit, cur quasi *torrem*, quem vulgo *titionem* vocant, Jesum conaris obruere, qui de Babylonia captivitate quasi semiustus evasit?“

3. וִיהוֹשֻׁעַ הָיָה לָבֻשׁ בְּגָדִים צוֹאִים *Et Josua* erat *indutus vestibus sordidis. Vestes* in genere statum habitumque hominis significant, per *sordidas* ergo reatus et peccata indicantur, cf. Vs. 4. Livius L. II. c. 54. *Rei ad populum*, i. e. accusati apud populum *Furius et Manlius circumeunt sordidati*, i. e. sordidas vestes induti. Et VI, 20. *Primo commota plebs est, utique postquam sordidatum reum viderunt.* Hieronymus: „Quod autem sequitur, *Jesus erat indutus vestibus sordidis*, tripliciter interpretantur: vel ob conjugium illicitum, vel ob peccata populi, vel propter squa-

ſqualorem captivitatis.“ Sed e Verſu proximo apparet, ſordidis veſtibus peccata indicari. Quaenam vero ea fuerint exponit Chaldaeus, qui pro verbis noſtris hebraicis haec poſuit: וִיהוֹשֻׁעַ הֲווֹ לֵיהּ בְּנִין דְּנָסְבִין לְהוֹן נְשִׁין דְּלָא כַּשְׁרָן לִכְהוּנְתָּא *Joſuam quod attinet, erant ei filii, qui ſibi duxerant uxores, quae non erant dignae ſacerdotio.* Hujus igitur culpae reus, accuſante Satana, veſtimenta induit ſordida, negligentiae atque indulgentiae erga filiorum peccata ſymbola.

4. וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֶל־הָעֹמְדִים לְפָנָיו *Reſpondit dixitque* angelus, coram quo accuſatus ſtabat (Vs. 3. fin.), *ad ſtantes coram ipſo,* ad ceteros angelos, לִדְמְשַׁמְּשִׁין קֳדָמוֹהִי *qui coram eo miniſtrabunt,* Chaldaeus vertit. „Nam angelus ille,“ inquit Kimchi, „ceteris major erat, ac hos mittebat.“ *Coram aliquo ſtare* haud raro eſt: ei miniſtrum eſſe. Sic 1 Reg. X, 8. *Felices ſunt* עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה הָעֹמְדִים לְפָנֶיךָ *ſervi illi tui, qui coram te ſtant,* tibi miniſtrant. Eſth. IV, 5. *Vocavit Eſther Hatacum, unum ex eunuchis regis* אֲשֶׁר הֶעֱמִיד לְפָנֶיהָ *quos ſtare fecerant coram ea,* quos ei miniſtros attribuerat. הָסִירוּ הַבְּגָדִים הַצֹּאִים מֵעָלָיו *Removete veſtes ſordidas ab eo,* quae Chaldaeus ita interpretatur: וַאֲמַרוּ לֵיהּ וְיַפֵּיק נְשִׁין דְּלָא כַשְׁרִין לִכְהוּנְתָּא מִבֵּיתֵיהּ *et dicite ei, ut ejiciat uxores, quae dignae non ſunt ſacerdotio, e domo ſua.* Sane legitur Eſr. X, 19. Joſuae filios ſtipulata manu pollicitos eſſe, ſe uxores peregrinas dimiſſuros, atque reos arietem minuti pecoris pro reatu ſuo oblaturos. וַיֹּאמֶר אֵלָיו *Dixitque ei angelus,* ut intelligeret Joſua, quid ſibi vellet actus ille ſymbolicus. Loquens autem inducitur idem ille angelus, qui quae praecedunt mandaverat, poſtquam ceteri praeceptum ejus opere compleſſent, i. e. veſtimenta ſordida pontifici detraxiſſent. הֶעֱבַרְתִּי מֵעָלֶיךָ עֲוֺנֶךָ *Transire feci,* amovi *a te culpam tuam,* ne tibi imputetur, „repurgavi te ab eo, quod unum tibi objici poterat,“ inquit Grotius. וְהַלְבֵּשׁ אֹתְךָ מַחֲלָצוֹת *Et veſtiendo* ſcil. *veſtivi te veſtibus ſplendidis,* ܡܐܢ̈ܐ ܢܨܚ̈ܐ *veſtibus pulchris,* ut Syrus vertit.

vertit. Nomen מַחֲלָצוֹת ex Arabico خلعة *chlamys pretiosior, quae donatur honoris ergo* optime illustravit Nic. Guil. Schroeder in libro praestantissimo *de Vestitu mulierum Hebraear.* Cap. XIV. p. 206. seqq. Ostendit, enim hebraico חָלַץ convenire Arabicum خلع (ص et ع inter se permutatis), quod inter alia notat: *induere aliquem veste splendida et pretiosiori.* Cf. not. ad Jesaj. III, 22. Chaldaeus explicat: אַלְבֵּישִׁית יָתָךְ זְכוּךְ *vestivi te innocentiis tuis.* Sensus: scito Jovam te innocuum declarasse.

5. Quidam hic continuari putant sermonem angeli, et וָאֹמַר reddunt: *dico item,* vel, *unde dico.* Sed ultima hujus Versus verba arguunt, *prophetam* esse loquentem. LXX signum dicti omittunt, dictum ipsum vero cum antecedente sermone connectunt: καὶ ἐπίθετε κίδαριν. Vulgatus et Syrus: *et dixit.* Utrumque tamen contra Grammaticam et codicum Hebraeorum consensum. Recte Jarchi haec prophetae verba esse observat, ita capienda: *et dixi* ego Zacharias, petens misericordiam pro ipso. Nam orantis et desiderantis verba potius esse, quae sequuntur, quam pro auctoritate imperantis, vel inde apparet, quod non imperative dicit: שִׂימוּ *ponite,* sed indirecte et optative: יָשִׂימוּ *ponant.* Ita et Kimchi: „Quasi dicat: dixi ad angelum: postquam praecepisti, ut, sordidis vestibus remotis, splendidis ipsum induant, praecipe item, ut cidarim puram capiti ejus imponant.“ יָשִׂימוּ *Ponant,* jube, ut ponant angeli, qui tibi ministrant, Vs. 4. צָנִיף טָהוֹר *Cidarim mundam,* uti Hieronymus vertit, qui in Commentario addit: „*Pro cidari* in Hebraeo legimus *Saniph,* quae *mitra* a plerisque dicitur, et in hac volunt intelligi sacerdotii dignitatem, quod ablatis sordibus peccatorum, mundum habuerit sacerdotium. Haec Judaei.“ Ex recentioribus ita et Kimchi: „ut sit sacerdos magnus; nam sacerdos magnus mitram solebat in capite gestare suo.“ Vox צָנִיף etsi *regium diadema* notet Jesaj. LXII, 3. Job. XXIX, 14., unde

Syrus

Syrus hic ܟܠܝܠܐ *coronam* reddidit; tamen quum ſummus Pontifex eſſet Joſua, *mitra* pontificalis, מִצְנֶפֶת alias dicta, veluti Exod. XXVIII, 4. 37. Levit. VIII, 9., intelligenda. Plura de hoc nomine vid. in Schroederi ad Verſum ſuperiorem laudato libro Cap. XX. p. 362. ſeqq. *Mundam,* טָהוֹר, mitram imponere capiti Joſuae jubet, quia ea, quam antea habuerat, erat per culpam iſtam quaſi contaminata. וַיַּלְבִּשֻׁהוּ בְּגָדִים Recte Kimchi notat, hyſterologiam hic eſſe, et verba ſic intelligenda; *prius tamen* induerunt *ipſum.* Angelus enim veſtiri eum juſſerat, antequam ipſi mitram Zacharias imponi petiiſſet, Vs. 3. 4. Chaldaeus haec ita expoſuit: וְאַסְּבוּהִי אִתְּתָא דְּכַשְׁרָא לִכְהוּנְּתָא *juſſerunt eum ducere uxorem dignam ſacerdotio.* Sed Joſuam ipſum uxorem alienigenam duxiſſe, nusquam legitur. וּמַלְאַךְ יְהוָה עֹמֵד *Et angelus Jovae adſtabat,* ritum hunc imperans, et ut perageretur curans.

6. וַיָּעַד מַלְאַךְ יְהוָה בִּיהוֹשֻׁעַ *Et conteſtatus eſt angelus Jovae Joſuam,* graviter et ſerio ipſum admonebat; quo ſenſu verbum הֵעִיד cum ב perſonae conſtructum et Deuter. IV, 26. 2 Reg. XVII, 13. Jerem. XI, 7. et ſaepius dicitur.

7. אִם־בִּדְרָכַי תֵּלֵךְ *Si in viis meis ambulaveris,* ſi ſecundum praecepta mea vitam inſtitueris, uti ſtatim ipſe ſe explicat. Cf. 1 Reg. III, 14. Pſ. LXXXI, 14. Chaldaeus: אִם בְּאוֹרְחָן דְּתַקְּנָן קֳדָמַי תְּהָךְ *ſi in viis, quae rectae ſunt, coram me ambulaveris.* וְאִם אֶת־מִשְׁמַרְתִּי תִשְׁמֹר *Et ſi cuſtodiam meam,* i. e. quae cuſtodienda edixi, quibus praeſertim ceremonias per Moſen Iſraelitis ſervandas traditas intelligere videtur, *cuſtodiveris.* Eadem phraſis Geneſ. XXVI, 5. Levit. XVIII, 30. XXII, 9. Mal. III, 14. וְגַם־אַתָּה תָּדִין אֶת־בֵּיתִי *Et etiam tu judicabis,* reges, *domum meam,* templi ceremonias reges, fungeris diu officio ſummi ſacerdotis. Chaldaeus: וְאַף אַתְּ תְּדִין לִדְמְשַׁמְּשִׁין בְּבֵית מַקְדְּשִׁי *etiam tu judicabis eos, qui miniſtrant in domo ſanctuarii mei,* reges ceteros ſacerdotes atque Levitas,

caput

caput eorum eris. וְגַם־תִּשְׁמֹר אֶת־חֲצֵרָי *Etiamque custodies atria mea*, idem aliis verbis, nam חֲצֵרָי per synecdochen sunt idem quod בֵּיתִי. Ad officium summi sacerdotis pertinebat templum custodire; sed hic late capiendum, ac si diceret: obibis omnia ea munia in templo, quae Pontifices obire solent. וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים בֵּין הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה *Et dabo tibi ambulationes inter adstantes istos* scil. angelos, Vs. 4., angelos tibi comites ac defensores addam. Kimchi priori hemistichio protasin contineri existimat, hoc vero apodosin, hoc modo: *si* . . . *ambulaveris*, *et* si . . . *custodiveris*, *et* si *judicaveris* etc., *tum dabo* et quae sequuntur. Verum prior explicatio praeferenda, propter particulam גַּם, quae in hujusmodi propositionibus apodosin facit. מַהְלְכִים quidam *ambulare facientes*, deducentes scil. אוֹתְךָ *te*, interpretantur, et habent vel pro Participio *Piel*, transpositis punctis, pro מְהַלְּכִים, vel pro Participio *Hiphil*, ad imitationem Chaldaicam punctis vocalibus additis, ut ipsum nostrum vocabulum Chaldaice Dan. IV. Vs. ultimo legitur, sic מְעָזְרִים *auxiliantes*, 2 Paral. XXVIII, 23., מַחְלְמִים *facientes ut somniant*, Jerem. XXIX, 8. Nos tamen malumus pro nomine accipere, coll. מַהֲלָךְ, *ambulatio*, *iter*, Nehem. II, 6. Jon. III, 3. 4. Sensum hujus Versus, et praesertim posterioris hemistichii recte exponit Hieronymus: „Hebraei, coeptae interpretationis ordinem prosequentes, ad Jesum, filium Josedec ab angelo Domini haec dicta intelligunt, quod post ablationem vestium sordidarum, et restitutam mundi sacerdotii dignitatem, praecipiatur ei juxta illud, quod in Evangelio [Joa. V, 14.] scriptum est: *ecce! sanus factus es, ultra noli peccare, ne quid deterius fiat*, et repromittitur ei praemium, si in viis Domini ambulaverit, et ejus praecepta servaverit, quod et ipse judex sit domus ejus, id est, Pontifex perseveret in templo, et custodiat atria ejus, atque vestibula, et det ei Dominus ex angelorum numero (qui eo tempore stabant ante conspectum ejus), quorum circumvalletur auxilio, et ab omni hostium fraude securus sit.“ Sed Chaldaeus hanc promissionem

nem ad vitam futuram post mortem refert. Ita enim verba nostra exponit: ובאחיות מיתיא אחינך ואתן לך רגלין מהלכן בין סרפיא האלין *et in resuscitatione mortuorum resuscitabo te, et dabo tibi pedes ambulantes inter Seraphinos istos.* Jarchi vero postquam hanc Chaldaei interpretationem attulisset, addit: „sed juxta sensum literalem annunciat (vates) ei (Josuae), de *ipsius filiis, fore*, ut illi inposterum justi et probi sint.“

8. ורעיך *Et socii* s. collegae *tui*, reliqui sacerdotes. היושבים לפניך *Qui coram te sedent*, uti coram doctore discentes. Sic Jesaj. XXIII, 18. יושבים לפני יהוה *sedentes coram Jova* dicuntur cultores ejus, qui praecepta ejus quasi discipuli e doctoris ore avide excipiunt. Ezech. VIII, 1. senes Judae *coram propheta* docente *sedentes* dicuntur. Vid. ibid. XIV, 1. XX, 1. XXXIII, 31. 2 Reg. VI, 1. Collegae Josuae vocantur אנשי מופת *viri portenti*, i. e., Chaldaeo interprete, גברין כשרין למעבד להון נסין *viri digni quibus stant miracula.* Nescio tamen annon praeferenda sit interpretatio Hieronymo a magistro suo Judaico tradita: „*Viri portendentes*, discipulos ejus interpretantur et prophetas; prophetae enim in signum sunt positi futurorum.“ Ita Jesajas VIII, 18. dicit, se et filios seu discipulos suos factos esse לאתות ולמופתים בישראל *signa et portenta in Israele.* Et Ezechielem XII, 6. Jova dicit מופת *portentum* facere Israelitis. Cf. XXIV, 24. 27. Cum interpretatione ab Hieronymo exhibita sensu convenit Graecus Alexandrinus interpres, qui τερασκόποι vertit, quod in Glossario vetere, Bielio referente, explicatur: σημειωτικοί, συμβολικοί. Apud Suidam et in Lexico Cyrilli Manuscr. Bremensi exponitur μάντις. Quomodo vero sacerdotes, Josuae collegae, Messiae adventum portenderint, tacetur. כי־הנני מביא את־עבדי צמח *Nam ecce adduco servum meum, Germen*, i. e. ut recte Chaldaeus exposuit, משיחא ויתגלי *Messiam, et revelabitur. Germinis* nomine apud prophetas Messiam significari ostendimus ad Jes. IV, 2. Cf. Jer. XXIII, 5. XXXIII, 15.

Similia

Similia Meſſiae nomina a plantis deſumta ſunt *fructus terrae*, Jeſaj. IV, 2., *ramus de trunco Iſai* et *ſurculus de radicibus ejus*, ibid. XI, 1., *tener ramus de ſummitate cedri*, Ezech. XVII, 22., ad quae loca cf. nott.

9. הָאֶבֶן אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ *Lapidem illum quod attinet, quem dedi*, poſui, *coram Joſua*. Eo lapide interpretes e Chriſtianis longe plerique ſignificari putant Meſſiam, Verſu ſuperiore *germinis* nomine deſignatum, qui et Jeſaj. XXVIII, 16. *lapidis angularis in Sione fundati*, imagine ſiſtitur, quem ipſum et Pſ. CXVIII, 22. *lapidi angulari, ab aedificantibus prius rejecto* indicari exiſtimant. Verum e locis infra IV, 7. 10. manifeſtum eſt, *lapidem* κατ' ἐξοχὴν Noſtro eſſe *lapidem pro fundamento templi poſitum*, qui hic *coram Joſua poſitus* dicitur, quod Jova ipſum curatorem templo aedificando praefeciſſet. Templi fundamentum ſub Cyro jactum iſto lapide ſignificari, obſervat et Jarchi. Quod autem vates ait, עַל־אֶבֶן אַחַת שִׁבְעָה עֵינָיִם *ſuper lapidem iſtum unum*, Joſuae continuo reſpiciendum propoſitum, eſſe *ſeptem oculos* ſcil. Jovae (cf. infra IV, 10.) conjectos, ſive intentos, ſignificat, Jovam unici iſtius lapidis, qui templo fundamento eſt, ſingularem curam gerere, eumque iſti operi omnibus modis adfuturum eſſe. Jovae *oculis* indicatur ejus cura et providentia, ut Deut. XI, 12. Eſr. V, 5., *ſeptenario* numero autem quod in ſuo genere expletum atque cumulatum eſt; vid. Levit. XXVI, 21. Verba הִנְנִי מְפַתֵּחַ פִּתֻּחָהּ ad verbum: *ecce ego aperiens aperturam ejus*, ſunt qui intelligant de removendis impedimentis, quae templi aedificationi objecta erant. Ita Jarchi: „diſſolvo nodos, id eſt, diſſipo conſilia hoſtium, qui ſuis delationibus efficere conantur, ut opus aedificationis et templi intermittatur." Kimchi quoque ait eſſe, qui lapidem illum dum inſtauratio templi ceſſaret quaſi vinctum conſiderarent, ſolutum vero cum aedificationem denuo aggrederentur; ſed recte addit verbum פִּתַּח et nomen inde deductum h. l. eſſe *ſculpendi*, *caelandi* ſignificatu capiendum, quo Exod.

XXVIII, 9. 11. 21. 36. pollet, ubi de insculpendis in gemmis nominibus tribuum Israeliticarum usurpatur, nec non 1 Reg. VI, 29. 2 Chron. II, 7. 14. Ps. LXXIV, 6. Recte Aquila: *διαγλύψω ἄνοιγμα αὐτῆς, sculpam sculpturam ejus*, uti Hieronymus reddidit. Ita mihi curae est, inquit Jova, hic lapis, ut egomet sculptura eum sculpturus atque ornaturus sim; faciam ut aedes super fundamento illo excitata quam ornatissima evadat. Male Chaldaeus verba hebraea de patefaciendo sensu visionis cepit; nam sic vertit: הָא אֲנָא גָלֵי חֶזְוָתָהּ *ecce ego revelo visionem ejus.* Nec probandus Syrus, qui ܗܐ ܦܬܚ ܐܢܐ ܬܪܥܗ *en! aperio portam ejus* reddidit. וּמַשְׁתִּי אֶת־עֲוֹן הָאָרֶץ־הַהִיא בְּיוֹם אֶחָד *Et auferam culpam terrae istius die uno.* עָוֹן *Iniquitas*, culpa, h. l. est pro *poena iniquitatis*, ut alias saepe, veluti Genes. XV, 16. Levit. X, 17. Quas hactenus, inquit, mei calamitates ut peccatorum poenas sustinuerunt, eas non amplius sustinebunt; posthac non perferent mala et incommoda, quae hucusque pertulerunt. Vocem מַשְׁתִּי LXX reddiderunt *ψηλαφήσω*, quod Arabicus interpres أفتش *diligenter perscrutabor* vertit. Cui significationi cognatum est Arabicum ماش (pro موش), *reliquias uvarum quaesivit legitve* de vite sua. Nec multum abludit hebraicum מִשֵּׁשְׁתָּ Genes. XXXI, 37., quod LXX *ἠρεύνησας* vertunt. Syrus h. l. harmonico ܐܡܘܫ expressit, quod cum *palpabo*, tum *perscrutabor* exponi potest. Quam verbi מוּשׁ significationem si adsciscas, sensus hic erit: *perquiram*, ita ut non reperiatur amplius; omne namque peccatum *auferam*, coll. Jesaj. XLI, 12. תְּבַקְשֵׁם וְלֹא תִמְצָאֵם *quaeres eos, sed non invenies eos.* Et Ps. X, 15. תִּדְרוֹשׁ רִשְׁעוֹ בַל־תִּמְצָא *inquiras impietatem ejus, ut de medio eam tollas, nec invenias.* Hinc Chaldaeus nostro loco וְאַעְדֵּי *auferamque* reddidit, quocum Hieronymus consentit. Coccejus verbo מוּשׁ tribuens significationem cognati מָשַׁשׁ, exponit *abstergam*, quod clarius

clarius illuſtrat A. Schultens in *Animadverſſ. philologg.* ad h. l. dum verbo מוש hanc notionem vindicare ſatagit: *palpando manum ducere ſuper aliquid*, i. e. *delere*, collato Arabico مشّ vel مثّ *delere, abstergere.* Aliis V. T. locis מוש eſt *recedere*, v. e. infra XIV, 4. Joſ. I, 8., quod hic transitive uſurpatum eſſe poſſit, ſicut שוב eſt *reverti* et *reducere.* Quamcunque harum ſignificationum eligas, ſenſus ſemper idem manebit. הָאָרֶץ־הַהִיא *terram Judaicam* innuere, dubium non eſt.

10. תִּקְרְאוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ *Acclamabitis vir*, i. e. quisque *ſocio ſuo*, i. e. hortabimini vos mutuo dicentes: ſecedamus ad umbracula ficuum et vitium, rel. Quae hoc Verſu continetur ubertatis pariter atque altae pacis deſcriptio illuſtrata eſt ad Mich. IV, 4.

CAP. III.

1. *Ostendit autem mihi Josuam, Pontificem Maximum, stantem coram angelo Jovae, et Satan dexterae ejus adstabat, ut ei adversaretur.*

2. *Dixitque Jova Satani: coercebit te Jova, Satan, coercebit te Jova, qui Hierosolymam eligit. Nonne iste est torris ereptus ex igne?*

3. *Erat autem Josua indutus vestibus sordidis dum coram angelo stabat.*

4. *Ille igitur alloquutus eos qui coram ipso stabant, dixit: detrahite ei sordida vestimenta. En, inquit ei, aufero a te tuam culpam, et induo te splendidis vestibus.*

5. *Tunc dixi: imponant cidarim mundam ejus capiti. Itaque imposuerunt ejus capiti cidarim mundam; vestibus autem eum jam induerant, et Jovae angelus adstabat.*

6. *Tum Jovae angelus Josuam hujusmodi verbis admonuit:*

7. *Sic dicit Jova, agminum Deus: si meis viis iveris, sique quae ego tibi servanda tradidi servaveris, tu quoque et aedem meam reges, et atria mea custodies, tibique aditus dabo inter hos adstantes.*

8. *Audi sane, Josua, Pontifex Maxime, tu et amici tui, qui coram te sedent, quippe qui viri sunt portendentes: nam ecce! adducam servum meum Germen.*

9. *Nam ecce! lapidem istum quod attinet, quem coram Josua posui, ei uni lapidi septem oculi sunt intenti. En! ego sculptura sua eum sculpam, inquit Jova, agminum Deus; auferamque illius terrae crimen die una.*

10. *Illa die, inquit Jova, agminum Deus, vocabitis alius alium subter vitem subterque ficum.*

CAP.

Cap. IV.

Argumentum.

Exponitur visum quintum, quo vati candelabrum aureum cum lucernis, infundibulis, oleis repraesentatur, Vs. 1—3. Cujus visi explanationi immiscet promissiones de templo, Serubbabelis opera absolvendo, Vs. 4—11. Postremo additur duarum olearum vati in visione objectarum explicatio, Vs. 12. 13. 14.

---

1. וַיָּשָׁב הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי *Revertit angelus, qui mecum loquebatur.* Si *reversus est* angelus ad vatem, paululum sese ab eo subduxisse necesse est cum desiisset eum alloqui. Sed potest hic notus ille idiotismus statui, quo verbum שׁוּב *reverti* cum alio verbo conjunctum iterationem actionis illius indicat, quae altero verbo significatur, ut infra V, 1. וָאָשׁוּב וָאֶשָּׂא עֵינַי *reverti atque levavi oculos meos,* pro: *rursus levavi oculos meos.* Ita et hic וַיָּשָׁב cum וַיְעִירֵנִי junctum verti posset: *resuscitavit me.* כְּאִישׁ אֲשֶׁר יֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ *Sicut virum, qui excitatur e somno suo.* Innuit vates, se stupore et admiratione visionis praeteritae veluti ecstatico sopore oppressum jacuisse.

2. וָאֹמַר *Et dixi;* ita legere jubet nota marginalis masorethica, ut infra Vs. 4. 11. Quod in textu scriptum, וַיֹּאמֶר pronunciandum, expressum et in versionis Graecae codice Alexandrino, in quo εἶπεν scriptum, quod Grabius sphalma ratus male in εἶπα mutavit. „In וַיֹּאמֶר," inquit Ludov. de Dieu, „si quis necessario mendum agnoscendum esse

esse autumet me dissentientem habet. Sicut enim infra V, 5. 6. quum jussus esset propheta videre, quid exiret, ipse Angelus respondit, quid esset quod exiret; ita et hoc loco intelligi potest, ignorasse prophetam, quid esset, quod conspiciendum exhiberetur, quocirca Angelum ipsummet respondisse quod ipse videret, cujus deinde interpretationem petit propheta Vs. 4." Ita et GUSSETIUS judicat in *Commentar. Ling. Hebr.* p. 132. edit. Lips.: „Responsio prophetae potest incipere demum Vs. 4. וָאַעַן וָאֹמַר, ubi formula respondendi planior est. Ita ut Angelus hic Vs. 2. pergat enarrando rem, quam ipse, ut et propheta, videbat. Eo magis, quod in Vs. 4. non ait וָאַעַן שֵׁנִית וָאֹמַר, ut Vs. 12., quae vox שֵׁנִית aeque certe Vs. 4. requireretur, si jam Vs. 2. unum responsum edidisset propheta." HILLERUS in *Arcano Cethibh et Keri* p. 105. et 338. existimat וַיֹּאמֶר efferendum, et explicandum: *dictum*, responsum est a me. Quod haud magis placet quam KIMCHII sententia, vatem de se in tertia persona loqui, quasi dicat: וַיֹּאמֶר הַנָּבִיא *dixit vates.* מְנוֹרַת זָהָב כֻּלָּהּ *Candelabrum auri quod ad universitatem ejus,* i. e. quod totum aureum erat. וְגֻלָּהּ *Et lecythus* s. *lenticula ejus.* KIMCHI *vas rotundum ad instar pelvis* significari notat, a גָּלַל *volvit*, rotunda enim *volubilia.* JARCHI ait, *similitudinem habuisse simpuli magni rotundi. Ampullam oleariam* posses dicere, ex qua oleum, quod continebat, defluebat in lucernas per infundibula. Syrus ܟܣܠܐ, *lancem* reddidit, forsan quod lancis, vel hemisphaerii inferioris cavi figuram haberet. Ceterum גֻּלָּהּ scribitur pro גֻּלָּתָהּ, ut Job. V, 13. בְּעָרְמָם contracte pro בְּעָרְמָתָם, Nehem. V, 14. פֶּחָם *dux eorum,* pro פֶּחָתָם, Proverb. VII, 8. פִּנָּהּ *angulum ejus* pro פִּנָּתָהּ, Ps. XLIX, 15. וְצוּרָם *et formam eorum* pro צוּרָתָם, Hos. II, 9. פִּשְׁתִּי *linum meum,* pro פִּשְׁתָּתִי, et XIII, 2. בִּתְבוּנָם *pro intellectu suo,* pro בִּתְבוּנָתָם. וְשִׁבְעָה נֵרֹתֶיהָ *Et septem lucernae ejus,* scil. candelabri, i. e. vascula, quibus ellychnia cum oleo insunt, ut in candelabro Mosaico, de quo Exod. XXV, 37. עָלֶיהָ *Super eo,* candelabro, id est, in stipite ejus. Alioqui *candelabri* appellatione etiam *lu-*

cernae

cernae comprehenduntur. שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוּצָקוֹת *Septem et ſeptem*, i. e. ſepteni *tubuli*. Repetitum שִׁבְעָה indicat diſtributionem, ut Geneſ. VII, 2. שִׁבְעָה שִׁבְעָה אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ *ſeptenq' paria* ex omnibus quadrupedibus mundis. Erant ergo non *ſeptem* tubuli pro univerſo candelabro, ſed *ſepteni* pro ſingulis lucernis fuerunt tubuli. מוּצָקוֹת Hieronymus haud male *infuſoria* vertit, a יָצַק *fudit*, quia canaliculae illae oleum in lenticula, ſummo candelabro impoſita, in ſingulas lucernas *infundebant*.

3. וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ *Et duae oleae juxta illud* ſcil. candelabrum, Vs. 11. Proprie: *ſuper ipſum*, quia ad latus candelabri ita ſtabant, ut ſuper illud aliquantum emineret, Vs. 12. Omittuntur autem in hujus viſionis deſcriptione nonnulla, quorum infra Vs. 12. explanatior atque diſtinctior mentio fit, videlicet *duo* olearum *rami*, ſeu *termites* olivis pleni, nec non duo צַנְתְּרוֹת, ſeu *tubi majores*; per quos oleum de utriusvis rami olivis expreſſum in lenticulam defluebat. Objectae igitur vati fuerunt *duae oleae*, per *geminos tubos*, in quos duo earum majores rami inflexi erant, recens oleum, in ipſis illis tubis, tanquam prelis, exprimendum, magna copia ſubminiſtrantes *candelabro ſeptem lampadum aureo*, quod ipſi in viſo exhibebatur inter duas oleas medium. Tubi nimirum bini, in quos, veluti in prela, majores illi bini rami olivas excutiebant, deferebantur in vas aliquod, ſummo candelabro impoſitum, atque *lecythus* ſive *lenticula* ſupra Vs. 2. appellatum, oleum in tubis expreſſum recipiens, ex quo oleum per ſeptem tubulos recta deferebatur in ſingulas candelabri lampades. Ad noſtrum locum reſpicit Joannes Apoc. XI, 4.

6. Viſio haec, reſpondet angelus vati interroganti, ſignificat id, quod Jova ad Serubbabelem loquutus eſt, cum per prophetas ei diceret: לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם־בְּרוּחִי *non viribus nec robore, ſed ſpiritu meo*, i. e. me adſiſtente, totumque opus dirigente, manus Serubbabelis templum perficient. Hoc modo enim explendam eſſe apoſiopeſin noſtro

loco

loco docet et res ipsa, et infra Vs. 9. Senfus hujus Verfus eft hic: quemadmodum vidifti candelabrum nulla humana ope aut opera fabrefactum, et cum omni fuo apparatu atque ornatu divinitus pofitum, ita opus templi non humanis viribus, fed folo divino auxilio perficietur. Spectabat igitur haec quoque vifio ad animum addendum Serubbabeli et populo Judaico, ne difficultatibus, quae ipfis a vicinis objiciebantur, ab opere templi aedificandi ftrenue continuando fe absterrere finerent.

7. מִי־אַתָּה הַר־הַגָּדוֹל לִפְנֵי זְרֻבָּבֶל *Quis tu, mons magne, coram Serubbabele? Monte alto* fignificantur hic impedimenta, quae a Judaeorum hoftibus templi aedificationi objiciebantur, Serubbabeli fociisque fuperanda. Nam ficut *plana* dicuntur, quae funt facilia, fic *praealta*, quae ardua funt et difficilia. Chaldaeus: מָא אַתְּ חֲשִׁיבָא מַלְכוּתָא טַפְשְׁתָּא קֳדָם זְרֻבָּבֶל *quale tu reputaris, o regnum ftolidum, coram Serubbabele? Regnum Perfarum* fine dubio refpexit, cujus proceres, a Samaritanis corrupti, templi aedificationem aliquamdiu prohibuerunt, Efr. IV, 4. 5. feqq. Jarchi et Kimchi intelligunt praefectos cis Euphratem, Tatnai et Schtar-Bosnai, cum collegis, de quibus Efr. V, 3., לְמִישׁוֹר *In planum*, fcil. יִהְיֶה *fiat*. Chaldaeus: הֲלָא כְּמִשְׁרָא *nonne inftar planitiei*, fcil. reddetur? Omnia impedimenta tollentur. Ita cum Jefaj. XL, 4. dicitur, fore, ut in reditu Judaeorum in patriam omnia impedimenta auferantur, id hoc modo exprimitur: כָּל־הַר וְגִבְעָה יִשְׁפָּלוּ *omnis mons et collis humiliabuntur*. Et Jef. XLIX, 11. וְשַׂמְתִּי כָל־הָרַי לַדָּרֶךְ *reddam omnes meos montes pervios*. וְהוֹצִיא אֶת־הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה *Et educet* in medium, ac dabit fabris murariis *lapidem primarium*, qui praecipuus eft in aedificio. Is autem eft lapis in imo angulo, quem Graeci ἀκρογωνιαῖον vocant, qui totius aedificii molem fuftinet. Nam ראשׁ et *caput* fignificat, et *id quod praecipuum eft in re quaque.* Hujus femininum eft רֹאשָׁה, quod hic ufus eft propheta adjective. תְּשֻׁאוֹת *Cum ftrepitu*, populo laete ftrepente et acclamante: חֵן חֵן לָהּ *gratia!*

gratia! gratia! fit *ei* lapidi. Faveat ei Deus! faveant homines! Geminatur nomen pro more in acclamationibus folenni, veluti fuprá II, 10. Chaldaeus hemiftichium hujus Verfus pofterius de Meffia exponit hoc modo: וְיִגַלֵּי יָת מְשִׁיחֵיהּ דַאֲמִיר שְׁמֵיהּ מִלְקַדְמִין וְיִשְׁלוֹט בְּכֹל מַלְכְוָתָא *manifeftabit* fcil. Deus *Unctum fuum, cujus nomen dictum eft inde ab aeterno, et qui dominabitur in omnibus regnis.*

9. Quae in fuperioribus maximam partem imaginibus involuta dixerat, jam confirmat et declarat uberius. יְדֵי זְרֻבָּבֶל יִסְּדוּ הַבַּיִת הַזֶּה וְיָדָיו תְּבַצַּעְנָה *Manus Serubbabelis fundarunt domum hanc,* templum, fub Cyro, anno reditus altero (Efr. III, 6. 10. cf. not. Hagg. II, 18.), *et manus ejusdem perficient* eam. Verbum בִּצַּע eft *perficere*, ut Jef. X, 12. Opus quod coepit nequaquam, ut hoftes praefumunt, et Judaeorum timidiores fubverentur, imperfectum relinquere cogetur. וְיָדַעְתָּ כִּי־יְהוָֹה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם *Et* re ipfa *cognofces*, tu et populus tuus, cum haec omnia, quae de perficiendo templo dixi, evenerint, *quod Jova, agminum Deus me ad vos mifit,* לְאִתְנַבָּאָה לְכוֹן *ad prophetandum vobis*, ut Chaldaeus vertit. Experieris, me verum Jovae nuncium fuiffe. Cf. fupra II, 13. 15. et infra VI, 15. Hemiftichium hujus Verfus prius continet verba Jovae, quae vati proferenda mandat Vs. 8.; pofteriori hemiftichio vates fua verba addit.

10. מִי בַז *Quis fpreverit?* Contracte pro בָּזַז, formae סָבַב, ita tamen, ut hic fignificatum mutuetur a cognatis בָּזָה et בּוּז, *fpernere*, unde Prov. I, 7. בָּזוּ *fpernunt* (nam בָּזַז alias *fpoliare, praedari* fignificare conftat). Quum autem verbum בּוּז Dativo jungi foleat (vid. Prov. VI, 30. XI, 12.), eodem modo et hic conftruitur בַּז, et verba מִי בַז לְיוֹם קְטַנּוֹת ita funt vertenda: *quis fpreverit diem parvorum* fcil. initiorum, vel, fundamentorum. Neutraliter femininum fingulare קְטַנָּה ufurpatur quoque Num. XXII, 18. לַעֲשׂוֹת קְטַנָּה אוֹ גְדוֹלָה *facere parvum aut magnum* quidquam. Chal-

Chaldaeus: מַן הוּא דֵּיבַי דְּבַסַּר יוֹמָא דֵין עַל בִּנְיָנָא דְּהוּא זְעֵיר *quis est iste, qui contemnit diem hunc propter structuram, quae est exigua?* Sensus interrogationis est: nemo jure spernat exigua templi initia, aut ea spernendi idoneam caussam habet, quum Deus invigilet. Similis interrogatio Jesaj. XLIV, 10. מִי־יָצַר אֵל וּפֶסֶל נָסָךְ *quis* sanae mentis homo *formaverit Deum, aut sculptile adornaverit?* Ceterum ad locum nostrum illustrandum facit, quod Esr. III, 12. narratur, multos seniores, quum templum denuo fundatum cum veteri illo diruto compararent, lacrymas profudisse. Cf. Haggai II, 3. *Nonne praesens domus cum priori comparata instar nihili vobis videtur?* וְשָׂמְחוּ וְרָאוּ אֶת־הָאֶבֶן הַבְּדִיל בְּיַד זְרֻבָּבֶל שִׁבְעָה־אֵלֶּה *Laetabuntur et videbunt lapidem illum stanni in manu Serubbabelis septem illi* scil. oculi Jovae, de quibus supra III, 9. et quorum statim diserta fit mentio. Chaldaeus hunc locum sic vertit: הֲלָא יְתוּב וְיֶחְדֵי כַּד יֶחֱזֵי יָת אֶבֶן מַשְׁקוֹלְתָּא בִּידָא דִּזְרֻבָּבֶל *nonne revertetur* (scilicet qui diem hunc ob structurae tenuitatem contemserat) *et gaudebit, cum viderit lapidem ponderis* s. perpendiculum *in manu Serubbabelis.* Sed accentus Athnach voci אֵלֶּה appositus docet, dictionem שִׁבְעָה־אֵלֶּה cum antecedentibus arctius cohaerere, atque subjectum, quod dicunt, orationis facere, ut igitur hoc prius hemistichium eo, quo nos fecimus, modo sit vertendum. Videlicet pusillanimitati plurimorum ex populo et querimoniis de tenuibus templi instaurandi initiis opponit Dei circa hanc structuram providentiam, quasi diceret: si septem oculi Jovae ipsius gaudentes, i. e. cum voluptate et cura adspiciunt perpendiculum in manu Serubbabelis, non debet quisquam vestrum propter parva illa initia animum despondere, aut ea contemnere. אֶת־הָאֶבֶן הַבְּדִיל *Lapidem illum stanni*, seu *pondus stanneum*, nam אֶבֶן Hebraeis pro *pondere* dici apparet ex Deut. XXV, 13. *Ne sit in crumena tua* אֶבֶן וָאָבֶן *lapis et lapis*, i. e. duplex et diversum pondus. Et Vs. 15. אֶבֶן שְׁלֵמָה וָצֶדֶק יִהְיֶה־לָּךְ *pondus integrum et justum sit tibi.* Quum nomen regens

alias

alias articulo carere soleat, debebat hic אֶבֶן הַבְּדִיל scribi. Non desunt tamen exempla praepositi nomini regenti articuli, veluti Jos. III, 14. נֹשְׂאֵי הָאָרוֹן הַבְּרִית *portantes arcam foederis.* Ezech. XLV, 16. כֹּל־הָעָם הָאָרֶץ *omnis populus terrae.* Plura exempla vid. ad Ezech. VII, 7. *Pondere stanni* hoc loco significatur materia ponderosa ex stanno, sive plumbo argentario, et quidem libella seu perpendiculum, quod Galli quoque *plomb*, i. e. plumbum appellant, et constat ligno transverso, in medio aliud erectum habens, e cujus summo filum annexo plumbo demittitur. *Perpendiculum* vero, cujus longe maximus in architectura usus est, symbolice Serubbabelis in aedificando templo operam et studium vocat. Pro verbis שִׁבְעָה־אֵלֶּה Chaldaeus posuit: שִׁבְעָא נִדְבָּכִין כְּאִלֵּין *septem ordines lapidum sicuti hos,* quod obscurius est. Jarchius, qui Chaldaeum suae interpretationis patronum laudat, explicat quidem: lapidum strues septuplo auctiores fore, ac fuerant in prima fundatione tempore Cyri, verum coacte. Alexandrinus, quem Vulgatus s. Hieronymus, Arabs et Syrus sequuntur, novum comma hic inchoant, et cum sequentibus connectunt hoc modo: *septem isti oculi sunt Domini* etc. Cui interpretationi tamen accentus adversantur, qui verba jubent ita vertere quemadmodum supra a nobis factum est. Ceterum pronomen אֵלֶּה cum numerali nomine שִׁבְעָה remittunt lectorem partim ad superiora, in quibus hi septem sunt designati, III, 9., partim ad ea, quae h. l. proxime sequuntur, quibus vates illos ulterius declarat. עֵינֵי יְהוָה הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל־הָאָרֶץ *Oculi* enim *Jovae*, per *septem illos* intelligendi, *sunt discursantes per universam terram,* quo fine, exponit locus parallelus 2 Paral. XVI, 9., ubi additur: לְהִתְחַזֵּק עִם־לְבָבָם שָׁלֵם אֵלָיו *ut juvet eos, quorum cor integrum erga ipsum est.* *Oculis Dei* notatur igitur ejus providentia, qua prospicit atque regit universa; cf. Prov. XV, 3. Chaldaeus: קֳדָם יְיָ גְלַן עוֹבָדֵי בְנֵי אֱנָשָׁא בְכָל אַרְעָא *coram Jova revelata sunt opera hominum in universa terra.* Hoc vero loco inprimis innuitur, fore, ut divina

divina providentia invigilet Serubbabeli et populo Judaico, ut quae coeperunt perficiant, neque ab hoftibus porro turbentur, Efr. V, 5. Neque fpes fua vatem fefellit. Licet enim *Tatnai* et *Schtar-Bosnai* cum reliquis Samaritis operi fupervenirent, coeptamque fine privilegio novo aedificationem exprobrarent, tamen ftructuram non impediverunt, fed Dario rem totam per literas nunciarunt, qui vero clementiffime pro Judaeis refcripfit, aedificationem templi non prohibendam, fed quovis modo potius promovendam effe, Efr. V. VI.

11. De *oleis* interrogaverat quidem vates jam fupra Vs. 4. et de illarum fignificatione fuerat ab angelo inftructus; hic vero repetit interrogationem, ut de illis *fpecialim*, quod ad *duos* illarum *termites*, informetur, uti ex fequenti Verfu 12. apparet, in quo quaeftio iteratur, et fpecialius formatur.

12. וָאַעַן שֵׁנִית *Refpondi*, exorfus fum loqui *iterum*, ut fpecialius exprimerem, quid in hisce duabus oleis inprimis cuperem explicari. מַה־שְּׁתֵּי שִׁבֲּלֵי הַזֵּיתִים *Quid* fignificant *duae fpicae*, i. e. termites *olearum*. Comparat, recte obfervante Kimchio, ramos olearum cum fpicis, quod ficut hae granis, fic illi olivis pleni effent. אֲשֶׁר בְּיַד *Quae* fpicae, five, *qui* termites erant *in latere*, ad latus, ut 2 Sam. XV, 2. עָמַד עַל־יַד דֶּרֶךְ *ftetit ad latus viae*, juxta viam. Vid. et Pf. CXL, 6. Deut. II, 37. שְׁנֵי צַנְתְּרוֹת הַזָּהָב *Duorum tuborum auri*, aureorum, quomodo materia tuborum, ut fupra Vs. 2., indicatur. צַנְתְּרָה fignificatu convenit cum צִנּוֹר *tubus*, *canalis*, de qua voce vid. not. ad Pf. XLII, 8. Hieronymus: „Duo rami funt in manu duarum narium, five fuper duo roftra aurea, quae hebraice *Sintoroth*, Graece *μυξωτῆρες* appellantur.“ Graecum vocabulum *nares* denotat, quomodo et Arabicus interpres reddidit. Syrus quoque ܢܚܝܪ̈ܘܗܝ *nares* pofuit. Non dubium eft, interpretes illos intellexiffe *effuforia* feu *epi-*

ftomia

ſtomia vaſis alicujus, ex quo liquor affluit, hic quidem epiſtomia lacus torcularis, oleum calcatum effundentia. Aben-Esra צַנְתְּרוֹת *vaſa* eſſe ait *in quibus calcantur olivae.* Ad quam interpretationem commendandam Gussetius p. 1361. haec affert: „Nota 1) ea, quae hic Vſs. 12. 13. 14. leguntur non comparere in prima et principali viſione, quae Vs. 2. 3. recitata fuit; 2) ibi מוּצָקוֹת adhibitum fuiſſe ad ſignificandos tubos oleum effundentes; 3) nunc proponi racemos olivarum; 4) iſti numero olivarum congruere, ut contundantur in vaſe idoneo ad eliciendum earum oleum; 5) hoc novo viſionis ſupplemento repraeſentari duos filios olei, qui ſtant coram Domino totius terrae (Vs. 14.) . . , . . . Quo pacto completa ſit pictura: nempe in Vs. 2. 3. deſcribitur principium et cauſa olei, et in Vs. 12. 13. 14. ſubjecta, quae ab eo ſuccum ducunt." Sed cf. not. ad Vs. 14. Alias quasdam hujus vocis explicationes commemoravit et dijudicavit Michaelis in *Supplemm. ad Lexx. Hebrr.* p. 2116. הַמְרִיקִים *Effundentium,* vel in Nominativo: *effundentes,* ut pendeat a remotiori *termites olearum* (שִׁבֲּלֵי הַזֵּיתִים); quod non modo accentus commendant, verum et Grammatices praecepta; nam cum feminino צַנְתְּרוֹת Participium maſculinum hic uſurpatum aegre conſtruitur. Quam poſteriorem interpretationem ſi adſciſcas, ſumendum eſt, *preli,* ex quo oleum exprimitur, mentionem hic omiſſam eſſe, quemadmodum ſupra Vs. 3. omittebantur ipſi etiam *termites* et *tubi.* מֵעֲלֵיהֶם *De ſe,* ut Mich. III, 2. Levit. VIII, 28. הַזָּהָב *Aurum,* i. e. aurei liquoris laticem, auri inſtar purum ac fulgentem olei liquorem. Chaldaeus: דְּמְרִיקִין מִנְּהוֹן מִשְׁחָא לְבוֹצִינֵי דְהַבָא *qui ex eo ſe effundunt oleum in lampades aureas.*

14. אֵלֶּה שְׁנֵי בְנֵי־הַיִּצְהָר הָעֹמְדִים עַל־אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ *Iſti* ſunt *duo filii olei,* i. e. oleo uncti *ſtantes apud Dominum* ſ. *coram Domino univerſae terrae,* veluti miniſtri, cf. infra VI, 5. בְנֵי־הַיִּצְהָר *Filiis olei* ſunt, qui vel *oleas,* vel *frondes oleoſas,* ſcaturiginem quandam olei habentes

idque

idque ſine intermiſſione ſubminiſtrantes intelligant. Sed quum hic Verſus explicationem viſi Verſu 12. enarrati contineat, *filios olei* neceſſe eſt homines oleo unctos intelligi. Duobus unctis illis vero plerique intelligunt Joſuam et Serubbabelem, quorum ille ut Pontifex Maximus unctus erat, hic vero *unctus* vocetur, quod eſſet ex ſtirpe regum Judae, qui priſco ritu inungi ſolebant. Nos tamen cum JARCHIO ſignificari exiſtimamus duplex unctorum genus, qui templo denuo exſtruendo numquam ſint defuturi, principes et ſummos ſacerdotes, et qui Deo inſerviant in curando templo pro mandatis quique ſibi partibus.

Cap. IV.

1. *Rursus angelus, qui mecum loquebatur, excitavit me, perinde ac si quis e somno excitetur,*

2. *Mihique dixit: quid vides? Respondit* [vates]: *video, en! candelabrum totum aureum, cujus in capite est lenticula, et super id septem ejus lucernae, et septeni tubuli lucernis illis capiti ejus impositis.*

3. *Duae quoque oleae sunt juxta illud, altera ad lenticulae dexteram, altera ad sinistram.*

4. *Porro dixi angelo illo, qui mecum loquebatur: quae, inquam, sunt ista, Domine?*

5. *Respondit angelus, qui mecum loquebatur: an nescis quid haec sint? Nescio, inquam ego, Domine.*

6. *Tum respondit dixitque mihi: hoc, inquit, est Jovae mandatum ad Serubbabelem his verbis: non potentia, neque viribus, sed spiritu meo, inquit Jova, agminum Deus.*

7. *Quis tu, mons ingens coram Serubbabele? In planitiem* [converteris]; *educetque lapidem primarium cum laeto strepitu* [acclamantium]: *gratia! gratia ei!*

8. *Item accepi Jovae mandatum his verbis:*

9. *Serubbabelis manus aedem istam fundarunt, et ejusdem manus absolvent, sciesque, Jovam, agminum Deum, me ad vos misisse.*

10. *Quis enim diem parvorum* [fundamentorum] *contemnat? Gaudebunt videbuntque pondus stanneum in*

Serub-

Serubbabelis manu ſeptem iſti. Oculi Jovae ſunt illi, circumeuntes per univerſam terram.

11. *Porro illi dixi: quae ſunt duae iſtae oleae ad dextram candelabri et ſiniſtram ejus?*

12. *Et ſecunda vice eum alloquutus, quae ſunt, inquam, duae olearum ſpicae, quae ſunt juxta canales aureos, effundentes ex ſe ipſis aurum?*

13. *Et ille mihi, an neſcis, inquit, quid hae ſint? Neſcio, inquam, Domine.*

14. *Tum dixit: hi ſunt duo olei filii, ſtantes apud Dominum univerſae terrae.*

Cap. V.

Argumentum.

Describuntur hoc Capite duo visa, alterum voluminis volantis, diras adversus fures eosque, qui Jovae nomine abutuntur, portendentis (Vs. 1—4.), alterum mensurae frumentariae majoris, in eaque residentis mulieris, improbitatis titulo notatae, quae in medium Ephae conjecta, massa plumbi superinjecta, et orificio vasis imposita, ita clausa conditaque a duabus foeminis in terram Sinear avehitur (Vs. 5—11.).

---

1. De dictione וָאָשׁוּב וָאֶשָּׂא עֵינַי vid. not. ad IV, 1 מְגִלָּה עָפָה *Volumen volans*, i. e. quod per aera volabat. Hebraeorum nonnulli volatu simul indicari putant, fuisse illud volumen non complicatum, sed expansum et evolutum, ut a vento motum volitaret. Alexandrinus Graecus interpres reddidit *δρέπανον πετόμενον*, *falcem volantem*, quasi pro מְגִלָּה esset מַגָּל scriptum. Sed recte Aquila et Theodotion *διφθέρα*, Symmachus *κεφαλίς* posuerunt, de qua voce vid. not. ad Ezech. II, 9.

2. וַיֹּאמֶר אֵלַי *Dixit ad me* scil. angelus, qui mecum loquebatur, I, 9. IV, 1. אָרְכָּהּ עֶשְׂרִים בָּאַמָּה *Cujus* (subaudito relativo אֲשֶׁר) *longitudo* erant *viginti* mensurarum *in cubito*, i. e. in ratione s. dimensione cubitali, s. quae per cubitos fieri et designari solet. Eadem loquendi forma Exod. XXVI, 8. XXVII, 9. Ex amplitudine libri licet conjecturam facere de diris et exsecrationibus, quae in eo

continebantur, Ve: 3. Hebraei annotant, volumen hoc egreſſum eſſe e porticu five veſtibulo templi, cujus longitudo et latitudo eadem erat; quae hujus voluminis, vid. 1 Reg. VI, 3., ut conſtaret illi major auctoritas, nec dubium eſſet, quin Deus emitteret hoc volumen.

3. זֹאת הָאָלָה הַיּוֹצֵאת עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ *Haec eſt exſecratio,* i. e. hoc volumine continetur exſecratio, una cum ſupplicii comminatione, *quae egreditur* veluti e tribunali divino *ſuper univerſam terram*, Judaicam, uti videtur. Similiter Ezechiel II, 10. videt *volumen, in quo ſcripta erant lamenta, gemitus et Vae!* כִּי כָל־הַגֹּנֵב מִזֶּה כָּמוֹהָ נִקָּה וְכָל־הַנִּשְׁבָּע מִזֶּה כָּמוֹהָ נִקָּה *Nam omnis fur hinc ſecundum illud exterminabitur, et omnis pejerans illinc ſecundum illud exterminabitur,* i. e. fures et perjuri omnes tollentur, ad exſecrationes, quae in volumine illo utraque pagina ſunt perſcriptae. Repetitum מִזֶּה plerique interpretes vertunt: *ex hoc* ſcil. loco, ut Geneſ. XXXVII, 17. XLII, 15. Verum cum illa particula repetitur, *adverſa latera* ſignificare ſolet, et *hinc illinc* vertenda eſt, vid. Exod. XVII, 12. Num. XXII, 24. Ezech. XLVII, 7. Appoſite Aben-Esra ad locum noſtrum monet, ambo illius voluminis latera fuiſſe ſcripta, unum contra fures, alterum contra pejerantes, aut, quod mavult, ambo contra utrosque. Si prius ſequimur, analogia quaedam ſubnaſcitur, quae inter exſecrationem et legem eſt. Quemadmodum enim tabulae legis ſcriptae erant *ab utroque latere,* מִזֶּה וּמִזֶּה; *hinc et illinc*, ut Exod. XXXII, 15. dicitur, ſic exſecratio, utriusque tabulae transgreſſionem feriens, pariter ſcripta eſt מִזֶּה וּמִזֶּה, ut unicuique peccato ſua reſpondeat poena. Si poſterius arridet, exſecrationis magnitudo et amplitudo innuitur. Sic volumen Ezechieli oblatum, paris fere argumenti ac Zachariae oſtenſum volumen, ſcriptum dicitur פָּנִים וְאָחוֹר *a fronte et a tergo*, ſive intrinſecus et extrinſecus. Ezech. II, 10. Veteres autem a tergo voluminis non ſcribebant, niſi argumentum abundaret, unde Juvenalis *Sat.* I, 6. *Scriptus,*

et

et in tergo, inquit, *nec dum finitus Orestes?* כָּמוֹהָ Hieronymus bene reddidit: *sicut ibi scriptum est.* Verbum נִקָּה alias *innocentem se asseruit, insons fuit, impunis relictus fuit,* significat, ut Genes. XXIV, 1. וְנִקִּיתָ *insons eris.* Unde Jarchi haec verba sic interpretatur: *omnis fur* hucusque *ab hac* poena, *prout* expressa est *in eo* volumine, *immunis fuit,* quia dilata erat, donec mensura omnium ac singulorum esset impleta, nunc vero *exire feci illam,* Vs. 4., etc. Alii sensum hunc esse volunt: qui ex hoc populo (מִזֶּה) aut furtum faciunt, aut perjurium committunt, se, nescio quo praetextu, innocentes plane confirmant esse. Coccejus verbum נִקָּה *evacuandi* significatu capit, quia quod evacuatur expurgatur. Unde hunc locum sic interpretatur: *omnis furans secundum eas* poenas in hoc volumine scriptas *evacuabitur,* ab omni bono, sive immunis fiet, privabitur munere, qui in templo fungebatur. Similem usum obtinet Arabicum نقى, vid. not. ad Jesaj. III, 26. Nobis pro נִכָּה *percutietur,* plectetur, positum videtur, quemadmodum תָּקַן et תִּכֵּן *ordine disposuit,* רָקַק et רָכַךְ *tenue esse,* מָקַק et מָכַךְ *contabescere, attenuari,* קָפַל et כָּפַל *duplicari,* קַרְדֹּם et כַּרְדֹּם *securis,* promiscue ponuntur. Cf. A. Schultens *Clav. Dialector.* p. 296. Chaldaeus: יִלְקֵי *vapulabit.* LXX: ἐκδικηθήσεται. Hieronymus: *judicabitur.* Et hi נִקָּה pro נִכָּה cepisse videntur. Kimchi נִקָּה h. l. idem esse ait quod נִכְרַת *exscindatur,* quomodo et Jerem. XXX, 11. XLVI, 28. usurpari ait, ubi legitur: וְנַקֵּה לֹא אֲנַקֶּךָּ *et exscindendo non exscindam te,* sensumque esse: etiamsi hucusque longanimitate erga eos sim usus, ab hoc tamen tempore accipient vindictam suam. Eandem explicationem sequitur Abarbenel: quicunque aliquid furatur a suo socio, exscindetur vi hujus decreti. Sed de verbi נִקָּה utroque illo Jeremiae loco vid. not. ad Jerem. XXX, 11. וְכָל־הַנִּשְׁבָּע *Et omnis jurans* scil. per nomen meum ad rem falsam asseverandam, ut Versu proximo diserte scribitur, בִּשְׁמִי לַשָּׁקֶר, *pejerans.* Cf. Ps. XXIV, 4. Duo genera peccatorum hic ponuntur, *furtum* ac *perjurium,* quorum illud est

contra fecundam, hoc vero contra primam Decalogi tabulam, Exod. XX, 7. 13.; per fynecdochen hic veniunt pro quibuslibet contra utramque tabulam peccatis; *perjurium* pro omni irreverentia erga Numen, *furtum* pro omni injuftitia erga proximum.

4. הוֹצֵאתִיהָ Etenim *exire feci*, feu *faciam eam* fcil. exfecrationem, Vs. 3. Cf. Mal. II, 2. III, 9. הַנִּשְׁבָּע בִּשְׁמִי לַשָּׁקֶר Vid. ad Vs. 3. et interdictum Levit. XIX, 12. וְלָנָה *Et pernoctabit*, i. e., ut recte Hieronymus vertit, *commorabitur*, ut verbum לון ufurpatur quoque Pf. XXV, 13., ad quem loc. cf. not., XLIX, 13. Job. XVII, 2. XLI, 14. Eft vero לָנָה tertia Feminini perfona Praeteriti, *Segol* pofito pro *Camez*, ut Jefaj. LIX, 5. הזורה pro הזּוּרָה. — בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ *In medio domus ejus*, non ad fores illa (exfecratio) ftabit, fed ad medium usque et ad interiora aedium penetrabit. וְכִלַּתּוּ וְאֶת־עֵצָיו וְאֶת־אֲבָנָיו *Et confumet illam* domum cum fure et perjuro *et ligna ejus et lapides ejus*, ut ne veftigium quidam fuperfit, quafi igne fit confumta, ut 1 Reg. XVIII, 38. ignis coelo delapfus devoraffe dicitur holocauftum, וְאֶת־הָעֵצִים וְאֶת־הָאֲבָנִים *et ligna et lapides*. Sic et de poena perjurii oraculum apud Herodotum *Erato* f. L. VI. Cap. 86.

— — — Κραιπνὸς δὲ μετέρχεται [ὅρκου παῖς], εἰσόκε πᾶσαν
Συμμάρψας ὀλέσει γενεὴν, καὶ οἶκον ἅπαντα,

i. e. *rapide advenit* (perjurii poena), *usque adeo dum convolvens omnem perdat prolemque domumque.*

5. Sequitur novum vifum. וַיֵּצֵא הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי *Exiit autem angelus qui mecum loquebatur*, vel, e myrteto, I, 8., vel, quod Aben-Efrae placet, ex ordine ceterorum angelorum, ut eo propius et dilucidius commonftraret vifum, cf. II, 7. et ibid. not. מָה הַיּוֹצֵאת הַזֹּאת *Quidnam* eft *hoc, quod exit*, remoto quafi fipario exit? Chaldaeus: מַן דִּגְלָן אִלֵּין *quinam funt hi, qui apparent?*

6. וזאת

6. זאת הָאֵיפָה הַיּוֹצֵאת *Hoc est Epha, quod exit*, in medium profertur, apparet. *Epha* mensura aridorum erat maxima, continens decem *Omer* (עֹמֶר), Exod. XVI, 36. Significare videtur, mensuram peccatorum ad summam venisse. Chaldaeus: אִלֵּין עַמָּא דַּהֲווֹ נָסְבִין וְיָהֲבִין בִּמְכִילְתָּא דְשִׁקְרָא *hi sunt populus, qui accipiebant et dabant mensurâ falsâ.* Sed addit angelus explicationem: זאת עֵינָם בְּכָל הָאָרֶץ *hic est oculus*, adspectus *eorum in tota terra*. id est, ut Chaldaeus exponit, אִנּוּן גְּלַן קֳדָם כָּל יָתְבֵי אַרְעָא *isti revelantur*, manifesti sunt *coram omnibus habitatoribus terrae.* Convenit Hieronymus: „*Haec* amphora," inquit, „sive mensura; *oculus eorum* est *in universa terra*; hoc est, ostensio peccatorum, ut quorum vitia dispersa latitabant, in unum coacervata oculis omnium panderentur, ut egrederetur de loco suo Israel, et cunctis gentibus qualis in terra sua fuerit, monstraretur." Suffixum in עֵינָם pertinet ad *furem* et *perjurum* Vs. 4. עַיִן *Oculus* hic *adspectum, formam* notat, ut Levit. XIII, 55. לֹא־הָפַךְ הַנֶּגַע אֶת־עֵינוֹ *non convertit*, mutavit, *plaga*, lepra, *oculum*, adspectum, formam *suam.* Num. XI, 7. de Manna dicitur: וְעֵינוֹ כְּעֵין הַבְּדֹלַח *et adspectus ejus* erat *sicut adspectus bdellii.* Vid. et Ezech. I, 4. 16. Sensus igitur est: id quod vides figuram gerit eorum quae fecere Hebraei, quaeque passi sunt. Ostenditur res non futura, sed gesta, ut Judaei in posterum caveant, similes poenas in se accersere. Cf. Vs. 11. Pro זאת עֵינָם LXX posuerunt: αὕτη ἡ ἀδικία αὐτῶν; quasi עונם legissent, uti et Hieronymus notat. „Angelus," inquit, „qui loquebatur in propheta, egressus de eo, et quasi cominus loquens, praecipit illi, ut levet oculos suos, et videat peccata populi Israel in mensuram coacervata perfecta, et impleta delicta cunctorum, et hanc esse *oculum eorum*, quod Hebraice dicitur *Enam*, et scribitur per Ain, Jod, Nun, Mem; sive *iniquitatem eorum*, quae si per Vav literam scripta esset, recte legeretur *Onam*, ut LXX putaverunt; et hic error in Editione Vulgata [i. e. Graeca Alexandrina versione] frequenter inolevit,

olevit, ut, quia Vav et Jod literae eadem forma, ſed menſura diverſae ſunt, altera legatur pro altera."

7. כִּכַּר עֹפֶרֶת *Maſſa* rotundior *plumbi*, quae Vs. 8. *lapis* vocatur. כִּכַּר alias, ut 1 Sam. X, 3. 2 Sam. XII, 30. *talentum* denotat. Unde Hieronymus: „Pro *talento plumbi* in conſequentibus legimus *lapidem plumbi. Talentum* vocatur *Chachar*, *lapis Aben.* Ipſe eſt igitur *lapis plumbi*, qui et *talentum plumbi*, quod nos manifeſtius exprimentes *maſſam* vel *ſphaeram plumbi* interpretati ſumus, ex quo ſignificatur pondus graviſſimum peccatorum." נִשֵּׂאת *Adportabatur* hoc fine, ut in os improbae mulieris, quae ſtatim commemoratur, conjiceretur. Hemiſtichii ſecundi verba, וְזֹאת אִשָּׁה אַחַת יוֹשֶׁבֶת בְּתוֹךְ הָאֵיפָה, ita ſunt ſtruenda: *haec autem, quae ſedebat in medio illius Ephae*, erat *mulier una.* Sic ſupra Vs. 6. זֹאת הָאֵיפָה הַיּוֹצֵאת *hoc, quod exit, eſt Epha.* Quid ea muliere ſignificetur, mox Vs. 8. vates ipſe declarat. Chaldaeus vero hunc Verſum ſic expoſuit: וְהָא עַמְמַיָא קַלִּילִין מִגְלָן יַתְהוֹן בְּקַלִּילוּ וַאֲתוֹ עַמְמִין אוֹחֲרָנִין וִיתִיבוּ בְּאַתְרֵיהוֹן עַל דַּהֲווֹ נָסְבִין וְיָהֲבִין בְּמְכִילְתָּא דְשִׁקְרָא *et ecce populi celeres deportant eos celeriter, et venerunt populi alii, et habitarunt in loco illarum, pro eo quod accipiebant et dabant menſura falſa.* Quae explicatio tamen plus infert vatis verbis, quam ipſe cogitavit. Ceterum hoc viſum illuſtravit A. Schultens in *Diſſert. de muliere ſedente in Epha*, Franequ. 1725., repetita in ejus *Operr. minorr.* p. 393. ſeqq. Ad phraſin אִשָּׁה אַחַת Schultens haec obſervat: „Conſignanter ea vocatur *mulier una, unica, ſolitaria*, res ſibi ſuas habere juſſa, matrimonio ceteris mariti exacta, et longae viduitati ac ſterilitati damnata, ſeſſura multis diebus, juxta Hoſeae conſimile vaticinium (III, 3. 4.), nulli juncta viro, nullis etiam ſcortationibus illigata, ſed triſti mancipata ſolitudini, *ſine rege, ſine principe, ſine ſacrificio, ſine ſtatua, ſine Ephodo et Theraphim.*"

8. זֹאת הָרִשְׁעָה *Haec*, quam Ephae inſidentem vidiſti, eſt *impietas* populi Hebraei. Hieronymus: „Super hanc men-

mensuram atque amphoram omnium delictorum media sedebat *impietas*, quam alio nomine idololatriam possumus appellare, et negationem Dei." וַיַּשְׁלֵךְ אֹתָהּ אֶל־תּוֹךְ הָאֵיפָה *Et* cum effatus esset, *projecit eam in medium Ephae.* Recte Hieronymus: „Arripuit mulierem, quae vocabatur *impietas*, et praecipitem misit in medium amphorae, quae prius libere ferebatur, et supra amphoram sedens omnibus apparebat." Et Jarchi: „Hucusque illa in modio sederat, sed jam projicit illam dejicitque in medium illius, punitionem innuens." וַיַּשְׁלֵךְ אֶת־אֶבֶן הָעוֹפֶרֶת אֶל־פִּיהָ *Et jecit lapidem*, sive, ut Hieronymus non male reddit, *massam plumbeam super os ejus.* Suffixum femineum ad פִּיהָ Hieronymus ad Epham retulit. Ita enim ille: „Ne forte rursum elevaret caput, et sua iniquitate et impietate gauderet, talentum plumbi in modum gravissimi lapidis mittit in os amphorae, ut impietatem in medio opprimat atque concludat, ne quo modo possit erumpere." Quomodo si accipere lubeat, *os* h. l. significabit aperturam, s. latus apertum, unde quid intrat vel exit, ut פִּי Genes. XXIX, 2. de ore putei, et Exod. XXVIII, 32. de foramine Ephodi, per quod caput immittitur, dicitur. Plerique tamen suffixum ad פִּיהָ melius ad mulierem ipsam, de qua directe hic sermo fuerat, referunt. Ita Jarchi: „Injecta mulieris ori massa plumbea, ut ne amplius sese efferat, et ne audiatur vox ejus ad perdendum pauperes." Sic Ps. CVII, 42. כָּל עַוְלָה קָפְצָה פִּיהָ *omnem iniquitatem* quod attinet *occlusum est os ejus.* Quod ipsum repetitur Job. V, 16.

9. *Mulieribus duabus*, quae jam vati objiciuntur, significari Assyrios et Babylonios, qui impium populum Hebraeum in terras exteras deportarunt, quae proxime sequuntur satis ostendunt. וְרוּחַ בְּכַנְפֵיהֶם *Et ventus in alis earum*, tanta ferebantur celeritate, quasi ventus in alis ipsarum esset. *Alae* autem hic vel vestium oras denotant, ut Ezech. V, 3., quae, quod laxiores essent, venti impetu inflatae mulieres illas in aërem raptasse intelliguntur, vel,

quod

quod ob ea quae ſtatim adduntur, magis veriſimile, proprie dictae, ut celeritatis ſymbolum. Recte Chaldaeus ſenſum hujus imaginis exponit: חַרְתֵּין מְדִינָן גַּלְיָן לְבֵינֵי מַלְכְּוָת עַמְמֵי אַרְעָא וְעַמְמִין קְלִילִין מַגְלָן יָתְהוֹן בִּקְלִילוּ *duae provinciae apparebant inter regna populorum terrae, et populi celeres deportarunt illos cum velocitate.* Hieronymus: „Duas mulieres egredientes Judaei arbitrantur regnum Medorum et Macedonum, quorum utrumque afflixerit populum Babylonium, et ibi impietas eorum ſedem poſuerit. Hoc autem arte confingunt, ne quod de ſe dictum eſt, in ſe intelligatur. Duae enim mulieres quae egrediuntur, haud dubium quin de terra Judaea accipiendae ſunt decem et duae tribus, quarum alterae ab Aſſyriis, alterae a Chaldaeis captae ſunt." וְלָהֵנָּה כְנָפַיִם כְּכַנְפֵי הַחֲסִידָה *Etenim illis* mulieribus erant *alae ad inſtar alarum ciconiae*, ſive potius *ardeae*, vid. not. noſtr. ad Bocharti *Hieroz.* P. II. L. II. C. XXIX. T. III. p. 94. edit. Lipſ. Hieronymus: „*Aſidam* Aquila, Symmachus et Theodotio *erodionem* [i. e. ardeam cineream], ſoli LXX *upupam* transtulerunt. Aſidam Hebraei *milvum* putant, avem rapaciſſimam, et ſemper domeſticis avibus inſidiantem, *erodionem* vero hi qui de volucrum ſcripſere naturis tria genera autumant, unum album, aliud ſtellatum, tertium nigrum, quod et ſaeviſſimum eſt et ſanguinarium, et pugnans ad coitum impatiens, ita ut ex oculis eorum erumpat cruor. *Upupam* autem, quam nos de Graeci nominis ſimilitudine traximus (nam et ipſi popam appellant ab eo, quod ſtercora humana conſideret), avem dicunt eſſe ſpurciſſimam; ſemper in ſepulchris, ſemper in humano ſtercore commorantem, denique et nidum ex eo facere dicitur, et pullos ſuos de vermiculis ſtercoris alere putreſcentis." וַתִּשֶּׂנָה אֶת־הָאֵיפָה בֵּין הָאָרֶץ וּבֵין הַשָּׁמָיִם *Et ſuſtulerunt* mulieres ardearum alis inſtructae *Epham*, qua improba gens Ebraea indicatur (Vs. 6. 8.), *inter terram et inter coelum*, per aëra; e patria tellure ſublatam. וַתִּשֶּׂנָה pro וַתִּשֶּׂאנָה, eliſa א, tertia radicali, ut Jerem. VIII, 11. וַיְרַפּוּ *et ſanant*, pro וַיְרַפְּאוּ VI, 14. Chaldaeus poſterius hemi-

hemistichium ita interpretatus est: וְאַגְלִיאוּ יָת עַמָּא דַהֲווֹ נָסְבִין וְיָהֲבִין בְּמְכִילְתָּא דְשִׁקְרָא לְבֵינֵי מַלְכְוָת עַמְמַיָּא דְאַרְעָא דִתְחוֹת כָּל שְׁמַיָּא *et migrare fecerunt populum* eorum, *qui accipiebant et dabant mensura falsa, inter regna populorum terrae, qui sunt sub omni coelo,* i. e. in varias regiones dispersa est gens illa improba.

10. אָנָה הֵמָּה מוֹלִכוֹת אֶת־הָאֵיפָה *Quorsum istae* sunt *abducentes Epham?* una cum insidente muliere, Vs. 7.

11. In angeli responso paulo plus continetur, quam vates interrogaverat; neque enim contentus est dicere, *quo* Epham mulieres illae alatae abducant, addit quoque, *quo fine* abducant. לִבְנוֹת־לָהּ בַיִת *Ad aedificandum illi domum*, i. e. ut improbae illi mulieri sedem assignent. בְאֶרֶץ שִׁנְעָר *In terra Sinear*, i. e., ut recte LXX, ἐν γῇ Βαβυλῶνος, et Chaldaeus, בִמְדִינַת בָּבֶל *in provincia Babel.* „*Sennaar* enim," inquit Hieronymus, „campus est Chaldaeorum, in quo hi, qui moverant ab Oriente pedes suos, et in Dei servitute stare non poterant, aedificaverunt turrim superbiae [Genes. X, 10. XI, 2. 9.], unde et civitas ipsa appellata est *Babylon*, id est, *confusio*, eo quod ibi linguae omnium confusae sint atque permixtae. Impietas ergo defertur ab istis mulieribus in Babylonem, ut ibi aedificetur domus ejus, et stabiliatur, et ponatur super basem suam, et aeterna statione requiescat." וְהוּכַן *Parabitur* scil. בַיִת *domus* pro illa. Ad hoc nomen enim, quod in hemistichio priore praecessit, referendum esse hoc verbum, inde apparet, quod in masculino ponitur, cujus generis est בַיִת. — וְהֻנִּיחָה שָׁם *Et collocabitur ibi* Epha cum muliere, ut maneat in praeparata ipsi domo. הֻנִּיחָה positum contra analogiam et consuetudinem, pro Hophal הֻנְּחָה *collocata est*, vel certe הִנִּיחָה *collocavit sese.* Kimchi formam ex Hophal et Hiphil mixtam esse observat, cujus compositionis rationem hanc reddit: „Nam Judaei, qui abducti fuerant initio contra animi voluntatem, postea sponte

ſponte manſerunt in Babylonia, et ſe ipſos ibi quaſi collocarunt." עַל־מְכֻנָתָהּ *Super baſi ſua*, i. e. in loco, ubi firma atque immota maneat. Tralatio a columnis, quae ſuper baſes ſuas collocantur, ut firmius conſiſtant. Chaldaeus poſterius hemiſtichium ita exponit: וְיִתְעַכְּבוּן וְיִתְאַחֲרוּן תַּמָּן עַד דְּיִמְטֵי זִמְנְהוֹן *ut commorentur et detineantur ibi donec perveniat tempus eorum*, ſcil. liberationis. Jarchi totius viſi ſenſum recte explicat hoc modo: „Indicat angelus vati, Iſraelitas propter iniquitatem ſuam, dum menſurarunt menſura injuſta, punitos fuiſſe eadem menſura, ac veniſſe duas gentes, quae ſimul regnarunt, Babylonios et Chaldaeos, copias videlicet Nebucadnezaris, atque deportaſſe illos (Judaeos) Babyloniam, ubi manſerunt in ſede, quae ipſis ſtabilita fuit, usque ad iſtud tempus, quo reverſi ſunt."

Cap.

Cap. V.

1. *Ego iterum oculos sustuli et vidi, et ecce! volumen volabat.*

2. *Atque ille, quid vides? inquit mihi. Video, inquam, volumen volans, longitudinis viginti cubitorum, latitudinis decem cubitorum.*

3. *Et ille, haec est, inquit mihi, duritas in omne terrae solum exiens. Nam omnis fur hinc secundum illud exterminabitur, et omnis perjurus illinc secundum istud exterminabitur.*

4. *Eam ego eduxi, inquit Jova, agminum Deus, eaque adgreditur domum furis, et domum per meum nomen pejerantis, deget in ejus domo, consumetque eam et ligna et saxa ejus.*

5. *Tum egressus angelus, qui mecum loquebatur, sic mihi dixit: attolle oculos tuos, et adspice quid hoc sit, quod exit.*

6. *Quid est? inquam. Epha est, inquit, quod exit. Est autem, inquit, haec eorum species in tota terra.*

7. *Ecce autem, plumbea massa adportabatur; haec autem, quae in media epha sedebat, erat mulier unica.*

8. *Haec est impietas, inquit ille, eamque conjecit in mediam epham, et in ejus os lapidem plumbeum injecit.*

9. *Tum sustuli oculos meos et vidi, et ecce! duae mulieres prodibant, in quarum alis ventus (nam alas habe-*

habebant instar alarum ciconiae), tollebantque epham terram inter et coelum.

10. *Et ego angelo, qui mecum loquebatur, ita dixi: quo abducunt hae epham?*

11. *Et ille mihi, ad construendam illi domum, inquit, in terra Sennaar, ubi figatur, et in basi sua collocetur.*

Cap. VI.

Argumentum.

Continentur hoc Capite visa duo postrema, unum quatuor curruum, quod Versibus tribus prioribus describitur, et Vss. 4—8. explicatur, alterum geminae coronae, capiti Pontificis Josuae impositae, quod Vss. 9. 10. 11. enarratur, et quid eo significetur Vss. 12—15. declaratur.

---

1. De verbis וָאָשֻׁב וָאֶשָּׂא עֵינַי vid. not. ad IV, 1. אַרְבַּע מַרְכָּבוֹת *Quatuor currus*, sive *quadrigae*, ut Hieronymus reddidit; neque enim currus solos, sed cum adjunctis quatuor equis notat, vid. Vs. 2. יֹצְאוֹת מִבֵּין שְׁנֵי הֶהָרִים *Egressae ab inter*, i. e. e medio *duorum montium*, ut Ps. CIV, 12. aves dicuntur vocem emittere מִבֵּין עֳפָאיִם *e medio frondium*. Indicatur h. l. cava et profunda vallis, quae inter duos montes. וְהֶהָרִים הָרֵי נְחֹשֶׁת *Montes illi* autem, quos dixi, *montes aheni* erant, id est, ut recte Hieronymus observat, „insuperabiles atque fortissimi, et qui nulla possint vetustate consumi."

2. סוּסִים אֲדֻמִּים *Equi rufi*, strages et cladem portendentes, vid. not. ad I, 8. שְׁחֹרִים *Nigri*, infausta ac tristia ominantis, non Judaeis, sed borealibus. seu Babyloniis. Vs. 6. 8.

3. בְּרֻדִּים *Grandinati*, i. e. recte explicante Kimchio, qui respersi sunt maculis albis instar grandinis, guttati, λευκόστικτοι, ut Gen. XXXI, 10. 12. Jacobi hirci maculosi

בְּרֻדִּים vocantur. Plura de hoc vocabulo vid. in Bocharti *Hieroz.* P. I. L. II. Cap. VII. T. I. p. 50. seqq. edit. Lips. אֲמֻצִּים Aquilae sunt *κρατεροὶ*, quod sequutus Hieronymus *fortes* reddidit; ac si אָמוּץ idem sit quod אַמִּיץ, ab אָמֵץ *valere*. Sed locum attente legenti constabit nomen esse coloris. Chaldaeus קִטְמָנִין *cinereos* vertit, rectius LXX juxta Graeca quaedam exemplaria apud Hieronymum *πυῤῥοὺς rufos*, et Arabs شقر, quod idem notat. Nam אָמוּץ idem est quod חָמוּץ *ruber*, Iesaj. LXIII, 1., gutturalibus א et ח permutatis, a חָמֵץ, quod apud Hebraeos aeque ac Arabes primario significat *acescere, ὀξύνειν*. Est igitur חָמוּץ vel אָמוּץ in coloribus idem quod Graecum *ὀξὺ*, quod *clarum* est, et *vegetum, et multo lumine excitatum, purpureum* inprimis. Equi proinde notantur non quidem purpurei, sed quorum *rubor* est *excitatior*, *ὀξύτερος*, quo ipso distinguuntur ab equis primae quadrigae, qui Vs. 2. simpliciter אֲדֻמִּים vocantur. Vid. Bochartum l. c. p. 53. seqq., qui et observat, quemadmodum equos ejusdem quadrigae Zacharias describit בְּרֻדִּים *varios* et אֲמֻצִּים, *rubros*, vel *phoeniceos*, sic etiam ab Euripide describi (*Iphigenia in Aulide*) in Eumeli quadriga *τοὺς μὴν μέσους ζυγίους λευκοστίκτῳ τριχὶ λαλίους, τοὺς δ' ἔξω σειραφόρους, ἀντήρεις καμπαῖσι δρόμων, πυῤῥότριχας, medios quidem jugales equos pilo albis maculis distincto varios, funales vero, extra jugum oppositos flexibus cursuum, rufis pilis insignes.*

4. Sequitur jam visi allegorici explicatio, quam propheta hoc Versu expetit, angelus vero petenti impertitur Vs. 5. 8. Inspergitur tamen a vate ulterior visi sibi oblati descriptio Vs. 6. 7.

5. Quatuor quadrigis vates significari dicit אַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם, id est, אַרְבַּע רוּחוֹת מֵאַרְבַּע קְצוֹת הַשָּׁמַיִם *quatuor ventos e quatuor coeli finibus* irruentes, uti apud Jeremiam XLIX, 36. legitur, ubi quatuor illi venti Elamitis in quatuor mundi plagas dispergendis immitti dicuntur. Zacharias autem

autem ventos iſtos a ſpiritibus coeleſtibus rectos actosque cogitaſſe videtur, quemadmodum Joannes Apocal. VII, 1. vidit *τέσσαρας ἀγγέλους ἑστῶτας ἐπὶ τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς γῆς, κρατοῦντας τοὺς τέσσαρας ἀνέμους τῆς γῆς*, aut angelos ipſos quatuor ventorum moderatores, qui dei miniſtri poenas gentibus decretas exſequuntur. Certe tanquam tales miniſtros ſiſti illos ventos inde patet, quod dicuntur יוֹצְאוֹת מֵהִתְיַצֵּב עַל־אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ *exeuntes* ad mandatum, quod acceperunt a Deo, per omnes mundi partes exſequendum, *a ſiſtendo ſe*, poſtquam ſtiterunt ſe apud Dominum univerſae terrae, ad exſpectandum et capeſſendum juſſa ejus, quemadmodum ſervus coram hero adparens nutum ipſius obſervat, et quid agendum ſit ſibi attendit. Ita Job. I, 6, II, 1. angeli, בְּנֵי הָאֱלֹהִים, dicuntur *veniſſe* לְהִתְיַצֵּב עַל־יְהוָֹה *ad ſiſtendum ſeſe coram Jova.* Et Dan. VII, 10. אֶלֶף אַלְפִים יְשַׁמְּשׁוּנֵּהּ וְרִבּוֹ רִבְוָן קֳדָמוֹהִי יְקוּמוּן *millies mille miniſtrunt ei*, Deo, *imo myrias myriadum adſiſtunt ei.* Cf. ſupra IV, 14. Difficultatibus vix enodandis ſeſe implicant, qui *quatuor* coeli *ventis* totidem *regna* intelligunt, Chaldaeum ſequuti, qui verba אֵלֶּה אַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם ſic exponit: אִלֵּין אַרְבַּע מַלְכְּוָן דְּאִנּוּן כְּאַרְבַּע רוּחֵי שְׁמַיָּא *haec ſunt quatuor regna, quae ſunt quaſi quatuor venti coelorum.* Quod ſequitur Jarchi: „principes regnorum, quae dominantur in quatuor plagis mundi." Kimchi ante אַרְבַּע praefixum ל ſubaudit, unde hic ſenſus prodit: hae quatuor quadrigae in totidem ventos ſive plagas coeli exeunt. Ita vero haec verba non explicant, quid quadrigis illis ſignificetur, quod tamen vates ſcire cupit (Vs. 4.).

6. אֲשֶׁר־בָּהּ הַסּוּסִים הַשְּׁחֹרִים Quod attinet ad currum (הַמֶּרְכָּבָה), *in quo equi nigri* erant. Haec vero verba, uti videtur, non ſunt amplius angeli, viſum explicantis, ſed prophetae, rem viſam ulterius referentis usque ad finem Verſus 7. הַשְּׁחֹרִים Vid. not. ad Vs. 2. יוֹצְאִים *Exeuntes* erant ſcil. הַסּוּסִים *equi*, quibus tamen ſimul quadrigae, quibus

quibus illi juncti, intelliguntur. אֶל־אֶרֶץ צָפוֹן *Ad terram borealem,* Assyriam et Babyloniam versus (cf. not. ad II, 10.), unde maxima mala olim Judaeis ingruebant. וְהַלְּבָנִים *Albi vero* (Vs. 3.), qui color victoriae atque triumphi symbolum est, uti patet ex Apocal. VI, 2. Ἰδοὺ, ἵππος λευκὸς, καὶ ὁ καθήμενος ἐπ' αὐτὸν ἔχων τόξον· καὶ ἐδόθη αὐτῷ στέφανος, καὶ ἐξῆλθε νικῶν, καὶ ἵνα νικήσῃ. יָצְאוּ אֶל־אַחֲרֵיהֶם *Egrediebantur ad post illos,* i. e. eodem illos sequebantur. וְהַבְּרֻדִּים *Et grandinati,* vid. not. ad Vs. 3., et quae de mixti coloris significatu mox ad Vs. 7. dicentur. יָצְאוּ אֶל־אֶרֶץ הַתֵּימָן *Egrediebantur ad terram Austri,* cujusmodi regio Judaeis Aegyptus erat, unde Dan. XI, 5. מֶלֶךְ הַנֶּגֶב est rex Aegypti. Ceterum quae per ventos istos, sive spiritus coelestes exsequenda erant, ad universam terrarum orbem, seu quatuor mundi partes spectare, quaternarius quadrigarum numerus haud obscure innuit. Quod vero orientis, et occidentis nulla hic facta mentio est, causa haec videtur, quod terram omnem in duas partes generales dissectam vates cogitaret, unde boreas et auster synecdochice ponitur pro universis mundi plagis, ut Jesaj. XLIII, 6. אֹמַר לַצָּפוֹן תֵּנִי וּלְתֵימָן אַל־תִּכְלָאִי *dicam septentrioni: redde, et austro: ne cohibeas* (meos a reditu in patriam). *Affer filios meos e longinquo, et filias meas e terrae extremis.* Et Ps. LXXXIX, 13. צָפוֹן וְיָמִין אַתָּה בְרָאתָם *aquilonem et austrum tu creasti,* i. e. terram universam.

7. וְהָאֲמֻצִּים *Videlicet rufi.* Iidem sunt, quos modo *grandinatos* sive *guttatos* dixerat Vs. 6., nam Vs. 3. currui quarto juncti dicuntur equi בְּרֻדִּים אֲמֻצִּים. Repetit ergo vates, quod sub finem Versus superioris de equorum istorum exitu dixerat, idque hoc fine, ut specialius declaret. וַיְבַקְשׁוּ לָלֶכֶת *Et quaesiverunt ire.* *Quaerere* vero h. l. non meram voluntatem indicat, sed ipsam animi ac facultatis conversionem ad agendum includit, idemque est, ac si diceret: ipso actu *se ad eundum compararunt,* ut infra

XII,

XII, 9. Jam enim praecessit, illos *exiisse*. לְהִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ *Ad obambulandum per terram*, partim ut malis supplicia irrogarent, partim ut bonos, si qui supersint, defenderent. Nam colorum in his equis varietas innuere videtur, varios varie tractandos esse a ministris divinis, qui illis adumbrantur, ita ut rubeant atque vindictae instrumenta sint in malos, albi vero in respectu ad bonos, quibus pacem et triumphum ferunt. וַיֹּאמֶר in Plusquamperfecto est vertendum: *dixerat*; prius enim quam ad exeundum se compararunt, exeundi mandatum acceperunt equi. וַתִּתְהַלַּכְנָה Sic igitur *obambularunt*. Forma est feminina, ad מַרְכָּבוֹת *quadrigas* referenda, quibus equi juncti erant, cf. not. ad Vs. 1. Aut vates in mente habuit ipsos *spiritus*, רוּחוֹת, equorum imagine adumbratos.

8. וַיַּזְעֵק אֹתִי *Inclamavit autem me*, scil. הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי *angelus ille qui mecum loquebatur*, Vs. 4., ut perciperem nuncium gravissimum de terra boreali. הַיּוֹצְאִים אֶל־אֶרֶץ צָפוֹן *Qui exierunt ad terram borealem*, i. e. equi nigri et albi, Vs. 6. Verba הֵנִיחוּ אֶת־רוּחִי בְּאֶרֶץ צָפוֹן, *quiescere fecerunt spiritum meum*, nonnulli in bonam partem accipiunt, hoc sensu: *tranquillarunt spiritum meum*, s. iram meam, videlicet multos homines in Babylonia haerentes ad resipiscentiam pietatemque ministerio suo adducendo, aliosque, apud quos nondum prorsus refrixerat, in ea continendo, ut istos omnes in gratiam meam recipiam. Plures tamen interpretes verba illa in malam partem interpretantur, ut poenam borealibus irrogatam, et quidem gravissimam, significent, quibus et nos accedimus. Nam רוּחַ, *spiritus Dei*, h. l. est *ira* ejus, ut Cohel. X, 4. אִם־רוּחַ הַמּוֹשֵׁל תַּעֲלֶה עָלֶיךָ *si ira dominantis adscenderit contra te, locum tuum ne derelinquas*. Nec non Prov. XXIX, 11. כָּל־רוּחוֹ יוֹצִיא כְסִיל *omnem iram suam profert*, erumpere sinit, *stultus*. Quo utroque loco, uti et hic, LXX recte θυμὸς verterunt. Quum vero ministri illi divini dicuntur iram Dei in terra boreali *quiescere fecisse*,

sensus est, tantum stragis, tantumque malorum in illa terra ab eis editum fuisse, ut prius non cessaverint, quam universus impetus irae divinae, universa vis ejus, in ea terra veluti desedisset ac deserbuisset satisfactumque fuisset Deo, vindictam ab improbis capienti. Cf. Ezech. V, 13. וְכָלָה אַפִּי וַהֲנִיחֹתִי חֲמָתִי בָּם וְהִנֶּחָמְתִּי *et consummabitur ira mea, et quiescere faciam furorem meum in iis, et consolabor me.* Et XVI, 42. וַהֲנִחֹתִי חֲמָתִי בָּךְ *quiescere faciam furorem meum in te, et recedet zelus meus a te.* Eadem phrasis redit apud eundem Ezechielem XXI, 22. XXIV, 13. Cognata huic loquutioni est illa, cum Deus se *tela* aut *iram* suam in aliquo consumturum esse minatur, ut Deut. XXXII, 23. *Consumam super iis omnia mala,* חִצַּי אֲכַלֶּה־בָּם *sagittas meas in iis absumam,* Ezech. VI, 12. וְכִלֵּיתִי חֲמָתִי־בָּם *ut consumam iram meam in iis.* Cf. VII, 8. XIII, 15. Chaldaeus verba הֵנִיחוּ וגו' ita exposuit: אֱמַר לְהוֹן עֲבִידוּ יַת רְעוּתִי בְּאַרְעָא צִפּוּנָא *dic eis: facite voluntatem meam in terra boreali,* quasi pro הֵנִיחוּ legisset Imperativum הָנִיחוּ (ut Jesaj. XXVIII, 12.). Omnis igitur haec visio allegorica, quae octo hisce Versibus describitur, eo spectat, ut judicia divina per omnem terrarum orbem a ministris divinis exsequenda, praesertim vero supplicia adumbret terris borealibus irroganda, utpote quae populo Judaico semper maxime infestae fuissent. Quod vero easdem in terras boreales post equos nigros, mala et infortunia illis portendentes, equi albi ivisse dicuntur Vs. 6., Judaeis victoriam in illos hostes suos maxime infensos praemonstrare videtur.

9. Sequitur nunc Versibus sex proximis *nona*, eaque ultima allegoria, *geminae coronae*, capiti Josuae Pontificis impositae, qua Messias, rex idem atque sacerdos olim futurus, adumbratur.

10. לָקוֹחַ *Accipere*, i. e. accipe, ut Jerem. II, 2. הָלוֹךְ *ire* pro *ito*, Deuter. V, 12. שָׁמוֹר *observare*, *pro observato.* Cf. et Jesaj. XXXII, 11. מֵאֵת הַגּוֹלָה *A captivitate.*

i. e.

i. e. a Judaeis Babylone etiamnum exulantibus, seu, ut Chaldaeus posuit, מִן בְּנֵי גָלוּתָא *e filiis transmigrationis*, i. e. exsulibus, Ezech. I, 1. Esr. I, 11. IV, 1. Nec enim omnes cum Serubbabele statim ad patriam remigraverant, quamvis rex Cyrus potestatem remigrandi omnibus fecisset; plurimi posthac demum cum Esra reverterunt, Esr. VII, 6. 7. Sed et tunc magna pars in Babylonia restitit, ac scholas ibidem, velut in patria, frequentes habuit. Hi Babylonici Judaei (sic enim commode appellari possunt in oppositione ad Palaestinenses, qui jam reverterant) cum de resumta templi aedificatione audivissent, aurum argentumque a se collectum per legatos mox nominandos, muneris loco, ad exornandum templum miserunt. Jubetur ergo Zacharias *ab exsulibus*, i. e. exsulum Judaeorum legatis, aliquam ejus auri atque argenti partem accipere, ut emblematis instar praefigurandae rei maxime notabili inserviat, cf. Vs. 15. LXX neutraliter vertunt, *accipe τὰ ἐκ ταῖς αἰχμαλωσίαις, quae ex captivitate*, s. *a captivitate*, i. e. exsulibus missa sunt. Videntur putasse, Accusativum verbo לָקוֹחַ necessarium, nisi ita verterent, deesse. Verum Accusativus ob interpositam hoc Versu parenthesin, Vs. 11. demum, et quidem post repetitum verbum sequitur, *accipe*, inquam, *aurum atque argentum*. מֵחֶלְדַּי Videlicet *ab Cheldai*, ceterisque, quos Babylonienses cum muneribus Hierosolymam miserunt, uti hemistichium posterius docet. Ceterum binominis fuisse creditur iste Heldai, idem namque Vs. 14. vocatur *Chelem*. Verba quae sequuntur hujus Versus reliqua, וּבָאתָ *venies autem*, rel., parenthesin faciunt, qua instruitur propheta, ubi illos convenire, et quomodo ab illis accipere possit. בַּיּוֹם הַהוּא *Die illo*, quo scil. facere debes, quae nunc mando. וּבָאתָ *Venies*, inquam; repetitur verbum post expressam temporis notam. בֵּית יֹאשִׁיָּה *In domum Josiae*, idem haud dubie, qui Vs. 14. *Chen*; utrobique enim *filius Zephanjae* dicitur. Forsan ejusdem Zephaniae filius erat, qui 2 Reg. XXV, 18. inter eos, qui captivi Babelem abducti fuerunt, memoratur, et

כֹּהֵן מִשְׁנֶה *sacerdos secundi ordinis* vocatur. אֲשֶׁר־בָּאוּ מִבָּבֶל *Quam ingressi sunt*, s. *quo venerunt e Babele*, ad quam venientes e Babylonia diverterunt; legati nimirum, quos hemistichium prius nominaverat. Alii vertunt: *qui venerunt e Babele*. Sed אֲשֶׁר referendum ad בֵּית יֹאשִׁיָּה *domum Josiae*, in quam hospites recepti sunt Cheldai ceterique qui e Babylone missi venerant. Syrus: ܕܐܬܐ ܡܢ ܒܒܠ *qui venit e Babele*, quasi pro בָּאוּ legisset בָּא. Vid. et ad Vs. sequ. ad verba כֶּסֶף וְזָהָב. Recte Hieronymus a magistro suo Hebraeo edoctus hunc Versum exponit: „Accipe, inquit, ab Holdai, et a Tobia, et ab Idaja, qui de Babylonica captivitate venerunt, et sumes ab eis quae offeruntur munera argentum et aurum, et intrabit domum Josuae, filii Sophoniae."

11. וְלָקַחְתָּ *Accipe*, inquam. Repetitur id verbum e Versu superiore, ut propositio, quam illic parenthesis interruperat, fiat integra et absoluta. כֶּסֶף־וְזָהָב *Argentum et aurum*, quod illi, qui Versu 10. nominantur, secum e Babylonia apportarunt. Syrus: ܣܒ ܣܐܡܗ ܘܕܗܒܗ *accipe argentum ejus et aurum ejus*, scil. Josuae, qui, ex interpretis mente, e Babylonia venerat. וְעָשִׂיתָ *Et facies* inde, ex illo argento et auro, sive, *fieri cures* per aurifabrum, quemadmodum Exod. XXV, 31. Moses jubetur facere candelabrum aureum, quod fieri curavit. עֲטָרוֹת *Coronas;* Syrus ܟܠܝܠܐ *coronam*, et Chaldaeus כְּלִיל רַב *coronam magnam*, uterque in Singulari hic et Vs. 14. reddidit, quasi una tantummodo fuisset corona, Pluralis vero magnitudinem illius notaret, quemadmodum Ps. XVI, 11. שְׂמָחוֹת *gaudia* gaudium magnum, חֲלֹמוֹת (Genes. XXXVII, 8. Dan. II, 1.) *somnia*, unum, sed grave somnium, מוֹתִים *mortes* (Jesaj. LIII, 9. Ezech. XXVIII, 10.) mortem gravissimam, חָכְמוֹת *sapientiae* (Prov. I, 20. IX, 1.) summam sapientiam indicant. Cf. plura exempla in Storrii *Observatt. ad Analog. et Syntax. Hebr.* p. 98. Duas vero coro-

coronas hic intelligendas esse, auream unam, alteram argenteam, apparet cum ex terminatione plurali, quae sine necessitate singulariter accipitur, tum ex duplici materia, unde עֲטָרוֹת confici debebant, tum denique ex allegoricae hujus repraesentationis explicatione Vs. 13., ubi ad duale quid (בֵּין שְׁנֵיהֶם) accommodatur. Hieronymus: „*Facies coronas* auri et argenti varietate distinctas, non unam coronam, sed vel duas, vel plures; *Ataroth*, quippe, id est, στέμματα, non unum, sed vel dualem, vel pluralem numerum significant." De *duabus* coronis et Kimchi עֲטָרוֹת intellexit, in eo tamen falsus, quod unam Josuae, alteram Serubbabelis capiti imponendam fuisse sumit. Sed ipse fatetur, hanc explicationem meram conjecturam esse, neque sacri textus auctoritate niti. Eodem pertinet, quod idem ille Serubbabelem post impositam hanc ipsi coronam non principem amplius vocatum, sed regem salutatum fuisse existimat. Sed de Serubbabele hic nullum plane vestigium. Cf. not. ad Vs. 12. Vix dubium igitur, utramque coronam Josuae capiti impositam fuisse. Ceterum *corona est signum personae prae aliis venerandae et sacrosanctae*; gestabatur apud veteres Hebraeos non solum a rege, sed a Pontifice quoque, vid. Exod. XXVIII, 36. 37. XXIX, 6. 2 Sam. I, 10., utriusque coronae forma tamen diversa fuisse videtur. Corona igitur dupla, unius Josuae capiti imposita, geminam adumbrabat dignitatem, regiam ac sacerdotalem, in una aliqua persona conjungendam, id est, sacerdotium Messiae (quem Josua hic repraesentavit) Melchisedechianum, quo et rex et sacerdos Dei altissimi futurus est, Genes. XIV, 18. Ps. CX, 4. Hebr. VI, 20. VII, 1. sequ. וְשַׂמְתָּ בְּרֹאשׁ יְהוֹשֻׁעַ *Et ponas* unam post alteram, *in caput Josuae*, sive, ut LXX et Vulgatus expresserunt, *Jesu*, qui ut supra III, 1. ita et hic nomine et omine Messiam praefigurabat; cf. Vs. 12. 13.

12. וְאָמַרְתָּ אֵלָיו *Dices vero ad eum* in explicationem actus illius allegorici, ut noverint ipse et alii, ad quem spectet,

ſpectet, quidque ſignificet iſte ritus. Verba הִנֵּה-אִישׁ צֶמַח שְׁמוֹ Chaldaeus recte ſic reddidit: גַּבְרָא מְשִׁיחָא שְׁמֵיהּ *ecce vir, cujus nomen eſt Meſſias*, cum enim nomine צֶמַח *germen* indicari, vidimus ad III, 8. Perperam Jarchi, Kimchi et Aben-Eſra Serubbabelem illo nomine intelligi volunt, quem ſomniant Regem poſthac a Judaeis ſalutatum fuiſſe. Ita et Judaei Hieronymi tempore, qui, inquit, „ſignificari putant Zorobabel, qui ex humili atque captivo in ducem populi Judaici repente conſurgens, aedificavit templum Domini, et *ſedit* ſuper *ſolio*, et principis poteſtate dominatus eſt.“ Ea opinio vero quam parum ſit veriſimilis et inde apparet, quod Nehemias, Serubbabelis poſt alios ſucceſſor, quum ei a Samaritis per invidiam objectum fuiſſet, quaſi regios honores ac titulum adfectaret, velut mendacium atque calumniam hoc a ſe amolitus fuit, Neh. VI, 6. 7. 8. Ceterum LXX hebraeum צֶמַח ἀνατολήν, indeque Vulgatus *Orientem*, Syrus ܕܢܚܐ et Arabs مشرق, quod idem notat, verterunt. De qua interpretatione Hieronymus haec notat: „*Oriens*, quod Hebraice dicitur *Sema*, non per *Sin*, ſed per *Sade* literam ſcriptum. Qui idcirco *Oriens*, id eſt, ἀνατολή, vel ἀναφυή, ſive βλάστημα nuncupatur, id eſt, *germen*, quia ex ſe repente ſuccreſcet, et ex radice ſua in ſimilitudinem germinis pullulabit.“ Errant igitur, qui Graecum interpretem pro צֶמַח in ſuo codice Hebraico זֶרַח aut מִזְרָח legiſſe exiſtimant. Ipſum verbum ἀνατεῖλαι Suidae eſt ἀνθῆσαι ἐκ μεταφορᾶς βοτανῶν. וּמִתַּחְתָּיו יִצְמָח *Et de ſubter ſe*, i. e. e ſubſtrato loco vel fundo ſuo, in quo ſatus eſt, *germinabit*, merito proinde צֶמַח dictus. תַּחַת h. l. inſtar Nominis ponitur, ut infra XII, 6. Exod. XVI, 29. Habac. III, 16. Pro יִצְמָח Chaldaeus poſuit: עָתִיד דְּיִתְגְּלֵי וְיִתְרַבֵּי *revelabitur et magnificabitur*. וּבָנָה אֶת-הֵיכַל יְהוָה *Et aedificabit templum Jovae*, i. e. templum, quod tunc exſtrui coeptum, abſolve-

13. וְהוּא יִבְנֶה אֶת־הֵיכַל יְהוָה *Ipse*, inquam, *aedificabit*, absolvet, *templum Jovae*. Repetitum e Versu superiore, per anadiplosin patheticam. וְהוּא־יִשָּׂא הוֹד *Et ipse portabit gloriam*, s. *decus*, i. e. regia majestate indutus erit, de qua הוֹד et Dan. XI, 21. 1 Chron. XXIX, 25. dicitur. Hieronymus: „Quumque illud [templum] exstruxerit, *ipse* quoque *portabit gloriam*, id est, coronam alteram, quae Hebraice *Hod*, et ab alio ἐπιδοξότης, ab alio εὐπρέπεια, ab alio ἀρετή, ab alio δόξα scribitur, quae vel *inclytum*, vel *decorem*, vel *virtutem*, vel *gloriam* sonant.“ וְיָשַׁב *Sedebitque* scil. super solio suo, quod mox additur, et a priore hoc verbo, aeque, atque a posteriori pendet; cf. 1 Paral. XXIX, 25. Esth. I, 2. Jesaj. XVI, 5. וּמָשַׁל עַל־כִּסְאוֹ *Et dominabitur super throno suo* non tantum Judaico populo, sed orbis universitati, cf. infra IX, 10. וְהָיָה כֹהֵן *Et erit*, vel, *et idem erit* simul sacerdos, sacerdotium conjunctum habebit cum regni splendore et majestate, uti priscus ille Melchisedecus, qualis Messias describitur Ps. CX, 4. 12. Cf. Hebr. V, 6. 10. עַל־כִּסְאוֹ *Super* hoc ipso *throno suo*, super quo sedens ut rex dominabitur. Sed Hieronymus, ex mente Judaeorum suae aetatis: „Sed et Pontifex, inquit, Jesus, filius Jozedec, sedebit in sacerdotali throno, et junctis animis atque consiliis Dei populum gubernabunt.“ וַעֲצַת שָׁלוֹם תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם *Et consilium pacis erit inter illos*, ἀναμέσον ἀμφοτέρων, ut LXX et Vulgatus vertunt, scilicet inter regem ei sacerdotem, quasi de duabus hic actum fuisset personis, inter quas optime conveniat, ita ut alter alteri, ut fit, non invideat, nec dissentiant animis aut sententiis. Ita Hieronymus: „Et erit pax inter duos illos, hoc est, inter eum, qui de tribu regia est, et eum, qui de Levitica stirpe descendit, ut sacerdotium pariter et regnum Dei populum regant.“ Sed hanc explicationem non patitur emblematis constitutio, secundum quam unus tantummodo Josua duplo diademate ornatus erat, unamque tantummodo personam repraesentabat. Quare alii *inter ambos* de Jova et Messia, *germinis* nomine

nomine appellato, intelligunt, inter quos communis voluntas dandae pacis ſit futura. Sed magis placet eorum ſententia, qui שְׁנֵיהֶם neutraliter ſumunt, ut Cohel. XI, 6. *Ignoras, hoc ne an illud magis expediat,* וְאִם־שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד טוֹבִים *an utrumque aequi bonum ſit?* Ita et hic בֵּין שְׁנֵיהֶם vertendum: *inter iſta duo,* i. e. inter regiam dignitatem Meſſiae et ſacerdotium ejus, de quibus ſeorſim in ſuperioribus actum erat; his igitur, quae diverſiſſima ſemper in republica Hebraeorum et ſeparata munera fuerunt, in una Meſſiae perſona erit עֲצַת שָׁלוֹם *conſilium pacis,* i. e. bene eis conveniet, optime congruent, quemadmodum cum in capeſſendo conſilio una conſiliariorum voluntas, una ſententia eſt. Quam explicationem commendat totius emblematis et praedictionis hujus ſcopus, qui eo tendit, ut ſub imagine duplicis coronae, capiti unius Joſuae impoſitae duplex dignitas in unam Meſſiae perſonam divinitus conferenda ſignificetur. Ita et Hieronymus ex veteribus quibusdam: „Sedebit tam in regali, quam in ſacerdotali throno, et conſilium pacificum erit inter utrumque, ut nec regale faſtigium ſacerdotalem deprimat dignitatem, nec ſacerdotii dignitas regale faſtigium, ſed in unius gloria Domini Jeſu utrumque conſentiat." Nec aliter Cyrillus: Καὶ βουλὴ εἰρηνικὴ ἔσται ἀνὰ μέσον ἀμφοτέρων, ἔστι γὰρ αὐτὸς βασιλεύς τε ἅμα καὶ ἀρχιερεύς, ὡς διὰ δυοῖν εἰς ἕνα γραφόμενος.

14. Interim vero, donec promiſſus ille regius ſacerdos compareat, וְהָעֲטָרֹת תִּהְיֶה לְחֵלֶם *coronae,* i. e. coronarum quaevis vel utraque, argentea aeque et aurea (Vs. 11.), *erit Chelemo,* qui ſupra Vs. 10. *Cheldai* vocabatur. וּלְחֵן *Et Cheno,* qui ſupra Vs. 10. Joſias, in cujus domum Babylonienſes, munera pro exornando templo ferentes, diverterant. Illae igitur coronae erunt viris, qui hic nominantur, לְזִכָּרוֹן *in memoriam,* i. e. monumentum apud poſteros, ut quicunque illas in templo adſpexerit, earum intuitu commonefiet tum pietatis iſtorum hominum, qui aurum et

argen-

argentum ad templum exornandum dedicarunt, tum prophetiae hujus de duplici Meſſiae dignitate. בְּהֵיכַל יְהוָה *In templo Jovae* publice ſuspendendae. Obſervat Jarchi ex Tractatu Talmudico *Middoth* (i. e. de menſuris templi, ſcil. ſecundi, quo tota illius ſtructura deſcribitur), coronas iſtas a feneſtris templi in altitudine ejus fuiſſe ſuspenſas.

15. וּרְחוֹקִים יָבֹאוּ וּבָנוּ בְּהֵיכַל יְהוָה *Et remoti*, e terris longe remotis venient *et aedificabunt in templo Jovae*, i. e. una cum Judaeis aedificabunt, ſeſe eis ad aedificandum adjungent. Nam praefixum ב h. l. ſignificat partem et conſortium in agendo, ut Num. XI, 17. וְנָשְׂאוּ אִתְּךָ בְּמַשָּׂא *portant tecum partem oneris*. Ezech. XVIII, 20. בֵּן לֹא יִשָּׂא בַּעֲוֹן הָאָב *filius non portabit una reatum patris*. Cf. not. ad Job. VII, 13. וִידַעְתֶּם כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם *Et* tunc, cum omnia iſta evenerint, *cognoſcetis*, *Jovam*, *agminum* Deum, *me ad vos miſiſſe*. Cf. ſupra II, 13. IV, 9. וְהָיָה Hieronymus recte vertit: *erit autem hoc*, verbum ſubſtantivum enim h. l. ad totum id quod antecedit, eſt referendum, ſubaudito הַזֹּאת כָּלָּה *omne iſtud*. Illa vobis obtingent, ſi per omnia *Deo auſcultaveritis* eique audientes dicto fueritis, ſi coeptam templi aedificationem abſolveritis.

Cap.

Cap. VI.

1\. *Ego iterum sustuli oculos, et vidi ecce! quadrigas exeuntes inter duos montes, qui montes erant aenei.*

2\. *In quadriga prima erant equi rubri, et in quadriga secunda equi nigri.*

3\. *In quadriga tertia equi albi, et in quadriga quarta maculosi rufi.*

4\. *Tum ego orsus dixi angelo, qui mecum loquebatur, qui sunt hi, mi Domine?*

5\. *Respondit angelus mihique dixit: hi sunt quatuor venti coeli digredientes inde ubi adstitissent Domino totius terrae.*

6\. *Quae nigros habet equos* (quadriga) *ii digrediuntur in terram septentrionalem, et albi digrediuntur post eos, maculosi vero digrediuntur in terram meridionalem.*

7\. *Rufi autem digressi conabantur per terram ambulare; dixerat enim eis: ite, perambulate terram, et perambulabant terram.*

8\. *Tum inclamavit me, meque alloquutus est his verbis: en, qui digressi sunt ad terram septentrionalem sedarunt indignationem meam in terra septentrionali.*

9\. *Item Jova me ita alloquutus est:*

10\. *Accipe ab exsulibus, a Cheldai, Tobia et Jedaja (tu vero ingrediare illo die domum Josiae, Zephanjae filii, quam ingressi sunt qui e Babylonia venere),*

11\. *Accipe, inquam, argentum et aurum, et fac coronas, quas imponas capiti Josuae, Jozadaci filii, Pontificis Maximi.*

12\. *Et*

12. *Et illi sic dicito: sic dicit Jova, agminum Deus: en! vir exsistet, nomine Germen; qui e fundo suo germinabit, aedificabitque templum Jovae.*

13. *Ille aedificabit templum Jovae, idemque gestabit majestatem, sedensque dominabitur in solio suo; et erit sacerdos in solio suo, eritque pacis consilium inter utrumque.*

14. *Coronae autem erunt Chelemo, Tobiae, Jedajae et Cheno, Zephanjae filio, in memoriam in templo Jovae.*

15. *Et longinqui venient, unaque exstruent Jovae templum, et cognoscetis, Jovam, agminum Deum, me ad vos misisse; idque fiet, si Jovae, Deo vestro, fueritis dicto audientes.*

Cap. VII.

ARGUMENTUM.

Sequitur ſecunda hujus libri pars (C. VII. VIII.), qua monita et conſilia varia, nullis imaginibus et allegoriis involuta, continentur. Et hoc quidem Capite vates id agit, ut occaſione propoſitae a Judaeis quaeſtionis, num continuanda ſint jejunia (Vs. 1. 2. 3.), populum doceat, quale pretium Deus jejuniis ſtatuat (Vs. 4—7.), et quae potius a Judaeis requirat (Vs. 8—14.).

---

1. בִּשְׁנַת אַרְבַּע לְדָרְיָוֶשׁ הַמֶּלֶךְ *Anno quarto Darii regis*, biennio poſt editam primam prophetiam (I, 1. 7.), cum in templi ſtructura Judaei adhuc ſtrenue pergerent, jamque ſpes de imponenda propediem operi ſuprema manu adfulgeret. Abſolutum eſt templum biennio poſt editum hoc oraculum, ſexto Darii anno; vid. Eſr. VI, 15. דְּבַר־יְהוָה *Verbum Jovae*, illud ipſum videlicet, quod poſt interpoſitam Vs. 2. 3. parentheſin, et repetitum Vs. 4. dicti ſignum, reliqua hujus Capitis parte et toto Capite VIII. exponitur. De voce כִּסְלֵו, nomine, uti videtur, peregrino, menſis noni, qui ad Decembrem noſtrum proxime accedit, vid. J. D. Michaelis *Supplemm.* p. 1325.

2. Verſus hic et proximus parentheſin faciunt, qua occaſio et cauſa effati divini Vs. 5. ſeqq. exponitur. Sed in primo ſtatim hujus Verſus hemiſtichio, וַיִּשְׁלַח בֵּית־אֵל שַׂרְאֶצֶר וְרֶגֶם מֶלֶךְ וַאֲנָשָׁיו, quaedam occurrit difficultas. Verba enim ſi, uti fert eorum collocatio, ſic vertas: *miſitque*

ad

ad domum Dei, f. *Bethelem, Scharezer, et Regem-Melech ejusque viros*, haud dici apparet, quisnam illos miſerit? Non audiendi ſunt, qui בֵּית-אֵל pro nomine viri alicujus habent, qui Babylone Hieroſolymam miſerit, neque qui cum Lightfooto in *Chronol. V. T.* (in *Opp.* Vol. I. p. 140.) vertunt: *miſit domus Dei*, i. e. congregatio Judaeorum, quae in Babylonia remanſerant; nusquam enim exſules eo nomine appellantur. Jarchi et Kimchi Scharezer et Regem-Melech ejusque ſocios ajunt fuiſſe homines pios in Babylonia habitantes, qui miſerint ad propinquos ſuos, Betheli viventes, ut pro ipſis in templo Hieroſolymitano divinum favorem apprecarentur. Verbum ſingularis numeri, וַיִּשְׁלַח, vero eſſe collective capiendum, uti הָאֲבָבָה et עָשִׂיתִי mox Vs. 3. Judaei Hieronymi aetate, ipſo in Commentario teſtante, homines iſtos Perſas fuiſſe duces regis Darii timentes Deum putarunt; quod parum veriſimile. Sed vix dubium eſt, Scharezerum et ſocios fuiſſe eos qui miſſi fuerint. Et haud pauci quidem Hebraea ita vertunt: *miſſus erat ad domum Dei Scharezer* rel. Conſtat enim, verba tertiae perſonae maſculina, tam ſingularia, quam pluralia, per ellipſin nominis אִישׁ *aliquis*, aut Participii ejusdem verbi, uſurpari imperſonaliter, ut Geneſ. XLVIII, 1. וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף *dixit Joſepho* ſcil. aliquis, dictum ei fuit. 1 Sam. III, 9. אִם-יִקְרָא אֵלֶיךָ *ſi vocaverit te* ſcil. הַקּוֹרֵא *qui vocat*, ſi vocatus fueris (*wenn man dir ruft*). Eſth. IX, 30. וַיִּשְׁלַח סְפָרִים *miſit* ſcil. הַשּׁוֹלֵחַ *mittens literas* ad omnes Judaeos, i. e. mittebantur literae ad omnes Judaeos. Exempla hujusmodi plura alia dabunt N. G. Schroederus in *Syntaxi Verbor.* in Inſtitt. L. H. Reg. LX., Storrius in *Obſervatt. ad Analog. et Syntax. Hebr.* p. 412., et Gesenius *Lehrgeb.* p. 797. Miſſos fuiſſe Scharezerum cum ſuis ſociis a populo et ſacerdotibus, qui extra Hieroſolymam in vicis et villis habitabant, colligunt e Verſu 5., ubi ad illos reſponſum dirigitur. בֵּית-אֵל vero, alias oppidi Bethelenſis nomen, hic idem putant, quod Vs. 3. בֵּית-יְהוָה, i. e. templum, quod jam eo usque perductum erat, ut ſacra in eo fieri potuerint. Sed

quum

quum templum Hierosolymitanum nusquam בֵּית־אֵל appelletur, verum semper oppidum satis notum designet, et hoc loco cum veteribus, praeter Hieronymum, omnibus (vid. infra) ita capiendum arbitror. Hinc vertimus locum sic: *misit Bethel*, i. e. miserunt Bethelenses, *Scharezerum, Regem-Melechum ejusque socios*. בֵּית־אֵל, etsi ut nomen urbis, proprie sit femininum, hoc tamen loco, ubi illius incolae spectantur, masculine sumitur, ut Jesaj. XIX, 16. מִצְרַיִם, vid. et Mich. V, 1.; cf. Gesenium l. l. p. 469. De Bethele oppido, haud procul ab Hierosolyma sita, vid. libr. nostr. *Handb. d. bibl. Alterthumsk.* Vol. II. P. 1. p. 140. seqq. שַׂרְאֶצֶר alius, Assyrius, uti videtur, qui una cum Adrammelecho Sanheribum interficiebat, memoratur 2 Reg. XIX, 37. Quod sequitur nomen proprium, רֶגֶם־מֶלֶךְ, Simonis in *Onomast. V. T.* p. 151. *amicum regis* denotare observat, coll. Arabico رُجْم *amicus*, quemadmodum خليل بكي *Chalil Bec*, i. e. amicus domini, apud Mohammedanos pro nomine proprio usurpatur. וַאֲנָשָׁיו *Et viri ejus*, vel Regem-Melechi, vel utriusque, i. e. comites, socii et ministri ejus, ut 2 Sam. II, 3. אֲנָשָׁיו דָוִד אֲשֶׁר עִמּוֹ *viri Davidis, qui cum eo erant*. Veteres in reddendo hoc primo hemistichio inter se discedunt. Graecus Alexandrinus: Καὶ ἐξαπέστειλεν εἰς Βαιθὴλ Σαρασὰρ καὶ Ἀρβεσεσὲρ ὁ βασιλεὺς, καὶ οἱ ἄνδρες αὐτοῦ. Pro וְרֶגֶם interpretem in suo codice Hebraeo nomen plane diversum legisse patet. Hieronymus vero in suo Graecae versionis exemplo pro εἰς videtur ἐκ legisse. Nam in Commentario haec habet: „Hoc quod scriptum est in LXX: *misit de Bethel Sarasar et Arbathsager rex*, nullus nostrorum potuit exponere; neque enim quod male versum est ex Hebraea ulla ratione explanari potest. Quis est enim iste Sarasar vel Arbathsager rex? aut cujus rex provinciae? aut in quam, vel de qua misit Bethel? aut cujus Bethel rex esse poterat Arbathsager, quae olim cum Judaea fuit destituta et eo tempore nequaquam vocabatur Bethel, id est domus Dei, sed Beth-Aven, id est,

domus

domus idoli.“ Verum inde quod Hoſeas IV, 15. V, 8. Bethel Beth-Aven vocat, per contemtum, minime ſequitur, oppidum illud Zachariae aetate Beth-Aven vocatum fuiſſe. Hieronymus ipſe ſic vertit: *et miſerunt ad domum Dei Saraſar et Rogommolech.* Chaldaeus: וּשְׁלַח לְבֵיתְאֵל שַׁרְאֶצֶר וְרֶגֶם מֶלֶךְ וְגֻבְרוֹהִי *miſitque ad Bethel Scharezer et Regem-Melech et viri ejus.* Syrus: ܘܫܕܪ ܠܒܝܬ ܐܝܠ ܠܣܪܐܨܪ ܘܪܒܡܘܓܘܣ ܘܫܕܪ ܡܠܟܐ ܘܓܒܪܘܗܝ *miſitque ad Bethel Saraſarem et Rabmogum, miſitque rex et viri ejus.* Arabicus interpres his praeter conſuetudinem magis cum Syro quam cum Graeco Alexandrino convenit: فارسل الملك ورجاله صاراصار وربماغ الي بيت ايل *miſitque rex et viri ejus Saraſarem et Rabmagum ad Bethel.* Pro רֶגֶם Syrus vel in ſuo codice legiſſe vel legendum conjeciſſe patet רַב־מָג, ut Jerem. XXXIX, 8. Nullus autem veterum genuinum verborum Hebraicorum ſenſum perſpexit. Quo conſilio Bethelenſes viros illos Hieroſolymam miſerint additur hiſce verbis: לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה *ad exorandam faciem Jovae,* ad preces ad eum faciendas (quo ſenſu ea phraſis et infra VIII, 21. 22. Exod. XXXII, 11. 1 Sam. XIII, 12. occurrit), atque, precibus illis praemiſſis, ad conſulendum ſacerdotes et prophetas, qui in templo congregati et praeſto erant, Vs. 3. Conſulturi enim Jovam ipſum exorabant, ut per ſuos miniſtros, ſacerdotes et prophetas, ſe reſponſo aliquo dignaretur, quemadmodum Jerem. XLII, 2. 3. militiae duces Jeremiam adibant, qui pro ſe Jovam exoraret, ut ipſis oſtendat, quomodo agendum ſibi eſſet.

3. לֵאמֹר *Et* ſimul *ad dicendum* ſcil. mittebantur viri iſti, Vs. 2. memorati. אֶל־הַכֹּהֲנִים *Ad ſacerdotes,* quos populus in cauſis ad religionem et ſacra pertinentibus tanquam doctores ordinarios conſulere ſolebat, vid. e. c. Hagg. II, 11. Mal. II, 7. אֲשֶׁר לְבֵית־יְהוָה *Qui ad domum Jovae,*

i. e., ut recte Chaldaeus vertit, דִּי מְשַׁמְּשִׁין בְּבֵית מַקְדְּשָׁא *qui miniſtrabant* in *domo ſanctuarii.* וְאֶל־הַנְּבִיאִים *Et ad prophetas,* qui extraordinarii voluntatis divinae interpretes non minus, quam ſacerdotes, de voluntate Dei reſpondere conſueverant, exempla vide 2 Reg. III, 11. ſeqq. XXII, 13. ſeqq. Jerem. XVIII, 18. XLII, 1. ſeqq. Ezech. VII, 26. VIII, 1. XIV, 1. XX, 1. Hic autem prophetarum nomine Haggaeus inprimis et Zacharias indigitari videntur, quippe qui iſthoc tempore hoc nomine inter Judaeos quam maxime noti erant, vid. Eſr. V, 1. Chaldaeus pro אֶל־הַנְּבִיאִים poſuit לְסַפְרַיָּא *ſcribis*, i. e. legum et juris peritis. הַאֶבְכֶּה *Num flebo?* Totus coetus, cujus nomine reſponſum a ſacerdotibus et prophetis petebatur, loquens in Singulari hic inducitur, ut Num. XX, 18. וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱדוֹם לֹא תַעֲבֹר בִּי *Edom dixit ei: ne transeas per me,* i. e. per terram meam. Et Verſu 19. Iſraelitae dixiſſe narrantur: *ſi aquas tuas bibamus,* אֲנִי וּמִקְנַי וְנָתַתִּי מִכְרָם *ego et pecus meum, ſolvam pretium earum.* Vid. et Joſ. IX, 7. *Fletu* h. l. luctum publicum ac jejunium cum ploratu conjunctum indicari, cum ex iis locis, quibus de publico luctu eſt ſermo, veluti Jud. XX, 26. 1 Sam. I, 7. 2 Sam. I, 12. Nehem. I, 4., tum ex reſponſione Vs. 5. ſeqq. colligitur. בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִשִׁי *In menſe quinto,* in memoriam exuſti hoc menſe a Babyloniis Templi et Urbis, vid. 2 Reg. XXV, 8. 9. 10. Jerem. LII, 12. 13. 14. Ejusmodi luctus publici dies in memoriam calamitatum publicarum apud Judaeos inſtituti erant plures (cf. Vs. 5. VIII, 19.), quos non tantum in terris exteris, in quibus deportati degebant, ſed etiam in Judaea intra Cyri tempora et Darii, Hyſtaſpis filii, obſervarunt. „Nunc reſtituto templo quaeſtionem inſtituunt Judaei illi in agris habitantes, non abſurdam, de illo praecipue die, qui luctuoſus fuerat ob templum incenſum. *Dignus vindice nodus.* Poterat enim haec quaeſtio probabiliter in utramque partem tractari. Ceſſat cauſa; ceſſet et effectus. Contra dici poterat, malorum toleratorum utilem eſſe memoriam. Propheta miro temperamento rem definit: retinendos dies,

verum

verum ad gratias Deo agendas, eosque cum gaudio, non cum luctu, infra VIII, 19. Sed antequam eam ſententiam promat utiliſſima praefatur de recto jejunii uſu, de cauſis malorum, et quomodo in rebus proſperis gerere ſe debeant." GROTIUS. הִנָּזֵר *Separando*, i. e. abstinendo me a cibo et potu, item a deliciis et voluptatibus. Eodem ſignificatu id verbum legitur Levit. XXII, 1. וְיִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל *ut ſeparent ſe*, abstineant, *a ſacris Iſraelitarum*. Noſtro loco Chaldaeus bene: הַאֶמְנַע נַפְשִׁי מִתַּפְנוּקִין *num prohibebo animum meum a deliciis?* כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי זֶה כַּמֶּה שָׁנִים *Quemadmodum feci his quot annis*, i. e. jam plurimis, ita enim loquuntur, qui numerum vel quantitatem exaggerare volunt, ut Pſ. LXXVIII, 40. כַּמָּה יַמְרוּהוּ בַמִּדְבָּר *quot* vicibus *exacerbarunt eum in deſerto?* i. e. ſaepius. Hic vero per זֶה כַּמֶּה שָׁנִים intelligendi ſunt זֶה שִׁבְעִים שָׁנָה de quibus ſupra I, 12. et mox Vs. 4.

4. וַיְהִי *Factum* igitur *eſt*, inquam. Poſt abſolutam parentheſin (Vs. 2. 3.), quae vaticinii ſequentis occaſionem pandebat, repetitur hoc verbum e Verſu 1., ut vaticinium ipſum nunc ſubjiciatur.

5. אֱמֹר אֶל־כָּל־עַם הָאָרֶץ *Dic ad univerſum populum terrae*, et quidem δεικτικῶς cum ה demonſtrativo, quaſi *hujus terrae*, ut intelligatur populus, qui erat in Judaea, ex Babylonicis terris reverſus, qui et Hagg. II, 4. eodem nomine appellatur, non vero qui Babylone remanſerat, qui ſupra VI, 10. הַגּוֹלָה vocatur. Populus in Judaea degens et 2 Reg. XI, 14. 18. 19. 20. XV, 5. עַם הָאָרֶץ dicitur. וְאֶל־הַכֹּהֲנִים *Atque ad ſacerdotes*, qui et ipſi jejunaverant, et ab eo conſulti fuerant. Nam quum in Lege nihil de hac re praeceptum eſſet, de voluntate Dei per prophetas, id eſt, extraordinario modo, cognoſcendum fuit. כִּי־צַמְתֶּם וְסָפוֹד *Cum jejunaſtis atque plangendo* ſcil. planxiſtis. בַּחֲמִישִׁי *Quinto* ſcil. menſe, vid. ſupra Vs. 3. וּבַשְּׁבִיעִי *Et in ſeptimo* menſe, in memoriam caeſi hoc menſe Gedaliae, ac diſperſorum, quos ſecum habuerat, Judaeorum, vid. 2 Reg.

XXV, 25. et Jerem. XLI, 1. feqq. וְזֶה שִׁבְעִים שָׁנָה *Et quidem his feptuaginta annis*, vid. Vs. 3. et not. ad I, 12. הֲצוֹם צַמְתֻּנִי אָנִי *Num jejunando jejunaftis mihi, mihi*, inquam? Pronomen אָנִי emphatice *πλεονάζει*, ut Hagg. I, 4., ad quem loc. vid. not., eftque in Dativo vertendum, ut fuffixum in צַמְתֻּנִי, ut igitur pofitum fit pro צַמְתֶּם לִי, quemadmodum Jud. I, 15. נְתַתָּנִי *dedit mihi. Jejunare Jovae* autem idem valet, ac *propter Jovam*, i. e. ob ejus mandatum, vel in ejus honorem commodumve. Vult enim hoc: ego haec veftra jejunia nec praecepi vobis, nec illis egeo aut delector, vos ipfi inftituiftis, et nullum inde commodum ad me redundavit. Chaldaeus verba hebraea fic interpretatur: הֲצוֹם תַּעֲנִי אַתּוּן מִתְעַנִּין קֳדָמַי *num jejunio adflictionis vos jejunaftis coram me?*

6. וְכִי תֹאכְלוּ וְכִי תִשְׁתּוּ הֲלֹא אַתֶּם הָאֹכְלִים וְאַתֶּם הַשֹּׁתִים *Atque cum editis et bibitis, nonne vos ipfi eftis, qui editis, et vos ipfi, qui bibitis?* Ratio ab appofito petita, quafi dicat: ficut ex epulis veftris nihil ad me accedit, ita nec ex jejunio. Hemiftichium pofterius HIERONYMUS non male vertit: *numquid non vobis comediftis? et vobismet ipfis bibiftis?* Et in Commentario addit: „Neque enim his rebus placatur Deus, fed bonis operibus, et fi illius praecepta faciamus, quia efca nos non commendat Deo. Neque fi non manducaverimus, deficiemus; neque fi manducaverimus, abundabimus.“ Chaldaeus hunc Verfum ita reddidit: וְרַאתּוּן אָכְלִין וְרַאתּוּן שָׁתַן הֲלָא לְאִיטָּבָא לְכוֹן אַתּוּן שָׁתַן *et quod vos comediftis et bibiftis, nonne, ut benefaciatis vobis, vos bibitis?* Videtur ergo *τὸ comedere et bibere* membro pofteriori de lautis laetisque accepiffe conviviis, ut 1 Sam. XXX, 16. 1 Reg. I, 25. IV, 20. Job. I, 4., ut fenfus fit: tantum abfuit, ut vere ac prout decet, jejunaveritis, ut potius edendo ac bibendo voluptatibus atque genio indulferitis veftro. Ita tamen vis oppofitionis, quae eft inter pronomina *mihi, mihi*, Verfu 5., et *vos ipfi, vos ipfi* evanefcit, faltem non fatis luculenta manet.

7. Ne

7. Ne quod de pretio, quod jejuniis ſtatuat, Jova modo dixerat, Judaei novum et inauditum putarent, addit vates, illum jam pridem iſta per prophetas priores majoribus ipſorum inculcaſſe. הֲלוֹא אֶת־הַדְּבָרִים *Nonne haec ipſa ſunt verba.* אֶת h. l. non eſt Accuſativi nota, ut quidam volunt, qui יְדַעְתֶּם, *ſcitis*, ſubaudiunt, ſed indicat Nominativum cum demonſtratione, ut Joſ. XXII, 17. הַמְעַט־לָנוּ אֶת־עֲוֹן פְּעוֹר *num parum nobis eſt peccatum* illud *Peoris?* Et Jerem. XXVII, 8. וְאֵת אֲשֶׁר לֹא־יִתֵּן אֶת־צַוָּארוֹ *quicunque non dederit collum ſuum in jugum regis Babel.* Cf. not. ad eum loc., nec non infra VIII, 27. et not. ad Hagg. II, 17. Graecus Alexandrinus: *οὐχ' οὗτοι οἱ λόγοι κ. τ. λ.* Alii, qui אֶת pro Accuſativi nota capiunt, ſubaudiunt verbum aliquod ſecundae perſonae pluralis regens caſum Accuſativum, veluti שְׁמַעְתֶּם *audiviſtis*, aut יְדַעְתֶּם *noſtis*, ſicut in interrogatione ſeria et admirabunda ſolet nonnumquam affectus ſermonem facere ellipticum. בְּיַד הַנְּבִיאִים *Per manum*, miniſterium, *prophetarum*, vid. Hagg. I, 1. הָרִאשֹׁנִים Vid. ſupra ad I, 4. בִּהְיוֹת יְרוּשָׁלַםִ יֹשֶׁבֶת וּשְׁלֵוָה *Cum eſſet Hieroſolyma habitans et tranquilla*, tranquille habitans ſ. habitata, vid. not. ad I, 11. וְעָרֶיהָ סְבִיבֹתֶיהָ *Et cum urbes ejus* ſcil. minores, quae alias *filiae* dicuntur (vid. Num. XXI, 25. 32.), *circum eam* eſſent, antequam ab hoſtibus depopulatae eſſent. וְהַנֶּגֶב *Atque* cum *auſter*, i. e. pars auſtralis Judaeae, quae et Gen. XIII, 1. Num. XIII, 17. Deuter. XXXIV, 3. eodem nomine deſignatur. וְהַשְּׁפֵלָה Et pars *declivis* Judaeae, occidentalis, Joſ. XV, 33. Jerem. XVII, 26. יֹשֵׁב *Habitans* i. e. habitata, de uſu hujus verbi paſſivo vid. not. ad Jeſaj. XIII, 20. Ezech. XXVI, 20. XXXV, 9. Cum nulla pars terrae eſſet inculta.

9. כֹּה אָמַר יְהוָה *Sic dixit Jova* ſcil. majoribus veſtris, coll. Vs. 11. מִשְׁפַּט אֱמֶת שְׁפֹטוּ *Judicium veritatis judicate*, jus ſuum cuique tribuite nullo perſonarum reſpectu habito; cf. VIII, 16. Jeſaj. I, 17. 23. Jerem. VII, 5. Ezech. XXVIII, 8. Hoſ. XII, 7. Hieronymus: „Haec autem erant verba Do-

 mini,

mini, quae ſequens Scriptura teſtatur, velle ſe verum judicium et miſericordiam in proximos, et viduam, et pupillum, et advenam, et pauperem non calumniari, et malum non cogitare in corde ſuo. Haec, inquit, noluerunt facere, et ſurdis auribus mea imperia contemſerunt, quam ob rem venit indignatio magna ſuper Jeruſalem, et quomodo illi me audire noluerunt, ſic et ego non exaudivi illos: et nunc tanta ſcrupuloſitate quaerunt, quando debeant jejunare et plangere, quum ante dixerim per Iſajam [LVIII, 5. 6. 7.]: *Non tale jejunium elegi, dicit Dominus, neque ut humiliet homo animam ſuam, ſed ſolve omne vinculum iniquitatis, disſolve obligationes violentarum cautionum, eſurienti da panem tuum ex animo. Si videris nudum, operi eum, et pauperem et absque tecto induc in tabernaculum tuum.* Haec magis volui, iſta quaeſivi, quae non facientes captivitati eſtis traditi, et non deſolationis ac mortis quinti menſis ſeptimique jejunium [i. e. jejunium in memoriam deſtructionis templi et mortis Gedaljae inſtitutum, vid. ſupra ad Vs. 5.]." וְחֶסֶד וְרַחֲמִים עֲשׂוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו *Et benignitatem atque miſericordiam facite vir cum fratre ſuo,* alii in alios. Hieronymus: „Poſt judicii ſeveritatem ſequatur in cunctos clementia, et maxime in fratres, quod vel ejusdem ſanguinis, vel unius nobiscum ſidei perſpicimus."

10. Poſtquam Verſu ſuperiore dixiſſet, quid a Judaeis requirat, nunc dicit, quae ab eis velit omittenda. וְאַלְמָנָה וְיָתוֹם גֵּר וְעָנִי *Et viduam, pupillum, peregrinum et pauperem,* qui injuriis ſolent quam maxime expoſiti eſſe, אַל־תַּעֲשֹׁקוּ *ne opprimatis, μὴ καταδυναστεύετε,* ut LXX vertunt. Repetit vates vetitum, quod Exod. XXII, 20. 21. Jeſaj. I, 17. 13. Jerem. V, 28. VII, 6. legitur. Verba וְרָעַת אִישׁ אָחִיו Chaldaeus et Syrus verterunt: וּבִישַׁת גְּבַר עִם אֲחוּהִי *et malum vir* quisque *cum fratre ſuo,* ſ. *contra fratrem ſuum,* et Hieronymus: *vir fratri ſuo,* per ellipſin praepoſitionis עַל ſ. לְ ante אָחִיו. LXX vero reddunt: *καὶ κακίαν ἕκαστος τοῦ ἀδελφοῦ,* per hyperbaton, pro וְאִישׁ רָעַת אָחִיו *et quisque malum*

malum fratris sui, quale Ezech. XXXIX, 11. מְקוֹם־שָׁם קֶבֶר *locus ibi ſepulchri,* pro שָׁם מְקוֹם קֶבֶר *ibi locus ſepulchri,* cf. not. ad eum loc. Et ſic ratione ſyntaxeos ſtatuendum omnino eſt, quum רָעַת in regimine ſit poſitum. Recto ordine haec verba collocantur infra VIII, 17. אַל־תַּחְשְׁבוּ LXX vertunt: μὴ μνησικακείτω, *ne meminerit,* quaſi *cogitare* hic idem ſit ac *meminiſſe, recordari,* et *malum fratris* idem atque *a fratre illatum.* Hinc Hieronymus: „Quod autem ante debeat ira finiri, quam ſol occumbat, et omnium malorum, quae ab aliis paſſi ſumus, deleri memoriae, in multis locis legimus." Sed אַל־תַּחְשְׁבוּ h. l. potius eſt: *ne machinemini,* ut Pſ. XXXV, 4. חֹשְׁבֵי רָעָתִי ſunt *qui excogitant,* machinantur *contra me malum.* Pſ. XLI, 8. עָלַי יַחְשְׁבוּ רָעָה לִי *contra me machinantur malum mihi.* Vid. et Pſ. CXL, 3. Recte Grotius: „Ne in animum quidem vobis venire patiamini conſilium cuiquam nocendi."

11. וַיְמָאֲנוּ *Sed renuerunt* olim patres veſtri, quibus hoc per prophetas dixi, cum ſalva adhuc Hieroſolyma eſſet, Vs. 7. et not. Vs. 9. Idem queritur Jeremias V, 3. XVII, 23. Dum vero Noſter illam majorum contumaciam commemorat, tacite ſuos aequales dehortatur, ne patrum exemplum imitentur. Cf. I, 4. לְהַקְשִׁיב *Auſcultare,* ſcil. cum effectu, ita ut paruiſſent. וַיִּתְּנוּ כָתֵף סֹרָרֶת *Et dederunt,* obverterunt *humerum refractarium.* „Quum ego iſta praeceperim, illi attendere noluerunt, et verterunt ſcapulam recedentem, ſive dorſum contemnens, ex habitu corporis mea imperia reſpuentes. Solemus enim quando rugata fronte et nare contracta contemnimus admonentes, dorſum vertere, juxta illud quod ſcriptum eſt [Jerem. II, 27.]: *Verterunt ad me dorſa et non facies ſuas.*" Hieronymus. וְאָזְנֵיהֶם הִכְבִּידוּ מִשְּׁמוֹעַ *Et aures ſuas ingraveſcere,* i. e. obſurdeſcere ac difficulter audire *fecerunt.* Eadem phraſis Jeſaj. LIX, 1. Cf. not. ad Jeſaj. VI, 10. *Gravitas* Hebraeis pro ſenſus cujuslibet hebetudine venit. Sic Geneſ. XLVIII, 10. עֵינֵי יִשְׂרָאֵל כָּבְדוּ מִזֹּקֶן *oculi Iſraelis graves,* i. e. hebetes *erant*

prae

prae senectute. Arabibus quoque وقر *gravavit, aggravavit,* atque *auditus hebetudine, surditate laboravit* auris, denotat. Hinc in Corani *Sur.* XVII, 48. est: *dedimus* في آذانهم وقرا *in auribus eorum gravitatem,* i. e. surdos illos reddidimus.

12. וְלִבָּם שָׂמוּ שָׁמִיר *Et cor eorum posuerunt adamantem,* „duritiam," inquit Hieronymus, „cordis ostendit, et cor lapideum, quod noluerint verba Dei suscipere. Adamas enim lapis fortissimus, qui Hebraice dicitur *Samir* [coll. Arab. سمور], in tantum durus est, ut omnia metalla confringatur ab illo. Unde a Graecis *indomabilis* dicitur." Cf. לֵב הָאֶבֶן Ezech. XI, 19. XXXVI, 26. בְּרוּחוֹ *Per spiritum suum,* quo prophetas adflabat ac animabat ad corripiendos Israelitas, cf. Mich. III, 8. 2 Sam. XXIII, 2. בְּיַד הַנְּבִיאִים הָרִאשֹׁנִים Vid. Vs. 7. et not. ad I, 4. וַיְהִי קֶצֶף גָּדוֹל *Unde exstitit ira magna, tanquam* contumaciae *poena, cf.* I, 2.

13. וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־קָרָא וְלֹא שָׁמֵעוּ *Et factum est, sicut clamaverat* quidem Jova, ipsi *vero non audiverant,* sed frustra eum per prophetas clamare siverant, Vsgg. Cf. easdem querelas Jes. L, 2. LXV, 12. LXVI, 4. Jerem. XXV, 4. Hos. XI, 2. כֵּן יִקְרְאוּ וְלֹא אֶשְׁמָע *Sic* vicissim postea *clamabant* in malis suis, *nec audiebam,* invicem hoc ipsis faciens. Cf. Jesaj. I, 15. LXIII, 15. Jerem. XI, 11. Ezech. VIII, 18. Mich. III, 4. Ceterum Futura haec in historica narratione, ut alias saepe, per Praeteritum imperfectum sunt exponenda, quod apparet ex fine Versus 14., ubi recurrit Praeteritum וַיָּשִׂימוּ *posuerunt.* Nisi forsan ita placeat sumere: *sic vocabunt, nec ego audiam, dixit* eis *Jova* illis temporibus.

14. וָאֲסָעֲרֵם *Sed exturbabam eos* e terra sua. Verbum hoc, a סַעַר, *turbine,* deductum, significat, *aliquid disjicere turbinis in morem,* i. e. repente ac de improviso. Nam turbo

turbo celerrime fertur, paleamque et res hujusmodi fecum aufert, ac per aera huc illuc disjicit. Ita Job. XXVII, 21. *Aufert eum Eurus et perit*, וִישָׂעֲרֵהוּ מִמְּקֹמוֹ *abripit eum turbinis inftar e loco fuo.* Cf. Amos I, 14. Noftrum אֵסָעֲרֵם ἀνομαλῶς pofitum eft pro אֲסָעֲרֵם, quomodo Futurum Piel ad confuetam normam fcribendum erat. Sed quod hic legitur, ad morem Syrorum fcriptum eft, qui loco Schevatis mobilis tribuunt *Zere* literae Aleph, quoties ea eft vel character Futuri, vel prima radicalis in verbis. Tale eft אֵתָיוּ *venite* pro אֵתָיוּ Jefaj. XXI, 12. 14., הֵתָיוּ pro הֵתָיוּ *venite*, Jerem. XII, 9.; אֲרוֹמְמֵם pro אֵרוֹמְמֵם *extollam eos*, Jef. XXXIII, 10.; אֵפוּ pro אֵפוּ *coquite*, Exod. XVI, 23. עַל כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּם *Ad omnes gentes, quas non noverunt*, qua loquendi formula Hebraei gentes barbaras generatim indicare folent. Sic Deut. XXVIII, 33. minatur Deus Hebraeis fua praecepta transgreffuris: *fructus terrae tuae et omnes labores tuos*, יֹאכַל עַם אֲשֶׁר לֹא־יָדָעְתָּ *comedet populus, quem non noris*, i. e. barbarus. Et Jerem. XVI, 13. *Projiciam vos ex hac terra in terram*, אֲשֶׁר לֹא יְדַעְתֶּם אַתֶּם וַאֲבֹתֵיכֶם *quam nec vos nec patres veftri noverunt*, in terram exteram. וְהָאָרֶץ נָשַׁמָּה אַחֲרֵיהֶם *Et terra defolata fuit poft illos*, poft deportationem eorum. מֵעֹבֵר וּמִשָּׁב *A transeunte aut redeunte*, ut nemo per eam transiret aut rediret; defcriptio extremae vaftitatis, qualis et Jefaj. XXXIII, 8. Jerem. IX, 9. 12. Ezech. XXXIII, 28. XXXV, 7. וַיָּשִׂימוּ *Et pofuerunt*, reddiderunt, vel Judaei peccatis fuis poenas illas in fe attrahentes, vel hoftes. Aut poteft imperfonaliter fumi: *redacta eft terra in folitudinem.* אֶרֶץ־חֶמְדָּה *Terra defiderii*, i. e. defiderabilis, exoptata, pulcherrima. Sic loquendo fignificant Judaeam, quae Dan. XI, 16. אֶרֶץ הַצְּבִי *terra elegans* vocatur, et Tob. XIV, 4. ἡ ἀγαθὴ γῆ. Cf. Jerem. III, 19. Pf. CVI, 24. Mal. III, 12.

Cap.

Cap. VII.

1. *Anno autem Darii regis quarto habitus est a Jova sermo ad Zachariam, quarta mensis noni, hoc est, Cisleu,*

2. *Cum Bethelenses mitterent Scharezerum et Regem-Melechum cum sociis, rogatum Jovam,*

3. *Et interrogatum sacerdotes aedis Jovae, agminum Dei, atque vates in hunc modum: plorabimusne mense quinto abstemii, quemadmodum fecimus hosce tot annos?*

4. *Tum me alloquutus est Jova, agminum Deus, in hunc modum:*

5. *Haec cuncto terrae populo et sacerdotibus dicito: quod jejunastis et planxistis quinto septimoque mense, ac per hosce septuaginta annos, mihine jejunastis?*

6. *Aut si comeditis et bibitis, nonne vosmet ipsi comeditis, et vosmet ipsi bibitis?*

7. *Nonne haec ipsa sunt verba, quae proclamavit Jova per vates priores, quum et Hierosolyma incoleretur ac tranquilla esset, et ejus finitima oppida, australiaque et demissa loca habitarentur?*

8. *Porro alloquutus est Jova Zachariam in hunc modum.*

9. *Sic dicit Jova, agminum Deus: verum, inquit, judicium judicate, et clementia atque humanitate invicem utimini.*

10. *Viduis, pupillis, peregrinis, humilibus injuriam ne facite, neve malum alii in alios excogitate.*

11. *Sed*

11. *Sed renuerunt attendere, et humeros detrectantes praebuerunt, ac aures ſuas, ne audirent, obſirmarunt,*

12. *Et corda ſua praeſtiterunt adamantina, ne legem audirent, et verba, quae ſignificabat Jova, agminum Deus, ſpiritu ſuo, opera vatum priorum, unde orta eſt ſaevitia magna a Jova, agminum Deo.*

13. *Quare quemadmodum ipſi clamantem non audiverunt, ſic ego clamantes non audivi, inquit Jova, agminum Deus.*

14. *Sed exturbabam eos in omnes ignotas ſibi gentes, terra poſt eos deſerta erat, ita ut nemo eam transiret et permearet, atque redacta eſt tam elegans terra in vaſtitatem.*

Cap. VIII.

ARGUMENTUM.

Continuatur hoc Capite sermo Jovae superiori coeptus, cujus occasio fuerat quaestio Judaeorum de jejuniis, VII, 8. coll. Vs. 19. hujus Cap. Quum autem illis Judaeorum jejuniis se delectatum fuisse negasset, et verae contra pietatis fructus jam olim a majorum ipsorum requisitos, horum vero neglectum tum ipsorum malorum, quae perpessi essent, tum planctus jejuniique, quod ea propter instituissent, caussam exstitisse docuisset; nunc hoc Capite pergit ad eandem illam quaestionem magis directe respondere, simulque exponit, se decrevisse, *Hierosolymitanis* ultra quam mente possent concipere benefacere, ita ut jejunia in dies festos et laetos ipsis sint commutanda, modo sinceram colerent pietatem, ad quam eos serio hortatur.

---

2. Formula כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת, decies hoc Capite repetita, innuere videtur, certo eventura esse, quae hic promittuntur, etsi fidem omnem magnitudine sua excederent. Hieronymus (ad Vs. 6.): „Per singula verba et sententias, quibus Israeli prospera, et pro rerum magnitudine paene incredibilia promittuntur, propheta proponit: *haec dicit Dominus omnipotens*, alio sermone hoc loquens: ne putetis mea esse quae spondeo, et quasi homini non credatis; Dei sunt promissa, quae replico." Licet, inquit Jova, ob majorum vestrorum contumaciam justas meritasque poenas eis inflixerim, tamen, quae bonitas mea est,

קִנְאָתִי

קִנֵּאתִי לְצִיּוֹן קִנְאָה גְדוֹלָה *zelavi* nunc rurſus *pro Zione zelo magno*, de qua loquutione vid. not. ad I, 14. Jarchi: „ut jejunii et planctus moleſtia in poſterum vacare poſſitis, Vs. 19." Aben-Esra: „ſolatur nunc illos, poſtquam deſolationem terrae commemoravit." וְחֵמָה גְדוֹלָה קִנֵּאתִי לָהּ *Et excandeſcentia magna zelatus ſum pro ea*, pro Zione excandui adverſus ejus oppreſſores.

3. שַׁבְתִּי אֶל־צִיּוֹן *Revertar ad Zionem*, redibo cum Zione in gratiam, clementerque ac miſericorditer eam habebo. Supra I, 16. *Revertar ad Hieroſolymam cum miſerationibus.* וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלִָם *Et habitabo in medio Hieroſolymae*, ut ſupra II, 14. dixerat. וְנִקְרְאָה *Et vocabitur*, i. e. erit, ut Jeſaj. I, 26. LXI, 6. Jerem. III, 17. עִיר הָאֱמֶת *Urbs veritatis*, in qua vigebit veritas, exſulabit autem mendacium et omnis fraus. Sic ait Zephanja III, 13. *Reliquiae Iſraelis non facient iniquitatem, nec loquentur mendacium, nec invenietur in ore ipſorum lingua doloſa.* Cf. infra Vs. 16. Jeſ. I, 21. E contrario legitur Nah. III, 1. *Heu! civitas ſanguinaria, tota mendacium eſt.* וְהַר־יְהוָה צְבָאוֹת הַר הַקֹּדֶשׁ *Et mons Jovae*, i. e. in quo templum Jovae ſacrum, erit *mons ſanctitatis*, ſacer, extranei eum non amplius violabunt aut profanabunt, ut Joel IV, 17. *Eritque Jeruſalem ſanctitas, et extranei non transibunt per eam amplius.* Hieronymus: „Vocabitur autem mons Domini omnipotentis *mons ſanctificatus*, in quo, templo inſtaurato, immolantur victimae, caeremoniarum ordo ſervatur."

4. עֹד *Adhuc*, et hoc tempore, et poſt. יֵשְׁבוּ *Sedebunt*, ſcil. ſecure, ut Mich IV, 4. *Sedebunt quisque ſub vite ſua, ſubque ficu ſua, nemine exterrente.* וְאִישׁ מִשְׁעַנְתּוֹ בְּיָדוֹ *Et virum*, i. e. unumquemque quod attinet, *ſcipio ſuus* erit *in manu ſua*, quisque ſuum habebit ſcipionem in manu. Eadem loquendi formula Ezech. VIII, 11. וְאִישׁ מִקְטַרְתּוֹ בְיָדוֹ *quisque thuribulum ſuum in manu habebat.* Vid. et ibid. IX, 1. 2. מֵרֹב יָמִים *Ob multitudinem dierum*,

i. e.

i. e. ob fenium ingens, ut Job. XXXII, 7. רֹב שָׁנִים *multitudo annorum* longaevitatem denotat. Chaldaeus: וְגְבַר עוֹבָדוֹהִי תַקִּיבְנָא יְגִנּוּן עֲלוֹהִי מִסְּגֵי יוֹמַיָּא *et opera cujusque recta eum protegent a multitudine dierum*, i. e. a moleftiis fenii. Male. Duo enim hoc et proximo Verfu promittuntur civibus Hierofolymae, longaevitas et fobolis multitudo. Utrumque erat inter promiffiones, quae pietati ceu praemia propofitae effent in lege, vid. Deut. IV, 40. V, 16. 30. XI, 9. XXII, 7. XXXIII, 47. Longaevitas inter aureae aetatis bona memoratur et a Jefaja LXV, 20. *Non erit illinc* (Hierofolymis) *amplius aetate infans, aut fenex, qui non fuam compleat aetatem. Nam qui centum annos natus morietur, puer erit, et qui fons centum natus annos, adfĭcietur fupplicio.* Recte noftrum Verfum exponit Hieronymus: „Tanta, inquit, erit, reverfo me in Sion, et habitante in medio Jerufalem, rerum omnium profperitas, et bellorum quies atque tranquillitas, ut nullo hofte remanente, usque ad ultimam aetatem in utroque fexu fenilis aetas perveniat, et trementes artus baculo regente fuftentent.“

5. מְשַׂחֲקִים *Ludentes* Chaldaeus vertit מְשַׁבְּחִין *laudantes* fcil. Deum, adhibitis inftrumentis muficis, quorum tractationem hoc verbum notat 2 Sam. VI, 5. Jerem. XXX, 19. al. De laude Dei dicitur שְׂחוֹק et Pf. CXXVI, 1. Sed recte Hieronymus: „Plateae quoque civitatis impleantur pueris puellisque ludentibus. Hoc autem fieri folet, quando fecuritas et profunda pax urbium eft, ut gaudium civitatum lufibus et choreis aetas lafciva concelebret.“

6. כִּי יִפָּלֵא בְּעֵינֵי שְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה *Si mirabile fuerit in oculis reliquiae populi hujus*, i. e. fi vos, qui reliqui eftis e Babylonico exfilio, putatis hoc quod dico fieri difficulter aut omnino non poffe, erratis graviter. בַּיָּמִים הָהֵם *In diebus iftis*, cum illa facturus fum; non enim dicit בַּיָּמִים הָאֵלֶּה *diebus his*, ut Vs. 9., fed *iftis*, tanquam remotis, ut infra Vs. 23. גַּם pro הֲגַם *etiamne?* ut 1 Sam.

XXII,

XXII, 7. Hieronymus: „Supra dixerat, anus et ſenes in plateis eſſe ſeſſuros, et pro temporis longitudine baculos manibus retenturos, arctandas plateas hominum multitudine, pueros ac puellas quaſi in feſtis diebus choros ducere, et exſtruendam Jeruſalem, atque in ſtatum felicitatis priſtinae reſtituendam. Hoc reliquiis populi, quae de captivitate venerant, videbatur incredibile, cernentibus urbem penitus deſtitutam, murorum ruinas, combuſtos parietes manus Babylonias oſtentare; ideirco conſociat: ſi vobis, qui eſtis reliquiae captivi populi, vel difficile, vel impoſſibile videtur eſſe quod ſpondeo, ut in diebus illis, quibus aedificanda eſt Jeruſalem, tanta felicitas ſit; numquid in conſpectu Domini aut difficile erit, aut impoſſibile, qui haec futura meo ore promittit?"

7. Ex omnibus partibus orbis, ubicunque aut exſulant, aut captivi detinentur Judaei, eos ſe ſervaturum eſſe et in patriam reducturum, promittit Jova. הִנְנִי מוֹשִׁיעַ אֶת־עַמִּי *En ego ſalvaturus ſum populum meum*, educendo eum e terris hoſtium, per quas diſperſus erat. מִזְרָח *Oriens* et מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ *occaſus ſolis*, ceu partes oppoſitae, per ſynecdochen pro toto orbe ac ſingulis mundi plagis veniunt, ut Pſ. L, 1. CXXIII, 3., quemadmodum ſupra VI, 6. de *ſeptentrione* et *meridie* obſervatum. Eadem promiſſio Jeſaj. XLIII, 5. *Ne timeas, nam ego ſum tecum; ex Oriente educam ſtirpem tuam, et ex Occidente tuos colligam.*

8. וְהֵבֵאתִי אֹתָם *Et ducam eos* ſcil. Hieroſolymam, quod ex verbis proximis, וְשָׁכְנוּ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלָםִ *habitabunt Hieroſolymis* ſupplendum. Concinit Jeſ. LVI, 7. וַהֲבִיאוֹתִים אֶל־הַר קָדְשִׁי *ducam eos ad montem meum ſanctum.* וְהָיוּ־לִי לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים *Erunt mihi in populum, et ego ero illis in Deum;* illi mihi, ego illis promiſſa praeſtabimus. Idem. Jerem. XXX, 22. Ezech. XXXVII, 27. legitur. Verba hujus Verſus poſtrema, בֶּאֱמֶת וּבִצְדָקָה *in veritate et rectitudine*, ad ambo membra, quae praecedunt, aequaliter pertinent, videlicet ad remotius, *erunt mihi*

in

in populum, aeque ac ad propinquius, *ero ipsis in Deum.* Ceterum loquutione illa candor, sinceritas ac integritas mentis significatur; vid. 1 Reg. III, 6. 2 Reg. XX, 3. Dicit igitur: quemadmodum ego ex parte mei Deus illorum sincere et ex animo futurus sum, sic et ipsi pariter erga me adfecti, pariterque populus meus, non specie aut titulo tenus, sicuti antehac saepe, sed revera, fideliter, et sine fuco erunt. Ego illos non frustrabor, nec illi me.

9. תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם *Fortes sint* f. *roborentur manus vestrae.* Manuum brachiorumque robur metonymice animum erectum, promtum et alacrem denotat, ignavo et timido oppositum (cf. Jesaj. XXXV, 3. חַזְּקוּ יָדַיִם רָפוֹת *roborate manus remissas*), nec non studium intensius, languori oppositum, quemadmodum *manuum remissio* pavorem (Jerem. VI, 24. XXXVIII, 4.), et operis ex pavore intermissionem denotat, ut 2 Paral. XV, 7. וְאַתֶּם חִזְקוּ וְאַל־יִרְפּוּ יְדֵיכֶם *vos vero confortamini, nec remissae sint manus vestrae.* Hoc igitur dicit Jova: pergite vos modo, uti coepistis, alacriter et strenue, perficite structuram templi, facite quae vobis imperavi, atque sic optima quaeque de me ac meo in vos adfectu sperate; cf. Hagg. II, 4. Ceterum exhortationem hanc arctissime cohaerere cum iis, quae sequuntur, est manifestum, et indicatur per causalem particulam כִּי, initio Versus 10. Eadem tamen ad praecedentia quoque respicit, quasi dicat: quum igitur tam praeclaras in futurum habeatis promissiones (quales Vs. 3—8. praecesserant), vestrum utique erit animo esse bono, atque in coeptis impigre pergere. הַשֹּׁמְעִים בַּיָּמִים הָאֵלֶּה אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה *Vos qui auditis in diebus hisce sermones hosce*, bonos et consolationum plenos. מִפִּי הַנְּבִיאִים *Ex ore prophetarum*, Haggaei et Zachariae, cf. Esr. V, 1. 2. אֲשֶׁר בְּיוֹם יֻסַּד בֵּית־יְהוָה *Qui* fuerunt *die*, tempore, quo *fundata*, strui coepta *est domus Jovae*; vid. supra IV, 9. Hagg. II, 18. Esr. III, 6. 10. Hieronymus: „Aedificato templo sub Zorobabel et Jesu (in quarto

enim

enim anno Darii regis, quarta die mensis noni, qui appellatur *Casleu*, haec universa dicuntur, quando jam templum fuerat exstructum), iidem prophetae, Aggaeus et Zacharias, qui ut aedificaretur et duces et populum fuerant cohortati, nunc cohortantur eos, ut ex priorum veritate his quae in futurum promittuntur, accommodent fidem, et consortent manus suas, nequaquam Medorum impetum et impedire cupientium per circuitum nationum insidias formidantes; et confortentur per os prophetarum eo die, quo templi fundamenta sunt jacta, usque ad diem, quo superaedificatum est templum, et audiant quae sequuntur." Similia habet Jarchi: „Quemadmodum prophetae veraces deprehensi fuerunt eo tempore, quo templum fundatum est, anno secundo Darii, ita etiam re ipsa deprehendetis illos veraces esse hoc tempore, anno Darii quarto, dum consolantur, et adhortantur ad opus absolvendum."

10. Nexus cum Versu superiori ita est concipiendus: dixi, *promissiones istas*, quas ex meo et Haggaei ore audivistis et illas inprimis, quae Versibus 3—8. leguntur, incitamento vobis esse debere, ut perficiatis, quae restant, alacriter et strenue, Vs. 9. Id vero observandum vobis est eo magis, quo damnosior vestra vobis antehac fuit segnities, et quo luculentiorem, postquam instaurare templum serio aggressi estis, benignitatem Dei estis experti. כִּי לִפְנֵי הַיָּמִים הָהֵם *Quoniam ante dies istos*, quibus templum a vobis aedificari coeptum est, Vs. 9. שְׂכַר הָאָדָם *Merces hominis* dicitur lucrum vel utilitas ex labore hominis redundans, quemadmodum mox שְׂכַר הַבְּהֵמָה *merces jumenti* simili significatu venit. Ita 2 Paral. XV, 7. שָׂכָר לִפְעֻלָּה est *merces laboris.* Sensus igitur est: quicquid vel manibus vel jumentis vestris laboravistis, incassum fuit, et fructum vobis aut nullum attulit, aut certe instabilem, ob vestram negligentiam et socordiam; cf. Hagg. I, 6. 9. seqq. II, 19. seqq. לֹא נִהְיָה Vobis a me *non facta est*, LXX addunt

addunt εἰς ὄνησιν, *in emolumentum.* וְלַיּוֹצֵא וְלַבָּא אֵין־שָׁלוֹם מִן־הַצָּר *Et exeunti atque intranti nulla pax erat ab hoste;* cum quis urbe aliqua vel exire, vel intrare in aliam vellet, hostibus undique ac latronibus infesta itinera erant, ut nusquam tuto commeare possetis. Alii לַיּוֹצֵא וְלַבָּא interpretantur: obeunti vel munia publica, vel negotia privata, quomodo *exire et intrare* alias haud raro sumitur, vid. e. c. Num. XXVII, 17. Deut. XXVIII, 6. 19. 1 Sam. XVIII, 16. Ita sensus erit: nullam pacem habebatis propter hostes vicinos, qui res vestras turbabant, et omnes actiones vestras impediebant. Pro מִן־הַצָּר LXX ponunt ἀπὸ τῆς θλίψεως, Hieronymus: *prae tribulatione.* Sed rectius Chaldaeus: מִן מְעִיקָא *a tribulatore;* de *adversario* צַר dicitur et Num. X, 9. Thren. IV, 12. Esth. VII, 4. Tales tunc experiebantur Judaei Samaritas, Esr. IV, 1., et postea, Nehemiae tempore, Arabes, Ammonitas, Aschdodaeos, vid. Nehem. IV, 1. וַאֲשַׁלַּח אֶת־כָּל־הָאָדָם אִישׁ בְּרֵעֵהוּ *Imo immisi,* i. e., ut Chaldaeus vertit, וְאַגְרִי *concitavi,* vel, *pugnare feci, omnem hominem quemque in proximum suum,* committebam alium in alios, ut invicem nocerent ac malefacerent, cf. eandem loquendi formulam infra XI, 6., cf. Jesaj. III, 5. Jud. VII, 21. Intestinis sese conficiebant discordiis. Nimirum praecedens comma de hostibus extraneis, hoc de civilibus bellis loquitur. Hieronymus: „Septuaginta ad futurum tempus omnia retulerunt, sed melius ad praeteritum, ut in Hebraico habetur, et expositionis veritas approbabit. Antequam fundaretur domus Domini, et aedificaretur templum Domini, omnis labor vester irritus fuit. Et tam homines, quam jumenta in agricultura, in mercimoniis, operibusque diversis, cassis conatibus frustrabantur: foris adversarii, domi seditio turbabat pacem, et erat ubique justitium [i. e. publicus luctus et publici juris cessatio] ob bellorum frequentiam, et insidias domesticas, dum nec frater fratri exhibet fidem, et omnis est inimica propinquitas. Hunc sensum aliis verbis Aggaeus propheta comprehendens ait [II, 15. seqq.]: *Et*

nunc

nunc ponite corda veſtra a die hac et ſupra," et quae ibi porro ſequuntur.

11. וְעַתָּה *Jam vero,* ſcil. ab eo die, quo templum aedificari a vobis coeptum eſt, et porro, coll. Vs. 9. et Hagg. II, 18. 19. לֹא כַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים אֲנִי *Non juxta dies priores ego* ſum, vel ero; ut fui diebus prioribus, cum fundamenta templi nondum jacta eſſent, et vos penuria rerum omnium laboraretis. Tum ſaeviebam in vos, nunc mitis et clemens ero. Hieronymus: „Nunc autem, quia jam domus Domini fundamenta jacta ſunt, et templum aedificatum eſt, nequaquam faciam ut prius feceram his, qui de captivitate Babylonia ſunt reverſi."

12. כִּי *Nam,* ut declarem, qualis in poſterum erga eos futurus, et quid beneficiorum eis daturus ſim. Verba זֶרַע הַשָּׁלוֹם Hieronymus vertit: *ſemen pacis erit,* ſcil. populus, quaſi ſenſus ſit: erunt ſemen, quod pace fruetur. In Commentario explicat: „erit ubique pax et gaudium." Quia vero quae proxime ſequuntur, ad fertilitatem terrae ſignificandam pertinent; et haec verba de ſementi agrorum vel ſegete capienda ſunt; ut ſignificetur, et ferendum eſſe in pace, et tantam fore ſeminis copiam, quanta ſolet eſſe pacis tempore. Ita Syrus: ܡܛܠ ܕܙܪܥܐ ܢܗܘܐ ܒܫܠܡܐ *propterea quod ſementis erit in pace.* Et Chaldaeus: אֲרֵי בְעִדָּנָא הַהִיא זַרְעָא יְהֵי שְׁלָם *nam tempore iſto ſementis erit ſalva.* Nihil damni patietur ariditate, rubigine, locuſtis, aliisque caſibus ſegeti noxiis. Quod opponitur arvorum ſterilitati et plagis, quibus olim Judaeorum in reſtituendo templo deſidia plectebatur. Cf. Vs. 10. et Hagg. I, 6. 9. 10. II, 16. ſeqq. הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ *Vitis dabit fructum ſuum,* contrarium vid. Hagg. II, 19. Habac. III, 17. וְהָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ *Et terra dabit proventum ſuum,* quem eis antehac denegaverat, Hagg. I, 10. Idem inter bona, quae piis Jovae cultoribus promittuntur Levit. XXVI, 4. ſeqq. 20., nec non inter illa, quae futura aurea aetate Judaeos

 beabunt,

beabunt, Ezech. XXXIV, 27. וְהַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ טַלָּם *Et coeli dabunt rorem ſuum*, Chaldaeus, וִישַׁמְּשׁוּנוּן בְּטַלְהוֹן *miniſtrabunt eis rore ſuo*, ad humectandam et foecundandam terram; hinc largus ros inter vota pro proſperrimo rerum eventu Geneſ. XXVII, 28. Deut. XXXIII, 13. 28. Contrarium ei quod his verbis promittitur, Judaeis contigiſſe legimus Hagg. I, 10. וְהִנְחַלְתִּי אֶת־שְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה אֶת־כָּל־אֵלֶּה *Hereditatem faciam reſiduum hujus populi*, i. e. impertiam reſiduo hujus populi *illa omnia*, id eſt, ut Chaldaeus vertit, יַת כָּל בִּרְכָתָא הָאִלֵּין *omnia illa beneficia.* Verbum הִנְחִיל pro *poſſidendum dare, impertire*, et 1 Sam. II, 8. Prov. VIII, 21. Eandem hebraicam loquendi formulam imitatur Joannes Apocal. XXI, 7. ὁ νικῶν κληρονομήσει ταῦτα. Hieronymus: „Ariditatem et famem priſtini temporis futura abundantia compenſabit. Vinea enim dabit fructum ſuum, et torcularia omnia complebuntur, terra laetis ſegetibus veſtietur, et irrigantibus pluviis ac rore nocturno omnia pullulabunt: univerſa quae dixi faciam reliquiis populi mei poſſidere, quia fundamenta domus Domini jacta ſunt, et templum exſtructum eſt, Haec eadem et Aggaeus propheta eodem tempore loquitur [II, 18.].“

13. כַּאֲשֶׁר הֱיִיתֶם קְלָלָה בַּגּוֹיִם *Quemadmodum fuiſtis exſecratio inter gentes*, exſecrationis exemplum et formula, ut dicere ſolerent homines: tam male vobis ſit, quam eſt Judaeis. Eodem ſenſu קְלָלָה legitur 2 Reg. XXII, 19. Jerem. XXIV, 9. Huc pertinet, quod Pſ. XLIV, 15. Judaei queruntur, *ſe gentium dicteriis et nationum ſannis expoſitos eſſe.* E contrario quod noſtro loco ſubjicitur, וִהְיִיתֶם בְּרָכָה ſignificat: ita fortunati eritis, ut futuri ſitis exemplum gentis, cui proſperrime omnia cedant, dicantque homines: ita felices ſitis quemadmodum Judaei iſti reduces. Ita capitur בְּרָכָה et Geneſ. XII, 2. XXII, 18. אַל־תִּירָאוּ *Ne* itaque *timeatis* adverſarios, qui vobis hactenus moleſtiam exhibuerunt, templi et urbis reſtaurationem

nem impediendo, ego enim has promissiones fideliter vobis praestabo. תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם Vid. supra ad Vs. 9. Hieronymus: „Haec post aedificationem Templi futura promittit, ut sicut erant in cunctis gentibus in maledictionem, et in sibilum, et in exemplum domus Juda et domus Israel (duae videlicet et decem tribus), sic quum salvatae fuerint, et reversae in Judaeam, sint omnium benedictio. Nolite, inquit, timere adversarios rebellantes; confidite vera esse quae per me Dominus pollicetur; confortentur manus vestrae, implete opera, quae cepistis."

14. Prima hujus Versus verba כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת cum Versu superiore Hieronymus ita connectit: „Causa confortationis Domini promissio est: *haec enim dicit Dominus omnipotens*, cui nihil impossibile est, qui potest, quae promittit, implere." כַּאֲשֶׁר זָמַמְתִּי לְהָרַע לָכֶם *Quemadmodum cogitaveram*, firmiter mihi proposueram (ut I, 6.), *malefacere vobis*, vos in exsilium agere, terram vastare, urbem destruere, templum incendere. לָכֶם *Vobis*, i. e. patribus vestris. Nam illi, quos alloquitur, tunc nondum in rerum natura erant. Est autem genus loquendi simile illi Haggaeano II, 5. *Verbum quod pepigi vobiscum cum exiretis ex Aegypto*. De majoribus eorum, ad quos loquitur, Nostrum cogitare, ostendit ipse, dum addit: בְּהַקְצִיף אֲבֹתֵיכֶם אֹתִי *cum effervescere me facerent patres vestri;* cum me ad iram provocassent sceleribus et flagitiis suis. Cf. supra I, 2. Deuter. IX, 7. 8. 21. וְלֹא נִחָמְתִּי Et ita quidem, *ut* decreti mei *me non poenituerit*, nec ad mutandum vel abolendum illud adducere potuerim. *Poenitere* in Deo nihil aliud est, quam sententiam mutare de eo quod facere statuerat. Sic Jerem. IV, 28. זַמֹּתִי וְלֹא נִחַמְתִּי וְלֹא־אָשׁוּב מִמֶּנָּה *decrevi, nec poenituit me, neque revertar ab eo*, quod decrevi. Vid. et XX, 16. Contra Jon. III, 10. *Poenituit Jovam mali, quod illis facere decreverat, et non fecit.* Hieronymus: „Sicut excogitavi ut affligerem vos, et captivitati traderem, quia me patres

vestri ad iracundiam provocarunt, *et non sum misertus*, quod LXX transtulerunt: οὐ μετενόησα, hoc est, *non me poenituit*, quod Hebraice scribitur: *Ulo naamathi* [ולא נחמתי]; non sum autem misertus, ut vos captivitate corrigerem, et per omnia tormenta et flagella corrigerem." *Misereri* significatum נִחַם obtinet Jerem. XV, 6. Jud. II, 18. XXI, 6. Pf. XC, 13.

15. כֵּן שַׁבְתִּי זָמַמְתִּי *Sic reverti cogitavi*, i. e. contra cogitavi, mutato animo, sicut vos mutat estis. *Reverti* enim alio verbo junctum actionem contrariam subinde notat, vid. supra I, 6. Mal. III, 18. לְהֵיטִיב אֶת־יְרוּשָׁלַיִם וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה *Benefacere Hierosolymis et domui Judae*. „Notandum," inquit Hieronymus, „quod, quando irascitur, maledictio sit in gentibus *domus Juda* et *domus Israel* [Vs. 13.], id est, omnes duodecim tribus, quae captivitati traditae sunt. Postquam autem cogitavit ut benefaciat, non facit Judae et Israel, id est, duabus et decem tribubus, Jerusalem videlicet et Samariae; sed relicto Israel in captivitate benefacit Jerusalem et domui Judae." Eadem, quae hoc Versu et superiore legitur sententia, expressa est a Jeremia XXXI, 28. *Quemadmodum eis destruendis, eruendis, evertendis, perdendis, laedendis invigilavero, sic exstruendis et conserendis invigilabo, inquit Jova.*

16. אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ *Haec sunt verba, quae facietis*, haec vero sunt, quae, sicut majoribus vestris olim (vid. VII, 9. seqq.), ita nunc vobis quoque facienda inculco. Demonstrativum אֵלֶּה innuit, quae jam proponit vates opponi jejuniis illis a Judaeis suo arbitratu constitutis. Recte Aben-Esra: „Respondet haec interrogantibus, sitne ulterius sibi flendum mense quinto, qui legem Dei non servabant, et tamen interrogabant, servandane sint sibi quae ipsis a patribus essent tradita. Respondet igitur: rectius fecissetis, si Dei praeceptis obedissetis, et quae patres injunxerant, omisissetis." Hieronymus: „Promisi, me non juxta dies priores facere reliquiis populi capti-

captivorum. Et ſicut cogitavi, ut affligerem eos, quum me ad iracundiam provocaſſent patres eorum et non ſum miſertus; ſic nunc cogitavi converſus in diebus illis, ut benefaciam Jeruſalem et domui Judae. Ut igitur permaneat ſententia mea, et non fiat irrita pollicitatio, haec facite quae praecipio.“ דַּבְּרוּ אֱמֶת אִישׁ אֶת-רֵעֵהוּ *Loquimini veritatem vir cum ſocio ſuo*, abstinete invicem ab omni dolo malo. Hieronymus: „*Loquimini veritatem cum proximis ſuis.* Proximum, omne hominum genus accipiamus, quia ex uno ſumus parente generati. Alioquin ſi proximus propinquus accipitur, peregrinis et alienis mentiendum eſt. Hoc idem Apoſtolus loquitur [Epheſ. IV, 25.]: *Deponentes mendacium*, loquimini *veritatem unusquisque cum proximo ſuo.*“ *Veritatem* utrumque hujus hemiſtichii membrum inculcat, diverſo tamen modo: prius quidem in genere, quatenus inter privatos etiam, poſterius vero ſpeciatim, quatenus in judiciis coli inprimis debet. אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם *Veritatem* et *judicium pacis*; date operam, non ſolum ut ex *vero*, i. e. ex ipſo jure, judicetis, ſed etiam ut discordes concilietis. Hieronymus: „*Veritatem,* inquit, *et judicium pacis judicate in portis veſtris.* In judicio prima ſit veritas atque juſtitia; deinde ſequitur miſericordia. Hoc eſt enim judicium pacis, ut propoſitum judex habeat pacificare discordes.“ בְּשַׁעֲרֵיכֶם *In portis,* i. e. judiciis vel foris *veſtris.* Nam in portis ſedebant ſeniores urbis; ibique jus dicebant populo. Vid. Deuter. XXI, 19. XXII, 15. Hieronymus: „Quodque ſequitur, *in portis veſtris,* illi prophetico congruit [Amos V, 10.]: *Oderunt in portis corripientem, et verbum ſanctum abominati ſunt.* Et in alio loco [Pſ. CXXVII, 6.]: *Non confundentur quum loquentur inimicis ſuis in porta.* David quoque judicabat in portis [2 Sam. XIX, 1. 9.], quando Abſalon veritatem judicii repromittens, patri tendebat inſidias. Et quaeritur, quare apud Judaeos in portis fuerit locus judicandi? Ne cogerentur agricolae intrare urbes, et aliquod ſubire dispendium, judices in portis reſidebant,

ut

ut tam urbanos quam rusticos in exitu et introitu urbis audirent, et finito negotio unusquisque confestim ad sedes proprias reverteretur."

17. וְאִישׁ אֶת־רָעַת רֵעֵהוּ אַל־תַּחְשְׁבוּ בִּלְבַבְכֶם Vid. not. supra ad VII, 10, ubi eadem verba, sed ordine paulum perturbatiore leguntur. וּשְׁבֻעַת שֶׁקֶר אַל־תֶּאֱהָבוּ *Et jusjurandum falsitatis*, i. e. falsum, perjurium, *non ametis*, sed detestemini potius. Kimchi existimat, verbum אָהֵב adhiberi h. l. ut oppositum sit sequenti שָׂנֵאתִי *odi*, quasi dicat: nolite in diversum abire, et contrarias meae fovere voluntates, ita ut, quod ego odi, vos contra ametis. אֶת־כָּל־אֵלֶּה *Ipsa omnia haec* sunt; cf. quae supra ad VII, 7. de particula אֶת observavimus. *Ista omnia* refertur tam ad hunc Versum, quam ad superiorem. אֲשֶׁר שָׂנֵאתִי *Quae odi*, et propterea illa vos quoque odisse debetis.

18. Sequitur nunc specialis ad quaestionem supra VII, 5. propositam responsio. Quia enim nuncii quaesiverant, num etiam adhuc jejunandum, nec tunc illis propheta aperte responderat, sed arrepta inde ansa eorum jejunia reprehenderat, nunc expresse dicit, non solum illa jejunia, quae doloris causa suscepta erant, relinquenda esse, et in praeclara solennia esse convertenda, sed etiam alia similia, de quibus non erat quaesitum, abroganda esse demonstrat. Hieronymus: „Ad id quod supra Sarasar, et Rogommelech per legatos [imo: Bethelenses per legatos Sarasar et Rogommelech] quaesierant, utrum in mense quinto, et in mense septimo, sicut habetur in LXX, jejunare deberent et plangere, an post aedificationem templi finire jejunium, luctumque deponere, multis in medio positis, quae facerent et quae sperarent, ex persona Domini propheta respondit."

19. צוֹם הָרְבִיעִי *Jejunium quarti* scil. mensis, in quo Hierosolyma a Chaldaeis primum expugnata, Jerem. LII, 6. 7. וְצוֹם הַחֲמִישִׁי *Et jejunium quinti* mensis, in quo urbs

urbs cum templo combusta, vid. supra VII, 3. 5. 2 Reg. XXV, 8. הַשְּׁבִיעִי *Septimi* mensis, de quo VII, 5. הָעֲשִׂירִי *Decimi* mensis, quo coepta a Babyloniis Hierosolymae obsidio, 2 Reg. XXV, 1. Jerem. LII, 4. Hos menses igitur Judaei in tristissimorum eventuum memoriam jejuniis hucusque in suis fastis distinxerant. Hieronymus: „In hoc loco nostrorum multi multa dixerunt, et inter se dissonantia. Quidam obscuritatem silentio professi quasi profundissimam foveam in Commentariis transierunt, rectius arbitrantes, nihil omnino, quam parum dicere. Cogimur igitur ad Hebraeos recurrere, et scientiae veritatem de fonte magis quam de rivulis quaerere, praesertim quum non prophetia aliqua de Christo, ubi tergiversari solent, et veritatem celare mendacio, sed historiae ex praecedentibus et consequentibus ordo taxatur. Jejunium quarti mensis, qui apud Latinos vocatur *Julius*, die septima et decima ejusdem mensis [i. e. die decima septima mensis Thammuz], illud arbitrantur, quando descendens Moyses de monte Sina tabulas Legis abjecerit atque confregerit [Exod. XXXII.], et juxta Jeremiam [LII.] muri primum rupti sunt civitatis. In quinto mense, qui apud Latinos appellatur *Augustus*, quum propter exploratores terrae sanctae seditio orta esset in populo, jussi sunt montem non ascendere, sed per quadraginta annos longis ad terram sanctam circuire dispendiis, ut, exceptis duobus, Caleb et Josue, omnes in solitudine caderent [Num. XIV.]. In hoc mense et a Nabuchodonosor, et multa post secula a Tito et Vespasiano, templum Hierosolymis incensum est atque destructum, capta urbs Bether, ad quam multa millia confugerant Judaeorum, aratum templum in ignominiam gentis oppressae a Turannio Rufo. In septimo vero, qui apud nos appellatur *October*, sicut supra diximus, occisus est Godolias, et Judae tribus ac Jerusalem reliquiae dissipatae. Legamus Jeremiam [XLII, 1. seqq. coll. 2 Reg. XXV, 25.]. Mense decimo, qui apud nos *Januarius* dicitur, eo quod janua anni sit atque principium, Ezechiel

in

in captivitate positus audivit, et cunctus populus captivorum, quinto mense templum esse subversum, quod plenissime in eodem propheta cognoscimus [Ezech. XXXIII, 21.]." יִהְיֶה לְבֵית יְהוּדָה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה *Erit* unumquodque illorum jejuniorum *domui Judae in gaudium et laetitiam*, i. e. dies gaudii et laetitiae, ut Esth. VIII, 17. שִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן לַיְּהוּדִים *gaudium et laetitia* erat *Judaeis*. Dies, inquit, illi jejuniorum convertentur in dies laetos ac festos; non jejunabunt illis diebus, ut antea, sed hilaria celebrabunt; tanta erit felicitas, quam eis conciliabo. וּלְמוֹעֲדִים טוֹבִים *Et in solennitates bonas*, i. e. laetas et hilares. Solent enim Hebraei יָמִים טוֹבִים eas dies appellare, quae laetitiae dicantur, vid. 1 Sam. XXV, 8. Esth. VIII, 17. IX, 19. וְהָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם אֱהָבוּ Modo, quod supra Vs. 16. et VII, 9. jam inculcatum, *veritatem et pacem amate;* si publice et privatim dissidia vitaveritis. Hieronymus: „Hoc est igitur omne quod dicitur: dies planctus et jejuniorum, quos hactenus habuistis in luctum," sciatis vobis, quia cogitavi, ut benefaciam Jerusalem et domui Juda, in *laetitiam et* gaudium et solennitates esse vertendas; *ita duntaxat, si* veritatem diligatis et pacem."

20. Ut pluribus illustret, qualem Judaeis laetitiae et gaudii materiam in posterum daturus sit Jova, addit: עֹד אֲשֶׁר יָבֹאוּ עַמִּים *Adhuc* tempus erit, *quo*, vel, *adhuc* futurum est, *ut veniant populi* ad templum, seu, Hierosolymam, ad adorandum Jovam, Vs. 22. Ante אֲשֶׁר subaudiendum verbum substantivum יִהְיֶה, ut Vs. 23. Ita et Ps. X, 6. לְדֹר וָדֹר אֲשֶׁר לֹא בְרָע *in generationem et generationem* scil. יְהִי, erit, s. durabit, *ut non* sim *in malo*.

21. וְהָלְכוּ יוֹשְׁבֵי אַחַת אֶל־אַחַת *Ibunt* nimirum *incolae unius* urbis (עִיר, quod nomen e Versu 20. subaudiendum) *ad* incolas *alterius* (ita repetitum אַחַת et Exod. XXXVI, 10. 12. capiendum). Non singuli ac seorsim sed catervatim magno in coetu venient. נֵלְכָה הָלוֹךְ *Eamus eundo*, i. e. omnes una et magno studio. De phrasi לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה vid.

vid. not. ad VII, 2. Verba וּלְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה Chaldaeus vertit: וּלְמִתְבַּע אוּלְפָן מִן קֳדָם יְיָ *et ad quaerendam inſtitutionem a Jova;* quomodo et Onkelos eandem phraſin Exod. XXXIII, 7. exponit. אֵלְכָה גַּם־אָנִי *Ibo etiam ego,* ſcil. דֵּין לְדֵין יֵימַר *alius alii dicet,* uti Chaldaeus ſupplet. Eodem modo exteri ſe invicem excitantes, ut Jovae templum petant, ſiſtuntur Jeſ. II, 3. Mich. IV, 2. Hieronymus Verſum hunc et ſuperiorem ita enarrat; „Jejunium quarti, et quinti et ſeptimi, et decimi menſis in ſolennitates optimas commutabitur, in tantum, ut civitates Judaeae, quae prius deſertae erant, frequenti habitatore celebrentur, et una civitas pergat ad alteram, et ſe mutuo cohortentur, et dicant: quia per hos ſeptuaginta annos viae Sion luxerant, eo quod non eſſet, qui iret ad ſolennitatem, omnes portae ejus deſertae, et ſacerdotes illius gementes; nunc, pace reddita, pergamus Jeruſalem, in qua lege praeceptum eſt [Exod. XXIII, 17.], ut victimas immolemus, et ter in anno omne maſculinum noſtrum appareat in conſpectu Domini. Et dicente altera ad alteram: eamus et deprecemur faciem Domini, et quaeramus Dominum Omnipotentem, reſpondebit altera civitas: *vadam etiam ego.*"

22. Quemadmodum in ſuperioribus urbium Judaicarum incolae ſeſe invicem adhortari, ut Hieroſolymam pergant, dicuntur, ita nunc idem de gentibus exteris, iisdemque potentibus et numeroſis, futurum dicitur.

23. בַּיָּמִים הָהֵמָּה אֲשֶׁר יַחֲזִיקוּ *Illis diebus* ſcil. fiet *ut apprehendant,* eadem dicendi formula, omiſſo verbo ſubſtantivo, qualem Vs. 20. obſervavimus. עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים *Decem homines,* i. e. complures. Ita *denarius* numerus capitur et Geneſ. XXXI, 7. *Mutavit mihi mercedem* עֲשֶׂרֶת מֹנִים, *decem vicibus,* i. e. ſaepius. Et Levit. XXVI, 26. in magna fame futurum dicitur, ut coquant *decem,* i. e. complures mulieres panem ſuum in clibano uno. Atque Num. XIV, 22. *Tentarunt me* עֶשֶׂר פְּעָמִים *decem vicibus,* i. e. ſaepius. מִכֹּל לְשֹׁנוֹת הַגּוֹיִם *Ex omnibus linguis gentium,* i. e. gentibus

tibus diverſa lingua utentibus. וְהֶחֱזִיקוּ *Apprehendent*, inquam; repetitur ex hemiſtichio priori, qualis iteratio et ſupra VI, 10. 11. aderat. בִּכְנַף *Alam*, i. e. oram veſtis, partem ejus extremam, ut Hagg. II, 12. Quemadmodum igitur qui cum alio una ire cupit, nec ab eo ſe facile abstrahi patitur, ejus pallio aut veſti adhaerere ſolet; ſic quoque e cunctis gentibus homines Judaeis adſociari optabunt; quod verbis נֵלְכָה עִמָּכֶם *ibimus vobiscum* exprimunt. Addunt cur hoc optent: כִּי שָׁמַעְנוּ אֱלֹהִים עִמָּכֶם *nam audivimus Deum eſſe vobiscum*, intelleximus, quam miris modis Deus veſter vos in patriam reſtituerit, templum vobis reddiderit, hoſtes veſtros aut vobis amicos fecerit, aut repreſſerit; unde credimus, Deum, qui haec et praedixit et fecit verum eſſe Deum. Idem ſenſus eſt et ad eadem tempora pertinet Pſ. CXXVI, 1. 2. *Quum revocaret Jova Sionios captivos, tunc dictitabatur inter gentes: Jova his magna praeſtitit.* Chaldaeus: שְׁמַעְנָא דְמֵימְרָא דַיָי בְּסַעְדְכוֹן *audivimus verbum Jovae eſſe vobis auxilio.*

Cap. VIII.

1. *Tum verba fecit Jova, agminum Deus, in hunc modum:*

2. *Sic dicit Jova, agminum Deus: infectatus fum Zionem ingenti ftudio, ingenti ardore eam infectatus fum.*

3. *Sic dicit Jova: reverfus fum ad Zionem, habitabo in media Hierofolyma; vocabiturque Hierofolyma urbs veritatis, et mons Jovae, agminum Dei, mons facer.*

4. *Sic dicit Jova, agminum Deus: aliquando fedebunt fenes et anus in plateis Hierofolymae, et homines qui baculos in manu habent prae aevi longitudine.*

5. *Et plateae urbis repletae erunt pueris ac puellis, per plateas ludentibus.*

6. *Sic dicit Jova, agminum Deus: fi arduum videbitur reliquiis hujus populi diebus iftis, etiamne mihi arduum videbitur? inquit Jova, agminum Deus.*

7. *Sic dicit Jova, agminum Deus: en! fervabo populum meum e terra orientis, atque e terra occafus folis.*

8. *Ducam illos ut Hierofolymis habitent; et ipfi mihi populus erunt, et ego ero eis Deus, veritate ac juftitia.*

9. *Sic dicit Jova, agminum Deus: habetote fortes manus, qui auditis hisce diebus haec effata ex ore vatum, qui fuerint tum, quum jacta fuerint aedis Jovae, agminum Dei, fundamenta, templi conftruendi gratia.*

10. *Nam*

10. *Nam ante illos dies homo nullam mercedem percepit, caruitque jumentum mercede, nec exeunti nec intranti pax erat, ob hostem, et omnes homines inter sese committebam.*

11. *At nunc non ego sicut diebus prioribus cum hujus populi reliquiis agam, dicit Jova, agminum Deus.*

12. *Nam semen pacis erit, dabitque vitis suum fructum, et terra dabit suum proventum, et coelum rorem suum dabit; atque haec omnia reliquiis hujus populi possidenda dabo.*

13. *Ac quemadmodum exsecrati fuistis inter gentes, domus Juda, et domus Israel! ita salvos vos reddam, ut fortunati futuri sitis. Ne metuite, habete fortes manus!*

14. *Nam sic dicit Jova, agminum Deus: quemadmodum vobis malefacere statui, quum mihi movissent iram patres vestri, dicit Jova, agminum Deus, ita ut me non poenituerit;*

15. *Sic reconciliatus statui illis diebus benefacere Hierosolymae et Judaeae. Ne metuite!*

16. *Haec sunt, quae facietis: verum dicite alius alii; verum et judicium amicum in portis vestris judicate.*

17. *Ne alter alterius malum animis vestris excogitate, neque perjurium amate; nam ipsa omnia haec sunt, quae odi, inquit Jova.*

18. *Item Jova mecum loquutus est his verbis:*

19. *Sic dicit Jova, agminum Deus: jejunium quarti (mensis), et jejunium quinti (mensis), et jejunium septimi (mensis), et jejunium decimi (mensis), vertentur domui Juda in laetitiam et gaudium, inque laetas solemnitates; verum autem et pacem amate.*

20. *Sic dicit Jova, agminum Deus: adhuc futurum est, ut veniant populi, urbiumque multarum incolae,*

21. *Eant-*

21. *Eantque incolae unius (urbis) ad alteram, dicantque: ibimus ad exorandum Jovam, quaerendumque Jovam, agminum Deum: vadam ego quoque.*

22. *Venientque populi multi et gentes validae quaesitum Jovam, agminum Deum, Hierosolymis, et praesentem Jovam oratum.*

23. *Sic dicit Jova, agminum Deus: illis diebus futurum est, ut prehendant deni homines ex omnium linguarum gentibus, prehendant, inquam, fimbriam viri Judaei, dicentes: eamus vobiscum, audimus enim, Deum esse vobiscum.*

Quae tractanda nobis restant voluminis hujus oracula ab iis quae praecesserunt argumento, consilio et dicendi genere ita discrepant, ut eundem qui priora illa scripsit auctorem in iis haud recognoscas. Nam quum octo priora libri Capita vel varias, quae vatis phantasiae objectae sunt visiones, statum rerum Judaicarum primis post reditum e terris exteris temporibus spectantes, plana et pedestri oratione describant (Cap. I—VI.), vel monita et consilia de *restituendo* templo, et de nonnullis, quae ad sacrum cultum pertinerent, rite observandis, qualia illorum temporum ratio et necessitas postulabat exhibeant (Cap. VII. VIII.); inde a Capitis noni initio non tantum horum omnium nihil tibi recurrit, verum et in tempora plane alia, quam quae octo priora Capita arguunt, te subito translatum sentis. Prophetarum aliquem eorum, qui ante deportatum in Assyriam et Chaldaeam populum vaticinati sunt, audire te credis, cum IX, 7. 10. 13. X, 6. 7. XI, 14. tam Judaicum, quam decem tribuum, sive Ephraimiticum regnum ita commemorata legis, quasi nondum eversa essent; aut cum X, 2. XIII, 2. 4. dii *fictitii* atque vani et mendaces prophetae exter-

exterminandi dicuntur, quorum neutri inter populum e Babylonico exilio reversum exstiterunt. Assyriacas et Aegyptias vires eo quo haec Capita scripta sunt tempore nondum debilitatas fuisse, inde elucet, quod vates X, 11. fore denunciat ut *Assyriae gloria dejiciatur*, et *Aegypti sceptrum aboleatur.* Ab utrisque Ephraimitico regno tum temporis cladem illatam fuisse inde colligitur, quod X, 7—10. Israelitae in Assyria et Aegypto exsules patriae restituendi promittuntur. Oraculorum, quae reliqua libri pars continet primum (Cap. IX.) Damasco, Chamathae, Tyro, Sidoni, atque Philisthaeorum civitatibus excidium minatur. Quid vero causae cogitari potest, cur Zachariae aevo propheta Hebraeus in illas civitates detonaret, quae, aeque ac Hebraei, Persis tum parebant? Nihil amplius Hebraeis a finitimis illis populis tum metuendum erat, nec, ut olim, cum singuli liberi et sui juris essent, nunc sese invicem bellis infestabant. Quae omnia quum tempora Zachariâ antiquiora prodant, ab eo vate sex quae sequuntur Capita non posse scripta esse patet. Taceo dicendi genus ab eo quod in octo prioribus libri Capitibus regnat, adeo diversum, ut nec ab iis negetur, qui totum librum ab uno eodemque auctore profectum asserunt. Quantum enim a Capitum octo priorum stylo prosaico, languido, humili, discrepat sex reliquorum dicendi genus poeticum, grave, concisum, fervidum! Quae quum ita sint, haud

dubi-

dubitamus, constituisse sex extrema hujus voluminis Capita primitus librum singularem, qui nonnulla antiquioris alicujus prophetae vaticinia contineret [1]). Neque enim duorum aut plurium pro-

1) Antiquioris Zachariä prophetae vaticinia hisce sex posterioribus Capitibus contineri, primus vidit Jos. Mede, Anglus, qui in *Fragmentis sacris* ad Matth. XXVII, 9. et in *Epistolis* (vid. Ejus *Works*, Lond. 1664. fol. p. 786. 834.) Capita IX. X. XI. *Jeremiam* auctorem habere statuit, primo, quod locus Zach. XI, 12. a Matthaeo XXVII, 8. ut Jeremiae dictum laudatur, deinde quod inscriptio Zach. IX, 1. Zachariam auctorem non profitetur, tum, quod non minae erga coaevos, sed consolationes potius a Zacharia exspectandae essent; porro quod haud insuetum fuerit Hebraeis, diversorum auctorum scripta uno volumine comprehendere, quemadmodum Aguris proverbia Salomonaeis adjuncta sunt; denique quod Capp. IX. X. XI. nonnisi de Hierosolyma per Nebucadnezarem excisa commode intelligi possint. Rich. Kidder in libro, qui inscribitur *The Demonstration of the Messias* Lond. 1700. duob. volumm. in octon. p. 199. sex posteriora hujus libri Capita Zachariae abjudicat, quod utrumque regnum, Judaicum et Israeliticum, ut nondum eversum commemorant. Guil. Newcome in Notis ad Anglicam prophetarum minorum versionem Lond. 1785. a se editam (vid. Vol. I. p. 21.) Capp. IX. X. XI. diu ante Jeremiam scripta esse censet, ob memorata in iis regna Judae et Israelis, Capita XII. XIII. XIV. vero inter Josiae tempora et Hierosolymitanae urbis excidium, quod XII, 11. planctus ob mortem Josiae regis mentio injiciatur. Inter nostrates primus Bernh. Gilb. Flügge in Commentatione libro supra p. 135. laudato subjecta inde a p. 70. oracula sex postremis hujus libri Capitibus comprehensa ejusdem cujus octo priora sunt Capita auctoris esse negavit. Assensores nactus est,

prophetarum oracula in hoc libro collecta esse [2]), sed omnia quae in eo leguntur ejusdem auctoris esse ut credam, facit styli imaginumque per totum librum aequalitas. Mirifice enim sibi placet hic vates in imaginibus e vita pastoritia desumtis, vid. IX, 16. X, 2. 3. XI, 3. 4.5. 7. 8. 9. 11. 15. 17. XIII, 7. 8. Qua Noster vixerit aetate accurate quidem vix definiri poterit; inde tamen quod quo tempore ille scripsit Assyrii potissimum et Aegyptii Hebraeos affligebant (X, 10. 11.), colligitur,

est Flügge, Bertholdtum, de Wettium (vid. Not. sequ.), et Eduard. Forberg in *Commentarii critici et exegetici in Zachariae Vaticiniorum partem posteriorem Particula* I. Coburg. 1824. in quat.

2) Quae est Bertholdti sententia, qui in *der Histor. krit. Einleit. in die Bücher des A. u. N. Testam.* P. IV, p. 1722. Capita IX. X. XI. Ahasi, regis Judaeae, temporibus, a Zacharia, *Jeberechiae filii*, qui Iesaj. VIII, 2. memoratur, scripta existimat. Ejus vaticinia facili errore Zachariae, ejus, qui post exilii tempora vixit, monumentis jungi potuisse autumat, quum hic I, 1. *Berechjae filius* dicatur. Reliqua inde a Cap. XII, 1. haud diu antequam Nebucadnezar Urbem expugnaret everteretque edita censet Bertholdtus, propterea quod luctum publicum ob interitum Iosiae regis in proelio Megiddonensi XI, 11. commemorari arbitratur. Sed cf. not. ad eum loc. Plurium auctorum esse haec Capita, censet quoque de Wette (*Lehrbuch der histor. krit. Einleit. in die Bücher des A. Test.* p. 272.). Et Capp. quidem IX. X. ad Zephanjae prophetae aevum, Cap. XI. ad Ahasi regis tempora refert, Capp. XII. XIII. XIV. vero a propheta quodam, qui post Iosiam, sed ante exilium vixerit, scripta existimat.

ligitur, Chaldaeos Aſia occidentali tunc nondum potitos eſſe. Quod vero praeter illos iidem, qui ab Amoſo (I, 7—10.) et Joele (IV, 4. al. III, 9.) populi Hebraeis infeſti et a Noſtro IX, 2—7. commemorantur, ſuadet eum utrique illi prophetae aequalem fuiſſe. Jam quum illi Uſiae, regis Judae, tempore vixerint [3]), eidem aevo ſi et noſtrum vatem aſſignemus, a vero haud longe aberraverimus. Accedit, quod illius terrae motus, qui Uſia regnante accidit (Amos I, 1.), et Noſter XIV, 5. ita mentionem facit, ut ſuos contemporaneos ejus calamitatis teſtes fuiſſe veriſimile ſit [4]).

Quid

---

3) Vid. Prooem. in Joelem Vol. II. p. 425.

4) Zachariae vati hanc poſteriorem libri partem vindicare ſtuduerunt Jo. Henr. Beckhaus *Ueber die Integrität der prophetiſchen Schriften des alt. Bundes*, Halle, 1796. in octon. p. 337. ſeqq., Jo. Jahn *Einleit. in die götti. Bücher des alten Bundes*, P. II. Sect. II. p. 675. ſeqq. et in *Introduct. in libros ſacros V. T. in compend. redacta* edit. ſec. p. 380. ſeqq., atque Frid. Bürch. Koester, nunc Theologus Kilionenſis, in peculiari libro, qui inſcribitur: *Meletemata critica et exegetica in Zacharia prophetae partem poſteriorem, Cap. IX — XIV. pro tuenda ejus authentia*, Gotting. 1818. in octon. Qui tres viri etſi multo cum acumine et ſagacitate in re, quam ſibi defendendam ſumſerunt, verſati ſint, tamen quae ſupra expoſui argumenta, quibus permotus ſex poſteriora libri Capita Zachariae ei, cujus ſunt Capita octo priora, abjudicavi, praeponderare mihi videntur. Argumentis, quibus Docti illi Viri ad ſuam ſententiam tuendam uſi ſunt, potioribus reſpondebimus in horum Capitum interpretatione ſuis locis.

Quid autem eos, qui prophetarum, quos minores vocant, ſyntagma collegerunt, moverit, ut Zachariae libro antiquioris prophetae vaticinia adjecerint, probabili conjectura vix quisquam asſequatur.

Ceterum *quatuor* hujus opuſculi ſunt partes, quarum *prima* Capita IX. X., *ſecunda* Cap. XI., *tertia* Capita XII. XIII., *quarta* Cap. XIV. continet.

I.

Cap. IX. X.

ARGUMENTUM.

Primi octo Versus minantur gentibus vicinis Syriacis atque Palaestinensibus, quae semper populo Hebraeo infestae fuerunt, excidium, hinc inde a Versu nono populus Judaicus excitatur ad gaudium ob adventum magni illius regis, qui populum suum non solum ab hostium impetu tutum sit praestiturus, verum etiam ad summum gloriae et potentiae fastigium sit evecturus, et hostibus suis terrori facturus. Cap. X. pergit in describenda felicitate, dignitate et gloria, qua Messiano aevo populus Hebraicus gaudebit.

Eichhorn *in den Hebräischen Propheten* P. III. p. 415. seqq. et in *der Einleit. in das A. T.* P. V. p. 449. edit. quint. vatem Zacharià seriorem hisce duobus Capitibus res ab Alexandro Magno in Syria et Palaestina gestas sub oraculi forma describere statuit. Tyriorum urbs, quae inexpugnabilis credebatur, capta est et eversa (Vs. 2—4.), hinc vicinae civitates Philisthaeorum, Gaza, Ecron aliaeque metu perculsae et ipsae in potestatem victoris venerunt, qui, pristinis incolis vel expulsis vel occisis, Judaeorum colonias in eas deduxit, quo factum, ut Jovae cultus ibi nunc floreret, et, si qui veterum incolarum superstites facti sunt, Judaeis aggregati ad veram religionem conversi sint, impiis, quibus antea usi sunt, ritibus abdicatis. Palaestina vero, per quam Alexander in Aegyptum exercitum deducebat et inde redibat, ab omnibus hostilibus vexationibus immunis mansit.

Quibus

Quibus omnibus vatem illius temporis in spem majoris adhuc felicitatis, quae suis affulgeret, erectum hocce carmen effudisse, Eichhornio persuasum est. Sed vere Koesterus *Meletemm.* p. 151. monet, vix cogitari posse, qui factum sit, ut carmen tam fera aetate compositum Zachariae vaticiniis adjectum esset. „Deinde notatu dignissimum est, loca plane huic nostro similia apud alios exstare prophetas. Quinque fuerunt Philisthaeorum urbes primariae, Gath, Ascalon, Ecron, Gaza et Aschdod, Jos. XIII, 3. Jam plura diversae aetatis oracula his urbibus, omissa Gath, quae Judaeae accensebatur, eversionem annunciant, iisdem fere verbis, veluti Amos I, 6. 7. 8. Zeph. II, 4. Jerem. XXV, 20. Ex quo apparet, Philisthaeae cladem *locum communem* esse prophetis, finitimarum gentium poenam adumbrare volentibus. Nec te moveat, quod apud Nostrum de Tyro etiam aliisque propinquis urbibus sermo habetur, nam et Amos l. l. et Jeremias Cap. XLVII. Tyri interitum cum Philisthaeorum clade conjungunt."

---

1. מַשָּׂא דְבַר־יְהוָה *Pronunciatio verbi Jovae,* sive, *verbum a Jova pronunciatum.* De מַשָּׂא, in vaticiniorum titulis non *onus*, sed *effatum* significante, a נָשָׂא *pronunciavit, protulit* (vid. Num. XXIII, 7. 18. 2 Reg. IX, 25.), vid. not. ad Jesaj. XIII, 1. H. E. G. Paulus in *Comment. histor. crit. in N. T.* P. III. p. 114. מַשָּׂא sejungens a דְבַר־יְהוָה vertit: *effatum; jussio Jehovae contra terram Chadrach* (*ein Ausspruch: Johova's Befehl soll geltend werden über das Land Chadrach*). Sed מַשָּׂא ea quae diximus ratione cum דְבַר־יְהוָה jungendum esse, Masorethae indicarunt accentu conjunctivo *Mahpach*, illi nomini apposito. Vid. et infra Cap. XII, 1. Mal. I, 1. Observat Jahn in *Append. Hermeneut.* Fasc. I. p. 175. (ubi integrum hoc vaticinium diligentissime exposuit), vaticiniorum inscriptionem מַשָּׂא דְבַר יְהוָה sequente particula בּ (ut hic), sive עַל (ut infra XII, 1.) et אֶל (Mal. I, 1.), regioni aut personae,

contra

contra quam directum eſt vaticinium praepoſitis, reperiri tantummodo in propheticis ſcriptis illis, quae poſt exilium eſſent conſignata; in antiquioribus vero מַשָּׂא conjungi cum Genitivo urbis, regionis aut populi, ad quem eloquium ſpectabat, ut Jeſaj. XIII, 1. XV, 1. XIX, 1. XXI, 1. 11. XXII, 1. XXX, 6. Nah. I, 1. Attamen et Jeſaj. XXI, 13. legitur מַשָּׂא בַּעְרַב *effatum in ſ. contra Arabiam.* Quum autem haec verba מַשָּׂא דְבַר־יְהוָה alias inſcriptioni tantum ac titulo inſerviant, hoc loco de ipſa vaticinii ſubſtantia ſunt, ac enunciationem propheticam conſtituunt, hoc modo: *pronunciatio verbi Jovae* eſt *in* vel *contra terram Chadrach.* Sequitur enim altero Verſus hemiſtichio propoſitio cauſalis: *quia Jovae eſt oculus* etc., quae vix quadraret, ſi merus praeceſſiſſet titulus. Pro אֶרֶץ חַדְרָךְ Alexandrinus poſuit γῇ Σεδρὰχ, ſive, ut in aliis codicibus legitur, Σεδρὰκ, ad quod vetus Scholion Graecum notat, eſſe nomen urbis Arabiae. Cyrillus ad h. l.: Γῆ δὲ Ἀδρὰχ χώρα που πάντως ἐστὶ κατὰ τὴν ἑώαν κειμένη, ἧς γείτων ἧτε Ἡμὰθ, ἥτις ἐστιν Ἐπιφάνεια, τῶν Ἀντιοχέων προσωτέρω βραχύ. Chaldaeus vertit: בְּאַרְעָא דָרוֹמָא *in terra auſtrali.* Junius, cui adſtipulantur Druſius, Grotius, Ludov. de Dieu, alii, haec verba interpretantur: *in terram circumſtantem te,* o Judaea, ex Syriaco ܚܕܪ *circumdedit, ambivit,* unde ܚܕܪܐ et ܚܕܪܝ *circa,* qua voce prophetam ad Syros loquentem uti voluiſſe veriſimile putat; quomodo et alii prophetae μιμητικῶς derident gentes ex ipſorum lingua, veluti Jeſaj. XIV, 4. (ubi מַדְהֵבָה, *auro ornata,* voce Aramaea dicitur Babylon) Jerem. X, 11. XXV, 26. LI, 41. Sed non eſt cur non fidem adhibeamus veteri illi Hebraeorum magiſtro, R. Joſe, qui ipſe Damaſci natus, aſſeruit, referente Jarchio et Kimchio, *Chadrach* nomen eſſe loci prope Damaſcum (quae ipſa hoc loco nomini חַדְרָךְ juncta eſt). Quod confirmatur teſtimonio nobilis cujusdam Arabis Transjordanenſis, Joſephi Abaſſi, qui quum anno 1768. Gottingam adiiſſet, interrogatus a J. D. Michaelis, noſſetne urbem aliquam حدرك (ſic enim

literis

literis Arabicis scribebat nomen, nec ore proferebat, ne forte in appellatione vocalium errans obscurius redderet), respondit, esse ejus nominis urbem, deque ea se audivisse, sed numquam ibi fuisse; parvam nunc esse, sed majorem olim fuisse Damasco referri; ferri, metropolin fuisse magnae regionis, quae terra *Hadrach* vocetur. Nobiles ex hac terra Hadrach familias ortas dici, multaque de ejus regibus et principibus narrare Arabes; referri etiam, quod olim Gigantes habuerit. Quod situm regionis attinet, id tantum se meminit audire, a Damasco desertum versus, i. e. ad orientem sitam fuisse. Vid. MICHAELIS *Supplemm.* p. 677. sqq. Proxime ergo a vero absuit BOCHARTUS, qui in *Phaleg.* L. II. C. VI. p. 79. חַדְרָךְ in nominibus vallis Damascenae numeravit. Non ipsa tamen vallis erat Damascena, sed regio Damasceno vicina, alia a metropoli dicta. R. quidam Juda, filius Elhai, Jarchio referente, nomine חַדְרָךְ Messiam innui existimavit, qui futurus sit חַד *acutus* gentibus, רַךְ vero, i. e. tener Israelitis. Quam ipsam interpretationem, a magistro suo Judaico haud dubie acceptam, et HIERONYMUS profert: „*Assumtio*, inquit, „*verbi Domini*, *acuti* in peccatores, *mollis* in justos: *Adrach* quippe hoc resonat ex duobus integris nomen compositum, *Ad acutum*, *Rach molle tenerumque* significans.“ Varias variorum de hoc nomine sententias recensuit dijudicavitque HIERONYMUS VAN ALPHEN in Dissertat. *de terra Chadrach et Damasco ejus quiete.* Trajecti ad Rhen. 1723. in octon. Quam tamen ipse commendavit sententiam, Chadrach esse nomen deae Syriacae *Atergatis*, *Derce*, *Derceto*, cujus *requies* Damascus a Zacharia ideo vocetur, quod ea in urbe illius Deae sepulchrum esset, pro templo cultum, teste Justino, L. XXXVI. Cap. 2., locum habere non posse, quum Deae illius nomen Syriace scribatur ܬܪܥܬܐ, תרעתא, vere monet Michaelis l. c. Ceterum in sensu hujus membri proximeque sequentis finiendo non consentiunt interpretes. JARCHI et KIMCHI in bonam partem explicant: *prophetia Domini* erit olim

olim *in terra Chadrach*, ſicut in terra Iſraelis, fiet enim pars terrae Iſraeliticae *et Damaſcus* erit *requies ejus* ſcil. Jovae, erit habitatio gloriae ejus. Sequuntur illi interpretes Chaldaeum, qui verba וְדַמֶּשֶׂק מְנֻחָתוֹ ſic expoſuit: וְדַמֶּשֶׂק תְּתוּב לְמֶהֱוֵי מֵאֲרַע בֵּית שְׁכִינְתֵּיהּ *et Damaſcus convertetur ut ſit de terra domus majeſtatis ejus*, i. e. ut ſit pars terrae ſanctae, in qua templum, ſedes majeſtatis Jovanae. Cum his interpretibus convenit Paulus in *Commentar.* l. c., qui et ipſe ſuffixum in מְנֻחָתוֹ ad Jovam refert, ut Damaſcus agnoſcens aliquando et colens illum ut Deum, dicatur requies ejus, ſedes cultus ejus, quemadmodum terra Judaica מְנֻחַת יְהוָה dicitur Pſ. XCV, 11. (coll. Num. XIV, 23.), CXXXII, 8. Hebr. IV, 3., et templum Jovae eodem nomine inſignitur Jeſaj. LXVI, 1. Verum ſedem Jovae deferendam aliquando eſſe Damaſcum, Chadrachum, Chamathum, Tyrum et Sidonem (Vs. 2.), vehementer dubitamus veteri alicui Hebraeo in mentem unquam veniſſe. Praeterea Damaſco ceterisque, qui hoc et proximo Verſu memorantur, regionibus bonum quid promitti, vetat *totius orationis tenor.* Etenim clauſula Verſus ſecundi (qui cum hoc primo per conjunctionem וְגַם arctiſſime cohaeret) docet, tale quid gentibus duobus hisce Verſibus commemoratis hunc Verſum portendere, quo illarum ſuperbia ſit deprimenda; quid vero illud ſit, exponitur Vs. 4. Quae quum ita ſint, dubitari vix poteſt, primum hoc hemiſtichium in malam partem capiendum eſſe, et quidem praegnanter atque cum emphaſi, ut ſignificetur, effatum Jovanum terrae Chadrach incubiturum ut gravis et oneroſa moles, quae non poſſit inde dispelli, quum non verba ſint inania, ſed quae ipſum illud, quod dicunt indiſſolubili ſecum ferant nexu. Quomodo Jeſaj. IX, 7. 8. dicitur: דָּבָר שָׁלַח אֲדֹנָי בְּיַעֲקֹב *verbum miſit Dominus* ut ſit *in Jacobo*, וְנָפַל בְּיִשְׂרָאֵל *et cadit in Iſraele* ſcil. ut gravia ſolent, non ſine damnoſo effectu, *ſentietque populus univerſus*, i. e. experientur, non vanum fuiſſe illud verbum. וְדַמֶּשֶׂק מְנֻחָתוֹ Inprimis vero *Damaſcus*, ceu caput illius regionis, erit *locus quietis ipſius* ſcil. verbi

Jovani;

Jovani; Damafco tanquam grave onus incumbet. Verba quae fequuntur, כִּי לַיהוָה עֵין אָדָם, illi interpretes, qui prius hemiftichium in bonam partem accipiunt, fic exponunt: *nam ad Jehovam* fpectans erit *oculus hominis*, i. e. ad Jovam, tanquam Deum fuum, hominum oculi fe convertent. Verum quum hic Verfus et qui proxime fequuntur, nequaquam promiffionem, uti oftendimus, contineant, fed comminationem, haec verba ita funt vertenda: *nam Jovae eft oculus hominis*, i. e. Jova oculum habet in homines defixum, ut infra Vs. 8. ipfe dicit: כִּי עַתָּה רָאִיתִי בְעֵינָי *nunc enim intueor oculis meis.* Dativus לַיהוָה igitur fubjecti, quod dicunt, locum occupat, *oculus* vero *hominis omniumque tribuum Ifraelis* ab objecto dicitur, quia homines in genere et Ifraeliticas tribus in fpecie videt et infpicit. Lud. de Dieu: „*Nam Jovae* eft *infpectio hominis et omnium tribuum Ifraelis. Oculus* pro *infpectione* metonymia eft in omnibus linguis ufitatiffima." Jova tam bene perluftrat homines reliquos, quam populum fuum Ifraelem, et quemadmodum in fuum populum animadvertit, ita et in reliquos populos. Ita et veteres. LXX: Διότι Κύριος ἐφορᾷ ἀνθρώπους. Chaldaeus: אֲרֵי קֳדָם יְיָ גְּלַן עוֹבָדֵי בְּנֵי אֲנָשָׁא *nam coram Jova manifefta funt opera hominum.* Syrus: ܕܠܡܪܝܐ ܓܠܝܢ ܒܢܝܢܫܐ *quia Domino manifefti funt homines.* Eadem fententia Jerem. XXXII, 19., ubi *Jova oculos apertos habere* dicitur *fuper omnes hominum vias.* Et poeta Pf. LXVI, 7. *Deum oculis gentes ita fpeculari* dicit, *ut contumaces fefe efferre non poffint.* Zacharias fupra IV, 10. *Jovae oculos per totam terram difcurfantes* dicit. Idem hoc loco vates innuere videtur: nam verba לַיהוָה עֵין אָדָם per caufalem particulam כִּי cum iis, quae praecedunt, hoc fenfu videntur cohaerere: non eft, quod Syri ceteraeque gentes, quae infefto erga populum Hebraeum funt animo, latere fe putent, et impunitatem fibi a Deo promittant; quomodo enim impunitos dimitteret, quos oculo perluftrat fuo, et quorum videt facinora? aut quomodo injurias po-

pulo ſuo illatas non vindicaret, qui eundem inſpicit et curat? Hoc enim ſibi volunt poſtrema hujus Verſus verba, וְכֹל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, *atque* oculum habet Jova inprimis *omnium tribuum Iſraelis*, quas ita inſpicit, ut non patiatur ab ullo temere laedi. Chaldaeus: אִתְרְעֵי בְּכֹל שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל *delectatur omnibus tribubus Iſraelis.* Sic Deuter. XI, 12. Deus ſtudere dicitur terrae Iſraeliticae *in eamque oculos ſemper intentos habere* (תָּמִיד עֵינֵי יְהוָה בָּהּ). Eadem phraſi provida Dei cura de hominum ſalute exprimitur Pſalm. XXXIII, 18. Eſr. V, 5.

2. חֲמָת „*Hemath,*“ ſcribit Hieronymus, „quae interpretatur χόλος, id eſt, *indignatio*, ipſa eſt, quae ab Antiocho Epiphane *Epiphaniae* nomen accepit, et nunc Syriae coele eſt civitas.“ Plura de חֲמָת vid. in not. ad Amos VI, 2. In verbis וְגַם־חֲמָת תִּגְבָּל־בָּהּ explicandis diſſentiunt inter ſe interpretes. Kimchi, quem plures e Chriſtianis ſequuntur, illa hoc ſenſu capit: *Hamatha etiam terminos habebit in ea*, ſcil. בִּמְנֻחָתוֹ *in loco quo requies erit verbi Jovani*, i. e. in terra ſancta, in qua Jovani cultus ſedes; partem terrae Judaicae olim faciet. Ita et Chaldaeus haec verba videtur accepiſſe, qui ea ſic exponit: וְאַף חֲמַת תְּתוּב לְמֶהֱוֵי מֵאֲרַע בֵּית שְׁכִינְתֵיהּ *etiam Chamatha convertetur ut ſit e terra*, i. e. pars terrae *domus majeſtatis ejus.* Verum exteris gentibus hos Verſus nihil boni portendere, vidimus ad Verſum ſuperiorem. Recte vero, adſcita ellipſi pronominis relativi אֲשֶׁר, qua nil frequentius in codice Hebraeo (vid. e. c. Jerem. II, 8. Pſ. IX, 7. XVI, 3. LI, 10.), hoc modo verti videtur: *ſed et Hamatha* ſcil. erit מְנֻחָתוֹ, requies illius ſententiae divinae, quae *terminum habet in ea*, Damaſco (Vs. 1.), i. e. quae Damaſco terminatur, ſeu, ei eſt contermina. צֹר וְצִידוֹן Itemque *Tyrus et Sidon*, ſ. una cum Sidone erit requies effati divini. Quae illud Damaſco, Hamathae, Tyro et Sidoni eventura praedixit, ea his regionibus certiſſime evenient. כִּי חָכְמָה מְאֹד *Quamvis ſapiens ſit valde*, quamvis pulchre ſibi ſapere videa-

videatur. Sapientia ſua, qua tantopere gloriatur, mala divinitus ei deſtinata averruncare non poterit. Hoc peculiariter ad Tyrum reſtringendum, de cujus ſapientiae jactatione vid. Ezech. XXVIII, 3. ſeqq. כִּי hic eſt *quamvis*, ut Dan. IX, 9. *Deo noſtro ſunt miſerationes et condonationes,* כִּי מָרַדְנוּ בוֹ *quamvis rebellavimus adverſus eum.* Jahnus particulam hanc h. l. vim pronominis relativi אֲשֶׁר obtinere exiſtimat, ut Geneſ. IV, 25. *Loco Abelis* כִּי הֲרָגוֹ קָיִן *quem Cainus occiderat.* Vid. et Deut. XIV, 29. Pſ. XC, 4. 2 Sam. XIII, 39. Habac. II, 8. et aliis locis, quorum tamen plerisque pro particula cauſali commode accipi poteſt, quomodo et hic nonnulli illam capiunt, hoc ſenſu: *quia ſapiens eſt valde* ſcil. opinione ſua, quia ſe ſua ſapientia jactat, id quod moveat Deum, ut eam confundat. Ita Hieronymus: *aſſumſerunt quippe ſibi ſapientiam valde.*

3. Quibus in rebus tanquam valde ſapiens ſibi viſa, potiſſimum ſeſe jactet Tyrus, hoc Verſu exponitur; videlicet tam *in munimentis* exſtruendis, quam in divitiis coacervandis. וַתִּבֶן צוֹר מָצוֹר לָהּ *Aedificat enim Tyrus munitionem ſibi.* Multis nimirum magnisque caſibus ſub Babylonico imperio defuncta, poſt hujus vero excidium renata ac refloreſcens in reparandis nunc munimentis ſuis occupata eſt. לָהּ *Sibi* non ſine emphaſi hic ponitur, quaſi dicat vates: ac ſtruendis quidem his munimentis ipſa *ſibi,* ut valde ſapiens, placet egregie, videturque ſibi tam bene proſpicere, ut quod metuat vix habitura ſit. Diodorus Siculus L. XVII. c. 40. *Plurimum ſiduciae,* inquit, *Tyro munitionibus inſulae et praeparatis rerum copiis.* Idemque c. 43. *Mox Tyrii,* inquit, *ut moenia duplo firmiora redderent, quinque cubitorum intervallo in medio relicto, murum alterum decem cubitos latum aedificant, et vacuum inter utrumque ſpatium lapidibus atque ingeſta terra complent.* Antiqua Tyrus, obſervat Jahnus ad h. l., „quam Nebucadnezar expugnavit et evertit, in litore maris ſita erat; nova autem dein in inſula, a continenti quatuor ſtadiorum freto

diviſa,

divisa; restaurata fuit, et moenia ejus magnis lapidibus, gypso junctis, in ipsis insulae litoribus exstructa, fere ex mari ad altitudinem 150 pedum exsurgebant. Floruit sub imperio Persarum, qui Tyriorum classibus in bellis non raro in rem suam utebantur." Cf. not. nostr. ad Ezech. XXVII, 3. 4. וַתִּצְבָּר־כֶּסֶף כֶּעָפָר *Et coacervat* commerciis, quae per mare quaquaversum tractat, *argentum ut pulverem.* Quae ipsa hyperbole ad exprimendam magnam argenti copiam legitur quoque Job. XXVII, 16. Similiter 2 Chron. IX, 27. וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת־הַכֶּסֶף בִּירוּשָׁלַםִ כָּאֲבָנִים *fecit rex, ut argentum Hierosolymis* tam copiosum esset *sicut lapides.*

4. Jam ostendit, quam parum profutura sit Tyro sapientia sua. Spoliabit eam Deus omni decore et claritate, qua antecedebat ceteras Syriae urbes. יוֹרִשֶׁנָּה *Expellet eam,* cives ejus in exilium ejiciet. Ita Chaldaeus: מְתָרֵךְ לַהּ *ejiciens* erit *eam.* Syrus: ܢܘܒܕܝܗ *perdet eam.* Verbum hoc, quod alias *possessionem* alicui *concedere* denotat, veluti 2 Paral. XX, 11. Esr. IX, 12. Jud. XI, 24., hic significationem obtinet privativam, *possessione aliquem expellere,* quasi: *facere, ut* alius *possideret,* hinc simpliciter *expellere.* De expellendis gentibus Cananaeis dicitur Exod. XXXIV, 24. Num. XXXII, 21. XXXIII, 52. Deut. IV, 38. XI, 23. Potest tamen יוֹרִשֶׁנָּה hic non incommode verti; *depauperabit eam,* ut 1 Sam. II, 7. יְהוָה מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׁיר *Jova pauperem facit et divitem reddit.* Forma Niphal verbi יָרַשׁ (ut cognatum רושׁ Ps. XXXIV, 11.) saepius significat *pauperem fieri,* v. c. Genes. XLV, 11. Prov. XX, 13. XXIII, 21. XXX, 9. Ita hoc comma oppositum erit Tyrorum gloriationi de suis divitiis (Vs. 3.), quemadmodum posterius gloriationi in munitionibus. וְהִכָּה בַיָּם חֵילָהּ *Et percutiet in mare,* i. e. ita eam percutiet, ut in mare cadat *robur ejus,* quo non solum valla, muros, propugnacula, verum et divitias, et quicquid illa habet roboris videtur significare. Chaldaeus et Syrus עֻתְרַהּ, ܥܘܬܪܗ *divitias ejus* vertunt.

quem

quem significatum חַיִל haud raro, veluti Ps. LXII, 11. Job. XX, 15. obtinere constat. Hieronymus: *percutiet in mari fortitudinem ejus*, quod ita capi potest: percutiet eam, licet fortissima, et in ipso mari sita sit. Cf. Ezech. XXVII, 32. et ad eum loc. not. וְהִיא בָּאֵשׁ תֵּאָכֵל *Et ipsa* urbs Tyrus *igne consumetur*, quod ipsum Tyro et Amos minatur I, 10., qui locus et docet, cur et Noster Tyriis interitum denunciet, quod videlicet illi Judaeos bellis captos exteris populis servos vendere solerent; vid. et Joel IV, 6. 7. Quae hoc Versu praedicuntur evenisse, cum Alexander Tyrum expugnasset, demonstrat Jahn l. c. ex Arriano *de expedit. Alex.* L. II. c. 15. seqq. Curtio *de rebus Alexandri* L. IV. c. 2. seqq. atque Diodoro Siculo L. XVII. p. 47.

5. תֵּרֶא *Videbit*, i. e. rumore, nuncio intelliget, ut Genes. XLII, 1. *Vidit*, i. e. intellexit, audivit *Jacobus*, *alimentum esse in Aegypto.* אַשְׁקְלוֹן Philisthaeorum satrapia, uti et quae proxime nominantur, Gaza, Ecron, Aschdod; vid. Jos. XIII, 3. 1 Sam. VI, 17. A Tyriis et Sidoniis nunc transit ad vicinos et foederatos Philisthaeos, quibus, ut populo Hebraico semper infestis, et Jesajas, XIV, 29. seqq., Jeremias XLVII, 1. seqq., Ezech. XXV, 15. seqq., Amos I, 6. seqq., et Zephanja II, 4. seqq. exitium minantur. וְתִירָא *Et timebit*, post Tyrum ab hostibus excisam eadem fata sibi ominans. Observa paronomasiam תֵּרֶא inter et תִירָא. — וְעַזָּה וְתָחִיל מְאֹד *Et Gaza* scil. videbit, *et tremet vehementer*, veluti parturientis tormina expertura, de quibus nomen חִיל Mich. IV, 9. וְעֶקְרוֹן *Et Ecron* scil. videbit, timebit, tremet; haec enim ex antecedentibus sunt repetenda. Quae sequuntur, כִּי הוֹבִישׁ מֶבָּטָהּ, verbo הוֹבִישׁ transitive accepto, nonnulli vertunt: *quoniam pudefecerit* ipsam, ac turpiter deceptam rubore suffundat, *exspectatio*, s. *spes sua.* Ita 2 Sam. XIX, 6. כִּי הוֹבַשְׁתָּ אֶת־פְּנֵי כָל־עֲבָדֶיךָ *nam pudefecisti facies omnium servorum tuorum.* Quum tamen hic non הוֹבִישָׁה scriptum sit, atque forma Hiphil hujus verbi alias intransitive usurpetur, veluti infra X, 5.

Joel

Joel I, 10. 11. Jeſaj. XXX, 5. Jerem. II, 26. al.; praeſtat cum Hieronymo vertere: *quoniam confuſa eſt ſpes ejus.* מֶבָּטָהּ *Locum reſpectus ejus* vocat Tyrum, quia ad eam Ecron cum ceteris Philiſthaeorum urbibus reſpiciebat, foederi ac ſocietati urbis tam opulentae ac potentis confidens, et belli ac obſidionis eventum ſollicite exſpectans. Chaldaeus: אֲרֵי בְהִיתָת מִבֵּית רוּחְצָנַיהּ *quoniam* confuſa *eſt* Ecron *a loco confidentiae ſuae.* וְאָבַד מֶלֶךְ מֵעַזָּה *Et peribit rex e Gaza*, i. e. nullus in ea poſthac rex futurus eſt, quippe deſolanda et exſcindenda. וְאַשְׁקְלוֹן לֹא תֵשֵׁב *Et Ascalon non erit habitata*, inculta et vaſta jacebit. De יָשַׁב *habitavit*, intranſitive uſurpato pro: *habitari*, vid. not. ſupra VII, 7. et Jeſaj. XIII, 20.

6. Nomen ſignificationis non ſatis certae מַמְזֵר ſi cum interpretum haud paucis pro *ſpurio* ſumas, i. e. incerto patre nato (cf. not. ad Deut. XXIII, 3.), verborum וְיָשַׁב מַמְזֵר בְּאַשְׁדּוֹד ſenſus hic erit: Aſchdodi non legitimi heredes occupabunt aedes, hortos atque agros patrios, ſed infames extranei, ita ut ii,

Quorum nemo queat patriam monſtrare parentis
Dicant, haec mea ſunt, veteres migrate coloni,

uti eſt in Virgilii *Ecl.* IX, 4. Nos adſtipulamur Kimchio, מַמְזֵר a זוּר *alienare, abalienare ſe* deducenti (unde זָר *alienus, peregrinus*), et utrumque מ, formativum facienti, ut in מַמְגֻּרוֹת (Joel I, 16.) a גּוּר. Ita מַמְזֵר erit *alienus, peregrinus* (cf. not. ad Deut XXIII, 3.). Ita LXX ἀλλογενεῖς, et Chaldaeus, qui quales peregrini Aſchdodum ſint occupaturi, magis declarat: וִיתוּבוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּאַשְׁדּוֹד דַּהֲווֹ בָּהּ בְנוּכְרָאִין *et habitabunt domus Iſraelis in Aſchdodo, qui erant in ea ut peregrini.* וְהִכְרַתִּי גְּאוֹן פְּלִשְׁתִּים *Et exſcindam faſtum Philiſthaeorum*, i. e. Philiſthaeos faſtu et rerum proſperitate turgentes. Vel *ſuperbia* notat ea, propter quae tunc ſuperbiebant et animo efferebantur. Similis phraſis Levit. XXVI, 19. וְשָׁבַרְתִּי אֶת־גְּאוֹן עֻזְּכֶם *frangam faſtum roboris veſtri.*

7. וַהֲסִרֹתִי

7. וַהֲסִרֹתִי דָמָיו מִפִּיו *Et removebo sanguines ejus ex ore ejus.* Quibus verbis plures interpretes hoc dici existimant: non amplius sese satiabit caedibus aliorum. Quasi Philisthaei ob truculentiam suam, qua inprimis contra vicinos saevierant Israelitas, pingantur ut immanes belluae, sanguinem sitientes et avide imbibentes. Nobis vero haec verba ut ea, quae proxime sequuntur, videntur potius ad sacrificia, quae idolis offerebantur et ad epulas cum iisdem conjunctas referenda esse. Ita Jarchi: „intelligitur locus altaris eorum, quoniam ibi spargebant sanguinem sacrificiorum suorum.“ Nec aliud quid videtur Chaldaeus voluisse, qui vertit: וְאֶשֵׁיצֵי אָכְלֵי דְמָהּ *exscindam comedentes sanguinem ejus.* Rectissime igitur Jahnus observat, sermonem esse de victimis idolorum, quarum non tantum carnes in epulis manducabantur, verum etiam sanguis ab idololatris orientalibus bibebatur, quod Hebraeis sub poena capitali iteratis vicibus interdictum fuit, Levit. III, 17. VII, 26. XVII, 10. 12. Suffixa ad דָּמָיו et שִׁקֻּצָיו, eodem Jahno notante, sunt quidem singularia, quia referuntur ad abstractum גָּאוֹן; sicut autem id venit pro Adjectivo sequentis pluralis פְּלִשְׁתִּים, ita etiam haec suffixa collective sunt capienda, et in plurali vertenda. וְשִׁקֻּצָיו מִבֵּין שִׁנָּיו *Et abominanda sua* removebo *ab inter dentes ejus.* Nomine שִׁקּוּצִים, quo 1 Reg. XI, 5. 7. *idola* appellantur, h. l. carnes victimarum, quae idolis offerebantur, sive idolothyta, ut Jesaj. LXVI, 3., significantur. Sensus est, fore, ut Philisthaei aliquando idolorum cultum sint relicturi; id quod mox verbis propriis exprimitur. וְנִשְׁאַר גַּם־הוּא לֵאלֹהֵינוּ *Relictus vero etiam hic Deo nostro* erit, qui reliqui fuerint e malis illis, quae inflicturus est Deus ob peccata sua Philisthaeis, Deo nostro nomen dabunt, cultoribus ejus sese adjungent. Chaldaeus: וְגִיּוֹרִין דִּי יִשְׁתָּאֲרוּן בְּהוֹן יִתּוֹסְפוּן אַף אִנּוּן עַל עַמָּא דֶאֱלָהָנָא *et proselyti qui relicti fuerint in illis, adjungentur etiam ipsi ad populum Dei nostri.* גַּם־הוּא *Etiam ipse* Philisthaeus, perinde ac terra Chadrach, Damascus, Hamath, Tyrus et Sidon, Vs. 1. 2. Est etiam גַּם rela-

relativa particula, quae Philiſthaeos cum pluribus ejusdem qualitatis et ſortis nationibus tacite conjungit, ut Vs. 2. et 11. Cum igitur Philiſthaeos *etiam* ad Jovae cultum convertendos dicit, non obſcure innuit, id eſſe de omnibus intelligendum, quod dicit de uno. לֵאלֹהֵינוּ *Deo noſtro*, ita ut qui hucusque noſter (Judaeorum) Deus fuit, inpoſterum Deus illarum quoque gentium et terrae univerſae fiat, ut Jeſaj. LIV, 5. dicitur, Jova אֱלֹהֵי כָל־הָאָרֶץ יִקָּרֵא *Deus univerſae terrae vocabitur.* Vid. et infra XIV, 9. וְהָיָה כְּאַלֻּף בִּיהוּדָה *Eritque* Philiſthaeus *ſicut chiliarchus* ſ. *dux in Juda.* Erat populus Judaicus in ſuas diſtributus chiliadas (Jud. VI, 15.), quibus qui praeerant dicebantur אַלּוּפִים *chiliarchi*, vid. not. ad Mich. V, 1. Eorundemque et infra XII, 5. fit mentio. Intelligitur autem hic chiliarchus non ſolus, ſed cum chiliade ſua, cui praeeſt, adeoque ſenſus eſt, fore, ut gens Philiſthaea aeque ad populum Jovae pertineat, ac ſi de chiliadibus Judae eſſet. עֶקְרוֹן *Et Ecron*, quae Philiſthaeorum ſatrapia (vid. ſupra Vs. 5.), Beelzebum quondam coluit, 2 Reg. I, 2. 3. 6. כִּיבוּסִי Erit *ſicut Jebuſita.* Chaldaeus vertit: חִתְמַלֵי בֵית יִשְׂרָאֵל כִּירוּשְׁלֵם *implebitur domo*, familia *Iſraelis ſicut Hieroſolyma.* Accepit igitur nomen יְבוּסִי non pro nomine gentilitio, ſed pro nomine urbis, quomodo occurrit Joſ. XV, 8. XVIII, 28. hoc ſenſu: *Ecron fiet ſicut Jebus*, ſ. urbs Jebuſitarum, ceſſura videlicet Iſraelitis. Verum ut membro praecedenti, cui hoc noſtrum reſpondet, dicebatur, parem futuram eſſe gentis utriusque, Philiſthaeae atque Iſraeliticae conditionem, ita et hic יְבוּסִי ut gentile, quale propter terminationem proprie eſt, capiendum erit. Neque tamen qui hoc agnoſcunt interpretes inter ſe conſentiunt, aliis priſcos Jebuſitas, aliis recentiores, ſive Hieroſolymitanos intelligentibus. Quibus prius placet, h. l. eo reſpici exiſtimant, quod Jebuſitae Hieroſolymis jam olim habitaverant, tenentes usque ad regnum Davidis arcem Zion, Iſraelitis inferiorem urbis partem occupantibus (Joſ. XV, 63. 2 Sam. V, 6.), ut ſenſus ſit: Philiſthaei habitabunt inter Judaeos,

ſicut

ſicut olim Jebuſitae inter Hebraeos. Vehementer tamen dubitamus, hoc vatem voluiſſe, quum illo tempore Jebuſitae cum Judaeis una habitarent contra Jovae voluntatem, qui eos exſtirpari juſſerat, et in detrimentum tribus Judae, cujus ſorti decreſcebat, quod tenebatur a Jebuſitis. Quae quum ita ſint, nomine יְבוּסִי recentiores potius Hieroſolymitanos, qui vati coaevi erant, indicari exiſtimamus, ut ſenſus ſit, parem futuram eſſe Ecronitarum et Hieroſolymitanorum, civium principis urbis Judaicae, conditionem, inter utrosque communionem fore legis et civitatis.

8. וְחָנִיתִי לְבֵיתִי מִצָּבָה מֵעֹבֵר וּמִשָּׁב *Caſtra metabor domui meae,* ſ. ad domum meam, *ab exercitu, a transeunte et redeunte,* i. e. caſtris poſitis defendam domum meam a juſto exercitu hoſtium, et ab excurſionibus eorum; nam qui excurſiones faciunt, ſubinde eunt redeuntque. Ne timeant poſthac Judaei hoſtes excurſiones facientes in terram ſuam. Similiter ſupra II, 9. Jova promittit, ſe Hieroſolymis inſtar muri ignei futurum eſſe. Quo ipſo loco collato Chaldaeus hunc locum ita vertit: וְאַשְׁרֵי בְּבֵית מִקְדָּשִׁי שְׁכִינַת יְקָרִי וְתָקוֹף דְּרַע גְּבוּרְתִּי כְּשׁוּר דְּאֶשָּׁא מוּקַף לָהּ סְחוֹר סְחוֹר מִדְּעָדֵי וּמִדִּיתָאֵב *habitare faciam in domo ſanctuarii mei praeſentiam gloriae meae, et fortitudo brachii potentiae meae ſicut murus igneus cinget eam circumcirca a transeunte et redeunte.* מִצָּבָה Maſorethae notant ſcriptum eſſe pro מִצָּבָא, quomodo et in codicibus nonnullis a Kennicotto et De-Roſſio inſpectis ſcriptum reperitur. C. B. Michaelis vero מִצָּבָה capit pro nomine a יָצַב deducto, cum praeformativo *Mem* et *He* ſervili, vertitque: caſtra metabor, vel, circumſidebo domum meam *ſtatione, praeſidio,* quaſi מִצָּבָה ſignificatione conveniat cum מַצָּבָה per *Patach* 1 Sam. XIV, 12., et מַצָּב ibid. XIII, 23., atque מֻצָּב per *Kibbuz* Jeſaj. XXIX, 3., nec non cum cognato נְצִיב 1 Sam. XIII, 3. 4., quae ſtationes militares, ſive praeſidia, τοῦ Φρουρεῖν ἕνεκα, per urbes diſpoſita notant. Quae quidem interpretatio admitti poſſet, ſi nominum formae מִצָּבָה exempla alia exſtarent.

rent. וְלֹא־יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם עוֹד נֹגֵשׂ *Nec transibit ſuper eos exactor*, qui tributum exigat; liberati erunt a jugo a peregrinis ipſis impoſito. Chaldaeus נוֹגֵשׂ expreſſit per שׁוּלְטָן *dominator*, ſ. *tyrannus*; tyrannorum enim eſt tributis populum opprimere. כִּי עַתָּה רָאִיתִי בְעֵינָי *Nam nunc vidi oculis meis*, ſcil. quomodo ab hoſtibus vexetur Hieroſolyma. Sic Exod. III, 7. רָאֹה רָאִיתִי אֶת־עֳנִי עַמִּי *vidi, vidi oppreſſionem populi mei.* Significatur autem, ita Jovam reſpicere Hebraeos, ut miſeriae eorum miſertus, eis ſuccurrere decreverit. Chaldaeus: אֲרֵי כְעַן גַּלֵּית גְּבוּרְתִּי לְאוֹטָבָא לְהוֹן *nunc enim manifeſtam faciam fortitudinem meam ad benefaciendum iis.*

9. Gaudere Judaei jubentur adventu magni illius regis, qui gentes diſcordes conciliabit, et orbi univerſo pacem praeſtabit. גִּילִי מְאֹד בַּת צִיּוֹן *Exulta valde, filia Zion!* i. e. gens Sionia, ut Zeph. III, 14. הָרִיעִי *Vociferare* et jubila, ut Jeſaj. XLIV, 23. Exſere gaudium tuum tam geſtu et corporis habitu, quod verbo גִּיל indicatur, quam voce et laetis acclamationibus, quae eſt vis verbi הֵרִיעַ. Cur gaudendum ſit Sioniis, ſtatim exponit: הִנֵּה מַלְכֵּךְ יָבוֹא לָךְ *ecce! rex tuus veniet tibi*, tui commodi cauſa, vel, ad tuam ſalutem. Hoc rege vero recte obſervat Jarchi, nullum alium poſſe intelligi, niſi Meſſiam. „Talem enim regem," inquit, „cujus dominatio, ut Verſu 10. dicitur, ab uno mari ad alterum ſeſe extenderit, non invenimus Iſraeli ſub templo ſecundo fuiſſe." נוֹשָׁע Alexandrinus vertit σώζων, Hieronymus *ſalvator*, Chaldaeus פָּרִיק, Syrus ܦܪܘܩܐ *ereptor, liberator.* Neque tamen eos in ſuis codicibus Hebraeis Participium activum legiſſe cum Grotio exiſtimandum eſt; ſed ceperunt Paſſivum activo ſignificatu, quemadmodum נִכְסַף *deſiderare*, Geneſ. XXXI, 30. Pſ. LXXXIV, 3., et נִשְׁבַּע *jurare.* Alia plura verba paſſiva, quae activam obtinent ſignificationem, vid. in Storrii *Obſervatt. ad Analog. et Synt. Hebr.* p. 228. ſeqq. Sunt, qui נוֹשָׁע proprie *adjutum* ſcil. a Deo, hinc *victorioſum* notare exiſtiment.

ment. Verum recte Jahnus obſervat, ex uſu loquendi Hebraeis recepto נוֹשָׁע constanter *ſalvatum*, *e periculo aut miſeria ereptum* ſignificare, nec excepto loco Deut. XXXIII, 29., quo עַם נוֹשַׁע eſt *populus* ex Aegypto *ſalvatus*. Neque igitur hoc ſolo loco a certo loquendi uſu recedendum, nec dubium, vatem cogitaſſe magnum illum, de quo loquitur, regem e magno discrimine ereptum, atque ſingulari divino auxilio adjutum. עָנִי, quod alias *afflictum*, *miſerum*, *pauperem* notare conſtat, hic, ut cognatum עָנָו Num. XII, 3., *manſuetum*, *modeſtum* ſignificat; utramque illam notionem conjungunt Hebraei, quum homines afflicti et pauperes ut plurimum humiles, modeſti ac manſueti eſſe ſoleant. Recte igitur Chaldaeus עִנְוְתָן et Alexandrinus πραΰς vertit, quod Matthaeus, Evangeliſta, XXI, 5. ſequutus, qui hoc vatis dictum Jeſu Meſſiae accommodat. Quod porro hic rex רֹכֵב עַל־חֲמוֹר *aſino vectus* deſcribitur, id non tantum modeſtiam illius, verum et pacis ſtudium ſignificat, nam *bello armantur equi*, ut Virgilius *Aen.* III, 540. ait; aſinus vero pacis animal. Illuſtrant id quae Verſu proximo ſequuntur. וְעַל־עַיִר *Et*, ſeu, *hoc eſt*, vel, *videlicet ſuper aſino*. Nomen hoc apud Hebraeos aeque ac Arabes *aſinum* notaſſe videtur, ſine discrimine aetatis (عَيْرٌ *aſinus* cum domeſticus tum ſylveſter), eſtque ab Arabico عَارَ (pro عَيَرَ) *proficiſci*, quia expediundis itineribus aſinus jumentum eſt commodum. Ad ſignificationem vero *pulli*, ſeu *juvenis aſini* h. l. reſtringitur demum per adjectum בֶּן־אֲתֹנוֹת, quemadmodum שׁוֹר, quod *bovem* in genere, adjecto vero בֶּן־בָּקָר *juvencum* ſignificat. Ceterum ו particulae עַל praefixum h. l. non copula, ſed exegeticum, ut Geneſ. XIII, 15. 1 Sam. XVII, 40. Pluralis אֲתֹנוֹת hic pro אָתוֹנָה ponitur, uti et alias, cum ex pluribus unus vel unum intelligitur. Sic Geneſ. VIII, 4. navis Noachica dicitur conſediſſe עַל־הָרֵי אֲרָרָט *ſuper* uno *montium Ararat*; et Jud. XII, 7. Jephta ſepultus narratur בְּעָרֵי גִלְעָד *in* una *urbium Gileaditis*.

10. וְהִכְרַתִּי־רֶכֶב *Exſcindam currus*, intelligit tales, quibus in bello utebantur veteres, quos *currus falcatos* appellabant, de quibus cf. not. ad Pſ. XX, 8. Quod autem Jova hic dicit, ſe velle iſtiusmodi currus ex *Ephraimo*, et *equos* ſcil. ad bellum gerendum deſtinatos (vid. Vs. 9.) ex Hieroſolymis abolere, Bertholdtus *Einleit.* P. IV. p. 1713. vere obſervat arguere, eo quo haec ſcripta ſunt tempore regnum utrumque, Judaicum et Iſraeliticum, adhuc ſtetiſſe, neque igitur ab eodem, a quo prior libri pars, haec conſignata eſſe. Nec אֶפְרַיִם prophetarum, qui poſt exſilium ſcripſerunt, ullus de regno Iſraelitico uſurpat. Dicunt quidem, qui hanc poſteriorem libri partem eidem, qui priora octo Capita ſcripſit, vindicare ſtudent, nec quod ſupra II, 2. VIII, 13. *Judae* et *Iſraelis* mentio ſit, antiquiorem Zacharia ſcriptorem probare. Sed iis locis Zachariam, quae de temporibus antiquis facta ſunt, loqui patet. Indicatur vero hic Ephraimo et Hieroſolyma, regni Judaici capite, terra Hebraeorum univerſa. וְנִכְרְתָה קֶשֶׁת מִלְחָמָה *Exſcindetur arcus belli*, ſ. *bellicus*; ceſſabit etiam uſus omnium bellicorum inſtrumentorum, quae nomine *arcus* hic ſignificantur ut Pſ. XLIV, 7. לֹא בְקַשְׁתִּי אֶבְטָח *non fretus ero arcu meo*, i. e. armis meis. Chaldaeus: וְאֶתְבַר תְּקוֹף עָבְדֵי קְרָב מַשְׁרְיָת עַמְמַיָא *frangam fortitudinem eorum qui bellum gerunt, exercitus populorum.* וְדִבֶּר שָׁלוֹם לַגּוֹיִם *Loquetur pacem gentibus*, conciliabit gentes discordes, loqueturque ea quae ad pacem facient. וּמָשְׁלוֹ מִיָּם עַד־יָם *Et dominatus ejus a mari usque ad mare*, ab uno mari ad alterum. Vid. de hac loquendi formula not. ad Pſ. LXXII, 8. Amos VIII, 12. Chaldaeus haec verba cum iis, quae proxime ſequuntur, ſic vertit: וְיִשְׁלוֹט מִיַּמָּא עַד מַעְרְבָא וּמִפְּרָת עַד סְיָפֵי אַרְעָא *regnabit a mari usque ad occidentem, atque ab Euphrate usque ad extrema terrae.* Aben-Esra: „*a mari* ſcil. auſtrali, quod vocatur mare Sodomeum, *usque ad mare* ſeptentrionale, i. e. usque ad Oceanum; *et a fluvio* ſcil. Edenis (i. e. Euphrate), ubi eſt principium Orientis, *usque ad extrema terrae*, quo finis Occidentis ſignificatur.“

tur." Senſus igitur: dominabitur quam late patet orbis terrarum.

11. Jam ad Judaeos ſermonem convertens eos monet, ut memores veterum beneficiorum, a Jova acceptorum exſpectent nova. Cum ſuperioribus vero haec ita ſunt connectenda: quum dictum ſit, longe lateque dominaturum regem tuum, ita id accipias, quod etiam ad te maximum hujus imperii redundaturum ſit commodum, nam גַּם־אַתְּ בְּדַם בְּרִיתֵךְ *etiam ad te* quod attinet *per* i. e. propter *ſanguinem foederis tui*, i. e. propter foedus tecum initum et ſanguine victimarum ſolenni modo ſancitum ad montem Sinai, ubi, uti narratur Exod. XXIV, 8., praelecto libro foederis, et poſtquam populus dixiſſet, ſe omnia Jovae juſſa facturum, Moſes ſanguinem ſumſit, eoque populum adſperſit, dum haec verba pronunciavit: *hic eſt ſanguis foederis, quod Jova vobiscum in haec omnia verba ferit.* Verba שִׁלַּחְתִּי אֲסִירַיִךְ in Praeterito vertunt: *emiſi*, dimiſi *vinctos*, captivos *tuos* ſcil. ex Aegypto, ubi populus Hebraeus in Aegypto oppreſſus tenebatur. Ita Chaldaeus: אַף אַתּוּן דִּי עַל דְּמָא אִתְגְּזַר לְכוֹן קְיָם פְּרָקִית יַתְכוֹן מִשִּׁיעְבּוּד מִצְרָאֵי סַפְּקִית צָרְכֵיכוֹן בְּמַדְבַּר צָדֵי הָא כְגוּב רֵיקָן דְּלֵית מַיִין בֵּיהּ *vos quoque, quibuscum ſuper ſanguine ſancitum eſt foedus, vos, inquam, redemi ex ſervitute Aegyptiorum; praebui vobis neceſſaria in deſerto, quod deſolatum erat, ſicut fovea vacua, in qua nulla aqua.* Sed vix dubium, Praeteritum שִׁלַּחְתִּי eſſe in Futuro capiendum, uti Praeterita וְהִכְרַתִּי, וְחָנִיתִי, וַהֲסִרֹתִי, Vſs. 7. 8. 10., ut vertendum ſit: *dimittam captivos tuos,* eos videlicet, qui inter Aſſyrios et Aegyptios (X, 10.) aliosque populos exteros detinentur. מִבּוֹר אֵין מַיִם בּוֹ *Fovea in qua non* erat *aqua*, i. e. e carcere, qui antiquiſſimis temporibus ſaepe erat ciſterna vacua, vid. Geneſ. XXXVII, 24., ubi Joſephus a fratribus demiſſus narratur in foveam, וְהַבּוֹר רֵק אֵין בּוֹ מָיִם *fovea autem erat vacua, nulla in ea aqua.* In talem foveam conjectus et Jeremias captivus dicitur Jerem. XXXVIII, 6.

Hinc

Hinc Exod. XII, 29. Jerem. XXXVII, 16. בֵּית־הַבּוֹר *domus foveae* eſt carcer.

12. Verbis שׁוּבוּ לְבִצָּרוֹן *redite ad munimentum* nonnulli interpretes cum Kimchio vatem exiſtimant hortari Judaeos, ut ad Jovam ſe convertant, qui et Pſ. LXI, 4. Prov. XVIII, 10. *turris* ſ. *arx fortis* dicitur. Alii *munimento* urbem Hieroſolymitanam intelligunt, ut ſenſus ſit: redite ad urbem, quae jam eo perducta, ut poſſit vobis eſſe munitionis loco, aut quae nunc munita, i. e. moenibus cincta eſt. Verum ſi etiam Zachariae haec tribuas, tamen Hieroſolymam plures demum poſt vatem illum annos muris circumdatum a Nehemia eſſe conſtat. Quare alii Chaldaei interpretationem adſciſcunt, quae talis eſt: תּוּבוּ לְמֶהֱוֵי כְּרַכִּין תַּקִּיפִין *revertimini ut fiatis*, i. e. iterum fiatis *civitates munitae*, poſtquam diu ſatis, quantum ad urbes veſtras, deſolati fuiſtis. Jarchi: „revertimini ad robur veſtrum, et ad gloriam veſtram." Eadem phraſis Jeſaj. XXIX, 17. וְשָׁב לְבָנוֹן לַכַּרְמֶל *redit*, i. e. convertitur Libanus *ad* ſ. *in Carmelum*, i. e. in arvum fertiliſſimum. Quod tamen huic loco minus quadrat. בִּצָּרוֹן potius terram patriam Hebraeorum deſignare videtur, quam Jova ſupra Vs. 8. caſtris circumpoſitis muniendam et ab hoſtium incurſionibus tuendam promiſit. אֲסִירֵי הַתִּקְוָה *Vincti ſpei*, i. e. vos, qui, quum in terris exteris vinculis conſtricti ſitis, meo auxilio freti, libertatem ſperatis. Chaldaeus: אֲסִירַיָּא וּמְסַבְּרִין לְפוּרְקָנָא *captivi qui ſperaſtis liberationem*. Jarchi: „Quamvis vos jam ſitis ſub poteſtate regum Perſiae, tamen eſtis vincti ſub ſpe, quoniam ſpem in me repoſitam huc usque habuiſtis, ut promiſſum meum impleam finitis ſeptuaginta annis." Alexandrinus verba hebraea vertit δέσμιοι τῆς συναγωγῆς. Quod ſequutus Syrus: ܐܣܝܪ̈ܐ ܕܟܢܘܫܬܐ *vincti congregationis*, ſcil. populi Hebraei. Retulerunt nomen תִּקְוָה ad verbum נִקְוָה *congregari*, Jerem. III, 17. Verum a קָוָה potius ſ. קִוָּה *exſpectare*, *ſperare* nomen hebraeum derivari conſtat. גַּם־הַיּוֹם מַגִּיד מִשְׁנֶה אָשִׁיב לָךְ

Etiam

Etiam i. e. et *hodie annuncians* fcil. אֲנִי *ego*, annuncio: *duplum reddam tibi;* i. e. jam annuncio vobis per vatem meum, miferias, quas perpeffi eftis, me eo majoribus beneficiis compenfaturum; i. e. non reditum tantum falvum et tutum, fed et infignes victorias latiffimamque poffeffionem vobis praeftabo. Chaldaeus: אַף יוֹמָא דֵין אֶשְׁלַח לְחַוָּאָה לְכוֹן דִּי עַל חַד תְּרֵין בְּטַבְוָן דִּי אֲמָרִית לְכוֹן אַיְתִי לְכוֹן *hodie quoque mittam ad indicandum vobis, quod dupla bona, quae vobis praemifi, adducam vobis.* Jarchi: „praeterea annuncio tibi nuncium fecundum praeter illud de aedificatione templi. Quaenam vero fit altera illa annunciatio, exponitur in iis quae fequuntur.“ Hieronymus: „Habetis Dominum pollicentem, quod pro brevi captivitatis injuria duplicata omnia accipiatis, ficut accepiffe legimus et Job. [XLII, 10.].“

13. כִּי־דָרַכְתִּי לִי יְהוּדָה *Nam,* ut rationem dupli illius boni exponam, *tendam mihi* fcil. ut arcum (quod nomen e proximo membro repetendum effe, innuit verbum דָּרַךְ), *Judam.* Hebraei dicunt *calcare arcum,* pro: eum *tendere,* quia arcuum intenfio fiebat pedem arcui imponendo ad eum incurvandum telumque eo fortius elidendum; vid. not. ad Pf. VII, 13. In verbis קֶשֶׁת מִלֵּאתִי אֶפְרַיִם interpretandis diffentiunt interpretes. Alexandrinus nomen קֶשֶׁת, quod Maforethae accentibus verbis, quae proxime fequuntur (מִלֵּאתִי אֶפְרַיִם), jungi jubent, ad membrum prius retulit, atque utrumque fic vertit: *διότι ἐνέτεινά σε, Ἰούδα, ἐμαυτῷ εἰς τόξον, ἔπλησα τὸν Ἐφραίμ.* Eodem modo verba diftinguit Syrus, fed fenfu diverfo interpretatur: ܡܛܠ ܕܡܬܚܬ ܩܫܬܝ ܥܠ ܝܗܘܕܐ ܘܡܠܝܬ ܥܠ ܐܦܪܝܡ *nam tetendi arcum meum contra Judam, et implevi* (fcil. cum fagittis) *contra Ephraimum.* Quae fententia fcopo et tenoris hujus oraculi, quo bona fe promiffurum effe Hebraeis Jova ipfe Verfu fuperiore dixit, prorfus adverfatur. Diftinctionem in codicibus Hebraeis receptam fequutus Hieronymus, utrumque mem-

membrum fic vertit: *quoniam extendi mihi Judam, quafi arcum implevi Ephraim.* „Eos fignificari,“ inquit in Commentario, „aeftimant [Judaei], qui de decem tribubus, quae appellantur Ifrael, venerant fub Ezechia, quibus etiam Jofias regnaffe memoratur.“ Haec refpicere videntur ea, quae 2 Chron. XXX, 1. 10. 11. et XXXIV, 9. narrantur, ab hoc loco tamen plane aliena. Chaldaeus: אֲרֵי תַקֵּפִית קֳדָמַי דְבֵית יְהוּדָה כְּקַשְׁת מְתִיחָא בְּבֵית אֲזֵינִין מְלֵית גְּבוּרָא בֵּית יִשְׂרָאֵל *nam roboravi* (f. roborabo) *coram me illos de domo Judae ficut arcum tenfum in domo armorum; implevi* (implebo) *fortitudine domum Ifrael.* Quae interpretatio quam parum fit accurata, unusquisque ipfe intelligit. Jarchi ellipfin hic effe obfervat, fenfum vero hunc: arcu implebo manum Ephraimi, ficut habetur 2 Reg. IX, 24. וְיֵהוּא מִלֵּא יָדוֹ בַקֶּשֶׁת *et Jehu implevit manum fuam arcu;* id eft, Ephraimitae erunt mihi inftar pharetrae, plenae fagittis. Eodem modo et Kimchi hunc locum exponit. Collato loco libri Regum a Jarchio adducto noftrum et A. Schultens illuftrandum cenfet in *Animadverff. philologg.* (*Opp. minn.* p. 355. et 176); fed phrafis מִלֵּא בַקֶּשֶׁת recte interpretatur: *valide tetendit arcum,* quum Arabes fimiliter plane dicant أَمْلَأَ فِي ٱلْقَوْسِ et, أَمْلَأَ ٱلنَّزْعَ فِي ٱلْقَوْسِ *implevit attrahere arcum,* pro, *valide tetendit,* nec non: أَنَاقَ فِي ٱلْقَوْسِ *implevit arcum,* id eft, *attracto nervo incurvavit ad longitudinem fagittae.* „Orientalibus,“ addit Schultens, „verbum מִלֵּא intendit et auget. Jerem. IV, 5. קִרְאוּ מַלְאוּ, quod recte Hieronymus vertit: *clamate fortiter.* Cf. XII, 6. Sic Arabes: جَعَلَ وَمَلَأَ *fecit et implevit,* id eft: *accurate fecit.* تَمَلَّأَ ٱلنَّظَرَ إِلَيْهِ [*implevit vifum ad eum*] *intenfiffimis in eum oculis intuitus eft,* apud Keffaeum in capite

pite *de Seraphinis.*" Eundem phrafeos Hebraeae fenfum ex Aramaeo loquendi ufu adftruxit J. D. Michaelis in *Supplemm.* p. 1504. „Facilis," inquit, „et expedita conftructio 2 Reg. IX, 24. מִלֵּא יָדוֹ בַקֶּשֶׁת *implevit manum fuam arcu,* i. e. arcum in manum fuam fumfit eumque tetendit; at paulo difficilior, ideoque plerisque non intellecta ejusdem nominis et verbi Zach. IX, 13. *Judam tetendi mihi,* (כְּ)קֶשֶׁת מִלֵּאתִי אֶפְרַיִם *ut arcum implevi Ephraimum.* Eft hic, fuadente parallelismo, מִלֵּא idem quod antea דָּרַךְ, habentque Syri eadem conftructione: ܩܶܫܬ݂ܳܐ ܕ݁ܡܰܠܝܳܐ *arcus tenfus,* pro קֶשֶׁת דְּרוּכָה Jefaj. XXI, 15., et ܡܰܠܘ ܩܶܫܬ݂ܳܐ Pf. XI, 2. pro יִדְרְכוּן קֶשֶׁת, Arabe Antiocheno Syriaca reddente أوتروا قسيهم *intenderunt arcum fuum,* ut adeo prope fynonyma fint דָּרַךְ et מִלֵּא cum קֶשֶׁת conftructa. Phrafis ita videtur expedienda, ut proprie fit: *implere arcum fagitta,* i. e. fagittam arcui imponere." Senfum hujus loci et imaginem, qua ufus eft vates, bene et docte illuftravit Jahn: „Deus fiftit fe bellatorem, qui tendit ingentem arcum, nempe omnes pofteros totius antiqui regni Juda, et huic arcui imponit praegrandem fagittam, nempe univerfos pofteros antiqui regni decem tribuum, et ita in hoftes ejaculaturus eft. Peregrina nobis acerrimi belli imago, qua Arabes paulo alia ratione utuntur; laudant enim ftrenuum heroem tanquam fagittam, et exercitum fiftunt tanquam arcum, uti in Abulfedae *Annal. Muslemm.* T. III. p. 474. رميته بك عن خميس *jaculatus es eum* (quafi fagittam) *per te ex exercitu* (tanquam arcu). Ubi Reiske not. *f.* p. 476. annotat: „ille qui a poeta laudatur, pingitur ut fagitta, et exercitus ejus ut arcus; dicitur enim رمي بنبله عن قوسه *jaculatus eft cum fagittis fuis ab arcu fuo.*" וְעוֹרַרְתִּי *Et agitabo,* ficut arma contra hoftem agitantur, fic verbum עוּר de agitatione haftae

2 Sam.

2 Sam. XXIII, 18., de arcu agitando Habac. III, 9. et de fcutica Jefaj. X, 26 dicitur. Ita allegoria ex antecedentibus continuatur, ut membro fequenti. Quod nifi placet, verti etiam poteft: *et excitabo,* i. e. adducam, et ad aggrediendum intrepide bellum animabo. Cf. Jerem. VI, 22. וְגוֹי גָּדוֹל יֵעוֹר מִיַּרְכְּתֵי־אָרֶץ *et populus magnus excitabitur ab extremitatibus terrae.* Chaldaeus וַאֲגַבַּר *fortes reddam,* f. *praevalere faciam;* cf. infra X, 6. בָּנַיִךְ צִיּוֹן *Filios tuos, o Zion!* quibus non folum Hierofolymitani, fed omnes omnino terrae Judaicae, cujus caput erat Hierofolyma, incolae fignificantur. עַל־בָּנַיִךְ יָוָן *Super filios tuos, o Javan! Javan* demtis vocalibus eft *Jonia,* quae Hebraeis dicitur pro tota Graecia, a Thracia usque ad Ifthmum. Vid. Ezech. XXVII, 13. 19. Joel IV, 6. Dan. VIII, 21. *Graecis* vatem per fynecdochen barbaras gentes in univerfum defignare exiftimant, unde Chaldaeus בְּנֵי עַמְמַיָּא *filios populorum* vertit. Jahnus refert hoc vaticinium ad bella, quae Judaei poft Alexandrum cum Graecis Syriam tenentibus gefferunt. Alii interpretes, qui fimiliter victorias Maccabaeis ducibus de Antiocho Epiphane reportatas hisce verbis refpici exiftimant, hinc concludunt, haec poft Maccabaica demum tempora fcripta effe. Sed incertae fpes futurorum, a vate hic expreffae, non funt ad certos eventus referendae. Praeterea quae Verfibus 2—8. leguntur aetatem Maccabaica longe vetuftiorem arguunt. Sed quod Sionios contra *Graecos* h. l. excitandos dicit Jova eo videtur fpectare, quod Graeci Hebraeos fervos iis venditos (cf. Joel IV, 6.) male habuerunt. וְשַׂמְתִּיךְ כְּחֶרֶב גִּבּוֹר *Et ponam,* faciam, *te,* o Sion, *tanquam gladium herois,* f. fortis et ftrenui militis, qui acutiffimus eft, et obvia quaeque perimit.

14. Confirmatur et declaratur quod Verfu fuperiore promiffum erat. וַיהוָה עֲלֵיהֶם יֵרָאֶה *Et Jova fuper eis,* filiis Sionis (Vs. 13.), videndum fe praebebit (יִתְגְּלֵי *manifeftum fe faciet,* vertit Chaldaeus), i. e. fe talem exhibebit, qui tanquam ex arce pro eis pugnet; fe declarabit ftare ab

eorum

eorum partibus. וְיָצָא כַבָּרָק חִצּוֹ *Et egreditur sicut fulgor sagitta ejus*, i. e. פִּתְגָמוֹהִי *verba*, jussa, decreta *ejus*. Neque tamen spernenda Jahnii observatio, *sagittam Dei*, quae supra erat Ephraim, hoc loco esse imaginem auxilii divini, ad cladem hostibus inferendam, et quod similitudine *sicut fulgur* expressum est, alibi *sagittam* Dei dici *fulgur*, ut Ps. XVIII, 13. Habac. III, 11. בַּשּׁוֹפָר יִתְקָע *Tuba clanget*, classicum canturus, ut tanquam strenuus imperator suos ad pugnam animet. Tuba enim signum dari solebat, quo milites pugnam iniere; vid. Jud. VII, 19. 20. Job. XXXIX, 24. 25. וְהָלַךְ בְּסַעֲרוֹת תֵּימָן *Et incedet in procellis austri*, vehementissimo impetu invadet hostes, qualis procella ab austro irruens, quae aliis tempestatibus vehementior esse solet; cf. not. ad Jesaj. XXI, 1. Job. XXXVII, 9. Ita et Nah. I, 3. Jovae incessus turbinem vehementia aequare dicitur.

15. יָגֵן עֲלֵיהֶם *Proteget eos*, Sionios, sive Judaeos, Versu 13. commemoratos. וְאָכְלוּ *Et comedent*, sunt qui exponant: spoliis hostium fruentur, coll. Deut. XX, 14. וְאָכַלְתָּ אֶת־שְׁלַל־אֹיְבֶיךָ *comedes spolia hostium tuorum*. Verum quemadmodum *bibent*, quod sequitur, non dubium est referendum esse ad sanguinem devictorum, uti posterius hemistichium docet, sic *comedent* ad carnes illorum pertinet. Sensus itaque est: *comedent* i. e. consument, scil. populos inimicos; ut infra XII, 6. dicitur: *comedent dextera et sinistra populos circa*. Deut. VII, 16. *Comedes omnes populos, quos Jova tibi dabit*. Cf. et Num. XIV, 9. et ad eum loc. not. Comparantur igitur h. l. Judaei animosis et intrepidis leonibus, quibus cibus fit quos aggrediuntur, et sanguis occisorum potus, ut Num. XXIII, 24. et Mich. V, 7. Chaldaeus: וִישַׁלְטוּן בְּעַמְמַיָּא וְיִקְטְלוּנוּן *dominabuntur populis et occident eos*. Verba וְכָבְשׁוּ אַבְנֵי־קֶלַע nonnulli vertunt: *subigent lapides fundae*, i. e. hostes suos, in quibus olim erant multa funditorum agmina. Aliis concisus videtur sermo, pro וְכָבְשׁוּ אוֹתָם בְּאַבְנֵי־קֶלַע *subigent eos lapidibus fundae*, i. e. e funda ejectis, ut Job. XLI, 19.

Ita

Ita LXX: *Καὶ καταχώσουσιν αὐτοὺς ἐν λίθοις σφενδόνης.* Hieronymus: *et subjicient lapidibus fundae.* Et in Commentario: „Tanta erit ruina Graecorum, ut non dicam gladiis, sed jactu lapidum et fundarum rotatibus opprimantur." Chaldaeus: ושְׁאָרֵיהוֹן יְגַמְּרוּן כְּמָא דְשָׁדַן אַבְנָא בְקַלְעָא וְיִבְזוּן יָת נִכְסֵיהוֹן *et reliquias eorum consument, sicut qui jaculantur lapidem funda, et diripient opes eorum.* Verum quemadmodum Versu proximo Hebraei אַבְנֵי־נֵזֶר *lapides coronae* vocantur, ita hic illorum hostes *lapides fundae* appellari non dubitamus, per contemtum; nam lapides, quibus utuntur funditores, viles sunt et nullius pretii. Sensus igitur hic erit: *subigent* eos et pedibus suis subjectos habebunt, sicut vilissimos lapides, qui pedibus calcantur. וְשָׁתוּ *Bibentque* scil. sanguinem sauciatorum. Sic Num. XXIII, 24. populus Hebraeus comparatur leoni, qui praedam discerpit, וְדַם־חֲלָלִים יִשְׁתֶּה *et sanguinem confossorum bibit.* Vid. et Jesaj. XLIX, 26. Ezech. XXXIX, 17. 18. 19. Sanguinem vero bibunt, qui hostes vincunt, caedunt, spoliant. הָמוּ כְּמוֹ־יָיִן *Strepent tanquam vino* ebrii sanguine; tumultuabuntur gaudio gestientes, ac prosperis rerum successibus animosi. Cf. infra X, 7. וּמָלְאוּ *Et implebuntur*, i. e. sanguine madebunt. Docet hoc comparatio quae subjungitur, כַּמִּזְרָק *sicut pelvis*, qua victimarum sanguis excipiebatur, et כְּזָוִיּוֹת מִזְבֵּחַ *sicut anguli altaris*, ad quos idem sanguis e pelvi spargebatur. Sanguine autem madere est vincentium. Sic Jesaj. LXIII, 1. 2. *Quis iste qui venit ab Idumaea? rubicundis vestimentis a Bosra? — Ego, qui juste loquor, victoriosus. Cur tua rubet vestis?* etc. In alium sensum illam comparationem flectit Chaldaeus: וּתְהֵי נַפְשְׁהוֹן מַלְיָא תַפְנוּקִין כְּמִזְרָק דְמַלֵי סֻלְתָּא וּמְשַׁח וִיהוֹן מְזַהֲרִין כִּדְמָא דִמְזַהַר עַל כּוֹתְלָא דְמַדְבְּחָא *eritque anima eorum plena deliciis, sicut phiala, quae plena est simila et oleo, et splendebunt sicut sanguis, qui splendet in pariete altaris.*

16. וְהוֹשִׁיעָם *Salvabit eos*, non solum liberando eos ex omnibus periculis et malis, verum etiam ingentibus ipsos cumu-

cumulando bonis, cf. Vs. 17. בַּיּוֹם הַהוּא *Die illo* quo rex ille, de quo Vs. 9. regnabit. Verba כְּצֹאן עַמּוֹ nonnulli cum Jarchio sic interpretantur: *tanquam gregem populum suum*, i. e. tanquam oves, quas ex Aegypto duxit; ut ei fierent populus, coll. Ps. LXXVII, 21. נָחִיתָ כַצֹּאן עַמֶּךָ בְּיַד־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. *duxisti sicut oves populum tuum per Mosen et Aaronem.* Sed est potius mixtio sermonis proprii et figurati, hoc sensu: *tanquam populum suum*, quem veluti pastor *gregem* suum ducit, pascit, curat, defendit. Cujusmodi est Ezech. XXXVI, 37. *Multiplicabo eos* כְּצֹאן אָדָם *ut gregem hominis*, i. e. augebo homines non secus ac ovium greges. Genes. XVI, 12. פֶּרֶא אָדָם *onager hominis. Gregem suum* appellat Jova populum suum et Jerem. XXXVI, 1. Ezech. XXXIV, 8. 9. 10. אַבְנֵי־נֵזֶר LXX λίθοι ἅγιοι, et cum iis Hieronymus *lapides sancti* verterunt. Scilicet quum קֹדֶשׁ *separari* et *sanctum* esse significet, et נֵזֶר ibidem *separationis* notionem obtineat, eidem verbo et alteram, sane cognatam, *sanctitatis* significationem tribuerunt. Idem forsan Chaldaeus voluit, dum vertit: אֲרֵי יִבְחַרְנוּן כְּאַבְנֵי אֵיפוֹדָא *nam eliget vos ut lapides Ephodi*, s. *superhumeralis* Pontificis Maximi, de quibus Exod. XXVIII, 9—12., quasi hi lapides peculiariter *sancti* habiti fuissent. J. D. Michaelis in *Supplemm.* p. 1623. אַבְנֵי־נֵזֶר *lapides votivos* interpretatur, a نَذَرَ 1) *separavit*, 2) *addixit aliquid, vovit*, et نَذْر *votum.* „*Lapides*, inquit vates, *votivi eriguntur*; trophaea intelligo, et victoriarum monumenta, ex quibus Maccabaeorum tempore, de quo sermo, illud maximum et celeberrimum, quod 1 Maccab. XIII, 27—30. describitur, in urbe Modeim erectum. Sancta quidem ejusmodi trophaea *vota* dici possunt, unde nolim eos, qui *sanctos lapides* verterunt, LXX, Vulgatum, Chaldaeum, reprehendere, sed rem dicere clarius et distinctius studui." Verum quum אַבְנֵי־נֵזֶר aperte oppositi sint אַבְנֵי־קֶלַע *lapidibus fundae*, quibuscum Hebraei populi hostes comparantur,

Versu

Versu qui praecedit, melius congruit, נֵזֶר h. l. *coronae, diadematis*, regii aut sacerdotalis significatu accipere, quo 2 Sam. I, 10. 2 Reg. XI, 12. Exod. XXIX, 6. Levit. VIII, 9. al. legitur. Ante אַבְנֵי esse כּ similitudinis subaudiendum, ut supra ante אַבְנֵי־קֶלַע, vix est quod moneamus. Dicit igitur vates, fore, ut aevo illo fortunatissimo Hebraei ad summum dignitatis fastigium perveniant, ut instar lapidum coronae reputentur, qui rari sunt et maximi pretii, מִתְנוֹסְסוֹת *elevantes sese*, qui in altum sublati, quippe coronae inserti, omnium oculos feriant, et ipso adspectu cuivis admirationem injiciant. Unde est, quod Jarchi nostrum מִתְנוֹסְסוֹת in nota ad Ps. IV, 7. *splendentes* interpretatus est; vid. Schol. ad eum loc. p. 106. עַל־אַדְמָתוֹ *Super terra ejus* scil. Jovae; de populo enim in plurali, de Jova vero in tertia persona singulari hucusque Vs. 15. 16. 17. loquutus est.

17. מַה־טּוּבוֹ *Quae*, i. e. quanta erit *felicitas ejus*, Pronomen interrogativum non simpliciter interrogat, sed simul exaggerat, ut Ps. III, 2. מָה־רַבּוּ צָרָי *quam multi sunt hostes mei!* Tanta, dicit, ejus felicitas erit, ut verbis nequeat explicari. Suffixum ad טוּבוֹ ad עַם *populus* est referendum, ex צֹאן עַמּוֹ Vs. 16. Alii vero ad Jovam referunt (cf. not. ad עַל־אַדְמָתוֹ sub fin. Vs. 16.) vertuntque: *quanta est bonitas ejus*, et verba, quae sequuntur. וּמַה־יָּפְיוֹ *Et quanta erit pulchritudo ejus*, non qua gaudet ipse, sed qua suos adficit, hoc sensu: quantum bonum et quantum decus populo suo praestabit Jova. Tum erit utriusque nominis suffixum tale ratione significationis, quale Hos. II, 8. דְּגָנִי *frumentum meum*, i. e. quod a me accepit. Sed melius fluet oratio, si utrumque illud suffixum ad *populum* referamus, et יָפְיוֹ vertamus *pulchritudo*, decus *ejus*. דָּגָן בַּחוּרִים *Frumentum* (subaudi ex membro sequenti יְנוֹבֵב *crescere faciet*) *juvenes*, magna copia proventuum, ita ut alimentum haud desit educandis ad florentem aetatem liberis, ut juvenes fiant ac virgines. Quum antea saepius annonae steri-

ſterilitate et fame populus ob peccata plecteretur (vid. Thren. II, 11. 12. Hoſ. II, 11. Hag. I, 11.); aurea aetate regnante Meſſia, foecunditas terrae atque omnium rerum affluentia beabit populum; quod et alii prophetae promittunt, vid. Jerem. XXXI, 12. 13. Ezech. XXXVI, 29. Hoſ. II, 14. Joel II, 18. 19. יְנוֹבֵב *Creſcere faciet*, faciet vigere; proprie verbum dicitur de plantis et frugibus terrae, unde Deut. XXXII, 13. תְּנוּבֹת שָׂדָי ſunt *proventus terrae.* Eſt autem in utroque membro hemiſtichii poſterioris parallelismus ſyntheticus, et ſenſus ita concipiendus: *frumentum et muſtum creſcere faciet juvenes et virgines.*

Cap. X, 1. Cohaeret hic Verſus cum Capitis ſuperioris Verſu ultimo, quaſi diceret vates: quum tam benevolum habeatis Jovam, qui vos bonis omnibus cumulabit, poteſtis libere et cum fiducia quorumcunque indigueritis ab ipſo petere. בְּעֵת מַלְקוֹשׁ *Tempore ſerotinae pluviae,* cum opus eſt ſerotina pluvia, quae in Palaeſtina cadere ſolet menſe Martio, cum ſeges matureſcere incipit; cf. not. ad Deut. XI, 14. חֲזִיזִים *Fulgura* (cf. not. ad Job. XXVIII, 26.), quae pluvias aut praenunciant, aut ſequuntur, aut comitantur. מְטַר־גֶּשֶׁם *Pluviam imbris*, i. e. copioſam et largam, ut Job. XXXVII, 6., ubi vid. not. יִתֵּן לָהֶם *Dabit illis*, Sioniis (IX, 13.), ad quos ſermo hic dirigitur. לְאִישׁ *Viro*, diſtributive eſt capiendum, i. e. unicuique, omnibus ac ſingulis. עֵשֶׂב בַּשָּׂדֶה *Herbam in agro*, i. e. herbam agri, periphraſis Genitivi, qualis Jeſaj. LVI, 9. חַיְתוֹ בַּיָּעַר *fera in ſylva* pro fera ſylvae ſ. ſylveſtri. Eſt autem עֵשֶׂב tam generale, ut ea quae in humano ſunt victu comprehendat. Senſus eſt, Deum large daturum fruges, tum quae homini, tum quae animantibus uſum ſui homini praebentibus conveniunt. Herbae copia in felicioris aevi deſcriptione et Deut. XI, 15. XXIX, 21. Pſ. LXXII, 16. memoratur.

2. כִּי הַתְּרָפִים דִּבְּרוּ אָוֶן *Nam Theraphim loquuti ſunt vanum*, cui nil ineſt veri. Nexus cum Verſu ſuperiori ita

eſt

est concipiendus: longe dispar erit ratio Judaeorum, qui felicissimo illo aevo vivent, atque majorum qui ab idolis et divinis mendacibus opem quaesiverunt, et superstitionum poenas tristi et ignominioso exilio luerunt. De תְרָפִים vid. not. ad Hos. III, 4. Chaldaeus vertit פָּלְחֵי צַלְמַיָּא *cultores simulacrorum.* דִּבְּרוּ אָוֶן *Loquuntur vana,* i. e. talia, quibus cultores suos deludunt, vanas inprimis pollicitationes, quarum eventus frustra exspectatur. וְהַקּוֹסְמִים חָזוּ שֶׁקֶר *Et divinatores vident mendacium,* vaticinantur mendacia. חָזָה de vatibus usurpatum haud raro *vaticinari* notat, vid. not. ad Jesaj. I, 9. Habac. I, 1. Cf. quoad rem Ezech. XIII, 6. 9. וַחֲלֹמוֹת *Et somnia,* seu, ut recte Vulgatus, *somniatores,* et Chaldaeus, נְבִיֵּי שִׁקְרָא *pseudoprophetae.* Jungitur enim cum verbo masculino יְדַבֵּרוּ, quae est constructio ad sensum. At LXX, quos Arabs et Syrus sequuntur, capiunt חֲלֹמוֹת in Accusativo et in statu regiminis, *somnia vanitatis loquuntur,* καὶ τὰ ἐνύπνια ψευδῆ ἐλάλουν. Sed accentus *Paschta* voci וַחֲלֹמוֹת impositus dirimit eam a sequente הַשָּׁוְא. — הֶבֶל יְנַחֵמוּן *Vanitate consolantur* in consolationibus eorum nihil est veri ac solidi. Sic Job. XXI, 34. אֵיךְ תְּנַחֲמוּנִי הָבֶל *quomodo consolamini me vane!* עַל־כֵּן נָסְעוּ כְמוֹ־צֹאן *Propterea profecti sunt,* s. *abierunt sicut grex ovium,* scil. vagus, palans. Chaldaeus: אִתְבַּדַּרוּ כְּבִדּוּר עָנָא *dispersi sunt instar dispersionis gregis.* יַעֲנוּ כִּי־אֵין רֹעֶה *Adfligebantur, nam nullus est pastor.* Chaldaeus: גְּלוֹ אֲרֵי לֵית מַלְכָּא *transmigrarunt, nam nullus erat rex.* Bene hujus Versus sensum explicavit Hieronymus: „Intelligat Israel, qui quondam deceptus idololatriae erroribus tenebatur, frustra se coluisse simulacra, et divinorum audisse mendacia, et acquievisse somniis, quibus Scriptura praecipit non credendum [Deut. XIII, 1. seqq.]. Et ob hanc causam ducti sunt quasi grex in captivitatem, et afflicti absque pastore Deo, quia Legis notitiam non habebant."

3. עַל־הָרֹעִים חָרָה אַפִּי *Contra pastores exarsit ira mea,* regibus iratus sum, non Judaicis, sed aliis, qui Judaeis sunt

ſunt inimici. Idem dicit membrum ſecundum: וְעַל־הָעַתּוּדִים אֶפְקוֹד *et in hircos viſitabo*, i. e. animadvertam. *Hircis* populi duces ſignificantur, ut Jeſaj. XIV, 9. Chaldaeus: וְעַל שִׁלְטוֹנַיָּא אֲנָא מַסְעַר עֲלֵיהוֹן חוֹבֵיהוֹן *et contra dominatores* (ſcil. iratus ſum) *ego animadvertam in peccata eorum*. כִּי־פָקַד אֶת־עֶדְרוֹ *Nam viſitat gregem ſuum*, liberando et ſalvando eum. Chaldaeus: דְּכִיר עַמֵּיהּ *memor eſt populi ſui*. פָּקַד cum אֶת conſtructum in bonam partem ſumendum eſſe, docet quod additur: וְשָׂם אוֹתָם כְּסוּס הוֹדוֹ בַּמִּלְחָמָה *et faciet eos ſicut equum decoris ſui in bello*, i. e. fortes eos reddet ac bellicoſos ſimilesque equo generoſo, qui in proelium ruit intrepidus, qualis Jobi XXXIX, 19. ſeqq. deſcribitur. Chaldaeus: וִישַׁוֵּי יָתְהוֹן כְּסוּסֵי חֲקִיף דִּזְוָתַן בִּקְרָבָא *ſimiles eos faciet equis, quorum ſplendor fortis eſt in proelio*.

4. מִמֶּנּוּ פִנָּה *Ex eo* ſcil. populo Hebraeo *angulus*, i. e. dux, caput, princeps, quia ut ille aedificii, ita hic populi et reipublicae fulcrum eſt. Cf. not. ad Zeph. III, 6. Chaldaeus מַלְכֵּיהּ *rex ejus*. Haud dominabitur eis alienigena; ſed ex ipſis erit rex eorum. Quod ipſum promiſit Jeremias XXX, 21. *Erit eorum dux ex ipſis, eorumque dominator ex ipſorum medio proficiſcetur*. Cf. et Mich. V, 1. יָתֵד *Clavus* ſ. *paxillus*. Chaldaeus מְשִׁיחֵיהּ *unctus ejus* interpretatus eſt. Ita eo nomine uti praecedente rex ſignificaretur, comparatione ab aedificiis deſumta, quorum trabes et partes ſingulae clavis compinguntur. Alii vero *clavo* ſ. *paxillo* reipublicae adminiſtrum primariae dignitatis intelligunt, qualis in regno Judaico olim fuerat Eljakim, qui Jeſaj. XXII, 23. *clavus in loco ſolido defixus* dicitur; ratio denominationis ibidem additur Vs. 24., quia ut a paxillo ſupellectilem ſuſpendimus, ſic a ſummis hujusmodi adminiſtris negotia reipublicae pendent. Sic in Corano Sur. XXXVIII, 11. et LXXXIX, 9. Muhammedes eodem utens vocabulo Pharaonem vocat, ذُو ٱلْأَوْتَادِ *praeditum paxillis*, i. e. procerum magnatumque imperii ſui multitudine

abundantem. מִמֶּנּוּ קֶשֶׁת מִלְחָמָה *Ex eo arcus belli*, ſ. *bellicus*, non aliunde petent arma ſua, nec indigebunt alius populi auxilio. Chaldaeus: מִנֵּיהּ תְּקוֹף קְרָבֵיהּ *ex eo fortitudo belli ejus.* Verba מִמֶּנּוּ יֵצֵא כָל־נוֹגֵשׂ יַחְדָּו non uno modo exponuntur. Sunt, qui ita explicent: contra vero *ab illo exibit*, i. e. aberit in poſterum omnis *exactor* ſ. tyrannus. Quo ſenſu haec phraſis Jeſaj. XLIX, 15. legitur: מְהָרְסַיִךְ וּמַחֲרִיבַיִךְ מִמֵּךְ יֵצֵאוּ *deſtructores et vaſtatores tui ex te exibunt*, ex te aboliti erunt. Sed hic illam phraſin eodem modo capiendam eſſe, ac hemiſtichio praecedente, ut ſignificetur, unde heroes illi ſint prodituri, dubitari vix poteſt. Neque tamen, qui id agnoſcunt, inter ſe conſentiunt. Hieronymus: „*Ex ipſo etiam omnis exactor ſimul*, quod in Hebraico ſcriptum eſt *Noges*, et Aquila interpretatus eſt *εἰσπράσσων*, ut non ſolum fortes et boni, ſed alii ex eis fuerint indigni genere ſuo. Poſſumus et hoc dicere: nulla erit dignitas in exercitu, quae non illius arbitrio disponatur.“ Alii *exactore* intelligunt eum, qui fructus praediorum, nomina, et pecuniam exiget. Sed quum beneficium ſit quod hic *promittitur*, alii hic *rectorem* ac *principem* populi in meliorem partem ſignificari exiſtimant, ut Jeſ. LX, 17., ubi Jova Sionitis promittit, ſe iis daturum נֹגְשִׂים juſtos. Sic Aethiopibus נגש eſt *regere* vel *regnare*, indeque *Negus* ipſis notat *regem*, ceu rectorem populi ſummum. Chaldaeus noſtra verba ſic expoſuit: וּמִנֵּיהּ מִתְרַבּוּן כָּל פַּרְנָסוֹהִי כַּחֲדָא *et ex eo magnifici reddentur omnes gubernatores ejus ſimul.* Syrus: ܘܡܢܗܘܢ ܢܦܩܘܢ ܟܠܗܘܢ ܫܠܝܛܢܝܗܘܢ ܐܟܚܕܐ *et ex iis prodibunt omnes principes eorum ſimul.* Poſſit tamen נֹגֵשׂ uſitato *exactoris* ſignificatu capi, ſi tales intelligas, qui tributum exigent a populis devictis, et Hebraei populi, aut regis ejus imperio ſubjectis.

5. וְהָיוּ כְגִבֹּרִים *Eruntque* Judaei (בֵּית יְהוּדָה Vs. 3.) *ſicut fortes.* Praefixum hic eodem quo ſupra X, 16. modo capiendum, quaſi dicat: gerent ſe ut fortes, ſeu, ut decet fortes.

fortes. בּוֹסִים *Conculcantes*, ſcil. hoſtes ſuos, coll. Pſ. XLIV, 6. נָבוּס קָמֵינוּ *conculcamus adverſarios noſtros*. Participium Cal formae קוֹמִים (pro uſitato קָמִים) *ſurgentes*, 2 Reg. XVI, 7. Chaldaeus: דָּיְשִׁין קְטִילֵי עַמְמַיָּא *conculcantes occiſos populorum*. Pro בְּטִיט in nonnullis codicibus ſcribitur כְּטִיט, quomodo et Chaldaeus legit, qui vertit: כְּסִין שׁוּקִין *ſicut lutum platearum*. Sed LXX: ἐν ταῖς ὁδοῖς. וְנִלְחֲמוּ *Et pugnabunt*, felici ac proſpero ſucceſſu, nam additur: כִּי יְהוָה עִמָּם, quod Chaldaeus vertit: אֲרֵי מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדְּהוֹן *quia verbum Domini in auxilium eorum* erit. וְהוֹבִישׁוּ Contra vero *confundentur*; ſic, intranſitive, veteres omnes. Alii active: *pudefacient*. Cf. not. IX, 5. רֹכְבֵי סוּסִים *Vecti equis*, ſcil. hoſtes; hi pudefient, quia vincentur peditibus.

6. בֵּית יוֹסֵף *Domum Joſeph* vocat decem tribus regni Iſraelitici, „propter Jeroboam, qui de tribu Ephraim et de domo Joſeph fuit (vid. 1 Reg. XI, 26.)," uti Hieronymus dicit ad Amos V, 6., cujus verba plene attulimus in not. ad eum loc. וְהוֹשְׁבוֹתִים Kimchio et Aben-Esrae eſt forma mixta conjugationis *Hiphil* e verbi שׁוּב *reverti* et יָשַׁב *habitare*, ut ſit: *reducam et habitare faciam eos*, reſtitutis priſtinis ſedibus unde ejecti fuerant, praeſtabo ſecuram et tranquillam habitationem. Quod plene expreſſum a Jeremia XXXVII, 37. וַהֲשִׁבֹתִים אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְהוֹשַׁבְתִּים לָבֶטַח *reducam eos ad hunc locum et habitare faciam eos ſecure*. Alii ſimpliciter vertunt: *et habitare faciam eos*, ut ſit a יָשַׁב pro הוֹשַׁבְתִּים, aſſumta flexione Verborum mediae radicalis Vav; vid. Gesenii *Lehrgeb*. p. 464. In pluribus codicibus a De-Rossio in *Scholiis critt.* ad h. l. recenſitis legitur וְהוֹשַׁבְתִּים. Chaldaeus ad שׁוּב retulit: אֲכַנֵּישׁ גָּלְוָתְהוֹן *congregabo exſules eorum*. Nos prius illud praeferimus. Videtur enim ſcriptor artificii quidquam in eo quaeſiviſſe, ut utramque notionem una voce e duobus cognatis verbis conflata exprimeret. וְהָיוּ כַּאֲשֶׁר לֹא־זְנַחְתִּים *Eruntque quaſi eos non repudiaſſem*, tam laeti ac felices, ac ſi numquam patria expulſi fuiſſent. Nam prae copia boni obliviſcentur

 mala

mala praeterita. Alii: *erunt ut cum non projecissem eos*, i. e. ut fuerunt tum, cum Judaea adhuc habitaretur et quieta esset.

7. וְהָיוּ כְגִבּוֹר אֶפְרַיִם *Eruntque sicut fortis Ephraim*, robustis militibus similes erunt Ephraimitae, i. e. qui e decem tribubus reversi fuerint. Vel: erunt robusti revera, ut Caph sit ἀληθινὸν, ut supra Vs. 5. כְּמוֹ־יָיִן *Quasi vino*, ut qui vino exhilarati sunt. Chaldaeus: כְּשָׁתֵי חֲמַר *sicut bibentes vinum*. וּבְנֵיהֶם יִרְאוּ וְשָׂמֵחוּ *Et filii eorum videbunt et gaudebunt*. „Pueri ipsi et adolescentes nondum bello habiles participes erunt gaudii parentum.“ Grotius. יָגֵל לִבָּם בַּיהוָה *Exsultabit cor eorum in Jova*, gloriabuntur Jova, deo suo propugnatore, quo opitulante victoriam de hostibus reportarunt. Cf. Jesaj. XLI, 16. Joel II, 23. Habac. III, 18.

8. אֶשְׁרְקָה לָהֶם *Sibilabo eis*, sibilo eos advocabo, ut Jesaj. V, 26. וְשָׁרַק לוֹ מִקְצֵה הָאָרֶץ *sibilabit ei ab extremo terrae*, et VII, 18. יִשְׁרֹק יְהוָה לַזְּבוּב *sibilabit Jova muscae*, edito sibilo advocabit ad se. LXX: Σημανῶ αὐτοῖς. אֲקַבְּצֵם *Congregabo eos* qui tunc adhuc per terras dispersi erunt. כִּי פְדִיתִים *Nam redimam eos* e servitute, liberabo eos e potestate illorum, qui ipsos captivos tenuerunt. Ita פָּדָה et Jerem. XXXI, 11. Hos. XIII, 4. usurpatur. Chaldaeus: אֲרֵי פְּרַקְתִּנּוּן *nam liberavi eos*. Verba וְרָבוּ כְּמוֹ רָבוּ Hieronymus recte vertit: *et multiplicabo eos sicut ante fuerunt multiplicati*. Jarchi: „Multiplicabuntur in exsilio, ut multiplicati fuerunt in Aegypto.“ Vid. Exod. I, 7. 12. Chaldaeus: וְיִסְגּוֹן כְּמָא דִי אֲמַר עֲלֵיהוֹן יִסְגּוֹן *et multiplicabuntur sicut dictum est eos multiplicatum iri*. Respicit promissiones Abrahamo factas Genes. XIII, 16. XVII, 2. Mirum in modum auctum iri Hebraeos, promittit et Ezech. XXXVI, 11.

9. וְאֶזְרָעֵם בָּעַמִּים *Et disseminabo eos inter gentes*, „prius (inquit Jarchi, i. e. antequam illos redimam), non

secus ac si quis seminet Satum, ut colligat [in messe] multos coros." Hieronymus: „Ego eos multiplicabo, ut dispersio in populis non videatur esse divisio, sed sementis operatio, et liberorum ac nepotum segete multiplicata vivant cum filiis suis." וּבַמֶּרְחַקִּים יִזְכְּרוּנִי *Attamen in longinquis* locis *recordabuntur mei*, cultum meum retinebunt et praecepta mea observabunt. Chaldaeus: וּכְמָא דְבַדַּרְתִּינּוּן בֵּינֵי עַמְמַיָּא וּבְאַרְעָא רְחִיקָא הֲווֹ דְּכִירִין לְדַחַלְתִּי *et sicut dispersi eos inter populos, ac in terra longinqua recordabantur timoris mei.* וְחָיוּ אֶת־בְּנֵיהֶם *Et vivent cum filiis suis;* אֶת enim hic idem valere quod עִם, recte monet Jarchi. Ita et Chaldaeus: וְיוֹרְכוּן שְׁנֵי חַיִּין עִם בְּנֵיהוֹן *prolongabunt annos vitae cum filiis suis.* וָשָׁבוּ *Et revertentur* e terris, in quas dispersi erant. Ita et Jesaj. XXXV, 10. dicitur: *Redemti*, liberati *a Jova revertentur venientque Sionem cum jubilo.*

10. Confirmat et declarat superiora. וַהֲשִׁבוֹתִים מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמֵאַשּׁוּר אֲקַבְּצֵם *Reducam enim illos e terra Aegypto, et ex Assyria colligam eos.* Ex iisdem terris reducendi dicuntur Hebraei Jesaj. XI, 11. XXVII, 14. Hos. XI, 11. Quod autem nulla Hebraeorum e Babylonia et Persia reducendorum hic mentio sit, qualem Zachariae aetate exspectares, hoc oraculum aevo Zacharia antiquiori scriptum arguit, forsan, uti Bertholdt (*Einleit.* P. IV. p. 1714. 1724.) conjicit, a vate quodam, qui Ahaso regnante, brevi, postquam deportati a Tiglath-Pilesare in Assyriam regni Israelitici cives fuissent (2 Reg. XV, 29.). Qui eidem, qui priorem libri partem scripsit et hanc posteriorem vindicare student, rationem, cur Zacharias de solis *Israelitis* redeundis hic loquitur, hanc comminiscuntur, quod *Judaeorum* quidem illorum, qui a Nebucadnezare Chaldaeam abducti fuissent, pars magna Zachariae aetate in patriam rediisset, Rubenitae autem, Gaditae et Manassitae a Phulo et Tiglath-Pilesare, Assyriorum regibus, in exsilium ducti, et multo seriore, Zacharia, aetate, ea videlicet, qua Chronicorum libri sunt scripti, nondum reversi essent (1 Chron. V, 26.).

Nomi-

Nominari igitur *Assyriam*, quod decem tribus olim in Assyriam essent deportatae, 2 Reg. XVII, 6., *Aegyptum* vero, quod multi Israelitarum eversa sua republica a Salmanassare sponte sese eo contulissent, quemadmodum multos Judaeorum, metu irruptionis Chaldaeorum, Aegyptum migrasse legimus Jerem. XLIII, 7. Sed eorum, qui post exsilium scripserunt, prophetarum nullus de reducendis vel Judaeis vel Israelitis in patriam terram loquitur. Nam solutis a Persis captivitatis vinculis, Hebraeis omnibus redeundi potestas facta erat. Chaldaeus hunc locum sic interpretatus est: וּכְמָא דְאַפֵּקְתִּנּוּן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם כֵּן מֵאַתּוּר אֲקָרֵב גָּלְוָתְהוֹן quemadmodum eduxi eos e terra Aegypti, ita exsules eorum ex Assyria adducam. De solis regni Israelitici civibus quondam redituris hic agi, apparet quoque ex altero hujus Versus hemistichio, quo Jova promittit, se exsules per Assyriam et Aegyptum dispersos reducere velle אֶל־אֶרֶץ גִּלְעָד וּלְבָנוֹן *ad terram Gileaditidos et Libani*, quo decem tribuum regnum describitur, quod in duas commode partes dispertiri potuit, Trans-Jordanensem, quae *Gileaditis* vocatur (cf. not. ad Amos I, 3. 13.), et *Cis*-Jordanensem, quae quoniam Libani montibus vallabatur, hic *terra Libani* dicitur, ut Deut. III, 25. Neque igitur audiendi, qui h. l. *Libani* nomine *templum* significari existiment, quia templi materia ex arboribus Libani. Ita Chaldaeus: וּלְמַקְדְּשָׁא אֲעֵלִנּוּן *et ad Sanctuarium adducam eos.* וְלֹא יִמָּצֵא לָהֶם *Nec invenietur iis* scil. locus, qui tantam capiat multitudinem. Chaldaeus et Syrus: וְלָא יִסְפַּק לְהוֹן *nec sufficiet eis* scil. regio illa, quam incoluerunt olim; tanta erit redeuntium multitudo, ut veteres fines eos non capiant. Unde ampliati promittuntur fines Jesaj. XXVI, 15. Obad. Vs. 19. 20.

11. In verbis וְעָבַר בַּיָּם צָרָה explicandis interpretes dissentiunt. LXX: *Καὶ διελεύσονται ἐν θαλάσσῃ στενῇ.* Cui interpretationi non tantum obstant accentus, verum et illud, quod nomen masculinum יָם cum adjectivo femineo

צָרָה

צָרָה conjungere, vetant ſyntaxeos hebraeae leges. Alii vertunt: *per mare anguſtiae*, quomodo hanc dictionem cepiſſe videtur Hieronymus, qui vertit: *tranſibit in maris freto.* Verum regimen hic locum non habet, quia prius nomen habet ה praefixum, in vocalibus latens. Aliis nomen poſterius eſt adpoſitio, qua prius declaratur, ut vertendum ſit: *transibit per mare anguſtiam*, populus Hebraeus, puta, permixtis propriis et allegoricis. Per צָרָה *anguſtiam* ſignificari putant calamitates, quibuscum Iſraelitis redituris conflictandum ſit; per tropicum vero *mare* alludi volunt ad transitum Iſraelitarum per ſinum Arabicum, ſ. mare rubrum, Exod. XIV, 16., quocum futurus Hebraeorum in patriam reditus et Jeſaj. XI, 15. LI, 10. comparatur. Ita Chaldaeus: וְיִתְעַבְדוּן לְהוֹן נִסִּין וּגְבוּרָן כְּמָא דְאִתְעֲבִידוּ לַאֲבָהָתְהוֹן בְּיַמָּא *et fient eis miracula et fortia facta, ſicut facta ſunt patribus eorum in mari.* Quae interpretatio impeditior eſt, nec ideo probanda, quod ex ea verba עָבַר et הִכָּה ad diverſa, uti loquuntur, ſubjecta referuntur. Syrus: ܘܢܥܒܪ ܒܝܡܐ ܐܘܠܨܢܐ *et transibit per mare anguſtia.* Aben-Esra ante צָרָה ſubaudit רוּחַ *ventus*, quod ſaepius omittitur, ut קָדִים Geneſ. XLI, 6. 23. dicitur pro רוּחַ קָדִים *ventus orientis*, Exod. X, 13., צָפוֹן Cant. IV, 16. pro רוּחַ צָפוֹן *ventus aquilonaris*, דָּרוֹם Job. XXXVII, 17. pro רוּחַ דָּרוֹם *ventus auſtralis*. Ita verba hoc dicent: *transibit per mare ventus anguſtiae*, i. e. afflictionis, adverſitatis, qui, uti ſequitur, fluctus ita ſit percuſſurus, ut exareſcant. Cf. Nah. I, 4. Kimchi: „gentes, quae ſunt multae et magnae inſtar fluctuum maris, pertransibit anguſtia. Feminino צָרָה jungit Verbum maſculinum עָבַר, ſubaudito דָּבָר, quaſi eſſet דְּבַר צָרָה *res adverſitatis*, adverſum.“ Nos Aben-Eſrae interpretationem haud dubitamus praeferre. Ludov. de Dieu vertit: *et transibit per mare ad hoſtem*, צָרָה pro nomine צַר et ה *locale*, quod dicunt, eſſe ratus. „Hoſtes," inquit, „erant Aſſyrii et Aegyptii; illi Euphrate et Tigri, hi Nilo et mari rubro ſeparati erant a terra Sancta, ſic ut vix ad eos

trans-

transitus dari videretur. Propheta tamen, alludens ad id, quod olim in gratiam Ifraelitarum mari rubro et Jordani contigerat, dicet fore, ut per ipfum mare Deus transeat, et in mari fluctus percutiat, alveosque omnes exficcet, quo facilis detur transitus." Cui interpretationi tamen obftat, quod ה locale iis tantum nominibus, quae loca, non vero quae homines denotant, addi folet. Kösterus in *Meletemm.* p. 44. fubaudito ante צָרָה praefixo בְּ, et verbo עָבַר ad Jovam relato, locum fic interpretatur: *transit* Jova *per mare cum anguftia,* f. afflictione, i. e. Jova iratus venit, et aquae Aegypti (i. e. vel Nilus, vel mare propinquum, *mare* autem pro *regno* (Jerem. LI, 36.), tanquam anxietate vexatae fefe attollunt. Similis fictio Pf. CXIV, 3. feqq. Quam quidem interpretationem reliquis omnibus anteferrem, nifi Jova in Verfu, qui praecedit et qui fequitur in prima perfona de fe loquens introducatur, ut minus concinne inter utrumque Verfum vates loquens inferatur. Quare in ea, quae fupra commemorata eft, Aben-Efrae interpretatione acquiefco. וְהִכָּה בַיָּם גַּלִּים *Percutiet enim* Deus *in mari fluctus,* divina illos virtute coerciturus et fedaturus. Chaldaeus: וְיֶחֱזוּן בְּפֻורְעָנוּת סַנְאֵיהוֹן כְּמָא דְאִטְרַפוּ גַּבְרַיָּא בְּגַלֵּי יַמָּא *et videbunt ultionem inimicorum fuorum, ficut abrepti funt* olim *parentes fluctibus maris.* וְהוֹבִישׁוּ *Et pudefient,* ficcationem paffurae, quae fieri poffe non videbatur. Profopopoeia, qualis Joel I, 10., ubi terra lugere et muftum pudefieri dicitur. Sunt, qui noftram dictionem vertant: *et arefcent;* fed obftat, quod יָבֵשׁ nusquam alias in Hiphil reperitur intransitiva notione; cf. Jof. II, 10. IV, 13. V, 1. Pf. LXXIV, 15. כֹּל־מְצוּלוֹת יְאוֹר *Omnes profunditates Nili,* vid. de nomine יְאוֹר not. ad Genef. XLI, 1. Ezech. XXIX, 3. Chaldaeus: וְיִבְהֲתוּן כָּל מַלְכֵי עַמְמַיָּא *pudefient omnes reges populorum.* וְהוּרַד גְּאוֹן אַשּׁוּר *Et dejicietur faftus Affyriae,* contra populum meum fuperbe infurgentis, vid. Jef. XIV, 11. Poteft tamen גְּאוֹן אַשּׁוּר et verti *magnificentia Affyriae.* Nam גָּאוֹן vocabulum eft *μέσον,* et tam in bonam quam in malam partem accipitur. Chaldaeus: וְיִבָּטֵל תּוּקְפֵיא מֵאַתוּרָאָה

et

et ceſſabit fortitudo ab Aſſyria. וְשֵׁבֶט מִצְרַיִם יָסוּר *Et ſceptrum Aegypti recedet,* imperium Aegyptiorum deſinet, abolebitur. Chaldaeus: וְשָׁלְטָן מִצְרַיִם יְעָדֵי *et dominium Aegypti abibit.* Meminit autem peculiariter *Aegyptiorum* et *Aſſyriorum,* quia hae gentes prae ceteris vexarunt populum Iſraeliticum.

12. וְגִבַּרְתִּים בַּיהוָה *Roborabo eos per Jovam,* i. e. per me ipſum, nomen pro pronomine, more Hebraeo. וּבִשְׁמוֹ יִתְהַלָּכוּ *Et per nomen ejus,* per ipſum, ejus auxilio adjuti, *ambulabunt,* res ſuas a ent.

Cap. IX. X.

1. *Effatum ſententiae Jovae in terram Chadrach, et Damaſcus erit ejus requies (nam eſt Jovae oculus in homines, praeſertim in omnes tribus Iſraelis defixus);*

2. *Chamath quoque, quae ei contermina eſt, Tyrus et Sidon, quippe quae multum ſapit.*

3. *Et Tyrus exſtruxit ſibi munitionem, et congeſſit argentum tanquam pulverem, et aurum ſicut lutum platearum.*

4. *En! Dominus expellet eam, et robur ejus dejiciet in mare, ac ipſa igni conſumetur.*

5. *Videbit Ascalon et timebit, et Gaza, ac vehementer contremiſcet, et Ecron, quia fruſtra eſt ſpes ejus; et peribit rex de Gaza, et Ascalon non habitabitur.*

6. *Et habitabit peregrinus Aſchdodi, exſcindamque faſtum Philiſthaeorum.*

7. *Removebo autem ſanguinem ex ore ipſorum, et abominabilia ex dentibus eorum. Relictus vero etiam hic Deo noſtro erit; eritque ſicut chiliarchus in Juda, et Ecron ſicut Jebuſita.*

8. *Caſtra metabor ad domum meam contra exercitum transeuntem et redeuntem, ne irrumpat amplius contra eos dominator; nunc enim intueor oculis meis.*

9. *Exſulta vehementer, puella Zion! exclama laete, filia Jeruſalem! Ecce! rex tuus tibi veniet. Juſtus et ſalvatus eſt ille; modeſtus, ac equitans in aſino, et pullo aſina nato.*

10. *Atque*

10. *Atque exterminabo currus ex Ephraimo, et equos ex Hierosolymis. Exterminabitur arcus bellicus, et pronunciabit pacem gentibus; et imperium ejus ab altero mari ad alterum, et a flumine ad extrema terrae erit.*

11. *Tu quoque! ob sanguinem foederis tui emittam vinctos tuos e fovea, in qua non est aqua.*

12. *Munite vos iterum, vincti spei! Etiam hodie nuncio, me tibi duplum repensurum.*

13. *Intendam enim mihi Judam, ut arcum valide tendam Ephraimum. Et excitabo natos tuos, Sion, contra natos tuos, Javan! Teque efficiam ut gladium herois!*

14. *Jova pro iis conspicuum se praebebit, prodibitque sicut fulgur sagitta ejus. Dominus Deus tuba clanget, incedetque in procella australi.*

15. *Jova, agminum Deus, eos proteget, comedentque et subigent fundae lapides, et potantes tumultuabuntur sicut vinolenti; eruntque pleni tanquam phiala, sicut anguli altaris.*

16. *Et servabit eos Jova, Deus ipsorum die illa, sicut oves populum suum; nam lapides erunt coronarii, evecti super terram ejus.*

17. *Nam quae ejus erit felicitas! et qui ejus decor! Frumentum juvenes, et mustum florentes reddet virgines.*

Cap. X, 1. *Petite a Jova pluviam serotino tempore, Jova faciet fulgura; et dabit iis pluvium imbrem unicuique herbae in agro.*

2. *Nam lares quidem vana loquuntur, et divini falsa praesignificant, somniaque dicunt futilia; inane consolantur, ideo migrarunt sicut grex; adflicti sunt, nam nullus pastor exstitit.*

3. *In pastores excandescit ira mea, et in hircos animadvertam. Nam inviset Jova, agminum Deus, gregem suum, domum Judam, eosque efficiet sicut equum suum decorum in bello.*

4. Ex

4. *Ex illo angularis lapis, ex illo paxillus, ex illo arcus bellicus; ex illo ſimul proſiciſcetur omnis exactor.*

5. *Eruntque ſicut heroes calcantes lutum platearum in bello, et belligerabunt, nam Jova eis aderit, et pudefient vecti equis.*

6. *Et confirmabo domum Judae, et domum Joſephi ſalvum reddam, et reducam eos, nam miſeret me eorum, eruntque perinde ac ſi ego eos non reprobaſſem; nam ego Jova ſum Deus eorum, eosque exaudiam.*

7. *Itaque erunt ſicut heroes Ephraimitae, gaudebitque animus eorum perinde ac vino; eorumque filii videbunt gaudebuntque, exſultabitque animus eorum in Jova.*

8. *Sibilabo eis eosque congregabo, nam redimam eos, creſcentque ut creverant.*

9. *Diſſeminabo eos per gentes, ſed in terris longinquis mei erunt memores, viventque cum ſuis liberis et revertentur.*

10. *Reducamque eos e terra Aegypti, et ex Aſſyria eos colligam, et ad terram Gileaditidos et Libani deducam eos, nec ſufficiet eis.*

11. *Transibit per mare afflictionis ventus, feriet in mari fluctus, erubeſcentque omnes gurgites fluminis; dejicietur ſuperbia Aſſyriae, et ſceptrum Aegypti removebitur.*

12. *Roborabo eos per Jovam, et per nomen eius, dicit Jova.*

Cap. XI.

Argumentum.

Novum vaticinium, quod terram Judaicam ab hostibus a septentrione irrupturis vastandam denunciat (Vs. 1. 2. 3.), addita ratione, cur Deus tam severe cum populo suo agere decreverit, quod videlicet illius obstinatio nihil veniae mereatur, et insanabilis prorsus ejusdem malitia sit (Vs. 4. 5. 6.); praesertim ostendit ingratitudinem populi, qui nimis indigne repudiaverit paternam Dei curam (Vs. 7. 8.), docetque omnia illum expertum esse in regendo populo, antequam descenderet ad extremum rigorem (Vs. 9. 10. 11.). Quum igitur quidquid impenderat operae et laboris male locatum et perditum esse compertum haberet, se eorum curam prorsus abjicere (Vs. 12. 13. 14.), eosque malo rectori, qui rapinis et caedibus in ipsos sit grassaturus, permittere apud se constituit (Vs. 15. 16. 17.).

Tres primos hujus Capitis Versus teutonice vertit et illustravit J. M. Hartmann in Anthologia, quam edidit Car. Guil. Justi hac epigraphe: *Blumen alt-hebräischer Dichtkunst* p. 627. Ab iis quae sequuntur divellit Hartmannus illos Versus, quos singulare quoddam eligidion in cladem aliquam, in finibus septentrionalibus terrae Hebraeorum acceptam, qua ea hostibus aperta fuerit, efficere censet.

---

1. פְּתַח לְבָנוֹן דְּלָתֶיךָ *Aperi, Libane, fores tuas!* Libanum alloquitur vates, montem celebratissimum Syriae vel Phoeniciae ad fines septentrionales terrae Israëliticae, arbo-

arboribus proceribus confitum, cujus et fupra X, 10. a Noftro mentio eft facta. Huic cum poeta *fores*, דְּלָתַיִם, tribuit, fignificat vel aditus ad interiora montis, clauftris munitos, quae arcebant adituros, vel aditus in terram Ifraeliticam, faltibus, locis praeruptis et arcibus occlufos. Jubetur Libanus per profopopoeiam, qua res inanimatae tanquam animata multitudo, aut finguli homines fiftuntur, fores fuas *aperire*, i. e. patefcere vaftationi, nam additur: וְתֹאכַל אֵשׁ בַּאֲרָזֶיךָ *ut confumat ignis in cedris tuis*, ut flamma per cedros tuas late faeviat, easque devoret. Quid hac imagine fignificetur, videbimus ad Vs. 3., poftquam illam ipfam totam perluftraverimus.

2. הֵילֵל בְּרוֹשׁ *Ulula abies* f. *platanus*, vid. not. ad Ezech. XXXI, 8. כִּי נָפַל אֶרֶז *Quia cecidit cedrus*, nam fi cedris haud parcitur, aliis arboribus, quae minoris, quam illae, pretii funt, multo minus parcetur. אֲשֶׁר אַדִּירִים שֻׁדָּדוּ *Propterea quod praeftantes* fcil. arbores, cedri, *vaftatae funt.* אֶרֶז אַדִּיר legitur Ezech. XVII, 23. אַלּוֹנֵי בָשָׁן *Quercus* f. *terebinthi Bafanis*, vid. not. ad Jefaj. II, 13. Ezech. XXVII, 6. יָרַד *Defcendit*, i. e. dejectus, five, ut Hieronymus vertit, *fuccifus eft*, quo fenfu verbum hoc et Jefaj. XXXII, 19. ufurpatur. יַעַר הַבָּצוּר *Saltus arduitatis*, f. *arduus*, i. e. qui propter denfitatem et magnitudinem fuam fuccidi vix poffe videbatur. Nam בָּצוּר notat omne *inacceffum*, vel *aditu difficile*, vid. Num. XIII, 28. Deut. I, 28. III, 5. Quod ad marginem legi jubetur, הַבָּצִיר, eft alia magis chaldaizans forma Participii Paffivi, quod notionem Nominis induit. Significatu τὸ *Chetibh* et *Keri* non differunt. Hieronymus *faltus munitus* vertit, Graecus Alexandrinus ὁ δρυμὸς ὁ σύμφυτος, quod Arabicus interpres الغابة الغريزة *faltus qui naturâ*, i. e. fponte fua *fuccrevit*. Syrus: ܥܒܳܐ ܚܣܺܝܢܳܐ *fylva fortis*, i. e. denfa. Non funt audiendi, qui יַעַר הַבָּצִיר interpretantur vel *faltum fuccifionis* f. *fuccidendum*, vel *faltum vindemiae*; qui,

velut

velut vites in vindemia nudantur et ſpoliantur, omni ſuo decore exuatur.

3. קוֹל יִלְלַת־הָרֹעִים *Vox ululatus paſtorum*, qui Libani paſcua cum ſuis gregibus pererrant. כִּי שֻׁדְּדָה אַדַּרְתָּם *Quia vaſtata eſt magnificentia eorum*, qua praeſtantes et proceres arbores intelligendae, quae ipſis umbram praebuerunt. קוֹל שַׁאֲגַת כְּפִירִים כִּי שֻׁדַּד גְּאוֹן הַיַּרְדֵּן *Vox rugitus leonum, quia vaſtatum eſt decus Jordanis,* quo nemoroſae ejus fluminis ripae ſignificantur, uti pluribus oſtendit Schnurrerus in *Obſervatt. ad vaticinia Jeremiae,* Faſc. II. Tubing. 1794. (in *Commentatt. Theologg.* a Velthuſenio et Kuinoelio editt. Vol. III. p. 372.); cf. not. ad Jerem. XII, 5. Hieronymus: „Jordani fluvio, qui maximus in Judaea eſt, juxta quem morantur leones, fremitum junxit leonum, propter ardorem ſitis, et ob deſerti viciniam, et latitudinem vaſtae ſolitudinis, et arundineta et carecta.“ Jam quid per hanc cedrorum Libani riparumque Jordanis vaſtationem ſignificetur, quaerendum. Neque enim in eo ſenſu, quem verba primo adſpectu prae ſe ferunt, eſſe haerendum, ubi tota oratio eſt figurata, conſentiunt fere interpretes. Atque plures quidem ex Hebraeis interpretes Libano indicari exiſtimant validas gentes Hebraeis inimicas, cum eorum regibus principibusque, ob multitudinem denſis et proceribus Libani ſaltibus comparatas. Ita Chaldaeus: פְּתַחוּ עַמְמַיָא תַּרְעֵיכוֹן וְתֵשֵׁיצֵי אֶשָּׁתָא תּוּקְפֵיכוֹן׃ 2. אֵילִילוּ מַלְכַיָא אֲרֵי אִתְבַּרוּ שִׁלְטוֹנַיָא דַעֲתִירֵי נִכְסַיָא מִתְבַּזְזִין אֵילִילוּ טוּרְנֵי מְדִינָתָא אֲרֵי אִתְבְּזִיז מְחוֹז תּוּקְפֵיכוֹן׃ 3. קָל צְוָחַת מַלְכַיָא אֲרֵי אִתְבְּזִיזוּ מְחוֹזֵיהוֹן קָל נִיהֲמַתְהוֹן כִּבְנֵי אַרְיָוָן כַּד יָבֵשׁ עֲלֵיהוֹן יַרְדְּנָא *Aperite, populi, portas veſtras, et conſumet ignis munitiones veſtras. 2. Ululate reges, quia confracti ſunt dominatores, quia divites opibus vaſtati ſunt. Ululate, tyranni provinciarum, quia vaſtatus eſt terminus munitionum veſtrarum. 3. Vox clamoris regum, quia vaſtati ſunt termini eorum; vox rugitus eorum, ſicut filiorum leonum, poſtquam exaruit ſuper iis elatio Jordanis.* Eadem interpre-

terpretatio videtur tradita fuiſſe HIERONYMO a magiſtro ſuo Hebraico, quam hoc modo exponit: „Hunc locum quidam non intelligentes, *Libanum*, et *abietes*, et *pinos*, et *quercus Baſan*, et *ſaltum nemoroſum* ſive *munitum*, ad contrarias referunt fortitudines, de quibus et in Ezechiele [XXXI, 3. 4.] ſub nomine Aſſur et Pharaonis dictum ſit: *ecce Aſſur cypreſſus in Libano, et bonus ramis, et condenſus umbraculo, et excelſus magnitudine, et in medio nubium factum eſt cacumen ejus, aqua nutrivit eum, abyſſus exaltavit eum*, et cetera, quae tam de Aſſur, quam de Pharaone dicuntur; vel ad contrarias fortitudines, vel ad ſuperbos quosque et principes dici arbitrantur, de quibus et in Pſalmo [XXIX, 5.] legimus: *Vox Domini confringentis cedros, et confringet Dominus cedros Libani.* Et in alio loco [Jeſaj. II, 12. 13.]: *Dies Domini Sabaoth ſuper omnem contumelioſum et ſuperbum, et ſuper omnem excelſum atque ſublimem.* Et poſt paulum: *Et ſuper omnem cedrum Libani excelſam, et ſuper omnem arborem quercus Baſan.* Et de hoc Libano afferunt prophetari: *Libanus cum excelſis cadet.*" Hieronymus tamen ipſe eorum probat ſententiam, qui Libano templum intelligunt Hieroſolymitanum. „Perſpicue," inquit, „Libanus, ad quem prophetalis ſermo convertitur, templum intelligitur Judaeorum, quod inſtauratum, imo aedificatum a Zorobabel, rurſum a Veſpaſiano et Tito canitur ſubvertendum. Et quia Libanum Templum appellaverat μεταφορικῶς, et in reliquis ſervat translationem, ut per cedros et quercus Baſan ſaltumque nemoroſum principes et ſacerdotes et populum ſignificet Judaeorum. *Aperit* autem *Libanus portas ſuas*, ut Romanus intret exercitus, et comedat ignis cedros ejus, ut vel incendio cuncta vaſtentur, vel hoſtili impetu duces ac principes conſumantur. *Ululant abietes, quia cecidit cedrus*, mutuo ſacerdotes et principes ſua populatione lugentes. Quodque prius dixit obſcure, nunc ponit manifeſtius: *quoniam magnifici vaſtati ſunt.*" Quod autem templum Hieroſolymitanum Libani imagine ſiſtatur, rationem hanc eſſe volunt, quod

quod et olim effet ex cedris Libani conftructum (vid. 1 Reg. V, 20. feqq. VI, 18. 36.), et ad templum a Zorobabele denuo inftauratum itidem cedri Libani adhibitae effent, vid. Efr. III, 7. Templo tamen aegre accommodantur ceterae quae hic exhibentur imagines. Nos vero nulli dubitamus, Libano hic ut Ezech. XVII, 3. totam indicari terram Judaicam, cujus infigne decus et terminus borealis erat Libanus. Qui cum jubetur *aperire fores fuas*, innuitur, ab aquilonari parte, ubi munitiffima poterat videri terra Judaica, patefactum iri hoftibus aditum ad eam. *Cedris* Libani igne confumendis videntur notari *urbes*, vel palatia cedrina, quibus illae maximam partem conftabant. *Paftoribus* et *leonibus ululantibus* fignificantur proceres et optimates, qui patriae vaftationem lugebunt.

4. Subjicit rationem cur Deus tam fevere agere cogitet cum populo fuo, quoniam infanabilis fit eorum malitia. רְעֵה אֶת־צֹאן הַהֲרֵגָה *Pafce oves occifionis*, i. e. occifioni deftinatas, ut Pf. XLIV, 23. צֹאן טִבְחָה funt *oves mactationi deftinatae.* Quibus verbis propheta non recitat fimpliciter, quale mandatum ipfe a Deo acceperit, fed in genere docet, Deum femper officio boni et fidi paftoris defunctum fuiffe erga Judaeos, et adhibuiffe etiam miniftros, qui eum regerent et admonerent. Quia prophetae faepe *facere* dicuntur, quae *fore praenunciant*, ut *exftirpare, perdere, occidere,* pro *exitii denunciatione*, vid. Jefaj. VI, 10. Jerem. I, 10. coll. Vs. 9. XXXI, 28. Ezech. XIII, 18. 19. XXXII, 18. XLIII, 3. et ad ea loca not.; Chaldaeus haec verba ita expofuit: אִתְנַבֵּי עַל פַּרְנָסַיָּא דְּאִתְמְנִיאוּ לְפַרְנָסָא עַמָּא וְאִנּוּן שַׁלִּיטוּ בְהוֹן כְּעָנָא לְנִכְסְתָא *vaticinare de paftoribus* (f. *gubernatoribus*), *qui conftituti funt ad pafcendum* (f. *gubernandum*) *populum; fed illi dominati funt in eos ficut in gregem ad mactationem* deftinatam. Quae quidem interpretatio recte fe haberet, fi vates juffus fuerit oves illas mactare. Sed quum gregem illum fe juffum *pafcere* dicat, Dei potius cura pro illo grege indicatur.

5. אֲשֶׁר קֹנֵיהֶן יַהַרְגֻן *Quarum possessores*, i. e. principes, *occidunt eas*; mactant quas pascere debebant. Jarchi illis principibus malis intelligi putat reges earum gentium, inter quas Israelitae exsules degebant. Sed ipsius populi Hebraici duces et proceres indicantur, qui in eos, quorum saluti prospicere debebant, caedibus et rapinis saevierunt. וְלֹא יֶאְשָׁמוּ *Nec rei fiunt*, ne culpam quidem, dum, quos regere debebant, occidunt, agnoscunt. Chaldaeus: אָמְרִין לָא עֲלָנָא חוֹבָא *dicentes: non incumbit nobis peccatum.* וּמֹכְרֵיהֶן יֹאמַר *Et vendentium eas quisque dicit.* Iidem, quos modo *possessores* dixerat, sunt *venditores*, quatenus quaestum ex ovibus captant. בָּרוּךְ יְהוָה וַאעְשִׁר *Laudatus sit Jova*, gratias ago Jovae, *nam ditatus sum* ex ovibus divenditis. Chaldaeus: בְּרוּךְ יְיָ דִּי אַעְתְּרָנָא *laudatus sit Deus, qui nos divites fecit.* Adeo non agnoscunt se reos, ut Deum ipsum, tanquam auctorem opum injuste partarum laudent. וְרֹעֵיהֶם *Et* quisque *pascentium eos*, constructio ad sensum, quia homines intelligit. Chaldaeus generis enallagen statuit, vertit enim וְרָעֵיהֶן *et qui pascit eas.* Et in textu ipso hebraeo mox sequitur affixum femininum, לֹא יַחְמוֹל עֲלֵיהֶן *haud parcit eis*, ovibus.]

6. כִּי לֹא אֶחְמוֹל עוֹד עַל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ *Nam non parcam adhuc*, amplius, *incolis hujus terrae*, i. e. Judaeae, de qua loquitur. Sunt, qui hoc Versu Deum causam reddere existiment, cur populum rectoribus malis permittat; quod iratus illi ob sua peccata nullâ erga eum clementiâ utatur. Verum simpliciter affirmare Deus videtur, vindictam suam fore justissimam in Hebraeos, quod operam suam sollicite eos pascendo illuserint. Quamquam enim nondum exposuit propheta quod infra videbimus, de populi ingratitudine, non tamen abs re abrumpit sermonem, uti indignatio semper aliquid fervoris habet, et in medio sermonis exclamat: *neque enim parcam amplius* rel. אָנֹכִי מַמְצִיא אֶת־הָאָדָם אִישׁ בְּיַד־רֵעֵהוּ *Ego trado homines quemque in manum alterius*, ut ipsi intestinis discordiis in se saeviant; cf. VIII, 10.

Non

Non ſunt, inquit, amplius oves meae, quia non ſuſtinent ſe a me regi, quum tamen optimum paſtorem me ſenſerint. Participium Hiphil אָנֹכִי מַמְצִיא proprie ſonat: *faciam ut inveniatur*, vel ut praeſto ſit in manu alterius, i. e. traditurus ſum, ut 2 Sam. III, 8. לֹא הִמְצִיתִךָ בְּיַד דָּוִד *non tradidi te in manum Davidis.* וּבְיַד מַלְכּוֹ *Et unumquemque tradam in manum regis ejus*, qui eum divexet, vendat, aut occidat; Vs. 5. וְכִתְּתוּ *Et contundent* mali iſti paſtores ſ. principes, i. e. male adfligent et vaſtabunt terram.

7. Jam ut oſtendat, quam ingratum ſe populus erga ipſum exhibuerit, docet, quantum curae in illo regnando adhibuerit. וָאֶרְעֶה אֶת־צֹאן הַהֲרֵגָה *Pavi gregem* ſ. *oves occiſionis*, quod Chaldaeus minus bene ſic expoſuit: וּמַנִּיתִי פַּרְנְסַיָּא עַל עַמָּא וְאִנּוּן שַׁלִּיטוּ בְהוֹן כְּעָנָא לְנִכְסְתָא *conſtitui paſtores ſ. gubernatores ſuper populum, illi vero dominati ſunt in eos, ſicut in gregem ad mactationem deſtinatum.* Ceterum quae jam ſequuntur tanquam in viſione ſibi objecta vatem narrare, judicat Maimonides in *More Nebochim*, i. e. Doctore Perplexorum L. II. C. 46. fol. 123. b. Verba ejus e verſione Buxtorfii (p. 324.) haec ſunt: „Quod ait Zacharias, *pavi oves occiſionis*, usque ad finem illius narrationis, ubi poſtulaſſe dicitur mercedem, illam accepiſſe, et in templum ad theſaurarium projeciſſe, omnia, inquam, iſta, vidit in viſione prophetica. Nam et mandatum, quod accepit, et factum, quod feciſſe dicitur, in viſione prophetica, vel in ſomnio prophetico acciderunt. Atque haec res extra omnem eſt controverſiam, quam nemo ignorat, niſi forte, qui neſcit diſcernere inter poſſibilia et impoſſibilia, ſed illa confundit." Nos quidem quae hic narrantur pro mera parabola habemus. In verbis, quae ſequuntur, לָכֵן עֲנִיֵּי הַצֹּאן interpretandis difficultatem creat vocula לָכֵן, quam Maſora parva h. l. eſſe לשון נקבה i. e. *pronomen generis feminei* obſervat. Id vero לָכֶן (cum Segol ſub כ) ſcribi debuit. Non deſunt quidem ſimilia exempla, כָּהֵם *ſecundum eos* (pro כָּהֶם) 2 Sam. XXIV, 3. Coh. IX, 12. al., et בָּהֵם *in*

 iis,

iis, Genef. XIX, 19. XXX, 26. Sed pronomen femineum hic fenfum commodum vix facit. Nam five vertas: *vobis, o miferae oves*, five, *propter vos, o miferae oves*, neutrum eft congruens. Hieronymus vertit: *propter hoc, o pauperes gregis!* fcilicet ob mandatum Dei, Vs. 4. Sed accentus docent, לָכֵן arctius cum fequente Vocativo, quam cum antecedente verbo וָאֶרְעֶה *pavi* cohaerere. Accedit, quod adverbium cauffale initio potius quam in fine fententiae ponendum erat. Alii cum Aben-Efra et Noldio in *Concordantt. Particular.* p. 434. vocem לָכֵן h. l. *propterea quod*, f. *ideo quod* fignificare volunt, ut Jefaj. LXI, 7. Jerem. II, 33. Job. XXXIV, 25., ex quibus locis tamen ifte fignificatus aegre probatur. Neque concinne eft fententia: *pavi gregem occifioni deftinatum propterea quod effent miferae ovium.* Coccejus לָכֵן pofitum putat pro לְהָכֵן, Infinitivo Hiphil verbi כון (formae לְלַבֵּן *ad dealbandum*, Dan. XI, 35.), vertitque: *ad praeparandum inopes ovium.* Nos adftipulamur Jarchio, Kimchio et Storrio in *Obfervatt. ad Analog. et Syntax. Hebr.* p. 314. not., לָכֵן afleverandi vim h. l. habere autumantibus, *firme, certe, profecto*, ut Genef. IV, 15. Jerem. V, 2., ut fit vertendum: *pavi*, f. *pafcam oves profecto miferrimas.* Solent enim hoc modo Hebraei Superlativum exprimere, veluti 2 Paral. XXI, 17. קְטֹן בָּנָיו *minimus filiorum ejus*, et Ezech. XXVIII, 17. עָרִיצֵי גּוֹיִם *ferociffimae gentium.* Chaldaeus verborum hebraeorum explicationem dedit hanc: מַסְכִּינוּ וְטַלְטֵלוּ יַת עַמָּא *pauperem reddiderunt et deportarunt populum.* Alexandrinus prius hujus Verfus hemiftichium fic vertit: καὶ ποιμανῶ τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς εἰς τὴν Χαναανῖτιν. Legit igitur pro לָכֵן עֲנִיֵּי unam vocem לִכְנַעֲנִיֵּי, ut infra Vs. 11., ubi in noftris codicibus כֵּן עֲנִיֵּי exftat, idem ille interpres οἱ Χαναναῖοι pofuit, quafi כְּנַעֲנִיֵּי legiffet. Quum Cananita nonnumquam pro *mercatore* dicatur, ut Jefaj. XXIII, 8. Prov. XXXI, 24. Job. XL, 30. al. 23. (ad quem loc. vid. not.), et fupra Vs. 5. venditores ovium memorentur, Jahnus in *Append. Hermeneut.* Fafc. I. p. 245. non dubitat, hoc loco effe לִכְנַעֲנִיֵּי הַצֹּאן

הַצֹּאן legendum, et verba haec interpretantur: *pascebam oves occisioni destinatas pro mercatoribus ovium*, i. e. pro illis venditoribus et emtoribus, seu pro regulis vel ducibus seditiosorum. Describi videlicet existimat tempora illa tristissima, quibus cum Romanis bellum gerebant Judaei. Tunc enim dissoluto civili ordine omnia erant perturbata, plures se duces praebebant sceleratorum hominum, latronum et sicariorum, qui populum et primores vexabant, et dum inter se armis decertabant, suos ipsi asseclas perdebant; vid. Josephum *de Bello Jud.* L. IV. Cap. 7. et Cap. 9. §. 3—8. et L. V. Cap. 1. §. 2—6. Nobis quidem quid videatur de studio illo interpretum obscura et incerta futurorum praesagia ad certos eventus revocandi, saepius diximus. וָאֶקַּח־לִי שְׁנֵי מַקְלוֹת *Sumsi mihi duos baculos*, i. e. peda pastoralia duo. מַקֵּל, quod in universum *baculum* notat, et 1 Sam. XVII, 40. 43. dicitur de baculo Davidis pastoritio, quo una cum lapidibus levibus Philisthaeum aggressus est. *Duo* autem *peda* cum se adhibuisse dicit, se officio pastoris non vulgari modo functum esse, sed omnem hominum sollicitudinem in suo populo regendo superasse significat. Quod disertius declarant verba quae sequuntur: לְאַחַד קָרָאתִי נֹעַם *unum vocavi amoenitatem*, quo regimen dulce, mite et jucundum designari vix dubium est. לְאַחַד Kimchi notat cum duobus Patachin scriptum, quamvis non sit h. l. in statu constructo positum, quae punctandi ratio sit rarior. Pedum alterum se vocasse ait חֹבְלִים, pro quo Alexandrinus σχοίνισμα, et eum sequutus Hieronymus *funiculos* posuit; qui tamen hebraice חֲבָלִים vocantur, vid. Jesaj. V, 8. Job. XXXVI, 8. Esth. I, 6. Neque commodum sensum hic *funiculorum* notio affert. Nemo enim facile probet, quod Hieronymus in Commentario ad nostrum locum interpretandum adhibet verba illa Deut. XXXII, 8. 9. *Quando dividebat Altissimus gentes, et disseminabat filios Adam, statuit terminos gentium juxta numerum Angelorum Dei; et facta est pars Domini, populus ejus Jacob, funiculus hereditatis ejus.* Sed חֹבְלִים Participium verbi

חָבַל

חָבַל esse apparet, quod in codice hebraeo duplici significatu usurpatum reperitur, uno, *oppignerandi, pignus accipiendi*, altero, *perdendi*, *destruendi*. Quum vero earum significationum prior hoc loco sensum tolerabilem vix fundat, restat altera, qua adscita duorum illorum pedorum nomina significationes sibi invicem oppositas habebunt, unum videlicet fuerit מַקַּל נֹעַם *pedum jucunditatis*, i. e. clementiae et mansuetudinis, alterum מַקַּל חֹבְלִים *pedum perdentium*, vel, *dolore afficientium*. Sed quum Deus munus pastoris obiret, non potuit pedum sumere ad perdendum gregem, nec dubium est, quin nomen hoc cum altero נֹעַם conjungat vates sensu bono. Quia vero infra Vs. 14. fracto pedo חֹבְלִים vocato concordia inter tribus Judae et Israelis sublata significetur, vix dubium, חֹבְלִים esse referendum ad *colligendi* notionem, quam verbum חָבַל apud seriores Hebraeos obtinet, a חֶבֶל *funis*, ut חֹבְלִים *colligantes* sint ligamina. Recte Ludov. de Dieu observat, حبل [חֶבֶל] apud Arabes non modo *funem*, verum et in Alcorano saepe *foedus* significat (vid. e. c. III, 97.); quia solennis Orientalibus ritus est, funem nectere seu nodare, cum foedus ineunt, quod عقد dicunt Arabes, et eundem rursus enodare, seu nodum dissolvere, cum foedus frangunt, quod نَقَضَ ipsis dicitur. Hinc et apud Hebraeos חֶבֶל significare *societatem hominum*, *catervam*, *turbam*, *multitudinem simul proficiscentium*, qui quasi foedere inito socii sunt itineris, 1 Sam. X, 5. 10. Ps. CXIX, 61. Neque tamen probandum est, quod Participium activum חֹבְלִים passive *sociatos* vertit, quum potius *ligantes* s. ligantia i. e. ligamina denotet. Hac vero duplicis pedi allegoria, quam in reliqua Capitis parte vates ulterius persequitur, significetne res praeteritas, an futuras, dissentiunt interpretes. Ad praeterita illam refert Chaldaeus interpres, qui posterius hujus Versus hemistichium ita exponit: וְאִתְפְּלִיגוּ קֳדָמַי לְתַרְתֵּין פַּלְגְּוָן אִתְפְּלִיגוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל עַל רְבֵית יְהוּדָה וְמַצוּ במלכותא דבית דוד די בהון רעוא קֳדָמַי לְמֶהֱוֵי

לְמֶהֱוֵי פַּרְנָסִין עַל עַמִּי *et divisi sunt coram me in duas partes; divisa est domus Israel a domo Juda, et detestati sunt regnum domus David, ex qua placuit mihi ut essent gubernatores super populum meum.* Id sequutus Jarchi hunc Versum hoc modo explicat: „Omnia haec sunt verba Dei ad prophetam dicentis: ego vero pavi eos (Israelitas) diebus prioribus. *Revera pauperes gregis fuerunt,* quando coepi illos pascere. Post id tempus divisi illos in duo regna propter eorum peccata. Et Jeroboam quidem dixit, se illos leniter ducturum esse, Rehabeam vero illis dixit, se illos castigare velle aculeatis flagellis; et quoniam pecora duci solent baculis, ideo eorum gubernatores vocavit baculos.“ Kimchi: „Quod dicit, se ad pascendos Israelitas accepisse duos baculos, indicat, eorum regimen non fuisse uno modo gestum, sed secundum eorum opera regimen quoque eorum fuisse institutum. Pedorum igitur alterum se vocasse *amoenitatem* dicit, i. e. eos amoene pavisse, quemadmodum Davides, rex, dicit Ps. XXIII, 1. 2. *Deus est pastor meus, ideo non carebo; in pascuis herbidis me cubare curabit, et ad aquas leniter fluentes me deducet.* Hoc impletum est eo tempore, quo Israelitae mandata divina observarunt, quo reges et duces eorum boni fuerunt, et in via recta ambulaverunt. Tunc Deus quoque eos duxit amoene, satiatos omni bono, ut eos nullus hostis et nulla plaga tangeret. Alterum vero pedum vocavit חֹבְלִים, id est, *perditionem,* quomodo Cant. II, 15. מְחַבְּלִים כְּרָמִים *corrumpentes vineam.* Eo pedo indicat, illos perdite egisse, hinc eos duxisse secundum eorum vivendi modum, ut eos custodire ab hostibus non esset sollicitus.“ A qua hunc locum explicandi ratione haud multum diversus Maimonides, qui in *More Nebochim.* P. II. Cap. XLIII., ubi de rationibus et modis parabolarum propheticarum agit; de hoc Zachariae loco ita disserit: „Illud inprimis observatu est dignum, quod nonnumquam fit admonitio vel allusio in voce aliqua, cujus litterae sunt quoque litterae alterius alicujus vocabuli, per transpositionem ordinis ipsarum [i. e., quod aliquando in

in voce aliqua respiciatur ad vocem aliam, quam per transpositionem illius vocis literae constituunt], etiamsi nulla sit inter illas originis et etymologiae affinitas, vel rerum significatarum convenientia. Cujus rei exemplum invenies in parabolis Zachariae, quando accepisse dicitur baculos ad pascendum gregem, quorum unum vocavit נֹעַם, alterum חֹבְלִים. Scopus illius parabolae est, docere, gentem illam initio fuisse בְּנֹעַם *in amoenitate Dei*, Deum illam duxisse, gubernasse, rexisse, ipsam in cultu Dei laetatam esse, Deum in ea complacuisse, eamque dilexisse, sicut ait Deut. XXVI, 17. 18. Ductores autem et rectores ejus illo tempore erant Moses, et prophetae, qui eum sequuti sunt. Postea vero statu et conditione populi se immutante, ita ut amorem Dei rejecerit, Deum quoque rejecisse illum, ideoque nomen rectorum et gubernatorum ejus ponit חֹבְלִים *corrumpentes*, quales fuerunt Jeroboam et Manasse. Nomen hoc חֹבְלִים derivatur a חָבַל, *corrupit, perdidit*, ut Cant. II, 15. Sed praeter hoc vult voce חֹבְלִים quoque docere, Judaeos legem fastidisse, et vicissim Deum illos fastidisse et aspernatum esse. *Hic autem sensus non dependet a* חֹבְלִים sive חָבַל, sed a בָּחַל, per transpositionem trium harum litterarum, ב, ח et ל. Hinc dicit in parabola [Vs. 8.]: *Affligitur anima mea propter eos, etiam anima eorum* בָּחֲלָה בִי *fastidivit me.* Nam ex חָבַל per transpositionem literarum fit בָּחַל.' Sed quam artificiosae et quaesitae sint omnes hae explicationes, sponte patet. Praeterea a scopo prophetae illas prorsus in eo aberrare, quod חֹבְלִים sensu malo capiunt, vidimus supra. Quid vates imagine hoc Versu proposita voluerit, consilium ejus tenenti vix dubium esse potest. Nam quum Dei in populo suo gubernando curam solliciti pastoris imagine sistat, boni pastoris vero sit, et de pascuis optimis gregi providere (Ps. XXIII, 2.), et curare, ne grex dissipetur (Jerem. XXIII, 1. 2. Ezech. XXXIV, 12. 16.), utrumque hoc Deum praestitisse ait. Alii quae hoc Versu et Versibus proximis leguntur, ea quae futuris temporibus populo Hebraeo sint eventura adumbrare existimant. Et

ABAR-

Abarbenel quidem putat, postquam Deus prophetae in vaticiniis superioribus ostendisset bona templi secundi tempore viventibus conferenda, si vitam suam emendaverint, nunc vatem ostendere, non futurum, ut meliores evadant, sed certum esse, reges juxta ac sacerdotes illorum una cum populo superaturos esse impietate majores suos, quo sibi excidium aliud sint inducturi. Qui vero certis quibusdam eventibus applicare haec student, inter se dissentire necesse est, quum imagines, quibus vates utitur, sint ejusmodi, ut non iisdem rebus gestis accommodari possint. Aben-Esra modo parabolico declarari existimat, quomodo Deus gubernaturus sit Hebraeos ab exilio inde Babylonico usque ad tempora Chasmonaeorum. „Clarum est," inquit, „cur eos vates appellet *gregem occisionis*, tales enim fuerunt Israelitae exsules in Babylonia. Quoniam vero jam Hierosolymam reducti erant, pascere eos vult Deus. Sensus verborum לָכֵן עֲנִיֵּי הַצֹּאן est: *propterea quod pauperes sunt in grege*, coactus sui, duo accipere peda, quorum alterum est Serubbabel, dux Judae, alterum Nehemias, minister regius. Scribitur enim Nehem. V, 14., post mortem Serubbabelis Deum praecepisse Nehemiae, ut esset terrae Judaicae praetor. Appellavit autem propheta baculum primum נֹעַם *amoenum*, alterum חֹבְלִים, ex significatione nominis תַּחְבֻּלוֹת *astutia*, *solertia* [ut significetur Nehemiam prudenter et solerter res Judaeorum administrasse]. Uterque autem appellatur *baculus*, et non *pastor*, quia non fuerunt reges." Josephus vero Ben Gorion dictus, in *Histor. Jud.* L. VI. Cap. 60. p. 889. edit. Breithaupt, pedo altero, נֹעַם dicto, utrumque Serubbabelem et Nehemiam significari existimat, quippe quorum studio et opera templum secundum pristino suo decori restitutum fuit, altero vero, חֹבְלִים *corrumpentes* appellato, sacerdotes, qui templum in monte Garizim aedificarunt, Manassen et Eljaschib [vid. Josephi *Antiqq. Judd.* L. XI. Cap. 7.], nec non Hyrcanum, sacerdotem summum, qui sapientes interfecit, atque filium ejus Alexandrum, et nepotem Aristobulum [vid. Josephi *Antiqq.* L. XIII. Cap. 10.

edit.

edit. Haverc.]. Abarbenel haec omnia respicere existimat ad sacerdotes, qui templi secundi temporibus dominati sunt. „Atque trium priorum quidem filiorum Chasmonaeorum facta erant pulchra, in fortitudine et auxilio Dei. Neque, quisquam illorum suo tempore rex fuit appellatus, sed tantum *dux* [נגיד], aut *unctus belli* [משיח מלחמה]. Romani quoque illos sic appellarunt, ut testatur Joseph Ben Gorion. Eos autem exceperunt filii posterique eorum, qui Reges appellantur; et hi male egerunt, fueruntque חֹבְלִים, *perdentes*. Utitur autem vates parabola de Baculis desumta [ad significandum sacerdotum regimen], quod tribus Levi per baculum Aaronis sacerdotes electi sunt [Num. XVII.]. Et sacerdotes boni fuerunt sicut baculus, qui producit germen et progerminat florem, ac amygdalas profert. Reliqui autem sacerdotes, qui peccatores fuerunt, vocantur חֹבְלִים, *perditores*. Quod addit vates, se duobus illis pedis gregem pavisse, indicat, quamvis sacerdotes illi futuri sint boni et mali, providentiam divinam tamen semper futuram esse super populum suum, et super gregem pastus sui." Verum si haec et quae proxime sequuntur pro futurorum praesagiis capis, *interpretationem impeditam et lubricam* fieri necesse est. De futuris tribus demum postremis Versibus agit. Varias veterum et recentiorum hujus Versus interpretationes recensuit Jo. Georg. Abicht in Dissertat. *de baculis jucunditatis et corrumpentium Zachar.* XI, 7., Lipsiae, 1704.; repetita in *Thesauro Theolog. philolog. Novo* T. I. p. 1092. seqq.

8. Initio Versus pergit vates ostendere, quam sollicite Deus in suo populo curando versatus sit. Est enim hoc proprium boni et industrii patris familias, gregem saepius inspicere, et mutare pastorem, si observet esse ignavum, vel non satis attentum ad partes suas. Dicit igitur: וָאַכְחִד אֶת־שְׁלֹשֶׁת הָרֹעִים בְּיֶרַח אֶחָד *exscidi tres pastores in mense uno*, id est, intra breve tempus delegi subinde novos pastores, et alios suffeci in aliorum locum. Nam *mensis unus* hic

hic capitur pro tempore exiguo, *tres* autem pastores significant *plures* indefinite. Aliter Hieronymus, qui „Nobis," inquit, „tres pastores, qui in uno mense succisi sunt, Moyses videtur, et Aaron, et Maria; quorum Maria in mense primo, qui vocatur Nisan, mortua est in deserto Sin, et in eodem loco propter aquam contradictionis, eodemque mense, Moyses et Aaron condemnati sunt, ne terram repromissionis intrarent [Num. XX, 1. 28.]. Atque ita factum est, ut e tribus pastoribus alii praesenti morte succiderentur, alii sententia mortis futurae." Quae Hieronymus haud dubie accepit a magistro suo Hebraeo. Nam similis hujus loci explicatio legitur in Gemara Codicis Talmudici *Taanith* fol. 9. Jarchi tribus illis pastoribus intra unius mensis spatium excisis intelligit domum Achabi, Achaziae, ejusque fratres, a Jehu interfectos (2 Reg. X. XI.), Kimchi autem filios Josiae, Joachasum, Jojakimum et Zedekiam (2 Reg. XXIII. XXIV.). Inter eos vero, qui hanc parabolam ad eventus Zacharia seriores referunt, Abarbenel tribus illis pastoribus intelligit Maccabaeos, Judam, Jonathanem et *Simonem*, qui *postquam per triginta annos rerum summae praefuissent, subita morte sunt sublati*, vid. 1 Macc. IX, 1—20. XIII, 23. XVI, 16. Nec tamen illi intra unius mensis spatium excisi sunt. Quod ipsum obstat sententiae eorum, qui principes factionis in bello Judaico, Joannem, Simonem et Eleazarem indicari existimant; vid. Josephum *de bello Jud.* L. IV. Cap. 7. L. VII. Cap. 5. §. 6. et Cap. 8. Jahnus in *Append. Hermeneut.* Fasc. I. p. 246. observat, prophetam hic gerere personam pastoris, seu regis supremi, qui alios reges pro nutu loco movet. „Sistit itaque Messiam, et probabiliter illum legatum divinum, quem et I, 12. 13. IV, 9. commemoravit. Pastores, seu duces, qui se reges gerebant, in bello Romano plures sublatos esse brevi temporis spatio, Josephus testatur, imo etiam, si numero insistatur, adducere possemus mox post mortem regis Herodis Judam, filium Ezechiae, Simonem, servum regium, et Astrongaeum, pastorem, quorum ausus et exitum narrat Jose-

Josephus *de bello Jud.* L. II. Cap. 4. §. 1—3.; aut, si hi a belli temporibus nimium distant, adducemus ex ipso belli exordio Menahemum, Ananiam pontificem, et fratrem ejus Ezechiam, quorum finem describit Josephus *de B. J.* L. IV. C. 8. 9. Addi possent tres praecipui pastores, vel potius tyranni, Joannes Gischalenus, Simon et Eleazarus celeberrimi duces seditiosorum, qui non solum populum opprimebant, sed etiam se invicem perdere conabantur, de quorum exitio conferatur Josephus l. c. L. VII. C. 8. §. 1—9. Verum his opus non est; nam in imagine, nequaquam omnia ad vivum resecanda sunt, sed plura ad integritatem tantummodo imaginis spectant. Sufficit itaque, plures duces, qui reges esse volebant, brevi tempore sublatos fuisse, quod aliunde in rerum omnium perturbatione exspectandum est." Sed impeditam reddi hujus loci interpretationem, si eam ad futura referamus, supra monuimus. Postquam ostendit Deus, se nihil eorum omisisse, quod faceret ad gregem suum tuendum, jam in posteriori Versus hemistichio incipit narrare, quam parum responderint Hebraei tanto erga eos studio. וַתִּקְצַר נַפְשִׁי בָּהֶם *Sed abbreviatur anima mea in illis*, i. e. diutius eos ferre non potui. Vid. de hac phrasi, et Num. XXI, 4. Jud. XVI, 16. obvia, not. ad Job. XXI, 4., et cf. similem loquutionem Ezech. XXIII, 17. 18. Chaldaeus h. l.: וְרָחֵיק מֵימְרִי יַתְהוֹן *rejecit verbum meum eos.* Jam non loquitur de pastoribus, et falluntur, qui hoc cum eo quod praecedit ita conjungunt, quasi Deus ideo repudiaverit pastores, quoniam anima ejus fastidio affecta fuerit. Convertit potius sermonem ad totum populum, et ostendit, quam maligni fuerint, qui tot beneficiis affecti ea non pro merito exceperunt, imo וְגַם־נַפְשָׁם בָּחֲלָה בִי *et anima eorum fastidium habuit in me.* Sic in Plusquamperfecto et causaliter haec verba recte exposuit Chaldaeus: עַל דְּנַפְשְׁהוֹן קָצַת בְּפוּלְחָנִי *propterea quod anima eorum fastidiverat cultum meum.*

9. לֹא אֶרְעֶה אֶתְכֶם *Non pascam vos*, abjiciam curam vestri; ita expositi eritis omnibus malis, et peribitis nemine

mine opitulante. Similem in modum minatur Jova Deut. XXXI, 17. *Derelinquam eos, et abscondam faciem meam ab iis, et devorabuntur atque consumentur.* הַמֵּתָה *Quae* scil. *ovis moritur*, i. e. quae in eo est ut moriatur, aut, quae brevi moritura est. Participio Hebraei nonnumquam exprimunt paulo post futurum. Simile Jon. I, 3. וַיִּמְצָא אָנִיָּה בָּאָה תַרְשִׁישׁ *invenit navem euntem*, i. e. quae mox itura erat *Tarschischum.* תָּמוּת *Moriatur*, ruat ad mortem, ac malis omnibus obnoxia fiat, ego non curabo. Sensus est: quum non sint sanabiles, neque patiantur remedium suis malis, jam relinquo eos; experiantur, quid sit carere bono pastore. Quod breviter hic Noster idem propriis verbis dicit Jerem. XV, 1. 2. 3. וְהַנִּשְׁאָרוֹת תֹּאכַלְנָה אִשָּׁה אֶת־בְּשַׂר רְעוּתָהּ *Relictas vero* quod attinet, quae his malis fuerint superstites *devorent unaquaeque carnem sociae suae*, aliae alias devorent. Internis dissidiis peribunt et rabie quadam in mutuam perniciem agentur.

10. Confirmat quod superiore Versu dixerat, sed figura interposita. וָאֶקַּח אֶת־מַקְלִי אֶת־נֹעַם וָאֶגְדַּע אֹתוֹ *Cepi baculum meum amoenitatem*, i. e. qui amoenitatis baculus vocabatur (Vs. 7.), *et confregi eum*, ut significarem, me non moderaturum eos posthac cum mansuetudine et clementia illa solita. לְהָפֵיר אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אֶת־כָּל־הָעַמִּים *Ut irritum facerem foedus meum quod pepigi cum omnibus populis*, i. e. tribubus, quae quasi totidem erant populi, et עַמִּים vocantur Genes. XLIX, 10. Deut. XXXII, 8. XXXIII, 3. 19. Judic. V, 14. Alii per כָּל־הָעַמִּים exteros populos significari existimant, quibuscum foedus pepigerit Deus, ne laederent Israelitas et eis nocerent, quasi dicat: permittam gentibus, ut Israelitas invadant et affligant. Comparant Hos. II, 18. (al. 20.), ubi Jova dicit, se foedus pepigisse Israelitarum caussa cum bestiis agrestibus, ut illis nullo modo noceant; vid. not. ad eum loc. atque ad Job. V, 23. Ezech. XXXIV, 25. Sed illa similitudo huic loco non congruit. Certe Nostrum, si illud voluisset, לָהֶם *iis*,

i. e.

i. e. eorum commodo, ut Hoſeae loco, addidiſſe veriſimile eſt. Chaldaeus hunc Verſum ſic exponit: וְאַיְתֵיתִי יָת סַנְחֵרִיב מַלְכָּא דְאַתּוּר עַל מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל וְאַגְלֵיתִי יָתֵיהּ עַל דִּי אַשְׁנִיאוּ קְיָמָא דִגְזַר עִמְּהוֹן דְּלָא לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא בְּכֵן גְּלוֹ בֵּינֵי עַמְמַיָּא *duxi Sanheribum, regem Aſſyriae, contra regem Iſraelis, et migrare eum feci propterea quod violarunt foedus, quod cum iis initum erat, ut idola non colerent; propterea migrarunt filii populorum* (lege: בֵּינֵי עַמְמַיָּא *inter populos*, in peregrinas terras captivi abducti). Aliter Hieronymus: „Poſt vocationem Iſraelis, et aſſumtionem virgae ſecundae, quae vocabatur *funiculus* [חֹבְלִים Vs. 7.], tulit Dominus virgam primam, totius orbis nationes, quae vocabatur *decora* [נֹעַם], et abſcidit eos a cultu ſuo, quia veneratae ſunt idola et omnes declinaverunt, ſimul inutiles facti ſunt. Manifeſtiusque exponens, quae eſſet haec virga, intulit: *ut irritum facerem foedus meum, quod percuſſi cum omnibus gentibus.* Statim enim ut Iſrael aſſumtus eſt, gentium turba projecta eſt.“ Quod a vatis conſilio plane alienum eſt.

11. וַתֻּפַר בַּיּוֹם הַהוּא *Atque ſic ruptum* ſ. abolitum *erit die illa* ſcil. foedus cum populo Hebraeo; me eorum curâ abdicavi, de quo Vs. 10. Chaldaeus: וְעַל דְּאַשְׁנִיאוּ קְיָמָא גְּלוֹ בְּעִדָּנָא הַהִיא *et propterea quod violarunt foedus meum migrarunt tempore illo.* וַיֵּדְעוּ כֵן *Et cognoverunt ita*, ſcil. ex tali rerum eventu. עֲנִיֵּי הַצֹּאן הַשֹּׁמְרִים אֹתִי *Miſerae oves gregis obſervantes me.* Chaldaeus: עִנְוְתָנַיָּא חֲשִׁיכֵי עַמָּא דִּי עֲבַדוּ רְעוּתִי *afflicti, miſeri populi, qui faciunt voluntatem meam.* Significat, paucos tantum fuiſſe inter Hebraeos, qui reputarent ſecum, mala, quae poſtquam eorum curam abjeciſſet, in eos ingruerent, non caſu, vel fortuna accidere, ſed poenas ſuae contumaciae ſe luere. עֲנִיִּים ut עֲנָוִים ſunt animo demiſſo, probi, vid. not. ad Pſ. XXV, 9.

12. Jam oſtendit, quam vilipenderit Hebraeus populus inaeſtimabilem gratiam erga ipſum. וָאֹמַר אֲלֵיהֶם *Dixi ad*

eos,

eos, Judaeos. Verba sunt prophetae, loquentis in persona *Dei*, qui mercedem poscit pro eo quod eos gubernavit. אִם טוֹב בְּעֵינֵיכֶם *Si bonum* est *in oculis vestris*, i. e. si vobis videbitur, et si aequum esse judicabitis, ut pro tot beneficiis in vos collatis, aliquam ego a vobis accipiam mercedem. הָבוּ שְׂכָרִי *Date mercedem meam*, quam labore in vos impenso merui. Chaldaeus: עֲבִידוּ רְעוּתִי *facite voluntatem meam*. וְאִם־לֹא חֲדָלוּ *Si vero non*, *desistite*, s. *omittite*, ne date; q. d. non sum de mercede admodum sollicitus, licet jure mihi debeatur. Exprimit summam indignationem, ut si quis alicui suam ingratitudinem exprobrat. Hieronymus: „Cognoscentibus Israelitici gregis pauperibus, qui mea mandata custodiunt, verbum esse Domini, quod loquutus sum, et vera, quae dixi, ait ad eos, id est, ad pauperes gregis, si vobis placet (homines enim estis et semel libero arbitrio vos creavi) pro hac assumtione, qua abjeci universum hominum genus, et vos mihi in peculiarem elegi gregem, et creator omnium volui parvum habere funiculum, reddite mihi mercedem meam, id est, mea praecepta servate. Sin autem *non vultis* mercedem reddere, nec placet in oculis vestris meo censeri nomine, aperte renuite, et facite quod vultis." וַיִּשְׁקְלוּ אֶת־שְׂכָרִי *Et appenderunt mercedem meam*, more veterum, qui pecuniam pendere, non numero exponere solebant; vid. Gen. XXIII, 16. Esr. VIII, 25. Esth. III, 9. שְׁלֹשִׁים כָּסֶף *Triginta* videlicet *argenti* siclos, שְׁקָלִים, id nomen enim est subaudiendum in numeralibus, si cum nominibus זָהָב et כֶּסֶף cohaerent; vid. Levit. XXVII, 16. Num. VII, 13. 14. 2 Sam. XXIV, 24. Cf. Exod. XXI, 32. כֶּסֶף שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים *argenti triginta siclos* solvet, cujus bos servum aut ancillam petiverit. Ceterum *triginta siclos*, quos Hebraei Deo tanquam mercedem pro tot in eos collatis beneficiis offerebant, non dubium esse pretium admodum vile, quale pro servo occiso solvebatur domino, Exod. XXI, 32. Nostra verba Chaldaeus sic exposuit: וַעֲבַדוּ יָת רְעוּתִי גֻּבְרִין מִקְצָת *et fecerunt voluntatem meam viri aliquot*. Quem secuti Jarchi et Kimchi: fuerunt pauci inter illos boni,

boni, facientes voluntatem meam.“ Hieronymus: „Judaei, iſtum locum malitioſe interpretantes, *triginta argenteos* triginta Legis mandata commemorant, quae facere jubentur in Lege, et rurſum triginta ſex alia, quae prohibeantur in Lege, et dici eis, ut argentum mandatorum Domini plaſtae ſuo atque fictori reddant Deo; quod quia facere noluerunt, eſſe projectos.“

13. הַשְׁלִיכֵהוּ *Projice illud* pretium, ſ. illam mercedem, Vs. 12. De nomine יוֹצֵר diſſentiunt interpretes. Notare conſtat generatim *omnem eum, qui fingit ac format aliquid.* Quum uſurpetur haud raro de Deo hujus mundi opifice, veluti Jeſaj. XXVII, 11. XLIII, 1. XLIV, 2. 24. XLV, 11.; Hieronymus horum verborum ſenſum hunc eſſe dicit: „projice pretium meum ad *figulum*, qui creator et fictor eſt omnium.“ Pluribus V. T. locis יוֹצֵר dicitur de *figulo*, qui ex luto vel argilla vaſa efformat, vid. 2 Sam. XVII, 28. Pſ. II, 9. Jeſaj. XXIX, 16. al. Hinc nonnulli haec verba interpretantur: *projice illud* pretium *ad figulum*, i. e. ut figulo detur pro agro ab ipſo emendo, collato loco Matth. XXVII, 5—10., qui tamen quantopere ab hoc Zachariae discrepet utrumque comparanti patebit. Alii ſic exponunt: *projice ad figulum*, ut emat ſibi lateres vel tegulas ad reficiendum templum, cujus ad finem Verſus fit mentio. Magis placet Grotii ſententia: „*Ad figulum*, id eſt, apud figulinam [יוֹצֵר χωνευτήριον, *fornacem*, *in qua metalla conflantur*, reddidit Graecus Alexandrinus]. Erat enim ibi area, in quam projiciebantur fracta templi fictilia; vid. Jerem. XIX, 2. Projice, inquit, tanquam rem nihili, non pluris Deo faciendam quam fractum fictile.“ Hebraei interpretes plerique יוֹצֵר h. l. volunt pro אוֹצֵר ſcriptum (literis י et א inter ſe permutatis), quod *theſaurarium* interpretantur, Chaldaeum ſequuti, cujus explicationem mox afferemus integram. Sed vix credibile eſt, vatem nomen communi loquendi uſu *figulo* ſignificando notum hoc loco ſignificatu plane inuſitato uſurpaſſe. Neque ſi ad templi theſau-

thesaurarium illi numi projecti fuissent, id pro contemtus signo haberi potuisset. אדר היקר *Magnificentiam pretii*, i. e. magnificum illud et ingens pretium. Quae verba ironice dicta putant. „Est irrisio," inquit Grotius, „qualis illa apud Tacitum *Hist.* V. *Egregium pretium laboris cepi.*" אשר יקרתי מעליהם *Quo pretiosus habitus sum ab eis*, quo me meamque operam aestimarunt. Addit vates, se Dei mandatum exsequutum esse: ואשליך אתו בית יהוה אל־היוצר *et projeci illud* pretium *templum Jovae* versus *ad figulum* s. *figulinam*. בית יהוה non, uti plures volunt, *in domum Jovae*, sed *versus* s. *prope* illam, subaudito ל, vertendum esse, res ipsa docet; nam *in templo* figuli non erant. Sensum loci plane pervertit Chaldaica paraphrasis, quae talis est: ואמר יי לי כתוב דכרן עובדיהון בחילש כתבא ורמי יתיה לבית מקדשא ורמי לתחות יד אמרכלא חלף דיקרית הדחלתי בעיניהון וכתבית דכרן עובדיהון בחילש כתבא ורמיתי יתיה לבית מקדשא דיי לתחות יד אמרכלא רבא *dixit mihi Jova: scribe memoriam factorum ipsorum in membrana scriptoria, et projice eam ad domum sanctuarii, et projice sub manum thesaurarii, pro eo quod pretiosum feci timorem meum in oculis eorum. Et scripsi memoriam operum eorum in membrana scriptoria, et projeci eam ad domum sanctuarii Jovae, sub manum thesaurarii magni.* Nec melius quid Jarchi afferre potuit, quippe qui ipse fatetur, se Chaldaicam paraphrasin in compendium redactam exhibere. Recentiorum Judaeorum in h. l. hariolationes collegit Joa. Frischmuth in Dissertat. *de vili et abjecto XXX Argenteorum pretio, quo salvator noster, Messias, a Judaeis aestimatus fuit*, quae typis repetita legitur in *Thesauro Theolog. Philologico, sive Sylloge Dissertationum elegantiorum ad selectiora et illustriora V. et N. T. loca*. Amstelodami, 1701. T. I. p. 1031. seqq. Matthaeus Evangelista postquam XXVII, 1—8. retulisset, synedros pecuniâ a Juda proditore redditâ et in templum projectâ figuli agrum emisse, ubi peregrini sepelirentur, haec addit Vs. 9. 10.: Τότε ἐπληρώθη τὸ ῥηθὲν διὰ Ἱερεμίου τοῦ προφήτου, λέγον-

λέγοντος· Καὶ ἔλαβον τὰ τριάκοντα ἀργύρια, τὴν τιμὴν τοῦ τετιμημένου ὃν ἐτιμήσαντο, ἀπὸ υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ ἔδωκαν αὐτὰ εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ κεραμέως, καθὰ συνέταξέ μοι κύριος. Haec vero quum in Jeremiae vaticiniis, quae superſunt, non exſtent, Matthaeum hunc quem tractamus libri Zachariaeani locum ſpectaſſe, poſt Eusebium *Demonſtrat. Evangel.* L. X. p. 481. edit. Paris. 1628., et Hieronymum in *Commentar.* ad Matth. XXVII, 10., interpretes fere exiſtimant. Cur vero in Evangelio pro Zachariae *nomine* Jeremiae *nomen* ſit poſitum, alii alias comminiſcuntur cauſas, quas h. l. enarrare non attinet. Verum ſi *figuli* et *trigtnta ſiclorum* commemorationem in utroque loco demas, nihil in iis eſt, in quo conveniant.

14. וָאֶגְדַּע אֶת־מַקְלִי הַשֵּׁנִי אֵת הַחֹבְלִים *Deinde* autem, poſtquam concidiſſem amoenitatis pedum (Vs. 10.); *concidi* quoque *pedum meum alterum, foederati* dictum, vid. Vs. 7. לְהָפֵר אֶת־הָאַחֲוָה *Ad irritam faciendam,* abolendam *fraternitatem;* nomen abſtractum ab אָח *frater* formatum, hoc ſolo loco obvium, convenit cum Arabico أُخُوَّة. בֵּין יְהוּדָה וּבֵין יִשְׂרָאֵל *Inter Judam et inter Iſraelem.* Alluditur hic manifeſte ad priſcam illam populi diviſionem in *Judam* et *Iſraelem,* tempore Rehabeami et Jeroboami factam, 1 Reg. XII, 20. ſeqq., quae tot malorum fons erat. Hieronymus: „Ut diſſolverem foedus et germanitatem atque concordiam, quae inter Judam fuerat et Iſrael, et fratres a ſe invicem ſepararem.“ Aliter Chaldaeus: וְאַיְתֵיתִי נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל עַל צִדְקִיָּה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וְאַגְלֵיתִי יָתֵיהּ עַל דַּאֲשַׁנִיאוּ קְיָמָא אַף אִנּוּן דְבֵית יְהוּדָה כַּאֲחֵיהוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל *adduxi Nebucadnezarem, regem Babelis, contra Zedekiam, regem tribus domus Judae, et deportare ſivi eum, propterea quod foedus violarunt etiam illi domus Judae, ſicut fratres eorum, domus Iſrael.*

15. Adverbium עוֹד, *adhuc,* reſpicit ad ſuperiora, quaſi dicat: quemadmodum ſupra Vs. 3. 5. et X, 2. 3.

contra

contra malos Judaeorum pastores vaticinatus es, sic ad continuandum idem hoc argumentum *porro* vel *ulterius* קַח לְךָ כְּלִי רֹעֶה *sume tibi vas*, i. e. instrumenta, sive quicquid est pastoralis suppellectilis, ut 1 Sam. XVII, 40. כְּלִי הָרֹעִים, et ibid. Vs. 49. כְּלִי de *pera pastorali* dicitur. Hieronymus: „Vasa pastoris insignia illius et habitum debemus accipere, peram, baculum, fistulam et sibilum.“ אֱוִלִי *Stulti*, i. q. אויל Job. V, 2. 3. addita terminatione Adjectivi ־ִי Qui mox Vs. 17. dicitur cognato vocabulo רֹעִי הָאֱלִיל, *pastor vanitatis*, s. vanus. Bochartus *Hieroz.* P. I. L. II. Cap. XLIV. T. I. p. 503. edit. Lips., non se intelligere professus, quomodo pastor stultus a bono ex solo habitu possit distingui, putat prophetam a Deo jussum, pastorem quidem veste, pera, pedo, sed ejus stultitiam factis expressisse, dum scilicet ovium gregem, qui in divisione adparebat, susque deque haberet. Sed verisimilius Hebraei suppellectili pastoris fatui significari docent peram pertusam ac perforatam, quae continere non potest quae necessaria sunt et pastori et ovibus ipsis. Grotius pedum ferratum, cujus incussu pecudes occiduntur, peram, in qua nihil sit ovibus utile, et similia intelligit. Ceterum sensum verborum, *sume tibi vasa pastoris stulti*, Chaldaeus recte sic expressit: אִתְנַבֵּי עַל פַּרְנָסָא טַפְשָׁא *vaticinare de gubernatore stulto.*

16. הַנִּכְחָדוֹת לֹא־יִפְקֹד *Pereuntes*, gravissime aegrotantes et afflictas oves (vid. Vs. 9.) *non visitabit*, non curabit. Chaldaeus: וְשָׁגָן לָא יִבְעֵי *eos qui errant non quaeret.* Videtur הַנִּכְחָדוֹת interpretatus esse *abscissas*, nempe a reliquo grege. הַנַּעַר, proprie *puerum*, nonnulli interpretantur teneras oves, agnos, qui quum prae imbecillitate progredi non possint, in agro derelinquuntur. Jarchi *stultas oves, quae ad caulam ire nesciunt* (השוטות שאינן יודעות לבא אל הדיר) indicari ait. „In qua interpretatione,“ inquit Bochartus l. c. p. 489., „durum hoc videbitur, quod נַעַר vocetur *agnus*, quum alibi semper de homine usurpetur, hoc est, locis plus quam ducentis. Et vel si *agnum* intel-

 ligas,

ligas, tamen haec parum cohaerebunt, *agnum non requiret.* Agnus enim non saepe quaeritur, quia vix aberrat a grege, et matrem solet sequi. Proinde in parabola Matth. XVIII, 12. non quaeritur agnus, sed ovis, quae vagabatur." Quae quum ita sint, הַנַּעַר h. l. potius explicandum ex Arabico نَعَرَ, *peragravit regionem, huc illuc profectus fuit,* et النَّعُورُ est *vir instabilis, sedes mutans.* Chaldaeis quoque נְעַר est *excutere, dejicere, commovere, movere ultro citroque, et de loco in locum transferre.* Sic ex Talmude Hierosolymitano Tract. *Scheviith* Cap. 3. Buxtorfius in *Lexico Chald. Talmud.* p. 1363. hunc locum affert: השוכר את הצאן אסור לנערה מהו לנערה מוליכה ממקום למקום *qui conducit gregem ovium prohibetur* לנערה. *Quid est* לנערה? *Est de loco uno deducere in locum alium.* Est igitur הַנַּעַר scil. צאן s. שֶׂה, ovis quae e loco in locum palabunda migrat. Eodem sensu hanc vocem ceperunt hic veteres. LXX: τὸ ἐσκορπισμένον, quod Arabicus interpres الشارد *divagantem* expressit. Hieronymus: *dispersum.* Chaldaeus: דְּאִטַּלְטַלוּ *qui migraverunt.* Syrus: ܕܛܥܝܢ *qui errant.* וְהַנִּשְׁבֶּרֶת לֹא יְרַפֵּא *Et fractae,* i. e. quae os fractum aut luxatum habet, *non medebitur.* Cf. Ezech. XXXIV, 4. וְלַנִּשְׁבֶּרֶת לֹא חֲבַשְׁתֶּם *et fractam non obligastis.* Columella *de re rust.* L. VIII. C. 5. *Fracta pecudum non aliter quam hominum crura sanantur: involuta lanis, oleo atque vino insuccatis, et mox circumdatis ferulis conligata.* Quum tamen ossa frangi in ovibus rarissimum sit, hic vero de eo sit sermo, quod fieri solet, mallem per נִשְׁבֶּרֶת *vulneratam* intelligere. Nam verba *frangendi* ad *vulnerationes* transferri, docent cognatae dialecti. Ita verbo شَلَخَ *fregit* Abdollatiph in *Memorabill. Aegypti* p. 13. edit. Tubing. de *incidendo* s. *vulnerando* frutice balsamifero utitur. Similiter شَجَّ *vulneravit in capite* et: *fregit caput;* et ab هَشَمَ *fregit* هَشْمَةٌ est *vulnus,*

con-

contusio. הַנִּצָּבָה לֹא יְכַלְכֵּל Hieronymus vertit: *id quod stat non enutriet.* Quam interpretationem probat Bochartus, „*stans,*" inquiens, „hic opponitur *jacenti et ex morbo decumbenti.* יְכַלְכֵּל autem *sustentabit,* nempe cibo et alimento explicat. „Nam," addit, „ut confractis et aegris medela opus est, ita stantibus et valentibus alimento, quo bona illa habitudo conservetur, et perseveret in statu suo." Nos tamen haud dubitamus praeferre Chaldaei interpretationem, דְקָיְמִין לָא יְסוֹבֵל *qui stant,* i. e. qui restitant, et non possunt è loco se movere prae lassitudine, aut morbo, *non portabit.* Etsi enim Bochartus negat, verbum כִּלְכֵּל *ferendi* notione occurrere, minime tamen in dubium vocari potest, id verbum *sustinere, ferre* significare Ps. LV, 23. Jerem. XX, 9, Mal. III, 2. Prov. XVIII, 14. נִצָּבָה autem C. B. Michaelis in *Annotatt.* ad h. l. bene confert cum Arabico نَصِبَ *lassus fuit, laboravit,* unde nomen نَصَب *lassitudo,* peculiariter *ex itinere,* atque وَصَبَ, quod non tantum *perennis, continua et firma fuit res,* verum etiam *aegrotavit* significat, hincque وَصَب *morbus.* וּבְשַׂר הַבְּרִיאָה יֹאכַל *Et carnem pinguis comedet,* quod Chaldaeus exposuit: וְנִכְסֵי עַתִּירַיָּא יִבּוֹז *et opes divitum diripiet.* וּפַרְסֵיהֶן יְפָרֵק *Et ungulas earum divellet,* fatigando eas et nimium properando per ardua saxa aut scopulos, ut ungulae rumpantur. Sed Bochartus פָּרַק h. l. *avellendi* capit notione, qua apud seriores Hebraeos obtinet. Nam ungues, inquit, „avelluntur potius, quam diffringuntur. Et propheta hac hyperbole significat, pastorem illum, aut lupum rapacem potius, ad suum commodum omnia omnium conversuram, ne vilissimis quidem omissis, quales sunt pecudum ungulae. Ejusdem ἀκριβείας, sed in dissimili causa, exemplum suggerunt verba Mosis Exod. X, 26. *Etiam pecudes nostrae nobiscum ibunt, nec relinquetur ungula.*" Chaldaeus figurata prophetae verba propriis expressit: וּשְׁאָרְהוֹן יְגַמַּר *et reliquias earum* (praeter pingues s. divites) *consumet.*

17.

17. רֹעִי הָאֱלִיל *Paſtor nihili* ſ. *vanitatis*, i. e. vanus et ſtolidus, cf. Vs. 15., ut Job. XIII, 4. רֹפְאֵי אֱלִיל *medici vanitatis*, inepti. רֹעִי idem quod רֹעֶה *paſtor*, ut Jeſaj. XXXVIII, 12. Vel Jod, eliſa litera ה eſt paragogicum, quale in עֹזְבִי, quod mox ſequitur. Jarchi ſimilia exempla affert Deut. XXXIII, 16. שֹׁכְנִי סְנֶה *habitans rubum*, et Mich. VII, 14. שֹׁכְנִי לְבָדָד *habitans ſolitarie*. עֹזְבִי הַצֹּאן *Qui relinquit oves*. Jarchi: „qui permittit eas tanquam rem liberam et communem cuicunque qui venit, ut interficiat vel praedetur illas." Chaldaeus haec ita interpretatus eſt: וַי עַל־פַּרְנָסָא טִפְשָׁא דְּאִתְפַּקִּיד לֵיהּ עַמָּא לְפַרְנָסָא *vae ſuper gubernatorem ſtultum, cui commendatus eſt populus ad gubernandum.* Verbis quae ſequuntur, חֶרֶב עַל־זְרוֹעוֹ וְעַל־עֵין יְמִינוֹ, *gladius ſuper brachium ejus et ſuper oculum ejus dextrum*, Noſtrates poenam denunciari exiſtimant paſtori illi nequam, ut ſenſus ſit, gladium, ſ. excidium immiſſurum eſſe Deum brachio et oculo ſuo dextro, i. e. fore, ut malus ille princeps potentia ſua atque calliditate privetur. Verum ultio divina altero demum hemiſtichio denunciatur, *ubi illius* lacertus exſiccandus et oculus caligandus dicitur, quorum neutrum ſit gladio. Quare nos ſequimur Chaldaeum, ex cujus interpretatione haec verba pertinent ad deſcriptionem mali paſtoris: דִּי הוּא דָּמֵי לְטַבָּחָא דִּי סַכִּינֵיהּ בִּידֵיהּ וְעֵינֵיהּ עַל שַׁמִּינַתָּא לְמִכַּס *qui ſimilis eſt lanioni, in cujus manu eſt culter, et cujus oculus* directus eſt *ſuper pingues ad mactandum.* Ita et Jarchi: „Paſtor ille cultrum mactationis gerit manu ſua, ut mactet oves pingues atque valentes, in quas oculum ſuum dextrum conjecit, ut videat, quinam (inter ſuos ſubditos) ſint divites, quo eorum opes diripiat et conſumat." Dicitur itaque non ſolum brachium, verum et oculus mali iſtius paſtoris gladio inſtructus, quod aciem oculorum malo animo et nocendi cupido intendit. זְרֹעוֹ יָבוֹשׁ תִּיבָשׁ וְעֵין יְמִינוֹ כָּהֹה תִכְהֶה *Quare brachium ejus*, quo nefarie abutitur ad oves deglubendas et mactandas, *areſcendo areſcet*, adeoque debile et impotens fiet, *et oculus ejus dexter*, quo explorabat oves pingues, quas culinae ſuae delli-

destinaret, *caligando caligabit.* Oculi dextri excaecationem fuisse et turpitudinis et probrii, patet ex 1 Sam. XI, 2., ubi narratur, Nahasum, Ammonitam, nonnisi ea conditione cum Israelitis pacem facere voluisse, si eis omnibus dextros oculos effoderet, eoque dedecore omnes Israelitas adficeret. Quaerunt interpretes, pastore illo pessimo, qui Vss. 15. 16. 17. describitur, quisnam designetur? Atque veteres quidem e Christianis interpretes, ut Hieronymus, Theodoretus, Cyrillus, alii, Anti-Christum quendam, quem Judaei verum Messiam reprobantes, ducem sint sequuturi, describi existimant. Grotius vero Manassem, Pontificem, hominem vanum, qui Sanballeten, Samariae a Persis praefectum, hominem sibi similem, nactus socerum, ut se quoque sacerdotem summum, et quidem contra fratrem suum, faceret, novum struxit templum in monte Garizimico, et quos potuit de populo Judaico attraxit ad se (vid. Josephi *Antiqq.* L. XI. Cap. 7. 8.), tribus hisce Versibus adumbratum statuit. Aliis Antiochus Epiphanes, Syriae rex, qui crudelissime in Judaeos desaeviit (1 Macc. I, 21. seqq.), praesignificari videtur. Jahn denique in *Append. Hermeneuticae* Fasc. I. p. 271. haec ad regulos et duces, qui in bello Romano Judaeis imperabant eosque pessumdabant, referenda vult, coll. Josepho *de Bello Jud.* L. V. Cap. 10. §. 2—5. L. VI. Cap. 1. §. 1. et Cap. 3. §. 13. Nobis quidem vates simpliciter hoc praedicere videtur, Jovam, abjectâ prorsus populi tam ingrati curâ, illum crudeli tyranno vexandum permissurum esse, qui tamen et ipse, postquam per aliquod tempus rapinis et caedibus in miserum populum grassatus fuisset, saevitiae suae poenas sit daturus. Quisnam vero talis in rerum gestarum memoria exstiterit, frustra alionis indagaverit.

Cap.

Cap. XI.

1. *Aperi, Libane, portas tuas! Et consumat ignis tuas cedros!*

2. *Ejula, pine!, cecidit enim cedrus; nempe nobiles vastati sunt. Ejulate, quercus Basanis, nam dejectus est saltus arduus.*

3. *Vox auditur ululantium pastorum, quoniam perit nobilitas eorum; vox rugientium leonum, quia vastatum est decus Jordanis.*

4. *Sic dicit Jova, Deus meus: pasce oves occisioni destinatas,*

5. *Quarum possessores eas occidunt, nec rei fiunt, et emtores dicunt: gratias ago Jovae, quod ditatus sum; et pastores earum nihil eis parcunt.*

6. *Neque enim amplius parcam incolis terrae, inquit Jova. Et en! ego dedam et homines alios aliis, et regi ipsorum. Contundent terram, neque ex manu eorum eripiam.*

7. *Pavi igitur oves occisioni destinatas, sane oves miserrimas! Et sumsi mihi duo peda, quorum alterum vocavi Amoenitatem, alterum Ligamina, et pavi oves.*

8. *Exscidi vero tres pastores in uno mense; nam animus meus eorum impatiens fiebat, et illorum quoque animus a me abhorrebat.*

9. *Et dixi: non pascam vos; moritura moriatur, et perdenda perdatur, et reliquae comedant altera alterius carnem.*

10. *Tum*

10. *Tum sumsi pedum meum Amoenitatem idque fregi, abolendo foedus, quod percussi cum omnibus populis.*

11. *Et abrogatum erit* (foedus) *die illa; et ita intelligent miserae oves, observantes me, pronunciatum Jovae id esse.*

12. *Dixi autem eis: si vobis videtur, cedo mercedem meam; sin minus, omittite. Itaque appenderunt mercedem meam, triginta nummos argenteos.*

13. *Et Jova mihi dixit: abjice istud ad figulum; magnificum pretium, quo ego ab eis licui! Itaque sumsi triginta argenteos eosque abjeci templum Jovae versus ad figulum.*

14. *Tum fregi pedum meum alterum, Ligamina, abolendo germanitatem inter Judam et Israelem.*

15. *Porro dixit mihi Jova: sume tibi instrumenta pastoris stolidi.*

16. *Nam ecce! ego suscitabo pastorem in terra, qui nec pereuntes curabit, nec palantes conquiret, neque fractis medebitur, neque lassas portabit, et carnem opimarum comedet, et ungulas earum divellet.*

17. *Heu pastorem nequam, ovium desertorem! ad cujus brachium et oculum dextrum gladius. Brachium ejus arescet, et oculus ejus dexter caligabit.*

III.

Cap. XII. XIII.

ARGUMENTUM.

Omnes populi, ne exceptis quidem Judaeis, quippe qui ad id vi adigentur, urbem Hierosolymitanam circumsidebunt atque oppugnabunt; sed amentes facti a Jova hostes barbari obsidionem solvere coacti erunt, et Hierosolyma salva et incolumis manebit; Judaei vero ad mentem meliorem reversi peccata superioribus temporibus a se in Jovam commissa acerbe plangent (XII, 1 — 14.). Tum persequitur descriptionem temporum *feliciorum*, *quibus Hebraei sint redituri*, simulacra exscindenda, et vates mendaces perdendi (XIII, 1 — 6.). Totus terrarum orbis ita perpurgabitur ab impiis, ut excisis duabus incolarum partibus remaneat tertia pars, quae explorata probataque Jovam sincere et ex animo colet (Vs. 7. 8. 9.).

Hanc pericopam vernacule reddidit exposuitque J. M. Hartmann in *den Blumen alt-hebräischer Dichtkunst* p. 630. seqq.

---

1. מַשָּׂא דְבַר־יְהוָה *Pronunciatio verbi Jovae*, cf. de hac dictione not. ad IX, 1. עַל־יִשְׂרָאֵל *De* s. *super Israele*, non: *contra* Israelem. Neque enim mala praenunciat Israelitis prophetia quae sequitur, sed vindicandos illos et liberandos ex hostium potestate promittit. Ceterum יִשְׂרָאֵל h. l. non regnum decem tribuum, s. Ephraimiticum designare, ut

ut supra XI, 14.; sed universum populum Hebraeum, omnes Jacobi, s. Israelis posteros, inde patet, quod per totum vaticinium non Samaria, sed Hierosolyma regni caput sistitur. Et Versibus 7. 8. 10. diserte memorantur *tentoria Judae* servanda et *domus Davidis.* נֹטֶה שָׁמַיִם *Qui expandit coelum,* veluti cortinam, cf. Jes. XL, 22. XLIV, 24. XLV, 12. Recte observat Kimchi, addi hoc, et quae sequuntur Dei epitheta, ut innuat, esse in illius potestate destruere et aedificare; non esse igitur cur quis dubitet, non posse Jovam illa, quae jam praedicturus est, quantumvis mira et paene fidem superantis, re ipsa praestare. וְיֹסֵד אָרֶץ *Et qui fundat terram,* ut firma sit, quasi fundamento firmissimo inhaereat. וְיֹצֵר רוּחַ־אָדָם בְּקִרְבּוֹ *Et qui format spiritum hominis in medio ejus,* qui homini spiritum vitalem indit. Hieronymus: „Dominus, qui coelum extendit ut pellem, et terram alta mole solidavit, et spiritum hominis finxit in eo," idem animarum creator est omnium, ut ex duobus substantiis animae et corporis unum animal compingeret. *Spiritus* enim pro *anima* frequenter accipitur, ut ibi [Luc. XXV, 46.]: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum.* Et [Ps. CIV, 29.]: *Auferes spiritum eorum, et deficient, et in pulverem suum revertentur.*

2. סַף־רַעַל LXX vertunt ὡς πρόθυρα σαλευόμενα, *ut superliminaria quae moventur,* ut Graeca reddidit Hieronymus. Ipse vero transtulit: *superliminare crapulae.* Quae in Commentario sic exponit: „Iste igitur creator universitatis et Dominus se Jerusalem superliminare crapulae omnibus populis in circuitu positurum esse testatur, ut qui limen ejus attigerit inebrietur et corruat, sive ipsum superliminare in eum corruat, a quo contingitur." Eodem fere modo סַף־רַעַל explicavit Hartmannus l. l. p. 63. Verum enimvero etsi סַף notet *limen* Ezech. XL, 6. Judic. XIX, 27. 2 Reg. XII, 10. et alias; *limen* tamen hic non quadrat nomini רַעַל *vertigo,* cujus cognatum תַּרְעֵלָה cum *calice* et *vino* alias conjungitur (ut כּוֹס־הַתַּרְעֵלָה Jesaj. LI, 17. 22. et

יֵין תַּרְעֵלָה Pſ. LX, 5.), ut facile appareat, non *limen*, ſed *potus* inſtrumentum ſignificari. Quum vero סַף alias, veluti Exod. XII, 22. 1 Reg. VII, 50. 2 Reg. XII, 14. *pelvim* notet; hic pro *calice* uſurpatur, quemadmodum מִזְרָק *phiala*, e qua ſanguis victimarum ſpargebatur, Amos VI, 6. pro vaſe potatorio ponitur. Convenit utcunque cum Latino *ſimpulum*, quod lignei vaſis genus erat in ſacris adhibitum. Recte Chaldaeus haec verba vertit: מָן מְלֵי מְרְוַי *vas repletum ebrietate*. Significatur calix vel potus, cujus hauſtu tanta gignitur ſenſus et animi perturbatio, ut in vertiginem agat ebrios. Cum vero Jova dicitur Hieroſolymam reddere velle calicem, ſive potum inebriantem omnibus finitimis populis, hoc ſignificatur: populi undique magno cum ardore ad Hieroſolymam confluent, velut ſitim ſuam ejus expugnatione et direptione reſtincturi; ſed hic potus, quem ſitiunt, male illis cedet; ita enim eos inebriabit, ut vertigine correpti ruant, atque ad mortem ſoporentur. Sic minatur Jova Babyloniis Jerem. LI, 39. *Cum incaluerint* vino, *adponam illis potum ipſorum, et inebriabo eos, ut exſultent, atque ut ſomno ſopiantur aeterno, non expergeſaciendi.* Et eod. Cap. Vs. 57. repetit Jova, ſe Babylonis principes et ſapientes, et praetores, et praeſides et milites ita inebriaturum, ut ſomnum dormiant aeternum. וְגַם עַל־יְהוּדָה יִהְיֶה בַמָּצוֹר עַל־יְרוּשָׁלָםִ *Et etiam ſuper Juda erit*, i. e. Judae incumbet, ſeu, etiam Judae tenebitur ſive cogetur, eſſe *in obſidione contra Hieroſolymam*. Particula עַל hic debitionis nota eſt, et quidem oneroſae, ut Pſ. LVI, 13. Ezech. XLV, 17., ad quae loca vid. not. Eodem modo particula عَلَي uſurpatur apud Arabes. Sic Corani Sur. VI, 52. مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ *non erit ſuper te de ratione illorum quicquam*, i. e. non cogeris ullam pro eis reddere rationem. Bene Chaldaeus ſenſum horum verborum expreſſit: וְאַף דְּבֵית יְהוּדָה יִיתוּבוּן עַמְמַיָּא בְּיַד אֱנָשִׁין בְּצִירָא לִירוּשְׁלֵם *et etiam quod attinet viros domus Judae*,

Judae, adducent eos gentes, per vim coactos in obsidionem contra Jerusalem. Convenit Hieronymus: „Sed et Judas, obsessâ Jerusalem, est captus a gentibus, et in illarum transiens societatem cogetur obsidere suam metropolim.“ Judaeos contra suam ipsius metropolim pugnaturos esse, disertis verbis dicitur *infra* XIV, 14. Kösterus in *Meletemm.* p. 45. ad יִהְיֶה repetere mallet e priori hemistichio סַף־רַעַל, ut sit: *etiam super Judam effundetur* illa vertiginis phiala, *in obsidione contra Hierosolymam.* Quam sententiam tamen verba hebraica, quae hic legimus, haud satis commode exprimerent. Vatem credibile est, si hoc voluisset, verbum יָצַק, s. שָׁפַךְ, aut aliud quoddam, cui *effundendi* significatus est, adhibuisse.

3. Verborum אָשִׂים אֶת־יְרוּשָׁלַםִ אֶבֶן מַעֲמָסָה לְכָל־הָעַמִּים, *ponam Hierosolymam lapidem oneris omnibus populis,* sensum bene declaravit Hieronymus: „Mos est in urbibus Palaestinae, et usque hodie per omnem Judaeam vetus consuetudo servatur, ut in viculis, oppidis et castellis rotundi ponantur lapides gravissimi ponderis, ad quos juvenes exerceri se soleant, et eos pro varietate virium sublevare; alii usque ad genua, alii usque ad umbilicum, alii ad humeros et caput, nonnulli super verticem, rectis junctisque manibus, magnitudinem virium demonstrantes pondus extollant. In arce Atheniensium juxta simulacrum Minervae vidi sphaeram aeneam gravissimi ponderis, quam ego pro imbecillitate corpusculi movere vix potui. Quum autem quaererem, quidnam sibi vellet; responsum est ab urbis ejus cultoribus, athletarum in illa massa fortitudinem comprobari, nec prius ad agonem quendam descendere, quam ex levatione ponderis sciatur, quis cui debeat comparari. Sensus ergo iste est: ponam Jerusalem cunctis gentibus quasi gravissimum lapidem sublevandum. Levabunt quidem eam, et pro virium varietate vastabunt; sed necesse est, ut dum levatur, in ipso nixu et elevatione ponderis gravissimus lapis scissuram aliquam vel rasuram in levantium corpo-

ribus

ribus derelinquat." כָּל־עֹמְסֶיהָ *Omnes levantes eam*, quotquot eam susceperint ac sibi ad bajulandum imposuerint, loco illam moturi. Chaldaeus: כָּל אַנְסָהָא *omnes qui vim ei intulerint.* שָׂרוֹט יִשָּׂרֵטוּ Hieronymus non male vertit: *concisione lacerabuntur.* Chaldaeus: אִתְבַּזָּזָא יִתְבַּזְּזוּן *diripiendo diripientur.* Hemistichio altero illustratur prius, quasi diceret: non ab re dixi, exitiosum fore *omnibus gentibus*, quod Hierosolymam oppugnare susceperint, וְנֶאֶסְפוּ עָלֶיהָ כֹּל־גּוֹיֵי הָאָרֶץ. *congregabunt enim sese contra eam omnes gentes terrae.*

4. אַכֶּה כָל־סוּס *Percutiam omnem equum* scil. hostilem, עַמְמַיָּא *populorum*, ut recte Chaldaeus addidit, et in ipso textu ad Versus finem legitur. בַּתִּמָּהוֹן *Stupore*, ut insanus ac praeceps sessorem secum ad exitium rapiat. וְרֹכְבוֹ בַּשִּׁגָּעוֹן *Et* omnem *sessorem ejus* percutiam *cum amentia*, omne consilium et mentem illis adimam; ut in exitum gravissimum dent sese praecipites. Hieronymus: „In illo tempore (hoc enim significat *dies*), quando obsessa fuerit Jerusalem, ita ut Judas quoque eam obsidere cogatur, et carnaliter et spiritualiter percutiet Dominus omnes adversariorum equos in stuporem, ita ut omnes stupeant, qui eos viderint esse percussos, et ascensores eorum malorum premente magnitudine, vertentur in amentiam." וְעַל־בֵּית יְהוּדָה *Super domum Juda vero*, „qui contra metropolim suam facere aliquid cogebantur," uti addit Hieronymus. Hi igitur excipientur a sorte populorum hostilium, a quibus ad pugnandum adacti fuerant, qui pugnaverant inviti. אֶפְקַח אֶת־עֵינַי *Aperiam oculos meos*, ad custodiendum eos a plaga, qua hostes percutiam. Chaldaeus: אֲגַלֵּי יָת גְּבוּרְתִּי לְאֵיטָבָא לְהוֹן *manifestabo potentiam meam ad benefaciendum eis.* Similis phrasis est Deut. XI, 12., ubi *Jovae oculi continuo directi* dicuntur *in terram* Hebraeorum; et 2 Reg. VIII, 52., ubi Salomo precatur, ut *oculi Jovae aperti sint ad benevolentiam* populo suo exhibendam. Vid. et Ps. XXXII, 8. XXXIII, 18. XXXIV, 16.

5. וְאָמְרוּ

5. וְאָמְרוּ אַלֻּפֵי יְהוּדָה בְּלִבָּם *Et*, cum videbunt hostes amentia, eorumque equos stupore et caecitate percussos, se vero calamitate ereptos, *dicent duces Judae* (de quibus vid. supra IX, 7.), scil. illi ipsi, quos obsidere secum Hierosolymam hostes coegerant, *in corde suo.* Hieronymus: „Quum aperuerit Dominus oculos suos super Judam, et percusserit omnes equos gentium caecitate, duces Juda, de quo supra [Vs. 2.] dictum est: *sed et Judas erit in obsidione contra Jerusalem*, vota facient in cordibus suis, quia loqui libere non audebunt, ut vincat Jerusalem, et victus Judas cum hostibus, vincat cum civibus suis.“ In hemistichio altero interpretationis diversitatem creat vox אַמְצָה, hoc solo loco obvia. Hieronymus: „Pro eo quod nos diximus: *confortentur mihi*, et LXX transtulerunt: εὑρήσομεν ἑαυτοῖς, *inveniemus nobis*, in hebraico scriptum *emsa li*, quod Aquila transtulit καρτέρησόν μοι, id est, *conforta mihi*, ut sit sensus: optabunt chiliarchi, et tribuni, ac duces Juda, ac vota facient in abscondito mentis arcano, ut Deus confortet habitatores Jerusalem in Domino Deo suo, et vincant adversarios suos.“ Quae quidem interpretatio locum haberet, si אַמְּצָה scriptum esset, Imperativus Piel, cum ה paragogico. Quod ipsum (מ sine Dagesch forti) et obstat eorum sententiae, qui interpretandum volunt: *confirmabo mihi habitatores Hierosolymae*, et quae sequuntur, quasi sit אַמְצָה prima Futuri Piel, eliso Aleph praeformativo, ut וָאַבֶּדְךָ Ezech. XXVIII, 16. Et, sensum quod attinet, quum infra Vs. 7. dicatur, Jovam prius tentoria Judae, quam Hierosolymam, salvaturum, qui hanc versionem adsciscunt, hoc velle vatem existimant: Judaei, percusso hostium exercitu dicent: hoc gaudium non debeo apud me continere, sed communicare cum fratribus meis, Hierosolymae civibus; *confortabo eos*, adnunciando quae Deus fecit, atque ut ne timeant amplius, sed porro *in Jova, Deo suo*, confidant, animando. Sed quum מ sit Dagesch forti destitutum, אַמְצָה pro nomine habendum erit formae אַשְׁמָה *reatus*, Levit. XXII, 16., et אַשְׁפָּה *pharetra*, Jesaj. XXII, 6., *robur*

deno-

denotans, ut masculinum אַמִּיץ Job. XVII, 9. Pro nomine cepit quoque Chaldaeus, qui vertit: אִשְׁתְּכַח פּוּרְקָן לְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם בְּמֵימְרָא דַיָי *inventa est salus incolis Hierosolymae per verbum Jovae*, quasi pro binis vocibus לִי יֹשְׁבֵי legisset unam, לְיֹשְׁבֵי. Jarchi, אַמְצָה item pro nomine agnoscens, ut verba haec ita sonent: *robur mihi habitatores Hierosolymae per Jovam*, eorum sensum hunc esse ait: „incolae Hierosolymae, qui sciunt, nos invitos eos oppugnasse, robur s. auxilium nobis fuerunt precibus suis ad Jovam fusis." Kimchii interpretatio talis est: „Dicent, cum fuerint inter hostes suos: *robur mihi* erunt *incolae Hierosolymae*, quippe exituri ad pugnandum, *auxilio Jovae Dei sui*, atque sic nos eripiemur per illos." Alii statuunt asyndeton et ellipsin praefixi ל ante יֹשְׁבֵי, ut sit vertendum: *robur est mihi et habitatoribus Hierosolymae in Jova*, q. d. antea pavidi, nunc pleni fiduciae ac fortitudinis divinae sumus. Mihi tamen potior videtur Kimchiana interpretatio.

6. אָשִׂים אֶת־אַלֻּפֵי יְהוּדָה כְּכִיּוֹר אֵשׁ בְּעֵצִים *Ponam*, reddam, *duces Judae sicut focum ignis inter ligna*. Illi ipsi, qui modo ab hostibus contra suos pugnare coacti fuerant, arma nunc in hostes vertent, et suis dominabuntur exactoribus. כִּיּוֹר 1 Reg. VII, 38. *labrum*, et 1 Sam. II, 14. *vas coquendis carnibus*, hic vero, ubi cum אֵשׁ conjungitur, *pelvim*, s. *focum ignis* significat, a כּוּר, Arabice كَارَ (pro كَوَرَ) *spirali forma*, s. *in gyrum circumvolvere*, quemadmodum דּוּר Ezech. XXIV, 5. et מְדוּרָה, ibid. Vs. 9., *pyram* notat, a دَارَ (دَوَرَ) *circumivit*, quasi in circulum congesta et ardens. Quod huic loco cum primis convenit, ubi principes Judae sub allegoria ignis dicuntur populos consumere *circumquaque*. Cf. כִּירַיִם Levit. XI, 35. et ad eum loc. not. בְּעֵצִים *Inter ligna*, quae sicut ab igne consumuntur, sic hostes suos consument principes Judae. Eandem imaginem vid. Obad. Vs. 18. וּכְלַפִּיד אֵשׁ בְּעָמִיר *Imo*

sicut

ficut facem ignis fcil. reddam principes Judae *in manipulo,* five, collective, *in manipulis* demeffae fegetis, qui multo facilius, quam ligna, propter ariditatem fuam conflagrant. וְאָכְלוּ *Et confument,* ficut ignis materiam; continuatur enim allegoria, cf. Obad. Vs. 18. Chaldaeus: וִיבְזוּן ...... יַת כָּל נִכְסֵי עַמְמַיָּא *et diripient ...... omnes opes gentium.* עַל־יָמִין וְעַל־שְׂמֹאול *Verfus dextram et verfus finiftram,* i. e. quaquaverfum, ut Jefaj. IX, 19. LIV, 3. Job. XXIII, 9., quod fequens docet particula סָבִיב *circumquaque,* per epexegefin appofita. Chaldaeus: מִן דָּרוֹמָא וּמִן צִפּוּנָא *ab auftro et ab aquilone.* *Dextra* enim, quae Hebraeis auftralis, *finiftra,* quae borealis (cf. Genef. XIV, 15. לִשְׂמֹאול לְדַמָּשֶׂק *Damafco ad feptentrionem*), junctae hic veniunt per fynecdochen pro univerfis mundi plagis, ut Pf. LXXXIX, 13. אֶת־כָּל־הָעַמִּים *Omnes populos,* quibus fe antea ad Hierofolymam oppugnandam coacti junxerant. Poftquam hemiftichio priore defcripfiffet hoftium interitum, jam porro quae inde fequetur Hierofolymae tranquillitatem et pacem defcribit. Quod autem dicit, וְיָשְׁבָה יְרוּשָׁלַםִ בִּירוּשָׁלָםִ *habitabit Hierofolyma in Hierofolyma,* ejus urbis nomen primo accipitur, per metonymiam, pro incolis, qui in ea continentur, deinde proprie de ipfa urbe. עוֹד *Adhuc,* porro, ut antea et olim, ut fupra I, 17. II, 16. תַּחְתֶּיהָ *Subter fe,* i. e. in loco fuo, inconcuffa et tranquilla futura; pro quo infra XIV, 11. dicitur וְיָשְׁבָה יְרוּשָׁלַםִ לָבֶטַח *fedebit Hierofolyma fecure.* Chaldaeus: וְתִצְלַח יְרוּשְׁלֵם *et profperabitur Hierofolyma.* Hieronymus: „ut rurfum habitetur Jerufalem in loco fuo, et nequaquam hoftiles impetus timeat.“

7. אָהֳלֵי יְהוּדָה *Tentoria Judae,* quae manifefte hic opponuntur Hierofolymae, capiti, f. metropoli Judaici regni, Chaldaeus recte exponit קִרְוַיָּא דְבֵית יְהוּדָה *oppida domus,* tribus, *Judae.* Et Hieronymus: „urbes, et oppida, ac villas, et viculos tribus Judae, qui direpti fuerant, atque vaftati, inftaurent.“ בָּרִאשֹׁנָה *In principio,* i. e. prius (ut Genef. XIII, 4.), quam Hierofolymam. Quod Jarchi

 fic

sic interpretatur: „antequam egrediantur Hierosolymitani ad pugnandum contra hostes.“ Itaque sensus est, gloriam victi hostis non penes Hierosolymitanos futuram, quippe post superatum demum hostem ex urbe exituros, sed penes Judam, qui supra Vs. 6. dicebatur ignis instar hostes circumquaque absumturus; aut penes ipsum potius Jovam, qui hostes amentia et caecitate percusserit (Vs. 4.), Judam vero robore induerit ad hostes jamjam confusos ulterius debellare. Hieronymus בָּרִאשֹׁנָה *sicut in principio* vertit, et in Commentario exponit: „instaurent (scil. viros) sicut fuerant antequam vastarentur.“ Verum id si vates exprimere voluisset, scripsisset כָּרִאשֹׁנָה *sicut prius*, ut Deut. IX, 18. Praeterea sensum quem antea indicavimus commendant quae sequuntur, in quibus ratio indicatur, cur Jova prius oppida Judaica, quam metropolim ex hostium potestate liberasset: לְמַעַן לֹא־תִגְדַּל תִּפְאֶרֶת בֵּית־דָּוִיד *ut ne magna fiat gloriatio domus Davidis*, i. e., ut recte Hieronymus vertit, *ut non magnifice glorietur domus David*, quasi principum virtus et metropoleos munimenta hostes debellassent. Hemistichii secundi sensum in Commentario Hieronymus bene hoc modo exponit: „Et nequaquam domus regia, et inclyti ac magnifici tribus Juda, et habitatores Jerusalem glorientur adversus tribuum Juda, quod sua regatur imperio, suo consilio gubernetur; sed sciant, quod Domini sit in utrisque victoria.“

8. הַנִּכְשָׁל *Qui labitur*, i. e. debilis, infirmus, posito consequenti pro antecedente, ut 1 Sam. II, 4., ubi נִכְשָׁלִים *lapsantes* opponuntur *fortibus*. Cf. Ps. XXXI, 11. et ad eum loc. not. Recte igitur LXX *ὁ ἀσθενῶν* verterunt, et Chaldaeus דְּחַלָּשׁ *qui debilis*, atque Syrus ܡܚܝܠܐ *imbecillis*. *Debilis* vero hic dicitur comparate ad alios, qui fortiores sunt, quasi diceret: Deus adeo roborabit illos, ut, qui eo tempore *infirmus* dicetur, futurus sit כְּדָוִיד *sicut olim David*, heros fortissimus, quemadmodum Jesaj. LXV, 20. tanta promittitur longaevitatis, ut *puer* sit dicendus, qui centum

centum annos habet. וּבֵית דָּוִיד כֵּאלֹהִים *Et domus Davidis*, populi proceres et antiſtites, *ſicut Deus*, pro quo Hieronymus poſuit: *quaſi Dei* ſcil. domus, Alexandrinum Graecum interpretem ſequutus, qui ὡς οἶκος Θεοῦ vertit. *Domo* autem ſ. *familia Dei* vix dubium ſignificari *angelos*, quos et Chaldaeus videtur intellexiſſe, quippe qui interpretatus eſt: כְּרַבְרְבִין יַצְלְחוּן *ſicut principes proſperi erunt*. כְּמַלְאַךְ יְהוָה לִפְנֵיהֶם *Sicut nuncius Jovae ante eos*, i. e. ut recte Syrus: ܕܩܕܡܝܗܘܢ *qui ante eos* fuit. Reſpici videtur ad hiſtoriam eductionis ex Aegypto, ubi Jovae angelus caſtra Iſraelitica, ut ſui populi dux, praecedebat, vid. Exod. XIV, 19. XXIII, 20.

9. אֲבַקֵּשׁ nonnulli vertunt *requiram*, ſcil. opera et facta gentium Judaeis inimicarum, poenas ab iis repetam, ut juſtus judex, uti verbum בִּקֵּשׁ 1 Sam. XX, 16. Ezech. III, 18. 20. uſurpatur. Sed hoc loco cum ſequente Infinitivo לְהַשְׁמִיד *quaeram*, operam dabo, *exſcindere* eſt vertendum, notatque operam huic rei impendendam, ut ſupra VI, 7. in וַיְבַקְשׁוּ לָלֶכֶת. אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם הַבָּאִים עַל־יְרוּשָׁלָםִ Vid. ſupra Vs. 2. 3. 4. 6.

10. וְשָׁפַכְתִּי *Tum vero*, poſtquam gentes illae inimicae deletae fuerint, *effundam*, quod verbum doni largitatem et copiam indicat; cf. not. ad Joel III, 1. עַל־בֵּית דָּוִיד וְעַל יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַםִ *Super domum Davidis et ſuper incolas Hieroſolymae*, quibus, quamvis ſupra Vs. 7. a *tentoriis Judae* diſtinguantur, hic tamen, per ſynecdochen, ceteri quoque Judaei comprehenduntur, quod apparet ex effectu effuſionis per ſingulas Judaici populo familias, Vs. 12. 13. 14. רוּחַ חֵן וְתַחֲנוּנִים *Spiritum gratiae et precum*, i. e. recte explicante Grotio, „animum illis dabo, quo gratiam meam ſubmiſſis precibus implorent." וְהִבִּיטוּ אֵלַי *Et reſpicient ad me*, tanquam Deum ſuum, a quo auxilium et ſalutem exſpectant. Pro אֵלַי in codicibus quam plurimis legitur אֵלָיו *ad eum*, qualis a perſona prima ad tertiam tranſitus

 ſaepius

ſaepius obſervatur, veluti Pſ. LXXXI, 17. Jeſaj. XLII, 24. Multis de hac legendi varietate, quae tamen ſenſum non mutat, disputavit De-Rossi in *Varr. Lectt.*, nec non in *Scholiis Critt.* ad h. l. אֵלָיו expreſſit quoque Joannes, Evangeliſta, XIX, 37., ubi noſtrum locum Jeſu, Meſſiae, cruci adſixo, accommodat. אֵת אֲשֶׁר־דָּקָרוּ *Quem confoderunt*, i. e. probris laceſſiverunt. Convenit דָּקַר ſenſu h. l. cum נָקַב, quod quum proprie *perfodere* ſignificet, ſaepe dicitur de eo, qui nomen aut famam alicujus malis dictis laedit, aliquem contumelioſe tractat et exſecratur, vid. Proverb. XI, 26. Num. XXIII, 8. 25., et de exſecratione nominis divini dicitur Levit. XXIV, 11. Rectiſſime Joa. Calvinus in Commentario ad Joannem XIX, 37. de noſtro loco ita diſſeruit: „Locum hunc qui ſecundum literam de Chriſto exponere conantur, nimis violenter torquent. Nec vero in hunc finem ab Evangeliſta citatur, ſed potius ut oſtendat, Chriſtum eſſe Deum illum, qui olim conqueſtus fuit per Zachariam, ſibi pectus a Judaeis transfodi. Illic autem Deus hominum more loquitur, ſignificans, perinde ſe vulnerari populi ſui ſceleribus, ac praeſertim obſtinato verbi ſui contemtu, ut letale eſt in homine mortali vulnus, cui cor eſt transfixum, ſicut alibi dicit, ſpiritum ſuum moerore eſſe affectum.“ Alexandrinus interpres pro verbis hebraicis haec graeca reddidit: ἀνθ' ὧν κατωρχήσαντο, quae Hieronymus vertit: *pro eo quod inſultaverunt*, et in Commentario ad illa haec notat: „Hebraicae literae *Daleth* et *Res*, hoc eſt, *D* et *R*, ſimiles ſunt, et parvo tantum apice diſtinguuntur. Ex quo evenit, ut idem verbum, diverſe legentes, aliter atque aliter transferant. Intelligentiae gratia unum demus exemplum. *Et veſtitus*, inquit [1 Sam. II, 18.], *erat Samuel Ephod Bad*, id eſt, *indumento lineo*, *Bad* enim *linum* appellatur, unde et *Baddim lina* dicuntur. Pro quo Hebraico Latinoque ſermone male quidem legunt: *Ephod Bar*, ſiquidem *Bar* aut *filius* appellatur, aut *frumenti manipulus*, aut *electus*, aut οὖλος, id eſt, *criſpus*. Quod ibi errore interpretationis accidit, etiam hic factum depre-

deprehendimus. Si enim legatur *Dacaru*, ἐξεκέντησαν, id eſt, *compunxerunt*, ſive *confixerunt* accipitur; ſin autem contrario ordine, literis commutatis, *Racadu*, ὠρχήσαντο, id eſt, *ſaltaverunt*, intelligitur, et ob ſimilitudinem literarum error eſt natus..... Verbum κατωρχήσαντο, apud Graecos, a *ſaltatu* compoſitum eſt, quod ſcilicet contra Dominum quaſi ludendo ſaltaverint." רָקָדוּ, quod hodie nonniſi in uno codice, a Kennicotto numero 355 ſignato, ſub initio ſeculi XIV. ſcripto, reperitur, et Chaldaeus interpres videtur pro דָּקָרוּ legiſſe, vertit enim: וְיִבְעוֹן מִן קֳדָמַי עַל דִּי אִטַּלְטָלוּ *et rogabunt a facie mea eo quod translati fuerunt.* Sed רָקָדוּ merae videtur tribuendum eſſe conjecturae eorum, qui indignum Deo putarent ſenſum illum, quem verba retento דָּקָרוּ fundunt. Neque אֵת אֲשֶׁר usquam denotat *eo quod*, ſed עַל אֲשֶׁר Exod. XXXII, 35., vel יַעַן אֲשֶׁר Geneſ. XXII, 16., aut לְמַעַן אֲשֶׁר Geneſ. XXII, 19. Abarbenel, poſtquam merito Jarchii et Kimchii ſententiam rejeciſſet, qui hunc locum explicant ita: „quod ſi contingat, ut gentes quendam Iſraelitarum in bello occidant, tametſi is minor aut vilior fuerit, nihilominus futurum erit, ut Iſraelitae plangant eum;" addit, hunc locum cum veteribus magiſtris in codice Talmudico Succa intelligendum eſſe de Meſſia e tribu Joſephi oriundo. „Is enim, vir ſummis viribus et bello eximius, erit dux exercitus Dei in bello iſto, quo vitam cum morte commutabit. Tunc ſublatis oculis triſtes Deum adſpicient propter illum pium ab hoſtibus interſectum, quem flebiliter lugebunt." Sed mittimus haec commenta, cujusmodi plura recenſita invenies in Joa. Frischmuthi et Gebh. Salemanni in hunc locum Diſſertationibus, quae leguntur in *Theſauro Theologico-Philologico, ſ. Sylloge Diſſertatt. elegantior. ad ſelectiora V. et N. T. loca,* Vol. I. p. 1042. ſeqq. וְסָפְדוּ עָלָיו *Et plangent* poenitentia ducti *ſuper illum*, ſive, ut alii cum Jarchio volunt, ſuffixo neutraliter accepto, *propter illud*, quod illum confoderint. Sed praeſtat ſuffixum maſculinum ad perſonam, de qua proxime antea, referre, et

ver-

vertere: *propter eum* impie quondam a se confossum. Requirit id adjecta comparatio luctus *super unigena et primogenito*, ubi עַל personis praemittitur. Cf. 2 Sam. XI, 26. וַתִּסְפֹּד עַל־בַּעְלָהּ *planctum edidit propter maritum suum*. Nec impedit pronomen in persona tertia positum, quum antea Jova in persona prima de se loquutus esset. Solent enim Hebraei primam ac secundam personam post relativum אֲשֶׁר sive expressum, sive subaudiendum, mutare in tertiam, veluti Jesaj. XXVIII, 16. הִנְנִי יִסַּד *en me* qui *fundavit*; et Thren. III, 1. אֲנִי הַגֶּבֶר רָאָה עֳנִי *ego* sum *vir qui vidit*, expertus est, *adflictionem*. Dicit igitur, Judaeos propter Jovam, indigne ab ipsis habitum, planctum edituros, et quidem non vulgarem, sed כְּמִסְפֵּד עַל־הַיָּחִיד *tanquam planctum super unigenito*, cujus mors parentibus orbis longe luctuosissima solet esse. Eadem phrasi luctus acerbus exprimitur Jerem. VI, 26. Amos VIII, 10., ad quem loc. cf. not. וְהָמֵר *Et amare lugendo* scil. *amare agent*, subaudiendum est בַּבְּכִי, phrasis legitur plene Jesaj. XXII, 4. אֲמָרֵר בַּבֶּכִי *acerbe agam in fletu*, i. e. acerbe flebo. כְּהָמֵר עַל־הַבְּכוֹר *Instar acerbi fletus super primogenito*, qui apud Hebraeos reliquis fratribus praeferre solent, uti patet e Genes. XLIX, 3. Deut. XXI, 17.

11. Luctus illius poenitentium Hebraeorum magnitudo illustratur per comparationem cum alio ingenti, eoque publico et universali luctu: כְּמִסְפַּד הֲדַדְרִמּוֹן בְּבִקְעַת מְגִדּוֹן, quae verba Hieronymus ita explicavit: sicut planctus „qui quondam fuit in urbe Adadremmon in campo Mageddon. Adadremmon, pro quo LXX transtulerunt κοπετὸς ῥοῶνος [*planctus malogranati*], urbs est juxta Jezraëlem, quae hoc olim vocabulo nuncupata est, et hodie vocatur Maximianopolis in campo Mageddon," in quo Josias, rex justus, a Pharaone, cognomento Nechao, vulneratus est, super quo Lamentationes scripsit Jeremias, quae leguntur in Ecclesia, et scripsisse eum Paralipomenon testatur liber [2 Paral. XXXV, 25.]. Sicut igitur eo tempore post reges peccatores

spes

ſpes omnis populi erat in Joſia, et occiſo illo magnus planctus in urbe commotus eſt, ita cruciſixo Salvatore renovabitur planctus in Jeruſalem.“ Urbis Hadadrimmon alias non ſit mentio in V. T. Sed Megiddon urbs erat Manaſſitarum cum campo, in ſinibus tribus Iſaſchar, et Joſ. XII, 21. XVII, 11. Jud. I, 27. V, 19. 2 Reg. IX, 17. memorata, ubi Joſias a Pharaone occiſus magnum de ſe Hieroſolymis et univerſo Judae luctum concitavit, vid. 2 Reg. XXIII, 29. 2 Paral. XXXV, 23. 24. 25. Cf. *Handb. der bibl. Alterthumsk.* Vol. II. P. II. p. 97. In alia omnia abit Chaldaeus interpres, qui verba noſtra ſic exponit: כְּמִסְפְּדָא דְאַחְאָב בַּר עָמְרִי דִּי קְטַל יָתֵיהּ הֲדַדְרִמּוֹן בַּר טַבְרִמּוֹן וּכְמִסְפַּד יֹאשִׁיָּא בַּר אָמוֹן דִּי קְטַל יָתֵיהּ פַּרְעֹה חֲגִירָא בְּבִקְעַת מְגִדּוֹן *ſecundum planctum Achabi, filii Omri, quem interfecit Hadadrimmon, filius Tabrimmon, et ſecundum planctum Joſiae, filii Amonis, quem occidit Pharao claudus* (Necho) *in campo Megiddonis*, quaſi ante בְּבִקְעַת repetendum eſſet בְּמִסְפַּד. Chaldaeum ſequutus Jarchi obſervat, loqui prophetam de duobus diverſis planctibus, de planctu ob Achabum, regem Iſraelis, *in proelio occiſum*, 1 Reg. XXII, 36., atque de publico luctu ob Joſiam, Judae regem. Ad Chaldaicam paraphraſin illuſtrandam haec obſervat Grotius: „Chaldaeus exiſtimavit, Hadadrimmon eſſe nomen regis Syri, qui Achabum occidit, de quo hiſtoria eſt 1 Reg. XXII, 34. et 2 Chron. XVIII, 33. Non improbabiliter. Nam Rimmon erat idolum Syrorum, vid. 2 Reg. V, 18. Solebant autem reges Syri nomina ab idolis ſumere, ut a Bel, Nebo, Merodach, Sach. Exiſtimavit igitur Chaldaeus, planctum Hadadrimmon dici eum, qui editus fuit ob cladem acceptam ab Hadadrimmon; quomodo dicitur *vulnere tardus Ulyſſis.*“ Verum ſi etiam demus, illum Syriae regem, e cujus exercitu miles quidam Achabum occidit (vid. 1 Reg. XXIII, 34.), fuiſſe Hadadrimmon appellatum, quis eſt, qui non potius *planctum Achabi* ab occiſo *Achabo*, de quo planctus agendus erat, quam planctum *Hadadrimmon*, ab Achabi occiſore, nominandum exiſtimet? Nec hiſtoriae ſide

fide conftat, de Achabi, impii ac fcelerati regis, morte publicum luctum inftitutum fuiffe. Gemini planctus memoriam noftro loco ftatuendam exiftimat quoque Lightfoot in *Chron. Tempor. V. et N. T.* p. 46., fed aliter, quam Chaldaeus: „Alludit hic,“ inquit, „propheta ad duas ingentes et univerfales lamentationes Ifraelis, quarum una habita fuit circa petram Rimmonis (Jud. XX.), ubi integra tribus Benjamin redacta erat ad viros fexcentos, unde et ipfi victores facti funt moerentes, altera in valle Megiddontis fuper morte Jofiae. Prior principio eorum reipublicae accidit, pofterior appetente fine.“ Verum סֶלַע רִמּוֹן, *petra Rimmon,* Jud. XX, 45., prope oppidum Rimmon, in forte tribus Judae, five Simeonis, videtur fita effe adeoque ab Hadad-Rimmon in planitie Megiddonica prorfus diverfa fuit. Graecus Alexandrinus interpres nomina הֲדַדְרִמּוֹן et מְגִדּוֹן non pro propriis locorum, fed pro appellativis habuit. Vertit enim Hebraea ita: *ὡς κόπετος ῥοῶν* (f. ut in nonnullis codicibus eft, *ῥοῶνος*) *ἐν πεδίῳ ἐκκοπτομένων* (al. *ἐκκοπτομένου*), *ficut planctus malogranati, quod in campo fucciditur,* uti Hieronymus reddidit. Pro הֲדַדְרִמּוֹן interpretem tantum רִמּוֹן expreffit, quod *malogranatum* denotat, מְגִדּוֹן vero ad גָּדַד *fuccidere* retulit. Senfum vero Graecae verfionis quod attinet, Theodoretus fpectari putat ftrepitum fuccifionis, Cyrillus autem agricolae dolorem ob fuccifam arborem. Neutrum apte ad rem. Interpretes hodie fere confentiunt cum Hieronymo, planctu Hadadrimmonis vatem intelligere illum ob occifum prope illam urbem Jofiam regem inftitutum planctum. Sed quum iis, quae pofteriorem hujus libri partem conftituunt, vaticiniis plura infint, quae antiquius Jofiä aevum arguant (vid. fupra p. 255.); videtur vates publicum luctum ob calamitatem aliquam, quae illum locum quondam afflixit, refpicere. Alias fuperioris aetatis interpretum de hoc loco conjecturas enarravit Joa. Christoph. Wichmannshausen in Differt. *de planctu Hadadrimmon,* Viteb. 1709., repetita in *Thefauro Novo Theolog. Philolog.* f. *Sylloge Differtatt. Exegeticar. ex Mu-*

faeo

ſuo Theod. Haſaei et Conr. Ikenii, Lugd. Batavor, 1732. T. I. p. 1101. ſeqq. §. IV. et X.

12. וְסָפְדָה הָאָרֶץ *Planget autem terra* univerſa, terra ſcil. Judae ſ. Iſraelitica, de qua Vſs 10. 11. ſermo. Pergit populi Judaici luctum, quem Vs. 10. 11. et ingentem atque acerbum deſcripſerat, nunc etiam ut *univerſalem* deſcribere, per totam terram, et univerſas terrae familias. מִשְׁפָּחוֹת מִשְׁפָּחוֹת לְבָד Et quidem *ſingulae familiae ſeorſim,* quot familiae, tot plangentium erunt chori. Quod priori Verſus hemiſtichio de terra et ſingulis familiis generatim dixerat, id, hemiſtichio poſteriore et Vs. 13. in partes ſecat, easdemque partes Vs. 14. denuo in ſummam colligit. Incipit autem a familia Davidis, ceu regia, ut oſtendat, a ſummo ad imum univerſos eſſe plancturos. „In David," inquit Hieronymus, „*regia tribus* accipitur, id eſt, Juda." וּנְשֵׁיהֶם לְבָד *Et mulieres eorum ſeorſim,* quod dicitur ex moribus Hebraeorum, apud quos ſexus non modo ſeparatim habitabant (cf. Geneſ. XVIII, 6. 9. XXIV, 67.), quemadmodum apud Graecos (vid. Cornelii Nepotis Praefat.), ſed et in publicis coetibus ac ſolennitatibus (ſicut ſit hodienum) ſeparabantur. Sic Exod. XV, 20. viris canentibus reſpondebat chorus feminarum. מִשְׁפַּחַת בֵּית־נָתָן לְבָד *Familia domus Nathanis ſeorſim.* Hieronymus Nathanem *prophetam,* et ſub eo prophetalem ordinem indigitari putat. Ita et Jarchi, qui tamen addit, ex mente aliorum Nathanem, *filium Davidis* (vid. 2 Sam. V, 14. 1 Paral. III, 5. Luc. III, 31.), hic intelligendum eſſe, quomodo et Vs. 13. Simeitas ramum vult eſſe familiae Davidicae. Textus, inquit, primo generatim memorat *domum Davidis,* deinde vero ſingulas ejus partes. Cui ſententiae tamen obſtat interpoſita Levitarum familia Vs. ſequ.

13. בֵּית־לֵוִי „Sacerdotes et Levitae," inquit Jarchi. Concinit Hieronymus, „Levi," inquiens, „refertur ad ſacerdotes, ex quo ortum eſt ſacerdotium." מִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְעִי *Familia Simeitarum,* i. e. tribus Simeon. „In Semei," inquit

inquit Hieronymus, „doctores accipiuntur; ex hac enim tribu magiſtrorum agmina pullularunt.“ Erat haec veterum Hebraeorum et Patrum opinio, vid. Targum Hieroſolymitanum Geneſ. XLIX, 7. et Jarchii not. ad eum loc., nec non Tertullianum *contra Judaeos* c. 10. et *contra Marcionem* L. III. c. 18. Alii pro Gerſchonitarum familia habent, coll. Exod. VI, 17. Num. III, 21. Alii denique Jarchio commemorati pro ramo familiae Davidicae, dicto a שִׁמְעִי filio Davidis, 2 Sam. V, 14.

14. „Reliquas tribus, inquit Hieronymus, „tacuit, quae non habent aliquod privilegium dignitatis. In eo autem, quod ait: *omnes tribus reliquae, tribus et tribus ſeorſum, et uxores eorum ſeorſum.* univerſas abſque nomine comprehendit.“

Cap. XIII, 1. Continuans coeptum ſermonem, oſtendit, luctum illum, de quo XII, 10—14., et ſuſceptae poenitentiae ſigna non futura ſine fructu. Verba יִהְיֶה מָקוֹר נִפְתָּח Chaldaeus exponit: יְהֵי אוּלְפַן אוֹרַיְתָא גְּלֵי כְּמַבּוּעַ דְּמַיִין *erit doctrina legis patens ſicut ſcaturigo aquarum.* Sed fontem hunc deſtinatum fore, ex mente vatis, ad abluendum et mundandum oſtendunt ultima hujus Verſus verba: לְחַטָּאת וּלְנִדָּה *ad* abluendum *peccatum et immunditiem,* quippe quorum cauſa lugebunt. Chaldaeus: וְאֶשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיהוֹן כְּמָא דְמִדַּכַּן בְּמֵי אַרְיוּתָא וּבִקְטַם תּוֹרְתָא דְחַטָּאתָא *et remittam debita eorum quemadmodum mundantur aquis adſperſionis et cinere vaccae,* quae mactatur *pro peccato,* de qua vid. Num. XIX, 9. 15.

2. אַכְרִית אֶת־שְׁמוֹת הָעֲצַבִּים *Exſcindam nomina ſimulacrorum* ſ. *idolorum,* q. d. ita ego idola idolorumque cultum exſcindam, ut ne nominanda quidem ſint amplius. Eadem ſententia Hoſ. II, 19. *Ita tibi Baalorum nomen ex ore detraham, ut eorum nominis nulla amplius fiat mentio.* Phraſi מִן־הָאָרֶץ *e terra,* dubium eſt num ſignificetur terra

Ju-

Judaica, an vero totus terrarum orbis. אֶת־הַנְּבִיאִים *Prophetas* fcil. falfos, conjunguntur enim hic cum *fpiritu immundo*, et infra Vs. 3. 4. defcribuntur ut *falfa loquuti.* Recte itaque Chaldaeus נְבִיֵּי שִׁקְרָא *prophetae mendaces* vertit. *Spiritu immunditiei*, רוּחַ הַטֻּמְאָה, Jarchi intelligit pravam concupifcentiam et inclinationem ad peccatum, quae homini adhaeret. Sed quum hic cum vatibus vaniloquis conjungatur, praeftat fpiritum mendacem intelligere, qui prophetas illos incitet, ut falfis vaticinationibus alios decipiant. אַעֲבִיר *Transire faciam*, i. e. removebo, ut fupra III 4.

3. וְהָיָה כִּי־יִנָּבֵא אִישׁ עוֹד *Fietque fi prophetaverit quis porro*, fcil. mendacium loquens in nomine Jovae, ut fequitur, quod tamen nec facile futurum effet (coll. Vs. 2.), quippe falfis etiam prophetis ad frugem redituris, ita ut fallaciae atque infaniae fuae ipfos poeniteat (Vs. 4. 5. 6.). יֹלְדָיו Ipfi illi *qui genuerunt*, parentes ejus. Adfectui naturae non plus tribuent, quam pietati in Deum; quemadmodum Deut. XXIII, 9. tribus Levi dicitur *negaffe fe patrem aut matrem noffe, neque fratres agnofcere, neque filios noffe, fed Jovae dicta fervare ejusque foedus tueri.* לֹא תִחְיֶה *Non vives*, fed, ut meruifti, occideris, quo fenfu eadem phrafis 2 Reg. X, 19. legitur. „Hoc intellige de pfeudo-propheta populum volente abducere ad cultum falforum deorum; nam in tales quemvis Judaeum lex armabat, Deut. XIII, 6—9., quae lex expreffe addit, in tali crimine nec *filio* parcendum.“ Grotius. Vid. et Deut. XVIII, 20. וּדְקָרֻהוּ *Atque ita confodient eum*, i. e. occident eum. בְּהִנָּבְאוֹ *Et quod* fic *vaticinatus eft.* Praefixum ב hic eft caufale, ut 2 Chron. XVI, 7. בְּהִשָּׁעֶנְךָ עַל־מֶלֶךְ אֲרָם *propterea quod nixus es fuper regem Syriae.* Et XXVIII, 6. בְּעָזְבָם אֶת־יְהוָה *quod reliquerunt Jovam.*

4. יֵבֹשׁוּ הַנְּבִיאִים אִישׁ מֵחֶזְיֹנוֹ *Pudefient prophetae* falfi, de quibus Vs. 3., *unusquisque propter vifionem*, vaticinationem, *fuam*, quia fe ab omnibus fperni videbunt.

בְּהִנָּבְאֹתוֹ

בְּהִנָּבְאֹתוֹ *Cum prophetaret*, vel prophetandi munus ſibi quondam arrogaret. וְלֹא יִלְבְּשׁוּ אַדֶּרֶת שֵׂעָר *Nec induent* porro *pallium pili*, i. e. pilofum f. villoſum, ſcil. e pilis caprinis vel camelinis factum, qui prophetarum habitus videtur fuiſſe; uti colligere licet ex 1 Reg. XIX, 13. 19., ubi pallium Eliae אַדֶּרֶת vocatur, et ipſe Elias 2 Reg. I, 8. אִישׁ בַּעַל שֵׂעָר *vir villoſus* dicitur, i. e. pallium habens villoſum. Quo pertinet, quod Jeſajas XX, 2. jubetur *ſolvere ſaccum de lumbis ſuis*, i. e. veſtem villoſam. Tali veſtimento aſpero e pilis camelinis confecto indutus erat Joannes Baptiſta, qui, tanquam propheta, homines ad poenitentiam exhortabatur, et Meſſiae adventum annunciabat, Matth. III, 4. Talibus igitur veſtimentis utebantur et falſi prophetae לְמַעַן כַּחֵשׁ *ad mentiendum*, ut habitum verorum prophetarum prae ſe ferentes mendaciis ſuis fidem facerent.

5. וְאָמַר Imo *dicet* hujusmodi homo, interrogatus forte, num propheta ſit; vel fuerit? לֹא נָבִיא אָנֹכִי *Non ſum propheta ego.* Adeo pudebit ipſum priſtinae *impietatis* et ſtultitiae ſuae, ut *prophetae nomen*, quod velut *honorificum* ambiverat *olim*, nunc ut turpe ſibi deprecaturus ſit, et ſi fieri poſſet, nollet ſe umquam affectaſſe hunc titulum, vel alios ejus ab ipſo adfectati, reminiſci. Iisdem verbis, ſed alio conſilio, Amoſus ſe prophetam eſſe negat VII, 14. אִישׁ עֹבֵד אֲדָמָה *Vir colens terram*, agricola (Geneſ. IV, 2.), ad ſtivam atque aratrum, quam ad docendum et prophetandum aptior. אָדָם *Homo* aliquis, ut Levit. I, 2. אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם *ſi quis veſtrum offerat Jovae oblationem.* הִקְנַנִי, Hiphil verbi קָנָה, Chaldaeus vertit אַקְנְיַנִי *poſſeſſorem me fecit* ſcil. agri. Sed R. Menahem, Jarchio referente, ex nomine מִקְנֶה *poſſeſſio*, maxime *pecuaria*, *pecus*, interpretatur: *pecuarium facit me*, pecoribus cuſtodiendis me praefecit. Aethiopibus quum verbum קנר, Hebraico קָנָה conſonum, in Conjug. VI. praeter alia notet *ſerviet* (vid. Ludolfi *Lexic. Aethiopic.* p. 209.), ſunt qui interpretentur: *ſervire me coëgit.* J. D. Michaelis in *Supplemm.* p. 2197.

aliter

aliter dispertitis in voces literis legendum conjicit וַאֲדָמָה קִנְיָנִי מִנְּעוּרָי, quae verba vertit: *ager enim fuit peculium meum a pueritia mea;* nomini קִנְיָן vel קִנְיַן tribuit significatum Arabici قِنّ, *proprium pleno jure possessum*, seu, ut Lexica de mancipio habent, *qui totus ab hero possidetur, matre et patre servus.* Minime tamen opus est, scripturam in omnibus codicibus receptam sollicitare, aut ex Aethiopica dialecto opem petere. Commode enim הִקְנַנִי verti potest: *emit me*, seu, pretio vel mercede data me habuit, ut servum seu operarium. Ita Cohel II, 7. קָנִיתִי עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת *possedi servos et ancillas.* Cf. et Nehem. V, 8. Plura enim verba hebraica esse constat, quorum significatio in Cal et Hiphil vix differt, ut כָּבַשׁ et הִכְבִּישׁ *subegit, subjecit*, כָּרַת et הִכְרִית *exscidit.*

6. וְאָמַר אֵלָיו pro וְכִי אָמַר אִישׁ אֵלָיו, *quodsi vero dixerit aliquis ad eum*, eum interrogaverit: מָה הַמַּכּוֹת הָאֵלֶּה *quid* sunt *plagae istae*, i. e. plagarum seu vulnerum vestigia s. cicatrices? Grotius intelligit stigmata inusta manibus, per quae *solebant diis gentium se mancipare, inscripto eorum signo*, nomine aut numero, quale Apocal. XIII, 16. 17. χάραγμα vocatur. Ea tamen haud putem מַכּוֹת appellata fuisse. Neque eo nomine designari verisimile incisiones manuum, quibus Baalitici vates se signarunt; vid 1 Reg. XVIII, 28. Eae enim vocantur גְּדֻדוֹת Jerem. XLVIII, 37. בֵּין יָדֶיךָ *Inter manus tuas*, i. e. in manibus tuis; ita Prov. XXVI, 13. בֵּין הָרְחֹבוֹת *in plateis*, pro quo XXII, 13. dicitur בְּתוֹךְ רְחֹבוֹת. Jarchi בֵּין יָדֶיךָ interpretatur בֵּין כְּתֵפֶיךָ *inter humeros tuos*, ibi enim, inquit, flagellantur qui aliquid peccarunt. Recte Kimchi haec verba exponit: „Si ita est, te prophetam non fuisse, *quid* igitur *plagae hae*, s. cicatrices, *in manibus tuis?* Illae enim videntur prodere, te ausum vaticinari, parentesque tuos te propterea castigasse et percussisse, cf. supra Vs. 3." וְאָמַר אֲשֶׁר הֻכֵּיתִי בֵּית מְאַהֲבָי *Et dicet*, respondebit ille interrogatus, plagae hae sunt, *quibus percussus sum in domo amantium me*, quorum verborum

borum ſenſum Kimchi hunc eſſe ait: „non ſunt plagae ob vaticinandum inflictae, ſed quibus ab illis, qui me amabant, in pueritia caſtigatus ſum, quod deſes in colendo agro exſtitiſſem.“ Sed mallem potius haec verba eſſe confitentis culpam, quaſi diceret: licet diſſimulare conatus fuerim, tamen interrogando me ita urges, ut mihi fatendum ſit quod res eſt, veſtigia haec eſſe plagarum, quibus in domo paterna ob vaticinia mendacia ſum caſtigatus. מְאַהֲבָי quamvis alias in malam partem dicatur de iis, qui impuris amoribus dediti ſunt (vid. Jerem. XXII, 20. 22. Ezech. XVI, 33. 36. 37. Hoſ. II, 7. 9. Thren. I, 19.), hic tamen deſignare videtur parentes ob falſa vaticinia caſtigati, de quibus Vs. 3. Eodem modo hunc Verſum exponit Hieronymus: „Cumque ſe oſtenderit ad hoc natum, ut in ſudore faciei ſuae comedat panem ſuum, interrogabit eum alter, et dicet: quid ſibi volunt iſtae plagae, et haec vulnera, quae in medio manuum tuarum ſunt? Et eſt ſenſus: quare adhaeres patibulo? cur manus tuae transfixae ſunt clavis? quid commiſiſti, ut huic poenae et cruciatui ſubjiceres? Et ille reſpondebit et dicet: haec vulnera et has accepi plagas, parentum meorum judicio condemnatus, et eorum, qui me non oderant, ſed amabant. Et in tantum, fugato mendacio, veritas obtinebit, ut etiam ipſe, qui ſuo punitus eſt vitio, recte perpeſſum ſe eſſe, fateatur.“

7. Adhuc bona et jucunda praedixit vates. Ne autem qui haec legerent in hanc inducerentur opinionem, populi Judaici conditionem futuris temporibus fore immunem ab omni moleſtia et calamitate, jam annunciat, priusquam Jova populum ſuum repurget atque revocet in perfectum ordinem, graviſſimas clades fore intermedias. Occiſo enim, qui Jovae auctoritate populum Hebraicum gubernaturus eſt, ſumma rerum erit perturbatio. Proſopopoeia uſus gladium alloquitur, quo populi rector ſit interimendus: חֶרֶב עוּרִי *gladie expergiſcere*, i. e. agitare! Imperativus eſt pro Futuro, quaſi diceret: futurum eſt, ut agitetur gladius עַל־רֹעִי

ſuper

fuper f. *contra paftorem meum*, i. e. quem populo meo regendo praefeci; cf. fupra XI, 4. 7. Ita Jefaj. XLIV, 28. Cyrum Jova vocat *paftorem fuum* (רֹעִי). וְעַל־גֶּבֶר עֲמִיתִי *Et contra virum focium meum.* Idem dicit aliis verbis. *Socium fuum* Jova vocat illum paftorem, five gubernatorem, quia idem munus obiturus eft fecum; nam et Jova fui populi *paftor* dicitur, veluti Jefaj. XL, 11. הַךְ אֶת־הָרֹעֶה וּתְפוּצֶין הַצֹּאן *Percute*, occide, tu, o gladie, *paftorem, ita ut*, necato paftore, *difpergantur oves.* Verbum הִכָּה *percutere* gladio eft, eo occidere, vid. Jof. VIII, 24. X, 30. XIX, 47. Significatur, populum, rectore orbatum, disturbatum et diffipatum iri. Haec verba ad fe retulit Jefus, Meffias, referente Matthaeo XXVI, 31. et Marco XIV, 27. וַהֲשִׁבֹתִי יָדִי עַל־הַצֹּעֲרִים *Et reducam manum meam fuper parvos*, five *parvas* fcil. ovium, צְעִירֵי הַצֹּאן, uti legitur Jerem. XLIX, 20. L, 45. Dicitur Jova *reducere fuper populum aliquem manum fuam* cum illum fublatis malis et impiis emendat et purgat, vid. Jefaj. I, 25. et ad eum loc. not. *Parvis ovibus* innui videntur inferiores et plebeji, qui communem calamitatem non quidem evadent, ita tamen, ut ex tribus partibus tertia confervetur, ut Vs. fequ. dicitur. Chaldaeus hunc Verfum ita expofuit: חַרְבָּא אִתְגְּלָא עַל מַלְכָּא וְעַל שִׁלְטוֹנָא חַבְרֵיהּ דִּכְוָתֵיהּ דְּדָמֵי לֵיהּ אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת קְטוֹל יַת מַלְכָּא וְיִתְבַּדְּרוּן שִׁלְטוֹנַיָּא וַאֲתִיב יַת מְחַת גְּבוּרְתִּי עַל תִּנְיָנָא *gladie, denudare contra regem, et contra principem, focium ejus, qui ficut ille, qui ei fimilis. Dicit Jova: interfice regem, et difpergantur principes; et reducam plagam fortitudinis meae contra fecundum*, i. e. contra eos qui proximi funt a principibus. Graecus Alexandrinus pro עַל־הַצֹּעֲרִים pofuit ἐπὶ τοὺς ποιμένας, quafi הָרֹעִים legiffet, ablato צ, et transpofitis literis ע et ר.

8. בְּכָל־הָאָרֶץ vid. not. fupra ad Vs. 2. פִּי־שְׁנַיִם *Os* f. *portio duorum*, i. e., uti Chaldaeus vertit, תְּרֵין חוּלָקִין *duae partes*; phrafis ex dividenda hereditate fumta, Deut. XXI, 17. 2 Reg. II, 9. Significantur autem *duae tertiae*, i. e.,

i. e. major pars incolarum terrae; memoratur enim mox *tertia pars*, quae ab excidio superfutura promittitur. בָּהּ *In ea* scil. terra Judaica. יִכָּרְתוּ יִגְוָעוּ *Exscindentur, exspirabunt*, pars una *exscindetur* gladio, et pars altera *exspirabit* peste, aut alio mortis genere. וְהַשְּׁלִשִׁית יִוָּתֶר בָּהּ *Tertia vero pars*, minor, *relinquetur*, superstes remanebit ab excidio *in illa*, ut non tota gens exscindatur, sed reliquias habeat, postquam per ignem prius purgatae fuerint, salvandas, Vs. 9. Cf. XIV, 2. Similia praenunciata vid. Jesaj. IV, 3. VI, 13. Ezech. VI, 8. 9. Zephan. III, 12.

9. וְהֵבֵאתִי אֶת־הַשְּׁלִשִׁית בָּאֵשׁ *Inducam* tamen et *hanc tertiam partem*, quae ab excidio supererit, *in ignem*, בְּעָקָא בְּכוּר דְּאִשָּׁא *in angustiam veluti in fornacem ignis*, ut Chaldaeus vertit. Duras vexationes vocat *ignem*, quia, sicut metalla igne purgantur, ita homo probatur rebus adversis. וּצְרַפְתִּים כִּצְרֹף אֶת־הַכֶּסֶף *Atque sic liquabo eos sicut liquatur argentum*, ut a scopo purgetur. Eadem metaphora usus est Jesajas I, 25. *Convertam manum meam ad te, et excoquam ad purum scorias tuas, et auferam omne stannum tuum.* וּבְחַנְתִּים כִּבְחֹן אֶת־הַזָּהָב *Et probabo eos sicut probat quis aurum*, per multa mala eorum explorabo constantiam. Eaedem imagines Jerem. IX, 6. Ps. LXVI, 10. הוּא *Ille* populus reliquus, igne probatus et purgatus. יִקְרָא בִשְׁמִי *Invocabit nomen meum*, me sospitatorem suum agnoscet et venerabitur, cf. Jesaj. XLI, 25. LXV, 24.

Cap. XII. XIII.

1. *Effatum verbi Jovae super Israele: ait Jova, qui coelum extendit, et terram fundavit, et formavit spiritum hominis in medio ejus.*

2. *En! ego reddo Hierosolymam poculum inebrians omnibus circum populis, et etiam Juda* coactus *erit in obsidione contra Hierosolymam.*

3. *Fietque die illa, ut reddam Hierosolymam lapidem ponderosum omnibus populis, omnes qui eum moliti fuerint, lacerabuntur, et congregabunt se adversus eam omnes gentes terrae.*

4. *Die illa, ait Jova, percutiam omnem equum stupore, et qui ei insidet amentia; sed super domum Judae aperiam oculos meos; sed omnee equos populorum percutiam caecitate.*

5. *Dicentque duces Judae in corde suo: robur est mihi incolisque Hierosolymae in Jova, agminum Deo, Deo ipsorum.*

6. *Die illa reddam duces Judae instar foci ignis inter ligna, et instar facis ignitae inter manipulos, consumentque dextrorsum et sinistrorsum omnes circumquaque populos; et sedebit Hierosolyma adhuc in loco suo Hierosolymae.*

7. *Et salvabit Jova tabernacula Judae prius, ne sese efferat decus domus Davidica et decus incolarum Hierosolymae supra Judam.*

8. *Die illa proteget Jova incolam Hierosolymae, eritque infirmus inter eos die illa sicut Davides; et domus Davidis angelorum instar, quasi Jovae angelus eos anteiret.*

9. *Fietque die illa, ut studeam perdere omnes gentes adversum Hierosolymam venientes.*

10. *Effundamque super domum Davidis, et super incolas Hierosolymae spiritum gratiae et supplicationis, respicientque ad me, quem confoderunt, plangentque de eo, sicut de unico filio plangitur, et acerbum fletum tollent, sicut primogenitus acerbe fleri solet.*

11. *Die illa magnus erit planctus Hierosolymis, instar planctus Hadadrimmonis in campo Megidonio.*

12. *Plangetque terra, singulae cognationes seorsum; cognatio domus Davidis seorsum, eorumque uxores seorsum; cognatio domus Nathanis seorsum, eorumque uxores seorsum.*

13. *Cognatio domus Levi seorsum, eorumque uxores seorsum; cognatio Simei seorsum, eorumque uxores seorsum.*

14. *Omnes reliquae cognationes, singulae cognationes seorsum, earumque uxores seorsum.*

Cap. XIII, 1. *Die illa erit fons apertus pro domo Davidis et incolis Hierosolymae ad piacula et immunditiem abluendam.*

2. *Futurum est illa die, inquit Jova, agminum Deus, ut exstirpem nomina simulacrorum e terra, ut non amplius commemorentur, et etiam vates et spiritum impurum exterminabo e terra.*

3. *Et futurum est, ut si quis deinceps vaticinetur, dicant ei pater et mater, parentes sui: ne vivas, quia mendacium loquutus es nomine Jovae. Configentque eum pater et mater, parentes sui, propterea quod vaticinatus fuerit.*

4. *Fu*

4. *Futurum est die illa, ut pudeat vatum unumquemque praedictionis suae, neque induent pallium villosum mentiendi gratia.*

5. *Dicetque unusquisque: ego non sum vates; agricola ego sum; nam emit me aliquis a pueritia mea.*

6. *Quodsi vero ei quis dicat: quid sibi volunt vulnera ista in manibus tuis? respondebit: ea sunt, quibus vulneratus sum in domo eorum, qui me amarunt.*

7. *O ensis! excitare in pastorem meum, et in virum socium meum, dicit Jova, agminum Deus. Percute pastorem, et dispergentur oves; convertamque manum meam ad parvulos.*

8. *Futurum est, inquit Jova, ut in tota terra duae, quae in ea erunt partes, exscindantur et exspirent; tertia vero in ea supererit,*

9. *Et inducam tertiam illam in ignem, et liquabo eos, sicut liquatur argentum, et probabo eos, quemadmodum probatur aurum. Ille invocabit nomen meum, et ego exaudiam eum. Dicam: populus meus est ille: et ille dicet: Jova est Deus meus.*

IV.

Cap. XIV.

Argumentum.

Quae fupra Cap. XII. vates praedixerat de Hierofolyma, a gentibus finitimis oppugnanda, fed liberanda a Jova, qui gentes illas partim caedet, partim Hebraeis fubjiciet, illa hoc Capite ita repetit, ut eadem fufius et ornatius exponat.

Hoc vaticinium vernacule redditum et notis illuftratum a Joa. Melch. Hartmann legitur in *den Blumen alt-hebr. Dichtkunft* p. 655. feqq.

---

1. יוֹם־בָּא לַיהוָה *Dies veniet Jovae*: ל hic notat auctorem, ut יוֹם לַיהוָה Jefaj. II, 12. Ezech. XXX, 3. *Dies Jovae* talis eft, quo potentiam fuam et gloriam patefaciet, fupplicium de improbis fumendo, pios vero ex eo admirandum in modum eximendo liberandoque; cf. not. ad Ezech. XXX, 3. Joel III, 4. (al. II, 31.). וְחֻלַּק שְׁלָלֵךְ *Quo* fcil. die (ו pro בַּאֲשֶׁר) *dividetur fpolium tuum*, i. e. tibi ademtum. Alloquitur Hierofolymam, uti patet e Vs. fequ., ad quam referendum eft fuffixum femininum in duabus poftremis hujus Verfus vocibus. *Dictionis* בְּקִרְבֵּךְ *in medio tui*, f. *intra te* vim bene explicat Hieronymus: „Quanta," inquit, „neceffitas erit, ut fpolia ejus dividantur in medio illius? Solet hoc frequenter accidere, ut quae fubito impetu in civitate direpta funt, foris in agro aut in folitudine dividantur. ne forte hoftes fubveniant. Hic autem tantum malo-

malorum pondus incumbet, ut quae direpta sunt in civitatis medio dividantur pro securitate victoriae.“ Chaldaeus haec verba in bonam partem accipit: וְיִפַּלְגוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל נִכְסֵי עַמְמַיָא בְּגַוִיךְ יְרוּשְׁלֵם *divident domus Israel opes populorum in medio tui, Jerusalem.* Sed explicationem superiorem confirmant quae Versu 2. sequuntur de urbe capienda, domibusque diripiendis, quibus hic Versus magis declaratur.

2. אֶל־יְרוּשָׁלַם *Contra Hierosolymam;* ita pro עַל particula אֶל legitur et Jos. X, 6. נִקְבְּצוּ אֵלֵינוּ *congregarunt sese adversus nos reges Amoraeorum.* לַמִּלְחָמָה *Ad bellum,* ad civitatem obsidendam et oppugnandam, ut Jesaj. VII, 1. Obad. Vs. 1. Non solum vero oppugnabitur, sed וְנִלְכְּדָה הָעִיר *et capietur* s. *expugnabitur urbs,* quomodo eadem dictio et 1 Reg. XVI, 18. occurrit. Phrases וְנָשַׁסּוּ הַבָּתִּים וְהַנָּשִׁים תִּשָּׁגַלְנָה leguntur et Jesaj. XIII, 16., ad quem loc. vid. not. לֹא יִכָּרֵת מִן־הָעִיר *Non exscindetur ex urbe,* i. e. manebit in ea.

3. Redditur ratio, cur non omnes urbis incolae vel sint deportandi vel exscindendi, sed pars eorum superstes sit mansura, quod Jova ipse egredietur et contra populos illos hostiles pugnabit. כְּיוֹם הִלָּחֲמוֹ בְּיוֹם קְרָב *Sicut die quo pugnavit ipse die proelii,* i. e., ut Chaldaeus vertit, כְּיוֹם אַגָחוּתֵיהּ קְרָב עַל יַמָּא דְסוּף *sicuti die quo praeliatus est ad mare algosum,* contra Aegyptios, cum Hebraeos ex Aegypto eduxisset, vid. Exod. XIV, 14. 15. XV, 3. seqq.

4. וְעָמְדוּ רַגְלָיו *Et stabunt pedes ejus,* Jovae, pugnantis contra populi sui hostes. Chaldaeus: וְיִתְגְּלֵי בִגְבוּרְתֵּיהּ *manifestabit se cum fortitudine sua.* Sic Jova legitur super montem Sinai descendisse, ut mons totus ob praesentiam ejus contremuerit, Exod. XIX, 18. 20. עַל־הַר הַזֵּיתִים *Super monte olearum;* ibi igitur Jova potentiam suam exseret, cf. Ezech. XI, 23. et ad eum loc. not. אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרוּשָׁלַם *Qui est in conspectu Hierosolymae,* i. e. prope urbem, ut ex ea facile conspici possit. Cf. Actor. I, 12. Reliquam Versus

partem

partem Hieronymus ita exponit: „Dicamus παραφραστικῶς, ut possint patere quae scripta sunt: quum mons Oliveti grandi voragine praeruptus fuerit, ita ut una pars voraginis ad Orientem, altera ad Occidentem respiciat, repente et in ipsa voragine excelsa ex utraque parte praerupto, alia vorago rumpetur ad Aquilonem, alia ad Austrum, et praeruptum quadrangulum fiet, ut quadrifariam in quatuor plagas Orientis et Occidentis, Aquilonis et Austri, vorago tendatur."

5. וְנַסְתֶּם *Et fugietis*, populum alloquitur Judaicum, quem supra Vs. 1. feminino utens respectu orbis, quae populum continet, est alloquutus. Sed pro וְנַסְתֶּם in codicibus, quos Hebraeorum Critici *Orientales* vocant, nec non in codice Erfurtensi 3., et tribus codicibus De-Rossii legitur וְנִסְתַּם, 3 Praeter. Niphal verbi סָתַם *obturavit*; idemque in suo codice Hebraeo legit Alexandrinus Graecus interpres, qui, *καὶ ἐμφραχθήσεται*, et Chaldaeus, qui וְיִסְתְּתִים *et obturabitur* vertit. Idemque sequutus est Dathius in versione; nec est sensus spernendus: *obturabitur vallis montium meorum*, i. e. montis in duas partes a me fissi. Quod in nostris libris receptum est si sequaris, verba וְנַסְתֶּם גֵּיא־הָרַי vertenda erunt: *fugietis per vallem montium meorum*, sive, ut Hieronymus, *ad vallem montium meorum*, quod in Commentario sic exponit: „*ad vallem*, quae est inter Templum et Sion. Hi enim Templi et Sion duo montes Dei montes appellantur, quia vallis illa montis Oliveti, quae praeruptis hinc atque inde montibus cingitur, usque ad Templi montem, qui sanctus est, suam voraginem trahet." כִּי־יַגִּיעַ גֵּי־הָרִים אֶל־אָצַל *Nam pertinget vallis montium ad Azal.* Videtur nomen proprium loci cujusdam ad orientem Urbis esse. Hieronymus pro appellativo habuit vertitque: *usque ad proximum*, Symmachum, uti ipse fatetur, sequutus, significatione petita ex adverbio אֵצֶל *prope*, Genes. XXXIX, 10. Sed reliqui veteres pro nomine proprio habuerunt, quod sane verborum flagitat fluxus. Et proprium quidem

viri

viri nomen est 1 Chron. VIII, 37. 38. IX, 44. כַּאֲשֶׁר נַסְתֶּם מִפְּנֵי הָרַעַשׁ בִּימֵי עֻזִּיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה *Sicut fugistis*, i. e. majores vestri *propter terrae motum in diebus Usiae, regis Judae*, de qua concussione tacent quidem libri V. T. historici, sed commemorat eum vates Usiae coaevus, Amos I, 1., ad quem loc. cf. not. Interitum copiarum hostilium comitabitur itaque totius naturae commotio, qualis futura describitur ab Ezechiele in Gogitarum interitu XXXVIII, 19. 20. וּבָא יְהוָה אֱלֹהַי *Et veniet Jova Deus meus.* Sic vates de Deo modo suis, modo ipsius Dei nomine et verbis loquitur, et priori quidem respectu tertiam de Deo adhibet personam, ut Vs. 1, 3. 4., posteriori vero primam, ut Vs. 2. et initio Vs. 5, כָּל־קְדֹשִׁים עִמָּךְ *Omnes sancti tecum.* Apostrophe ad Deum; unde veteres interpretes omnes planum retinentes sermonem verterunt: *cum eo*. Alii cum Aben-Esra suffixum referunt ad Hierosolymam, coll. Vs. 1. Verum quia praecessit וּבָא, *et veniet*, vix dubium, intelligi coetum eorum, qui veniunt cum Jova. *Sanctis* hic indicantur spiritus coelestes, Jovae ministri, ut Dan. VIII, 13. Job. V, 1. XV, 15. Ps. LXXXIX, 6. 8.

6. Verba יְקָרוֹת וְקִפָּאוֹן dubiae sunt interpretationis ob יְקָרוֹת, quod, si pro plurali feminino adjectivi יָקָר, *pretiosus* sumas, ut 1 Reg. V, 17., ubi אֲבָנִים יְקָרוֹת sunt *lapides pretiosi*, hic nullum tolerabilem sensum fundit. Chaldaeus, qui עֲדִי *praedam* vertit, videtur *res pretiosas direptas* intellexisse; minime apte huic loco, ubi solita diei noctisque tempestatumque vicissitudo perturbata describitur. Perquam apposite ad rem Graecus Alexandrinus καὶ ψῦχος καὶ πάγος vertit, eumque sequutus Hieronymus, *sed frigus et gelu*, et Syrus, ܐܠܐ ܩܘܪܐ ܘܓܠܝܕܐ, quae verba idem notant. Sane קִפָּאוֹן esse *gelu, glaciem*, a *concrescendi* notione, quam verbum קָפָא obtinet (vid. Exod. XV, 8. Job. X, 10.), vix dubium, consentiuntque in eo significatu veteres omnes, nam et Chaldaeus illud גְּלִיד vertit. Cum gelu vero et lucis defectu, qui proxime antea memoratur, aptissime conjungi

frigus;

frigus, quis non videt? Putem igitur vel pro יְקָרוֹת legendum esse וְקָרוֹת *et frigora*, i. e. frigus vehementissimum, vel יְקָרוֹת idem quod קָרוֹת valere. Observatu haud indignum, Prov. XVII, 27. pro וְקַר־רוּחַ *et frigidus spiritu* ad marginem legi יְקַר־רוּחַ, sensu non diverso, quum et alias quae in textu et ad marginem habentur, non differre soleant. Quod hoc Zachariae loco in textu scriptum est, יקפאון, efferendum יִקְפָּאוּן, *frigore congelascent* scil. aquae, quod nomen et deest Genes. XXIV, 11., coll. Vs. 13. 19. 20. C. B. Michaelis יְקָרוֹת *claritates* f. *splendores* interpretatur, collato Job. XXXI, 26. וְיָרֵחַ יָקָר הֹלֵךְ *et luna in claritate incedens*, קִפָּאוֹן vero *densitatem*, i. e. spissam caliginem, et totum hunc locum sic exponit: *non erit lux*, scil. perfecta et constans, sed per vices mixtimque *splendores et caligo*. Et τὸ כתיב eundem in sensum explicat: *claritates*, si quae exsistent, *condensabuntur*, atque in spissas mox tenebras transibunt. Sed negat vates simpliciter fore lucem, et faciliorem concinnioremque esse sententiam ab Alexandrino, Hieronymo et Syro expressam, nemo facile neget.

7. וְהָיָה יוֹם־אֶחָד *Eritque dies unus*, i. e. prorsus singularis, et qui parem vix habiturus est, ut Ezech. VII, 5. רָעָה אַחַת est *malum unicum*, singulare, vid. not. ad eum loc. Quomodo Arabes أَحَدُ ٱلْأَحَدِينَ *unum unorum* vocant qui incomparabilis est. Et إِحْدَى ٱلْأَحَدِ *unam unius* rem ingentem et inusitatam, rem perquam admirandam. Erit igitur יוֹם־אֶחָד talis, qualis Jerem. XXX, 7. dicitur *dies magnus* מֵאֵין כָּמֹהוּ *ut nullus ei sit similis.* Alii unitatis notam pro indefinito capiunt, ut 1 Sam. XXVII, 1. יוֹם־אֶחָד est *die quodam*, aliquando. Sed prior ille sensus huic contextui magis accommodatus videtur. הוּא יִוָּדַע לַיהוָה *Is notus est Jovae*, quo temporis momento ingruet, mortalium nemo determinare potest. לֹא־יוֹם וְלֹא־לָיְלָה *Non dies nec nox* erit, quod Chaldaeus ita exponit: לָא כִנְהוֹר יְמָם וְלָא כְקְבַל

לַיְלָה כְּקַבֵּל *non ſicut lux diei, neque ſicut tenebrae noctis erit.* Sed Hieronymus: „una dies erit atque perpetua, nequaquam ſibi luce et tenebris, die et nocte ſuccedentibus.“ וְהָיָה לְעֵת־עֶרֶב יִהְיֶה־אוֹר *Et futurum erit ut tempore veſpertino ſit lux.* ו ante הָיָה hic valet *nam,* ſiquidem cauſam reddit ejus quod dixerat, *nec nox.* Nec ulla, inquit, vere nox erit, quia veſperi lucebit luce media, i. e. nec clara penitus, nec omnino denſa et obſcura, ut cum nox eſt.

8. מַיִם־חַיִּים *Aquas vivae,* i. e. perennes, ſemperque fluentes. Similia iis quae hic leguntur de aquis perennibus ex Hieroſolymis egredientibus leguntur Ezech. XLVII, 1. ſeqq., ſed diſertius explicata. Cf. quae ad eum loc. notavimus. חֶצְיָם אֶל־הַיָּם הַקַּדְמוֹנִי *Dimidium* ſ. pars una *illarum aquarum ad mare anterius* ſ. *orientale,* i. e. ad mare ſeu lacum *aſphaltiticum,* Hieroſolymae ad orientem ſitum, Ezech. XLVII, 18. et Joel II, 20. eodem nomine appellatum. וְחֶצְיָם אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן *Et pars altera earum ad mare poſterius* ſeu *occidentale* (ut Chaldaeus habet, לְיַמָּא מַעַרְבָאָה), quod nos mediterraneum vocamus, quodque Palaeſtinenſibus ad Orientem converſis a tergo eſt. Cf. loca Ezechielis et Joelis laudata et Deut. XI, 2—4. XXXIV, 2. Concipitur urbs Hieroſolymitana ut in medio ſita, fluvius vero inde manans ut in diverſas oppoſitasque plagas abiturus. בַּקַּיִץ וּבָחֹרֶף יִהְיֶה *In aeſtate et* in *hyeme erit,* manabit fluvius ille perennium aquarum, „ut aquae iſtae,“ inquit Hieronymus, „quae exibunt de Jeruſalem, nec gelu conſtringantur hyemis, nec aeſtatis nimio fervore ſiccentur; quanquam pro *hyeme vernum tempus* [ἔαρ] Septuaginta tranſtulerint, quod ad diſtinctionem aetatis non convenit.“ Verum id J. D. Michaelis in *Supplemm. ad Lexx. Hebrr.* p. 937. Alexandrinos homines pro climatis Aegyptii ratione feciſſe putat, et ἔαρος nomine hyemem intellexiſſe. Qui enim nobis hyemales, ver Aegyptiorum ſunt.

9. וְהָיָה יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ *Eritque Jová in regem ſuper omnem terram,* non in Judaea ſolum, ſed

ubi-

ubicunque locorum regnabit, coletur, et invocabitur. Cf. Jesaj. LIV, 5. Ps. XLVII, 3. 8. LXXII, 8—12. Chaldaeus: וְתִתְגְּלֵי מַלְכוּתָא דַיְיָ עַל כָּל יָתְבֵי אַרְעָא *manifestabit se regnum Jovae super omnes incolas terrae.* יִהְיֶה יְהוָה אֶחָד *Erit Jova unus*, nulli erunt dii praeter ipsum, idolis cunctis abolitis; vid. supra XIII, 2. Chaldaeus: וְיִפְלְחוּן קֳדָם יְיָ כְּתַף חַד *servient coram Jova humero uno*, phrasis desumta ex Jesaj. XI, 14. Zephan. III, 9. וּשְׁמוֹ אֶחָד *Et nomen ejus unum* erit, nulla amplius in Dei cultu varietas. Chaldaeus: אֲרֵי שְׁמֵיהּ יַצִּיב בְּעָלְמָא וְלֵית בַּר מִנֵּיהּ *nam nomen ejus persistet in aeternum, nec erit aliud praeter ipsum.*

10. יִסּוֹב כָּל־הָאָרֶץ *Convertetur* (cf. verbum סָבַב eodem significatu usurpatum Ps. LXXI, 21.) *universa terra* Hierosolymam circumjacens, ut quae montana et aspera olim fuerat, nunc plana et campestris fiat. Innuitur, omnes circumquaque montes et colles humiliatum iri, ut sancta Hierosolyma unice elata et conspicua sit, ut altero hemistichio diserte dicitur. כָּעֲרָבָה *Sicut planities campestris*, quod vel indefinite capi potest, ita ut respiciatur solum ad planum regionis situm, vel definite de certa planitie eaque Jordanica, quae עֲרָבָה κατ᾽ ἐξοχὴν dicitur Deut. I, 7. III, 17. IV, 49. מִגֶּבַע *Inde a Geba*, oppido tribus Benjamin, adeoque urbi Hierosolymitanae ad septentrionem sita, Jos XXI, 17. 1 Sam. XIII, 3. 1 Reg. XV, 22. Cf. *Handb. der bibl. Alterthumsk.* Vol. II. P. II. p 176. לְרִמּוֹן *Usque ad Rimmon*, oppidum Judae in parte australi, Jos. XV, 21. 32., Simeonitis olim concessum, Jos. XIX, 7. Describuntur hic termini non planitiei, ut quidam opinantur, sed terrae Hierosolymam ambientis, at in planitiem vertentis. נֶגֶב יְרוּשָׁלִָם (quae Rimmon) *ad austrum Hierosolymae* est sita. וְרָאֲמָה *Et exaltata* erit Hierosolyma, humiliatis quae circa eam sunt. Est a verbo רוּם, cujus *Vau* transit aliquando in *Aleph*, idque vel quiescens, ut Prov. XXIV, 7. (רָאמוֹת), vel mobile, ut h. l. Chaldaeus vertit: וְתִתְרַבֵּי *et magnificabitur.* וְיָשְׁבָה תַחְתֶּיהָ *Et habitabit subter se*, firmiter, loco suo non amplius mo-

movenda; cf. ſupra XII, 6. לְמִשַּׁעַר בִּנְיָמִן *Inde a porta Benjaminis,* ceu boreali, memorata et Jerem. XXXVII, 13. XXXVIII, 7. עַד־מְקוֹם שַׁעַר הָרִאשׁוֹן *Usque ad locum portae primae,* quae alias non commemorata reperitur, forſan eſt eadem, quae Nehem. III, 6. הַיְשָׁנָה *vetus*, aut quae hic dicitur שַׁעַר הַפִּנִּים *porta angulorum*, haud diverſa, uti veriſimile, ab ea quae 2 Reg. XIV, 13. Jerem. XXXI, 38. 2 Paral. XXVI, 9. שַׁעַר הַפִּנָּה *porta anguli* vocatur, inde fortaſſis, quod ſita eſſet in *angulo* inter orientem et aquilonem. וּמִגְדַּל חֲנַנְאֵל *Et a turre Hananaelis* orientem verſus, a qua porta ovium haud longe diſſita, Nehem. III, 1. Jerem. XXXI, 38. עַד יִקְבֵי הַמֶּלֶךְ *Usque ad lacus torcularios regis,* qui quum haud dubie olim extra urbem fuerint, innui videtur, urbem Hieroſolymitanam futuro tempore ultra priſcos limites in longum latumque proferendam eſſe.

11. וְיָשְׁבוּ בָהּ *Et habitabunt in ea* ſcil. ſecure, ut in fine Verſus dicitur. וְחֵרֶם לֹא יִהְיֶה־עוֹד *Et anathema,* quo terra et urbs prius percuſſa fuit (Mal. III, 24.), *non erit amplius.* Chaldaeus חֵרֶם interpretatus eſt קְטָלָא *occiſionem.* Significatur, nullum poſthac reatum in Urbe fore, quem Deus vindicare velit exſtirpatione. וְיָשְׁבָה יְרוּשָׁלַםִ לָבֶטַח *Et habitabit Hieroſolyma ſecure,* ita ut hoſtes nullos amplius metuendos habeat.

12. Redit jam ad ea, quae ſupra Vs. 3. ſeqq. de debellandis Hieroſolymae hoſtibus dixit. הָמֵק בְּשָׂרוֹ *Contabefaciendo* ſcil. contabefacient *carnem* ſ. *corpus ejus,* ſcil. unius cujusque hoſtium, ita ut exareſcens ſucco omni ac vigore deſtituatur, et in corruptionem abeat. וְהוּא עֹמֵד עַל־רַגְלָיו *Dum ipſe* homo adhuc *ſtans eſt ſuper pedibus ſuis,* ita ut veluti viva cadavera futuri ſint.

13. תִּהְיֶה מְהוּמַת־יְהוָה *Erit conturbatio Jovae,* i. e. a Jova ipſis immittenda (eſt enim Genitivus cauſae efficientis), ſicut olim caſtris Midianiticis Jud. VII, 22., ac Philiſthaeis, quum hoſtes divinitus confuſi arma contra ſe invi-

:cem

cem ipſi ſtringerent, ut hic ſubjungitur: וְהֶחֱזִיקוּ אִישׁ יַד רֵעֵהוּ *ita ut arrepturi ſint quisque manum ſocii ſui,* ſcil. per errorem, quaſi hoſtes eſſent, invicem commiſſi. Cf. ſupra XI, 6. וְעָלְתָה יָדוֹ עַל־יַד רֵעֵהוּ *Et aſcendet manus ejus contra manum ſocii ſui,* i. e. ipſi manum conferent invicem. Bene Hieronymus: „Apprehendet unusquisque manum proximi ſui, et conferetur manus cum alterius manu, prae formidine, et malorum pondere quae ſupervenient.“ Chaldaeus: וְתִתְחַלַּשׁ יְדֵיהּ עִם יְדָא דְחַבְרֵיהּ *et avelletur manus ejus cum manu ſocii ſui.* Jarchi: „qui fortior erit vincet.“

14. וְגַם־יְהוּדָה תִּלָּחֵם בִּירוּשָׁלָ͏ִם *Sed et Juda pugnabit contra Hieroſolymam* ſcil. coacte, ut recte notat Jarchi. Sic et Chaldaeus: וְאַף דְבֵית יְהוּדָה יַיְתוּנוּן עַמְמַיָא כַּד אֲנִיסִין לְאַגָּחָא קְרָבָא בִּירוּשְׁלֵם *quin et illos, qui ſunt de domo Judae gentes adducent coactos pugnare pugnam in Hieroſolymam.* Cf. not. ad XII, 2. Sunt quidem, qui בִּירוּשָׁלָ͏ִם exponant *in Hieroſolymis*, vel: pro *Hieroſolymis*, ut urbem non expugnaturus ſed defenſurus Juda innueretur; verum poſt *pugnandi* verbum praepoſitio ב nominibus urbium praemiſſa adverſative capienda eſt, vid. Jud. IX, 45. 1 Sam. XXIII, 1. Praeterea hoc mirum non foret, *Judam in* vel *pro Hieroſolymis* pugnare, quoniam ut fratres hoc ſua ſponte facturi praeſumerentur, ita ut opus minime fuiſſet dicere: *ſed et Juda pugnabit pro Hieroſolymis,* quod rem minime exſpectatam innuit. וְאֻסַּף *Colligetur tamen* ut ſpolium, ſcil. a Juda ad militandum coacto et ab Hieroſolymitanis antea obſeſſis, nunc vero Jovae auxilio liberatis, ita ut fugatis caeſisque hoſtibus opimas praedas ex eorum caſtris acturi ſint. חֵיל *Robur,* i. e. opes, divitiae, veluti aurum, argentum, veſtes, ut mox declaratur. Cf. de hoc nominis חיל ſignificatu not. ad Pſ. XLIX, 7. לָרֹב מְאֹד *Usque ad multitudinem,* i. e. multas *valde,* ut 1 Paral. IV, 18.

15. וְכֵן *Et ſic* pariter, q. d. ita vero Jova non ſolum hoſtes ipſos percutiet, ſed jumenta quoque illorum, quae belli inſtrumenta ſunt partim ad conflictandum, partim

vero

vero ad ferendas farcinas et impedimenta. בַּמַּחֲנוֹת הָהֵמָּה *In castris illis* fcil. populorum Hierofolymam oppugnantium. כַּמַּגֵּפָה הַזֹּאת *Secundum plagam hanc,* feu *eandem,* quam modo dixi, ita ut caro, pedes, oculi illorum tabefiant, Vs. 12. Cf. fupra XII, 4.

16. כָּל־הַנּוֹתָר *Quisquis relictus fuerit,* quicunque non fuerint deleti e populis Hierofolymam oppugnantibus, illi pofthac converfi Judaeorum facris fefe adjungent, acceptaeque cladis memores Deo obedient. וְעָלוּ *Et afcendent* fcil. Hierofolymam; illi enim, qui ex mandato divino Exod. XXIII, 17. Deut. XVI, 16. ter quotannis Hierofolymam ad fefta celebranda petebant dicebantur *afcendere* (vid. et Luc. II, 42. Joa. VII, 8.), eo quod non folum urbs Hierofolymitana refpectu reliquae terrae Ifraeliticae in excelfo loco, quippe fuper montibus, erat pofita, verum et inprimis templum, quo praecipue tendebant afcendentes, in vertice montis Moriah fitum effet. Cf. Jefaj. II, 2. Mich. IV, 1. מִדֵּי שָׁנָה בְשָׁנָה *De anno in unum,* quotannis, ut 1 Sam. VII, 16. 2 Paral. XXIV, 5. Jef. LXVI, 3. לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְמֶלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת *Ad profternendum fe,* ad cultum exhibendum, *regi Jovae, agminum* Deo. *Rege* Hebraei interpretes tantum non omnes *Meffiam* fignificari obfervant, fed לְמֶלֶךְ effe in ftatu conftructo pofitum, ut vertendum fit: *regi Jovae, dei agminum,* i. e. regi illi, quem Jova conftituit, collato Pf. II, 6., ubi Jova dicit, fe Meffiam regem unxiffe. Sed rectius Chaldaeus לְמֶלֶךְ capit abfolute, vertitque: קֳדָם מֶלֶךְ עָלְמַיָּא יְיָ צְבָאוֹת *coram rege feculorum, Jova agminum* deo. Cf. fupra Vs. 9., ubi Jova ipfe dicebatur fore *regem fuper univerfam terram.* וְלָחֹג אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת *Et ad feriandum feftum tabernaculorum,* quod celebrabatur fub finem anni, poft peractam meffem Deut. XVI, 13. 16. (unde et *collectionis* feftum dicitur Exod. XXIII, 16), menfis feptimi die decimo quinto, Levit. XXIII, 34., „quando," ut Hieronymus ait, „noctis luna pleniffima eft, et omnes ejus tenebrae claro lumine refolvuntur." Celebrabat in eo populus Judaicus memoriam habitationis

in

in tabernaculis et vagi itineris per Arabiae deserta, Levit. XXIII, 39—43. Plura de hujus festi celebrandi ritibus vid. in Frid. Bernh. Dachs Dissertat. in hunc Zachariae locum, quae subjuncta est Codici Talmudico *Succah* ab eo edito cum versione et annotationibus Traj. ad Rhen. 1726. in quatern. p. 520. seqq. Dicit igitur vates, multos ex gentibus, conspectis tantis Dei beneficiis in populum Judaicum, eorum sacris sese aggregaturos, et quum longius positi annuos dies festos celebrare non possint, ut Judaei, certe semel anno, autumni tempore, quod ad itinera commodissimum, venturos esse ad concelebrandum festum tabernaculorum.

17. מִשְׁפְּחוֹת הָאָרֶץ *Familiae terrae* vocantur gentes, ut Ezech. XX, 32. Amos III, 2. וְלֹא עֲלֵיהֶם יִהְיֶה הַגָּשֶׁם *Super eos igitur non erit pluvia.* Praefixum ו Latinis redundat, Hebraeis vero est *ἀποδόσεως* nota, membrum posterius cum praecedente connectens. Pluviae defectus vero omnem fere quae inde oriri in illis terris solet, comprehendit calamitatem, annonae caritatem, seditiones, pestem.

18. וְאִם־מִשְׁפַּחַת מִצְרַיִם לֹא־תַעֲלֶה *Quodsi vero gens Aegypti non ascendat,* cujus quidem regio pluviis non eget, quia Nilus eam exundans rigat, cf. Deut. XI, 10. 11. וְלֹא בָאָה *Nec veniet* scil. לְהִשְׁתַּחֲוֹת *ad adorandum,* Vs. 16. 17. וְלֹא עֲלֵיהֶם *Tunc non super eos* scil. ascendet Nilus, לָא לְהוֹן יִסַּק נִילוֹס, ut Chaldaeus interpretatur. Nili enim incrementum annuum Aegyptiis imbris vicem praestare constat. *Vau* ante לא igitur eodem modo est capiendum ut Vs. 17. in וְלֹא עֲלֵיהֶם. Alii vertunt: *quo[illegible]vis non super eos sit,* vel: *super quos* quidem *non* cadere solet imber. Quod de Aegypto praesertim superiore valet; vid. Abdollatifi *Histor. Aegypti Compend.* edit. Jos. White Oxon. 1800. in quat. p. 6., sive in versione Gallica ejus operis ab Ill. de Sacy confecta p. 2., et Ludolfi *Commentar. Histor. Aethiop.* p. 125. Hinc de Aegypto Tibullus *Eleg.* L. I. El. VII. Vs. 25. sequ.

Te propter nullos tellus tua postulat imbres,
Arida nec Pluvio supplicat herba Jovi.

Poste-

Posteriore admissa interpretatione *ἀπόδοσις* post Athnachum demum sequeretur. Sed priorem interpretationem praeferimus, quum Vs. 17. *ἀπόδοσις* eodem, quo hic, modo expressa sit. תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה וגו' *Erit ita* super Aegyptios *eadem plaga, qua Jova percutiet populos* alios, *qui non ascendent* Hierosolymam *ad celebrandum festum tabernaculorum.* Quippe subtractis Nili aquis idem Aegyptii malum experientur, quod ceterae gentes subtracto imbre.

19. זֹאת תִּהְיֶה חַטַּאת *Hoc,* inquam, *erit peccatum,* i. e. poena, qua peccatum illud punietur. Nomina quae *culpam* proprie significant, subinde et poenam indicant, ut quae comes culpam premit, vid. Num. XVIII, 22. XXXIII, 23. Thren. IV, 6. Genes. XIX, 15.

20. יִהְיֶה עַל־מְצִלּוֹת הַסּוּס קֹדֶשׁ לַיהוָה *Erit super tintinnabulis* s. *phaleris equorum* scil. scriptum: *sanctum Domino.* „Verbum Hebraicum *Mesuloth,*" inquit Hieronymus, „Aquila et Theodotio *βυθὸν* interpretati sunt, id est, *profundum,* Symmachus, *περίπατον σύσκιον,* id est, *incessum umbrosum.* Soli Septuaginta *χαλινόν,* id est, *frenum* transtulerunt; quos et nos in hoc loco sequuti sumus, ne novum aliquid in quaestione vulgata videremur afferre. Quod quum ab Hebraeo quaererem quid significaret, ait mihi, non debere nos legere *Mesuloth,* sed *Mesaloth,* quod significat *phaleras* equorum, et *ornatum bellicum,* et excepto hoc loco in nullo penitus sanctarum Scripturarum volumine hoc verbum reperiri. *Frenum* autem lingua Hebraica *Resen* appellari, et non *Mesuloth,* quod LXX transtulerunt. Et esse sensum, tempore *solennitatis* perpetuae, et regni Jerusalem, pacatis *omnibus et tranquillis,* nequaquam opus esse equitatu, quod genus bellantium fortissimum est; sed omnem ornatum et decorem phalerarum ad cultum Domini conferendum." Jarchi מְצִלּוֹת exponit per הַמְקִישׁוֹת *res concutientes* inter se, crepitacula, tintinnabula, qualia appendi solebant equis ornatus causa. „Etiam illa consecrabunt, ut inde fiant vasa cultui divino inservientia." הַסִּירוֹת בְּבֵית יְהוָה

Ollae

Ollae quae sunt in domo Jovae, coquendis carnibus sacrificiorum quas populus et sacerdotes absumerent, 2 Paral, XXXV, 13. כַּמִּזְרָקִים לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ *Erunt sicut paterae ante altare*, סַגִּיאִין כְּמִזְרְקַיָּא קֳדָם מַדְבְּחָא *multae* scil. erunt ollae *sicut paterae coram altari*, vertit Chaldaeus, ut vates innuat, tantam fore copiam victimarum, ut quot olim paterae, sive phialae fuere, tot futurae sint ollae. Ingens enim erat phialarum numerus, tum ad offerendam similam et oleum, tum ad fundendum sanguinem victimarum circa altare, et ad vinum suffitusque. Jarchi vero hoc indicari vult, et ipsas ollas, quae cineri removendo inservirent, futuras esse aureas et argenteas, sicut paterae altaris usui destinatae.

21. וְהָיָה כָּל־סִיר בִּירוּשָׁלַםִ וּבִיהוּדָה קֹדֶשׁ לַיהוָה *Eritque omnis olla Hierosolymis et in Judaea sancta Jovae*, quotquot erunt ollae in tota terra convertentur in usus sacros. וְלָקְחוּ מֵהֶם *Accipientque* aliquas *ex illis* ollis. וּבִשְּׁלוּ בָהֶם *Et coquent in eis* carnes victimarum. כְּנַעֲנִי Chaldaeus vertit עָבֵיד תַּגְרָא *mercatorem*, et ita Aquilam quoque vertisse, testis est Hieronymus, qui eum sequitur. Sane *Cananaeo* significatur mercator Job. XL, 30. (ad quem loc. cf. not.) Prov. XXXI, 24. Jesaj. XXIII, 8. Hos. XII, 8. Dicit igitur, non fore ultra mercatores in templo, neque qui vendant sacerdotibus lebetes, phialas, oleum, thus, et similia; nam omnia ista ab advenis dono dabuntur plusquam satis. Qui vero כְּנַעֲנִי pro nomine proprio habent, *Cananaeo* indicari putant quemcunque profanum et impium, qui felicissimo illo aevo in templo Jovae non sit compariturus. Ita Noster hic idem fere dicet quod Ezechiel XLIV, 9.

Cap.

Cap. XIV.

1. *Ecce! dies adventat Jovae, qua dividentur in te ſpolia tua.*

2. *Cogamque omnes gentes contra Hieroſolymam ad bellum, et capietur urbs, diripienturque domus, et mulieres violabuntur. Migrabitque dimidia urbis pars in exſilium, ſed reliquus populus non exſtirpabitur ex urbe.*

3. *Tunc vero egredietur Jova, pugnabitque contra gentes illas, ſicuti pugnavit die proelii.*

4. *Stabunt autem pedes ejus in illa die ſuper monte olearum, qui eſt in conſpectu Hieroſolymae, ab Oriente. Et rumpetur mons olearum ex media parte ſui, ortum et occaſum verſus, in vallem permagnam, recedetque dimidium montis alterum ad ſeptentrionem, alterum ad meridiem.*

5. *Atque fugietis per vallem montium meorum (nam vallis montium pertinget ad Azal), et fugietis quomodo fugiſtis ob terrae motum diebus Uſiae, regis Judae. Venietque Jova, Deus meus; ſancti omnes tecum!*

6. *Futurum eſt die illa, ut non ſit lux, ſed frigus ac gelu.*

7. *Eritque unica dies. Illa Jovae eſt nota. Neque dies nec nox erit; ac tempore veſpertino erit lux.*

8. *Atque futurum eſt illa die, ut promanent aquae vivae ex Hieroſolymis, pars earum dimidia ad mare orientale, et dimidia altera ad mare occidentale; atque id aeſtate fiet et hyeme.*

9. Eritque Jova rex in universam terram. In illa die erit Jova unus, et nomen ejus unum.

10. Convertetur tota illa terra, ut sit tanquam planities campestris, inde a Geba usque ad Rimmon, ab austro Hierosolymae. Exaltata erit, et manebit in suo vestigio, a porta Benjaminitica ad locum primae portae, ad portam angularem, turrimque Hananeelis, ad torcularia regia.

11. Et habitabunt in ea, nec deinceps excidium erit sedebitque Hierosolyma in tuto.

12. Haec autem erit plaga, qua percutiet Jova populos omnes, qui contra Hierosolymam militaverint; tabescent eorum corpora, et eis in pedes stantibus, et oculi eorum in suis cavis tabescent et linguae eorum in ore tabescet.

13. Et futurum est illa die, ut sit magnus Jovae tumultus in illis, et alter alterius manum prehendat, suamque manum contra alterius manum mittat.

14. Et Juda quoque pugnabit contra Hierosolymam, congerenturque facultates omnium undique gentium, aurum, argentum, vestes, maxima copia.

15. Atque ita plaga equorum, mulorum, camelorum, asinorum et omnium jumentorum, quae in illis castris erunt, similis erit illi plagae.

16. Et futurum erit, ut quicunque reliqui fuerint ex omnibus gentibus, quae venient contra Hierosolymam, ascendant quotannis adoratum regem Jovam, agminum Deum, celebratumque festum tabernaculorum.

17. Et futurum erit, ut qui non ascenderint Hierosolymam e nationibus terrae adoratum regem Jovam, agminum Deum, iis non cadat pluvia.

18. Quodsi vero Aegyptiorum natio non ascenderit nec venerit, ei non ascendet (Nilus); *eritque plaga, qua Jova percutiet gentes, quae non ascenderint celebratum festum tabernaculorum.*

19. *Atque*

19. *Atque hoc erit ſupplicium Aegyptiorum, et ſupplicium omnium populorum, qui non aſcenderint ad celebrandum feſtum tabernaculorum.*

20. *Die illa erit phaleris equorum inſcriptum: ſacrum Jovae; eruntque ollae in aede Jovae tanquam paterae ante aram.*

21. *Eritque omnis olla Hieroſolymis et in Judaea ſacra Jovae, agminum Deo; venientque omnes immolatores, ſumentque ex iis, et in iis coquent; nec erit Cananaeus amplius in aede Jovae, agminum Dei, die illa.*

IN MALACHIAM PROOEMIUM.

Eorum quae ad ſcriptorem poſtremi in Δωδεκαπροφήτῳ libri ſpectant, in ambiguo adeo verſamur, ut viri nomen ne ſatis quidem conſtet. Quum enim nomen מַלְאָכִי compoſitum multi habeant, ex מַלְאָךְ et יְהוָה, ut ultima litera י, quae prima eſt nominis יְהוָה, totius hujus nominis vicem impleat, adeoque *nuncium* ſive *angelum Jovae* notet; *Maleachi* non *perſonae*, ſed *muneris* nomen exiſtimarunt, quemadmodum Haggai, propheta, ſeſe vocat מַלְאַךְ יְהוָה *nuncium Jovae* (I, 13.)[1]. Atque *Eſrae* quidem, ſacerdotis, vitia ordinis ſui hoc libro taxantis, cognomen fuiſſe

---

1) Ludov. Cappellus in *Opp. poſthum.* p. 177. obſervat, Graecum Alexandrinum interpretem hoc nomen extuliſſe Μαλαχίας, non Μαλαχί: probabile itaque eſſe, eum in ſuo Codice hebraeo legiſſe מלאכיה, conflatum ex מלאך יה, i. e. מַלְאַךְ יְהוָה, *angelus Jovae.* Id vero nomen ab iis, qui illud huic libro praeſcripſerunt, deſumtum videtur e Vs. 1., *effatum verbi Jovae* בְּיַד מַלְאָכִי, quod illi in ſuis codicibus legerint ביד מלאכיה, ἐν χειρὶ ἀγγέλου αὐτοῦ, flexione Chaldaica מַלְאָכֵיהּ pro מַלְאָכוֹ. Vocem autem מלאכיה in Verſu primo omnino accipi potuiſſe ut appellativum, et merum nomen officii.

fuiſſe *Maleachi*, vetus eſt Hebraeorum opinio, uti patet inde, quod Chaldaeus interpres in transferenda libri epigraphe (I, 1.) verbis בְּיַד מַלְאָכִי haec addidit: דְיִתְקְרֵי שְׁמֵיהּ עֶזְרָא סָפְרָא *cujus nomen appellatur Eſra, ſcriba.* Quam ſententiam ita commemorat Hieronymus (in Praefatione in Commentar. in hunc librum), ut eam ſua aſſenſione comprobet. „Malachi autem," inquit, „Hebraei Ezram aeſtimant ſacerdotem, quia omnia, quae in libro illius continentur, etiam hic Propheta commemorat, dicens [II, 7.]: *Labia ſacerdotis cuſtodient ſcientiam, et Legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum eſt* [cf. Eſr. VII, 10.]. Tempus quoque titulusque conveniunt, quod et in Pſalmis diximus, qui titulos non habent, eorum eſſe credendos, quorum priores Pſalmi nominibus praenotati ſunt. Igitur et Malachi, id eſt, Ezras, poſt Aggaeum et Zachariam, qui ſub Dario prophetaverunt, fuiſſe credendus eſt. Et propterea titulum non habere, quia liber ejus pro titulo ſit, in quo diſcimus, quod in regno Artaxerxis, regis Perſarum, Ezras, filius Sarajae, et ceterorum, usque ad eum locum, ubi dicitur [Num. XXV, 7.]: *Filius Phinees, filii Eleazar, filii Aaron Sacerdotis*, ab initio aſcenderit de Babylone, et dederit ei rex ſecundum manum Domini Dei ſui omnem petitionem ejus, aſcenderintque cum illo de filiis Iſrael, et de filiis Sacerdotum, et de filiis Levitarum, et de cantoribus, et de janito-

nitoribus, et de Nathineis in Jerufalem, anno feptimo Artaxerxis regis, et venerint in Jerufalem menfe quinto; ipfe eft annus feptimus regis, quia in primo die menfis primi cepit afcendere de Babylone, et in primo menfis quinti venit in Jerufalem." Efram intelligendum effe Maleachi nomine alii [2]) et inde verifimile exiftimant, quod quum Efr. V, 1. VI, 14. Haggaei et Zachariae mentio fiat, de Malachia fileatur. Quod quam infirmum fit argumentum, quisque intelligat ipfe. Pro nomine non proprio fcriptoris, fed *officii* f. *muneris* ejus, compofitum ex מַלְאַךְ et יְהֹוָה, nomen מַלְאָכִי et habet Vitringa [3]). „In compofitione enim," inquit, „nominum fubinde *una* etiam *litera* integram vocem fuftinere potuit, ut ה in voce אַבְרָהָם et שָׂרָה refert vocem הָמוֹן, cujus vocis litera ה primum fignum eft, et י in voce יְהוֹשֻׁעַ, additum nomini הוֹשֵׁעַ, fignum fuftinet, ut videtur, nominis יְהֹוָה. Certe vel id verum eft, prophetam hoc nomine explicare voluiffe *fuum officium*, quod maxime probabile habeo; vel prophetam fe hoc nomine συμβολικῶς appellaffe, quod vaticinium ediderit [4]) clariffimum in hac prophetia de aliqua illuftri perfona, facerdote, praecurfore Meffiae, Joanne Baptifta, titulo *Angeli Domini: ecce mitto* מלאכי *angelum meum*,

2) Vid. Jo. Simonis *Onomaft.* V. T. p. 298.

3) *Obfervatt. SS.* Cap. 7. p. 539.

4) Cap. III, 1.

meum, et mox de ipso Messia, ut מַלְאַךְ הַבְּרִית *angelo foederis.* Quo sensu Coccejus docte scripsit: *in hoc nomine est* μνημόσυνον *potissimae prophetiae hujus libelli*, *quae exstat* Cap. III, 1. Quid dicam, illum de sacerdotibus in genere idem hoc nomen usurpasse? 5) *Labia sacerdotis servabunt scientiam*, *et legem requirent ex ore ejus*, כִּי מַלְאַךְ יְהוָה צְבָאוֹת הוּא, *quia legatus Jovae exercituum ipse est.* Singula haec confirmant, nomen hoc sive sit *officii*, sive sit *memoriale* et *symbolicum*, non esse verum et proprium nomen prophetae, sed *factitium* et σημαντικὸν ab ipso propheta formatum." Verum utut speciose haec sint disputata, vehementer tamen dubitamus esse vera, quum nullum aliud in librorum V. T. inscriptionibus exstet exemplum positi nominis solius officii scriptoris, omisso nomine ejus proprio.

Malachiam vixisse post reditum Judaeorum e Babylonico exsilio, totius hujus libri argumentum evincit. Si quis in eo haereat, quod inscriptio hanc prophetiam ad *Israelitas* directam dicit, et inde concludendum existimet, illam editam esse antequam Israelitae, cives regni decem tribuum, abducti essent in Assyriam, expedivit hanc difficultatem jam Aben-Esrae, qui docuit, Judaeos reduces ex exsilio, passim hoc nomine venire

5) Cap. II, 7.

venire apud Esram [6]) et Nehemiam [7]); atque eosdem illos, qui in libri inscriptione vocantur *Israel*, deinceps II, 11. apellari nomine *Judae*. Haggaeo et Zacharia posteriorem fuisse Malachiam, inde patet, quod de aedificatione templi nihil monet, sed corrigit potius quae structo illo in cultu divino peccabantur [8]). Quia autem Malachia vaticinante *Politarcham* suum, seu *ducem politicum* adhuc habebant Judaei, ut certum est ex Mal. I, 8., ex historia autem non patet, post Nehemiam alium principem politicum Judaeis praefuisse (nam post illius obitum Pontifices simul Ethnarchae fuerunt, quorum nomina a temporibus Esrae ad Darii Codomanni aetatem breviter recensentur Nehem. XII, 10. 11.); ideo hanc Malachiae prophetiam editam fuisse colligit Vitringa [9]) *post reditum alterum Nehemiae e Persia in Cananaeam*, post annum nimirum trigesimum secundum Artaxerxis Longimani [10]) cum pontifex Judaeorum esset Eljaschib [11]), aut filius ejus Jojada [12]). Id quod collata inter se Mala-

6) II, 70. VI, 17.

7) XII, 47.

8) I, 10. III, 1. 10. Neque inter promotores structurae templi cum Haggaeo et Zacharia laudatur Malachias Esr. V, 1. VI, 14.

9) L. I. p. 331. seqq.

10) Nehem. XIII, 6.

11) Nehem. XII, 10.

12) Nehem. XIII, 28

Malachiae prophetia et Nehemiae hiſtoria evincitur. Non enim tantum *eadem crimina* in utroque monumento culpantur, ſed paene *iisdem* etiam *verbis*. Veluti quod *Levitae* et *ſacerdotes foedus Dei*, ſecum pactum, dicuntur *rupiſſe*, uxores ducendo ἀλλοφύλους, (et Hebraeas) quibus juncti erant, ſive negligendo, ſive repudiando, coll. Malach. II, 8—11. cum Eſr. IX, 1. et Nehem. XIII, 23—29., item quod *decimas* Judaei non perſolverint *Levitis*, qui proinde quisque ad agros ſuos profugerant, quo ſibi de neceſſariis vitae ſubſidiis proſpicerent, coll. Mal. III, 8. 10. et Nehem. XIII, 5. 12. X, 38. 39., cum Nehem. XIII, 6—13. Acceſſit *neglecta cura* et *depravatio cultus divini*, de qua Malachias conqueritur I, 8. 11. 13. II, 8. coll. Neh. XIII, 15. ſeqq. Quum nimirum reverſi e Babylonico exſilio Judaei ducibus Serubbabele principe, et Joſua Pontifice, ſub Cyri imperio non ſolum rempublicam conſtituiſſent, et templi fundamenta jeciſſent, ſed deinde etiam, imperante Perſis Dario Hyſtaſpide, ab Haggaeo et Zacharia excitati ipſum templum aedificaſſent, et ſacrum cultum rite inſtauraſſent; poſt Serubbabelis et Joſuae obitum, ſub Artaxerxe Longimano primum Eſras, anno Artaxerxis ſeptimo (Eſr. VII, 7.), et poſtea Nehemias, anno Artaxerxis vigeſimo (Neh. I, 1. II, 1. 5. 8. 14.), rebus Judaeorum, ex negligentia ſacerdotum et praefectorum denuo collapſis quidem ſuccucurrerunt, vitia populi caſtigarunt et emen-

emendarunt, idque operam dederunt, ut populus rite lustratus solida legis divinae scientia imbueretur, ordo item Leviticus a criminibus, quibus se polluerat, purgaretur, et sacrarum literarum studia ab eo majore industria excolerentur, urbs quoque Hierosolyma, novae reipublicae caput, probe muniretur. Attamen omni illorum diligentia et zelo adeo cautum non est in futurum, ut non brevi post, mortuo videlicet Esra, et Nehemia absente (Neh. XIII, 6.), eadem vitia in populo recruduerint, et, qui maxime sacerdotum dignitatem tueri debebant, sacerdotes, eam profanis opinionibus et impura vita sua non prodiderint et prostituerint. Grassantibus itaque sceleribus istis Malachias Judaeos ad poenitentiam excitaturus, ab initio statim libri sui, *totius populi* ingratam erga Deum mentem et impietatem perstringit (I, 2—5.), hinc speciatim *sacerdotes* polluti cultus divini arguit, quod sacrificia mutila, furto seu raptu accepta, et a profano populo oblata admitterent, remque sacram vel perfunctorie et negligenter, vel mercede conducti, ut rem suam facerent, avare et sordide facientes, Jovae cultum in omnium contemtum deducerent (I, 6. seqq.). Praeterea illis exprobrat, quod alios non tantum non corrigerent, sed, violato pacto Levitico, ipsi pravo exemplo et falsa doctrina vulgo praeirent (II, 1—9.), illicitis praesertim connubiis cum feminis exterorum, neglectis vel repudiatis legitimis suis uxoribus (II, 10—16.).

Cum

Cum autem ante Babylonicum exſilium ad idolorum cultum et peregrinas ſuperſtitiones proni fuiſſent Judaei et Iſraelitae, nunc quamplurimi, et ipſi etiam ſacerdotes et doctores legis, plane erant irreligioſi, ita ut ſibi perſuaderent, Deum res humanas plane non curare, et vanam eſſe exſpectationem magni illius regis, e gente Davidica oriundi, Meſſiae nomine celebrati (II, 17. III, 13. ſeqq.). Unde vates Jova edoctus non ſolum adventum Meſſiae, ejusque praecurſoris, per quos populus ſit repurgandus, certo promittit (III, 1—4.), ſed etiam impiis illis contemtoribus pacti a Jova cum populo Hebraeo initi, niſi reſipiſcerent, graviſſimas poenas minatur (III, 5—7.). Iterumque reprehenſa plebis avaritia, quod decimas et primitias non perſolverent (III, 8—12.), vanumque eſſe, ſervire Deo, putarent (III, 12. 13. 14. 15.), piorum reliquias laetis promiſſionibus ſolatur (III, 16—24.).

Stylo utitur Malachias pro ſeculi ſui genio, ſatis eleganti, terſo, ac nitido, conciſo tamen, et ad aculeos in legentium animis relinquendos compoſito, et argumento ſuo tam in corruptionibus, quam in promiſſis ſcite attemperato.

Subjicimus indicem eorum, qui Malachiae librum ſeorſim ſcriptis illuſtrarunt.

Phil. Melanchthonis *Explicationes in initium Malachiae*, traditae Vitembergae anno 1553; exſtant in Ejus *Opp.* P. II. p. 541.

Joa-

JOA. DRACONITIS *Malachias propheta ebraice, cum versionibus Chaldaea, Graeca, Latina et Germanica et explanatione,* Lipſ. 1564. fol.

DAVID CHYTRAEI *Explicatio Malachiae prophetae, et Chronologiae hiſtoriae Maccabaeorum usque ad natum Chriſtum,* Roſtoch. 1568. in octon. Exſtat et in Ejus *Opp.* T. II. p. 455.

HENR. MOLLERI *Expoſitio Malachiae prophetae,* Vitemberg. 1569. in octon.

JOA. JAC. GRYNAEI *Hypomnemata in Malachiam,* Genevae, 1582. in octon. Baſil. 1583. 1612. in quatern.

AMANDI POLANI A POLANSDORF *Analyſis libri Malachiae,* Baſil. 1597. 1606. in octon.

FRIDERICI BALDUINI *Commentarius in Haggaeum, Zachariam et Malachiam,* vid. ſupra p. 79.

AUGUSTINI DE QUIROS *Commentarii in prophetas Nahum et Malachiam,* Hiſpali, 1622. fol. Lugduni, 1623. fol.

SAMUEL. BOHLII *Malachias propheta, cum Commentariis Rabbinorum, disputationibus ebraicis et explicatione,* Roſtoch. 1637. in quat.

GABRIELIS ACOSTAE *Commentarius in librum Ruth, Threnos Jeremiae, Jonam et Malachiam,* Lugduni, 1641. fol.

JOA. MARTINI *Obſervationes in Malachiam cum analyſi,* Groningae, 1647. in quat. 1658. in octon.

A Com-

A Commentary with Notes on the prophecy of Malachy, by Will. Sclate, London, 1650. in quat.

Jo. Henr. Ursini *Commentarius in Malachiam*, Francof. 1652. in octon.

Aug. Varenii *Trifolium propheticum*, vid. fupra p. 80.

De Eduardi Pocockii *Commentar. in Malachiam*, vid. Prooem. in duodecim Prophetas minores. Vol. I. p. 19.

Salomon. van Til *Malachias illuftratus, feu novo Commentario analytico et exegetico ad planiorem fenfus evolutionem elucidatus, et jufta hiftoriae cum vaticiniis collatione adfertus*, Lugd. Batav. 1701. in quat.

Nicol. Koeppenii *Os angeli Domini, five Obfervationes philologicae LXXIX. in prophetiam Malachiae, in quibus fecundum ductum R. Salomoh Ben Melech in Michlal Jophi in verum difficiliorum quorundam locorum fenfum inquiritur, iidemque a pfeudhermenia Judaeorum inprimis vindicantur*, Gryphisvald. 1708. in quat.

Joa. Wesselii *Malachias enucleatus*, Lubecae, 1729. in quat.

ספר מלאכי מקרא ותרגום יונתן עם פירוש רד״ק ורש״י וראב״ע *Malachiae Prophetae cum Targum Jonathanis, et Radaki, Rafchii et Aben-Efrae Commentariis interpretatio a* Joa. Christ. Hebenstreit

BEN-

BENSTREIT, in XVII. Differtatt. et Programmatt., quae inde ab a. 1731. usque ad a. 1746. Lipf. feorfim prodierunt in quatern.

Herm. Venema *Commentarius ad librum elenchtico propheticum Malachiae*, Leovard. 1759. in quat.

Joa. Frid. Fischeri *Prolufio, in qua loci nonnulli Verfionum Graecorum Oraculorum Malachiae illuftrantur et emendantur*, Lipf. 1759. in quat. Repetit. in Ejus *Prolufionibus de verfionibus Graecis Librorum V. T. litterarum Hebraicarum magiftris*, Lipf. 1772. in octon. p. 173. feqq.

Ejusd. *Prolufio, qua loci nonnulli librorum N. T. e verfionibus graecis maximeque Alexandrina oraculorum Malachiae illuftrantur*, Lipf. 1773. in quat. Repetit. in Ejus *Prolufionibus quinque, in quibus varii loci librorum divinorum utriusque Teftamenti eorumque verfionum veterum, maxime Graecarum, explicantur atque illuftrantur*, Lipf. 1779. in octon. p. 1. fequ.

Ejusd. *Prolufio de verfionibus Graecis oraculorum Malachiae fcientiae litterarum et Graecarum et Hebraicarum adjutricibus et auctricibus*, Lipf. 1774. Repetit. in *Proluff. quinque* etc. p. 23. feqq.

Car. Frid. Bahrdt *Commentarius in Malachiam, cum examine critico verfionum veterum,*

terum, et lectionum variantium Hubigantii; accedit Specimen Bibliorum polyglottorum, Lipf. 1768. in octon.

Joa. Melch. Faber *Commentatio in Malachiam prophetam*, Onoldi, 1779. in quat.

Abweichungen der alten Ueberſetzer des Propheten Malachias (auct. J. M. Faber) in *Repertorio für bibl. u. morgenländ. Literatur*, P. VI. p. 104. ſeqq.

Malachiae oracula vernacule reddita et notis illuſtrata a Car. Guil. Justi, Theologo Marburgenſi, leguntur in *den Blumen alt-hebräiſcher Dichtkunſt* ab ipſo edita, Giſſae, 1809. p. 667. ſeqq.

MALACHIAS.

Cap. I.

Argumentum.

Poſtquam vates demonſtraſſet amorem Dei ſingularem erga populum Iſraeliticum (Vs. 1 — 5.), exprobrat ei ingratum animum, manifeſtum in negligentia cultus divini (Vs. 6.), idque contra ſacerdotum praeſertim cavillationes probat (Vs. 7 — 13.), et graviſſime damnat (Vs. 14.).

---

1. De phraſi מַשָּׂא־דְבַר יְהוָה vid. not. ad Zach. IX, 1. אֶל־יִשְׂרָאֵל *Ad Iſraelem*, i. e. reduces ex exſilio Judaeos, Benjaminitas et Levitas, et qui e decem tribubus illis juncti fuerunt, vid. Prooem. p. 353. בְּיַד מַלְאָכִי *Per Malachiam*, cf. not. ad Hagg. I, 1.

2. אָהַבְתִּי אֶתְכֶם *Dilexi vos*, et amorem meum demonſtravi eo, quod vos in populum mihi peculiarem adoptavi, et vobis, Jacobi poſteris, terram Cananaeam aſſignavi. „Nempe non tantum ut homines vos dilexi, ſed et prae ceteris hominibus, praeque aliis tum Abrahami, tum Iſaaci poſteris. Quare aequum erat (quod hic ſubintelligitur) eximium amorem mihi rependi.“ Grotius. Cf. Jeſ. XLIII, 4. Ante אֲמַרְתֶּם ſubaudienda eſt, recte obſervante Kimchio, particula אִם, *quodſi vero dicatis:* בַּמָּה אֲהַבְתָּנוּ *in quo dilexiſti nos?* quo argumento apparet amor ille tantus in nos?

Ita

ita בַּמָּה et Genes. XV, 8. capitur: בַּמָּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה *quo argumento sciam me illam possessurum?* Quodsi igitur, inquit, ita interrogatis, Jova respondebit: הֲלוֹא־אָח עֵשָׂו לְיַעֲקֹב, transpositus est vocabulorum ordo vel pro הֲלוֹא־אָח לְיַעֲקֹב עֵשָׂו, vel, הֲלוֹא עֵשָׂו אָח לְיַעֲקֹב, *nonne Esavus erat frater Jacobi?* וָאֹהַב אֶת־יַעֲקֹב *Et tamen amavi Jacobum* ejusque posteros, nam ut alias *Edom* et *Israel* utriusque posteritatem indicat, ita et hic progenitorum nomina comprehendunt posteros. Sensus est: etsi fratres fuerint gemelli Esau et Jacobus, et neuter eorum nascendi conditione altero deterior, non tamen pari amore prosequutus sum illos et eorum posteros. Jacobum enim et posteros ejus adoptavi iisque eximie benefeci; Esavum vero ejusque posteros illis postposui. Hieronymus hujus Versus sensum recte ita declarat: „Ut cetera, inquit, taceam, et quod nuper de Babylonia captivitate venistis, incunabula vestra tractabo, antequam nasceremini, imo priusquam Rebecca Esau et Jacob utero suo funderet, in Jacob vos dilexi, in Esau Idumaeos odio habui.“

3. וְאֶת־עֵשָׂו שָׂנֵאתִי *Esavum vero odi*, i. e. minus amavi, eum ejusque posteros tanta benevolentia non sum complexus, quanta Jacobum ejusque posteros. Patet hic verbi sensus ex legibus justae oppositionis; si enim *amare*, ut supra vidimus, est, insignibus aliquem prae aliis, beneficiis ornare, *odisse* erit insignibus aliquem ante alios beneficiis non ornare, nec tamen ideo aversari aut indotatum dimittere. Sic, comparative, pro *minus amare*, verbum שָׂנֵא usurpatur manifeste Genes. XXIX, 31. Lea dicitur שְׂנוּאָה *exosa*, i. e. minus chara, nam Vs. 30. dictum erat, Rahelam magis dilectam fuisse Jacobo quam Lea. Eodem sensu Deut. XXI, 15. uxor הַשְּׂנוּאָה *exosa* est minus chara. Et Prov. XIV, 20. pauper ab amicis et cognatis יִשָּׂנֵא, non tam *odio infestatur*, quam potius, *haud magni aestimatur*. Quo documento ostendat Deus se Judaeis postponere Idumaeos his verbis declarat: וָאָשִׂים אֶת־הָרָיו שְׁמָמָה *nam*

 posui

posui montes ejus vastitatem, i. e. postquam quae ei habitanda concesseram montana devastavi (Jerem. XLIX, 7. seqq. Ezech. XXXV, 2.), non ei, ut Judaeis Babylone reducibus, concedetur ruinarum restauratio, sed perpetua Edomi erit vastitas, usque eo, ut conanti etiam, me impediente, non successura sint molimina. Neque enim probanda videtur Jarchii sententia, qui verba וָאָשִׂים אֶת־הָרָיו שְׁמָמָה non de vastatione, sed de collatione ditionis minus fertilis accipienda censet (*quasi diceret Jova: et volui, ut montes Edomitarum minus essent fertiles, quam Judaeorum montes*). Adversatur enim τῇ συναφείᾳ textus, ubi dicitur (Vs. 4.) de חֳרָבוֹת *desolationibus*, quas, inani licet ausu, refecturi sint. Deus igitur hic non dicit, qua in re *olim* Judaeos Edomitis praetulerit, sed quodnam isto, dum haec loquebatur, tempore, esset majoris benevolentiae indicium declarat. Scilicet quum utraque, inquit, gens nuper felicibus Nebucadnezaris armis subactae et vastatae fuissetis, poteram utramque destituere, sed *Jacobum amavi et Esavum odi*, i. e. Edomitis repudiatis vos Israelitas restitui. וָאָשִׂים *Nam* (ita caussaliter reddendum est *h. l.* praefixum ו, ut Genes. XX, 3. Exod. XXVI, 12.) *posui*, reddidi, destinavi, אֶת־הָרָיו *montes ejus* Esavi s. Edomi, montosam enim Idumaeorum ditionem fuisse constat, vid. Genes. XXXVI, 8. Jos. XXIV, 4. שְׁמָמָה *Desolationem*, i. e. desolatos, abstracto posito loco concreti, ad augendam et intendendam significationem. Nisi malis accipere per ellipsin praefixi ל, posui לִשְׁמָמָה *in vastationem*. וְאֶת־נַחֲלָתוֹ *Et hereditatem* s. *possessionem*, quod per ἐπεξήγησιν additum, nam ditionem Idumaeorum, quam modo הָרָיו dixerat, nunc vocat נַחֲלָתוֹ interpretationis gratia. Ad לְתַנּוֹת מִדְבָּר repetendum וָאָשִׂים *posui*, destinavi *draconibus deserti*, תַּנּוֹת vix dubium ejusdem significationis esse cum תַּנִּינִים *belluis immanibus* et *monstrosis* (vid. not. ad Ps. XLIV, 20. et Ezech. XXIX, 3.), vel תַּנִּים *lupis* (cf. not. Jesaj. XIII, 22.), quorum domicilia sunt loca sola et deserta, vid. laudatum Jesajae locum, et XXXIV, 13., nec non Jerem. IX, 10. Nec obstat

quod

quod de illis animalibus deſerticolis alias Plurale maſculinum uſurpatur, quum plura nomina, praeſertim communia, in Plurali terminationem maſculinam aeque ac femininam recipere conſtet; vid. Gesenii *Lehrgeb.* p. 533. Graecus Alexandrinus לְתַנּוֹת מִדְבָּר interpretatur, *εἰς δώματα ἐρήμου*, forſan collato Arabico ثَنَا *ſubſtitit*, *commemoratus eſt*, *habitavit*, ut hac dictione ſignificentur *domicilia deſerta*. Nec alia videtur mens fuiſſe Chaldaei interpretis, qui vertit: לְצַדְיוּת מַדְבְּרָא *in vaſtationem deſerti.* Alexandrinam horum verborum interpretationem commendavit J. F. Fischerus in Prolusione, qua loci *nonnulli verſſ. Graecar. Malachiae illuſtrantur*, ad calcem *Proluſſ.* ſuarum *de verſſ. graecis V. T. literarum hebraicar. magiſtris*, p. 188., ubi et de aliis graecis hujus loci interpretationibus disputat. Placuit illa et Geſenio in Lexico, qui תַּנּוֹת pro תַּנְאוֹת cum Dageſch forti euphonico poſitum, vel verbum תָּנַן ſignificatum a תָּנָא mutuatum putat. Sed vulgo recepta interpretatio, quam ſupra exhibuimus, ſenſum elegantiorem et magis poeticum fundit, ut taceam, prorſus incertum eſſe, Hebraeis תַּנּוֹת pro *domiciliis* in uſu fuiſſe.

4. Ut autem, pergit Deus, dilucidius appareat, quanto majori vos, Iſraelitae, quam Edomitae apud me in pretio ſitis, reparandae eorum deſolationi locus, uti vobis quidem fuit, non erit. רֻשַּׁשְׁנוּ Chaldaeus ad רוּשׁ *pauperem eſſe* retulit vertitque אִתְמַסְכֵּנְנָא *pauperes facti ſumus*, quod ſequutus Jarchi hanc dictionem ita exponit: „Quodſi dixerit Edom: ab initio quidem pauperes fuimus, aſt ex illo tempore, quo divites evaſimus ex praeda Hieroſolymae, aedificabimus rurſus loca noſtra devaſtata.“ Ita et ceteri Hebraei interpretes. Sed quum hoc verbum opponatur h. l restaurationi ruinarum, non dubitamus rectius Hieronymum vertiſſe: *deſtructi ſumus.* Nam רֻשַּׁשׁ ſignificare *deſtruere*, patet ex Jerem V, 17., ubi verba יְרֹשֵׁשׁ עָרֵי מִבְצָרֶיךָ vix aliter verti commode poſſunt quam *deſtruet urbes* tuas*

 muni-

munitas. Cognatum eſt verbum hebraicum cum arabico رَشَّ *tritus et diſſolutus fuit.* וְנָשׁוּב וְנִבְנֶה חֳרָבוֹת *Sed revertemur et aedificabimus ruinas*, h. l. iterum aedificabimus, reſtaurabimus. Verbum שׁוּב enim ſi jungitur alii verbo vel nude, vel intercedente particula ו indicat repetitionem actionis, quam verbum cui jungitur exprimit, vertendum *iterum, rurſus, denuo*, vid. Geneſ. XXVI, 18. XXX, 31. Deut. XXX, 3. al. וְקָרְאוּ לָהֶם גְּבוּל רִשְׁעָה *Et acclamabunt eis*, i. e. vocabitur (imperſonaliter, ut Ezech. XXXIX, 11.) *terminus impietatis*, i. e. regio impiorum. Chaldaeus תְּחוּמָא דְעַמֵּיה רַשִׁיעָא *terminus populi impii.* Terra quae ſolitudine ſua de incolarum impietate teſtatur. וְהָעָם אֲשֶׁר זָעַם יְהוָה *Et populus cui indignatur Jova*, in quem, ac indicandam indignationem ſuam animadvertere pergit Chaldaeus: וְעַמָּא דְאַיְתִי עֲלֵיהוֹן לוּט *et populus ſuper quos adduxit exſecrationem.* עַד־עוֹלָם *Usque ad aeternitatem*, ſine ulla ſpe refectionis aut recuperandarum opum, quarum jacturam fecerunt. Hieronymus: „Et iram meam aeterna eorum vaſtitas approbabit.“

5. Ex his Edomitarum fatis Iſraelitas iis a Deo multo mitius haberi, ita apparere ait, ut propriam eorum confeſſionem elicitura ſint. וְעֵינֵיכֶם תִּרְאֶינָה *Et oculi veſtri* cum *videbunt* hanc Edomitarum calamitatem, וְאַתֶּם תֹּאמְרוּ *tum vos* de veritate convicti *dicetis:* יִגְדַּל יְהוָה *magnus ſit Jova!* i. e. magnum eſſe Jovam noſtra praedicatione audientibus innoteſcat! celebretur gloria Jovae. Quam formulam quoties magno quodam beneficio mactabantur Judaei, iis ſolennem fuiſſe, docent loca Pſ. XXXV, 27. XL, 17. מֵעַל לִגְבוּל יִשְׂרָאֵל *Ultra terminum Iſraelis*, per omnem terrarum orbem; quae ſententia infra Vs. 11. pluribus declaratur. „מֵעַל ut et מִמַּעַל non ſemper ſignificant motum e loco ſuperiori, *ſuperne*, ſed et ſimpliciter *ſuper*, *ſupra*, praeſertim ſequente ל, ut Geneſ. XXII, 9. *Poſuit illum ſuper altare* מִמַּעַל לָעֵצִים *ſuper ligna.*“ Ludov. de Dieu. Aben-Esra haec verba cum וְאַתֶּם jungit hoc ſenſu: *et vos*, qui

ter-

termino Israelis restituti estis, tunc dicetis: magnus sit Jova! Kimchi vero cum וְאַתֶּם jungit: *et vos dicetis propter terminum Israelis*, i. e. quia iterum post exsilium intra terminos terrae Israeliticae habitatis, *dicetis: celebretur Jova!* Sed primo loco proposita interpretatio, quae et Jarchii est, simplicior et concinnior videtur.

6. Post exordium, quo populo Judaico Jovae in ipsum merita in memoriam revocavit, vates orditur orationem suam ad populum impium redarguendum comparatam, et primum quidem in sacerdotes invehitur. Argumentatur autem e concessis. Nempe quum Jovam patrem herumque ipsi profiteantur suum, patri autem et hero obsequium cultumque a filiis famulisve deberi, nemo non agnoscat; non apparere ait, qua fronte illi, divini humanique juris velut arbitri, tam negligentes esse possint in cultu rite ei exhibendo. בֵּן יְכַבֵּד אָב *Filius honorabit patrem*, i. e. honorare eum debet. Vid. Futurum eodem sensu capiendum infra II, 7. Chaldaeus: הָא עַל בְּרָא אֲמִיר לְיַקָּרָא יַת אַבָּא *en! filio dictum*, praeceptum *est, honorare patrem.* וְעֶבֶד *Et servus* scil. יְכַבֵּד seu יִירָא *timere debet* (e מוֹרָאִי, quod mox sequitur, subaudito) אֲדֹנָיו *dominum suum.* Pluralis אֲדוֹנִים pro singulari, ut Jesaj. XIX, 4. אֲדֹנִים קָשֶׁה *dominus durus;* cf. Genes. XLII, 30. Deuter. X, 17. Chaldaeus: וְעַבְדָּא לְמִדְחַל מִן קֳדָם רִבּוֹנֵיהּ *et servo* scil. praeceptum est, *timere dominum suum.* וְאִם אָב אָנִי Jam vero *si pater ego* sum vobis, si me talem erga vos exhibui, et vos me talem agnoscitis, vid. Jerem. III, 4. אַיֵּה כְבוֹדִי *Ubi* est *gloria mea?* qua me honorare debetis.

7. Interrogantibus sacerdotibus, quonam ostendant se Deum contemnere, jam iis respondet: מַגִּישִׁים עַל־מִזְבְּחִי לֶחֶם מְגֹאָל *offertis super altari meo panem pollutum*, quo non tantum sacrificia inanimata, quae e frugibus et similagine constabant, ut Grotius vult, sed victimae etiam, et quaevis aliae oblationes intelliguntur, ut e Versu 8. patet. Et Levit. III, 11. XXI, 6. 8. 17. al. sacrificia ex animantibus

bus vocantur לֶחֶם *cibus.* Is vero erat מְגֹאָל *pollutus,* quod, ob gentis avaritiam, aut pecudes vitio laborantes, aut panes e frumentis non satis selectis ac palea purgatis pilti obiterque cocti offerrentur. HIERONYMUS intelligit *panes propositionis,* „quos juxta traditiones Hebraicas ipsi serere, ipsi demetere, ipsi molere, ipsi coquere debebatis; et nunc sumitis quoscunque de medio." Jam porro instantibus sacerdotibus: בַּמֶּה *quanam re?* quonam argumento declarabis, quod גֵּאַלְנוּךָ *polluamus* i. e. dicamus, pollutum esse *te,* i. e. per metonymiam subjecti pro adjuncto, altare et sacrificia tua. Sic enim ut hanc dictionem interpretemur συνάφεια cum antecedenti postulat; oportet enim inter praecedentem Dei accusationem et ejusdem accusationis repetitionem a reo sui defendendi causa susceptam, exactam, si non verborum, certe sensus esse convenientiam. Reddimus גֵּאַלְנוּ *dicimus pollutum esse,* quia forma *transitiva* verborum saepe declarationem notat ejus rei, quae forma simplici indicatur, veluti Prov. XVII, 15. מַצְדִּיק *dicens quod quis justus sit,* et Jesaj. VI, 10. הַשְׁמֵן et הַכְבֵּד *dic et pronuncia quod impinguata sint corda eorum et aggravatae aures eorum.* Affixum secundae personae ךָ positum pro לַחְמְךָ vel לֶחֶם מִזְבַּחֲךָ *panem arae tuae,* uti saepius persona pro personae adjuncto posita, veluti 1 Sam. VIII, 7. לֹא אֹתְךָ מָאָסוּ *non te* i. e. tuum imperium *repudiarunt.* Item 1 Sam. X, 19. מְאַסְתֶּם אֶת־אֱלֹהֵיכֶם *repudiastis Deum vestrum,* i. e. Dei vestri imperium, θεοκρατίαν. HIERONYMUS: „Et voce temeraria respondetis et dicitis: *in quo polluimus te?* dum enim sacramenta violantur, ipse, cujus sunt sacramenta, violatur." Pro גֵּאַלְנוּךָ in Alexandrinae interpretationis Alexandrino Vaticanoque codice est ἠλισγήσαμεν αὐτούς, ut Pronomen referatur ad לֶחֶם. Sed FISCHERUS loco ad Versum 3. laudato p. 192. haud dubitat emendari debere ἠλισγήσαμέν σε. „Primo enim non est credibile, interpretes legisse גֵּאַלְנוּהוּ, deinde in exemplo Complutensi, quod scimus et alibi primas lectiones integras servasse et

in-

incorruptas, diserte ita, ut diximus, legitur. Denique etiam Vulgata Versio exhibet *polluimus te.* Caussa correctionis videtur fuisse, quod crederet emendator, durum esse dicere, a sacerdotibus, qui Deo liba non legitima facerent, numen ejus sanctum pollui." Sequitur divina responsio: בֶּאֱמָרְכֶם *per dicere vestrum*, i. e. eo quod dicitis: שֻׁלְחַן יְהוָה *mensa Jovae*, i. e. ara ejus, quae eodem nomine et Ezech. XLI, 22. XLIV, 16. appellatur, נִבְזֶה הוּא *contemta est*, est res vilis nec magni facienda. Dum enim officio suo obiter fungebantur sacerdotes, et quaslibet hostias, etiam lege Mosaica reprobatas, facile admittebant, satis ostendebant, se flocci facere religionem, cujus praecipua pars erat cultus Leviticus, sacrificiis occupatus. At malebant, avaritia stimulante, aliquid, quam nihil a gente egena et in sumtibus in rem divinam faciendis parum sedula, accipere, quandoquidem pars victimarum haud contemnenda ipsis sacerdotibus debebatur, qua excidebant, si parcius afferebantur. Hieronymus: „Hoc autem quod sequitur: *in eo quod dicitis: mensa Domini despecta est*, possumus ita interpretari, quod reversi de Babylone, nec dum templo aedificato, manentes in casulis et in ruinis urbis antiquae, altare tantum exstruxerant, non ejusdem gloriae, cujus pristinum fuerat, et putabant deesse religionis sanctimoniam, quia deerat aedificationis ambitus." Cui interpretationi tamen obstat, quod, uti in Prooemio vidimus, Malachias templo jam aedificato et inaugurato vixit. Jo. Melch. Faber in *Commentat. ad Malach.* Onoldi, 1779. 4. p. 10. not. posterius hujus Versus hemistichium sic exponit: *quoniam dicitis* et creditis *mensam Jovae* ab ipso *contemni*, i. e. sacrificia Deo e lege offerenda vana esse et nihil afferre commodi. Afflictis enim tunc Judaeorum rebus, adeo ut agrorum sterilitate et frugum inopia laboraverint (infra III, 9—13.), pios ejus aetatis, at legum divinarum parum peritos, commotos fuisse, ut Deum placare studerent sacrificiis et supplicationibus. Sed quoniam nullum hujus rei fructum perce-

perceperunt, eo tandem ſtultitiae progreſſos eſſe, ut quaſi deſperantes Deo non amplius ſua ſacra placere in univerſum quererentur. Sed quem ſupra indicavimus ſenſum unice verum eſſe oſtendit Verſus proximus. In Graeca Alexandrina verſione verba שֻׁלְחַן יְהוָה נִבְזֶה הוּא ita reddita leguntur: *τράπεζα Κυρίου ἠλισγημένη ἐστὶ, καὶ τὰ ἐπιτιθέμενα ἐξουδενώσατε.* Poſteriora verba Fischerus l. l. p. 192. recte monet e Verſu 12. huc traducta eſſe. Sed pro *ἐξουδενώσατε*, quae eſt Vaticani exempli lectio, idem obſervat reſcribendum eſſe aut *ἐξουδένωται*, e Verſu memorato et Aldina editione, aut *ἐξουδενωμένα*, quod in margine Barberiniani libri Waltonus reperit. „Deinde priora verba, praeeunte eodem Barberiniano codice ita debent refingi: *τράπεζα Κυρίου ἐξουδενωμένη ἐστί.* Nam non modo in Vulgata verſione legitur *menſa Domini deſpecta eſt;* ſed nec Hebraicum verbum נִבְזֶה fert alteram lectionem *ἠλισγημένη*, pro quo quum eo quem commemoravimus Verſu habeatur מְגֹאָל, quum quis aut in ora libri ſui poſuiſſet, aut ſupra Participium *ἐξουδενωμένη* inter Verſus ſcripſiſſet *ἠλισγημένη*, factum eſt, ut inepta nimisque liberalis manus librarii verbum alienum infereret contextis, germano verbo omiſſo."

8. Quod in fine Verſus ſuperioris dixerat Jova jam probat et magis explicat. ו ante כִּי eſt aetiologicum, rationem ſubjungens, unde pateſcat, ſacerdotes ſacra contemtim habere, et palam quoque profiteri, vili apud ſe in pretio eſſe aram Jovae. *Nam quando* evenit, ut, quod perſaepe iſtis aerumnoſis et egenis temporibus eſſe factum, haec ipſa oratio credere ſuadet, vobis pecus afferatur inſigni quodam naevo lege expreſſa Levit. XXII, 21. Deut. XV, 21. reprobato laborans, vosque illam oblatam תַּגִּישׁוּן *adducitis*, ſcil. ad aram, quamvis vobis ignotum non ſit, eam eſſe עִוֵּר *coecam;* nihilominus tamen eam adducitis לִזְבֹּחַ *ut ſacrificetis*, adeo improbi eſtis, ut dicatis אֵין רָע *non eſt malum*, non ineptum. Chaldaeus et Hieronymus capiunt

capiunt haec verba ut interrogationem: הֲלֹא בָיִשׁ *nonne malum est?* nihilne vitii id habet? Sic et 1 Sam. XXI, 9. non exprimitur interrogandi nota: וְאִין יֶשׁ־פֹּה תַחַת־יָדְךָ חֲנִית *annon est hic sub potestate tua hasta?* Sed magis placet prior ratio, ut Deus per mimesin verba avarorum et gratiam plebis ista intempestiva indulgentia venantium sacerdotum perstringat; subinde enim, quotiescunque inepta offerebantur pecora, ingeminabant: אֵין רָע *malum non est*, satis abundeque aptum est; hanc familiarem iis frequenterque emissam vocem vates repetit, et simul ut impiam pudendamque exprobrat. פִּסֵּחַ *Claudum*, vetitum erat et hoc Deuter. XXI, 15. וְחֹלֶה *Et morbidum;* ejus species enumerantur Levit. XXII, 22. seqq. Ut sacerdotes eo magis convincat suae imprudentiae et iniquitatis addit: הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ *affer, quaeso, illud*, offer modo tale quoddam vile munus, *principi tuo;* de voce פֶּחָה vid. not. ad Hagg. I, 1. הֲיִרְצְךָ *Et* vide, *an te benevole accepturus sit?* Idem est ac הֲיִרְצֶה בְךָ, nam verbum רָצָה cum Accusativo et cum ב constructum legitur, vid. 1 Paral. XXVIII, 4. אוֹ הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ *Aut an accepturus sit faciem tuam?* i. e. an te honoraturus et aliquo in pretio sit habiturus, ita ut annuat petitis tuis? שְׂאֵת פָּנִים *Accipere faciem* alicujus notat *eum aestimare*, gratum et acceptum habere, vid. Genes. XIX, 21. XXXII, 21. Job. XIII, 10. XXXI, 21.

9. A reprehensione transit vates ad exhortationem ad resipiscentiam. חַלּוּ־נָא פְנֵי־אֵל *Deprecamini faciem Dei*, orate Deum ut nostri misertus avertat mala quae patimur. Nam vestri est, Deum deprecari pro populo; nam sacerdotes estis. De phrasi חִלָּה פְּנֵי פְלוֹנִי vid. not. ad Ps. XLV, 12. וִיחָנֵנוּ *Ut misereatur nostri.* Potuisset dicere *vestri;* sed maluit dicere *nostri*, ne se videretur eximere; licet culpam hac quidem in re nullam haberet. Eodem modo Moses loquutus est Exod. XXXIV, 9. וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ *condonabis culpam nostram.* Graecus Alexandri-

nus

nus pro וִיחָנֵנוּ habet *καὶ δεήθητε αὐτοῦ*, quod Hebraice וְהִתְחַנְּנוּ esset. מִיֶּדְכֶם הָיְתָה זֹּאת *A manu vestra fuit hoc*, i. e. quod populus illicita sacrificat, ejus rei auctores vos ei estis, dum hostias lege prohibitas declaratis aptas ad sacrificandum. הֲיִשָּׂא מִכֶּם פָּנִים *Num accipiet a vobis facies?* ut accepti et grati ei sitis? Vid. de hac phrasi ad Vs. 8.

10. מִי גַם־בָּכֶם וְיִסְגֹּר דְּלָתַיִם *Quis etiam inter vos ut claudat portas* scil. templi, uti ex iis quae sequuntur patet. Chaldaeus addit: בֵּית מַקְדְּשָׁא *domus sanctuarii.* Sensus est: utinam aliquis vestrum pio zelo accensus fores templi clauderet, et hujusmodi hostias illegitimas excluderet! Satius enim, non sacrificare omnino, quam talibus victimis facere. Alii avaritiam et ingratum animum sacerdotibus exprobrari existimant, et חִנָּם *gratis* ex membro sequenti huc trahunt, hoc modo: *quis vestrum, qui claudat ostia* gratis? *imo ne altare quidem meum gratis accenditis.* Ita Hieronymus: „Nullus enim in vobis usque ad extremum ministerium, *non dico Pontifex*, *non sacerdos*, *non Levita*, nec cantor, sed nec janitor quidem et is qui ignem supponit altari ad cremandum holocaustum, qui non a me mercedem accipiat laboris sui. Hoc autem dicens, decimas significat omnium frugum, quae offeruntur a populis.“ Nec aliter Grotius: „Sensus est: omnia illa, quae avaritiae vestrae praetenditis, inania sunt. Ita bene Lex prospexit non sacerdotibus, sed et popis et janitoribus, ut abunde mercedem habeant operae.“ Verum haec cum altero commatis hemistichio minus apte cohaerent. Quare non dubitamus superiorem interpretationem praeferre, cui et Versus proximus 11. favet, ubi redditur ratio, cur Deus templi portas claudi et sacra plane intermitti malit? quia ista plane abominetur, et meliora alibi exspectet. וְלֹא־תָאִירוּ מִזְבְּחִי *Nec lucere faciatis*, i. e. incensum faciatis in altari meo, ne hostias igne consumendas offeratis. חִנָּם *Frustra*, nam oleum et operam

operam perdit, qui hoc modo facrificat. Nifi facra ex Dei praefcripto peragantur, nullus inde fructus ad offerentes redit. Nomine מִנְחָה, quod proprie munus notat quodcunque, vid. Genef. XXXII, 21., hic indicatur munus illud facrum frumentaceum, Deo tum alias (vid. Levit. II, 1. feqq.), tum mane et vefperi cum facrificio jugiter immolando offerendum, Num. XXVIII, 4. 5.

11. Iftiusmodi vilia facrificia, inquit, indigna funt mea majeftate, quae per totum terrarum orbem, quam late patet, celebratur. Phrafi מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ וְעַד־מְבוֹאוֹ *ab ortu folis usque ad occafum ejus*, totus terrarum ambitus fignificatur, ut Pf. L, 1. CXIII, 3. Jefaj. XLV, 6. LIX, 19. Rationem, cur non addi foleat: *a feptentrione ad auftrum*, Kimchi reddit hanc, quod ad utrumque hunc polum terra non fit habitabilis. Verba, quae fequuntur, וּבְכָל־מָקוֹם מֻקְטָר מֻגָּשׁ לִשְׁמִי וּמִנְחָה טְהוֹרָה *et in omni loco fuffitus offertur nomini meo et fertum purum*, Chaldaeus ita expofuit: וּבְכָל עִדָּן דְּאַתּוּן עָבְדִין רְעוּתִי אֲנָא אֲקַבֵּל צְלוֹתְכוֹן וּשְׁמִי רַבָּא מִתְקַדַּשׁ עַל יְדֵיכוֹן וּצְלוֹתְכוֹן כְּקוּרְבַּן דְּכֵי קֳדָמַי *quo tempore cunque vos feceritis voluntatem meam ego fufcipiam preces veftras, atque ita nomen meum magnum fanctificabitur per vos, et preces veftrae ut oblatio munda erunt coram me.* Aben-Esra fenfum horum verborum hunc effe putat, quum omnes totius orbis terrarum incolae Jovam revereantur, reputari hoc ab ipfo non fecus, ac fi ubivis locorum ipfi omnigenos fuffitus et facra ipfo digna offerant. Nos Participium paffivum מֻגָּשׁ hoc loco per Participium paffivum futurum *offerendus* (ut נוֹרָא *timendus*, נִבְחָר *eligendus*, מְהֻלָּל *laudandus*) exprimendum effe haud dubitamus, ut dicat vates Deum loquentem inducens: ego dignus fum cui ubique terrarum fuffitus offeratur et fertum purum. Participium Hophal מֻקְטָר nominis fubftantivi vicem gerere, recte notat Aben-Efra.

12. וְאַתֶּם מְחַלְּלִים אוֹתוֹ *Vos autem*, facerdotes, *profanatis illud*, nomen meum, שְׁמִי, Vs. 11. De verbo-

rum

rum בְּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן יְהוָה מְגֹאָל הוּא sensu vid. not. ad Vs. 7. וְנִיבוֹ נִבְזֶה אָכְלוֹ *Et proventum ejus* scil. mensae, s. arae Jovae, quod attinet *contemtus est cibus ejus*, i. e. non possumus multum arae Jovae tribuere, quia ad illam parum redundat: nam omnis ejus proventus in qualibuscunque et parce oblatis victimis, quae tenue satis laboribus nostris praemium sunt, nobisque alendis minime sufficiens. נִיב, quod a verbo נוּב *progerminare*, proprie *proventum, fructum* notare videtur, hic dicitur de sacrificiis, quae altari idem fuerunt, quod agris sunt frumenta et fervente per gentem religione illis non magis, quam fertile solum frugibus carebat. Chaldaeus vertit: וּבְסִירָן מַתְּנָת מִנֵּיהּ *et contemta sunt munera ex ea.*

13. מַתְּלָאָה *Quanta defatigatio* s. *molestia!* scil. devoranda nobis est pro vili vel exiguo reditu altaris. Vox est sacerdotum, de magno suo labore tenuique salario querentium. Alii populi verba esse volunt indignantis, quod sacra optima et integerrima offerre cogeretur. מַתְּלָאָה pro מַה תְּלָאָה, saepe enim מַה cum Maccaph primae sequentis vocis literae imprimit Dagesch forte, ut מַה־לִּי *quid mihi?* Jud. XI, 12. מַה־זֹּאת *quid istud?* Jud. XV, 11. Interdum abjecto ה coalescit cum sequente voce, ut מַזֶּה pro מַה־זֶּה *quid est?* Exod. IV, 2. מַלָּכֶם pro מַה־לָּכֶם *quid vobis?* Jesaj. III, 15. Veteres pro מַתְּלָאָה legerunt מִתְּלָאָה, nam LXX vertunt: ταῦτα ἐκ κακοπαθείας ἐστί, Hieronymus, *ecce de labore*, et Chaldaeus, דְּאַיְתֵינָא מִלְּאוּתָנָא *quod offerimus de labore nostro est*, quasi verba haec sint Judaeorum indignante animo partas sudore pecudes afferentium. וְהִפַּחְתֶּם אוֹתוֹ *Et exsufflari*, i. e. contemni *facitis illud* scil. altare meum. Flare enim est gestus contemnentium, qui si quid flocci faciunt vel efflant, vel difflare se posse ajunt. Sic sacerdotes tenuitatem redituum exaggeraturi vel flatu dispelli posse quicquid e sacerdotio lucrentur affirmabant. Chaldaeus exposuit: וְשַׁבֵּיקְתּוּן יָתֵיהּ *et projicitis illud.* Hieronymus: „Hujus orationis: *ecce de labore, et*

ex-

exsufflastis illud, hic sensus est: de captivitate reversi sumus, hostibus praedae fuimus, multum in longo itinere laboravimus, pauperes sumus, quicquid habere potuimus viae labore consumtum est; qualiacunque habemus, offerimus, et haec dicendo exsufflastis vestra sacrificia, id est, exsufflatione mea digna fecistis. Sive, ut in Hebraeo legi potest: *et exsufflastis me* haec dicendo, non sacrificio, sed mihi, cui sacrificabatis, fecistis injuriam." E quibus verbis colligere licet, esse jam Hieronymi temporibus illas scribendi varietates notatas, quas Masorethae תִּקּוּנֵי סוֹפְרִים, *correctiones scribarum* vocant. Est enim hic locus unus e numero octodecim illorum, quos illo nomine Critici Hebraei appellant; quod vetus scriptura in iis immutata fuerit, ne quid Deo indignum dici videatur. Et nostro quidem loco observant, olim lectum fuisse אוֹתִי *me* hoc sensu: *exsufflare facitis me*, i. e. vos me, Jovam, miserrime angitis, coll. Job. XI, 20. Quod quum visum esset veteribus Criticis Deo indignum, ad emolliendam dictionem reposuisse אוֹתוֹ, quod ad שֻׁלְחָן יְהוָה Vs. 12. referendum. Sed verisimile est, in octodecim illis locis, in quibus תִּקּוּן סוֹפְרִים habetur, esse illud, quod hodie in textu exstat genuinum, et varietatem scribendi a Criticis ideo esse notatam, ne quis quod in textu receptum est privato ausu interpolare, aliudque quid, quod commodius videri possit, substituere audeat. Sic etiamsi hoc loco commodior sensus oriri videri queat si legatur אוֹתִי, inhaerendum tamen τῷ אוֹתוֹ esse. Cf. not. ad Habac. I, 12. גָּזוּל *Raptum* non significat, uti vult Grotius, a feris dilaniatas pecudes, quales non in privatum esum concessae erant (vid. Exod. XXII, 30. Levit. XVII, 15.), multo minus ad aram admittebantur, illae enim vocantur טְרֵפָה; sed quod seu vi hostili et palam, seu dolo malo, justo possessori est ereptum, quale istis temporibus saepenumero pro sacrificio oblatum esse perquam credibile est. Siracides quoque XXXIV, 18. τοὺς θυσιάζοντας ἐξ ἀδίκου carpit. Hieronymus: „Quia offertis coecum et claudum, et languidum, et hoc ipsum non

non de vestro, sed de rapinis, et spoliis fletibusque miserorum, et insuper dicitis, de labore et paupertate offerimus quod habemus, propterea ego dico generaliter, ut vos arguat propria conscientia." וַהֲבֵאתֶם אֶת־הַמִּנְחָה *Et offertis et fertum* scil. simile, e frugibus raptis aut corruptis.

14. נוֹכֵל *Dolosus* hic dicitur qui paupertatem mentitur eo consilio, ut Deo quod debebat subduceret. וְיֵשׁ בְּעֶדְרוֹ זָכָר *Quum sit in grege ipsius masculum* pecus, quod quum h. l. *corrupto* opponatur patet eo indicari integram et eximiam victimam, quae proprio vocabulo תָּמִים appellatur. וְנֹדֵר וְזֹבֵחַ מָשְׁחָת *Et tamen vovet aut immolat corruptum,* i. e. morbidum aut vitiosum, Vs. 13.

Cap.

Cap. I.

1. *Effatum Jovae per Malachiam prolatum.*

2. *Amavi vos, ait Jova. Quodsi quaeritis: in quo nos amasti? Nonne Esavus frater fuit Jacobi? inquit Jova; atqui Jacobum amavi;*

3. *Esavum autem odi, et redegi montes ejus in vastitatem et possessionem ejus in domicilia deserta.*

4. *Quodsi dicat Edom: nos destructi sumus, sed iterum aedificabimus ruinas; sic dicit Jova, agminum Deus: illi aedificent, sed ego destruam. Vocabunturque fines impietatis, et populus in quem Jova saevit in perpetuum.*

5. *Quod cum oculi vestri spectabunt dicetis: magnus praedicetur Jova ultra terminum Israelis?*

6. *Filius honorare debet patrem, et servus dominum suum. Quod si ego pater, ubi est meus honor? si ego Dominus, ubi est mei metus? dicit Jova, agminum Deus, vobis, sacerdotes, mei nominis contemtoribus. Quaeritis: in quo contemnimus nomen tuum?*

7. *Adfertis ad aram meam panem pollutum. Quaeritis: in quo polluimus te? In eo quod dicitis: mensa Jovae despecta est.*

8. *Et si caecum affertis, ad immolandum, non est malum! Et cum affertis claudum aut aegrum, non est malum! Offer illud, quaeso, principi tuo, utrum ei placiturus sis? aut num ille te acceptum habiturus? inquit Jova, agminum Deus.*

9. *Nunc*

9. *Nunc itaque deprecamini Deum ut misereatur nostri. A vobis hoc proficiscitur; num vos accepti ei eritis? inquit Jova agminum Deus.*

10. *Utinam vestrum aliquis claudat fores* (templi), *ne collustretis aram meam frustra! Non estis mihi grati, inquit Jova, agminum Deus, nec placet mihi fertum a vobis oblatum.*

11. *Nam ab ortu solis ad occasum magnum est nomen meum inter gentes, et ubique locorum suffitus offerendus est nomini meo, fertumque purum; nam magnum est nomen meum inter gentes, inquit Jova, agminum Deus.*

12. *Vos autem profanatis illud eo quod dicitis: mensa Jovae polluta est, et qui ei impositus cibus spernitur.*

13. *Dicitisque: vah! quantum est onus! Et vos illam contemtam redditis, inquit Jova, agminum Deus, nam offertis raptum, et claudum et aegrum, et (tale) fertum admovetis. Num placebit mihi illud ex manu vestra? inquit Jova.*

14. *At exsecrabilis est deceptor, qui quum masculum sit in ejus grege, tamen Domino vitiosum vovet et immolat! Nam rex magnus ego sum, inquit Jova, agmiunm Deus, et nomen meum verendum inter gentes.*

Cap. II.

Argumentum.

Pergit sacerdotum vitia castigare, et primo quidem illos arguit socordiae et negligentiae in offerendis sacrificiis (Vs. 1. 2. 3.), tum sinistrae et perversae legum interpretationis (Vs. 4—8.), porro injustitiae in decidendis caussis in foro (Vs. 9. 10.). Una cum sacerdotibus vero etiam illos de populo reprehendit, qui uxores alienigenas ducebant (Vs. 11. 12.), innocentes uxóres adfligebant (Vs. 13—16.), atque Deum curare res humanas negabant (Vs. 17.).

---

1. וְעַתָּה hic non est *temporis*, sed inferendi particula, qua Deus sacerdotes monet, ne culpam a se ad alios, nempe in offerentes amoliantur. Nomen הַמִּצְוָה alias quidem *praeceptum* notat; sed quum neque in iis quae praecesserunt, neque in hoc ipso Capite praeceptum aliquod detur, sed praecepti dudum dati violatio interpositis minis redarguatur; apparet, nomen illud etiam de *admonitione* et *seria* ad obeundum officium *cohortatione* capi posse, imo hoc loco oportere, nec tantum referri debere ad id, quod in sacrificiis, sed et quod in reliquis suis officiis, quorum hoc Capite mentio fit, sacerdotes peccabant.

2. וְאִם-לֹא תָשִׂימוּ עַל-לֵב *Et si non posueritis ad cor*, si animum non adverteritis monitis, eadem phrasis Jesaj. LVII, 1. Dan. I, 8. לָתֵת כָּבוֹד לִשְׁמִי *Dare honorem nomini meo*, ut debitum honorem mihi exhibeatis. וְשִׁלַּחְתִּי בָכֶם אֶת-הַמְּאֵרָה *Tum immittam in vos execrationem*, i. e.

egeſtatem, ut recte Hieronymus vertit. Et in Commentario haec ſcribit: „Obtenditis paupertatem et captivitatis injuriam, et tenuitatem rei familiaris. Sed quum habeatis quae optima ſunt offertis quae mala ſunt. Ad vos igitur, ſacerdotes, hoc mandatum eſt: feciſtis quod impium eſt in contemtum mei. Sed quia malo poenitentiam peccatoris, quam mortem, etiam nunc dico: ſi me audire nolueritis, nec intelligere, ut detis nomini meo gloriam, quod eſt horribile in gentibus, veram in vos mittam penuriam, ut nequaquam mentientes, ſed omnium rerum coacti egeſtate dicatis vos non habere optima quae offeratis.“ וְאָרוֹתִי אֶת־ בִּרְכוֹתֵיכֶם *Et maledicam benedictionibus veſtris*, hoc eſt, inquit Hieronymus, his quae nunc meis benedictionibus poſſidetis. „In lingua Aethiopica בְּרָכָה abſolute ponitur ſaepe pro *bonis*, ut Luc. XII, 18. *Cogam illuc omnes proventus meos, καὶ τὰ ἀγαθά μου et bona mea*, Aethiopicus interpres וברכתי. Sic Verſu ſequ. *Dicam animae meae: anima, habes πολλὰ ἀγαθά*, בזוה ברכת. Ita et hic accipi poteſt: *maledicam bonis veſtris.* Hinc factum, quod quum de bonis ſuis munus aliquod uteri offerrent, בְּרָכָה *benedictionem* vocaverint, Geneſ. XXXIII, 11. 1 Sam. XXV, 27. Ubi *haec benedictio, quam attulit ancilla tua domino meo*, verti poſſet, *haec bona quae attulit* rel.“ Ludov. de Dieu. וְגַם אָרוֹתִיהָ *Quin etiam*, jam *maledixi ei*, unicuique benedictioni veſtrae, coepi jam calamitates vobis immittere.

3. הִנְנִי גֹעֵר לָכֶם אֶת־הַזֶּרַע *En ego increpo vobis ſementem.* Verbum גָּעַר *increpare*, notat et *increpando repellere, profligare*, ut Pſ. IX, 6. LXVIII, 31., et h. l. valet ſerio interdicere ſemini, ne germinet aut fructum ferat, ita ut in agro torpeat, aut etiam in ipſa herba a locuſtis abſumatur. Cf. III, 10. 11. לָכֶם *Vobis*, ſacerdotibus, damno veſtro, ut contra infra III, 10. 11. eſt Dativus, quem vocant, commodi. Graecus Alexandrinus interpres haec verba ita reddidit: *ἰδοὺ ἐγὼ ἀφορίζω ὑμῖν τὸν ὦμον*, et Aquila: *ἐπιτομῶ ὑμῖν σὺν τῷ βραχίονι*, atque Hieronymus:

ecce

ecce ego projiciam vobis brachium. Unde constat, illos legisse זְרוֹעַ, *humerus, brachium*, pro זֶרַע, sensu, ut Grotius judicat, optimo, quia respiciatur ad jus sacerdotum, quo a sacris reportabant armum victimae et ventriculum, Levit. VII, 21. et Deut. XVIII, 3.; illud per זְרוֹעַ, hoc per פֶּרֶשׁ, quod statim sequitur, per metonymiam contenti pro continente, a Malachia indicari, quorum utrumque Deus sacerdotibus eorum temporum victimas tantopere anhelantibus, ut etiam ineptas acceptarent, indignans quasi in os impingat, uti solent, qui importuno flagitatori aliquid indignabundi concedunt, quasi dicentes: en! habe quod vis. Sed גָּעַר neque *separare* (ἀφορίζειν), neque *projicere* usquam notat, et זֶרַע sensum fundit perquam aptum. Nam, ut recte observat Abarbenel, *seminis* mentionem facit in respectu ad Mincham, sive fertum, et *stercoris* in respectu ad animalia immolanda. וְזֵרִיתִי פֶרֶשׁ עַל־פְּנֵיכֶם *Et spargam stercus* exenteratarum victimarum, *contra facies vestras*, i. e. summo dedecore vos afficiam, ut si quis stercus conjiceret in facies vestras. Chaldaeus: וַאֲגַלֵּי בַהֲתַת חוֹבֵיכוֹן עַל אַפֵּיכוֹן *patefaciam turpitudinem scelerum vestrorum in facies vestras.* Graecus Alexandrinus σκορπιῶ ἔνυστρον *dispergam ventriculum* reddidit. Ludov. Cappellus interpretem pro פֶּרֶשׁ legisse כְּרֵשׂ conjecit. Sed recte Hieronymus: „*Et dispergam*, inquit, ἔνυστρον, id est, *ventriculum*, sive juxta Hebraeos *stercus*, id est, *Phares*, μετωνυμικῶς, pro eo quod continet id quod continetur appellans." פֶּרֶשׁ חַגֵּיכֶם *Stercus festorum vestrorum*, i. e. victimarum, quae diebus festis immolantur. Chaldaeus: וַאֲבַטֵּל רְבוּת חַגֵּיכוֹן *et abolebo magnificentiam festorum vestrorum.* Verba Versus postrema, וְנָשָׂא אֶתְכֶם אֵלָיו Hieronymus in Commentario sic interpretatur: „*et assumet vos secum*, id est, stercus solennitatum vestrarum, ut foetentes facies putida stercoris commixtione turpentur." Quod sequuti et alii interpretes phrasi hebraea hoc dici autumant, istum fimum illos prorsus ad se rapturum, totos implicaturum, totos subacturum et coopertururum esse, ut solet aliquis vi-

ribus potentior infirmiorem ad se rapere, sibique ita subjicere, ut eluctari nequeat. Quod quam durum sit unusquisque sentiet ipse. Nec magis placet Kimchii interpretatio: *feret vos contemtus mei ad illud* scil. dedecus, iniquitas vestra contrahet vobis istam ignominiam. Aben-Esra subaudit Participium verbi נוֹשֵׂא, *auferens,* scil. hostis, ut sensus sit: rapiet vos hostis ad se; hostibus praedae eritis. Quibus interpretationibus anteponendam censeo hanc, quam Lud. de Dieu in medium attulit: „ad וְנָשָׂא subintelligo אִישׁ *quisque,* quomodo impersonalia sua formare solent Hebraei, ut Jesaj. IX, 5. וַיִּקְרָא שְׁמוֹ *et vocavit nomen ejus* nempe אִישׁ *quisque,* i. e. vocatur nomen ejus, ut recte LXX: *καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ.* Ita et hac loco: *quisque feret vos ad illud,* i. e. feremini ad illud. Sensus est: ne existimate facies vestras stercus quod dixi effugere posse; si vos id fugitis, quisque portabit vos eo ut conspergamini. Phrasis eadem occurrit infra Vs. 6. עַוְלָה לֹא נִמְצָא בִשְׂפָתָיו *iniquitatem non inveniebat in labiis ejus,* nempe אִישׁ *quisquis,* i. e. non inveniebatur.“ Chaldaeus: וְיִתְמְנַע חוּלָקְכוֹן מִנֵּיהּ *et prohibebitur portio vestra ab ea* scil. celebritate festorum, non eritis illius celebritatis festorum participes.

4. וִידַעְתֶּם כִּי שִׁלַּחְתִּי אֲלֵיכֶם אֵת הַמִּצְוָה הַזֹּאת *Ut poenis* edocti *cognoscatis quod miserim ad vos per* prophetam ministrum meum, *hoc mandatum,* hanc exhortationem, quae in superioribus legitur. Cf. supra Vs. 1. לִהְיוֹת בְּרִיתִי אֶת־לֵוִי *Quod est foedus meum cum Levi,* quod cum tribu Levi hoc foedus inivi, ut sacra mea diligenter curarent, id quod bonis omnibus me velle illis rependere promisi. Num. VIII, 14. XXV, 12., quod vates ipse Versu proximo disertius declarat.

5. בְּרִיתִי הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם *Foedus meum cum eo,* tribu Levi, *erat vita et pax,* omnia ipsis felicia promisi, si imperata facerent. Respiciunt haec verba manifeste locum Num. XXV, 12., ubi Jova Pinehaso et ei successuris

in

in ſacerdotio dicit: הִנְנִי נֹתֵן לוֹ אֶת־בְּרִיתִי שָׁלוֹם, *ecce do ei foedus meum pacem*, i. e. omnis generis proſperitatem ei promitto. וָאֶתְּנֵם־לוֹ מוֹרָא *Et dedi ea*, vitam et pacem, *ei*, tribui Levi, *ad* ſ. *ob timorem mei*, ut me coleret, uti additur, וַיִּירָאֵנִי, ut debitum cultum mihi ſacris faciundis exhiberet. מוֹרָא elliptice poſitum eſt pro לְמוֹרָאִי, cf. ſupra I, 6. Lud. de Dieu מוֹרָא mallet eſſe aſyndeton, aut ſubaudiri Particulam ב *cum*, ut ſit pro בְּמוֹרָא, ac ſenſus hic ſit: foedus vitae ac pacis cum eo, et ut ea foedere promiſi, ſic et dedi ipſis; nec ſola dedi, ſed et timorem meum, vel, *cum timore meo*, unde ſequitur, *et timuit me*. וּמִפְּנֵי שְׁמִי נִחַת הוּא *Et a facie nominis mei territus erat* (verbum חָתַת, *fractum, contritum eſſe*, hic *pavere* valet, ut Deut. I, 21. Jerem. I, 17. Ezech. II, 6.), ſumma reverentia me eſt proſequutus, magna cum religione veteres illi ſacerdotes accedebant ad ſacra. Laudatur hic et Verſu proximo antiquorum ſacerdotum et Levitarum religioſa induſtria, quantumque ab illorum exemplo ſacerdotum vatis tempore viventium negligentia et in Deum irreverentia differat oſtenditur Vs. 8.

6. תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ *Lex*, doctrina *veritatis erat in ore ejus*, docebant populum legi congruentia. וְעַוְלָה לֹא־נִמְצָא בִשְׂפָתָיו *Et perverſitas non inveniebatur in labiis ejus*, judicibus in cauſa controverſa fideles erant conſiliarii, nec quicquam ad ſuum quaeſtum comminiſcebantur. Conſtat enim, cauſas difficiliores ad ſummum ſacerdotem et collegas fuiſſe deferendas, Deuter. XVII, 8. 9. XIX, 17., inprimis autem judicium de ſacrificiis idoneis aut rejiculis, de mundis ac immundis penes ſacerdotes erat, ubi multa poterant perverſe et praeter fas judicari, ſi qua cauſa in ſacerdotem avarum, timidum, ſocordem incideret. בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ אִתִּי *In pace et in aequitate ambulavit mecum*; amicitiam meam retinuit recte agendo. *Cum Deo ambulat* qui eum ducem indivulſis veſtigiis ſequitur, ex praeceptis ejus pie ac religioſe vitam inſtituit, uti de Henocho,

nocho, Genef. V, 22., Noacho, VI, 9., Abrahamo, XVII, 1. dicitur. Idem eft *ambulare in viis Dei*, vid. 1 Reg. III, 14. Porro *ambulare cum aliquo in pace*, eft, nil committere, quod illi indignandi occafionem praebeat, quod fimultatem pariat, quod amicitiae vinculum quocunque modo folvat. *In rectitudine*, i. e. recte, fincere, fine fuco ac fimulatione. וְרַבִּים הֵשִׁיב מֵעָוֹן *Et fic multos convertit ab iniquitate*, dum legem fideliter docuerunt populum, multos in viam reduxerunt, et a peccando averterunt. Neque enim de folo Aarone, fed de tota tribu Levi haec funt intelligenda.

7. כִּי־שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ־דַעַת *Nam labia facerdotis cuftodiunt*, i. e. cuftodire debent (vid. Futurum eodem modo capiendum fupra I, 6.) *fcientiam* fcil. legis et rerum divinarum. Sacerdotum eft callere legem, et alios eam fideliter docere. וְתוֹרָה יְבַקְשׁוּ מִפִּיהוּ *Et legem*, i. e. inftitutionem et interpretationem legis *quaerunt*, quaerere debent rudiores *ex ore ejus*; facerdotum enim erat refpondere ad interrogata populi cum de lege ejusque genuino fenfu dubitaret. Vid. Levit. X, 11. Deut. XXXIII, 10. et cf. Hagg. II, 11. כִּי מַלְאַךְ יְהוָה־צְבָאוֹת הוּא *Quia nuncius Jovae*, dei *agminum ille eft*, faltim pro muneris fui ratione effe debet. Nam quae ftatim fubjicit vates luculenter indicant, hic doceri, non quales *fint*, fed quales *effe debeant* facerdotes. מַלְאַךְ Chaldaeus hic recte מְשַׁמֵּשׁ *miniftrum* vertit. Vocatur facerdos *minifter* f. *nuncius Jovae*, quia populum certiorem reddit de Dei voluntate patefacta in Lege.

8. וְאַתֶּם סַרְתֶּם מִן־הַדֶּרֶךְ *At vos*, facerdotes hujus aetatis ipfimet *receffiftis a via* recta, a Deo praefcripta, vel, ut alii volunt, a via facerdotum illorum priorum, de quibus in fuperioribus, ut fenfus fit: ab inftitutis majorum deflectitis. הִכְשַׁלְתֶּם רַבִּים בַּתּוֹרָה *Impingere feciftis multos in lege*, pravo exemplo et perverfa doctrina caufa iis fuiftis, ut ab ea recefferint, et contra eam peccaverint, cum veteres illi multos converterent, Vs. 6. Quam perverfe

et

et improbe ſacerdotes illis temporibus egerint cognoſcitur e Nehem. XIII, 4. ſeqq. שִׁחַתֶּם בְּרִית הַלֵּוִי *Corrupiſtis foedus Levi*, irritum feciſtis foedus quod cum tribu Levi inieram, de quo Vs. 5. Non implendo veſtra promiſſa me quoque liberaſtis ab iis quae Levitis, nominatimque Pinehaſo ejusque ſucceſſoribus promiſeram.

9. Particula וְגַם hic commode *praeterea* redditur. Neque enim hic Verſus cum iis, quae praeceſſerunt, ita cohaeret, ut poenam ſubjungat peccatis Vs. 8. commemoratis; ſed novam poenam novo crimini ſtatutam indicit, videlicet *ſacerdotum in jure dicendo injuſtitiae*, quod recte Grotius vidit. Alii quidem interpretes hoc Verſu poenam indici ſacerdotibus exiſtimant ob illorum in accipiendis ſacrificiis levitate et iniquitate. Sed ut taceamus, non eſſe probabile, prophetam quod Capite primo abunde tractaverat, de impietate ſacerdotum in acceptilandis hoſtiis, hic, poſt interjectam aliam materiam, de perverſa legis interpretatione (Vs. 5 — 8.) retractare, phraſis שְׂאֵת פָּנִים בַּתּוֹרָה in fine hujus Verſus de judiciis forenſibus uſurpari conſtat, neque apparet, quomodo ea ad ſacerdotum promtitudinem in promiſcue admittendis quibuscunque hoſtiis commode quadret; quando quidem, avaritia ducti, omnia omnium admittebant, neminis repudiabant ſacra, ſive eſſent integra, ſive manca. Minatur igitur Deus, ſe ſacerdotes redditurum eſſe נִבְזִים לְכָל־הָעָם *contemtos et humiles*, abjectos, *omni populo* Judaico inter quem multum auctoritate valuerunt. כְּפִי אֲשֶׁר *Ad eundem* plane *modum* hoc vobis obtinget, quo vos me contemnitis dum אֵינְכֶם שֹׁמְרִים אֶת־דְּרָכַי *vos non obſervatis vias meas*, אוֹרְחָן דְּתַקְנָן קֳדָמַי, *vias quae rectae ſunt coram me*, vertit Chaldaeus. וְנֹשְׂאִים פָּנִים בַּתּוֹרָה *Et accipitis facies in lege*, majorem perſonarum, quam veri et recti, rationem habetis in negotio legis. In judiciis, quae ſecundum legem exercere debebatis, locum dediſtis gratiae, et ad potentiorum vota aptaſtis ſententias. Nam phraſi שאת פנים illud crimen judicum

dicum ſignificari, quod alias, veluti Deut. I, 17. XVI, 19. Jeſaj. III, 9. הַכִּיר פָּנִים *agnoſcere faciem* alicujus dicitur; apparet ex 2 Chron. XIX, 7., ubi Joſaphath conſtitutos a ſe judices hoc argumento ad rite fungendum officio ſuo excitat, quia et Deus, cujus vices ipſi gerant, juſte judicet, כִּי־אֵין עִם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מַשֹּׂא פָּנִים *non eſt enim apud Jo-Jovam, Deum noſtrum, acceptio perſonarum.*

10. Indignitatem illius partium ſtudii demonſtraturus vates argumentum petit a facti iniquitate. Iniquum enim eſſe ait, jus non ex aequo dicere, ſed pravo effectu intorquere, ubi lis inter eos componenda eſt, qui ejusdem ſunt dignitatis. Jam ejusdem omnes Judaeos juris eſſe duplici argumento oſtendit, quorum alterum a communitate natalium, alterum a pari ſorte primae creationis accerſit. הֲלֹא אָב אֶחָד לְכֻלָּנוּ *Nonne pater unus nobis omnibus?* ſcilicet Deus, ut ſubſequens epexegeſis declarat, atque ipſe ſe ita vocat ſupra I, 6. Cf. Deut. XXXII, 6. Jeſaj. LXIV, 7. Alii *patre* intelligunt Abrahamum aut Jacobum. Ita Grotius: „*Nonne omnes a Jacobo orti ſumus, ac proinde in libertate pares ſumus?*" מַדּוּעַ נִבְגַּד אִישׁ בְּאָחִיו *Quare ergo perfide agimus vir in fratrem ſuum?* unus in alterum? Verbum בָּגַד, quod alias plerumque de ſervorum in dominos aut maritorum in uxores perfidia dici conſtat, hinc ſynecdochice de omni injuria, ſive in Deum, ſive in homines admiſſa, et hic ſpeciatim de iniquitate judicis in reum uſurpatur. Grotius his verbis tangi putat hiſtoriam, quae eſt apud Nehemiam V, 3. 4. ſeqq. de oppreſſione pauperum foenore per avaritiam extorto, contra legem, quae uſuras a popularibus accipi vetabat, Exod. XXII, 24. ſeqq. Levit. XXV, 35. ſeqq. לְחַלֵּל בְּרִית אֲבֹתֵינוּ *Profanando,* violando, *foedus patrum noſtrorum*, foedus quod Jova olim in deſerto cum patribus noſtris pepigerat, quo inter alia plura et illud ſancitum erat, ut judices jus omnibus ex aequo dicerent, vid. Exod. XXIII, 6. Levit. XIX, 15. Deut. I, 17. XVI, 19. Eſt igitur foedus Jovae cum Judaeo-

rum

rum majoribus initum idem quod תּוֹרָה *lex*, Vs. 9. Hunc Verſum nonnulli accipiunt ut ſint verba eorum, qui duxerant uxores alienigenas, qui excuſent factum ſuum hoc potiſſimum argumento, quod *hominum communis pater ſit Deus, qui omnes in aequo creaverit*, q. d. ſi alii populi communem nobiscum patrem habent, cur non licet nobis ducere filias ipſorum? Alio ſenſu ad matrimonia cum exteris inita haec refert Hieronymus, cujus interpretationem vid. infra ad Vs. 11. Sed de conjugiis illicitis ſermo incipit demum Verſu proximo.

11. Hactenus ſacerdotum perverſitatem caſtigaverat, jam tranſit ad redarguendos eos, qui uxores peregrinas ducebant (Vs. 11. 12.), et ſuas conjuges innocentes affligebant (Vs. 13. ſeqq.), ad quod commode fit tranſitus per verbum בָּגַד e Verſu ſuperiore repetitum. בָּגְדָה יְהוּדָה *Perfide agit Juda*, Jovae ſacro foedere deſponſata, Hoſ. II, 21. (al. 18.). Verbum ponitur femininum, quia gentes mulierum imagine ſiſtuntur, vid. Hoſ. V, 9. וְתוֹעֵבָה נֶעֶשְׂתָה *Et abominatio facta eſt*, res deteſtabilis et omnibus piis Judaeis abominanda admiſſa eſt. בְּיִשְׂרָאֵל *In Iſraele*, quo nomine Grotius indicari putat Benjaminitas et reliquos Iſraelitas, qui reducibus Judaeis ſe junxerant. Sed nomina *Juda* et *Iſrael* h. l. plane idem ſunt, ut Eſr. VI, 16. 21. *Iſraelitis* omnes omnino e Babylone reduces ſignificantur, qui maxima ex parte Judaei erant. Emphaſi vero haud carere videtur, quod hic additur וּבִירוּשָׁלָם, quaſi dicat: etiam in urbe primaria, in conſpectu templi. Particula כִּי h. l. non eſt cauſalis, ſed *explanativa*, ut Hoſ. XI, 10. Amos III, 14., et *nempe* valet. חִלֵּל יְהוּדָה קֹדֶשׁ יְהוָה *Profanavit Juda ſanctitatem Jovae*, qua Grotius dignitatem populi Judaici intelligit, cujus pars non exigua in eo poſita erat, ne Judaei cum idolorum cultoribus matrimonia inirent, vid. Exod. XXXIV, 16. Deut. VII, 3. Quae et Kimchii eſt ſententia. Sed recte Jarchi *ipſum populum Judaicum* illo nomine indicari obſervat ex Jerem. II, 3.

Ita

Ita et Chaldaeus, qui ſic vertit: אֲרֵי אֲפִיסוּ דְבֵית יְהוּדָה נַפְשְׁהוֹן דַּהֲוָת קַדִּישָׁא קֳדָם יְיָ *nam violarunt qui ſunt de domo Juda animam ſuam, qua ſacrata eſt Jovae*, i. e. ſe ipſos, qui Deo ſunt ſacri, vid. Exod. XXII, 30. Levit. XI, 44. XIX, 2. XX, 7. Populum Judaicum *ſanctitate Jovae* ſignificari, apparet et inde, quod ſtatim ſubjungitur: אֲשֶׁר אָהֵב *quam dilexit* Jova. Ludov. de Dieu אֲשֶׁר ad Deum refert, quem dilexerat Juda, hoc ſenſu: vere perfide egit Juda; quum enim antehac Deum dilexerit, ſic ut etiam foedus conjugale cum eo inierit, jam profanavit ſanctitatem illius Dei, quem dilexerat, et cum filiabus alieni Dei matrimonium contraxit. Sed eum ſenſum ſi vates exprimere voluiſſet, אֲשֶׁר אָהֵב אותו ei ſcribendum erat. וּבָעַל בַּת-אֵל נֵכָר *Et uxorem duxit ſiliam Dei peregrini*, i. e. uxores, quae deos alienos colunt, quae quaſi de familia Dei alieni ſunt. Nam ſicut Dii a ſuis *patres* dicuntur (vid. Jerem. II, 27.), ita qui eos colunt *filii*. Cf. ſupra I, 6. Chaldaeus: וְאִתְרְעִיאוּ לְמִסַּב לְהוֹן נְשִׁין בְּנָת עַמְמַיָּא *et delectati ſunt ſumere ſibi uxores filias gentium*. Recte Hieronymus obſervat, reſpicere haec ad ea, quae Eſr. IX, 2. ſeqq. et X, 18. 19. narrantur [cf. Nehem. X, 31. XV, 23. ſeqq.]. Quae poſtquam adſcripſiſſet, ita pergit: „Reverſi ergo de captivitate Babylonia, tam principes et ſacerdotes ac Levitae, quam reliquus populus abjecerunt uxores ſuas Iſraelitici generis, quae paupertate et injuria longioris viae et fragilitate ſexus non ferentes laborem, confectae erant, et infirmitatem ac deformitatem corporum contraxerant; et cum alienigenis vel aetate florentibus vel cultu corporum pulchrioribus vel potentum ac divitum filiabus matrimonia copularunt. Corripit itaque eos Ezras propheta [eum enim *Malachiae* nomine latere ex Hieronymi ſententia, vidimus in Prooemio], et ad repudium novarum conjugum provocat, ut uxores quas dimiſerant recipiant. *Nonne*, inquit, *pater unus* Abraam *omnium noſtrum eſt?* de quo in Iſaja [LI, 2.] ſcribitur: *Reſpicite in Abraam patrem veſtrum, et in Saram, quae genuit vos, quia unus erat, et vocavi eum.*

Nonne

Nonne Deus unus creavit nos, qui ex Abraham noſtrum elegit genus? Quare ergo veteres uxores contemnimus, et fratrum noſtrorum abjicimus filias, ut relinquamus pactum patrum noſtrorum, et non ex Lege accipiamus uxores? Transgreſſus eſt Juda, haec enim tribus reverſa eſt de Babylone cum ſacerdotibus et Levitis, et abominatio facta eſt in Iſrael, et in Jeruſalem. Nequaquam in decem tribubus, quae ab Aſſyriis tenebantur, ſed in his, qui ad Cyri regis imperium ſub Zorobabel et Ezra et Neemia de Babylonia ſunt reverſi. *Quia contaminavit Juda ſanctificationem Domini, quam dilexit, et habuit filiam Dei alieni,* miſcendo cum alienigenis ſemen Iſrael et gentilium, id eſt, ethnicorum filias, idolis ſervientes, ſumendo uxores."

12. יַכְרֵת יְהוָה לָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂנָּה עֵר וְעֹנֶה *Exſcindet Jova viro qui fecerit hoc vigilem et reſpondentem,* loquutio proverbialis, cujus ſcopus e contextu, ſimplex autem ſenſus non aeque patet. Chaldaeus vertit: בַּר וּבַר בַּר *filium et nepotem.* Quod ſequutus Abarbenel ſenſum eſſe dicit: Deus illi non ſupereſſe ſinet *filium aut poſteros.* Sed ſic ratio loquutionis haud conſtat. Hebraei veteres Jarchio et Kimchio memorati nomine עֵר *magiſtrum,* doctorem, qui interrogando et adhortando *excitat,* aut pro diſcipulis vigilat, עֹנֶה vero *diſcipulum,* ſapientiae ſtudioſum, cujus eſt ad quaeſita magiſtri reſpondere, indicari tradunt. Ita Hieronymus, qui *magiſtrum et diſcipulum* vertit. Ipſe vero Kimchi עֵר *vigile* intelligit *viventem,* et ſenſum ita exponit: eliminabit Jova quemcunque viventem, qui non dormiat ſomnium mortis, et eum qui reſpondere valeat acclamanti ſeu pulſanti. Similiter Munsterus: „eliminabit Deus totam illius hominis familiam, ut ne quidem in domo remaneat, qui alterum e ſomno *ſuſcitet,* aut quiclamanti e domo *reſpondeat,* aut obſequatur monitori." Sed עֵר Participium Kal non *ſuſcitantem* ſed *vigilem* denotat. J. D. Michaeli in *Supplemm.* p. 1873. עֵר וְעֹנֶה eſt *vigil et reſpondens,* inde, inquit, „petita loquutione, quod vigiles

vigiles nocturni adclamare ſibi et reſpondere ſolent. Nil notius, eſtque mos jam antiquus, vid. Jeſaj. LXII, 6. Sententia: *ejusmodi ſacerdoti non erunt poſteri excubias in templo agentes, ex tali connubio ei nati reprobabuntur a Deo et ſacerdotio excludentur.*" Non dubium eſt, adagialem eſſe loquendi modum, quo ſignificentur *omnes*, nullo excepto, qualis ille in *Vita Timuri* T. I. p. 108. de urbe ita vaſtata, ut nemo vivus in ea ſuperſtes eſſet: وليس بها داع ولا مجيب *non erat in ea vocans nec reſpondens.* Graecus Alexandrinus pro עֵר וְעֹנֶה poſuit haec Graeca: ἕως ταπεινωθῇ, quaſi עַד יְעֻנֶּה legiſſet; ſenſu parum idoneo. מֵאָהֳלֵי יַעֲקֹב *E tabernaculis Jacobi* Chaldaeus exponit מִקִּרְוֵי יַעֲקֹב *ex urbibus Jacobi.* Sed *tabernaculum* dicunt pro qualibet *domo*, nam antiquitus in tabernaculis habitabatur; cf. Num. XXIV, 5. Pſ. LII, 7. Deut. XVI, 7. וּמַגִּישׁ מִנְחָה לַיהוָה *Et offerentem fertum Jovae* ſcil. exſcindet. Chaldaeus: וְאִם כָּהֵין הוּא לָא יְהֵי לֵיהּ מַקְרִיב קוּרְבָּנָא בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ *et ſi ſacerdos fuerit non erit ei* (ſuperſtes) *qui offerat oblationem in domo ſanctuarii Jovae.* Nam et ſacerdotes ab iſta profanitate illicitorum connubiorum non abſtinuerant. Hieronymus: „*Et offerentem munus Domino exercituum*, ſubauditur: disperdat Dominus, et eum qui pro hujuscemodi hominibus voluerit ad altare munus offerre."

13. וְזֹאת שֵׁנִית תַּעֲשׂוּ *Et hoc ſecundum facitis*, praeter crimen ſuperius commemoratum, quod uxoribus alienos deos cultricibus matrimonio vos jungitis, aliud etiam committitis. כַּסּוֹת *Operiendo* ſcil. *operietis*, vide ſimilem ellipſin verbi finiti poſt infinitum 2 Reg. III, 16. עָשֹׂה *faciendo*, ſcil. facite in valle iſta foveas. XI, 15. הָמֵת *interficiendo* ſcil. interficite. Levit. VI, 7. הַקְרֵב *offerendo* ſcil. offerent illud, fertum. דִּמְעָה *Lacrymis* nempe mulierum Iſraelitarum, quas in gratiam extranearum illarum vel repudiabant, vel quaſi mancipia tractabant. אֶת־מִזְבַּח יְהוָה *Altare Jovae*, q. d. tantum abeſt, ut gratum mihi cultum praeſtetis, quin potius lacrymae innocentium uxorum, cum

fletu

fletu et gemitu ad altare meum effusae de vestra, maritorum, injuria queruntur et vindictam exposcunt. מֵאֵין עוֹד פְּנוֹת אֶל־הַמִּנְחָה *Ut non possum amplius respicere ad fertum.* וְלָקַחַת רָצוֹן idem quod וּמֵאֵין לָקַחַת לְרָצוֹן *atque ut non possim accipere in gratiam*, s. *grate*, ut non possim accepta habere. Hieronymus, interpretationem hujus loci qualis ipsi ab Hebraeis sit tradita, se allaturum afferens, hunc Versum sic explicat: „Derelictae uxores Israeliticae et in thoris maritorum alienarum gentium feminas contemplantes, ad Dei solius auxilium confugiebant, diebus ac noctibus ante altare Domini provolutae lacrymis, gemitu atque ejulantibus invidiam faciebant ejus providentiae, quod non respiceret humana et miserias non juvaret. Unde dicit Deus, sacrificium et hostiam de manibus sacerdotum, qui ista commiserunt, se accipere non posse, uxorum fletu et planctibus impeditum.“

14. וַאֲמַרְתֶּם עַל־מָה *Attamen dicitis: quam ob causam?* scil. non potes grata habere dona nostra? עַל כִּי־יְהוָה הֵעִיד בֵּינְךָ וּבֵין אֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ *Propterea quod Jova testis fuit* in contrahendo matrimonio *inter te et inter uxorem juventutis tuae*, quam juvenem juvenis duxisti, ut Jesaj. LIV, 6. Prov. V, 18. Sic Laban Deum appellat testem matrimonii filias suas inter et Jacobum initi (Genes. XXXI, 50.): *Quod si tu meas filias asperius tractabis, aut si alias praeter eas in matrimonium duces, nemo apud nos adest, atque hujus quidem rei nobis Deus testis esto.* אֲשֶׁר אַתָּה בָּגַדְתָּה בָּהּ *In vel contra quam perfide agis*, dum, flore aetatis ejus decerpto, vel repudias, vel, extraneam superinducendo, proculcas. וְהִיא חֲבֶרְתְּךָ וְאֵשֶׁת בְּרִיתֶךָ *Quum illa tamen sit socia tua, et uxor foederis tui*, quae matrimonii pacto tibi juncta fuit. Sic Obad. Vs. 7. אַנְשֵׁי בְרִיתֶךָ *viri foederis tui*, i. e. qui foedere tibi juncti sunt.

15. Hemistichii prioris sensus est obscurus, quum quisnam per אֶחָד intelligendus sit ignoretur. Chaldaeus de *Abrahamo* explicat, qui et Jesaj. LI, 2. atque Ezech. XXXIII,

XXXIII, 24. אֶחָד vocatur, hoc modo: הֲלָא חַד הֲוָה אַבְרָהָם יְחִידִי דִּי מִנֵּיהּ אִתְבְּרִי עָלְמָא וּמָה חַד בָּעֵי אֱלָהֵן דִּי יִתְקַיֵּם לֵיהּ וְלַד מִן קֳדָם יְיָ *nonne unus fuit Abrahamus? vir plane ſingularis, ex quo propagatus eſt mundus. Quid autem unus ille quaeſivit, niſi ut perſiſteret ſibi ſoboles coram Jova?* Kimchi quoque *uno* intelligit Abrahamum, ſed ita, ut primá hujus Verſus verba impiorum eſſe exiſtimet, Abrahami exemplo ſeſe defendentium, in hunc ſenſum: ecquid vero exprobras nobis connubia cum feminis alienigenis? qùum ipſe Abrahamus deſerta uxore duxerit Hagarem, ancillam. Quibus reſpondeat propheta: minime ſic fecit, *quia reliquiae* excellentis et praeſtantiſſimae virtutis fuerunt *in ſpiritu ejus.* Alii hoc modo: *neque unus* et prole nondum auctus Abrahamus, cujus exemplo malitiam veſtram tueri conamini, ita *fecit,* quando ſuaſu et juſſione uxoris Hagarem domeſticam in thorum admiſit (Geneſ. XVI, 1—4.), *nam reliquiae ſpiritus* ſcil. divini, et alius, quam veſter eſt, illi erant et manebant, quum vos malo veſtro genio indulgeatis. *Ecquid* enim faciebat *unus* ille Abrahamus quum Hagarem adſciſceret? *fecitne illud in* damnum uxoris, ut huic aegre eſſet, ipſe autem cum impia quadam femina libidinem expleret? Minime omnium ita fecit. Sed *quaerens* erat *ſemen Dei,* i. e. ſobolem a Deo ipſi promiſſam; vel, uti Grotius vult, hoc unice agebat, ut haberet, qui Deum colerent, vos autem eas praefertis matres, quae filios ad idola deducant. Alii *uno* Adamum intelligunt, ut Jarchi, qui locum ſic exponit: nonne *unum* ſcil. par *fecit* Deus (Verſu 14. memoratus)? unum par conjugum, ut non unus vir plures haberet uxores; et in unico illo pari omnes reliquorum hominum animae (שְׁאָר רוּחַ) quaſi continebantur. *Ecquid* autem *ille unus,* qui in ſuo conjugio cum Eva ut unus eſt conſiderandus, fecit? *quaerebatne* in ea, quae erat *ſemen Dei,* i. e. a Deo e viri coſta efformata, ut aliquid inveniret, quo eam repudiare poſſet? Quod quam ſit contortum unusquisque ſentiet ipſe. Hieronymus hunc locum ita vertit: *Nonne unus fecit, et reſi-*

residuum spiritus ejus est? et quid unus quaerit, nisi semen Dei? Quae in Commentario sic exponit: „*Residuum spiritus ejus*, sive Dei, ut quidam putant, sive mariti, ut alii suspicantur, quod propter affectum quodammodo una anima in duobus esse videatur, conjunctis spiritu, mente sociatis. Quum ergo unus utrumque fecerit, et virum et mulierem, propterea a Deo facta est utriusque conjunctio, ut liberi nascerentur. Unus enim Deus *quid quaerit nisi semen Dei?* hoc est, filios de Israelitica stirpe generatos. Quum ergo habeatis foecundas conjuges et liberis gaudeatis, quid pulchritudinem uxorum quaeritis, quae meretricibus apta est, non uxoribus?" Quae interpretatio verbis plura aliena infert. Nova ratione hunc locum exposuit Abarbenel. Verba prima, וְלֹא־אֶחָד עָשָׂה, ita capit: *et non unus facit* scil. hoc, i. e. malum hoc, connubium cum pluribus et alienigenis feminis, non perpetrat unus duntaxat e vobis, ut dicere possitis vel debeatis: vir unus peccat, et contra totum coetum irascitur Deus. Non unus duntaxat e vobis facit hoc, וּשְׁאָר רוּחַ לוֹ *et ceteris est excellentia spiritus*, i. e. et ceteris se custodientibus suamque animam ab hoc flagitio puram et inculpatam servantibus. Quia et si maxime unus tantum esset, quaererem ex eo, quidnam quaereret ex tali conjugio? (וּמָה הָאֶחָד מְבַקֵּשׁ) an ut liberi ex tali conjugio procreati sint semen Dei? Atque hoc fieri non potest, quum mater alienum Deum colat. Quum ergo ita se res habeat, ut vos omnes hujus culpae rei sitis, quumque videatis, eum, qui hanc praevaricationem commiserit, non posse procreare semen Dei, ideo moniti estote, ut vobis caveatis, et quae sequuntur. Sed et haec explicatio coacta est. Reliquis simplicior videtur ea, quam Ludov. de Dieu proposuit. „לֹא־אֶחָד," inquit, „sicut per Maccaph conjunguntur, possunt et sensu conjungi, ut sit *non unus*, i. e. nullus. Eo sensu sic verto: *Et nullus id facit*, cui *reliquiae spiritus sunt*, *et quidquid quispiam* id faceret *quaerens semen Dei? cavete ergo spiritui vestro, ut in uxorem non perfide agatis.* הָאֶחָד *Unus aliquis*, indefinite, ut Genes.

Genes. XXI, 15. XXVI, 10. XLII, 27. et saepius. Sensus est: tu perfide agis in uxorem, quae tibi socia est, tibique foederata; hoc nemo facit, qui vel tantillum spiritus divini reliquum habet: et quaeso, quomodo quisquam id faceret, qui quaerit semen Dei? i. e. liberos, qui Deum colant?" וְנִשְׁמַרְתֶּם בְּרוּחֲכֶם *Proinde cavete spiritui vestro,* vobis ipsis. Hieronymus: *custodite ergo spiritum vestrum,* „ne abducamini libidine, ne alienigenarum amore vincamini," ut in Commentario addit. Verbum נִשְׁמַר hic cum ב construitur eodem sensu quo Jerem. XVII, 21. הִשָּׁמְרוּ בְּנַפְשׁוֹתֵיכֶם *cavete vobis,* idem quod Deut. IV, 15. Jos. XXIII, 11. נִשְׁמַרְתֶּם לְנַפְשׁוֹתֵיכֶם. Addit: וּבְאֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ אַל־יִבְגֹּד *Et in s. contra uxorem juventutis tuae ne perfide agat* quisque vestrum, s. *spiritus vester.* Mutatur persona, ut quod coetui dixit de singulis intelligatur.

16. Verba כִּי שָׂנֵא שַׁלַּח *si oderit dimittat* Chaldaeus sic vertit: אֲרֵי אִם סָנֵיתָ לַהּ פַּטְרַהּ *nam si oderis eam dimitte eam,* praestaret eam dimitti, si odio est, quam eam contumeliose tractare. Repudium concessum fuit lege Deut. XXIV, 1. Alii cum Aben-Esra verba hebraea ita reddunt: *nam odit* Deus *τὸ dimittere* s. *repudium.* Sed tum potius dicendum fuisset in prima persona: *nam odio habui repudium,* nam sequitur אָמַר יְהוָה. Sensum prius indicatum expressit quoque Hieronymus, qui vertit: *quum odio habueris dimitte.* Ad quae in Commentario haec scribit: „Sed poterat fieri, ut principes, sacerdotes, Levitae, populus responderent; praecepit Deus per Moysen, ut cum odio habuerimus uxores, dimittamus eas. Et legendum est: dicis mihi, scriptum est: *quum odio habueris uxorem tuam, dimitte, dicit Dominus Deus Israel.* Statimque respondit: hoc quidem in Lege praeceptum est, sed propter duritiem cordis vestri [Matth. V, 32. XIX, 7. 8.]." Sensus verborum וְכִסָּה חָמָס עַל־לְבוּשׁוֹ obscurus est. Chaldaeus vertit: וְלָא תְכַסֵּי חֲטָאָה בִּלְבוּשָׁךְ *nec obtege peccatum vestimento tuo.* „Legit nimirum," inquit Grotius, „cum interrogatione: ope-

operiatque aliquis hoc faciens *iniquitatem vestimento suo?* i. e. adhibeatque tam apertae injustitiae velamenta aliquis quaerat? Hoc est quod modo *praetextum*, modo *obtentum* dicunt Latini, Graeci *πρόφασιν.*" Jarchi: „Sed hoc numquid convenit facere, ut expandas pallium tuum super eam (cf. Ruth. III, 9. Deut. XXII, 30. al. XXIII, 1. XXVII, 20.), ut eam retineas tanquam conjugem tuam, et violentia expansa sit super illo pallio, quum in corde tuo erga illam sit odium, atque eam continuo vexes et affligas." Kimchi: „*Unusquisque vestrum nititur tegere injuriam*, qua uxorem affecit, retinendo eam, ut scilicet homines intelligant illam ab ipso amari, quum res secus habeat; *tegere*, inquam, nititur, quemadmodum *vestimento* aliquid tegere solemus." Hieronymus vertit: *operiet autem iniquitas vestimentum ejus.* Ad quae in Commentario: „Quicunque autem, excepta causa fornicationis, uxorem inique dimiserit, *operiet vestimentum ejus iniquitas*, id est, corpus quo anima vestitur, ut in quo peccavit in ipso puniatur." Plures vertunt: *tegit*, celat, *violentiam veste sua.* Quod jure improbat Ludov. de Dieu, neque Hebraismum id pati demonstrat; עַל enim post כִּסָּה non *id quo tegitur*, *sed rem tegendam* semper denotare docet. Sic Deut. XIII, 8. לֹא תְכַסֶּה עָלָיו *non teges super eum*, non proteges eum. Habac. II, 14. כַּמַּיִם יְכַסּוּ עַל־יָם *sicut aquae tegunt abyssum.* Vid. et Ps. XLIV, 20. Nehem. IV, 5. „Itaque," pergit, „et hoc loco vertendum: *et texit injuria vestem ejus.* Notum est, in re matrimoniali *vestem* sumi pro *fide* et *protectione* conjugali, ut Ezech. XVI, 8: *Expandi oram meam super te, et texi nuditatem tuam, et intravi in foedus tecum.* Unde Ruth dicebat Boozo Ruth III, 9. *Expande oram tuam super ancillam tuam, quia tu vindicator hereditatis tuae* (גֹּאֵל) *es.* Ita *revelare oram vestis* dicitur de usu thori Deut. XXIII, 1. [Sic Arabibus ثَوْبٌ *vestis* metaphorice idem est quod ذِمَّةٌ, *praesidium, clientela*]. Existimo ergo hoc a Deo carpi per Malachiam, quod quum ipsi ora vestis suae deberent

tegere uxores, injuria tegeret ipforum veftem, dum perfide uxores odiffent, exofas dimitterent, ut alienas ducerent. Aut *tegit iniquitas veftem ejus* fignificat fpurcitiem adulterii, qua undiquaque obtectus effet, ficut in epiftola Judae Vs. 23. fumitur χιτὼν ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐσπιλωμένος." A. Schultens in *Animadverff. philologg.* ad h. l. חָמָס de *violentiae poena* intelligit, ut Judic. IX, 24. Prov. X, 6. 11.; לְבוּשׁ vero eodem fenfu, quo Arabes confonum لِبَاس ufurpare folent de *conjugibus* (veluti Corani Sur. II, 183. *Nocte jejunii permiffus nobis eft congreffus cum uxoribus*, هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ *funt enim eae veftis veftra*), capiendum cenfet, atque hunc Verfum fic vertit: *quia odio habet Deus repudiatorem* (שַׁלַּח formae גַּלָּב, גַּנָּב, quae frequentativa fere fint, ut apud Arabes); *et operiet* eum *poena violentiae in veftem* f. conjugem *fuam*; *ideo caveatis vobis*, et quae fequuntur. De phrafi וְנִשְׁמַרְתֶּם בְּרוּחֲכֶם vid. not. ad Vs. 15. וְלֹא תִבְגֹּדוּ *Nec datam conjugi fidem violetis*, Vs. 11. 14.

17. Nova fequitur accufatio Judaeorum, quos redarguit ob extremam iftam improbitatem, in quam paulatim ex fuperiorum vitiorum adfuefactione erant delapfi, ut etiam Dei juftitiam impiis dicteriis profcinderent. הוֹגַעְתֶּם יְהוָה *Defatigatis Jovam*, moleftiam ei creatis, eumque ad indignationem provocatis, eo quod dicitis: כָּל־עֹשֵׂה רָע טוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה, quae verba fere fic reddunt: *omnis faciens malum bonus* eft *in oculis Jovae*. Sed recte monet Ludov. de Dieu, eam fententiam ita potius exprimendam fuiffe: טוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה כָּל־עֹשֵׂה רָע. Verba vero quae hic leguntur, effe fic reddenda: *quicunque facit malum bonum in oculis Jovae*, i. e. quamvis quis fit palam impius, adeo ut coram ipfo Deo malum praedicare bonum, gratus tamen Deo eft. Idem eft quod Jefaj. V, 20. הָאֹמְרִים לָרַע טוֹב *qui dicunt malum bonum*. Vau ante בָּהֶם הוּא חָפֵץ obfervat effe retributivum, non copulativum: *iis ille delectatur*. Hiero-

NYMUS. „Hunc locum plenius ſeptuageſimus ſecundus [tertius] Pſalmus exſequitur, cujus principium eſt: *Quam bonus Iſrael Deus his qui recti ſunt corde; mei autem paene moti ſunt pedes*, et quae ſequuntur. Reverſus ergo populus de Babylone, et videns cunctas in circuitu nationes, ipſosque Babylonios idolis ſervientes abundare divitiis, vigere corporibus, omnia, quae bona putantur in ſeculo, poſſidere, ſe vero, qui habeat notitiam Dei, ſqualore, inedia, ſervitute coopertum, ſcandalizatur et dicit: non eſt in rebus humanis providentia, omnia caſu feruntur incerto, nec Dei judicio gubernantur, quin potius mala ei placent, et bona diſplicent: aut certo ſi Deus cuncta dijudicat, ubi eſt illius aequum juſtumque judicium?" אֱלֹהֵי הַמִּשְׁפָּט *Deus judicii*, i. e. judicium aequum et juſtum exercens, ut Jeſaj. XXX, 18.

Cap. II.

1. *Nunc igitur ad vos haec cohortatio, sacerdotes:*

2. *Nisi auscultaveritis animumque applicueritis ad tribuendam nomini meo gloriam, dicit Jova, exercituum Deus, immittam in vos infelicitatem, et infelicitabo vestras fortunas, et infelicitabo, quoniam vos animum non advertitis.*

3. *En! profligo vobis semen, conspergamque stercore facies vestras, stercore festorum vestrorum; et feret vos ad illud* (vestra impietas).

4. *Et scietis me misisse ad vos hanc cohortationem, quod est mihi cum Levi foedus, inquit Jova, agminum Deus.*

5. *Foedus mihi cum eo intercessit vitae atque salutis, quae quidem ei dedi propter reverentiam mei, ut me reverentia prosequatur, et nomini meo pavit.*

6. *Erat in ejus ore doctrina vera, neque reperiebatur perversitas in ejus labiis; amice et recte sese erga me gessit, et multos avertit a vitio.*

7. *Nam sacerdotis labra doctrinam custodire debent, estque ab ejus ore petenda lex, quippe qui sit nuncius Jovae, agminum Dei.*

8. *At vos de via deflectitis, effecistis ut multi impingerent contra legem; corrupistis foedus Leviticum, inquit Jova, agminum Deus.*

9. *Praeterea vos toti populo contemtos abjectosque reddam, quemadmodum vos vias meas non tenetis, et in lege habetis personarum rationem.*

10. *Nonne*

10. *Nonne patrem unum habemus nos omnes? nonne nos Deus unus creavit? Cur perfide agimus frater in fratrem, profanando foedus nostrum patrium?*

11. *Perfide agit Juda, fitque nefas in Israele et Hierosolymis, siquidem profanat Juda sanctum Jovae, quem ipse amavit, maritatque filiam dei peregrini.*

12. *Exscindet Jova viro qui id fecerit vigilantem et respondentem e tabernaculis Jacobaeis, et offerentem fertum Jovae, agminum Deo.*

13. *Porro et hoc committitis: obtegitis lacrymis aram Jovae, ploratu ac suspiriis, ita ut non amplius respicere queat fertum, nec grate accipere e manu vestra.*

14. *Quaeretis, quamobrem? propterea quod Jova testis est te inter et juventutis tuae uxorem, in quam tu perfidiosus es, quum sit socia tua, et tibi foederata conjux.*

15. *Et nullus id facit cui reliquiae spiritus sunt. Et quid quisquam id faceret quaerens progeniem divinam? Cavete ergo vos animis, ne in vestrae juventutis uxores perfide agatur.*

16. *Si quis odit, repudiet, inquit Jova, Deus Israelis, sed operit violentia vestem suam, inquit Jova, agminum Deus. Cavete igitur animis, ne perfide agatis.*

17. *Fatigatis Jovam verbis vestris. Quodsi quaeritis in quo fatigetis? in eo quod dicitis: quicunque facit malum bonum in oculis Jovae, iis ille delectatur. Aut: ubinam est Deus judicium exercens?*

CAP. III.

ARGUMENTUM.

Sex primis hujus Capitis Verſibus praedicitur adventus Meſſiae, qui et doctrinam cultumque divinum ſit purgaturus (Vs. 1—4.), et impiis ac profligatis hominibus ſupplicia ſit inflicturus (Vs. 5, 6.). Tum redarguitur fraudulentia a patribus familias in offerendis decimis aliisque ſacris oblationibus commiſſa, et ita quidem, ut partim atrocitas peccati cum triſtiſſimo ejus effectu commemoretur (Vs. 7—9.), partim oppoſita ei liberalitas commendetur (Vs. 10—12.). Hinc refutatur impia illorum ſententia, qui Jovam nihil discernere inter bonos et malos opinantur (Vs. 13—21.). Poſtremo vates cohortatur gentem ſuam tum ad obſequium legi Moſaicae praeſtandum, tum ad morem monitori, Eliae, gerendum, quo avertant imminens ipſis excidium (Vs. 22—24.).

---

1. Initium hujus Capitis arctiſſime cohaeret cum fine ſuperioris. Quum enim interrogaſſent Judaei (II, 17.), ubinam ſit Deus judicium exercens bonisque et malis pro meritis rependens? jam reſpondet, certiſſime affore vindictae tempus. Hieronymus: „Supra legimus motam Domino quaeſtionem ab his, qui dicunt: omnis, qui facit malum, bonus eſt in conſpectu Domini, et tales ei placent, aut certe ſi displicent, ubi eſt Deus judicii? hoc eſt, ubi judicii eſt veritas? Ad quam diſſolvendam Domini ſermo nunc reſpondit.“ הִנְנִי שֹׁלֵחַ מַלְאָכִי *En! mitto nuncium meum,*

meum, quo Kimchi indicari putat coeleſtem aliquem ſpiritum, ut Exod. XXIII, 20., ubi Deus populo Hebraeo promittit: הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ *En! ego tibi ſum praemiſſurus angelum, qui te tueatur in itinere et perducat in locum a me praeparatum.* Jarchi angelum intelligit, qui exſtirpaturus et remoturus ſit impios; Aben-Esra alterum Meſſiam, Joſephi filium: conſtat enim Judaeos duplicem Meſſiam fingere, alterum e tribu Joſephi oriturum e Deuter. XXXIII, 16. 17. eumque moriturum, alterum e proſapia Davidis, et illum perpetuo victurum. Vid. Raymundi *Pugionem fidei* P. II. Cap. XI. §. XIII. p. 412. edit. Lipſ. et Glaesener Disquiſit. *de gemino Judaeorum Meſſia.* Helmſt. 1737. Sed quum vates et doctores divinitus miſſi *Jovae nuncii* appellentur ab Haggaeo I, 13. et ab ipſo Malachia ſupra II, 17.; talem et hic intelligendum eſſe veriſimile eſt. Et infra Vs. 23. Meſſiae praemittendus dicitur Elias, propheta. Recte igitur Judaei Hieronymi tempore, ipſo referente in Commentario ad h. l., „hoc quod dicitur: *ecce ego mitto angelum meum* de Elia propheta dictum intelligunt." Ad Joannem, baptiſtam, Jeſu Chriſti praecurſorem, hoc refertur Matth. III, 3. XI, 10. Marc. I, 2. Luc. VII, 27. וּפִנָּה־דֶרֶךְ *Et parabit viam*, expeditam reddet, removendo ea, quae inceſſuro ingrata vel impedimento eſſe poſſint. Cf. Jeſaj. XL, 3. Kimchi *praeparatione viae* intelligit collectionem Judaeorum e terris, per quas exſules diſperſi erant. לְפָנָי *Ante me*, Meſſiam, qui hic loquens inducitur; uti apparet ex iis, quae ſtatim adduntur de eo, cujus anteambulo erit nuncius divinitus miſſus. וּפִתְאֹם יָבוֹא אֶל־הֵיכָלוֹ *Et ſubito*, citius opinione veſtra, *veniet ad templum ſuum*, nempe ſecundum, quod per Meſſiae adventum glorioſius primo templo futurum eſſe praedixerat etiam Haggaeus II, 7. 8. 9. Ceterum obſerva ſubitam perſonarum mutationem in libris propheticis frequentem; nam qui modo de ſe ipſo in prima perſona loquutus erat, de eodem jam vates in perſona tertia loquitur. הָאָדוֹן אֲשֶׁר־אַתֶּם מְבַקְשִׁים *Dominus*

ille

ille quem quaeritis, juſtum judicem, de quo II, 17., quo divinum illum regem, Meſſiam dictum, hic judicari non eſt dubium. Ceterum אָדוֹן cum *He* articuli alias ſemper *Deum* notat, vid. Exod. XXIII, 17. XXXIV, 23. Jeſaj. I, 24. III, 1. X, 16. 33. XXIX, 4. De Meſſiae divina natura vid. Jeſaj. IX, 5. et ad eum loc. not. edit. ſec. Idem Meſſias hic porro vocatur מַלְאַךְ הַבְּרִית *nuncius foederis*, i. e. magnus ille legatus, qui panget cum Judaeis foedus illud novum, vetere longe praeſtantius, de quo Jeremias XXXI, 31—34. Ludov. de Dieu מַלְאַךְ הַבְּרִית interpretatur *principem foederis* ut in lingua Aethiopica, ubi radix לְאַךְ pro *mittere* uſitatiſſima eſt, מַלְאַךְ non tantum *angelum, legatum*, ſed et *principem* ſignificat, et paſſim pro ἄρχων ponitur, ut Actor. III, 15. τὸν ἄρχοντα τῆς ζωῆς Aethiopicus מלאך חיוה vertit, et Beelſebub dicitur ei מלאכמו לאגנגנת *princeps daemonum*. אֲשֶׁר אַתֶּם חֲפֵצִים *Quem vos vultis*, quem ſummo cum deſiderio exſpectatis. הִנֵּה בָא *Ecce venit*, certiſſime venturus eſt. Notum eſt, ſolere prophetas futura, licet longo temporis intervallo a tempore pronunciati vaticinii disjuncta ut *praeſentia* exhibere ob rei eventurae certitudinem. Hieronymus: „Judaei hoc quod dicitur: *ſtatim veniet ad templum ſuum dominator, quem vos quaeritis, et angelus teſtamenti, quem vos vultis*, referunt ad ἠλειμμένον, hoc eſt, Chriſtum ſuum, quem dicunt ultimo tempore eſſe venturum. Sed miror, quomodo eos rerum exitus non doceat veritatem. Quod enim templum ſuum inveniet dominator, quod usque ad fundamenta deſtructum eſt, aut ſi ab alio exſtruendum eſt antequam Chriſtus adveniat, quid Chriſtus eorum amplius facturus eſt, quum ab alio reſtituta ſint omnia?“

2. וּמִי מְכַלְכֵּל אֶת־יוֹם בּוֹאוֹ *Et quis ſuſtinens erit diem adventus ſui*, cum veniet ad plectendos impios, cf. infra Vs. 19. 23. et Joel II, 11. וּמִי הָעֹמֵד בְּהֵרָאוֹתוֹ *Et quis ſtans erit*, ſ. *conſiſtet cum apparuerit?* Metaphora ab

ab in desumta, quorum oculi exorientis solis splendorem recte intueri aut ferre nequeunt. Hieronymus: „Quis eum poterit lippientibus et caecutientibus oculis in sua claritate conspicere?“ כִּי־הוּא כְּאֵשׁ מְצָרֵף *Nam ille* (Chaldaeus: רוּגְזֵיהּ *ira ejus*) erit *sicut ignis conflatoris*, qui liquefacit metalla, ut omne impurum excernatur. וּכְבֹרִית מְכַבְּסִים *Et sicut sapo fullonum*, qui maculas eluunt et vestes candefaciunt. בֹּרִית proprie notat *salem lixivii* (*Potasche*), *salem Alcali*, qui infusa aqua ex cinere combustarum arborum, fruticum, herbarum extrahitur, maxime quorundam fruticum Arabibus قلي *Kali* dictorum. Vid. Celsii *Hierobot.* P. I. p. 449. et J. D. Michaelis Commentat. *de nitro Hebraeorum* quae *est sexta Commentationum* ejusdem *societati scientiarum Gottingensi per annos* 1758—1762. *praelectarum*, nec non *Supplemm. ad Lexx. Hebrr.* p. 229. seqq.

3. וְיָשַׁב מְצָרֵף *Et sedebit conflans*, sicut auro et argento explorando operam navantes operi suo assident idque non leviter et cursim sed magno studio tractant, ita Messias judex sedebit. Hieronymus: „Ipse his qui peccant graviter ignis conflans est atque consumens; qui autem levia peccata committunt, herba fullonum, ut lotis munditiem restituat.“ וְטִהַר אֶת־בְּנֵי־לֵוִי *Et purgabit filios Levi*, i. e. Levitas et sacerdotes, quorum vitia taxaverat supra I, 6. II, 1. וְזִקַּק אֹתָם *Et eliquabit eos*, sicut liquando purgatur aurum et argentum ab ignobilioribus metallis ac faecibus, ita Messias doctrinam perversam et mores depravatos sacerdotum et Levitarum purgabit. וְהָיוּ לַיהוָה מַגִּישֵׁי מִנְחָה בִּצְדָקָה *Et erunt Jovae* scil. consecrati ejus voluntati (nam voci לַיהוָה appositus est accentus distinctivus major *Sakeph katon*), *offerentes*, s. *qui offerant fertum cum justitia*, i. e. juste, rite, legitime. Hieronymus: „sacerdotes cum emendati fuerint et colati; tunc offerent Domino justa sacrificia.“

4. Grata

4. Grata tunc erunt Jovae ferta a Judaeis et nominatim Hierosolymitanis oblata כִּימֵי עוֹלָם *sicut rebus aeternitatis*, i. e. sicut temporibus priscis, ut Aben-Esra exponit, cum adhuc essent in templo primo a Salomone condito, ubi sacra majori cura administrabantur. עוֹלָם hic ut alias, veluti Prov. XXII, 28. Ps. CXXXIX, 24. (ad quem loc. vid. not.), Jesaj. LVIII, 12. LXI, 4., *longissimum retro tempus*, tempora vetustissima, קַדְמֹנִיּוֹת, ut hic statim additur, denotat.

5. וְקָרַבְתִּי אֲלֵיכֶם לַמִּשְׁפָּט *Appropinquabo ad vos ad judicium*, i. e., uti recte Chaldaeus vertit, וְאִתְגְּלֵי עֲלֵיכוֹן לְמֶעְבַּד דִּינָא *apparebo contra vos ad exercendum judicium*, me praesentem inter vos ad judicandum adesse re ipsa ostendam. Respondet Deus his verbis serio isti dicto supra II, 17. *ubi est Deus judicii?* Ceterum nomen מִשְׁפָּט hic ponitur loco Infinitivi, לִשְׁפֹּט *ad judicium exercendum*, sive, לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט, ut Jesaj. VII, 1. *Ascendit Rezin Hierosolymam* לַמִּלְחָמָה עָלֶיהָ *ad bellum* i. e. ad bellandum *contra illam*. וְהָיִיתִי עֵד מְמַהֵר *Et ero testis festinans*, repente adero testis simul et vindex scelerum vestrorum. „Quanta," inquit Hieronymus, „formido judicii, quum ipse sit testis et judex! Testis est autem cunctis maleficis et adulteris, haec enim crimina perpetrantur occulte, et ideo proferuntur in lucem, ne diu lateant." מְמַהֵר *Festinus*, omnem remoram rumpens, et protinus ad ultionem se cingens. Est autem *repentinum* ex sacrarum literarum usu non modo quod sine ulla interjecta mora fit, verum et, quod post aliquod tempus securis et comminationum immemoribus praeter exspectationem ingruit. Quo sensu αἰφνίδιος et repentinus futurus dicitur olim dies extremi judicii Luc. XXI, 34. וּבַנִּשְׁבָּעִים לַשָּׁקֶר *Et contra jurantes ad mendacium* confirmandum, perjuros, qui falso jurant, addunt LXX τῷ ὀνόματί μου, *per nomen meum*. וּבְעֹשְׁקֵי שְׂכַר־שָׂכִיר *Et contra eos qui opprimunt mercedem mercenarii*, i. e. qui mercenarium eo

oppri-

opprimunt, affligunt, quod mercedem ei subtrahunt injuste et negant, contra legem Deut. XXIV, 14. (וּבְעֹשְׁקֵי) אַלְמָנָה וְיָתוֹם *Et* contra eos qui opprimunt *viduam et orphanum*, quod interdictum lege Exod. XXII, 21. Deut. XXIV, 17. וּמַטֵּי גֵר *Et declinantes peregrinum*, i. e. מִשְׁפַּט גֵּר *jus peregrini*, ut plene habetur Deut. XXVII, 19. Chaldaeus: וּמַסְטַן דִּין גִּיוֹרָא *et pervertentes judicium peregrini*. Metaphora desumta est a viatoribus, qui a recto itinere in devia deflectentes נֹטִים dicuntur Num. XX, 17. Sic qui judices in decidendis litibus aut personarum ratione habita aut largitionibus corrupti ad partes inclinant, regiam legum et juris viam deserunt; id quod hac ipsa loquutione exprimitur Proverb. XVIII, 5. Denique omnes futuri judicii reos in unum colligit dum addit: וְלֹא יְרֵאוּנִי *et* contra *eos qui non timent me*, quicunque praeter jam commemoratos me non timent (pro וּבִלְאֵי יִרְאֵי). Hieronymus: „Et si ista universa non fecerint, sufficit eis solum crimen ad poenam, quod non timuerunt Dominum.“

6. כִּי אֲנִי יְהוָה לֹא שָׁנִיתִי *Nam ego, Jova, non mutor*, q. d. quod ultio mea non illico in malos saevit, non putetis propterea nullum futurum judicium. Nam ut promissiones meae irritae non sunt, sic nec minarum obliviscar, siquidem ego non muto sententiam, ut homines solent, cf. Num. XXIII, 19. וְאַתֶּם בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא כְלִיתֶם *Ideo et vos, filii Jacobi, non estis consumti*, constantiae meae insigne documentum habetis in eo, quod vos, licet commeruissetis (siquidem a vetustissimis inde temporibus a meis praeceptis recessistis Vs. 7.), tamen clementia mea non periistis, quum memor sim promissorum, quae majoribus vestris dedi, Mich. VII, 20. Chaldaeus hunc Versum sic exposuit: אֲרֵי אֲנָא יְיָ לָא אֲשַׁנֵּיתִי קְיָמִי דְמִן עָלְמָא וְאַתּוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתּוּן מְדַמַּן דְּמַן דְּמָאִת בְּעָלְמָא הָדֵין דִּינֵהּ פְּסִיק *nam ego, Jova, non muto foedus meum, quod ab aeterno est; vos autem, Israelitae, vos*, inquam, *putatis, quod*

si

si quis moriatur in hoc mundo, judicium, s. *poena ejus cesset.* Quod sequutus Jarchi, qui secundum hujus Versus hemistichium ita interpretatur: „*vos non* penitus *consumemini* coram me, sed reservavi mihi animas, ut ab illis poenam exigam in Gehenna."

7. לְמִימֵי אֲבֹתֵיכֶם *A diebus patrum vestrorum;* ל hic mere est prostheticum, ut saepius ante מ terminum *a quo* notans, v. c. Jesaj. XXXVIII, 26. לְמֵרָחוֹק *e longinquo*, Jerem. VII, 7. לְמִן עוֹלָם *ab aeterno*, et 2 Reg. XIX, 25. לְמִימֵי קֶדֶם *inde a diebus antiquitatis* (efformavi illa). סַרְתֶּם מֵחֻקַּי *Recessistis a statutis meis*, scil. gens tota (הַגּוֹי כֻּלּוֹ Vs. 9.), et sacerdotes, II, 8. Verba שׁוּבוּ אֵלַי וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם Chaldaeus recte sic interpretatur: תּוּבוּ לְפוּלְחָנִי וְאֶתְפְּנֵי בְּמֵימְרִי לְאֵיטָבָא לְכוֹן *revertimini ad cultum meum, tunc et ego revertar in verbo meo ad benefaciendum vobis.* וַאֲמַרְתֶּם *Vos autem dicitis* impudenter, ac si nesciatis iniquitatem, a qua convertere vos debeatis. Kimchi: „Numquid aliud inter nos criminis est praeter id, quod jam supra in nobis taxasti? nempe de sacrificiis I, 8. seqq., de uxoribus II, 10. seqq." Similes interrogationes vid. supra I, 2. 6. et infra Vs. 13.

8. הֲיִקְבַּע אָדָם אֱלֹהִים *An ergo fraudabit homo Deum?* q. d. an ergo nescitis, minime decere, ut homo Deum suum fraudet? Verbum קָבַע apud Aramaeos *spoliandi, rapiendi* significatum obtinere asserit Jarchi ad h. l. Et Kimchi illud גְּזֵלָה וּלְקִיחַת דָּבָר בְּהֶכְרַח *rapere et auferre aliquid per vim* notare, ex Proverb. XXII, 23. colligit. Arabibus قبع notat *abdidit, retraxit se, abiit*, hinc hebraicum קָבַע proprie *occulte, fraudulenter agere* videtur significare, quemadmodum in aliis verbis *tegendi*, et *defraudandi* notiones conjunctae sunt, veluti in בָּגַד, نجل, ختل, observante Gesenio in *Lexico* s. v. מָעַל. Cf. J. D. Michaelis *Supplemm.* p. 2160. Minus accurate vertit

vertit Chaldaeus: יְהִירְגֵז גְּבַר קֳדָם דַּיָּנָא *nunquid irritabit aliquis judicem?* Ante הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה e praecedente בַּמֶּה repetendum est praefixum ב, *in decimis et oblationibus* scil. me fraudatis, quas dum sacerdotibus et Levitis rapitis mihi etiam rapitis. *Decimarum* quum quatuor exstitissent species, scil. *primae*, quas colonus ex omni suo proventu annuo Levitis solvebat, Levit. XXVII, 36., decimae *secundae*, quas ex primis a colono acceptis Levitae sacerdotibus pendebant in thesaurum sacrum deferendae, Num. XVIII, 26. Nehem. X, 38., decimae *tertiae*, quas colonus de suis proventibus quantum eorum post decimas primas Levitis depensas supererat, denuo pendere tenebatur, et Hierosolymis cum suis, et Levitis et peregrinis, laeta mente absumere jussus erat, Deut. X, 6. 7.; decimae demum *quartae*, quae tertio quolibet anno praeter illas tres supra commemoratas pendebantur in usum pauperum et viduarum, Deuter. XXVI, 12., hoc loco inprimis duae priores, utpote ad sustentandos sacris operantes necessariae intelligi videntur, quia Versu proximo appellantur *cibus in domo Dei*, quod de reliquis duabus praedicari posse non apparet. תְּרוּמָה *Oblatio* erat pars non minor sexagesima de frumento, musto, oleo etc., vid. Deut. XII, 6. XVIII, 4., Nehem. XIII, 5. תְּרוּמַת הַכֹּהֲנִים dicta. Hieronymus: „Revera secundum historiae ordinem, quia decimas et primitias Levitis populus non reddebat, se ipsum fraudem, dicit Dominus, sustinere, cujus ministri fame coacti et penuria templum deseruerint. Si enim per alios visitatur in carcere, et aegrotus suscipitur, et esuriens sitiensque cibum accipit atque potatur, cur non in ministris suis decimas accipiat, et, si non dentur, parte sua ipse privetur?“

9. בַּמְּאֵרָה אַתֶּם נֵאָרִים Ideo vero *per exsecrationem meam vos exsecrati estis.* Hieronymus: „Quia mihi non reddidistis decimas et primitias, idcirco in fame et penuria maledicti estis,“ vid. Vs. 10. 11. הַגּוֹי כֻּלּוֹ *Populus*

totus.

totus. Grotius: „Quia quum plebs videret Levitas non ali (quod ſacerdotes omnes decimas ad ſe trahebant, Nehem. XIII, 10. ſeqq. et ſacrificia tamen perfunctorie faciebant, ut ſupra I, 6. ſeqq. vidimus), abſtinebat adferre decimas." Cf. II, 9.

10. Quodſi vero non hanc ob cauſam ſed caſu iſtam penuriam (מְאֵרָה) vobis accidiſſe putatis, agite, rem ita exploremus: הָבִיאוּ אֶת־כָּל־הַמַּעֲשֵׂר אֶל־בֵּית הָאוֹצָר *adferte omnem decimam,* varias omnium illorum aut fructuum aut animalium decimas, quae lege exigebantur (de quibus vid. not. ad Vs. 8.) *ad domum theſauri,* erat conclave illud ad templum, in quod collectae decimae inferendae erant, ab Eljaſchibo, Pontifice, in uſum adfinis ſui, Tobiae, inſtructum, de quo Nehem. XIII, 5. 12. 13. coll. X, 38. 39. Verba, quae ſequuntur, וִיהִי טֶרֶף בְּבֵיתִי Chaldaeus expoſuit: וִיהֵי פַּרְנוּס לִדְמְשַׁמְּשִׁין בְּבֵית מַקְדְּשִׁי *ut ſit alimentum iis, qui miniſtrant in domo ſanctuarii mei.* טֶרֶף, quod alias *animalium de rapto viventium eſcam* ſignificat, et de *hominum cibo* et victu dicitur (Graec. τροφὴ), ut Pſ. CXI, 5. et Proverb. XXXI, 15. ubi de cibo uſurpatur, quem famulitio parat proba mater familias. וּבְחָנוּנִי נָא בָּזֹאת *Tum, quaeſo, probate me in hoc,* periculum quaſi hac in re de me facite. אִם לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם *Annon aperiam vobis cataractas coeli* (coll. Geneſ. VII, 11. 2 Reg. VII, 2. 19.), ad dandam pluviam terrae veſtrae ſtatis temporibus. Oppoſitum eſt *clauſum, aeneum et ferreum coelum,* Levit. XXVI, 19. Deut. XI, 17. וַהֲרִיקֹתִי לָכֶם בְּרָכָה *Et effundam vobis benedictionem,* affluentiam bonorum copioſiſſimam. „Verbum *effuſionis,*" inquit Hieronymus, „nomen largitatis oſtendit." Eandem notionem obtinent verba יָצַק Jeſaj. XLIV, 3. et שָׁפַךְ Joel III, 1. Zachar. XII, 10. Verba עַד־בְּלִי־דָי *usque ad non ſufficientiam* nonnulli ad perſonas Judaeorum referunt, ut non ſatis multi futuri ſint ad abſumendam omnem abundantiam. Alii, Kimchium ſe-

sequuti, referunt ad vasa vel horrea; *usque non sit sufficientia* vasorum et horreorum ad capiendam copiam frugum. Rectius Ludov. de Dieu ad Deum effundentem, vel ad copiam effundendam refert, ut sensus sit: effundam in vos bonorum copiam usque dum consumta sit sufficientia in me effundente. Vel: *usque dum non sit satis* ad effundendum, quod quum fieri non possit, semper enim in Deo est sufficientia, sensus est: effundam in vos benedictionem quamdiu erit sufficientia. Eodem modo, quo Ps. LXXII, 6. dicitur, *erit multitudo pacis* עַד בְּלִי יָרֵחַ *usque ad consumtionem lunae*, i. e. quamdiu erit luna, perpetuo. Chaldaeus: וְאַיְתֵי לְכוֹן טוּבָא עַד דְתֵימְרוּן מִסַּת *et deducam vobis bonum, donec dicetis: satis est.*

11. „Sed fieri potest," Hieronymi sunt verba, „ut agris, irrigantibus pluviis sit quidem fertilitas, verum aut locusta aut bruchus, aut aerugo aut eruca destruant, et labores hominum pereant; propterea jungit et dicit: *et increpabo pro vobis devorantem,*" וְגָעַרְתִּי לָכֶם בָּאֹכֵל, quae verba Chaldaeus sic interpretatur: וְאָנוּף לְכוֹן מְחַבְּלָא *et increpabo vobis perditorem*, locustas puta, quae fruges absumebant, vid. not. ad Joel I, 4. seqq. וְלֹא־תְשַׁכֵּל לָכֶם הַגֶּפֶן בַּשָּׂדֶה *Nec* terra (nam verbum est femininum ad הָאֲדָמָה referendum) *orbam vobis reddet vitem in agro*, s. *ne abortum vobis faciat vitis*, est enim גֶּפֶן generis communis. „Vinea quoque implebit torcularis," inquit Hieronymus. Verbum שִׁכֵּל de terra fruges non proferente dicitur 2 Reg. II, 19. 21.

12. וְאִשְּׁרוּ אֶתְכֶם כָּל־הַגּוֹיִם *Et beatos vos dicent omnes populi.* Idem promittitur Deuter. XXXIII, 29. Zachar. VIII, 13. Summa est: si Deo sua sint reddituri, et decimas persoluturi, ipsos fore ad invidiam usque felices propter cumulata in ipsos Dei beneficia. כִּי־תִהְיוּ אַתֶּם אֶרֶץ חֵפֶץ *Nam eritis vos terra desiderii*, i. e. incolae ejus

terrae

terrae, quae grata erit Deo, ארץ אשר יהוה חפץ בה uti e Jesaj. LXII, 4. nostram dictionem supplet Jarchi. Vel indicatur terra aliis gentibus desiderata, uti Palaestina Zach. VII, 14. ארץ חמדה *terra exoptatissima*, Dan. XI, 16. ארץ צבי *terra ornatissima*, et Ps. XLVIII, 3. יפה נוף משוש כל־הארץ *pulcherrimus tractus, laetitia omnis terrae* appellatur. Hieronymus: „Cunctae per circuitum nationes mirabuntur fertilitatem terrae vestrae, in tantum, ut omnes in ea habitare desiderent, et abundantia rerum omnium cunctis gentibus sitis exemplo." Allegorice haec intellexit Chaldaeus, qui sic vertit: ארי תהון אתון יתבין בארע בית שכנתי ועברין בה רעותי *nam habitabitis in terra domus habitationis meae, facturi in ea voluntatem meam.*

13. חזקו עלי דבריכם *Invaluerunt* s. *dura sunt adversus me verba vestra,* i. e. dura et iniqua adversus me loquimini. Hunc Versum Kimchi observat esse ἐπάνοδον, seu a digressione reditum ad id quod II, 17. Judaeis exprobaverat, nempe, quod dicebant, non esse judicium aut judicem futurum. Ita et Hieronymus: „Prius [II, 17.] dixerat: *Laborare fecistis Dominum in sermonibus vestris, et dixistis: in quo eum fecimus laborare? In eo quum diceretis: omnis, qui facit malum, bonus est in conspectu Domini, et tales ei placent. Aut certe: ubi est Deus judicii?* Nunc idem plenius repetit: Populus enim qui de Babylone reversus videbatur Dei habere notitiam, et observare legem, et intelligere peccatum suum, et pro peccato offerre victimas, decimas reddere, observare sabbathum, et cetera, quae Dei lege praecepta sunt, cernens cunctas in circuitu nationes rebus omnibus abundare, se in penuria, et fame et miseria constitutum, scandalizabatur ad singula, atque dicebat: quid mihi prodest, quia unum et verum Deum colo, abominor idola, et compunctus conscientia delictorum ante Deum tristis incedo? Quem locum, ut supra diximus, septuagesimus secun-

secundus [tertius] Psalmus plenius latiusque prosequitur."
מַה־נִּדְבַּרְנוּ עָלֶיךָ *Quid invicem loquuti sumus contra te?*
De significatione Conjugationis Niphal verbi דִּבֵּר vid. not.
ad Ezech. XXXIII, 30.

14. שָׁוְא עֲבֹד אֱלֹהִים *Vanum est servire Deo*, nil commodi e cultu ejus ad nos redundat, uti statim addit: וּמַה־בֶּצַע כִּי שָׁמַרְנוּ מִשְׁמַרְתּוֹ *Et quid lucri* fuit *quod observavimus custodiam ejus?* quae Chaldaeus sic vertit: וּמַה מָמוֹן נִתְהֲנֵי לָנָא אֲרֵי נְטַרְנָא מַטְּרַת מֵימְרֵיהּ *et quid divitiarum comparamus nos si custodimus custodiam verbi ejus?* מִשְׁמֶרֶת יְהוָה *Custodia*, observantia *Jovae* notat, quae Deus hominibus observanda praecepit, ut Genes. XXVI, 5. Levit. VIII, 35. XVIII, 30. וְכִי הָלַכְנוּ קְדֹרַנִּית *Et quod ambulavimus atrate*, squalide, ut lugentes et poenitentes ob sua peccata decet. De קָדַר, propr. *ater*, hinc *squalidus*, vid. not. ad Ps. XXXV, 14. Graecus Alexandrinus interpres קְדֹרַנִּית vertit *ἱκέται*, *supplices*. Hieronymus *tristes*. Chaldaeus בְּמַכִּיכוּת רוּחַ *in depressione spiritus*.

15. וְעַתָּה אֲנַחְנוּ מְאַשְּׁרִים זֵדִים *Nunc igitur*, postquam videmus, nullam ex cultu Jovae ad nos redundare utilitatem, quin potius damna, ideo *nos beatos statuimus superbos*, i. e. protervos, contumaciter et petulanter impios; cf. not. ad Ps. XIX, 14. Chaldaeus רַשִׁיעִין *impios* vertit. גַּם נִבְנוּ Nam *etiam*, non minus ac pii, et plus adhuc *aedificantur*, i. e. sobole, honore, et opibus florent, ac prosperia omnibus fruuntur; cf. de hac verbi נִבְנָה significatione not. ad Job. XXII, 23. Chaldaeus: אִתְקַיְּימוּ *confirmantur*, stabiliuntur. גַּם בָּחֲנוּ אֱלֹהִים וַיִּמָּלֵטוּ Imo *etiam tentant Deum*, insuper habitis poenarum gravissimarum comminationibus peccare pergunt, *et* tamen *eripiuntur*, salvi atque incolumes pericula evadunt.

16. אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְהוָה אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ *Tunc*, cum impii talia proferunt, quae Vs. 15. leguntur, *colloquuntur*

timentes Jovam alter cum altero fcil. longe aliter atque isti, et inde occafionem capient fefe in coelefti veritate confirmandi, fuaque fata omnia ad Deum referendi. וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו *Scriptusque est liber memorialis coram eo,* „ut, cum dies judicii venerit, reddat et blafphemantibus poenas, et timentibus praemia," uti dicit Hieronymus. Grotius: „Solent reges eorum, qui ipfis commendantur, indiculum facere, ut eorum curam habeant fingularem, ut fi qui honores vacent, illos provehant: inde fumta fimilitudo. Non difpar translatio Dan. VII, 10. [*Judicium fedit, et libri aperti funt*]. Graeci dicunt: ἐγράφη ἐν Διὸς δέλτοις." De qua adagiali loquutione vid. Erasmi *Adagia* f. v. *Fides* et *veritas*, edit. Wechel. 1643. p. 247. col. 1. Eodem fenfu Graeci διφθέρας etiam Jovi tribuebant, unde divinam fcelerum vindictam, paulo ferius tamen fumtam defcripturi, ὁ Ζεὺς κατεῖδε χρόνιος εἰς τὰς διφθέρας, *Jupiter ferus,* i. e. aliquando ferius, *fuas tabulas infpexit,* proverbiali Jambo fenario dicere folebant. Cf. et Apocal. XX, 12. לְיִרְאֵי יְהוָה *Iis qui timent Jovam,* pro iis, in eorum commodum. וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ *Et aeftimantibus nomen ejus.* Chaldaeus: וּלְדִמְחַשְּׁבִין לְיַקָּרָא שְׁמֵיהּ *et iis qui cogitant honorare nomen ejus.* LXX: εὐλαβουμένοις τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

17. Verfus hujus hemiftichium prius Hieronymus fic vertit: *Et erunt mihi, ait Dominus exercituum, in die, qua ego facio, in peculium mihi.* Quae in Commentario ita illuftrat: „Et erunt Domino exercituum in peculium timentes Dominum, in die, qua judicii tempus advenerit." Kimchi quoque et qui eum fequuntur interpretes recentiores plerique, verba hujus Verfus prima, וְהָיוּ לִי, jungunt ultimo hemiftichii prioris vocabulo, סְגֻלָּה, et verba intermedia, לַיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה, hoc fenfu: *quo die facturus fum* fcil. judicium de reprobis, tunc illi, de quibus fupra, *mihi erunt* eo loco, quo folet hominibus effe *peculium,* i. e. erunt in magno pretio et valde

cari,

cari. Verum etsi populus Hebraicus et Exod. XIX, 5. Deut. VII, 6. Pf. CXXXV, 4. *Jovae peculium* appelletur; hoc tamen loco nomen סְגֻלָּה alio sensu capiendum esse docent accentus. Etenim verba עֹשֶׂה סְגֻלָּה accentu Mahach arctissime conjunguntur, et haec verba cohaerent cum iis, quae proxime praecedunt, ut integrum hemistichium prius sit ita interpretandum: *et erunt mihi*, mihi cari erunt pii illi, de quibus Vs. 16., *die quam ego facio peculium*, i. e. plane peculiarem, sive, ut Jarchi exponit: „quem diem reposui et asservavi, ut eo retribuam poenas meas.“ Alii, ut H. B. Stark in *Notis selectis*, hunc locum sic interpretantur: *erunt mihi (dicit Jova) die illa qua facturus sum* illos *peculium* mihi. Qui sensus tamen ταυτολογίαν minus gratam continet. עַל־בְּנוֹ הָעֹבֵד אֹתוֹ *Erga filium suum qui ei servit*, i. e. qui ei obsequitur. Hoc non temere adjectum. Nam cum erga omnes liberos suos indulgentia utantur parentes, tum potissimum iis indulgent, qui officiose ipsos observant et colunt.

18. וְשַׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם בֵּין צַדִּיק לְרָשָׁע *Et convertemini et videbitis*, i. e. rursus videbitis *differentiam justi ad impium*, i. e., ut recte Hieronymus vertit: *quid sit inter justum et impium.* בֵּין proprie est nomen, *medietatem, interstitium, distinctionem* denotans. Hinc adsciscit Praepositionem, ut Jesaj. XLIV, 4. בְּבֵין חָצִיר *in medio herbae*, inter herbas. Et assumit formam Pluralis, ut Ezech. X, 2. Eandem, quae hic habetur, nominis בֵּין cum sequente ל constructionem vid. Genes. I, 6. et 2 Sam. XIX, 36. Prima Versus verba alii sic vertunt: *et conversi videbitis.* Verum recte Ludov. de Dieu monuit, Deum alloqui impios, qui non convertuntur; hinc vertendum esse: *et rursus videbitis*, ut sensus sit: antehac cum populo meo benedixi, apparuit discrimen inter pios et impios; jam vero discrimen id negatis, quia totus meus populus afflictus est; at faciam denuo diem, quo rursus discrimen ill videbitis.

19. Hoc Versu in pluribus libris editis novum Caput, quartum, incipit; et in codicibus haud paucis spatium praemittitur. בֹּעֵר כַּתַּנּוּר *Ardens sicut clibanus s. furnus,* cujus flamma propter repercussum longe vehementior est igne, qui in libero aëre succenditur. לֹא־יַעֲזֹב לָהֶם שֹׁרֶשׁ וְעָנָף *Non relinquet iis radicem aut ramum,* qui restituendae reipublicae spem faciat. Chaldaeus: וְלָא יִשְׁבּוֹק לְהוֹן בַּר וּבַר בַּר *ut non relinquat illis filium aut nepotem.*

20. Impios dies ille futuri judicii consumet, Deum autem colentibus orietur eodem illo die שֶׁמֶשׁ צְדָקָה *sol salutis,* i. e. salutaris, tempus quo ex omni malo eripiemini et summa fruemini felicitate. צְדָקָה saepe notare constat divinam *benignitatem, salutem divinitus praestitam,* idemque valet quod יֶשַׁע et יְשׁוּעָה, cum quo nomine jungitur Jesaj. XLV, 8. XLVIII, 18. LI, 6. 8. וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ *Et sanatio in alis ejus.* Soli tribuuntur alae, quia lumen suum super terram, ut volucris suas alas expandit, ejusque ortus passis alis similis est, ut dicitur Joel II, 2. *Sicut aurora expansa super montes.* Illa igitur dies, impiis terribilis, probis Jovae cultoribus diu oppressis fortunae restitutionem afferet. וִיצָאתֶם *Et exibitis* e vinculis quasi soluti, malis et aerumnis liberati. וּפִשְׁתֶּם *Et gestietis* prae gaudio, vid. de hoc verbo not. ad Habac. I, 8. כְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק *Sicut vituli saginarii,* altiles. De מַרְבֵּק vid. not. ad Amos VI, 4.

21. Commutabuntur tunc rerum vices; nam impii, qui persequebantur bonos et opprimebant, die illa judicii subjacebunt horum pedibus, sicut *cinis* (אֵפֶר), quippe quos dies illa, igni vehementi supra Vs. 19. comparata consumet et in cinerum rediget. בַּיּוֹם אֲשֶׁר־אֲנִי עֹשֶׂה *Die qua ego facturus sum* scil. illa omnia.

22. Interim vero, dum adveniat dies illa, זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה *memores estote legis Mosis,* scil. לְשָׁמְרָהּ *observare eam,*

eam, i. לַעֲשׂוֹתָהּ *facere eam*, cf. Num. XV, 40. Litera majuscula *Sajin* in זִכְרוּ HILLERUS in *Arcano Cethibh et Keri* p. 160 duplicem, quae olim in codicibus exſtiterit, vocalium ſcripturam innui exiſtimat, unam זְכוֹרוּ pro זִכְרוּ (2 Chron. VI, 42.), ſed Camez in Cholem verſo, ut in זֹעֲמָה *deteſtare*, Num. XXIII, 7., alteram זִכְרוּ, ſignificatu plane eodem אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתוֹ בְחֹרֵב *Quam ei praecepi in Horeb*, montis nomen, Sinai vicinum, aut pars ejus, ſolenni Legis promulgatione nobilitatus Deuter. IV, 10. 15. 1 Reg. VIII, 9. חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים Legem videlicet continentem *ſtatuta et jura*, cf. Deuter. IV, 5. 8. 14. Levit. XXVI, 46.

23. אֵלִיָּה LXX Ἠλιάν τὸν Θεσβίτην, quem et Siracides XLVIII, 10. hic ſignificari putavit. E noſtro loco nata communis illa Judaeorum Jeſu tempore viventium opinio de Elia ante Meſſiae adventum ad Judaicae gentis converſionem his terris reddendo, vid. Matth. XVII, 11., ad quem loc. cf. Lightfooti Horr. Hebrr. Sed in N. T. edocemur, intelligendum eſſe Joannem, Baptiſtam, nuntium et praecurſorem Meſſiae, moribus, inſtituto vitae, ingenti ſuos emendandi ſtudio, vel, ut Angelus dicit Luc. I, 17. ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Eliam repraeſentaturum, vid. Matth. XI, 10—14. XVII, 10—13. Marc. IX, 11—13. Luc. I, 16. 17. 76. 77. Eliam Thisbitem, quem Judaei, hoc Malachiae loco ducti, antequam Meſſias ſit adventurus, appariturum exſpectabant, ſe eſſe ipſe negavit Joannes, Joh. I, 17.. הַנָּבִיא *Propheta* vocatur Elias Thisbites 1 Reg. XVIII, 30. 2 Chron. XXI, 12., et jubebatur 1 Reg. XIX, 16. Eliſam ungere, qui *ſui loco* propheta eſſet. Joannem Baptiſtam autem prophetam fore non ſolum praedixit pater Zacharias Luc. I., 76., verum et eum fuiſſe teſtatus eſt Chriſtus Matth. XI, 9., ſed talem etiam agnovit vulgus Judaeorum, Matth. XIV, 5., XXI, 26. לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְהוָה *Antequam veniet dies Jovae*, i. e. tempus illud, quo Jova exſequetur quae Vs. 19. dicebantur. De יוֹם יְהוָה cf. not. ad

ad Joel I, 15. Eadem dies vocatur הַגָּדוֹל *magna* ob magnitudinem rerum illo tempore exsequendarum, cf. not. ad Joel II, 11. וְהַנּוֹרָא *et formidabilis*, ob supplicia impiis infligenda, de quibus supra Vs. 19.

24. Primum hujus Versus hemistichium, וְהֵשִׁיב לֵב־אָבוֹת עַל־בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל־אֲבוֹתָם, sunt qui sic interpretentur: *et convertet cor patrum ad filios, et cor filiorum ad patres suos*, hoc sensu: hoc aget Elias, ut animum patrum a liberis alienatum ad hosce, et vicissim affectum liberorum a patribus aversum ad istos sit conversurus, concordiaeque vinculum utrinque laxatum firmaturus. Mutuae caritatis instillabit praecepta, et ad unum magistrum, Messiam, omnes remittet. Qui interpretes עַל pro אֶל, ut alias haud raro, positum sumunt. Sed praestat, cum Kimchio עַל h. l. pro עִם positum capere, ut sensus sit, Eliam tum patres tum filios adhortaturum esse, ut se ad Deum toto corde omnes convertant. Quod probatur Steudelio in *Commentat. in Joel. Cap. III.*, ubi p. 9. hunc locum ita exponit: „Missurum se promittit Jova, antequam stupendus ille dies (de quo Vs. 23.) appareat, Eliam prophetam, qui, ne forte interveniens Jova internecione ferire terram cogatur, animos patrum cum animis filiorum, filiorumque animos una cum animis patrum sit conversurus, aut convertere sit quaesiturus, i. e. omnium et singulorum animos ad Jovam Deoque gratam mentem sit conversurus. Quum Messiana sine dubio tempora essent, quae non ingruere coaevi prophetae dolebant, dies etiam hicce Jovae alius esse non potest, ac Messianum tempus; cujus ideam puriorem et perfectiorem popularibus indere cupit, scilicet censentibus nulli e Judaeorum gente defuturum esse bonorum ejus consortium; quare docet, mentis emendatione opus esse iis, qui eodem gaudere velint.“ Jarchio עַל est idem quod עַל יְדֵי, *per ministerium*, ope liberorum, ope parentum; hoc sensu: Eliam liberorum lenociniis ad patres, et patrum blandimentis ad liberos convertendos esse

esse usurum. Quae sententia consilio vatis minus congruere videtur. פֶּן־אָבוֹא וְהִכֵּיתִי אֶת־הָאָרֶץ חֵרֶם *Ne forte veniam et percutiam terram devotione* s. *exsecratione*, i. e. internecione; cf. de nomine חֵרֶם not. ad Zach. XIV, 11. Chaldaeus: הִלְמָא אֶתְגְלֵי וְאַשְׁכַּח כָּל אַרְעָא בְחוֹבָהָא וְאֶמְחִנָּה גְמִירָא *ut ne appaream et inveniam omnem terram in peccatis suis, et feriam eam exterminatione.* Per הָאָרֶץ alii terram Judaicam tantummodo hic indicari putant, quod praemisso articulo ה certe aliqua terra veluti digito ostendi videatur, illa nempe, cujus incolas per totum hoc vaticinium compellaverat, arguerat, monuerat.

Cap. III.

1. *En! ego mittam nuncium meum, qui mihi viam praeparabit! Et repente veniet in templum suum Dominus ille, quem vos requiritis, foederisque nuncius, quem vos desideratis. En! venit, inquit Jova, agminum Deus.*

2. *Quis autem sustinebit diem adventus sui? aut quis consistet eo apparente? Erit enim ille sicut ignis conflatoris, et ut sapo fullonum.*

3. *Sedebitque explorans et expurgans argentum, et mundabit filios Levi, atque purgabit eos instar auri et argenti, ita ut Jovae obmoturi sint fertum juste.*

4. *Eritque Jovae acceptum fertum Judae et Hierosolymorum, sicut diebus antiquis et sicut annis priscis.*

5. *Accedam autem ad vos ad judicandum, eroque testis celer in praestigiatores, in adulteros, in perjuros, in eos qui mercede fraudant mercenarios, quique fraudant viduam et pupillum, et peregrinum labefactant, neque me timent, inquit Jova, agminum Deus.*

6. *Nam ego sum Jova, non mutor, ideo et vos, filii Jacobi, non estis consumti.*

7. *A diebus patrum vestrorum recessistis de meis institutis, nec ea servastis. Redite ad me, et redibo ad vos, inquit Jova, agminum Deus. Vos autem dicitis: in quo redeamus?*

8. *An ergo fraudabit homo Deum? Vos enim me fraudatis, et dicitis: in quo defraudamus te? Decumis et oblationibus.*

9. Ex-

9. *Exsecratione exsecrati estis, me enim vos defraudatis, gens universa.*

10. *Adferte omnes decumas ad domum thesauri, ut sit alimentum in aede mea, ac me in hoc tentate, inquit Jova, agminum Deus, annon aperiam vobis meatus coeli, et effundam vobis abundantiam, eo usque ut nil amplius suppetat.*

11. *Et increpabo vestri causa consumentem, ut vobis terrae frugem non corrumpat, nec orbam vobis reddat vitem in agro, inquit Jova, agminum Deus.*

12. *Atque beatos vos praedicabunt omnes gentes, nam eritis terra desiderata, inquit Jova, agminum Deus.*

13. *Vos duris utimini contra me verbis, inquit Jova; et dicitis: quid colloquimur contra te?*

14. *Dicitis: frustra servitur Deo; et quid prodest, si servamus quae servanda nobis mandavit, et si pullati incedimus propter Jovam, agminum Deum?*

15. *Ergo nunc beatos dicimus superbos, etiam impie agentes instruuntur, etiamsi Deum tentent evadunt.*

16. *Tunc autem colloquentur qui Jovam timent inter sese; et attendit Jova et audit; scriptusque est liber memorialis coram eo pro iis, qui Jovam metuunt, ejusque nomen in pretio habent.*

17. *Eruntque mei, inquit Jova, agminum Deus, die quem ego peculiarem faciam, et clementia erga eos utar, quomodo quis clementer agit erga filium suum qui ipsi servit.*

18. *Et convertemini et videbitis quis sit discriminis inter justum et improbum, inter eum qui Deo servit, et eos qui ei non serviunt.*

19. *Nam ecce! dies venit ardens instar fornacis, qua erunt omnes superbi omnesque impie agentes stipula, et inflammabit eos dies ventura, inquit Jova, agminum Deus, quae eis nec radicem nec ramum relinquet.*

20. *Vobis*

20. *Vobis autem, nomen meum reverentibus, exorietur ſol ſalutis, cujus in alis erit ſanitas; egreſſique laſcivietis ut altiles vituli.*

21. *Et obteretis impios, qui cinis erunt ſub pedum veſtrorum veſtigiis, die, qua ego haec faciam, inquit Jova, agminum Deus.*

22. *Recordamini legem Moſis, ſervi mei, quam ei in Horebo praecepi ad omnes Iſraelitas, decreta et jura.*

23. *En! ego vobis miſſurus ſum Eliam, prophetam, antequam veniat Jovae dies magna atque terribilis.*

24. *Et ille convertet parentum animos cum filiis, et filiorum animos cum patribus, ne ego veniam et percutiam terram internecione.*

00106033